

Dmitrij Gluhovski

METRO

2035

DERETA

Dmitrij Gluhovski

Metro 2035

Prevod s ruskog
Ana Miličević

Beograd

2016

Dereta

Naslov originala
МЕТРО
2035
Дмитрий Глуховский

GLAVA 1
OVDE MOSKVA

Nije dozvoljeno, Arteme.

- Otvaraj. Otvaraj kad kažem.

- Načelnik stanice je rekao... Rekao je da nikoga ne puštamo.

- Pa šta ti misliš, da sam idiot? Šta znači nikoga? Ko je to „niko“?

- Imam naređenje! U cilju zaštite stanice... od zračenja... Imam naređenje. Da ne otvaram.

Jel' ti jasno?

- Jel' ti Suhoj izdao naređenje? Jel' ti moj očuh dao takvo naređenje? Ma daj, otvaraj.

- Dobiću po nosu zbog tebe, Arteme...

- Onda ću sam, ako ti ne možeš.

- Halo... Sanseiču... Da, na straži sam... Ovde je Artem... Vaš. A šta da uradim s njim? Da.

Čekamo.

- Zakovao si, a? Bravo, Nikicka. Zatarabio. Razvali! Ja ću svejedno otvoriti. Svejedno idem!

Međutim, iz stražarske kućice iskočiše još dvoje, uguraše se između Artema i vrata, i počеше lagano da ga guraju, sažaljevajući ga. Artem se već odavno umorio, ispod očiju mu tamni kolutovi, još se nije oporavio od jučerašnjeg izlaska - nije mogao da se izbori sa stražarima, iako niko nije ni pokušavao da se tuče s njim. Počеше da ispuzavaju znatiželjni: musavi dečacići, svetle kose, prozirne poput stakla, podbule domačice, ruku plavih i čeličnih od beskrajnog ribanja u ledenoj vodi, priglupo bulje umorni i na sve spremni farmeri iz desnog tunela. Šaputali su.

Gledali su Artema, a kako i ne bi, na licima im se videlo da su kroz ko zna šta prošli.

- I navalio da ide, pa to ti je. Zašto ide?

- A-ha. I vrata svaki put širom otvorena. A odatle duva, između ostalog, odozgo!

Prokleti...

- Slušaj, nemoj... Nemoj tako za njega. Ipak nas je on... Sve nas. Spasio nas je. Eto i tvoju decu.

- Spasio, a-ha. A šta sad? Jel' ih zbog ovoga možda spasio? I sam se izlaže zračenju, i sve nas ovde... Za kompaniju.

- Najvažnije je koji će kurac tamo? Da je makar nešto? Zbog čega!

Ali među svim tim licima pojavilo se jedno: glavno. Zapušteni brkovi, kosa - već retka i u luku prebačena preko čele. Mada, imao je oštre crte lica; bez oblina. I ostalo na njemu beše grubo, gumeno, neprobojno, kao da su bukvalno na živo prosušili čoveka. I glas kao da su mu isušili.

- Svi - razlaz. Jeste li čuli?

- Evo ga Suhoj. Suhoj je stigao. Neka pokupi svog.

- Čika Saša...

- Ponovo ti, Arteme? Pa pričali smo o ovome...

- Otvori, čika Saša.

- Razlaz, šta sam rekao! Jel' igra mečka?! A ti, polazi.

Artem je umesto toga seo na pod, na ispolirani hladni granit.

Naslonio se leđima na zid.

- Dosta je - samo je usnama nečujno pokazao Suhoj. - Ljudi se ionako već došaptavaju.

- Ja moram. Moram.

- Tamo nema ničega! Ničega! Nema šta tamo da tražiš!

- Ali ja sam ti rekao, čika Saša.
- Nikicka! Šta tamo zevaš? Hajde, sprovodi građane!
- Da, Sanseiču. Da vidimo, ko ima posebne propusnice? Mrdaj, mrdaj... - povika Nikicka, razmičući gomilu.
- Samo trabunjaš. Slušaj... - Suhoj izdahnu vazduh koji ga je nadimao, splasnu, namršti se, spusti se pored Artema. - Sam sebi kopaš raku. Misliš da će te ovo odelo spasiti od zračenja? Pa ono je bušno kao sito! Više bi ti vredela cicana haljina!
- I šta?
- Stalker se ne penju koliko i ti. Jesi li pokušao da izračunaš dozu? Hoćeš li da preživiš ili ne?
- Siguran sam da sam to čuo.
- A ja sam siguran da ti se učinilo. Tamo nemamo kome da šaljemo signale. Nema nikog, Arteme! Koliko puta treba da ti kažem? Niko nije ostao. Ništa, osim Moskve. Osim nas ovde.
- Ne verujem.
- Ma kako ne shvataš, briga me u šta veruješ ili ne veruješ?! Ali, ako ti opadne kosa, o tome se radi! Ako počneš da pišaš krv, o tome se radi! Hoćeš da ti otpadne kurac?!
Artem je slegnuo ramenima. Čutao je, vagajući. Suhoj je čekao.
- Čuo sam to. Onda, na tornju. U raciji na Ulmana.
- A sem tebe, niko drugi nije čuo. Sve vreme, koliko god smo slušali. Prazan etar. I šta?
- I idem gore, eto šta. I kraj.
Artem ustade, ispravi leđa.
- Ja hoću unuke - reče mu odozdo Suhoj.
- I da ovde žive? U podzemlju?
- U metrou - ispravi ga Suhoj.
- U metrou - složi se Artem.
- I ovde će normalno proživeti. Samo kad bi se rodili. A ovako...
- Reci im da otvore, čika Saša.
Suhoj je gledao u pod. U crni blistavi granit. Tamo je očigledno bilo nečeg.
- Jesi li čuo šta ljudi govore? Da si skrenuo. Tada, na tornju.
Artemu se iskrivi osmeh.
Nakupi vazduha.
- Za unuke, znaš šta je bilo potrebno, čika Saša? Trebalo je da rađaš svoju decu. Njima bi i komandovao. I unuci bi onda ličili na tebe, a ne na, đavo bi ga znao koga.
Suhoj je zažmurio. Proticao je sekund.
- Nikita, otvori mu. Nek se tera. Neka crkne. Jebe mi se.
Nikicka je ćutke poslušao. Artem zadovoljno klimnu.
- Brzo se vraćam - reče on Suhoj u već sa štita.
Ovaj se popeo na zidić, okrenuo Artemu pogrbljena leđa i nastavio dalje, polirajući granit.
Lupiše vrata štita, zatvarajući se. Uključujući se blistavobela lampica ispod plafona, dvadeset pet godina garancije, kao da se slabo zimsko sunce odrazilo na prljavim keramičkim pločicama, kojim je čitav štitnik bio obložen, osim jednog čeličnog zida. Napukla plastična stolica - za odmor ili vezivanje cipela, presavijeno hemijsko zaštitno odelo na zakačaljki, na podu kanalizacioni odvod, iz kojeg viri gumeno crevo za dekontaminaciju. U uglu je stajao vojnički ranac. I plava slušalica je visila na zidu, kao sa telefonske govornice.
Artem je navukao odelo, bilo je široko, kao tuđe. Izvukao je iz torbe gas-masku. Razvukao je gumu, nategao je, zatrepao nekoliko puta, privikavajući se da gleda kroz okruglo zamagljeno staklo. Uzeo je slušalicu.

- Spreman sam.

Prolomila se škripa i čelični zid, ne zid, već hermetička vrata, počеше da se podižu uvis. Napolju je vazduh bio hladan i vlažan. Artem se naježio. Zabacio je ranac na rame, bio je težak kao da je čoveka nosio na plećima.

Naviše su vodile istrošene i klizave beskrajne pokretne stepenice. Metro stanica VDNH je šezdeset metara ispod zemlje. Taman dovoljno duboko da avionske bombe ne mogu da je zatresu. Naravno, ako bi nuklearna bojeva glava pala na Moskvu, ovde bi ostala jama, puna stakla. Ali sve bojeve glave su presrele protivrakete visoko iznad grada, na zemlju su padali samo njihovi delići, koji su svetleli, ali nisu bili eksplozivni. Zato je Moskva i ostala gotovo čitava, čak je ličila na pređašnju Moskvu, kao mumija na živog cara. Ruke - u stavu, noge - u stavu, osmeh...

A ostali gradovi nisu imali protivraktnu odbranu.

Artem se nakašljao, nameštajući ranac udobnije, krišom se prekrstio, gurnuo palčeve pod olabavljeno remenje kako bi ih zategao i krenuo gore.

* * *

Kiša je dobovala po metalnom šlemu, činilo se, Artemu pravo u glavu. Čizme ogrezle u blatu i mulju, potoci rđe jure odozgo nadole, na nebu zgusnuti oblaci toliko da nema vazduha, i puste kuće unaokolo, sve načete zubom vremena. U ovom gradu nije bilo žive duše, već dvadeset godina.

Kroz aleju sivih golih čvornovatih panjeva nazirao se ogroman luk na ulazu u VDNH. Kao neki muzej retkosti: kopije antičkih hramova kao pelcer nade u buduću veličinu i moć. Ta moć je trebalo da se ubrzo stvori, već sutra. Samo, sutra nikad nije došlo.

Ukleta mesto - VDNH.

Pre nekoliko godina ovde je živeo svakakav šljam, a sada ni toga više nema. Govorili su da će, čim se smanji nivo radijacije, moći lagano da izađu napolje, ali da je navodno gore mnoštvo mutanata, a i oni su živuljke, mada s mutacijama...

Dogodilo se suprotno: ledena kora je nestala sa zemlje, zemlja je prodisala i postala vlažna, nivo radijacije je odskočio. A mutanti su se grčevito borili za život svojim kandžama i, ko nije pobegao, taj je crkao. A čovek je lepo sedeo ispod zemlje, živeo po stanicama metroa i nije planirao da umire. Čoveku ne treba mnogo. Čovek će svakom pacovu dati šansu.

Pucketao je brojač, mereći Artemu dozu. On pomisli da ga ne nosi više sa sobom, samo ga razbesni. Kakve veze ima koliko će tamo otkucati? Da li će to nešto izmeniti? Dok stvar nije završena, neka se barem ispuca.

- Neka pričaju, Ženj. Neka misle da si skrenuo. Oni tada nisu bili... Na tornju. Oni uopšte i ne izlaze iz svog metroa. Kako mogu da znaju, a? Skrenuo... Sve bih ja vas bombardovao... Odmah ću objasniti: u tom času kada je Ulman postavljao antenu na toranj... Dok je podešavao... Nešto je bilo. Čuo sam! I ne, kurvin sine, nije mi se pričinilo. Ne veruju!

Automobilska petlja mu se uzdizala iznad glave, asfaltni putevi se namreškali kao talasi i tako se skamenili, zbacivši automobile - oni su popadali i ostali ukočeni tako, neki na točkovima, neki na leđima.

Artem se kratko osvrnuo oko sebe i krenuo uzbrdo po grubom isplaćenom jeziku ulaza na nadvožnjak. Trebalo je da pređe malu razdaljinu - kilometar, možda kilometar i po. Kod sledećeg jezika su štrčale visoke zgrade „Trikolor”, nekad svečano okrečene u belo, plavo i crveno. Vreme je kasnije sve prefarbalo u sivo, po svom.

- A zašto ne veruju? Prosto ne veruju, i tačka. Pa da, niko nije slušao signale. A i kako da čuju signale? Pod zemljom. Pa niko neće da ide gore samo zbog toga... Jel' tako? Razmisli sam: zar je moguće da niko, osim nas, nije preživio? U čitavom svetu - niko? A? Nebuloza! Zar nije

nebulozna?

Nisam hteo da gledam u toranj Ostankino, ali čovek nije mogao da ga ne vidi: okretao glavu od njega ili ne, on uvek stoji kao svetionik na kraju sveta - kao ogrebotina na staklu gas-maske. Crn, vlažan, prelomljen kod drške na platformi vidikovca; kao nečija stisnuta pesnica koja se probila iz zemlje, kao da je neko ogroman pokušao da se probije na površinu, ali se zaglavio u ridastoj moskovskoj glini, utisnuo u gustu vlažnu zemlju, utisnuo i skamenio.

- Kad sam onda bio na tornju... - Artem ukočeno odmahnu glavom ka njemu - kada su slušali etar, pokušavali su da uhvate Mlinarov pozivni signal... Tamo kroz to šuštanje... Mogu da se zakunem u šta hoćeš... Bilo je! Nečeg je bilo!

Nad ogoljenom šumom lebdela su dva džina - Radnik i Seljanka, uhvaćeni u čudnoj pozi, kao da se klišu po ledu ili plešu tango, ne gledajući jedno u drugo, kao bespolni. A kuda onda gledaju? Vide s visine nešto zanimljivo iza horizonta?

S leve strane je ostao prokleti točak VDNH, ogroman kao zupčanik tog mehanizma koji je pokretao Zemlju. I zajedno sa čitavim mehanizmom beše točak, koji je zamro pre dvadeset godina i sada je polako rđao. Propale su opruge.

Na točku je pisalo „850“: toliko godina je napunila Moskva kada su ga postavili.

Artem je pomislio da nema smisla ispravljati ovaj broj: ako nema kome da broji vreme, on se zaustavlja.

Ružni i sumorni soliteri, koji pre behu belo-plavo-crveni, izrasli nebu pod oblake, sad se stvoriše sasvim blizu. Behu najviše zgrade u okrugu, ako ne računamo srušeni toranj. Artem zabaci glavu, dosegnu pogledom do vrha. Od toga ga odmah zaboše kolena.

- Možda, danas... - pomisli Artem, iako je znao da su nebeske uši zapušene vatrom od oblaka.

Tamo gore, naravno, ništa nisu čuli.

Ulaz u zgradu.

Ulaz kao i svaki drugi.

Interfon je bio rasturen, čelična vrata obijena, neki mlitav pas stajao je u staklenom boksu za vratara, limeni poštanski sandučići zvečali su na promaji: u njima ni pisma, ni razglednice, ni reklamnog đubreta. Sve su odavno pokupili i spalili, da ugrelu makar ruke.

Dole - tri fantastična nemačka lifta, širom otvorena. U punom sjaju blešti njihova nerđajuća unutrašnjost, kao da sad možeš da uđeš u bilo koji od njih i odmah se odvezeš na sam vrh solitera. Artem ih je zbog toga mrzeo. I pored njih požarni izlaz. Artem je znao šta je iza tih vrata. Već je izračunao - četrdeset šest spratova pešice. Na Golgotu se uvek ide - pešice.

- Uvek... Pešice...

Ranac je sad težio celu tonu; i ova tona je vukla Artema nadole, smetala pri hodu, izbacivala iz koraka. Ali Artem je ipak koračao, kao navijen; i kao navijen je govorio.

- Pa šta, iako nema protivraketa... Svejedno... Mora da... Mora da još negde ima... Ljudi... Ne može biti da samo ovde... Da samo u Moskvi...

Samo u metrou... Zemlja je tu... I dalje postoji... Nije se raspala... Nebo... Razvedrava se... Pa ne može tako... Da čitava zemlja... I Amerika... I Francuska... I Kina... A tamo neki Tajland... Šta je on uopšte kome učinio... Njega stvarno ni zbog čega...

Artem, naravno, nije bio sa svojih dvadeset šest ni u Francuskoj, ni u Tajlandu. Gotovo da nije zatekao stari svet: kasno se rodio. A u novom svetu geografija beše daleko skromnija - metro stanica VDNFI, metro stanica Lubjanka, metro stanica Arbatska... Kružna linija. Ali razgledajući u malobrojnim turističkim časopisima fotografije Pariza i Njujorka, razvijene uz pomoć plesni, Artem je osećao svim srcem da ti gradovi još uvek negde postoje, da nisu uništeni. Možda ga čekaju.

- Zašto baš... Zašto bi ostala samo Moskva? Nema logike, Ženj! Shvataš li? Nema nikakve logike! To znači... Znači da mi prosto... Njihov pozivni signal... Ne možemo da uhvatimo... Još uvek.

Moramo da nastavimo. Ne smemo dići ruke. Ne smemo... Soliter je bio pust, ali se ipak čuo, živeo je: kroz balkone je uletao vetar, lupao krilima vrata, zviždeći je disao kroz otvore za liftove, šušкао nečim u tuđim kuhinjama i spavaćim sobama, pretvarao se u vlasnike koji su se vratili. Ali Artem mu više nije verovao, nije se čak ni okretao, niti mu je odlazio u goste.

Zna se šta je tamo, iza vrata koja neprestano lupaju: opljačkani stanovi. Ostali su samo snimci razbacani po podu - nepoznati mrtvaci su fotografisali sebe bez posvete - i veoma kabast nameštaj koji ne možeš da odvučeš ni do metroa, ni na onaj svet. Na drugim zgradama prozori su se lomili od siline udara, a ovde su stakla izdržala. Ali za dve decenije sva su ogrezla u prašinu, kao oslepela od katarakte.

Ranije si mogao da sretnoš bivšeg vlasnika u ponekom stanu: prislonio bi crevo gas-maske uz neku igračku i jaukao nazalno kroz njega, i ne bi ni čuo kako mu prilaze s leđa. A sada već odavno nema nikog. Neko bi ostao da leži s rupom na leđima odmah pored te svoje glupe igračke, a drugi bi ga videli i shvatili: gore nema ni kuće, niti bilo čega drugog. Beton, cigle, lapavica, napukao asfalt, žute kosti, svuda trulež, i radijacija. Tako je u Moskvi i tako je u čitavom svetu. Nigde nema života, sem u metrou. To je činjenica. Opštepoznata.

Svima je jasno, osim Artemu.

A šta ako se odjednom pojavi na beskrajnoj Zemlji još jedno mesto, podesno za čoveka? Za Artema i Anju? Za sve sa stanice? Mesto na kojem nema tavanice od livenog gvožđa i gde može da se raste do neba?

Da izgradiš sebi kuću, svoj život, i sa tog mesta polako oživljavaš svu uništenu zemlju?

- Sve naše bih... Preselio... Na vazduh... Živeli bismo...

Četrdeset šest spratova.

Mogao je da se zaustavi i na četrdesetom, pa i na tridesetom; pa niko mu nije govorio da mora da ide na sam vrh. Ali on je sebi nekako utuvio u glavu da, ako mu nešto i pođe od ruke, onda to može jedino tamo, na krovu.

- Naravno... Ne... Ne tako... Mora visoko... Kao na tornju... Onomad... Ali... Ali...

Stakla gas-maske su se ubuđala, srce je lomilo grudni koš i kao da je neko oštricom opipavao gde može da mu probije ispod rebra. Kroz protivgasne filtere disanje je bilo oskudno i mučno, nije bilo dovoljno za normalan život, i Artem, popevši se do četrdeset petog, kao i onomad na tornju, ne izdrži i zbacila sa sebe tesnu gumenu kožu. Usrknu slatkog i gorkog vazduha. Sasvim drugačijeg vazduha nego u metrou. Svežeg.

- Visina... Možda... Ima... Oko trista metara... Visina... Možda, zato... Sigurno je zato... Sa visine... Lovi...

On svalila ranac sa sebe, dovuče ga. Naslonio se ukočenim leđima na poklopac otvora, izgurao ga napolje, izašao na platformu. I tek tu se srušio s nogu. Ležao je ničice, posmatrao oblake, koji su bili nadohvat ruke; smirivao srce, usporavao disanje. Zatim ustade.

Pogled odavde beše...

Kao da si umro i već poleteo u raj, ali zatim iznenada naleteo na stakleni plafon i zaglavio se tamo, i visiš pod tim plafonom, ni tamo ni amo. Ali shvataš da s takve visine nema više nazad: kada si jednom s vrha video kako je na zemlji sve u stvari sićušno, kako da posle ponovo sve shvatiš ozbiljno?

Pored su se uzdizala još dva ista takva solitera, nekada šareni, sada sivi. Ali Artem se uvek peo na ovaj. Tako mu je više prijalo.

Između oblaka se na tren otvori rupa, kroz nju granu sunce; i odjednom nešto blesnu iz

susedne zgrade, ne sa krova, ne kroz prašnjavi prozor jednog od gornjih stanova, već kao da je neko ogledalcem bacio zrak. Ali dok se okrenuo, sunce se ponovo zabarikadiralo nazad, i bljesak nestade. Više ga nije bilo.

Oči su same kretale, ma koliko da je Artem skretao pogled, ka ponovo rođenoj šumi, koja je narasla umesto Botaničke bašte. I ka crnoj goloj pustoši u samom njenom srcu. Tako mrtvo mesto, kao da je Gospod na njega sipao tečni sumpor. Ali ne, ne Gospod.

Botanička bašta.

Artem je se sećao po nečemu drugom. Nje se samo i sećao od čitavog iščezlog predratnog sveta.

Čudno je da se čitav tvoj život sastoji iz pločica, cevi, natopljenih plafona i vode u međušinskom prostoru, od granita i mermera, zagušljivog vazduha i električnog osvetljenja.

Ali neočekivano u njemu postoji i sićušni komad nečeg drugog - pro hladno majsko jutro, dečje nežna mlada krošnja visokog drveća, kredama u boji iscrtane staze u parku, red za sladoled, sladoled u čašici, ne samo što je sladak već jednostavno božanstven. I majčin glas, oslabljen i iskrivljen od vremena, kao kroz telefonske bakarne žice. I toplina njene ruke, od koje pokušavaš da se ne odvojiš, kako je ne bi izgubio - držiš je čvrsto iz sve snage. Kao da tako nešto možeš da upamtiš? To je nemoguće.

I sve ostalo, tako čudno i nemoguće, da više ne znaš da li se to zaista dogodilo ili si samo sanjao. Ali kako da sanjaš ako nikad nisi video, ni znao?

I pred Artemovim očima behu crteži išarani kredom na stazicama, i sunce koje se probija poput zlatnih niti kroz otvore u krošnji, i sladoled u ruci, i riđaste smešne patke po braonkastom ogledalu veštačkog jezera, i rasklimani mostići preko jezera u jesen - tako je užasno kad upadneš u vodu, a još gore kad ti u nju ispadne kornet!

A njenog lica, lica svoje mame, Artem nije mogao da se seti. Pokušavao je da ga dozove, preklinjao sebe da ga vidi barem u snu, pa makar ga ponovo zaboravio ujutru, ali ništa se nije događalo. Zar u njegovoj glavi nije mogao da postoji neki mali kutak u koji je majka mogla da se sakrije i preživi smrt i tamu? Očigledno da nije mogao. Ali kako može čovek da postoji i onda potpuno iščezne?

Kuda su mogli da nestanu taj dan i taj svet? Pa malopre su bili odmah tu, čim zatvoriš oči. Sigurno da u njih možeš da se vratiš. Mora biti da su se negde na zemlji spasli, i ostali da dozivaju sve one koji su se izgubili: mi smo ovde, a gde ste vi? Treba ih samo čuti. Treba samo umeti da slušamo.

Artem trepnu, protrlja kapke kako bi ponovo video današnji dan, a ne vreme pre dvadeset godina. Seo je, otvorio ranac.

U njemu je bila radio-stanica - vojna, glomazna, zelena, izgrebana - i još jedna kabasta naprava: čelična kutija sa ručicom za navijanje. Generator ručne izrade. I na samom dnu, četrdeset metara kabla, antena za radio-stanicu.

Artem je povezao sve žice, napravio krug po krovu, odmotavajući kablove, obrisao lice i ponovo nesvesno navukao gas-masku. Slušalice je pritisnuo uz glavu. Lagano je prešao preko tastera. Zavrteo je ručku generatora: trepnula je dioda, zazujalo je, zavibriralo na dlanovima, kao živo.

Prekidač je škljocnuo.

Zatvorio je oči jer se plašio da će mu zasmetati da ulovi u šumu radio-talasa bocu s porukom od još nekog preživelog s dalekog kontinenta. Zaplovio je na talasima. I vrteo je dinamo - kao da vesla rukom na splavu na naduvavanje.

Slušalice zapištaše, zavijajući visoko „iiiiiu...” kroz šuštanje, tuberkulozno zaškripaše; kratko začutaše - i ponovo zacvrčaše. Kao da je Artem lutao kroz prostor za izolaciju

tuberkuloznih, tražeći nekog da s njim popriča, ali nijedan bolesnik nije bio svestan; samo su negovateljice prislanjale prst na usta i strogo šaputale „ššššš...”. Niko ovde nije hteo da odgovori Artemu, niko nije planirao da živi.

Ništa iz Pitera. Ništa iz Jekaterinburga.

Ćutao je London. Ćutao Pariz. Ćutali su Bangkok i Njujork.

Odavno je postalo nebitno ko je započeo taj rat. Nevažno je i zbog čega je počeo. Zarad čega? Zarad istorije? Istoriju pišu pobednici, a ovde nije imao ko da je napiše, a uskoro neće imati ni ko da je čita.

Ššššš...

Praznina beše u etru. Beskrajna praznina.

Iiiiiu...

U orbiti su brbljali izgubljeni sateliti - niko ih nije zvao i oni su polako ludeli od samoće i žurili su ka Zemlji da bi što pre sagoreli u vazduhu, bolje nego da postoje tek tako.

Ni reči iz Pekinga. Ni iz Tokija - grobna tišina.

A Artem je i dalje vrteo tu prokletu ručicu, vrteo, veslao, veslao, vrteo.

Kako je bilo tiho! Nezamislivo tiho. Neizdrživo.

- Ovde Moskva! Ovde Moskva! Odgovorite!

To je njegov glas, Artemov. On, kao i uvek nije mogao da sačeka, nije mogao da izdrži.

- Ovde Moskva! Prijem! Odgovorite!

Iiiiiiiiiiu.

Bez zaustavljanja. Bez predaje.

- Peterburg! Prijem! Vladivostok! Odgovorite Moskvi! Rostov! Odgovorite!

Šta je s tobom, grade Pitere? Zar si ispao takav slabić, veći od Moskve?! Šta sad stoji tamo na tvom mestu? Stakleno jezero? Ili te je plesan pojela? Zašto ne odgovaraš? A?

Kuda si se ti deo, Vladivostoku, ponositi grade na drugom kraju sveta? Pa ti si tako daleko bio od nas, zar su i tebe dotukli? Zar ni tebe nisu poštedeli? Khhh. Khhh.

- Prijem, Vladivostok! Ovde Moskva!

Čitav svet leži potrbuške, licem u blatu, i ne čuje kako kaplje ova beskonačna kiša po leđima i ne oseća da su mu i usta i nos ispunjeni vodom boje rđe.

A Moskva... Evo je. Stoji. Na nogama. Kao živa.

- Pa šta je, zar ste svi izdahnuli tamo?

Sšššššš...

Možda su mu tako duše odgovarale, uletevši u radijski etar? A možda je to zvuk radijacije? Mora biti da i smrt ima svoj glas. Sigurno baš takav: šapat. Tsss... De-de. Ne diži galamu. Smiri se. Smiri se.

- Ovde Moskva! Prijem!

Možda će sada čuti?

Možda će se baš sad neko nakašljati u slušalice, sav uzbuđen se probiti kroz šuštanje, povikaće negde daleko-daleko:

- Ovde smo! Moskva! Čujem vas! Prijem! Moskva! Samo se ne isključujte! Čujem vas! Gospode! Moskva! Moskva je na vezi! Koliko vas je tu preživelih?! Mi ovde imamo koloniju, dvadeset pet hiljada ljudi! Zemlja je čista! Radijacija - nula! Voda nije zaražena! Da li imamo hrane? Naravno! Lekove imamo. Imamo! Šaljemo po vas spasilačku ekspediciju! Samo se držite! Čujete li, Moskva?! Najvažnije je da se držite!

Iiiiiiiiiiu. Prazno.

Ovo nije bila radio-veza, već spiritistička seansa. I to nikako nije polazilo Artemu za rukom. Duhovi koje je prizivao nisu hteli njemu. Njima je bilo dobro na onom svetu. Oni su

gledali odozgo Artemovu pogrbljenu sićušnu figuru kroz retke razmake među oblacima, i samo su se smejujili: tu? Kod vas? Ma jok.

Khhhhh.

Prestao je da vrti jebeno dugme. Skinuo je slušalice. Pridigao se, zamotao kabl antene u urednu gomilu, lagano, mučeci sebe tom urednošću - pošto je hteo da ih iskida na komadiće i da ih zavitla sa četrdeset šestog sprata pravo u provaliju!

Složio je sve u ranac. Zabacio ga je na rame, svoje đavolje iskušenje. Krenuo je dole. U metro. Do sutra.

* * *

- Da li si sproveo dekontaminaciju? - oglasi se plava slušalica.

- Sproveo.

- Glasnije!

- Sproveo!

- Sproveo je, a-ha... - slušalica je nepoverljivo ciknula i Artem ju je s mržnjom zafrljačio u zid.

Iza vrata zaškripa brava, uvlačeći jezičke. Zatim je prasnulo, vrata se otvoriše i metro zapahnu Artema svojim kompresovanim teškim mirisom.

Suhog ga je sreo na pragu. Možda je predosetio kada će se Artem vratiti, ili se nije ni pomerao s tog mesta. Osetio je, sigurno.

- Kako si? - upita umorno, bez zlobe.

Artem slegnu ramenima. Suhog ga celog odmeri. Nežno, kao pedijatar.

- Tamo te je tražio čovek. Došao je s druge stanice.

Artem se prišunja.

- Nije od Mlinara?

U njegovom glasu nešto zveknu, kao da je čaura pala na pod. Nada? Ili malodušnost? Ili nešto drugo?

- Ne. Neki starac.

- Koji starac? - poslednja snaga koju je sakupio u slučaju da očuh kaže „da” tada se izli iz Artema, pravo u odvod, i sada je samo želeo da legne.

- Homer. Rekao je da se zove Homer. Da li ga poznaješ?

- Ne. Idem da spavam, čika Saš.

* * *

Nije se pomerila. Spava li ili ne? - mislio je Artem. Mislio je mehanički, pošto mu više nije ni bilo važno da li spava ili se pretvara. Bacio je odeću na gomilu na ulasku, protrljao ramena od hladnoće, kao sirotan se privukao s boka uz Anju, pa navukao jorgan preko sebe. Da je imao drugi jorgan - ne bi se čak ni približio.

Na staničnom satu bilo je sedam naveče, otprilike tako. Ali Anja ustaje u deset i kreće po pećurke. A Artema su oslobodili od pećuraka, kao heroja. Ili kao invalida? I ostalo je radio po svojoj volji. Budio se, kada se ona vraćala iz smene, i odlazio gore. Vraćao se onda kada se ona još uvek pretvarala da spava. Tako su živeli: u suprotnim fazama. U istoj postelji, u različitim dimenzijama.

Pažljivo, da je ne razbudi, Artem poče da navlači štepano crveno platno preko sebe. Anja je osetila i, bez reči, besno povukla jorgan na suprotnu stranu. Posle minut ove idiotske borbe Artem se predao i ostao je da leži nag skraj postelje.

- Super - reče on.

Ona je ćutala.

Zbog ćega svetiľjka prvo gori, a onda pregori?

Tada je uronio licem u jastuk, njih je, hvala bogu, bilo dva - zagreĳao ga je svojim dahom i tako je zaspao. A u podlom snu je video drugaćiju Anju - nasmejanu, vedru, koja se s njim veselo ųali, sasvim mlada. Mada, koliko je proųlo? Dve godine? Dva dana? Đavo bi ga znao kada je to moglo biti. Tada im se ćinilo da je ćitava većnost pred njima, oboma se ćinilo. Ispada da je to sve bilo pre mnogo godina.

I u snu je takođe bilo hladno, ali tamo ga je Anja terala da se smrzava - kao da ga je golog jurila po stanici - iz ljubavi, ne iz mrųnje. I kada se Artem probudio, po inerciji je bio ubeĳen joų ćitav minut da se većnost nije zavrųila, da se Anja i on nalaze tek na njenoj sredini. Hteo je da je pozove, da joj oprostí, da sve okrene na ųalu. Onda se setio.

GLAVA 2

METRO

A da li barem pokušavaš da me saslušаш? - upita on Anju.

Ali ona je već izašla iz šatora.

Njegova odeća je ležala na istom mestu, tamo gde ju je zbacio sa sebe: na prolazu. Anja je nije ni sakupila niti je razbacala. Samo ju je prekoračila, kao da se plašila da je dotakne. Da se ne zarazi. Možda je imala pravo.

Sigurno je njoj jorgan uvek bio potrebniji. On se već nekako ugreje.

Dobro je što je otišla. Hvala ti, Anja. Hvala ti što nisi počela da razgovaraš sa mnom. Što nisi počela da mi odgovaraš.

- Hvala ti, do mojega! - reče naglas.

- Mogu li? - odazva se neko kroz ceradu odmah iznad uha. - Arteme? Jeste li budni?

Artem je dopuzao do svojih pantalona.

Napolju, sedeći na rasklopivoj hoklici, čekao je starac, lica previše blagog za svoje godine. Sedeo je udobno se smestivši, komforno, uravnoteženo i beše jasno da je tu odavno i da nije imao ni najmanju nameru da ode. Starac je bio neznanac, nije bio sa stanice: namrštio se i nepažljivo šmrknuo. Lako se uoče pridošlice.

Artem je isprepletao prste i, zaklonivši se njima od crvene svetlosti, u kojoj je bila okupana stanica VDNH, zagledao se u gosta.

- Šta ti treba, starče?

- Da li ste vi Artem?

- Recimo - Artem udahnu na nos. - Zavisi.

- Ja sam Homer - reče starac, ne ustajući. - Tako se zovem.

- Stvarno?

- Ja pišem knjige. Knjigu.

- Zanimljivo - reče Artem glasom čoveka kojem nije zanimljivo.

- Istorijku. Da tako kažem. Ali o našoj sadašnjosti.

- Istorijku - ponovi Artem oprezno, osvrćući se oko sebe.

- Čemu to? Istoriji je, kažu, došao kraj! Završila se.

- A mi? Pa neko mora o svemu, što se s nama ovde... Da ispriča potomcima o svemu što nam se ovde događa.

Ako nije od Mlinara, pomisli Artem, onda ko je? Od koga? Zbog čega?

- Potomcima. Sveti čin.

- I treba samo najhitnije, s jedne strane, ispričati... Kako mi ovde živimo. Sve teškoće i peripetije, tako da se izrazim, da se dočaraju. A s druge strane, kako to učiniti? Gole činjenice se zaboravljaju. Da bi ljudi zapamtili, potrebna je živa priča. Potreban je junak. Eto, tražio sam materijal. Svašta sam pokušao. Učinilo mi se da sam pronašao. Ali onda sam krenuo... I nije išlo. A onda sam čuo za VDNH, i...

Videlo se da je starcu bilo teško da objasni, ali Artem nije pokušavao da mu pomogne; on nikako nije mogao da razume šta će se sad desiti. Starac nije širio zlo oko sebe, samo beše neumestan, ali nešto se skupljalo u vazduhu, između njega i Artema se stvaralo nešto što je moglo svakog časa da eksplodira, opeče i poseče sve užarenim komadićima.

- Ispričali su mi za VDNH... Za crne - i za vas. I shvatio sam da moram baš vas da pronađem, kako bih tu...

Artem klimnu: konačno je došao do kraja.

- Odlična priča.

I, ne opraštajući se, zakorači dalje, gurnuvši uvek prozeble ruke u džepove. Starac ostade pozadi na svojoj udobnoj hoklici, još ponešto objašnjavajući u Artemova leđa. Ali Artem odluči da bude gluv na sve to.

Trepnuo je - oči su se privikle, nije morao više da škilji.

Duže su se privikavale na onu svetlost, na površini. Godina. To je brzo! Većina stanovnika metroa bi sigurno zauvek oslepela od sunčeve svetlosti, čak i takve, prigušene oblacima. Pa čitav život su u tami. A Artem je naterao sebe da ode gore. Da vidi taj svet u kojem se rodio. Jer ako ne možeš da istrpiš sunce, kako ćeš se vratiti gore, kada dođe vreme za to?

Svi koji su se rodili u metrou rasli su bez sunčeve svetlosti, kao pečurke. Normalno: ispostavilo se da nije sunce neophodno ljudima, već vitamin D. Pokazalo se da sunce možeš da pojedješ u vidu dražeja. A možeš da živiš i pipajući oko sebe.

U metrou nije bilo javne rasvete. Nije bilo zajedničke struje. Nije bilo ničeg zajedničkog: svako je bio sam za sebe. Na nekim stanicama su se izveštili da proizvedu dovoljno svetla kako bi bilo gotovo kao pre. Na drugim je bilo dovoljno samo za jednu svetiljku, koja je svetlela nasred platforme. Treći su bili zabijeni u gusti mrak, kao u tunelima. Kada je neko ovamo krišom donosio svetlo, mogao je da uhvati tek komadić - poda, plafona, mermernog stuba; i iz mraka bi ispuzili na svetlo njegovog fenjera stanovnici stanice koji su želeli da malo osmotre. Ali bolje bi im bilo da ne izlaze: i bez vida su se potpuno privikli na život, a eto, usta im nisu srasla.

Na stanici VDNH život je bio strogo uređen i o narodu su se lepo starali: kod pojedinih ljudi u šatorima su svetlele odozgo zakačene male diode, a za javna mesta su imali staro osvetljenje za slučaj opasnosti - lampe u crvenim staklenim poklopcima; uz koje bi bilo podesno, recimo, razvijati negativne fotografija. Tako se eto i Artemova duša lagano pojavljivala na tom crvenom svetlu, pojavljivala iz razvijaja, i postajalo je jasno da ju je uslikao još tamo gore, po majskom sunčanom danu.

A drugim danima - oktobarskim, tmurnim, beše uništena.

- Odlična priča, a, Ženj? Da li se sećaš crnih? - šaputao je Artem; ali je uvek odgovarao neko drugi.

- Zdrav bio, Arteme!

- O, Arteme!

Svi su se pozdravljali. Neko se smešio, neko mrštio, ali svi su se pozdravljali. Pošto su se svi sećali crnih, a ne samo Ženjka i Artem. Svi su se sećali te priče, iako ju niko nije znao.

Metro stanica VDNH je poslednja stanica. Rodna kuća. Dvesta metara u dužinu i na njoj dvesta ljudi. Prostora ima dovoljno: da ga je manje - ne bi moglo da se diše, da ga je više - ne bi mogao da se ugriješ.

Stanica je izgrađena pre sto godina, u vreme stare imperije, od uobičajenog carskog materijala - mermerna i granita. Bila je zamišljena poput dvorca, svečana, ali naravno, pošto je ukopana u zemlju, postala je nešto između muzeja i grobnice. Duh pradedova bio je prisutan kao na svim ostalim stanicama, čak novijim i mlađim, bilo ga je sasvim nemoguće istrebiti. Iako već odrasli, stanovnici metroa kao da su i dalje sedeli kod nekih drevnih staraca, na njihovom bronzanom krilu, i nikako nisu mogli da siđu - nisu ih puštali.

Čadavi razgranati stubovi, a između njihovih lukova rašireni stari i dotrajali vojni šatori: u svakom od njih - porodica, u nekima i dve. Ove porodice si mogao prosto da pomešaš, niko zasigurno ne bi primetio razliku: to je tako kada živiš zajedno dvadeset godina na istoj stanici, kad te samo jedan sloj cerade deli od tvojih i komšijskih tajni, svih jecaja i povika.

Negde bi se možda ljudi i jeli međusobno - iz zavisti i besa na Boga, što on tuđu decu više voli; ili iz nesposobnosti da deliš sa drugima svog muža ili ženu, i životni prostor - to je apsolutno

vredno toga da nekog udaviš; ali ne ovde, ne na VDNH. Ovde je nekako sve bilo jednostavno i domaćinski.

Kao na selu ili u komuni. Nema tuđe dece: ako komšije dobiju zdravo dete - odmah svi zajedno proslavljaju; ako ti imaš bolesnika - pomoći će ko kako može. Nemaš gde da se naseliš - drugi će se pomeriti da naprave mesta. Ako se pobiješ sa drugom - tesan prostor vas izmiri. Ako ti je žena otišla - oprostićeš joj pre ili kasnije. Uostalom, nigde nije otišla, već je ostala tu, u istoj mermernoj sali, na koju je nabačeno milion tona zemlje, samo što sada spava iza drugog komada cerade. Ali svakog dana ćete se sretati ne jednom, već sto puta. Moraćete da se dogovorite. Neće ti uspeti da zamisliš da je nema i da je nije bilo. Najvažnije je da su svi živi, a sve drugo... Kao u komuni ili pećini.

Mada je postojao južni tunel, koji je odavde vodio prema Aleksejevskoj i dalje, u veliki metro, međutim... Možda u tome i jeste stvar, VDNH je bila - poslednja stanica. I ovde su živeli oni koji nisu hteli i nisu mogli nikuda da odu. Kome je bila neophodna kuća.

Artem se zaustavio kraj jednog šatora, ukočio se. Stajao je, provirivao unutra kroz dotrajalu ceradu, dok napolje nije izašla teta podbulog lica.

- Zdravo, Arteme.

- Zdravo, Katarina Sergevna.

- Nema ti žene, Arteme.

On joj klimnu. Hteo je da je pomazi po kosi, da je uzme za ruku. Da joj kaže nešto poput znam, znam. Sve u stvari znam, Katarina Sergejevna. Ili vi to možda govorite sebi?

- Idi, Arteme. Idi. Ne stoj tu. Pođi tamo, popij čajić.

- Razumem.

Stanična sala bila je ograđena s obe strane pokretnim stepenicama - sami su ih zatvorili iznutra da ne bi s površine dolazio otrovni vazduh... Pa i zbog svakakvih posetilaca. S jedne strane, gde je novi izlaz, sve je hermetički zatvoreno. S druge, gde je stari, ostavili su prolaz za podizanje platforme u grad.

Kod slepog zida su kuhinja i klub. Šporeti za kuvanje, domaćice u keceljama kuvaju ručak deci i muževima; teče voda kroz cevi filtera po uglovima, žubori, preliva se u cisterne, gotovo providna; svaki čas čajnik zapišti; sa smene na farmi dojurio je nosač po skuvano, briše ruke o pantalone, traži među kuvaricama svoju ženu da je štipne za pozadinu, da joj pokaže ljubav, i u isto vreme smaže kakav komad polupripremljene hrane.

I tanjiri i čajnici i posuđe i stolice i stolovi nisu bili lični, već zajednički, ali svi ljudi su pažljivo rukovali njima i trudili se da ih ne oštete.

Sve osim hrane doneli su odozgo: u metrou ne možeš ništa valjano da napraviš. Dobro je što su mrtvi, dok su planirali lepo da žive, svakakva dobra nabavili za zalihu - sijalice, dizel-generatore, žice, oružje, municiju, posuđe, nameštaj, hrpu sašivene odeće. Sad možemo da iznosamo njihovo, kao od starije braće i sestara. Za duži period će biti dovoljno. U čitavom metrou je najviše pedeset hiljada ljudi. A u Moskvi je nekad živelo petnaest miliona. Izgleda kao da svako ima po trista rođaka. Tiho prave gužvu, pružaju svoju polovnu odeću ćutke: uzmi moje, nude, uzmi, uzmi, gotovo su nove, ja sam iz njih već izrastao.

Prvo proveriš njihove stvari dozimetrom - da ne kucka previše? - onda se zahvališ i možeš da ih koristiš.

Artem se dovukao do reda za čaj, stao je poslednji.

- Arteme, pa kuda ćeš, kao da nisi naš! Još tu u redu da stojiš! Sedi, na pravdi boga... Da nalijem dok je toplo?

Hranu je spremala Daška Bunda, žena koja već beše u pedesetim godinama, ali koja uopšte nije razmišljala o njima. Ona je došla u Moskvu iz neke rupe ispod Jaroslavlja tri dana pre

nego što je sve odletelo u vazduh. Da kupi bundu. Kupila ju je i otad je više nije skidala ni danju, ni noću, ni kada je odlazila u toalet. Artem joj se nikad nije podsmevao: šta kada bi i njemu ostao takav komad njegovog prethodnog života? Komadić maja, francuskog sladoleda, senke topola ili maminog osmeha?

- Da, hvala, teta Dašo.

- Šta ti meni „tетка”! - reče prekorno i koketno. - I kako je tamo gore? Kakvo nam je vreme?

- Kišica.

- Neće valjda to opet da nas potopi? Ču li ti to, Ajgulj? Kažu, kiša!

- Alah nas kažnjava. Za sve grehe. Pogledaj, da ti ne zagori svinjetina?

- A ti odmah s tvojim Alahom! Odmah je Alah! A i stvarno će zagoreti... Kako je tvoj Mehmet, jel' se vratio s Hanze?

- Nema ga već treći dan! Treći!

- Nemoj da se toliko sekiraš...

- Evo, kunem ti se iz dubine duše, Dašo, on je tamo našao neku! Neku vašu! Greh na dušu...

- Vašu-našu... Šta ti kao ona... Svi smo mi ovde, Ajguljuška... Svi smo isti.

- Našao tamo neku kurvu, Alaha ti...

- A da si mu ti i sama češće davala... Ta, muškarci su ti kao mačori... Guraju se dok ne nađu...

- Ma šta vi lupetate?! On je otišao zbog posla, zbog trgovine! - počeo da ga brani mladić, gotovo dečje visine i skoro dečjeg lica, samo ispijen; zbog nečega nije uspeo da izraste kako treba.

- Dobro, dobro. Ti, Kolja, ne prikrivaj svoje kompanjone! A ti, Arteme, ne slušaj nas žene. Evo ti na. Duni, vruće je.

- Hvala.

Prišao je čovek, išaran starim bledim ožiljcima i sasvim ćelav, ali pritom nije izgledao svirepo zbog čupavih obrva i uvijenog govora.

- Pozdravljam sve prisutne, svakom ćemo pojedinačno dati. A ko je ovde za čaj? Onda sam posle tebe, Koljunj. Jeste li već čuli za Hanzu?

- A šta je Hanza?

- Zatvorena je granica. Kako reče jedan klasik, crveno svetlo se pali, stop - dalje ne prolazi. Petoro naših tamo čuči.

- Ajde de, Ajguljka. Promešaj tamo svoje pečurkice.

- A moj je tamo! A ja šta ću! Alahu... Kako zatvorili? A, Ksantine?

- Zatvorili i kraj priče. Nas se to ne tiče. Naređenje je naređenje.

- Opet, gle, vode rat! Biće da opet ratuju s Crvenom linijom, a? Ma kad bi svi oni tamo pocrkali više!

- A ko zna, a, Ksantine? Kod koga da idem? Mehmet moj...

- To je preventive radi. Ja baš idem otud. Za trgovinu ima neki karantin. Otvoriće uskoro. Dobar dan.

- O, 'bar daaan, čoveeečeee. Kod nas u goste? Koji si i odakle?

- Sa Sevastopoljske idem. Jel' mogu da sednem ovde?

Artem je prestao da udiše vrelu paru, odvojio se od bele iskrzane krigle sa zlatnom ivicom. Starac se dokobeljao ovamo, tražio ga je i sada ga je krišom, krajičkom oka odmeravao. Dobro. Pa neće valjda da beži od njega.

- A kako si se ti dovukao do nas, čiča? Ako su sve zatvorili? - Artem izazva, na prvi

pogled, lukavog starca.

- Poslednji sam se provukao - ovaj nije treptao, nije vrdao. - Odmah za mnom su i zatvorili.

- Mi možemo još sto godina bez te Hanze! A šta će oni bez našeg čaja, bez naših pečurkica, čak neka probaju, seronje! Mi ćemo se nekako snaći uz božju pomoć!

- Otvoriće! A ako ne otvore? A moj Mehmet!

- A ti, Ajguljka, idi do Suhoja. On će tvog Mehmetića začas pronaći. Neće ga ostaviti. Jel' može čajić? Da li ste već probali naš?

- Neću odbiti - dostojanstveno klimnu bradom samozvani Homer.

Sedeo je naspram Artema, srčuci sok od ukuvanih lokalnih pečuraka, koji su ponosno, ali bez ikakvog osnova, nazvali čajem - sav pravi čaj je, naravno, bio popijen već pre deset godina - i čekao. I Artem je čekao.

- Ko pazi na šporet?

Artemu je sinulo: Anja je došla. Ustala je okrenuta leđima, ne primećujući ga.

- Jesi li vredna danas, Anjut? - Bunda ju je odmah uvukla u razgovor, brišući ruke o olinjale krznene džepove. - Pečurkice?

- Pečurkice - reče ova s leđa, samo da se ne okrene; dakle, sve je primetila.

- Krsta, pretpostavljam, a? U sagnutom položaju?

- Odvaljuju me, teta Daš.

- Pečurke nisu svinje! - negodujući šmrknu i reče kosooka zdepasta Ajgulj. - Sagla se tu.

Ma malo se ti u govrima prošetaj!

- Sama se prošetaj! Svako sebi bira posao koji mu leži - ravnim tonom odgovori Anja.

Ravnim tonom, ali Artem je znao - baš kad govori takvim smirenim glasom, onda može da udari. Ma uopšte sve može, naučena je. S takvim ocem.

- Devojke, bez svađe - zažubori išarani Konstantin. - Potrebne su nam sve profesije, kako reče klasik. Bez pečuraka, čime bismo hranili prasad?

Šampinjoni su rasli u zabačenom severnom tunelu, jednom od dva, koji su ranije vodili do stanice Botanički vrt. Trista metara plantaža pečuraka, a iza njih farma svinja. Svinje su gurnuli dalje, da bi bio manji smrad. Kao da trista metara može da pomogne. Spas je bio u nečem drugom - funkcionalnosti ljudskih čula.

Novopridošli bi osećali užasan smrad svinja dan-dva. Zatim bi se navikli. Anja se nije odmah navikla. Lokalci odavno nisu ništa osećali. Nisu ni imali sa čime da uporede. A Artem je imao.

- Baš je dobro, kad ti leže pečurke - razgovetno reče, gledajući i nišaneći u Anjin potiljak. - S pečurkama je lakše nego s ljudima.

- A ne kao neki ljudi koji se odnose s takvim prezrenjem prema pečurkama - reče ona. - Ima ljudi koje ne možeš da razlikuješ od pečuraka. Čak su i bolesti zajedničke - Anja se napokon okrete prema njemu.

- Eto kod mene danas, na primer. Kod polovine pečuraka - neka trulež. Trulež se pojavila, razumeš? Odakle se to stvorilo?

- Kako trulež? - uznemirila se Ajgulj. - Još nam je samo falila trulež, Alahu, spasi!

- Čaj, može, ko je za? - ušla je Bunda.

- Ceo sanduk truleži sam nabrala - reče Anja pravo Artemu u oči.

- A, eto, pre su bile normalne pečurke. Zdrave.

- To je stvarno katastrofa! - odmahnu Artem. - Trule pečurke.

- A š'a čem' onda da jedemo? - razumno primeti Bunda.

- Pa, naravno, zar je to nesreća? - tiho i čelično mu odgovori Anja.

- A kad velikog junaka i spasitelja čitavog metroa niko više ne uzima za ozbiljno - e to je nesreća!

- Ajmo mi, Ajguljka, da malo udahnemo - Bunda podiže nacrtanu obrvu. - Ovde je nešto baš vruće.

- Eh, hm... - Homer ustade za ostalima.

- Ne - zaustavi ga Artem. - Evo. Hteo si da čuješ priču o junaku? O Artemu, koji je spasao čitav metro? Evo, slušaj. Saslušaj istinu. Misliš da je ljudima stalo do toga?

- Zato što se ljudi bave svojim poslom. Pravim poslom. Radom. Treba svoje nahraniti. Decu odgajiti. A kada se neko tu okolo maje i ne može sebi da nađe nikakav posao i izmišlja svakakve gluposti - onda jeste, to je nesreća - Anja zauze pozu i osu po njemu paljbu u naletima: kratka, duga, kratka.

- Ne, nesreća je kada čovek neće da živi kao čovek, nego kao prase i pečurka - odgovori Artem. - Kada ima samo jednu brigu...

- Nesreća je kada pečurka odluči da je ona čovek - reče Anja, više ne krijući mržnju. - A istinu mu niko ne govori, da se ne bi uznemirio.

- Jel' to stvarno na pečurkama trulež? - upita, već sasvim otkaćena Daška Bunda.

- Stvarno.

- Pih, brate, užas.

- Alah nas kažnjava! - gromoglasno reče Ajgulj iz daljine. - Za grehe! Zato što jedemo svinjetinu, zato!

- Samo ti idi... Idi... Pečurke zovu... - Artem gurnu ukočenu Anju. - Kašlju, kijaju. Mama, gde si ti, govore.

- Ti si beskorisna mrcina.

- Idi.

- I od pečurke bih imala više koristi.

- Idi! Hajde, idi!

- Ti idi. Sam idi. Hajde, briši lepo gore. Na ceo grad lepo postavi svoju antenu. Oderi grlo svojim pridikama. Tamo nema nikog, shvataš li? Nikog. Svi su umrli. Radio-amater. Mudonja.

- A ti ćeš posle sama...

- Nema nikakvog „posle”, Arteme. Nema.

Oči su joj bile suve. Otac ju je naučio kako da ne zaplače. A imala je oca. Svog, rođenog. Okrenula se i otišla.

Artem je ostao nad šoljom otkuvanih pečuraka: belom, sa zlatnim obodom. Homer je sedeo do njega, oprezno, ćuteći. Ljudi su počeli da se vraćaju u kuhinju. Pričali su o tome da je pečurke pobila nekakva bela trulež, uzdisali su, samo da ne bude ponovo rat, ogovarali ko se i s kim vatao na farmi svinja. Pored je, cičeći, odskakutalo malo prase, za njim bleđa, tuberkulozna devojčica; nju je zaobišla mačka podignutog repa, protrljala se o Artemovo koleno, pogledala mu u usta. Više nije bilo pare, čaj se prevukao tankom penom. I u Artemu je sve zapenilo. Bacio je šolju, pogledao napred. Tamo je stajao onaj starac.

- Eto takva je priča, deda.

- Ja... Ja... Izvinite.

- Uzalud si dolazio, a? Potomci se neće obradovati ovome. Ko ih bude imao.

- Nije uzalud.

Artem zaškrgota zubima: uporan neki starčić.

Odvoji svoju zadnjicu sa klupe, odvuče se van iz kuhinje: doručak je završen, sad treba izvršiti svoje radne obaveze. Homer ga je pratio.

- A o čemu, izvinite... Vi to... O čemu je ova devojka govorila? Antena... Radio-amater...

Nije moja, naravno, stvar, ali... Vi idete gore na površinu, jel'?' Slušate radio?

- Idem gore i slušam.
- Nadate se da ćete pronaći druge preživjele?
- Nadam se da ću pronaći druge preživjele.
- I ima li uspeha?

U njegovom glasu Artem nije čuo nikakav podsmeh. Prosto se čovek interesovao, kao da je Artem radio nešto sasvim obično. Recimo, kao da je na Hanzu vozio dimnjenu šunku.

- Ni najmanje.

Homer klimnu, namršti se. Htede nešto da kaže, ali se predomisli. Da saoseća? Da li će pokušati da ga urazumi? Da li se pravi da je zainteresovan? Artema nije bilo briga.

Stigli su do obora sa biciklima.

Artem nije voleo pečurke zbog toga što ih je Anja volela; prasiće - zbog smrada, koji je samo on osećao ovde. I nagodio se: oslobodili su ga uloge junaka. Ali na VDNH nisu hranili parazite. Ako si dežurao u tunelu na straži, onda odradi još i na stanici. I Artem je izabrao bicikle.

Bilo ih je četrnaest - poredani, volanima okrenuti ka zidu, na zidu plakati. Na jednom plakatu Kremlj i reka Moskva, na drugom neka izbledela lepotica u rože kupaćem, na trećem soliteri Njujorka, na četvrtom manastir prekriven snegom i pravoslavni praznici na kalendaru. Odaberi prema raspoloženju i vrti pedale. Bicikli stoje na nosačima, kaiševi idu od točkova do dinamo-mašine. Na svakom je napravljena mala svetiljka kako bi slabo svetlela na tvoj današnji odabrani san sa plakata. Ostala struja ide u akumulatore da napaja stanicu.

Bicikli su stajali u zabačenom južnom tunelu, tamo nisu puštali nepoznate osobe, pošto je objekat od strateškog značaja. Starac ovde izgleda još nije zavirio.

- Sa mnom je - nije jasno zašto je Artem mahnulo stražaru, pa su Homera pustili da prođe.

Artem je zajahao rđavi ram, uhvatio se za gumene ručke. Pred njim je zasjao Berlin, koji su isprosilili od hanzeatskih prodavača knjiga: Brandenburška kapija, TV toranj i crna skulptura žene sa rukama podignutim u visini glave. Ta je kapija, shvati Artem, veoma ličila na ulaz u VDNH, a berlinski televizijski toranj, iako je imao po sredini nešto nalik kugli, ličio je na Ostankino. I ova statua žene, koja više ili zatvara uši... Kao da nije nikuda ni išao.

- Hoćeš da se provozaš, deda? - okrete se Artem ka Homeru. - Dobro je za srce. Duže ćeš potrajati. Ovde.

Ali starac nije odgovarao, staklastim pogledom je pratio kako se vrte spuštene točkovi, pokušavajući da udahne vazduh. Lice mu se iskrivilo kao kod paraličara: polovina se smeši, a polovina je umrtvljena.

- Da li ti je dobro, dedice? - upita Artem.
- Da. Setio sam se nečega. Nekoga - Homer zašišta, pročisti grlo, ispravi se.
- A.

Svako ima koga da se seti. Trista senki po čoveku. Samo čekaju da pomisliš na njih. Razvuku svoje zamke, postave gajtane i čekaju. Nekoga bicikl bez točkova podseti na to kako je učio decu da voze po dvorištu, nekome čajnik zapišti isto kao kod roditelja u kuhinji, kada im je vikendom dolazio na ručak i druženje. Zatrepćeš i u taj čas između sada i sada, odjednom oči vide juče i vide njihova lica. S godinama, činjenica je, sve lošije vide. I to je normalno.

- Gde si čuo za mene?
- Slava - nasmeši se Homer. - Svi znaju za tebe.

Artem se iskrivi.

- Slava - ispljunu on tu reč ponovo.

- Pa vi ste spasli metro. Ljude. Da niste te stvorove tada raketama... Ako ćemo iskreno, ja ne razumem. Zašto nećete da pričate o tome?

Ispred su bili: TV toranj, kapija VDNH, crna žena podignutih ruku. Trebalo je da pređe na drugi bicikl, ali svi su bili zauzeti, i Artemu je dopao baš ovaj. Artem htjede da vrti pedale u suprotnom smeru, unatrag, dalje od tornja, ali tako se struja nije pravila.

- Od Mlinara sam čuo za vas.

- Šta?

- Mlinar. Poznajete ga? Komandir Ordena. Vi sigurno znate za Orden? Spartanci... I sami ste mu, koliko razumem, pripadali... ranije?

- Mlinar vas je poslao meni?

- Ne. Mlinar mi je samo ispričao. Da ste im vi to rekli. Za crne. Da ste prošli kroz čitav metro... I ja sam onda... Počeo da kopam. Što sam mogao. Ali svejedno je tu bilo mnogo nejasnoća. Shvatio sam da bez vas ne mogu sve da razjasnim i odlučih...

- Da li je rekao još nešto?

- A? Ko?

- Jel' Mlinar još nešto rekao o meni?

- Jeste.

Artem prestade da vrti pedale. Zamahnu nogom preko rama, skoči na pod. Prekrsti ruke na grudima.

- Pa?

- Da... Da ste se oženili. Da živite normalan ljudski život.

- Tako je rekao?

- Tako je rekao.

- Normalan ljudski život - Artem se osmehnu.

- Ako nisam nešto pobrkao.

- A nije precizirao da sam se oženio njegovom ćerkom?

Homer odmahnu glavom.

- To je sve?

Starac žvaknu. Uzdahnu. Priznade.

- Rekao je da ste duševno poremećeni.

- Da, naravno. Jesam.

- Pa samo prenosim, šta sam čuo...

- Ništa više?

- Čini mi se...

- Da na primer hoće da me ubije? Zbog ćerke... Ili...

- Ne, ništa takvo!

- Ili da me čeka nazad... U stroju?

- Ne sećam se...

Počutao je, svario sve to. Setio se da je Homer još tu, da ga proučava.

- Duševno poremećen! - Artem se zakikota na to.

- Ja ne mislim tako - upozorio ga je Homer. - Ma šta ko govorio, ja sam savršeno ubeđen da...

- Odakle vi to znate? Ti?

- Samo zato što vi nastavljate da tražite preživjele? Samo zato što se vi ne predajete - treba da vas smatram ludim? Slušajte - starac je ozbiljnog izraza lica gledao Artema. - Vi sebe ubijate zbog ljudi i ja, časna reč, ne razumem, zašto se tako odnose prema vama.

- Idem svaki božji dan.

- Gore?

- Svakog dana - pokretnim stepenicama na površinu. Zatim do tog solitera. Pešice -

stepenicama na krov. S rancem.

Komšije biciklisti počеше da prisluškiju, usporiše svoju vožnju.

- I da! Nijednom još nisam čuo da su odgovorili! I šta! Šta to dokazuje?! - Artem više nije dovikivao Homeru, već svim tim jebenim biciklistima, koji su hitali ka zidu, ka zemlji. - To ništa ne dokazuje!

Kako ne osećate to?! Mora biti još ljudi! Mora biti još gradova! Ne možemo mi biti jedini u ovoj rupi, u ovoj pećini!

- Ma daj više, Arteme! Dosadan si - nije izdržao momak dugog nosa i sitnih očiju. - Sve su bombardovali Ameri! Nema ničega! Šta se ložiš? Oni nas, mi njih i tačka!

- A šta ako i nismo jedini? - kao da je samog sebe upitao Homer.

- Ako vam kažem, da...

- Pentra se gore, kao na posao! Zrači i druge i sebe! Pokretni leš!

- momak nije mogao da prestane. - Još će sve nas ovde potrovati?!

- Ako vam kažem da ima... Preživelih? Ako kažem da je bilo signala iz drugih gradova? I da su ih presretali?

- Ponovi.

- Bili su signali iz drugih gradova - odlučno reče Homer. - Hvatali su ih. Razgovarali su.

- Lažeš.

- Poznajem čoveka, koji je ostvario komunikaciju radiom...

- Lažeš.

- A ako sada stoji pred vama? Šta onda kažete? - Homer namignu Artemu. - A?

- Da si prolupao, deda. Ili da bezočno lažeš. Jel' lažeš? Lažeš li?!

GLAVA 3 TUNEL

Plafoni na stanici su bili niski, baš za ljude. Ali međustanični prostor nisu gradili za njih: od zida do zida pet metara, i od plafona do poda isto toliko.

Daleko, na drugom kraju metroa obitavali su divljaci, koji su verovali da su tuneli prolazi koje je u zemlji prokopao Veliki Crv, bog, koji je stvorio Zemlju i rodio ljude iz svoje utrobe; a tek kasnije su se ljudi odrekli svog Tvorca, prilagodili te prolaze svojim potrebama, a umesto Crva su napravili sebi vozove od čelika i počeli da lažu sebe da su oni tu bili od početka, i da nije bilo nikakvog Crva. Zašto da ne veruju u takvog boga? On je više prilagođen za podzemni život.

Tuneli su bili mračni, strašni, kroz njih su tekli potoci otpadnih voda, koji su svake sekunde mogli da probiju čelični omot cevi i zaguše i potope čitave linije. Od potočića se dizalo isparenje i hladna magla nije dopuštala svetlosti fenjera da prodre daleko. Tuneli su izgrađeni za čoveka, to je tačno, ali čovek nije bio stvoren za tunele.

Čak i ovde, nekih trista metara od stanice, bilo je grozno. Kako bi zaglušili jeziv žubor, ljudi su brbljali.

Vatra je pomalo prekrila smolom nesusušen pelin.

Tunel je, naravno, bio živ: disao je zviždeći, uvlačeći dim od vatre svojim rupičastim plućima s uživanjem, kao da je pušio. Dim se vio, odlazio uvis i nestajao u obraslim trahejama ventilacionih otvora.

Dosta niže je bila dresina s ručicama, kojom je smena sad i stigla. Do stanice je trista metara. Ako neko pođe iz severnog mraka na VDNH, straža mora preuzeti udarac na sebe i, ako treba, da podleti, a na stanicu da uputi jednog čoveka „koji je ostao čitav”. Da upozori. Da bi deca uspela da se sakriju, a žene uzele oružje i zajedno s muškarcima zagrabile ulaz svojim telima.

To je uvek funkcionisalo: zato je VDNH više od dve decenije naseljen kao i sada. Ali poslednjih nekoliko godina, ako se kogod ovde i pojavio, onda je to bilo zbog nesporazuma. Poslednja strašna pretnja stanici i čitavom metrou behu crni, koji su stradali u raketnoj paljbi, upravo pre dve godine.

I na Izložbi se svako sećao ko je spasao ljude od tih stvorenja: Artem.

Sada je prema severu od VDNH vodio samo niz izumrlih, pustih stanica, od kojih prva beše Botanička bašta. Bašta se nalazila u plitkom delu, veoma blizu površine i hermetičkih vrata, koja su morala da odvoje i odseku gornji svet od donjeg. Na stanici Botanička bašta život je bio nemoguć, a ljudima nije bilo zanimljivo ono što je bilo posle nje. Zato je kraj zemlje išao tačno po tom mestu dokle je dopirala svetlost vatre. A dalje je počinjao kosmos.

Stražari su sedeli ograđeni od vakuuma vrećama s peskom, uvučeni u grudobrane. „Kalaši” su se oslanjali jedan na drugog, u vidu piramide. Na vatri je grejao zadnjicu zadimljeni čajnik.

Artem se smestio licem prema vatri, a potiljkom se okrenuo ka praznini tunela. Odmah pored sebe je posadio Homera, kojeg je s namerom doveo u ovu tihu pustoš; nije hteo da sluša njegovu priču tamo kod bicikala, sa svima. Nemoguće je izbeći sve svedoke, ali da ih makar bude što manje.

- Ne valja okretati leđa prema cevi! - uzviknu mu Ljevašov.

Ali Artem je sada verovao ovom tunelu. Naučio je da ga oseti.

Ostali su seli tako da ne skidaju pogled sa čeljusti tunela. Homeru su rekli da tiho priča, da ne bi probudio ostale; ali Homer nije umeo tiho da priča.

- Taj gradić se zove Polarne Zore. Nalazi se na Kolskom poluostrvu. Pored je nuklearna elektrana, ali imajte u vidu da je aktivna. Zaliha za rad stanice bilo je za još stotinu godina! Zato što se hrani samo jedan grad. A grad su pretvorili u tvrđavu. Ogradu su napravili od debala i drugih ojačanja. Odbranu su solidno postavili. Vojska je bila odmah pored, čuvala je elektranu i od njih su sakupili garnizon ovih Polarnih Zora. Okolo su pogubna mesta, Sever. Ali oni se drže. Stanica im daje i osvetljenje i grejanje za domaćinstvo. Tako da...

- Šta ti to smišljaš, a? - povika Ljevašov sa drugog kraja: crvene oči, mesnate uši, a još i brkovi nekako rastu uvis. - Kakve crne zore? Pa posle Botaničke dalje kroz cev nema nikog, osim pasa lotalica! Malo nam je jedan čaknut, sad se i drugi nacrtao!

- Sada će imati svoj klub - namignu Armenčik, noktom začepivši komadić prasetine koji mu se zaglavio među zubima. - Klub sanjara i romantika „Purpurna jedra”.

- Ko je primio taj signal? Ko je s njima razgovarao? - Artem je gledao starca u bradu, u usne koje su se pomerale, kao gluvonem, čitajući s njih.

- Ja... - Homer ponovo zausti. - Ja sam iz tih krajeva. Iz Arhangelska. I sve sam se nadao da ću saznati da je možda neko od mojih ostao. Slušao sam... Tražio. I eto našao. Istina, moj Arhangelsk čuti. Ali zato Polarne Zore! Čitav grad, jel' shvataste? Gore! Topla voda, osvetljenje... Ali najinteresantnije je što im je ostala očuvana fenomenalna elektronska biblioteka. Na magnetofonskim nosačima zvuka, na diskovima. Čitava svetska književnost, filmska umetnost... Razumete li? A struje ima, kol'ko hoćete...

- Koji talasi? Koja frekvencija? - Artem se uneo u njegovu prijatnu priču.

- Takoreći, to je svojevrsna Nojeva barka. U kojoj se, istina, nije spasio od svega po dvoje, već čitava kultura naše civilizacije... - starac nastavi da objašnjava, kao da nije čuo.

- Kad je bio kontakt? Koliko često? Gde ti je stajala stanica? Koju opremu si imao? S koje visine si uspeo da uhvatiš signal? Zašto to meni nikad nije uspelo?!

Starac je očekivao priču, a ne ispitivanje: prijatnu besedu kraj vatre. Ali Artem je previše očekivao od tog minuta da bi ga protraćio na sentimentalne gluposti. Prvo: morao je da se uveri da je to istina.

Artem je i sam sve znao o fatamorganama koje vitlaju po toj pustari, gore. Ne, ne treba mu da uživa u pogledu na njih, već da ih dodirne, da poveruje.

- I? - nije puštao, pritiskao je, nije smeo da pusti da mu starac izmakne. - Seti se svega! Zašto meni ne uspeva?!

- Ja... - Homer je cmoktao i razmišljao, skretao je pogled u mrak; ali na kraju se predao. - Ne znam.

- Kako - ne znaš? Kako možeš to da ne znaš?! Ako si sam uhvatio njihov signal?!

Zbunio se i priznao je, gad.

- Pa nisam ih ja uhvatio. Sreo sam jednog čoveka. Radio-telegrafistu. On je ispričao.

- Gde? Gde si ga sreo? Na kojoj stanici?

Starac uzdahnu.

- Pozorišnoj, mislim. Pozorišnoj.

- U paklu, kod đavola? Misliš, uplašiću se da odem i sam proverim, jel'?

- Nisam pomislio ništa slično, mladiću - reče mu on dostojanstveno.

- Kada?

- Pre nekoliko godina. Ne sećam se.

Ne seća se.

Jedini put kada je Artem među pauzama šuštanja i zavijanja etra čuo daleki nečiji glas - zauvek se urezao u njegovo pamćenje, a taj glas i sada vredi oslušnuti kako zvuči u ušima, kao davno presušilo more - u šupljini. Kako to može da se zaboravi?

Kako je moguće čitav svoj život sanjati da ćeš napisati knjigu za potomke, za naredna pokolenja, kako bi ta pokolenja znala odakle su došla, da ne izgube san da će se jednom vratiti gore - i da ne zapamtiš sve do najsitnijih detalja?!

I još Pozorišna.

- Lažeš - samouvereno reče Artem. - Želiš da mi se dopadneš.

- Vi grešite. Ja samo...

- Želiš da mi se dopadneš kako bih ti izložio sve. Svu svoju jebenu priču. Smislio si da me kupiš, a? Našao si mi slabu tačku i lepo kukicom boccc... Jelda?

- Nije tačno! To uopšte nije slučaj...

- Ma nosi se!

- O - kroz nos uvuče sline Armenčik grbavog nosa. - Sanjari se svađaju čiji je san bolji.

Artem, ljut na sebe i na ovog starog lažova, leže potiljkom na pesak i snažno zažmuri. Jebeni pripovedač. Ali na duši nastade rana, neko će doći i otkopati je.

Starac se namršti i ne htede opet da ubeđuje Artema.

Ma i dođavola s njim.

Do kraja dežurstva nisu više razmenili ni reč. Izlazeći na stanicu, Artem se ni pogledom nije pozdravio sa starcem.

* * *

- Imamo proverenu informaciju. Uhvaćen je signal s Kolskog poluostrva. Tamo ima preživelih! - Artem je značajno pogledao Kirila.

- Jel' to istina?!

- Istina je!

Kiril je čak skočio koliko se obradovao. Nije uzeo dovoljno vazduha i zakašljao se. Znajući šta će se desiti, Artem mu je dao maramicu da je prisloni ustima. Kiril se umirio, oteo maramicu i pogledao ga preplašeno i skrušeno. Artemu se srce steglo.

- Sve će to proći. Još ćeš ti juriti pacove! Vidi, molim te, malo krvi!

- Mamica me grdi. Ne pokazuj joj. Nećeš joj pokazati, važi?

- Ma šta ti je! Ja sam s tobom, brate! Mi smo ekipa! Ti meni čuvaš leđa, ja - tebi!

- Zakuni se u Orden.

- Ordena mi.

- Svečano se zakuni.

- Svečano se zaklinjem Ordenom.

Kiril mu se približio klečeći.

- Hajde. Pričaj.

- Generalno - poče Artem. - Informacija je tačna. Uhvaćen je signal sa severa. S Kolskog poluostrva. Tamo je ostala očuvana potpuno netaknuta nuklearna elektrana. I uz nju je grad. Zove se Polarne Zore. Divota, a? Tako da nismo sami. Shvataš li, Kirjuh? Nismo sami. Ima i drugih preživelih! I mi smo ih našli! A?!

- Strava! - reče Kiril, trepćući ogromnim bledunjavim očima. - A jel' to stvarno istina?

- Stvarno. I iz te elektrane ide toliko struje da uspeva čitav grad da greje čitavu godinu. A iznad grada je izgrađena ogromna staklena kupola. Da li možeš to da zamisliš?

- Jok.

- Kao čaša, samo ogromna.

- A zbog čega?

- Da ne bi toplota odlazila. Napolju je sneg, vejavica, a unutra banja! Drveće cveta. E, kao u tvojoj knjizi. I tamo stvarno voćnjaci, jabuke... I paradajz. Ljudi napolju idu u majicama.

Posvud cveće. Hrane napretek. Svakakvih slatkiša. Igračaka, ali ne ovih što imaš tu, samo čaure. Raznih igračaka.

Kirjuha je zažmurio, svojski se potrudio da sve to zamisli. Zakašljucao je nekoliko puta zatvorenih usta, tiho. Suzdržao se. Izdahnuo je otegnuto. Sigurno nije mogao sve da zamisli. Artem ni sam nije mogao.

- A leti se kupola otvara i oni tad žive na svežem vazduhu. Ne ispod zemlje, već napolju, u kućama s prozorima. Kroz prozore se vide druge kuće, ili šuma, na primer. Tako žive. Na čistom, suvom, na svežem. Pravo pod suncem. I na takvom vazduhu nijedan mikrob ne može da preživi, svi nestaju. A i ljudi idu ulicom bez gas-maski.

- Svi mikrobi? I tuberkuloza nestaje? - Kiril se odjednom prenuo.

- Svi. Prvo tuberkuloza.

- Sta, tamo samo treba da odeš i dišeš bez gas-maske, kako bi se izlećio?

- Mislim da jeste - reče Artem. - Da. To je ovde, u tunelima, gde je vlaga, vrućina, raj za tuberkulozu. A na svežem vazduhu odmah umire.

- Vau! Moram to da kažem mamac! Ona će se baš obradovati! A ti ideš tamo?

- Ali te Polarne Zore su veoma daleko. Nije lako stići do tamo. Treba skupiti snage.

- Ja ću skupiti! A koliko je potrebno? - Kiril cupnu na Artemovim kolenima.

- Treba mnogo. Znaš koliko treba da se ide do tamo? Na terencima, naravno... Pola godine! Po površini. Po šumama, po močvarama. Po razrušenim putevima.

- Pa šta? Ja ću stići!

- Ne, ja te sigurno neću voditi sa sobom. Krenuću samo sa drugim ratnicima Ordena.

- A zašto tako, a?

- Majka ti stalno govori, a ti ništa ne jedeš. Takav mekušac nam ne treba u posadi terenca. Samo nam je teret. A put nije lak. Svakakve prepreke. Čudovišta na svakom koraku. Treba da preguramo lom pustolovina. A kako ćeš ti da ih preživiš ako ništa ne klopaš? U prvoj akciji ćeš izginiti! Ne, našem Ordenu su potrebni ratnici, a ne distrofičari.

- Ja više ne mogu da gledam pečurke, Teme! Bljaaaak...

- A povrće? Mamica ti je, eno, nabavila povrće. Video si paradajz? Onaj paradajz ti je stigao sa Sevastopoljske stanice, kroz ceo metro.

- Pih.

- Isti je takav paradajz, između ostalog, kao i taj što raste u Polarnim Zorama, na uličnim baštama. Hajde, probaj. Pun je vitamina.

- Dobro, poješću onda paradajz. Ako isti takav raste tamo.

- Hajde sada ga smaži. Preda mnom.

- A ti onda pričaj još za te zore i za kupolu kao čaša.

Kirjuhina majka, Natalija, stajala je napolju, slušala je sve kroz ceradu, svaku reč. Preko lica su joj brzo promicale senke, prsti se sami preplitali.

- Naterao sam ga da pojede paradajz - nasmešio joj se Artem.

- Zašto si mu nabacio tu svoju glupost? On će me sada uništiti time - Natalija nije odgovorila na osmeh.

- Zašto odmah glupost? Možda i postoje te Polarne Zore. Neka zamišlja.

- Juče je bio doktor. Iz Hanze je došao.

Artem je zaboravio koju je reč hteo da izgovori sledeću. Uplašio se i da pomisli šta će mu sad Natalija reći i prosto nije ništa mislio. Trudio se da ništa ne misli, da ne bi zaplakao.

- Ostalo mu je oko tri meseca. Samo. Ti i tvoje Polarne Zore.

Natalijina usta se iskriviše i Artem je shvatio šta joj je bilo u očima sve vreme dok su oni pričali.

- I šta, to je sve u redu?...

Pade klapna. Osušene suze.

- Mamaaaa! Artem će me povesti sa sobom u terencu na Sever! Da li me puštaš?

* * *

Mislio je da Anja već spava; ili se pretvara da spava - kao obično, samo da bi ga izbegla. Ali ona je sedela na postelji, podvukavši gole noge u turski sed, i obema rukama, kao da se boji da će joj oteti, grlila plastičnu flašu od pola litra sa nečim mutnim. Sirio se miris alkohola.

- Na - pružila mu je. - Gucni.

Artem ju je poslušao, oljutio se rakijom od žita, zadržao dah, zatreptao. Malo ga je prodrimalo, malo ugrijalo. Šta sad?

- Sedi - Anja potapša po čebetu mesto pored sebe. - Sedi, molim te.

On se spusti tamo gde mu je pokazala.

Pogledao ju je napola okrenut.

Prosta majica na bretele.

Na rukama se naježila koža - da li od hladnoće?

Ista je, kao pre dve godine. Crna kratka kosa, kao dečak. Usne tanke, blede. Nos malo veći za ovo nežno lice, sa grbicom, ali bez nje bi bilo nezanimljivo i dosadno. Ruke prepletene, u žilama, kao na modelu iz anatomije, nikakve devojačke nežnosti nije bilo u njima; i ramena, sva u mišićima, kao s naramenicama. Dug vrat, arterija brzo pulsira i vratni pršljen joj... Ključne kosti štrče; pre sam je zbog njih i voleo i žalio, i mučio dok se ne iscedi. Oštre sisice kroz belu tkaninu. Zašto sijalica prvo gori, a zatim pregori?

- Zagrlj me.

Artem je pružio ruku, položio je nevesto Anji na rame: bratski, ili kao da je zagrljio dete. Ona mu se podala, kao da je htela da se priljubi uz njega; ali sve žile joj ostadoše napete, zgrčene. I Artem nije mogao da se razdrveni; jedva je progutao knedlu.

I ništa nije umeo ispravno da kaže: odvikao se.

Anja ga je dodirnula. Zatim je prešla usnama po obrazu.

- Bockaš.

Artem promeša mutnu tečnost u plastičnoj boci, proguta dosta u cugu. U glavi su se vrteli sever i terenac.

- Hajde... Hajde da probamo, Arteme. Hajde da još jednom probamo. Mi moramo. Još jednom. Sve iz početka.

Ona zavuče prste - hladne, grube iza kaiša. Vešto je otvorila kopču.

- Poljubi. Daj. Poljubi.

- Da. Ja...

- Dođi kod mene.

- Čekaj... Odmah...

- Pa šta čekaš? Skini... Skini me... Tesno je. Da. I to skini. Hoću da me ti svučješ. Ti.

- Anja.

- I. Evo... Ssss... Hladno je.

- Da. Ja...

- Dođi ovde. Tako... I ti isto... Hajde... Daj... Ovu groznu košulju...

- Evo. Evo.

- Tako. Bože. Daj gutljaj.

- Drži.

- A. Ah. Pa... Evo ovde. Evo ovde. Kako si pre činio. Sećaš se? Još se sećaš?

- Anj... Anječk..
 - Šta ti je?... A?
 - Ti... Ti si tako...
 - Ne treba tako dugo. Daj.
 - Odvikao sam se... Izvini...
 - Daj, ja... Zašto ti?... Daj mi.
 - Anja...
 - Evo? Evo! Hajde... Evo tu... Osećaš li?
 - Da... Da.
 - Davno sam. Ti si sasvim... Zašto ti?... Ti ne razumeš? Potrebno mi je. Ti. I?
 - Odmah. Odmah ću. Prosto... Prosto je takav dan...
 - Ućuti. Ćuti. Daj, ja ću probati... Samo lezi.
 - Ja sam danas...
 - Umukni. Zažmuri i umukni. Evo. Evo. Tako... A sad... Sad samo... Ma šta radiš? Šta?!
 - Ja ne znam. Neće.
 - I?!
 - Đavo bi ga znao. Neće. U glavi mi svašta...
 - Šta? Šta ti je to u glavi?
 - Izvini.
 - Odlazi. Idi!
 - Anj...
 - Gde mi je majica?
 - Stani.
 - Gde je moja majica?! Hladno mi je!
 - A šta ti je... Zašto ti tako... Nije u tebi stvar, nije zbog tebe...
 - Dosta. I dosta smo ovde glumili strast.
 - Nije istina...
 - Hajde onda, tresni!
 - Dobro. Ja...
 - Gde su te jebene gaće?! Dosta. Nećeš i nećeš. Ili ti se tamo sve osušilo? Od zračenja?
 - Nije, naravno, šta pričaš...
 - Ti jednostavno nećeš sa mnom... Od mene...
 - Kažem ti... Takav je dan.
 - Zato nam i ne uspeva, pošto znaju: ti ih ne želiš, ti ih ne čekaš!
 - Nije istina!
 - Ja... Arteme! Za tebe! Otišla sam. Sa ocem - završila priču. Zbog tebe. On je posle onog rata, posle borbe... Sa crvenima... U kolicima je! Noge ne pomera... I ruku su mu odrekli... Da li imalo shvataš, šta je to za njega?! Da bude invalid! I od njega, od oca svoga sam došla tebi. Protiv njega! Protiv njegove volje!
 - A šta ćeš učiniti? On me uopšte ne doživljava kao čoveka... Ja sam hteo da mu svu istinu... A on... On je taj koji neće da budem s tobom, šta ja imam s tim?
 - Hoću tvoju decu, jel' shvataš - tvoju! Ostavila sam... Prestala sam da idem gore! Da bih sačuvala zdravlje... Svi ti ženski organi su... Kao sunder... Zračenje. Sam znaš! Te proklete pečurke... Da bih za svoju decu... Na ovoj tvojoj stanici! Ti misliš, ja to prosto onako... Tako za svoju budućnost?! Da sam odustala od službe! Svinje da mazim i pazim! Zarad? Zbog čega?! A ti - ti samo nastavljaš! Nijedan dan nisi prestao! Sav si se tamo spržio! Shvataš li?! Možda nam zato nije uspelo! I ne uspeva! Koliko sam te molila! Koliko te je molio tvoj otac!

- Suhoj je inače...
- Zašto to radiš?! Ti ih jednostavno ne želiš, jelda? Prosto ne voliš decu, jelda?! Nećeš ih sa mnom! Uopšte ih nećeš! Tebi se jebe za sve to, ti samo hoćeš da spašavaš svet! A ja? A mene?! Evo me! Ti me teraš! Gubiš me! I želiš da me izgubiš, zar ne?
- Anja. Zašto ti...
- Ja ne mogu više. Neću više. Neću da čekam. Neću seks uprazno. Neću da sanjam kako sam trudna. I neću da se plašim, ako konačno zatrudnim s tobom, da će se roditi nakaza.
- Dosta! Umukni!
- A ti ćeš napraviti nakazu, Arteme! Ti si kao sunder! Svaki tvoj pohod gore ti se obije o glavu! Zar to ne shvataš?!
- Umukni, kučko!
- Odlazi. Odlazi, Arteme. Odlazi zauvek.
- Otići ću.
- Odlazi.
I to sve - šapatom. Šapatom - povici, šapatom i jecaji. Šapatom i suze.
Bez glasa, kao mravi.
A sve komšije se pretvaraju da spavaju.
I svi sve znaju.
* * *

Zaštitno hemijsko odelo je taman stalo u putnički kofer. Odozgo je Artem položio tabelarni kalašnjikov, a njega je bilo zabranjeno iznositi sa stanice, municiju - šest šaržera, zalepljenih sivom izolir-trakom po dva i kutiju suvih pečuraka. Staklo na gas-maski je bilo zamućeno, dok ga Artem nije zategao na silu, kao ukočenog mrtvaka u vreći. Zatim je prebacio ranac na ramena, svoje prokletstvo, Sizifov kamen.

- Deda! Ustaj! Pakuj se! Tiše samo.
Starac kao da je spavao otvorenih očiju - odmah se probudio.
- Kuda?
- Da li si mi rekao istinu za Pozorišnu stanicu? Za tvog radio-telegrafistu? Da je on tamo?
- Da... Da...
- Dobro... Hoćeš li da me odvedeš tamo?
- Na Pozorišnu? - Homer se nećkao.
- A ti si mislio da ću ja biti kukavica? E, kurac, deda. Možda je to za nekog drugog pakao.
A za nas je mesto ratničke slave. Jel' tako? Ili si sve slagao?
- Nisam slagao.
- Idemo onda na Pozorišnu. Moram sam da vidim tog tvog čoveka. Sam. I sve da ga pitam. Hoću da me on nauči. Neka mi da svoj predajnik. Da se uverim.
- Pa prošle su dve godine...
- Hajde da se dogovorimo. Ti me odvedeš do tog radio-telegrafiste, a ja tebi ispričam sve što si hteo da me pitaš. Onako najiskrenije. Crni, žuti, zeleni, šta god želiš. Priča o mom herojskom podvigu. Tebi ću ispričati ono što drugima nisam pričao. Čelu jebenu grčku tragediju od početka do kraja. Može? Časna reč. A? Daj ruku.

Homer mu pruži ruku, sporo, nepoverljivo, kao da je razmišljao da li je Artem slučajno pljunuo u dlan, ali čvrsto je stegnu.

Dok je starac slagao veš u putnu torbu, Artem se bavio svetiljkom: stiskao je i puštao ručku, slušao zujanje mehanizma, punio akumulator. Samo se njim bavio. Onda prestade.

- Objasni mi. Ta tvoja knjiga. Čemu sve to?

- Knjiga? Pa tako ispada da mi ovde živimo, a vreme je stalo, razumete? Nema istoričara, i nema ko da zapiše da smo mi živeli i kako, kao da naš život uzalud protiče. A to nije istina - Homer zastade, u rukama mu izgužvana siva navlaka. - I ako nas iskopaju kroz četrdeset hiljada godina, a mi nismo zapisali nijedan redak. Moraće da nagađaju po kostima, činijama u koga smo verovali i o čemu smo sanjali. I sve će slagati.

- Ko će iskopati, deda?

- Arheolozi. Naši potomci.

Artem odmahnu glavom. Oblizao je usne, pokušao da zadrži kipteću zlobu u sebi, ali kao da se sva gorčina razlila, i njega samog opekla.

- A možda ja neću da nas ovde iskopaju. Neću da budem kosti i činijice u zajedničkoj grobnici. Bolje da ja budem onaj što iskopava, nego da iskopavaju mene. Ovde ionako ima dovoljno onih koji žele da čitav život straće u humkama. Bolje da gore otegmem papke od prevelike doze, nego da sedim u metrou dok ne osedim. To nije ljudski, deda. Nije za čoveka. Metro. Potomci, jebote. Potomci! Ja neću da moji potomci čame čitav život ispod zemlje. Da moji potomci budu hrana tuberkuloznim bacilima?! Neću! Da oni za poslednju konzervu jedan drugom pregrizu grkljan? Neću! Da jurcaju i grokću zajedno sa svinjama? Deda, ti za njih pišeš knjigu, a oni ne umeju ni da čitaju! Njima će oči nestati zato što ih ne koriste, shvataš li?! Zato će imati njuh, kao pacovi! To neće biti ljudi! Takve da stvaram?! Ako postoji makar jedna u milion šansi da negde tamo, makar bilo gde, još postoji tračak nade da se živi gore, pod zvezdanim nebom, pod suncem, ako još igde u ovom jebenom svetu možeš da dišeš bez gas-maske, svojim ustima, ja ću pronaći to mesto, razumeš?! Ako postoji takvo mesto, onda da! Tamo može da se stvara novi život! Da se rađaju deca! Da ne rastu kao pacovi i mutanti, već kao ljudi! Za to se moramo boriti! A ne smemo da se unapred u zemljicu zakopamo, savijemo kao kifla i lepo u tišini skapavamo!

Homer je, očaran njime, zanemio, ništa nije govorio. A Artem je hteo da se starac raspravlja s njim, bilo mu je potrebno da još jednom iskaže čvrst stav. Ali umesto toga, deda mu se nasmešio - iskreno, toplo; i polubezubo.

- Nije išao uzalud. Osećao je da nije uzalud.

Artem je samo pljunuo. To je on ispljunuo otrov, žuč; od krezubog starčevog osmeha nekako mu je postalo lakše, opao je pritisak. Deda nit lep, nit privlačan, a odjednom takav osećaj da su on i Artem - jedno. I deda je osetio slično i gotovo mangupski, kao mladić, mahnu Artemu:

- Spreman.

Krišom su išli kroz stanicu. Stanični sat, koji je visio nad otvorom tunela, svetinja ovog mesta, pokazivao je: noć. Znači, svima je bila noć. S njima bi jedino Artem mogao da se raspravlja, ali Artem je već odlazio sa stanice.

Hala je bila skoro pusta, samo je u kuhinji neko ko je zakasnio kuvao čaj. Javna rasveta boje purpura bila je prigušena, ljudi su se raštrkali po svojim šatorima, upalili unutra slabe svetleće diode i pretvorili šator u pozorište senki. Svaka od scena imala je svoj spektakl. Prodoše Suhojev šator - nad stolom se nadnela figura; prodoše tu gde je sedela Anja - sakrivala je lice među kolenima.

Starac je obazrivo upitao:

- Nećeš da se oprostiš?

- Nemam s kim, deda.

Homer nije negodovao.

- Do Aleksejevske! - reče Artem stražarima na izlazu u južni tunel. - Suhoj je obavešten.

Ovi otpozdraviše: - Ako je obavešten, onda je obavešten. Hvala što ne moramo ponovo gore.

Spustiše se na put po čeličnim stepenicama.

- Tunel - Artem reče samom sebi, zakoračivši u tamu, nežno dodirujući hrapav i plesnivi zid cevovoda, odmeravajući pogledom pet metara visok plafon tunela i njegovu nepreglednu dubinu. - Tunel nas zove.

GLAVA 4 UPLATA

Aleksejevka je ličila na VDNH, samo kao njena loša verzija. I ovde su pokušavali da gaje pečurke i isto su se baktali svinjama, ali pečurke i svinje su ispadale kao za inat slabunjava, i jedva je bilo dovoljno za Aleksejevce, a za prodaju nije ostajalo. Ali lokalci su sasvim pristajali svojim svinjama - i oni su bili metiljavi, pomireni s tim da su u njihovoj bajci i početak i kraj dosadni i svima unapred poznati. Ovde su nekad zidovi bili beli i mermerni, a sada neprepoznatljivi. Sve što je moglo da se oguli i proda - ogulili su i prodali. Ostao je beton i malo ljudskih života. Beton je bilo teško oguliti i nikom takva roba u metrou nije bila potrebna; tako da se osnovna trgovina odvijala s onima za koga su Aleksejevci umirali u borbama. Da je bilo više izbora, i cena bi bila viša. Ali osim VDNH, nisu našli druge kupce. I sad je glavni cilj metro stanice Aleksejevka bio da čuvaju VDNH.

Zato je južni tunel VDNH, koji je išao prema susednoj Aleksejevskoj, smatran mirnim. Kroz druge tunele bi mogli da se probijaju nedelju dana, a na ovaj su Artem i Homer, čak sa svim obaveznim merama predostrožnosti, izgubili možda samo pola sata. Iako su minuti ostali na istom mestu, gde i sati: na VDNH. Na Aleksejevskoj je časovnik ukraden još pre deset godina i otad je tamo svako živeo prema svom nahođenju. Ko je hteo noć, njemu je bila noć. Na kraju krajeva, noć se u metrou nije završavala, dan je trebalo zamišljati.

Straža je nezainteresovano pogledala pešake; ženice su im bile veličine iglenih ušiju. Iznad stražarskog mesta se stvorio težak beli oblačić, mirisalo je na papirni omot: pušili su travu. Stariji je teško uzdahnuo, naprežući se.

- Kuda.

- Na Prospekt mira.¹ Na pijacu - reče Artem, ne trudeći se ni da uđe u one iglene uši.

- Neće vas pustiti. Tamo.

Artem mu se srdačno osmehnuo.

- To nije tvoja briga, deda.

- Tangens plus tangens daje kotangens - odgovori stariji, zarazivši se Artemovom dobrotom i istovetnom željom da kaže nešto ljubazno.

Tako se rastadoše.

- Kako idemo? - Homer upita Artema.

- Iz pravca Prospekta? Ako nas puste na Hanzu - onda po Krugu. Sve je bolje od toga da se spuštamo našom linijom nadole. Imam ružna sećanja, znaš. Hanza je sigurnija. Imam vizu, još ju je Mlinar izvadio. Da li će te pustiti?

- Tamo je karantin.

- Kod njih je većito neki karantin. Nekako ćemo se probiti. Problemi kreću kasnije. Pozorišna... Sa koje god strane da joj priđeš... Baš si svojski odabrao mesto gde ćeš da smestiš svog radio-amatera. Nasred minskog polja.

- Pa šta da...

- Šalim se.

Starac se zagledao nekako drugačije - uperi pogled u čelo, gde je očigledno imao raširenu kartu metroa. Artemu je ona uvek pred očima, on je naučio da gleda direktno kroz nju. Naučio je tokom godine službe kod Mlinara.

- Čini mi se... Do Pavelecke je bolje. Dalje je, ali brže. I odatle po zelenoj gori. Ako budemo imali sreće, možda stignemo i za dan.

I krenuše dalje - kroz tunel.

Šuštavi fenjer se trudio koliko je mogao - ali njegova svetla mrlja dohvatala je svega desetak koraka, a dalje je proždirao mrak. S plafona je kapalo, zidovi su se presijavali od vlage, nešto je duboko grgotalo i kapljice koje su padale odozgo povređivale su kožu, kao da su želudačna kiselina, a ne voda.

U zidovima su se pojavljivala nekakva vrata, a ponekad crni otvori bočnih ulaza, koji behu u najvećoj meri zakucani i zavareni armaturnim rešetkama.

Na veselim i šarenim putničkim kartama, kako je poznato, nije bila označena ni trećina čitavog metroa, pravog. Zašto zbunjivati ljude? U hodu od jedne mermerne stanice do druge, pritiskajući po telefonu, skočih čas unapred - gotovo je, stigli smo. I nisam uspeo da se zamislim na kojim sam dubinama bio. Niti sam se pitao: a šta je tamo, iza zidova stanice, kuda vode rešetkama zagrađeni bočni tuneli? Dobro je što nisam uspeo. Gledaj u telefon, misli na ono što je tebi važno, ne guraj nos gde mu nije mesto.

Išli su specijalnim tunnelskim korakom - koji je bio korak i po dug, kako bi stali tačno na šinske pragove. Moraš dosta da pređeš kako bi se noge privikle na to. Oni koji sede na stanici ne umeju tako, saplicu se, padaju.

- A ti, deda, jesi li... Sam?

- Sam sam.

Sva svetlost je ostajala ispred i nije se moglo razabrati šta je na licu starca. Verovatno ništa: brada i bore.

Prepešaćili su još pedeset pragova. Ranac sa radiom počeo da biva teži, da stalno podseća na svoje prisustvo. Oznojile se slepoočnice, leđa se nakvasila.

- Imao sam ženu. Na Sevastopoljskoj.

- A ti živiš čak na Sevastopoljskoj?

- Pre jesam.

- Otišla je? - iz nekog razloga se Artemu to učini da je najverovatnije. - Žena?

- Ja sam otišao. Da bih napisao knjigu. Mislio sam da je knjiga važnija. Hteo sam da ostavim nešto iza sebe. A žena svejedno neće nikuda pobeći. Razumeš?

- Otišao si od žene da bi pisao knjigu? - Artem ponovi pitanje: - Pa kako to? I ona... Oterala te je?

- Ja sam pobegao. Kad sam se vratio, a nje više nije bilo.

- Otišla?

- Umrkla.

Artem prebaci putnu torbu sa zaštitnim odelom iz desne u levu ruku.

- Ne znam.

- A?

- Ne znam da li razumem ili ne?

- Razumeš, razumeš - umorno, ali samouvereno reče starac.

Artemu odjednom postade strašno. Strašno da učini nešto nepovratno.

Dalje su ćutke brojali pragove. Slušali su krčeci eho i daleko ječanje: to je metro nekoga vario.

* * *

Iza sebe nisu očekivali opasnost, već su izvirivali napred, pokušavali da uoče u tunelu, u jami boje mastila, to lagano mreškanje na površini, posle kojeg će odmah iskočiti napolje nešto jezivo, bezimeno.

A iza leđa nisu gledali.

Uzalud.

Škrip - škrip. Škrip - škrip.

Ono se tiho tako uvlačilo u uši, postepeno.

I postade primetno tek onda kada je već bilo kasno da se okrenu i repetiraju cevi.

- Iu!

Ako bi sada hteli da ih lupe olovom u leđa, polože licem na trule pragove, možda bi uspeli. Nauk: u tunelu ne treba misliti na sebe, možda se javi ljubomora. Zaboravljaš, Arteme.

- Mirno! Ko ide?

Ranac i torba ostadoše da vise u rukama; zasmetaše da nanišani.

Iz mraka se pojavila dresina.

- Iu. Iu. Naši.

To je bio onaj stražar, kotangens. Sam na dresini, neustrašiv čovek. Ostavio je stražarsko mesto i krenuo u nepoznato. Trava ga je nagnala.

Koji mu đavo sad treba?

- Ljudi. Pomislio sam. Možda da vas odbacim. Do sledeće.

I on se osmehnu svojim najlepšim osmehom. Krezubim i raspadnutim.

Leđa su, naravno, preklinjala za vožnju, da se ne vuku pešice.

Proučio je dobrotvora: vatnik², zalisci, otekli podočnjaci, ali iz ženica se širi svetlost, kao kroz ključaonicu.

- Zašto?

- Pa to su uvrede. Ti si Suhojev sin, jel' tako? Načelnika stanice. Ja sam za to. Za mir u svetu.

Artem se razmrda; ranac poskoči i on ga spretnije namesti.

- Hvala - odlučno će Artem.

- Pa tako, brate! - obradova se stražar i zamahnu rukama, kao da razgoni godinama nadimljenu maglu. - Ti si veliki dečko, sam moraš da shvataš nijanse! Ovde se nikako ne može bez mikrometra!

Nije zatvorio usta do same Riške.

* * *

- Dovezli su nam govna?

Prvi ispred stražara dočekao ih je ošišani momčina širokih jagodica i zavrnutih ušiju. Oči mu behu malo iskošene, ali boje cementa, kao nebo. Raskopčana kožna jakna na njemu, a kroz razdrljenu košulju, među maljama na grudima i modroplavim crtežima, sa krsta je smireno i ozbiljno gledao veoma krupni Isus.

Među nogama je snažno stezao limenu kofu, a preko ramena mu je visila torba; lupkao je po njoj kako bi primamljivo zveketala:

- Daću ti najbolju cenu! - a odzvanjalo je slabo.

Ranije se iznad ove stanice nalazila Riška pijaca, poznata u čitavoj Moskvi po jeftinim ružama. Nakon što su se začule sirene, ljudi su dobili još sedam minuta da shvate, ubede se, nažvrljaju dokumenta i dotrče do najbližeg ulaza u metro. I prepredeni cvečari, kojima je to bilo na dva koraka, prvi su se zabili unutra, laktovima razmičući druge stradalnike.

Kada se postavilo pitanje od čega će da žive pod zemljom, oni su otvorili hermetička vrata, razmakli tela koja su bila nabacana spolja i vratili se na svoju pijacu po ruže i lale; one su već uvele i sasušile se, ali su bile sasvim odgovarajuće za herbarijum. I stanovnici Riške su još dugo trgovali osušenim cvećem. Cveće je napala buđ i zvečalo je na brojaču, ali ljudi su ga ipak uzimali: u metrou se ne može naći ništa bolje. Pa oni su morali i dalje da vole i tuguju; a kako to da rade bez cveća?

Na suvim ružama, na sećanju na dojučerašnju i već nepovratno izgubljenu sreću - Riška je doživela procvat. Ali novo cveće nije moglo da se gaji pod zemljom: cveće nije kao pečurke, nije kao ljudi, njemu samo treba sunca. Iako je ličila na nepresušni izvor, pijaca iznad stanice je ipak presušila.

Nastala je kriza.

Za Rižane, koji su se već navikli na lagodan život, bilo je logično da pređu na restriktivne mere ishrane i počnu da proždiru pacove, kao svi ostali nesrećnici na običnim i ničim blagoslovenim stanicama. Ali spasao ih je poslovni potez.

Razmislili su o mogućnostima, procenili prednosti svog položaja i predložili severnim susedima posao: otkup viškova stajskog đubriva od svinja, kako bi dalje trgovali tom robom, i prodavali je svim stanicama koje su gajile šampinjone. Na VDNH su prihvatili ponudu: te robe je tamo bilo napretek.

I Riška, koja se već gasila, posivela od nadolazeće bede, dobila je veštačko disanje. Nova roba nije imala baš neki miris, ali zato je bila sigurna. A u današnje teško vreme, nije bilo izbora.

- Šta je, ljudi, nema ništa? - razočarao se u goste podšišani momak, kratko uvukavši vazduh nosom.

Odmah doleteše, malo okasnelo, i drugi sa kofama, u gomili, naizmenično uzvikujući:

- Govana!

- Nema govana? Za dobre pare!

- Dajem metak za kilo!

Ovde se plaćalo, kao i svugde u metrou, municijom za „kalaš”, jedinom čvrstom valutom. Rublje su od samog početka izgubile smisao i vrednost: čime ih potkrepiti u svetu gde časna reč ne vredi ništa i gde nema države? Municija je sasvim druga stvar.

Od papirnih novčanica su odavno zavili cigare i popušili ih; krupne su više vredele od sitnih - bile su čistije, lakše su se savijale i nisu tako mnogo katranisale. Deca su se igrala rata papirnim novčanicama, ko nije imao metke. A prava cena za sve je sada bila u metkićima, kako su iz milošte zvali municiju.

Metak za kilogram na Riškoj, a negde na Sevastopoljskoj kilo je koštalo čak tri metka. Naravno, neće svako time da se bavi. Još bolje, manja je konkurencija.

- Čuješ, Ljeh, pali dalje! Ja sam prvi stigo! - garavi bradonja gurnu momka sa tetoviranim Hristom; ovaj se brecnu, ali odstupi.

- Odakle si ispuzao, jebote? Misliš, ako si ih sreo u tunelu, sva govna su tvoja? - poskoči drugi, modar u licu i ćelav.

- Gle šta radi, žutokljunac!

- U redu je, momci, šta vam je... Oni su svejedno prazni!

- Daj da proverim!

Podšišanog Ljohu s krstom njuh nije varao. Kotangens nije ništa vozio.

On raširi ruke dobrodušno, istovari Artema i Homera:

- Ovde se završava moja nadležnost!

I odveze se nazad u mrak, zviždućući nešto nepodnošljivo.

Straža se službeno, koliko je neophodno, upoznala sa gostima i propustila ih; trgovci koji su nagrnuli polako su se razišli. Ostao je onaj koji je prvi došao - Ljoha. Očigledno, najgladniji.

- Da li ste za ekskurziju, ljudi? Turisti imaju šta da vide kod nas. Kada ste poslednji put videli voz? U njemu imamo hotel. Sobe su šik! Sa strujom. U hodniku. Srediću za popust.

- Ja ovde znam sve ko svoj džep - lepo je objasnio Artem i krenuo napred; Homer pođe za njim.

Riška je bila napravljena u dve vesele boje: crvenoj i žutoj, ali da biste to otkrili, bilo je

potrebno noktom oljuštiti sloj masti sa pločica, kojima je stanica bila obložena. Jedan od tunela je bio zatvoren mrtvim vozom, prilagođenim za stanovanje. A kroz drugi se odvijao sav ovdašnji život.

- A znate li za naš bar? Upravo je otvoren. Braga³ je prvoklasna. Ruku na srce, isto je prave od...

- Nemoj, ne treba.

- Pa čime ćete se, ljudi, zabavljati. Bulevar je zatvoren. Karantin. Pravo preko šina ide ograda i automati sa psima. Niste u toku, jel'?

Artem slegnu ramenima.

- I, nema šanse? Pa sigurno možemo da se dogovorimo?

Ljoha frknu.

- Idi, dogovori se. Oni imaju sad protest na Hanzu. Bore se protiv korupcije. Pravo ćeš uleteti u gužvu. Kasnije će srediti te koji uzimaju. Njihovi su. A moraju nekog da ćorkiraju.

- A zašto su zatvorili?

- Neka gljivična infekcija. Poput budi. Ili leti kroz vazduh ili je ljudi raznose. Tako da su zasad sve stopirali.

- Prate me - reče Artem sebi u bradu. - Ne puštaju.

- A? - Ljoha namršti čelo.

- Valjao sam te pečurke - reče Artem razgovetno.

- Razumem - složi se Ljoha. - Turoban posao.

Pored projuri nekoliko muškaraca, lupkajući limenim kofama. Ljoha htjede da im krene u susret, ali se zaustavi. Odlučio je, sigurno, da će mu sa tvrdoglavim turistima biti zanimljivije.

- Vaš posao je vedriji - primeti Homer.

- Nisi u pravu, deda - namršti se. - Ne može svako da bude broker. Potreban je talenat za to.

- Broker?

- Pa da. Kao ja. Kao svi mangupi. Broker. A kako ti to zoveš?

Homer nije mogao ni da pretpostavi. Trudio se da se ne osmehne.

Ali uglovi usana su se ipak izvijali nagore, ma koliko se trudio da ih silom zaustavi.

I onda odjednom Artem primeti - izmenio se. Lice mu postade hladno i uplašeno, kao kod mrtvaka. Gledao je pored brokera, nekud u stranu.

- Nisi u pravu - reče mu, ogluvelom, Ljoha. - Govno je, između ostalog, žila kucavica ekonomije. Pa na čemu rastu pečurke? Čime se đubre sevastopoljski paradajzići? Tako da nisi u pravu.

A Homer klimnu Ljohi usred rečenice na neku slučajnu reč i ukoso ode od njega i Artema. Artem očima ocrta njegovu putanju: video ju je, ali je nije shvatio.

Nekoliko koraka od njega leđima okrenuta beše neka mršava devojka bele kose. Ljubila se sa mišićavim i veoma temeljnim brokerom; ovaj je, dok se ljubio, neprimetno nogom gurao u stranu svoju kofu, da ona ne bi kvarila svu čaroliju. Baš se ka njoj nesigurno približavao i Homer.

- I šta ti misliš da mi mnogo na tome nahvatamo? - izgubivši starca, Ljoha se prebacio na Artema.

Homer se dokobeljao do para i mučno počeo da bira ugao pod kojim htjede da pogleda ljubavnicima u lice. Da li je nekog prepoznao? Ali nije smeo da se umeša, da ih trgne iz poljupca.

- Ma š'a je bilo? - mesnati ga predoseti. - Š'a 'oćeš, matori?

Devojka, odvučena iz poljupca, imala je zgrčeno lice, kao sisaljka kod pijavice koju su skinuli s ruke. Artem je shvatio da to nije bilo lice koje je Homer tražio.

- Izvinite.

- Šetaj - reče pijavica.

I Homer, smrknuo, ali još ne uspevši da se smiri, priđe opet Artemu i Ljohi.

- Pogrešio sam - objasni on.

Iako je Artem odlučio da ništa ne pita: ako bi samo malo odvrnuo česmu starčevih sećanja, sve bi se izlilo.

- Naravno, nije mogla... Sa takvim ne bi nikako... Stara budala... - reče tada Homer sebi.

- A vi, radite na svoju štetu? - upita Artem Ljohu.

- Šteta ili ne... Hanza od svake pošiljke pola skida kroz carinu. A sada je generalno... Sa tim karantinom.

Savez stanica duž Kružne linije zvao je sebe „Hanza”. Tranzit bilo koje robe sa svih krajeva metroa je prolazio kroz hanzeatske pijace i kroz njenu carinu. Mnogi šverceri, šunjajući se kroz ceo metro i rizikujući glavu, najviše su voleli da dovezu svoj tovar do najbliže pijace na raskrsnici Kruga sa daljim granama metroa i da ga predaju lokalnim biznismenima. I dnevni pazar je bilo sigurnije ostaviti tu, u jednoj od hanzeatskih banaka, da ne bi zbog njega ostali bez glave od ruke zlikovaca u mračnim tunelima. One koji su bili tvrdoglavi i vukli sami robu svejedno su oporezivali. I ma kako da su živjele druge stanice, Hanza se bogatila. U čitavom metrou niko joj nije bio ravan. I njeni građani behu ponosni i srećni; a svi drugi su sanjali da dobiju njeno državljanstvo.

Sa sredine platforme video se red teretnih dresina, koje nisu puštali na Rišku: brokeri su zato postojali, da bi, utrkujući se, kupili robu u severnom tunelu i prodali je u južnom. Dalje su se time hranili drugi ljudi.

- Sva trgovina je stala - požalio se Ljoha. - Guše preduzetnike, gnjide. Jebeni monopolisti.

Covek se pošteno bavi svojim poslom, ali ne ide! Ko im je dao pravo da se izivljavaju na nama? Ja treba da podmetnem kičmu, a njima samo raste stomak? To je ugnjetavanje, bestraga! Da su nam dali da besplatno trgujemo, čitav metro bi doživeo procvat!

Artemu odjednom postade simpatično, bez obzira na miris. Poželeo je da podrži ovaj smešni razgovor.

- U Hanzi je ionako sve moguće - reče on, sećajući se. - Bio je ovakav slučaj. Trebalo je da radim na Paveleckoj. Na Kružnoj liniji. Da ribam toalete. Ugovorili smo posao na godinu dana. Pobegao sam posle nedelju dana.

- Računaj da si prošao vatreno krštenje - klimnu Ljoha.

- Oni ta svoja dobra bacaju pravo u septičke jame i otvore. Nisu dopremali do trgovine.

Ljoha se setno osmehnu.

- Žive luksuzno.

Izvuče tabakeru sa isečenim papirom, duvankesu. Ponudio mu je. Homer je odbio, Artem je uzeo. Namestio se kod trepuće sijalice ispod plafona, zagledao se u slova, pre nego što je zamotao u njih domaći duvan. Žuta stranica knjige, sa brižljivo odštampanim slovima, istrgnuta rukom, iscepana na tom kraju, bila je potrebna da bi napravio ručno motane cigare, a ne da bi s razumevanjem pročitao - ko zna šta:

I mladu snagu poteškoća:

Tako je vlast malobrojnih započela.

Pripremite se na život u vremenu

U kom nema ni vuka, ni tapira,

A nebo je budućnošću bremenito -

Klasjem sitog etra.

A danas su pobednici

Groblje leta pohodili,

Slamali krila vilinih konjica.

I stvarno kao da su ta krila slomili. Artem je napunio ta beskorisna slova domaćim duvanom, zamotao ga uredno, liznuo, da bi zalepio kraj s krajem, zamolio za vatru. Ljoha kresnu alkoholni upaljač, napravljen od bojeve čaure. Papir je goreo, ukusan i sladak. Duvan je bio loš.

- A baš moramo na Prospekt? - škiljeći kroz dim, šapnu Ljoha.

- Na Hanzu. Da, moramo.

- Jesu li nam napravili vize?

- Jesu.

Uvukoše ponovo dim. Homer se zakašlja. Artemu beše svejedno.

- Koliko si spreman da daš?

- Reci cenu.

- Neću ja, brate, da govorim cenu. Tamo odlučuju drugi ljudi. Ja samo mogu da vas upoznam.

- Upoznaj nas.

Ljoha ga je ponudio da popije još jednu s nogu u usiljeno veselom ovdašnjem baru zvanom „Poslednji put”, ali Artem se setio od čega prave alkoholna pića.

Za isporuku i poznanstvo su se dogovorili za deset metaka. To beše božji dogovor, bratski.

* * *

Sanitetski kordon je presecao međustanični prostor pred samim ulaskom na Prospekt mira. Formalno su se na Hanzu odnosile samo stanice sa Kruga, a radijalne su bile same za sebe; ali to je samo formalno. Ako bi bilo neophodno da se druge linije odseku, odsekli bi ih bez problema.

Hanzeatski graničari, u sivim kamuflažnim odelima, prinosili su ljudima u lice belo jako svetlo svojih fenjera, psovali ih, tražeći da se okrenu i vrate nazad odakle su došli. Na dugom štapu je poput strašila visio plakat „KARANTIN!”, sa portretom pečurke prekrivene čirevima. Stražari su odbili da razgovaraju sa švercerima i nisu hteli ni da ih udostoje pogledom: zatvorili su oči ispod štita tačkastih kačketa. Ovo utvrđenje su verovatno morali da zauzmu na juriš.

Ljoha broker se gurao, tražio je poznata lica ispod kačketa. Konačno je uskočio, šapnuo nešto jednom od njih, napola okrenut namignuo Artemu, cimnuo bradom pokazujući: daj ovde.

- Uhapšeni su! - objasni njuška u kačketu ustreptaloj gomili zašto odjednom propuštaju ovu trojicu. - A hajde, hajde n-nazad! Zarazićete se!

Sproveli su ih u konvoju kroz utihli bulevar: niz prodavnica opkoljen štitovima, kupci ogradili kordon, razbarušene prodavačice na granitu prehladuju jajnike, trabunjaju o životu, smrti i sudbini. I uskoro će mrak: pijaca ne radi, treba štedeti svetlost. U neko drugo doba ovde bi sve vrvilo. Bulevar mira - centralno mesto gde se dopremalo sve i svašta iz svih krajeva. Odeća za svačiji ukus, tezge s knjigama, pored kojih Artem ranije nije mogao da prođe, gomila nagorelih pametnih telefona, a među njima se nađe i neki koji radi, a u njemu fotografije, u boji, izvučene pravo iz nečijih uspomena... Zašto bi ih kupovao? - da upamtiš barem tuđu decu; a njime ionako ne možeš nigde da zoveš. I naravno, oružje. Svakojako. Cena za sve u municiji. Suvišno prodaj, nužno kupi i teraj dalje.

Konvoj je bio strog: da Artem i Homer ne bi pobegli, pažljivo su ih posmatrali. Gurali su ih u leđa do prelaza s radijalnom linijom na Krug. Stavili su ih da čekaju kod gvozdenih vrata pored zida od belog kamena.

Pozvali su ih nakon desetak minuta.

Morali su da se sagnu, zatim još jednom - službene prostorije kao da su pravili za

morloke⁴, pošto je ovo pokolenje koje se rodilo ispod zemlje već bilo zakržljalo, njima bi baš bilo po meri.

U maloj sobi su dvojica. Prvi je imao ogromnu njušku, i naočare, ali nije imao kosu; njegov ostali organizam je sav bio zavučen negde u nedrima teškog poliranog stola. Izgledalo je da je ovde samo jedna sasvim autonomna glava.

Drugi čovečuljak nije imao apsolutno ništa interesantno na sebi.

- Zamenik načelnika stanice Bulevar mira - Koljcevaja, Rožin Sergej Sergejevič - reče neupadljivi, s poštovanjem ukazujući na nosatog.

- Razumem! - sada glasno i u basu reče njuška.

- Ovako stoje stvari, Sergeju Sergejiču. Ovi ljudi moraju na Hanzu. Imaju vize - zamoli Ljoha.

Glava s naočarima s mukom okrete prema njemu svoj nabrekli nos i glasno uvuče vazduh. Osetivši ga, iskežila se grčevito. Očigledno su brokere retko puštali u ovaj kabinet.

- Ulaz na teritoriju Hanze je do daljeg zabranjen i tačka! - Rožin dade naredbu.

Postade neprijatno.

- Nema drugih opcija? - natmureno upita Artem, ali Ljoha se brecnu na njega.

- Kakva opcija, nuđenje mita službenom licu momentalno obustaviti i više nikad ne spominjati, jel' jasno, da ili ne? - jezivim tonom progovori glava. - U vreme kada su ovde ljudi po celom metrou - vi jednostavno nemate prava! Karantin je lepo dat čoveku da se ne desi situacija, razumete li vi to ili ne? I ako smo mi ovde postavljeni da čuvamo, onda ćemo čuvati do kraja, pošto je na kartu stavljeno sami znate šta! Mere fitosanitarne kontrole! Suva trulež između ostalog! Ovaj razgovor je završen!

On je začutao i u sobi nastade tišina, kao da je odbijanje bilo unapred snimljeno na kasetu; ona je eto došla do kraja, škljocnula je i više nije bilo nikakve muzike.

Rožin je Artema i Ljohu streljao pogledom kroz debela stakla svojih naočara, tišina se nakupljala i nakupljala; kao da su nešto čekali od njih.

Prozujala je zunzara - teška, kao bombarder. Kao da ju je Ljoha doneo u džepu?

- Znači, da idem odozgo - raširi Artem ruke. - Baš si fušer, Alekseju.

- Meni mojih deset...

- Zašto odozgo? - napokon se oglasi neupadljivi čovek - To je opasno.

On se, za razliku od Rožina, za sve vreme susreta nijednom nije namrštio, niti frknuo. I generalno se retko mrštio. Lice mu je bilo glatko, crte lica smirene, glas - uspavljujući:

- Sergej Sergejevič vam je iskazao oficijelni stav. On je na dužnosti. Moramo da ga razumemo. Sergej Sergejevič je tačno opisao problem: naš zadatak je da sprečimo širenje truleži, opasne gljivične infekcije, koja napada šampinjone. Ako vam je u glavi sazreo kompromis, možemo ga zajedno prokomentarisati. Situacija je ozbiljna. Sto metaka za troje.

- Ja nisam s njma - reče Ljoha.

- Sto metaka za dvoje.

Artem je pogledao šta je s Rožinom: od takvog meteža sigurno su ga uhvatili grčevi. Ali ne, zamenik načelnika stanice nije osetio nikakve posledice, kao da je neupadljivi čovek puštao nečujni infrazvuk.

Sto metaka.

To je nešto više od tri šaržera, a Artem je poneo sa sobom šest. Samo za pokušaj prelaska na Hanzu. A to je tek početak puta. I baš sve... Sve druge maršrute, uključujući i put po površini, mogle bi da budu i skuplje, da ih koštaju, na primer, glave.

Mapa je pred očima: treba se spustiti do Hanze, odvesti se njenim udobnim, brzim vozovima skroz do Pavelecke, a odatle - direktno, bez teškoća i prepreka, skoknuti do Pozorišne.

I ne treba prelaziti granicu Crvene linije, i Rajh bi mogao da se zaobiđe...

- Može - reče Artem. - Da stavimo odmah ovde?

- Da, naravno - nežno odgovori neupadljivi.

Artem skide ruksak, raširi torbu, iskopa časopise sakrivene u gomili stvari, poče da izbacuje tamne, šiljate metke na sto.

- Deset - on gurnu prvu partiju Sergeju Sergejeviču.

- Kakva netaktičnost! - iznervirao se neupadljivi; ustade sa svog mesta i uze metke. - Pa čovek je na dužnosti! Šta vam je? A zbog čega mislite da sam ja ovde?

Na sreću, Sergej Sergejevič nije video municiju.

Namrštivši se, on pročisti grlo i poče da prebira dokumenta izručena na sto, premeštajući ih s jedne gomile na drugu. Sada je izgledalo da je ostao sam u kabinetu: prisustvo svih ostalih nije nikako mogao da registruje svojim čulom vida.

- Osam, devet, deset: sto.

- Sve je u redu - zaključio neupadljivi. - Hvala. Ispratiće vas.

Ljoha odobravajuće potapša Hrista.

- I da drugi put ne bude ovako! - reče Rožinova glava. - Pošto moraju da postoje neki principi! I u ovako teškom trenutku kada je potrebna solidarnost! Imamo trulež! Hitno je! Svako dobro!

Homer, koji je u toku čitavog ovog susreta ostao nem od čuđenja, poklonio se sa iskrenim poštovanjem glavi koja govori.

- Lepo - reče on.

- Svako dobro! - strogo ponovi glava.

Artem zabaci ranac na ramena; naglo ga je uzeo i zelena čelična ivica je provirila iz gornjeg ugla.

Sergej Sergejevič je živnuo i počeo da podiže sa stola kratko punačko telo.

- Da nemate tamo radio? To veoma podseća na vojni radio, s kojim pokušavate da se ušunjate na teritoriju Hanze!

Artem popreko pogleda neupadljivog, ali sada, kada se Rožin razbudio, ovaj je, jedva uspevši da skloni svih sto metaka negde pod sto, izgubio svaki interes za stvarnost i rasejano je čistio prljavštinu ispod noktiju.

- Hvala! - reče Artem i, uzevši torbu, pogura Homera ka izlazu.

- I meni još mojih desetak! - podseti broker, izlazeći za njima.

Kroz vrata koja se zatvoriše Artem začu topot.

A na platformi su ih već čekali.

Nisu bili oni kamuflirani stražari, koji su ih doveli ovde. Ljudi u civilu, s otvorenim knjižicama, iz kojih, zbog mraka, svejedno ništa nisu mogli da pročitaju.

- Služba bezbednosti - učtivo reče jedan, visoki. - Major Svinolup, Boris Ivanovič. Predajte, molim vas, oružje i radijsku opremu. Privedeni ste na Crvenu liniju zbog sumnje za špijunažu.

GLAVA 5 NEPRIJATELJI

Majorov kabinet je bio sasvim udoban i prijatan, više je ličio na momački stan. Odmah je bilo jasno da vlasnik ovde i spava: ugao navučen zavesom, ali ispod zavese je krajičkom domaćinski virio krevet, na brzinu prekriven sintetičkim prekrivačem. Tepih pun moljaca, neobičnih istočnjačkih šara, čiji su detalji već počeli da propadaju. U drugom uglu je stajala nameštena bogata ikona: dva mršava čoveka odevena u crveno, tužnih lica, sa tanušnim mačevima u nežnim dugim prstima.

Otključavši vrata, major kritičkim pogledom prelete sobu, uzdahnuvši sakupi plišane papuče razbacane u različitim uglovima, zbunjeno ih stavi pod sto.

- Izvinite zbog nereda. Spremao sam se na brzinu.

Artem i ostali su se još tiskali u predsoblju. Sabravši se, Boris Ivanovič ih je pozvao da uđu unutra. Ali ne sve.

- Broker? - upita on Ljohu sa distance.

- Broker - potvrdi ovaj.

- Sačekaj napolju, družo. Odvojeno ćemo popričati. Eto, u ovom kabinetu i ručam. Posla preko glave. Neprijatelj ne spava.

I naglo zatvori vrata boje trule višnje, tapacirana, lagana, ali koja prilikom zatvaranja lupiše kao da su gvozdene.

- Evo, sedite na stoličice.

Smaknu rukom mrvice sa stola, baci pogled na kriglu iscrtanu gželjskim stilom, podviknu. Artem je već čekao, možda će ih ponuditi i čajem, ali Boris Ivanovič to nije učinio. Odgurnuo je u stranu mesinganu lampu sa malim staklenim abažurum zelene boje, da svetlo ne bi išlo u oči. I iz već prijatnog sumraka upita:

- Odakle nam dolazite?

- VDNH.

- E.

Boris Ivanovič pregura VDNH preko jezika kao vitamin, protrlja nos, sećajući se.

- Kako vam je uprava? Kaljapin bese, Aleksandar Nikolajevič? Jel' mu ide?

- Kaljapin je otišao u penziju pre pola godine, sada je Suhoj.

- Suhoj... Suhoj! On je pre bio u državnoj bezbednosti? Kolega! - obradovao se major. -

Drago mi je za njega!

- Baš tako.

- A i vi ste odatle, koliko razumem? - Svinolup prelista Artemov pasoš. - Koji ste rod?

- Stalker - reče Artem.

- Tako sam i mislio. A vi? - Boris Ivanovič se prebaci na Homera.

- Sa Sevastopoljske.

- E, to je zanimljivo! To je daleko. Sevastopoljska! Tamo je Denis... Denis... Ime po ocu, uf, bože...

- Mihajlovič.

- Tako je. Denis Mihalič. Kako je on?

- U uniformi.

- U uniformi! Haa! - Boris Ivanovič namignu Homeru zaverenički. - Tako mi reci. Prema njemu se odnosim s iskrenim poštovanjem. Profesionalac. Hm, da.

Svinolup je ponovo pogledao u svoju šolju, kao da se ponadao da će se napuniti sama od

sebe. Zatim je nežno dodirnuo svoje obraze. Nešto nije bilo u redu s njima, ali u polutami Artem nikako nije mogao da shvati šta tačno. Činilo se da je majorovo lice... iscertano?

Prema svemu ostalom on je čak imao prijatan izgled: visok, široko čelo i visoko zbog zalizaka. Nekadašnje mladalačko sportsko držanje sad je pogrbljeno zbog kancelarijskog posla. Oči su zračile toplinom iz polumraka. Prezime mu začudo nije stajalo, previše ga je činilo grubim. To nije bio čovek iz naroda.

- A da li ste vi možda Jevrejin? - upita Boris Ivanovič Homera.

- Ne. A što?

- „Ne. A što?” - zasmeha se vlasnik kabineta. - Vi mi se nesumnjivo dopadate. Ja se, inače, prema vašem bratu odnosim sa velikim poštovanjem, za razliku od mnogih kolega...

- Nisam Jevrejin. Videli ste pasoš. A zašto, da li to ima nekog značaja?

- Pasoš! Pasoše ljudi crtaju. Ta ja ne govorim o pasošu, već o stanju duše. Odgovoriću na vaše pitanje: nema nikakvog značaja! Pa nije kod nas stvarno Rajh.

Na zidu su šuš kale kazaljke sata: jednostavnog - staklo u plavoj plastici. Na brojevaniku je bio nacrtan, izgleda, štit, i napisano nekoliko slova sa crticama. Na zelenom odsjaju Artem pročitao: „VČK-NKVD-MGB-KGB-FSK-FSB-SB SKL”. „SKL - Udruženje Koljceve linije” - mehanički je dešifrovao Artem pravi naziv Hanze.

- Raritet - objasnio mu je Boris Ivanovič. - Takvih je u čitavom metrou svega nekoliko pari. Dobar poznavalac će to razumeti.

- Imate li još pitanja za nas? - reče Artem.

- Naravno, i to dosta. Evo, možete li ovde da stavite ruke na svetlo, dlanovima nagore? - ne izlazeći iz senke, zamoli major. - A-ha, hvala. Prsti. Ako dozvolite, da ih ja povučem? Kao da vam stiskam ruku. Opa. Žuljevi. A ovo je od baruta, jel’? Možete li da mi pokažete rame? Hajde, pokažite, pokažite. Desno. Ne, ne morate da se skidate. Dozvolite, modrica. Mora da ste koristili automatsko?

I još jedna čudnovata stvar: prsti su mu bili vlažni i pomalo lepljivi. Ali to nije bio znoj sa njih, već... Artem jedva savlada želju da pomiriše svoje ruke, čim su se oslobodile majorovog stiska.

- Stalker. Objasnio sam.

- A, da, tako je. Ali zar stalker i nisu uvek u zaštitnim odelima i sa rukavicama? Jeste li se vi to gore malo ispucali? A vi, Nikolaju Ivanoviču? - obratio se Homeru prema imenu u pasošu, oprezno opipavajući svoje jagodice. - Ruke. Budite ljubazni. Hvala. Eto ovde se vidi inteligentan čovek.

On se zamisli, šireći te svoje prste: debele, snažne. Kao da je bukvalno nešto radio njima od čega su natekli i boleli. Možda je dugo izigravao stub sa fenjerom?

Raritetni sat je otkucao neko vreme, kucajući: tik, tak, tik, tak. Svi su ćutali, puštajući časovnik da se oglašava. Gvozdena vrata su odsecala spoljašnje glasove. Da nije bilo razgovetnog i jasnog kucanja, ovde bi bilo tiho, kao gluvima posle eksplozije.

Zatim se Boris Ivanovič dozvao sebi.

- Da li mogu da znam koji je cilj vaše posete Hanzi?

- Tranzit - odgovori Artem.

- Odredište?

- Pozorišna.

- Da li ste informisani da je uvoz radijske opreme bez sertifikata zabranjen na teritoriji Hanze?

- To nikad nije bilo!

- Ma kako nije. Nego pre niste pokušali, sigurno je to, Arteme Aleksandroviču.

Ime po ocu zapara uši: prvi pasoš mu je pravio Suhoj, a Suhoj nije mogao da zna ime pravog Artemovog oca. On nije čuo ni majčino ime. A sam Artem je mogao, ali nije zapamtio. Tako da je čika Saša upisao sebe, a Artemu je bilo muka da se raspravlja s njim. Tako je ostalo. Ali prezime je svejedno kasnije promenio. Kada mu je Mlinar izdavao nova dokumenta umesto upropašćenih.

- Još jedno pitanje: živite i radite na VDNH o čemu svedoči pečat, a pasoš je izdat u Polisu. Da li mnogo putujete? Da li tamo često boravite?

- Živeo sam godinu dana. U Kalimilu.

- A ne na stanici Lenjinova biblioteka, možda?

- Na stanici Biblioteke.

- Bliže Crvenoj liniji?

Svinolup se zainteresovao, nasmešio se.

- A na Pozorišnu idete zato što je bliža pozorištu, očigledno? A ne zato što su obe stanice za predsedanje - crvene? Shvatite me, samo me zanima. Po službenoj dužnosti.

- Recimo. Izlazak na površinu je isplaniran. Na Pozorišnoj.

- Naravno, uz upotrebu vojnog radija? Kome ćete tamo slati šifrirane telegrame? Baletskoj trupi? Trup-pi, ha.

- Slušajte - prekide ga Artem.- Mi nemamo nikakve veze sa crvenima. Objasnio sam vam: ja sam stalker. Sve je jasno, zar ne? Po licu, po kosi. Pa ja ne moram noću da uključujem svetlo u poljskom WC-u, iz mene, jebote, sve svetli. Pa da, dobro, nosim sa sobom stanicu. Šta je tu strašno? A ako se dugo zadržim gore? Ako me budu pojeli? Šta ću ako nemam koga da pozovem u pomoć?

- A da li postoji neko koga možeš da pozoveš? - upita Boris Ivanovič.

On krenu napred, pomeri se iz senke. I postade jasno zašto je dirao svoje lice. Čitavo je bilo ištaftano oteklim ogrebotinama prekrivenim sukrvicom. Jedna mu je prelazila ukoso preko obrve i preko jagodice, kao da je neko pokušao da iskopa majoru oko, ali je on zažmurio, sačuvao ga.

Eto šta je bilo lepljivo na njegovim prstima: tečnost, koja je izlazila iz ovih ogrebotina. Sasvim svežih, još neosušenih; nešto se dogodilo s majorom samo nekoliko minuta pre nego ih je uhapsio. „Spremao sam se na brzinu”...

- Možda i postoji - sporo odgovori Artem.

Ako ga i pitamo: šta vam je s licem, Borise Ivanoviču? Šta bi nam to sada donelo? Ništa ne bi donelo, ako ga odvuče na minut.

- I tako vi, možda, pozovete? - Boris Ivanovič se osmehnuo; zbog ogrebotina to nije bilo prijatno. - Pošto bi vam to sad možda vredelo. Dokumenta napravljena na jednoj stanici, a izdata na drugoj. Sa vatrenim oružjem. Sa tri vojna kompleta. Sa vašom zabranjenom radio-stanicom i opremom. Shvatate li o čemu pričam? Ova vaša stanica... Imamo mnogo osnova da vas uhapsimo. Arteme Aleksandroviču. Takoreći do rasvetljavanja čitavog slučaja.

Da se opravdava? Da objašnjava ovom čoveku šta će njemu, Artemu, radio-stanica? On je i sam mogao za ovog Svinolupa da kaže sve i odgovori: za dvadeset godina - nikakvih signala, nikakvih očevidaca da je negde još neko preživeo. Koga vi hoćete da prevarite, Arteme Aleksandroviču?

Major se izvuče iza svog grudobrana, krenu ka sredini sobe - toptao je prljavim čizmama, po šari koja se izgubila zbog vremena i mraka.

- I vama, Nikolaju Ivanoviču, za društvo... Možda nešto želite da kažete? Neobavezno, u društvu mladog čoveka. Kod vas nije ništa pronađeno u prtljagu, osim dnevnika. To jest, vaše drage žvrljotine se mogu tumačiti na različite načine. Možda je to *Povest drevnih leta*⁵, a možda

sastavljate izveštaj o državnoj bezbednosti Crvene linije. A?

Homer uvuče glavu među ramena i proguta jezik; ali zbog Artema se nije prekrstio. Svinolup zavrnu stege još malčice:

- Pa, ko zna. Vremena su teška. Nemirna. Teška vremena traže teške odluke. Razumete o čemu pričam?

Artem je potražio odgovor dole, na raspalom tepihu.

Provirivale su ispod stola sumorne plišane papuče. Koje nekako... Nisu pripadale ovom kabinetu.

Premalene za Borisa Ivanoviča i njegove nožurde.

Ženske?

- I kod vas, verovatno, za sve ovo postoji nekakvo objašnjenje. Ali ja ga još uvek ne znam. Postavite se na moje mesto: ja moram da izmišljam svoje verzije. I sada mi se jasno javlja ovakva verzija...

U žurbi se spremao. Nije uspeo da pokupi papuče. Lice odrano, u krvi. Ko ga je tako povredio, mislio je Artem - umesto da razmišlja o tome kako da se zaštiti. Žena. Noktima. Čitavo njegovo lice. Pokušavala je da mu iskopa oko. To nije bila igra. Šta je učinio s njom?

- Šta ste vi, drugovi, pokušali da unesete na teritoriju neprijateljske Hanze mimo pogranične kontrole potkupljivanjem zvaničnog lica. Naravno, u cilju špijunaže. Ili možda pripreme terorističkog akta?

Šta je učinio s njom?

Vražja lampa je škrtarila na svetlu, i u sumraku se nije videlo da li je šara na tepihu krila tamnocrvene mrlje. Momački stan je izgledao sređeno, ovde se nisu tukli, nisu se vukli po podu, niti bacali nameštaj; ali te papuče... Papuče su se ovde valjale po podu, razbacane. Znači da je ona došla ovde. Da su je priveli... Zatvorili su vrata uz isti zveket, okrenuli ključ. Isto, kao za njima.

- Hanza ima dosta neprijatelja. Zavidljivaca. A eto radio-stanica... Stanica - nije deklarirana i sertifikovana, prošvercovana je. Šta to znači? To znači: da niste sami. Vaša infiltracija je deo nekog plana. Neko je planirao da koordinira vaše delovanje. Da se probijete na teritoriju Kruga, da ovde napravi skrovišta, možda da pronade vezu, da dobije od njih falsifikovana dokumenta, da se primiri i da čeka naređenje... I u dogovoreni čas da nastupi zajedno sa drugim agentima „spavačima”.

Homer je bespomoćno treptao Artemu svojim providnim iskrenim očima. Ali ovaj nije hteo da mu odgovori, okrećući se prema njemu sve vreme, spuštao se.

Zanimljivo, ko je ona? Šta se dogodilo s njom?

- I to što ćutite, znači da nemate šta da prigovorite. To jest, sve sam tačno pogodio, a?

Nije bilo drugog izlaza iz kabineta. Jedna vrata - tapacirana, prigušuju svaki zvuk. Sto. Časovnik. Telefon. Ikona. Krevet u uglu iza zavesu. Krevet. Prekriven sintetičkim prekrivačem. A šta ako je na njemu... Zavesa je gusta, neprovidna, a iza nje... Na krevetu...

- I?

Artem otvori usta, spremajući se da prizna. Svinolup se nagnu, pritaji se, prestade da bruji. Čekistički časovnik još pogura vreme. Tik. Tak. Tik. Homer uvuče i zadrži vazduh, nije smeo da diše. I niko više nije disao.

Ona je zato pokušavala da poslednjom snagom oslepi majora, pošto je on želeo da je ubije. Možda ju je pritisnuo odozgo... I ugušio ju je.

Ta zavesa. Iza nje. Zategnut i namešten krevet. I baš na krevetu. Gde on spava.

Mrtva. A šta ako je ipak još živa?

Da li će skočiti? Pokidati zavesu? Povikati? Baciti se u borbu?

Niko ne diše. A ako tamo nema nikog?

- Kome ste nameravali da dajete signale? O čemu? Odakle? - major je izgubio strpljenje.

Artem je skamenjeno blenuo u njega. U glavu se sjuriše prljave podzemne vode, beše ih previše, pa je glava pretela da će pući; bolela je.

Ko je ona? Ko je ta žena? Zašto joj se to dogodilo?

Nešto se mora učiniti. Ne može ostati na ovome. A zavesica, zar je to Artemova stvar?

- Da li ti mene stvarno kriviš za špijunažu, majore? Protiv crvenih? - Artem se pridignu.

Svinolup iz vazduha izvuče mali mat „makarov”, postavi ga pored sebe na sto, crni široki nišan ka Artemovim zenicama. Ali već je bilo kasno za povlačenje. Morao je da otvori tapacirana vrata, morao je da izađe napolje iz ovog prijatnog stančića. Da izađe sam i da izvede starca.

- Našao si mi žuljeve, jel’? Barut? Dobro. Pa evo, reći ću ti otkud žuljevi. Sećaš li se prošlogodišnje priče sa bunkerom? Sigurno se sećaš! Da li se sećaš Korbuta s Crvene linije? Sigurno si ga upoznao! Pa tvoj kolega! Kada je Orden izgubio polovinu boraca, sećaš se?! Od crvenih smo branili! Od vaših, vaših neprijatelja! Ako bi oni zauzeli ovaj bunker... A od vas, od vaše Hanze smo tražili ispomoć, da li se sećaš?! Kada smo već mislili da je kraj! Ali kod vas, pasjih sinova, sve raspoložive snage behu zauzete na nevidljivom frontu! Eto otkud mi žuljevi! Odatle, odakle i Mlinarova invalidska kolica!

- Zavrnite rukav - naredi major izmenjenim glasom.

Artem, uz grimasu, zavrnue. „Ako ne mi, onda ko?” Tetovaža je već posivela.

- Pa, barem je sada sve jasnije u vezi s pasošem - nakašlja se Boris Ivanovič.

- Imate li još pitanja za nas?

- Uzalud ste odjednom tako razdražljivi sa mnom. Imao sam, inače, mnogo osnova da vas privedem i zadržim do razjašnjenja svih okolnosti. Vi, možda, ne znate, ali mi se sad nalazimo na granici uvođenja vanrednog stanja. Samo u toku prošle sedmice je pronađeno i identifikovano petnaest agenata Crvene linije. Špijuni, diverzanti i teroristi. Orden se, naravno, bavi drugim stvarima. Ja razumem. Ali vaš Orden, uz sve moje poštovanje, ne razume se u to. Vama se možda čini da je sudbina planete samo u vašim rukama. Vi sigurno mislite da su mir i stabilnost Hanze nešto što se samo po sebi podrazumeva, jel’ tako? A ako vam kažem da smo tek juče našli čoveka koji je već dobio pristup našem vodovodu? I kod kojeg je pronađeno dvadeset kilograma mišomora? Zna li kako je užasna i mučna smrt od mišomora? Ili da je jedan prevoznik govana, izgledom isti vaš drugar, u bačvi sa svojom robom dovezao protutenkovsku minu na Belorusku stanicu? Ako se postavi na pravom mestu, shvatate li šta će se dogoditi? A to su samo diverzanti. Provokatore hvatamo na veliko. Agitatore. Počinju da jadikuju da kod nas nema pravde, da se bogati bogate još više, a siromašni su sve siromašniji, da Hanza, navodno, guši biznis ili da je čoveku koji radi u celom metrou postalo neizdrživo zbog toga što Hanza svima pije krv, a onda evo listića - izvolite!

Položio je pred Artema komadić sivog papira, na kojem je šema metroa predstavljena kao paučina; u centru se nalazio debeli pauk. Na pauku je pisalo „HANZA”.

- As druge strane, prevrnite - „Prenesi drugu!” ili - „Dođi na skup!” Eto tako. Stvaraju ćelije. Možda umišljamo? Pred nosom nam spremaju revoluciju, shvataš? Danju i noću. Jeste li bili tamo kod njih, strah me je i da pitam? Shvatate li da smo svi u problemu ako se nešto desi? Neće ni trošiti metke, samo će nas štanglama izubijati. A oni koje učine srećnim na silu, proždraće jedni druge. Eto! Biće vlast Sovjeta! I šta vi možete da učinite protiv narodnog bunta? Koliko je ostalo ljudi u Ordenu? Trideset? Četrdeset? I specijalci i heroji, tako je, ako ne vi, ko će onda? A šta ćete preduzeti protiv mase koju su provokatori napujдали, naložili? Da li ćete pucati u žene?! U dečurliju?! A?! Ne, družo moj! Vi ste možda stručnjaci u taktici prsa u prsa ili napadu na bunkere, ali tu nije kraj! Znaš li koliko ima različitih životnih situacija?

Tik. Tak. Tik.

Boris Ivanovič je isprepletao svoje prste; to mu je zaličilo na nešto i on se zamišljeno zagleda u njih - debele, snažne. Zatim ponovo dodirnu obraz.

- Zašto ideš na Pozorišnu? - upita još jednom, smireno. - I ko je ovo s tobom? - klimnu ka Homeru.

- Izvršavam Mlinarov zadatak - odgovori Artem. - Ako želite, povežite se s njim, pitajte ga. Ja nemam ovlašćenja. Deda mi je vodič. Pratim ga do Pavelecke.

Homer zatrepta. Čuo je za Mlinara. Seća se kuda je on Artema u stvari poslao. „Ludost”. Ali ni on ne zna sve. Tetovaža je ostala, ali ako neko kaže Mlinaru da Artem i dalje služi u Ordenu... Ako neko stvarno sada skine onu uglastu slušalicu i zamoli da ga spoje s Mlinarom...

- Polupratilac - rasejano proturi major i nasmeja se. - Polupratilac - poludeda. A šta sa brokerom?

- Broker je... S nama.

- Bio je s vama. Sad će biti s nama. To vas je on sproveo kroz kordon, nagodio se? Narušavajući fitosanitarni karantin? Neko je dao mito činovniku Udruženja Kružne linije? To jest, ako niste vi, ko je onda?

- Ne - Artem je zavrteo glavom. - Broker je s nama.

Svinolup nije ništa slušao.

- Tako da broker mora malo s nama ovde da... Porazgovara. A vas ću do Novoslobodske pustiti transportom. Najkraćim putem. I biće mi lakše.

Homer se namršti. Ali Artem nije mogao da ostavi tu ovog blesavog momka. Ne Borisu Ivanoviču. Ne u ovo teško, opasno vreme.

- Pustićeš nas sve. Ili mi daj da zovem Mlinara.

Svinolup lupnu prstima po stolu, zavrte kao čigru mali teški „makarov”, stisnu i opusti pesnicu.

- Šta mi ti pretiš Mlinarom? - reče napokon. - Pa on će me razumeti. Mlinar je oficir, i ja sam oficir. To će jednostavno biti glupo. Mi svi imamo zajedničke neprijatelje. Mi treba zajedno da se borimo, rame uz rame. Vi na svoj način, mi na svoj. Štitimo metro od haosa. Čuvamo od pokolja. Ko kako ume.

Bilo je toplo. Nije moglo da se diše. U ušima je tutnjala mutna voda. Nije bilo vazduha, vrtelo se u glavi. Postelja u uglu prekrivena zavesom. Papuče ispod stola. Samo da dohvati tu prokletu zavesu... Da je raširi.

- Pustićeš sve - ponovi Artem. - Svu trojicu.

- Do Novoslobodske. Moj rejon. S druge strane su stranci. I ja neću svakom živom da objašnjavam za tebe, za brokera, za tvog Mlinara. Neko će sigurno otkucati načelništvu.

- Odmah - pritisnu ga Artem.

- Odmah mu...

Tik. Tak. Tik. Sveci su šaptali u uglu, savetovali se. Mačevi kod obojice behu izvađeni iz korica. Homer nadlanicom htjede da obriše mokro čelo s visokim zaliscima, ali nije mogao da osuši sav znoj.

Na kraju Boris Ivanovič skide slušalicu telefona sa dugmićima.

- Agapov! Izvedi brokera. Da. Sve sam rekao. Šta? A šta je s Leonovim? Pa daj mu. Trud mora biti nagrađen. Da. Tim pre on! Božji glasnik! Posebno će mu to uspeti, za nevidljive posmatrače... Naslušaćeš se - on se zasmeha. - Da. I daj brokera.

Artem ćušnu Homera u rame: odlazimo. Ovaj poče da se podiže, ali sporo, kao da se zaglavio za nešto.

- Vratite nam stvari - reče Artem.

- Na granici - uozbiljivši se obeća Boris Ivanovič. - Da nam ne pobegnute, da se ne sakrivete. Nismo ni razjasnili sve detalje u vezi sa vašim zadatkom. Ne brinite. Na granici ćemo vam sve vratiti.

Pre nego što je zaključao kabinet, okrznu ga pogledom gazde. Sve je bilo u redu. Boris Ivanovič gvirnu u ugao, stade u stav mirno namestivši čizme kao pred komandiro, i ugasi svetlo. I Artem baci pogled preko ramena poslednji put, na zavesu. Nije moja stvar, reče u sebi.

- Na graniiii plove tmurniii oblaciiii... - tiho zapeva sebi u bradu Svinolup.

* * *

Prospekt mira - Kružna linija je imala sasvim drugačije lice od svog sijamskog blizanca. Radijalna stanica je škiljila u mraku, a Kružna linija je žmurila od prejake svetlosti. Radijalna je sva bila načičkana tezgama, kioscima, hrpom svakakve starudije i robe široke potrošnje i generalno je izgledala kao beskućnik koji je obnovio garderobu na đubrištu. Kružna linija, iako je srasla s njom preko prelaza, pazila je da se od nje ne ošugavi. Pod u šahovskim crno-belim poljima izgreban i izlizan, pozlata na plafonu obnovljena, a plafon neobično išpartan kosim linijama, iako pomalo nagaravljen, ipak je odavao utisak da je nekad bio snežno-beo. Teški bronzani lusteri sa mnoštvom lampi visili su s njega. Na svakom lusteru je sijala samo jedna sijalica, ali i to je bilo dovoljno da na stanici nema nijednog mračnog kutka.

Deo platforme je pretvoren u teretni terminal: pored dizalice, nagnute prema dresini, magacioneri, u sivim specijalnim kombinezonima, pušili su neki ukusan i jeftin duvan, neki sanduci su bili poredani i stajali su uspravno, disciplinovano, iz tunela je pristizalo i novo teretno vozilo sa balama robe, na sve strane su se čule psovke. Posao je išao, život je napredovao.

Kuće lokalaca su bile izgrađene ispod lukova izlaza na platforme, kako ne bi zauzimale halu i kvarile njenu lepotu: prolaze su zatvorili ciglom i čak ih prekrečili u belo, vratanca su stavili s unutrašnje strane, a pored njih su napravili prozorčice licem prema lusterima; kroz zavese si verovatno mogao da zamisliš kako se napolju spušta večer. A ako neko pokuca na vrata, onda pomeriš zavesu i pogledaš ko je, pre nego što ih otvoriš. Ovde su ljudi bili umiveni, odeveni, i čak i da tražiš u gomili, nisi mogao da nađeš nijednog distrofičara. Ako bi u ovom svetu još postojao raj, Prospekt mira bi sigurno bio jedna od njegovih stanica.

Boris Ivanovič se oprostio od njih pre nego što se i pojavio: izvinio se, navodno, morao je u hitnu pomoć. Neki brkati dedica je izašao kao njegova zamena iz službenih prostorija, pristojan i sređen, i doveo je brokera Ljohu. Ovaj je imao razbijenu usnu, ali to mu nije smetalo da se osmehuje.

- Ideš s nama na Novoslobodsku - reče mu Artem. - I onda na Mendeljejevljevu.

- Ma bilo kuda! - reče Ljoha.

Dedica povuče i namesti svoj olinjali džemper - ne iz kompleta uniforme, naravno, ali veoma lep, sa izvezenim pahuljama - i lupivši Ljohu po ramenu, pogura svu trojicu za sobom. Sa strane je izgledalo kao da četvorica drugova idu po platformi. Četvorica drugova su pušili na stanici i zbijali šale.

Tačno na vreme je stigao čuveni hanzeatski linijski taksi, zadimljena moto-dresina sa zakačenim putničkim vagončićem. Vagončić je, istina, bio bez krova, ali zato je imao tapacirana sedišta, uzeta iz nekog voza u metrou. Kondukter je uzeo od svakog po dva metka: onaj u džemperu je platio za celo društvo. Seli su jedan prekoputa drugog, cimnuli su se i krenuli.

Više nije ostalo slobodnih mesta. Sleva je sedela gušava žena sede kose. Nadesno - namrgođen nosati građanin u garderobi koja mu je prva dopala pod ruku. Pozadi - mlad, neispavan otac sa plačljivim zamotuljkom i sav u podočnjacima, zatim čovek s ogromnim stomakom i crnputa devojčica oko šesnaest godina, u suknji do poda, za svaki slučaj. I još ljudi,

a na kraju, kao i na početku dresine - vojnici s automatima u pancirnim prslucima, sa titanijumskim štitnicima na kolenima. Ali to nisu bili Artemovi stražari: čak i ovde, na Hanzi, uz njeno neprekidno komešanje i osvetljenje koje se nije gasilo, tuneli su ostajali tuneli i u njima je moglo da se dogodi svašta.

- I kod njega - dvadeset kila mišomora! - nastavi našminkana žena razgovor s prethodne stanice. - U poslednjem trenutku su ga uhvatili.

- Podivljali su. Mišomorom! Trebalo bi tog gada lepo naterati da proguta mišomor! - promumla stomaklija. - Koliko još takvih moramo da istrpimo! Ovde se jedan eto odmetnuo od istih tih crvenih... Sa Sokoljnika. Kaže oni tamo jedu i svoju decu! To je antihrist, taj njihov Moskvin. I hoće, takođe, sve nas! Sotona!

- Ali decu... - dobaci pospani otac sa zamotuljkom. - Niko svoju rođenu decu neće jesti.

- Nemaš ti pojma o životu! - hrknu stomaklija.

- Svoju decu neće niko - tvrdoglavo reče ovaj.

- Eto kada dođu ovde, onda ćemo i saznati - džemper se uključi u razgovor.

- Sve je gore! A prošle godine? Sa bunkerom! Orden je jedva opstao! Šta im se desilo? - dahtala je gušava žena.

- Od gladi će crći, eto šta! - stomaklija pređe rukom preko svog ogromnog stomaka. - I popeće nam se na glavu. Zavadi pa vladaj.

- Sačuvaj bože! - starački izreče neko pozadi.

- A jednom sam bio na predsedanju na Crvenoj liniji. I tamo nema ničeg strašnog. Sasvim građanski. Svi odeveni isto. Samo nas plaše njima!

- Jesi li ti ikada makar korak napravio van zone štita? Ja evo jesam! Odmah su me skembali, umalo me uza zid nisu stavili! To je samo fasada da je sve dovedeno u red, a-ha!

- Neće da rade, gotovani - reče nosati. - Mi smo svi ovde zbog svog rada. Dvadeset godina na brodovima. A ovi... Kao skakavci. I lepo, njima sada daj nove stanice, svoje su već sve počistili. Sve će smazati u jednom zalogaju.

- A zašto mi to moramo?! Zašto?

- Taman smo počeli da živimo kao ljudi!

- Rata ne bi bilo... Rata...

- Ako hoće, tamo neka i jedu svoju decu, a nama da ne dolaze! Briga nas za njih...

- Oh, sačuvaj bože! Spasi!

Za sve to vreme dresina se klatila lagano i bez žurbe, puštajući prijatan dim, kao u detinjstvu, kroz međustanični prostor - suv, tih i osvetljen na svakih sto metara štedljivom lampicom.

A onda odjednom c-cap! - i sve se zamračilo.

U celom međustaničnom prostoru. Ugasile se lampice, i kao da je Bog zaspao.

- Koči! Koči!

Zaškripaše kočnice, svi naglo poleteše jedni na druge - gušava tetka, čovek s nosom, i svi ostali, nerazdvojni u mraku. Zakmeča beba, sve više i glasnije plačući. Otac nije znao kako da je smiri.

- Svi ostanite na mestima! Ne silazite sa dresine!

Zvecnu jedan fenjer kad se upalio, zatim još njih. U lelujavim zracima videlo se kako borci žurno i nespretno navlače šlemove od kevlar, mrzovoljno silaze na šine i ograđuju taksi, postavljajući se između ljudi i tunela.

- Šta?

- Šta se desilo?!

Kod jednog stražara u panciru je nešto zaškripalo u radiju, on se okrete od građana i nešto

brundajući odgovori. Pričeka naređenje - koje nije stiglo, a bez naredbe nije znao šta da radi i u nedoumici se ukoči.

- Šta se tamo dešava? - upita i Artem.

- Ma pusti, lepo sedimo! - bezbrižno odgovori džemper. - Kuda žurimo?

- Samo bih hteo... - sisajući usnu, promumla Ljoha.

Homer je usiljeno ćutao.

- A ja eto imam kuda! - ustade otac zamotuljka. - Moram da nosim dete majci! Šta ću, da mu sam dam sisu?

- Deco, šta to tamo pričaju? - zanese gušom izblajhana žena prema boracima.

- Sedite, ženo - odlučno reče vojnik u panciru. - Čekamo objašnjenje.

Minut se protegao kao struna. Drugi.

Zamotuljak, neutešen od strane svog nespretnog oca, poče da zavija. S početka dresine razljučeno im svima milion sveća zaslepi oči, tražeći izvor plača.

- Ma osvetli dupe svoje! - povika otac. - Nisu ni za kurac! Pa makar crveni i uzeli sve, barem bi zaveli red! Svaki dan režu.

- Šta čekamo? - pružiše podršku iz pozadine.

- Ideš li daleko? - u džemperovom glasu se osetilo saosećanje.

- Park kulture! Još pola stanice! Ni-na-na. Buji-paji.

- Haj' mo makar i peške!

- Kod nas ti tu nema struje! Pokreni! Da se dovučemo do stanice, a tamo već...

- A ako je diverzija?

- I to je naša DB? Gde je, kada treba?! Dozvolili su!

- Pa nije valjda počelo, gospode?!

- Idemo pešice, hajde, kažem vam! Polagano...

- Eto na šta idu pare od poreza!

- Čekamo naredbu! - mumlao je vojnik u voki-toki, ali odatle se čuo samo kašalj.

- Stvarno je diverzija!

- A šta je to tamo? De-de osvetli... - džemper zaškilji i uperi prstom u tamu.

Jedan u panciru je po njegovom zahtevu uperio fenjer: na crnu rupu. Iz tunela je vodio uzan mali hodnik u zemljinu koru.

- Šš-ta je to?... - prepao se džemper.

Lice u panciru mu uperi svetlo pravo u oči.

- Ne mešajte se, čoveče - odsečno reče. - Nikad se ne zna.

Džemper se nije uvredio. Dlanove je spojio u trougao i zaštitio se od svetla.

- Za Nevidljive posmatrača sad... Jeste li čuli priču?

- A?

- Pa... Za Metro 2. Da je vlada... Lideri te Rusije, koja je pre bila... Velika. Da oni nisu nikud otišli. Da nisu pobjegli. Nisu poginuli. Nisu se spasili na Uralu.

- A ja sam čuo za Ural. Tamo je Jamantau, ili kako se zove. Grad pod planinom. I svi idu pravo tamo, potpuni kaos! Neka mi ovde trunemo, a sav vrh... Tamo i žive.

- To je laž! Nisu nas ostavili. Oni ne bi izdali nas, narod. Tu su oni. U bunkerima, koji su pored nas. Oko nas. Mi smo njih izdali. Zaboravili. I oni su nam polako... Okrenuli leđa. Ali tu negde... Čekaju. Svejedno nas prate. Čuvaju. Pošto smo im kao deca. Možda su ti bunker odmah iza zidova naših stanica. A njihovi tajni tuneli, iza zidova naših tunela. Idu odmah oko njih. Prate nas. I ako zaslužimo... Spas. Onda će se setiti. Spašće nas. Izaći će iz Metroa 2 i spasiti nas.

Na dresini su se utišali, zagledali se u tamni prolaz, u mračnu jamu.

- A đavo bi ga znao...

- S-sve je to sranje - zlorado dobaci Artem. - Jeres! Bio sam ja u tom Metrou dva.
- I?
- I ništa. Prazni tuneli. Prazni tuneli i gomila divljaka, koji jedu ljudsko meso. Eto vam vaši Posmatrači. Samo sedite, čekajte. Spašće vas.
- Ne znam - dobrodušno uzdahnu džemper. - Ja nisam neki pripovedač. Treba da odslušaj tog čoveka koji mi je ispričao celu tu stvar. Kao da sam i sam pronikao u sve!
- Jesu li stvarno ljudožderi? - Artema je odmah upitao otac sa zamotuljkom.
Ali tad uključiše svetlo.
Čuvarima su preko voki-tokija promumlali saglasnost. Dresina se cimnu kao da kija. Zaškripaše točkovi. Krenuli su.
Ljudi odahnuše, čak i dete začuta.
Počeše da prolaze pored mračnog hodnika, zagledaše ga pažljivo. Ispostavilo se da je hodnik pomoćna prostorija. Slep kolosek.
* * *

Novoslobodska je bila jedno beskrajno gradilište. Na slobodnom putu je stajao konvoj, natovaren vrećama, verovatno peskom ili cementom; vukli su cigle, mešali beton, kapali malterom koji se stvrdnjavao na podu, ispumpavali vodu s puteva. Odněkud nabavljene grejalice su brujale, terale su lopaticama vreli vazduh na vlažni malter. Uz svaku je stajao čuvar u sivom.

- Protiče - objasni džemper.

Izmenila se Novoslobodska. Ovde su nekad bili šareni vitraži, i stanica je bila u blagom polumraku, da bi umetnost u staklu sijala što snažnije. A iznad vitraža je ranije išla dupla zlatna ivica, obavijajući ovalne lukove; i pod je bio crno-beli, granitni, kao da je putnik stupao na skupocenu šahovsku tablu, koju je rimski car poklonio persijskom šahu... Sada je posvud bio samo cement.

- Osetljiva stvar - progovori Homer.

- A? - Artem se okrete prema njemu: koliko je već dugo starac ćutao, sada je bilo čudno slušati ga.

- Imao sam jednog poznanika. Jednom prilikom mi je rekao da su na Novoslobodskoj vitraži odavno polupani, veli, osetljiva stvar. A ja i zaboravih to. Eto sada, dok smo se vozili, sve sam mislio kako ću ih videti.

- Nema veze. Izvući ćemo sve - samouvereno reče džemper. - Spasićemo stanicu. Ako su mogli očevi, možemo i mi. Ako ne bude rata, sve ćemo izvući.

- Naravno - složi se Homer. - Samo je čudan osećaj. Ja nisam nikad voleo te vitraže, i Novoslobodsku nisam voleo zbog tih vitraža. Mislio sam da je to kič, neukus. A sada, dok sam se vozio, ipak sam ih čekao.

- Možda ćemo i vitraže obnoviti!

- Teško - Artem mlatnu glavom.

- Ako ne, onda neka idu dođavola! - gromko se nasmeja Ljoha. - Ide život i bez njih. Gde vam je ovde izlaz?

- Sve ćemo obnoviti! Najvažnije je da ne bude rata! - ponovi džemper, tapšući Ljohu po leđima.

On ih povede na stepenište, iznad puteva, preko suženja ka Mendeljejevljevoj. Prošli su jedan kamuflažni kordon, drugi, i tek tada je počela da se nazire granica, s braon hanzeatskim krugom na zastavama, sa mitraljeskim položajem.

Ljoha se vrteo, sve vreme se okretao nazad zbog nečega; veselo raspoloženje mu je bilo usiljeno, znao je Artem, nije bilo iskreno. Homer je skupio usne i podigao pogled prema svom

čelu, kao ka nevidljivom bioskopskom platnu. Džemper je nastavio da širi optimizam.

Na poslednjem prelazu, pored sivih graničara, motala su se još dvojica, odevena u radnu uniformu, u umrljanim specijalnim odelima i sa zaštitnim naočarima za varenje na čelu. Kraj njihovih nogu su stajale Artemove stvari: kofer sa zaštitnim hemijskim odelom i ranac sa radio-stanicom.

Poželeli su dobar dan, otvorili rajsferšlus, pozvali ih da se uvere da su i automat i meci svi, eto, na mestu, ako žele - neka izbroje. Artem nije hteo da broji. Sada je samo trebalo otići odatle, živ otići, a ništa drugo nije bilo bitno.

Nemoguće je sam se boriti sa čitavom njihovom službom bezbednosti. Sa čitavom Hanzom. A tamo, u sobi, iza zavese... Tamo nema ničega. Paranoja.

- Pa! - džemper energično strese prljav Ljohin ašov i pruži Artemu ruku. - Zbogom!

Gledano sa strane, kao da su se četvorica starih drugova oprastala, ne znajući kada će se ponovo sresti.

* * *

Tek kada su već prešli na Mendeljejevljevu, kada ljudi u civilu više nisu mogli da ih čuju, Homer uhvati Artema za rukav i prošapta:

- Vi ste na pravi način razgovarali s njim tamo. Eto moglo je da se desi da ne izađemo odande.

Artem slegnu ramenima.

- Ne mogu da prestanem da mislim na jednu stvar - dodade Homer. - Kada smo ušli u njegov kabinet, on je skupljao razbacane papuče, sećate li se?

- I?

- Pa to nisu bile njegove papuče. Jeste li obratili pažnju? Ženske. To su bile ženske papuče. A ogrebotine...

- Gluposti! - povika Artem na njega. - Sranje!

- Biće šta da se pojede - reče Ljoha. - Samo još da se dovučemo kući.

GLAVA 6 OSAM METARA

Ovde nam se putevi razilaze - reče im komandir pogranične službe na rastanku, čačkajući sočni prišt koji mu je sazreo na ruci.

I tada im postade zanimljivo kuda ih je naneo put.

Mendeljevljeva je bila polumračna, zamagljena od pare i potpuno vlažna. Stepence prolaza sa susedne Novoslobodske nisu se spuštale na granit na podu, već u jezero: tu su ljudi živeli do članaka u ledenoj mrkoj vodi. Artem otvori svoj kofer, u kojem behu kaljače. Istovremeno okači na sebe i automat. I Homer beše u gumenim čizmama, odmah se videlo ko je prekaljeni putnik.

- Nisam znao da je srušena - promumla Ljoha, naježivši se.

Svuda unaokolo u vodi su se valjali ramovi sklepani od trulog drveta, držeći ljude malo iznad dna. Bili su nabacani stihijski, i niko nije pokušao da ih izbaci na ostrvo ili na put.

- Paleta - otkrio je Homer, spuštajući se u hladnu vodu, kako bi došao do drvenog podijuma. - Takve su koristili ranije u furgonima. I čitavo Podmoskovlje je bilo u reklamama: otkup paleta! Prodajemo paleta! Čitav buvljak je pun tih paleta! I kad bolje razmisliš: za šta su kojeg đavola bile potrebne te paleta? Ispostavilo se da su ih kupovali na veliko za Potop.

Ali i paleta su se odavno navlažile i utonule nekoliko centimetara. Kroz blato je bilo moguće videti ih samo iz blizine, i samo gledajući sebi pravo pred noge; a sa strane je sve zaista izgledalo kao jedno uznemireno biblijsko more.

- Oni su tu svi kao proroci, na čudesan način baš idu po vodi - nasmeja se Homer, gledajući lokalce kako šljapkaju.

Broker takođe proceni:

- Kao da je sve zaliveno kanalizacijom!

Zenice su brzo zaboravile koliko je snažno sijala Hanza i morale su da se priviknu na ovdašnje oskudno osvetljenje. Gorelo je ulje u činijicama, ako se kod nekog našlo; negde iza cerada od poluizbledelih kesa iz prodavnice.

- Poput kineskih papirnih lampiona - pokaza Homer. - Lepo je, a?

Artemu se učini nešto sasvim drugačije.

U lukovima, koji su isprva izgledali neprekidni i crni, ukazale su se staze. Ali ne obične, kao na ostalim stanicama. Na Mendeljevljevoj, između platforme, ni staza nije postojala, mutna voda je sve poravnala. Mora da se nagađa gde možeš da staneš, a gde ćeš se spotaći i pljusnuti.

Najvažnije je: kako dalje?

Izlazak na površinu je bio zatrpan, zapečaćen. Prelaz je odsečen. Tunel je u hladnoj i prljavoj vodi do vrata. Uhvati te grč i fenjer se ugasi, i tumbaš se licem nadole kao plovak dok ti se ne napune pluća.

Duž nevidljivih staza sedeli su meštani i, češući se, lovili u dubini nekakvim ribarskim mrežama nešto, bolje da ne znaš šta, i odmah tu sirovo gutali.

- Moju glistu ćapio! Vraćaj glistu, ološu! - ščepa jedan ribar drugog za kosu.

Nisu imali ni čamac ni splav. Nikuda nisu mogli da mrdnu sa Mendeljevljeve, a nisu ni planirali. A šta će Artem i Homer?

- Zašto je sve potopljeno? Da li je ona na nižem nivou od Novoslobodske? - naglas reče Artem.

- Dublja je osam metara - izvuče Homer iz malog mozga. - Eto zašto odonud sva voda teče ovamo.

Nije bilo lako proći dalje od stepenica na prolazu, noge im opkoliše mršava deca. Nisu smeli da provire ka hanzeatskom kordonu; nešto ih je odande uplašilo.

- Čiko, metak. Čiko, daj metak. Čiko, metak.

Mršava, ali žilava. Hop - eto uhvati tuđu ručicu u džepu. Klizavu, brzu, spretnu. Misli da je uhvatio nekog, a ono prazno. I ne može da prepozna ko je to bio od derana.

Podzemne vode su proticale oko čitavog metroa, strugale po betonu, molile ga da ih propusti ka dubljim stanicama. Ko je mogao, otkopavao je: učvršćivao zidove, ispumpavao gustu vodu, sušio od vlage. A ko nije mogao - tonuo je u tišini.

Na Mendeljejevljevoj, narod je mrzeo i da grabulja i da tone. Snalazili su se privremeno, kako moraju. Nakrali su negde cevaste građevinske grede, ogradili su njima salu, ušrafili ih i od njih napravili džunglu, zavukli se gore pod plafon i tamo počeli da vise na ovim gvozdanim lijanama. Ko je bio stidljiviji, namotao je oko svog gnezda plastične kese, kako bi sačuvao privatnost. Neki su, jednostavnije, odmah sa gornjih galerija pred svima u vodu obavljali svoja posla i nikom ništa.

Pre je hala Mendeljejevljeve, svečana i odmerena, od belog mermera, širokih ovalnih lukova, ličila, na primer, na salu za venčanja kod matičara. Ali prljavi potoci su odvojili od zidova mermerne pločice, napravili kratak spoj, isključili struju i brzo pogasili polomljene metalne lustere, a ljude pretvorili u vodozemce. Ako bi se neki tu i ženili, odlazili bi na viši nivo, da ne bi skvasili zadnjicu, i žurno bi se sparivali.

Oni koji nisu lovili gliste sedeli su na svojoj galeriji na spratu, ravnodušno i potišteno: lupetali su u mraku, pričali besmislice i tupavo se kikotaše. Drugih aktivnosti ovde, izgleda, nije bilo.

- Šta ćemo jesti? - zbunjeno ponovi Ljoha, izvukavši se iz vode na suvo, braneći se od prosjaka i tužno gledajući svoje čizme.

Od njegove upornosti i Artemu proradi stomak. Trebalo je da jedu na Prospektu: tamo su pekli i svinjske ražnjice i paprikaš od pečuraka su mogli da smažu. A ovde...

- Metak, čiko!

Artem stegnu čvršće svoj kofer, uplaši dečurliju. Ponovo se žustro uvuče u džep nečijih pet prstića. Pronašli su nešto, zatresli se - ali tu već Artem beše na oprezu. Uhvati devojčicu, oko šest godina. Raščupane kose, bez prednjih zuba.

- Sad je dosta, malena! Vraćaj šta si uzela?!

Otvorio je prst po prst, uz ljutnju. Devojčica kao da se uplašila, ali je pokušala da bude drska. Predloži Artemu da će ga poljubiti ako je pusti. U ruci je imala pečurku. Odakle se to stvorilo Artemu u džepu? Sirova pečurka, iz male leje. Kakva besmislica?

- Ma šta ti je, daj tu pečurku! Šta je, cicijo?! - zapišta devojčica.

Dosetio se: Anja ju je stavila.

Gurnula mu je pečurku na rastanku: ovo si ti, Arteme. Eto ko si, evo je tvoja priroda i tvoja suština i seti se toga u svojim herojskim pohodima. Seti se sebe i seti me se.

- Ne dam - odlučno reče Artem, stežući dečju ruku, snažnije nego što je hteo.

- Boli! Boli! Monstrume! - ona zakuka.

Artem raširi prste, oslobodi lavića.

- Čekaj. Sačekaj.

Ona već zamahnu na njega nekom gvozdеном šipkom iz daljine, ali zastade, reši da sačeka. Znači da je još uvek imala trunku poverenja u ljude.

- Na! - on joj pruži dva metka.

- Beži! - naredi devojčica Artemu. - Čudovište. Neću s tobom. Čak nimalo.

- A kako da izađemo odavde? Na Cvetni bulevar?

- A nikako! - ona šmrcnu u ruku. - Ako treba, sami će nas odvesti.

- Ko?

- Ko treba!

Artem joj ubaci u dlan jedan metak, drugi. Prvi je uhvatila, a drugi iskliznu i odmah za njim uleteše troje malih u hladnu mutnu vodu. Devojčica ih munu petom u nos, uho, napolje, napolje, to je moje! Ali već je neko drugi uspeo. Ona nije zaplakala od uvređenosti, već reče srećniku odlučno:

- Dobro, dosado jedna, dopašćeš mi šaka!

- Slušaj, drugarice - pozvao ju je Ljoha - ima li neko hrane? A da se ne otrujemo? Odvedi nas, dodacu još jedan metak.

Ona se nepoverljivo zagleda u njega, zatim šmrknu.

- Hoćeš jaje?

- Kokošije?

- Ne, svašta! Naravno, kokošije! Na onom kraju sela ima kod jednog.

Ljoha se obradovao i Artem iznenada isto poverova u to jaje: kuvano, sa belancetom kao ljudsko oko i žumancetom kao sunce na dečjim crtežima, svežim i nežnim. I njemu samom je pošla voda na usta od takvog jajeta, a još bolje tri jaja na oko pržena na masnoj svinjskoj masti. Na VDNH nisu gajili kokoške i poslednji put je probao kajganu u Polisu, pre više od godinu dana. Kada su između njega i Anje tek planule iskrice.

Artem sakri oproštajnu pečurku u unutrašnji džep.

- Ja sam za - reče on Ljohi.

- Poješće jaje! - objavi devojčica.

Ova vest je sasvim uzбудila dečurliju. Svi koji su pokušali da izmole od Artema metkić, odložiše svoje snove, prestadoše da traže milostinju; ćutke se skupiše i širom otvorenih očiju okružiše pridošlice.

Čitava delegacija je morala da skače preko paleta, kao pilići, do suprotnog kraja platforme, ka tamo negde zavučenom kokošinju. Deca su puzila za njima po drvnoj građi, trčala, a ispred, sa gornjih spratova, uz jauk su ponekad uletala u blato.

Poludremljivi ljudi su sedeli na daščanim ležajevima i bespomoćno ih gledali, apatično raspetljivajući skrivene misli:

- Hajde da idemo danas na riblju čorbu? Čitao sam na afiši, došao je neki kul Šveđanin. Pušta elektronsku muziku.

- Došao je po tvoju dušu. Sve su to pederaši, ti Šveđani. Juče su pričali na televiziji.

- Nasisali se glista - usput objasni za njih devojčica.

Na jednoj od paleta, prepušten sam sebi, nadimao se leš.

Artem je video kako prema njemu, držeći njuškicu naviše, pliva pacov s namerom da ga pojede i naglas pomisli:

- Kakva razlika - svega osam metara, a kao da smo se spustili u pakao.

- Ne brini - obodrio ga je Ljoha. - Znači da su i u paklu naši! I nisu zaboravili ruski, odlično!

Doskakutali su do drugog kraja tog njihovog prokletog seoceta. Do same slepe ulice.

- Evo na! - devojčica ispljunu. - On je tu. Daj metak!

- Ej, domaćice! - povika broker nagore. - Kažu, prodaješ jaja?

- Ima toga - odozgo se nagla umršena brada.

- Daj metak! Daj metak, čudovište! - uznemirila se devojčica.

Ljoha uzdahnu gorko i pohlepno, ali isplati pratioca. Sa okolnih ležajeva su to posmatrali sa zavišću.

- Koliko?
- Dva! - zatraži brada. - Dva metka!
- Ja bih dva i još... I još eto drugovima tri komada. Pojavljuje ti se posao veka, brate!

Gore je zašuškalo, zaškripalo. Kroz minut se pred gostima stvorio čovek u sakou obučenom na golo telo. Sram prikriven belom suknjicom, načinjenom od široke kese prorezane odozdo, sa izbrisanim natpisom „Aša”; brada raščupana i prljava, u očima vatra.

U jednoj ruci muškarac nosi samouvereno, kao carsku državu i simbol vlasti - izmetom isprljano kokošije jaje. Drugom je nežno, ali sigurno, obgrlio mršavu kokošku izmučenog pogleda.

- Oleg - dostojanstveno se predstavi bradonja.
- A popust, Olješka, jel' ima? - broker prodrma torbu.
- Sve ima svoju cenu - odlučno reče Oleg. - Jaje košta dva metka.
- U redu... Dođavola s tobom. Daj to 'vamo. Kuvano? I još četiri. Evo ti... Jedan, dva...

Pet. Deset.

- Ne treba! - Oleg odmahnu glavom.
- Šta ne treba?
- Ima samo jedno jaje. Dajte dva metka. Ništa više mi ne treba.
- Kako jedno? - zbuni se Artem.
- Jedno za celu stanicu. Danas. Uzmi, dok drugi nisu otkupili. I ono je živo. Ovde nemamo na čemu da skuvamo.
- I kako da ga spremimo? - namršti se Ljoha.
- Pij, kako. Evo, tu ga kucni i pij - Oleg pokaza kako treba. - Ali novac ovamo.
- U redu. Evo ti meci. Bojim se da jedem živo. Jednom sam mesec dana ležao bolestan, umalo nisam umro. Skuvaću ga negde sam.
- Ne! - Oleg ne pusti jaje iz ruke i ne uze metkove. - Ovde pij. Preda mnom! Ili neću da prodam!

- A zašto? - razbesne se broker.
- Zato. Rjabi je potreban kalcijum. Od čega mislite da pravi ljusku?

Devojčica, divlja kao vučica, stajala je pored, posmatrala. Upijala sve kao sunder. Ostali su ispuzavali iz sumraka, spremali se za nešto. Ne samo deca, i odrasli, ko je živeo bliže, takođe se pomerio.

- Š'a? - ponovi pitanje Ljoha.

- Ljuska se sastoji od kalcijuma. Jesi li učio u školi? Da bi snela novo jaje, potreban joj je kalcijum. Gde da ga nađem? Tako da žderi to. I ljusku na gomilu. Isključaće ljusku, i sutra možete da dođete po drugo.

- I za to dva metka?

- Sve ima svoju cenu! - Oleg je bio nepokolebljiv. - Ja se neću bogatiti na ljudima. Za jedan metak Rjabi kupim pečurke, za drugi - kupim ih sebi. Za dan. A sutra - novo jaje. Sve je isplanirano. Sve radi. Kao švajcarski sat. Ako nećeš - prodaću zonderkomandi.⁶ Oni vole umučeno jaje. I? Uzimaš li?

- Kome? - upita Homer.
- Daj 'vamo to umučeno jaje - zagrne Ljoha.
- Samo precizno probuši ljusku, na unutra.
- Ne uči učitelja!

Kuc.

- Majstorski je probio! - prošaputa neko s poštovanjem iz okupljene gomile.
- Ukusno je, jelda? - ljubomorno upita dečak naduvenog stomaka.

- Pa ti nemoj tako brzo da piješ! Potegni, oseti malo! - posavetovala ga je žena, jedva da se razlikovala od muškaraca.

- Zumance, žumance je već krenulo, ko vidi?

- Kao da svaki dan jede jaja!

Ljohi nisu smetali navijači. Nije ih primećivao.

- Ma gde treba još da se kuva! Jaje je dobro i sirovo. Belance kao tečno staklo. Mora biti da tako izgleda ljudska duša - reče Oleg, češući bradu.

- Slušaj, čiča - reče mu Artem. - A kako da se izvučemo odavde?

- Gde? Zašto?

- Kuda dalje? Na Cvetni bulevar.

- Šta tamo ima da se lovi? Ništa! - kategorično reče Olježek.

- A recimo ako - naslađujući se razmazanim jajetom, naglas se zamisli broker. - Ako kreneš da izvlačiš crve, i svaki dan odložiš jedno jaje, a onda odjednom prodaš na Hanzi dvadeset jaja, a od zarade kupiš drugu kokošku? Onda bi prestao da budeš na nuli sa zaradom. Za mesec bi otišao u plus, a?

- I nju da hranim glistama? Kokoška je delikatna životinja, ona će uginuti od gliste! Ti si mi tu neki stručnjak!

- A ako sačekaš piliće? Eto ako ti dam metke kao kredit za pevcu? - Ljoha se poigra preostalim mecima. - Ili čak da pevac bude ulog, pedeset procenata u našem budućem akcionarskom društvu. A?

Tad devojčica-vučica, koja je sve pomno pratila nije više mogla da izdrži dosadu poštenog života, požurila je, izašla i lupila brokera po ruci odozdo; šiljate mesingane pilule ispadoše i padoše kroz daske palete, kroz prljavštinu na dno. Ljubitelji jaja se zaprepastiše.

- Uf, koje sranje! - zavapi broker. - U vražju mater! Hajde, svi nazad!

- Eto ti ga tvoj kredit! - obradova se Olježek. - Još ćeš pasti u ropstvo zbog duga. Radi čega?

- Teraj se! - Ljoha kleknu, poče da kruži kroz mulj hladne vode, tražeći svoje potonule metke; neispijeno jaje je držao visoko u slobodnoj ruci.

Devojčica je zbrisala negde gde ne mogu da je dohvate, sakrila se između pokidanih kesa i sigurno se tamo molila svom besprizornom bogu da broker ne izvuče sve metke sa dna. Ostali su se plašili da izazivaju sudbinu, imajući u vidu Artemov automat.

- Od para sreće nema! - prigovarao je Oleg. - Čoveku nije potrebno mnogo. Šta mi znači jedno jaje ili deset? Jedno mi je sasvim dovoljno. A od deset mogu da mi se zavežu creva! Uvek sam tako živio i živeću i dalje.

Ali tad podli bog svih skitnica začu šapat devojčice, izvuče vlas iz svoje brade upetljane u klupko, izreče čarobne reči i broker Ljoha, umesto metaka, uhvati prstima komadić flaše. Izvuče ga i napravi rez poput razjapljenih bebaćih usta, iz kojih je kuljala crna krv.

- Kurvini sinovi! Svi ste vi kurvini sinovi! - Ljoha zaplaka od besa, razbi đavolje jaje i zafrljači ga preko ramena.

Ljudi zapanjeno začutaše.

- Gad! Smradina! Šta si ti... Šta si... - Olješka se ukoči od toga kako je brzo i snažno zašuštala ljuska i kako je u trenu nestala.

- Ti si skot. Skot šugavi! Životinja!

On polete zajedno sa Rjabom po hladnoj vodi da traži bosim nogama kuda je nestala ljuska - eno, izgleda da se belela, ali do nje je prvi stigao gladan pacov, dohvatio je i odvukao uz ciku, negde u svoje skrovište i tamo nestao.

To je Olješku dovelo do očaja.

On posadi kokošku na motku i navali na brokera, ružno zamahujući rukama. Koliko je godina već živeo u metrou, a nije naučio da se bije. Broker ga lupi kratko levicom u bradu i odmah ga sruši. Sa palete, kvaseći bradu kroz rupičaste daske, Oleg je poniženo i u očaju kukao:

- Čitav moj život... Skot... Moj čitav život... Upropastio tek tako... Trgovac jebeni... Stručnjak... Zašto? Zašto si to uradio?

Ljudi su, prepadnuti, pošli napred. Artem je za svaki slučaj škljocnuo zaštitnu rezu na automatu, namestio ga da mu bude zgodno. Ali niko nije žurio da se zauzme za bednika.

- Eto i Olješku su izdali - šaputali su unaokolo.

- A jebiga.

- Dosta je bilo lagodnog života.

- Nek mu je sad kao i svima.

Olježek zaplaka.

- Pa na Hanzi je pesak! Na Novoslobodskoj remont. Neka se najede onog peska. - Homer je pokušao da ga umiri. - Pa možda uspe još jedno da dobije, iz unutrašnje rezerve...

- Pametnjaković! Ti mi se baš razumeš u kokošije rezerve! A na Hanzu idi sam! Neka vam tamo sunu peska!

Ljoha je, zbunjen, zdravom rukom pritiskao povređenu šaku, užasni otvor u njegovom dlanu se nije zatvarao i svima je bilo jasno da brokera moraju iz ovih stopa da nalivaju alkoholom, pošto se u ovoj plitkoj mutljavini od vode nalazi sto čuda i Ljoha bi za dan sigurno dobio gangrenu.

- Ima li neko rakiju? - povika Artem kao kroz džunglu. Da se ispere!

Umesto odgovora samo su mu se kikotaletali izigravajući majmune. Rakija, a-ha. Za ispiranje.

- Imate je vi napolju! Pola stanice je sama starudija. Od čega da je praviš?

- Makar i od govana! - reče Ljoha.

- Tako oni i glistu šišaju! - objasni neko empatično. - Od gliste imaju vizije. A u njoj nema alkohola!

- Ni za kurac nisu! - razbesneo se broker. - Kao da su bez ruku!

- A idi zamoli vojake - posavetovaše ga.

- Da, da, vojake - zasmeha se drugi.

- Tačno! - Artem uhvati Ljohu za rame. - Idemo do graničara. Vratitićeš se na Hanzu. Imaš vizu. A onaj džemper je otišao odavno. Lupiće ti pečat, a tamo se razilazimo.

- Kuda?! - viknu Olježek. - Kuda ste pošli? A! A ja?! A šta ću ja?!

- Ja ne idem nazad kod ovih! - zainatio se broker.

- Gde ste pošli? - Olježek nije slušao. - Pomrsili ste mi sve račune!

- Tako, čiča... - Artem se uhvati za ručku pištolja kako bi utešio Olega, ali ovaj je ionako sve shvatio.

- Krvnik! Dželat! Da me ubije?! Pa pucaj! - On se podiže s kolena, dohvati cev i gurnu je sebi u stomak.

Zagrme.

Odlete kokoška, lepršajući ofucanim krilima, zatrča se kao luda po paleti. Ljudi se skameniše, zamuknuše.

Odzvanjao je beskonačni eho, lebdeći nad podzemnom rekom.

- Šta ti je? - Artem upita Olješku.

Ovaj sede.

- Eto ti na - odgovori on.

Olješkin sako se na stomaku nakvasio nečim blistavim, što se, otičući nadole, na belo

suknji od polietilena već jasno videlo, kao retka narandžasta krv.

Ružan prizor.

- Zašto si to uradio, čiča? - upita ga Artem. - Zašto?

Oleg pogledom potraži kokošku.

- Kome da ostavim Rjabu? - reče on tužno i bez snage. - Kome da je ostavim? Poješće je.

- Zašto si to uradio, idiote?! A, idiote jedan?! - Artem zaurla od ništavnosti, svoje, Olješkine i sveopšte.

- Ne urlaj tako - zamoli Oleg. - Smrt je teška. Dođi, Rjabuška... Dođi kod mene...

- Eh, ti, ološu! Idiote! Uzmi ga! Uzmi ga brzo za noge! Idemo na Hanzu! - Artem je vikao brokeru, hvatajući Olega ispod miške.

Ali Ljoha svojom rasečenom rukom nije mogao ništa da drži. Tad Artem uvali Homeru torbu, natovari na brokera radio-stanicu, a sam podiže Olega - laganog, mlitavog - i preko ramena ga ponese ka izlazu.

- Evo su ovi i Olješka - rekoše iz gomile.

- Sad ga vidiš, sad ga ne vidiš.

- Ni jaje mu nije pomoglo.

Homer je koračao iza; i Ljoha isto, tupo gledajući u svoj dlan. Kokoška, koja se povratila od udarca, zakvoca i požuri, prelećući s palete na paletu, za gazdom. I svi navijači procesije su krenuli za njom, trljajući ruke i kikoćući se.

Svi, osim jednog.

Čim su otišli, iz šume se spustila dole zamućena senka, dotakla je licem daske, gurnula ručicu u mulj, u polomljeno staklo - ništa strašno, na uličarima sve samo zarasta, kod njih krv sama svaku gangrenu pregazi, a smrt kupi samo nežnu decu, ušuškane kod kuće, ona neće da lomi svoje zube na koščatu siročad.

U tom trenu, kad su se vratili na sredinu hale, ka stepenicama, koje su se sa podzemnog mora uzdizale tih osam metara daleko u nebo, šume unaokolo već su pripadale Mendeljejevljevoj stanici. Buka se utišala, svi su čekali nešto.

Artem je izašao na obalu, spustio svoje blatnjave čizme na granit, i zatoptao nagore, ostavljajući za sobom prljave bare.

- Ej, ljudi! - povika on graničarima, teško se podižući. - Imamo vanrednu situaciju! Moramo hitno u bolnicu! Čujete li?

Šušajući, Mendeljejevci su se zbili i nestrpljivo gledali.

S njihove strane nije bilo nikakvog odgovora. Samo mrtva tišina.

- Ljudi! Da li me čujete?

Niz stepenice je žuborio potočić, prelivajući iskvarenu krv iz Novoslobodske, koja je ozdravljala, ka grozničavoj Mendeljejevljevoj; i taj žubor je bio razgovetan. Artem se popeo za još jedan stepenik, preko ramena zašišta i pozva za sobom Ljohu, Homera, koji zastadoše na samom početku nebeskih stepenica.

- Ne idem! - tvrdoglavo je odmahivao glavom broker.

- Ma jebi se!

A kako to, pomisli Artem, da je eto Hanza sita i napita, umivena i začesljana; a tik uz nju, osam metara duboko - pećina i pećinski ljudi? Na kraju krajeva, posude nam govore, kako je moguće, da...

Svi su bili na svom mestu. Komandir je izgledao zabrinuto: sve vreme je dirao vrat, zatim je gledao ruku. Još dvoje je pušilo; i to je Artema nekako umirilo. Puše, znači - ljudi su.

- Ranjenika u bolnicu... Upucan je... Slučajno se dogodilo... - zadihano je rekao, povlačeći Olega ka vrećastim bedemima.

I stvarno, koliko beše peska, pomisli Artem. I zbog čega da Olješka umre?

- Ulaz u stanicu Novoslobodsku je zatvoren - rekoše mu. - Karantin.

Već su upozoravali.

Artem se približi koliko je mogao, ali vojnici, ne ispuštajući zamotane cigarete iz zuba, podigoše cevi.

- Stooooj - reče komandir.

A ko sad gnjavi? Artem se zagledao.

Odatle je već sve bilo jasno: komandir je ipak uspeo da raskopa prišt. Sada je iz prišta curila poneka kapljica krvi; komandir bi je samo obrisao, a ona bi se ponovo nakupila, povećavala. Mora ponovo da je iscedi.

- Imamo vize! Vize! Upravo ste nam ih vi dali!

- Gde je moja Rjaba?

- Odbij, korak nazad!

On čak nije gledao ni Artema, ni upucanog Olješku. Samo u prste, u crvene kapljice. I smešno je krivio oči u stranu, kao da se nadao da će videti izrovan svoj vrat.

- Da se dogovorimo, jel' može? Samo do hitne pomoći... Platićemo. Platiću...

Vojnicima je bilo svejedno: njih je duvan smirivao. Oni su strpljivo čekali naredbu načelnika, da li da pucaju ili ne. Olješka ih nije zanimao.

- Da li to divljaka vučeš? - besno upita komandir sa prištom.

- Rjabuška.

- Vidite, to je onaj s jajetom! Po suknjici sam prepoznao! - obradova se napokon jedan od redova.

Kokoška, koju je uhvatio Homer, mlatila je glupavim slabim krilima. Htela je za gazdom - na nebo.

- Divljaka? To jest - divljaka?

- Korak nazad!

- Pa on će sad ovde izdahnuti!

- Da li on ima vizu? - komandir se seti nečeg; izvuče iz džepa komadić papirne salвете, zapuši njime svoju ranu.

- Nema on vizu. Ne znam!

- Korak natrag! Jedan. Do tri.

- Moram, hitno je! Da se zašije rana!

- Dva - komandir skide salvetu, pogleda da li je isteklo mnogo krvi - i ostade nezadovoljan.

- Uvredljivo je to. S jajetom. Uvredljivo.

- Pustite, pasji sinovi!

- Slušaj, Don Kihote! Oni su ti tamo kao muve... - reče Artemu jedan od vojnika.

- Jesi li ti krenuo sve da ih spašavaš? Teško da će moći - drugi se zamisli, otpljunuvši dogorelu cigaru.

- Molim vas! A? Molim vas!

- Tri. Ugrožavanje državne granice - komandir se namršti: prišt nikako nije prolazio.

Prvi put je pogledao u Olješku, kako bi nanišanio u njega.

Zazvečalo je kao kremen, kvrcnulo - automati sa prigušivačima paze na vojničke uši na Hanzi! - metak je odvalio zid i okrznuo plafon. Prašina je pala dole, kao zavesa.

Spasla ga je samo služba kod Mlinara. Učenje kako da se telo snađe bez uma. Da predoseti na koži gde će metak automatske puške smrtonosno da zasvrbi, gde će pasti, baciti se na zemlju, izbeći smrt, još uvek ništa ne shvatajući glavom.

Pao je, svalio sa sebe živu vreću, puzao, vukući Olješku za sobom. Po njemu još zapucaše, pokušavajući da ga dokrajče, ali je smetala prašina.

- Pasji sinovi!

Zazviždalo je još jednom - glasno. Okrunilo je beton.

Majmuni pozadi uzbuđeno zajaukaše.

- A malo se najedi našeg!

- Pesak ste sipali?

- Mislio si, belac si, a?

- A hajde, probaj još jednom!

Ovde si mogao samo beskorisno da umreš. Ništa više nije moglo da se uradi. Artem je skliznuo jednu stepenicu niže, još jednu. Povuče Olega. Ovaj je napregnuto disao i pokušavao da ne krvari mnogo, ali je bio sve bleđi.

- Slušaj, čiča! Nemoj ni da razmišljaš, jasno? Kako da se izvučemo od vas?! Na Cvetnom bulevaru moramo nešto da... Moramo tamo nešto, jel' tako, čiča?!

- Tamo je bio bordel - setio se Homer.

- Možda imaju lekara pri bordelu. Zar ne? Otplivajmo tamo. De-de nemoj tu da mi spavaš, pasji sine! Sad ću te ja... Ne spavaj!

Ali nisu doplivali do bordela. Ni Olješka, niti iko drugi. Nisu imali na čemu. Na oba kanala na krajevima platforme bila je prazna obala.

- Sve je to uzalud. Nije ti on živ - pospano presudi Olješki broker.

- Odmah - reče Artem. - Odmah.

- Ja hoću da umrem - potvrdi Oleg. - I moje jaje su razbili. Umoran sam od života.

- Začepi! Otkrio sam kako da odavde zбриšemo! - Artem pomoću cevi odgurnu ukočenog brokera. - A ti pokaži trbuh!

I šta imamo: prljava koža, na koži rana izbacuje retku vodicu napolje, sve umazano. Homer isto pogleda, slegnu ramenima. Da li će umreti ili ne, to samo Svevišnji zna. Verovatno će umreti.

Ljoha se uhvati za svog istetoviranog Hrista, kao za ručku na padobranu, pokrenu se i pođe, proklizavajući, savijajući se, tražeći spas. Tražio je izlaz iz vučje jazbine.

Artem je hteo da utvrdi ko je krivac. On sam je kriv, taj čovek s jajetom. Ja nisam pucao u njega. Kad on umre, sam će biti za to kriv.

- Kokošku je, inače, meni obećao, ako izdahne - reče tik iznad uha zdepasta žena splasnutih grudi i oteklom oka. - On i ja smo imali mnogo toga zajedničkog.

- Odlazi - tiho zamoli Olješka. - Veštice.

- Ne greši dušu. Tebi tamo kokoška ne treba. Daj im. Dok još možeš.

- Odlazite. Pustite me da mislim na Boga.

- Pokloni kokošku pa razmišljaj. Da je ne bih ja odmah...

- Kokoška zažmuri ispod Homerovog dlana. Njoj je bilo svejedno.

- Kako da se izvučemo odavde, tetka? - upita Artem ženu s masnicom.

- Pa kuda ćeš ti, slatkišu? I zašto? Pa i ovde ljudi žive. Kokošku možemo zajedno da gajimo. Olježek je evo gotov... A ti i ja ćemo se lako dogovoriti! - ona namignu okom kojim je to još mogla da uradi.

Nisam ga ja ubio, prelomi Artem.

- Hej! Hej!

Začula se neka pesma, dolazila je izdaleka.

Marš.

- Hej! Tamo!

- Šta ?!

- Tamo neko pliva! Iz tunela plivaju!

Ljoha je stajao, začuđeno buljeći u Isusa, koji je proradio.

Artem uhvati Olješku, koji je, izdišući, postajao sve lakši i oni potrčase lagano ka putu-kanalu.

Tamo se stvarno nešto pojavilo. Splav? Splav!

Gorela je glavna svetiljka, pljuskala su vesla, bodrio je neusklađen hor. Veslali su od Savelovske i išli su pravo na Cvetni.

Artem se koprcao u susret, umalo se ne srušivši u kanal, zajedno s ranjenikom, koji bi se utopio kretenski u posljednjem času.

- Stanite! Ej! Stanite!

Vesla prestadoše da žure. Ali još uvek se nije moglo razabrati šta je tamo. Ko je tamo.

- Ne pucajte! Ne pucajte! Pokupite nas! Do Cvetnog! Imamo novac! Splav se približavao. Sav načičkan pušćanim cevima. Na njemu je bilo petoro naoružanih ljudi, i sad se videlo da je ostalo mesta za još nekoliko.

Svi se skupiše na kraju: Artem sa umirućim, Homer s kokoškom i Ljoha sa svojom rukom. Redom su ih posmatrali u širokom snopu svetla.

- Izgleda nisu nakaze!

- Prevešćemo vas za šaržer. Penjite se...

- Slava tebe... - Artem nije izgovorio do kraja; hteo je da zapeva. Tako pažljivo, kao da su se na njegovog rođenog brata smilovali, on položi Olješku na splav - nepotopljiv, uvezan od hiljadu praznih plastičnih flaša. I sam se izvalio pored.

- Gledaj me, samo probaj da crkneš pre Cvetnog! - sugerisao je Olješki.

- Ja ne idem nikuda - pobuni se ovaj. - Kuda bih ja. Nema logike.

- Nemoj da ga odvoziš! Ne lomi žensko srce! - zakuka žena sa modricom.

- A kuda ćeš ga odvesti? - dadoše podršku iz džungle. - Ne muči čoveka, ostavi ga tu. Ovde je živeo, ovde treba i dušu da ispusti.

- A vi ćete ga proždrati pre nego što i otegne papke!

- Vređaš!

Nije bilo vremena za prepirku: treba otploviti.

- Kokošku! Ostavi kokošku! Dabogda oslepeo na oba oka!

* * *

Stanica Mendeljejevljeva je ostala u prošlosti. Na redu je bila plovidba kroz kanalizacionu cev na drugi kraj svetlosti, odakle im je život slao signale kao svetionik.

- A kuda ćete vi, braćo? - upita broker veslače.

- Plovimo u Četvrti rajh - odgovoriše mu. - Da budemo dobrovoljci.

GLAVA 7
CVETNI

Dodirnuše pramcem utopljenika. Ovaj je plutao sa grbom nagore, dodirujući dno rukama. Sigurno je tamo nešto izgubio. Bilo je žalosno videti ga, do Cvetnog je skoro doplivaao. Ili odande nije uspeo daleko da pobjegne.

- Kakva je situacija kod vas sa nakazama?

Artem se pravio da njega ne zasipaju pitanjima. Oćutao je. Ali ovi nisu odustajali.

- Ej, družo! Tebe, tebe pitam! Kažem, kakva je situacija kod vas na Aleksejevskoj sa nakazama?

- Sve je u redu.

- Sve je u redu - jel' to znači da ih nemate ili ste sve svoje pobili?

- Kod nas nema nikakvih nakaza.

- Ima. Družo, svuda ih ima. Oni su kao pacovi. Sigurno ih ima i kod vas. Skrivaju se, kućkini sinovi.

- Imaću to u vidu.

- Ali ne mogu se večno kriti. Izbrojaćemo ih. Izbrojaćemo ih sve do poslednjeg stvora. Popisaćemo sve redom lepo lenjirom i šestarom... Jel' da, Beljaš?

- Tačno. U metrou nema mesta za nakaze. Ni sami nemamo dovoljno vazduha.

- Nije što oni samo jedu pečurke, već su to naše, naše pečurke jedu, kapiraš? Moje i tvoje! Naša deca nemaju dovoljno mesta u metrou, zato što će njihovi zauzeti sve! Ili mi ili oni...

- Mi, normalni, moramo da se držimo zajedno. Pošto se oni, hulje, grupišu...

Artemu staviše ruku na rame. Drugarski.

Jedan je bio podbuo, oteklih podočnjaka, šiljate brade, ruku naduvenih od vode. Drugi sav u čipki od baruta, nos u ospicama, čelo visoko dva palca. Treći: obrijan fizikalac spojenih crnih obrva; ovaj baš nije Arijevac. Još se dvoje krilo u tami.

- Ljudi su kao svinje, osećaš li? Gurnuli njušku u korito i grokću. Dok im dosipaš pomije, sasvim su zadovoljni. Niko ne želi da razmišlja. Čime me je firer ubo u živac? On kaže: misli svojom glavom! Ako za sve postoje spremni odgovori, znači da ih je neko za tebe pripremio! Neophodno je postavljati pitanja, shvataš li?

- A jeste li vi ranije bili u Rajhu? - upita Artem.

- Bio sam - reče boginjavi. - U prolazu. Bio sam pod utiskom. Pošto je sve uređeno. Sve je na svom mestu. Pomisliš onda: majku mu, gde sam ja pre bio?

- Tako je - potvrdi obrijani.

- Svako mora da počne od sebe. Od svoje stanice. Od malog, od malog treba da se počne. Eto recimo, hoćeš da pročesljaš komšije. Niko se ne rađa kao junak.

- A njih ima. Svuda ih ima. Oni imaju nešto poput svoje mafije. Vuku jedni druge. Ne puštaju normalne.

- Tačno tako je kod nas na Riškoj. Koliko god da ih tučeš, kao čelom u zid! - primeti Ljoha. - Da li je to zbog njih, možda? Kako oni uopšte izgledaju?

- Shvataš da se oni tako skrivaju da ne možeš da ih razlikuješ od ljudi. Moraš da ih zagrebeš malo.

- Nažalost, nisu se svi uključili! - podržao je otečeni obrijanog. - Kod nas na stanici je počeo da broji nakaze... Generalno, nisu svi ljudi još spremni - on protrlja vilicu. - Neki se ukrštaju s njima, zamisli, užas.

- Najvažnije je da sve upamtimo. Sve, koji su digli ruku na naše. Ko je davio našeg brata.

Ima vremena.

- Ja vam kažem: hajdete s nama! - boginjavi nikako nije sklanjao ruku s Artemovog ramena. - Kao dobrovoljci! U Gvozdenu legiju! Ti si naš! Valjda si naš?

- Ne, momci. Mi smo apolitični. Mi idemo u bordel.

Grlo mu se steglo. A ta ruka ga je pekla kroz rolku: svaki čas ga žigala. Hteo je da se izmakne, da se pomeri od te ruke. Ali gde?

- A nije vas stid? Njega zovu da spasi metro, a on u svoje korito. Da li si makar pomislio zašto smo došli u ovakvu situaciju? Da li si uopšte razmišljao kako da mi, ljudi, preživimo? Svojom glavom? Kurac si razmišljao. Samo o kurvama. Samo su ti zanimljive mlade droljice, a budućnost nacije te ne zanima.

- Znaš, Pancire, izudaraj! Možda on tamo firca žensku nakazu? Hhhi! A?

- Ej, deda, a možda bar ti? U starosti treba misliti malo i na dušu! Ti bi trebalo da si normalan! Ili s malim rakom? Kažu da je firer, eto upoređivao...

- Niče. Eto Gvozdenu legiju će skupiti i tada... Sada ćemo malo trenirati... A posle ćemo se vratiti i zapamtice nas sve... Hulje. Proći ćemo kroz metro. Marširaćemo.

- Šta je Gvozdena legija? - ne izdrža Ljoha.

- Dobrovoljačka. Za svoje. Kome nakaze ne daju da živi.

- Moj slučaj!

- O! Eno tamo... Tiho... Stigli smo, gle.

Na Cvetnom bulevaru ih je sačekao projektor, tako da su prilazili stanici zažmurivši, gotovo naslepo. Umesto stražara stajali su izbacivači; nisu ih zanimale ni vize, ni pasoši. Samo meci: da li ste došli da ih trošite, ili samo da kmezite?

- Treba nam lekar! Jel' imate lekara?! - čim su pristali, Artem se iskobeljao na platformu, povukao je brokera za vrat.

Olježek se predao i nije više ništa buncao. Na usta su mu izlazili crveni mehurovi. Verna kokoška se ugnezдила na njegovom prljavom stomaku, kako ne bi dala Olješkinoj duši da izađe kroz rupu.

- Lekar ili medicinska sestra? - zakikota se rašrafljen čuvar: nos spljošten, kvačice umesto ušiju.

- Pa čovek umire!

- A naći ćemo i anđele.

Ali ipak su pokazali: u redu, ovuda do lekarke.

- Mada je ona kod nas zbog glupih bolesti. Zato izvinite što se tiče metka, ali triper će vam odmah dijagnostikovati.

- Hvataj - reče Artem brokeru.

- Poslednji put - upozori ovaj. - Ja neću da ga nosam.

- Nikom nisi potreban - reče Homer onesvešćenom Olješki, hvatajući jednu nogu. - Samo kokoški.

- Kad smo kod toga, gde je kokoška?! - reče Ljoha.

Krenuli su kroz stanicu. Ona je, prema Homerovom proračunu, morala da bude još dublja od Mendeljejevljeve; iako je ovde bilo dovoljno vode da se putevi pretvore u kanale, a sama platforma da ostane suva. Homer se čudio zašto je to tako, Ljoha mu je objasnio: pa ona ne tone.

Ono što je nekad bio Cvetni bulevar, više nije moglo da se zamisli. Sada je ovde jedna prava jazbina. Podeljen na kabine, sobičke, male sale, razgraničene šperpločom, ivericom, kartonom, pokretnim paravanima, zavesama, draperijama, Cvetni se pretvorio u neprohodni lavirint u kojem su sve dimenzije bile narušene. Na toj stanici nije bilo ni poda, ni plafona. Negde su uspeli da uglave pod krov dva sprata, a negde tri. Nekakva vratanca su vodila iz vijugavih

tesnih hodničića u sobe veličine ležaja, a druga, ista takva, u prostorije pod platformom duž čitave stanice; a treća - u sasvim nepoznato.

Tu je strašno bujalo: svaka soba je zvučala na svoj način, a bilo ih je hiljadu. Negde su plakali, negde stenjali, negde su se smejali, negde su pokušavali da prikriju viku energičnom muzikom, negde su pijani urlali pesme, a negde zavijali od straha. Eto kako je zvučao Cvetni: kao neki đavolji hor.

A naravno i žene.

I anđeli prokleti i strogi u epoletama, i fatalni u bušnim čarapama i medicinske sestre golih dupeta; i prosto vulgarne drolje, bez šale - cela divizija. Koliko je moglo da ih se smesti, toliko ih se i smestilo. Sve viču, zovu, naglašavaju obline, love pogled, svaka ima taman toliko vremena: za jedan zmijski skok, dok prolaze pored nje, eto tih pola metra. Nije stigla da ujede, skliznula je, nije u rupicu ubrizgala ljubavni otrov - i kraj, otišao je.

Ko ne radi, gladuje.

Ljohi je bol uminuo, kao da je rana čak počela da se zatvara. A Homer ovde nije bio na svom terenu, i već na početku, kada su uronili u zavijen i beskrajni hodnik, naglo je iščasio svoj okoštali vrat tako da nije mogao da ga vrati nazad, i zatim je sve zagledao preko ramena.

- Šta je, deda? - upita ga Artem.

- Čini mi se... Sve vreme mi se čini... Svuda... Sve vreme... - odgovori Homer. - Jedna devojka... S kojom... Koja je...

Olješkina gola noga poče da klizi iz Homerovih ruku.

- Strava, a, deda? - Ljoha poče da dahće.

- Drži čvršće. Eno. Eno ona vrata!

Unesoše samrtnika unutra. Tamo je bio red uništenih duša; i nemirnih tela. Samo žene. Izašla je lekarka - sa debelim naočarima, zamotanom cigarom, promukla i muškobanjasta.

- Nije stanar! - obavestio ju je broker za svaki slučaj.

Da Olježek ne bi prljao čekaonicu svežom krvlju, složili su se da ga odmah prime. Stavili su ga na razglavljenu ginekološku stolicu, uzeli šaržer kao avans, za slučaj da umre na kraju i rekli im da ne čekaju.

Ljohi dadoše da popije alkohol iz ruke, ali on je ipak ostao u redu.

- Ovde su one kao ljudi, a ne kao profesionalci - objasni on Artemu šapatom, klimajući ka tužnim damama. - I jel' ovo sad odjednom onaj susret? Može biti. Pa, da se oprostimo.

Šta sam mogao, učinio sam - reče sebi Artem. Ovaj put je učinio šta je mogao.

Idi dalje, hrabro napred.

* * *

- Tako: ili ovamo ili onamo.

Sedeli su u nekom sobičku. Pored njih se uvijala uz šipku ružna i neuhranjena devojčica od otprilike četrnaest godina; uopšte nije imala grudi, žalosno su joj štrcala rebra, zatežući izbleđeli triko. Ona je samo gurala svoje kosti Artemu u činiju sa supom, a njemu je bilo strašno da je uvredi i sasvim je otera, pošto nije imala drugih klijenata, i on se pravio kao da tu nema nikakve šipke, ni devojke. Ili joj je tako bilo još uvredljivije? Gde je prostitutki ponos, na kom mestu? Ne zna se. Supa je bila jeftina, ali već je morao da se prebrojava. Brzo su otišli meci, a ni na šta.

Na zidu je visila karta metroa. O njoj su i pričali.

Od Cvetnog bulevara dalje su išla dva puta. Jedan pravo na Čehovljevu. Drugi - preko prelaza ka Trubnoj, a zatim na Sretenski bulevar. Ako je verovati karti, i prvim se moglo doći do Pozorišne i drugim. Ali ni jednim ni drugim nisu smeli. Karta je davno iscertana.

Tačke presedanja su bile Čehovljeva, Puškinova, Tverska, a sad su preimenovane: Četvrti rajh je bio tobože naslednik Trećeg. Možda je falsifikovao zaveštanje, a možda se reinkarnirao.

Režim se može uništiti, carstva se urušavaju i umiru, a ideje su kao bacili kuge. One su u mrtvacima, koje su ubile, sasušene i usnule, i možda će i pet vekova tako čekati. I neko će kopati tunel, nabasaće na groblje za okužene... Dotaći će stare kosti. I biće nevažno kojim su jezikom govorili i u šta su verovali. Bacilu je sve potaman.

A bivša Sokolnička grana, koja je napola presećala metro, odavno je postala Crvena linija. Nije tako nazvana po boji, već po ispovesti. Jedinostveni eksperiment: izgradnja komunizma na posebno zauzetoj liniji metroa. Ista je formula: opšta elektrifikacija plus sovjetska vlast. Ali i ostale promene na tom nivou; koje u stvari i nisu promene, ma koliko vremena da je prošlo.

Drugi mrtvaci će biti življi od živih ljudi.

- Ja ne mogu na Rajh - Artem zavrte glavom. - Ne smem. Precrtaj Čehovljevu.

Homer ga upitno pogleda.

- Ipak je najkraći put. Sa Čehovljeve na Tversku, a tamo je već Pozorišna sledeća.

- Prežvrlijaj! Tamo mi je...

- Jesi li ti Rus? Beli.

- Ne radi se o tome. Tamo me... - Artem pozva prstom devojčicu koja je skakala u očajanju. - Idi da pojedesh supu. Na moj račun. Nemoj da visiš ovde.

Nekako nije mogao da bude otvoren prema njemu posle hanzeatskih razgovora. Svugde su mu se priviđali džemperu.

- Nije važno šta sam. Kroz Rajh neću. Ja sam, znaš, te nakaze... Na splavu, kad smo plovili ovamo... Jedva me je držalo mesto. Da ih nije bilo petoro... S petoricom nekako... Nije zgodno. Još ovaj naš autsajder... Sa jajetom...

- Glupava situacija... - Homer je pomazio kokošku koja mu je spavala na kolenima. - Žao mi je čoveka.

- Kako je dug dan danas - Artem se obrisa - Hej! Hej, konobar!

- A? - konobar je bio stariji, neuredan, ravnodušan.

- Šta imate? Imate li domaću rakiju?

- Od pečuraka. Četrdeset osam gradi.

- Da. Hoćeš li, čiča?

- Pedesetak grama ako ima. I kobasicu. Da se ne napijem.

- I meni sto.

Doneli su.

- Neki beskonačni dan. Hajde da nazdravimo, za tog idiota. Za Olješku. Da živi. Da ga ne sanjam sa njegovim jajetom.

- Da. Totalno bezvezna priča. Grozna.

- I mene je zamalo udarilo. Znaš, ništa ne osetiš. Tras. A sad pomislim: moglo je već sve da se završi. I nije tako loše. Tebi bi dobro došlo za tvoju knjižicu? Trras! I kakav kraj, a? Zalutali metak.

- Stvarno misliš da su tamo mogli da te ubiju?

- Možda bi tako bilo najbolje, a?

- Tri stanice od Pozorišne?

- Tri stanice... - Artem još jednom baci pogled; pogleda plesačicu koja se kvasila u šupi, zatim konobara kiselog lica. - A jel' on uopšte tamo, taj radio-telegrafista, a, čiča? Reci mi pravo. Kuda uopšte idem? Zašto?

- Tamo je. Petar. Umbah, čini mi se, prezime. Petar Sergejevič. Upoznali smo se. Moj vršnjak.

- Umbah. Jel' to nadimak? Kao da je iz Rajha pobegao. Od onih nitkova.

- Još nešto?

- Ne. Ne, ne. Pa, recimo. Hvala. Ne mislim da je iz Rajha. Prosto...

- Tamo me jednom umalo nisu obesili, čiča.

- A? Ali zar ti nisi... Ili možda jesi?

- Ubio sam njihovog oficira. Tako je ispalo. I još... Ukratko. Izvukli su me s vešala.

- Može? Evo stotkice. Dovoljno je! Izvukli kažeš, a? Znaš, eto razmišljao sam... Ko i kako umire. Dokle stigne u životu. U stvari, ja sam verovatno, romantična stara budala, ali... Ti eto nisi ni danas umro, ni tad. Možda ti još nije suđeno? Nije ti došlo vreme?

- I šta? A eto, deca, klinci s kojima mi... S kojima smo bunker od crvenih branili... Deca iz Ordena. Iz moje jedinice samo je Letjaga ostao. I to jedva. A koliko ih je tamo ostalo? Ulman, Šljapa⁷, Deseti... Eto, oni, na primer, zašto? Zašto im je tada bilo zapisano da će umreti? Da li su se loše ponašali?

- Ma pobogu, ne!

- Eto. Eto, čiča. Ej, čiko! Donesi još ovog otrova! Hajde radi, radi!

- To... To je ta priča, koju si pomenuo kod Svinolupa u kabinetu? - oprezno upita Homer, sačekavši da nalije i udalji se. - Radi se o Korbutu, zar ne? Načelniku kontraobaveštajne kod crvenih? On je sve svoje borce bacio na Mlinara... Jel' tako? Bez odobrenja partijskog rukovodstva?

Neko je ritmično pokucao s druge strane u zid od šperploče, ivicom kreveta ili glavom - i razjareno su sve glasnije i glasnije urlali.

Oni začutaše, izbuljiše oči, namignuše. Nagnuvši se prema Homeru preko majušnog stola, Artem udahnu.

- Kontraobaveštajne... Bio je direktor KGB. Crvene linije. A sa odobrenjem ili bez njega... Zamisli: direktor! Inače, bio sam sa klincima u tom bunkeru. Čitav Orden. Koliko nas je bilo? Pedeset? Protiv bataljona. I to ne bilo kakvog bataljona. A da su se bunkera dokopali crveni... Tamo je bilo skladište.

- Čuo sam nešto o tome. Konzerve i lekovi.

- Konzerve, a-ha. Ali takve, ako ih otvoriš... Misliš li da je crvenim potrebna klopa? Uvek su živeli bez nje i dalje bi preživeli. Hemijsko oružje. Konzerve! Preoteli su ih. Tvoje konzerve su odneli gore. Polovinu naših su sahranili. Eto ti cela priča. Daleko bilo.

- Daleko bilo.

- I Mlinar... Ti si ga video u invalidskim kolicima? A pre toga se niste sreli?

- Da. Ali on je i u kolicima... Tako borben...

- Taj čovek je sam Orden - sam! Sakupljao je ljude, jednog po jednog. Najbolje. Dvadeset godina. I eto, jednog dana... Ja sam s njim služio samo godinu... A kako je porodici. A njemu? I postade invalid. Ruku nema, desnu! Noge ne slušaju. Samo zamisli. On u kolicima!

- A ti si, koliko shvatam, služio u Ordenu još odonda, kada smo crne raketama... Vi ste zajedno s Mlinarom našli te rakete, zar ne? I da ih niste pronašli, crni bi pregazili ceo metro. I posle te je primio u Orden. Kao heroja. Jel' tako?

- Hajde odmah još po jednu, čiča.

Iza zida su toliko vikali da se i kokoška probudila. Koprena sna joj slete s očiju i Rjaba je pokušala da odleti.

- Odle-et' la duša u raj - reče Artem, pokušavajući da dohvati kokošku pijanom rukom. - I šta je tu zanimljivo. Ista maršruta. Vidi. Gde ćemo dalje odavde? Samo prema Trubnoj. I odatle do Sretenskog bulevara. Na Crvenu liniju, izvini, ali isto neću. Takav ti je saputnik. I onda preostaje samo jedan put. Na Turgenjevljevu. Onda našom linijom do Kitajgoroda. Tamo je bio

ubitačan tunel... Loš. I do Tretjakovske. U poslednje dve godine sam išao po toj maršruti... Dođavola. Šta se sve dogodilo u ove dve godine. A od Tretjakovske prema Pozorišnoj. Onda sam, tačno, išao prema Polisu...

- Da li je to taj isti pohod? Kad se sa crnima...?

- Kad smo s crnima. Slušaj, drugarice, bolje idi pojedi još supe. Tako je. Oženjen sam. Čini mi se.

- Ne, ne... Ni meni ništa, hvala... A šta... Zašto?... Mlinarova ćerka... Tvoja je žena?

- Moja žena. Moja žena je pre bila snajperista. Tata ju je obučio. A sada eto pečurke...

Gde mi je nestala... Pečurka...

- A Mlinar? Zašto te mrzi?

- Mrzi me, zato što me ona... Daj, čiča, bolje mi reci... Kakva je priča? S tobom i plavušama?

- Ja... Ne razumem.

- Pričao si o nekoj devojci. Nešto ti se dogodilo. A ti sve mene nešto propituješ, iskušavaš. Daj da i ja tebe upitam.

- Nije bilo. Ničeg... Ona... Kao ćerka mi je. Prošle godine. Ja nemam dece. I... Mlada devojka. Prirastao sam joj srcu. Mada ne kao otac, ne kao deda... Ne kao... I poginula je.

- Kako se zvala?

- Saša. Zvala se Saša. Aleksandra. Stanica... Bila je potopljena. I svi. Dobro. Hajde, dalje... Daleko bilo.

- Čiko! E! Još i kobasice!

- Nestalo je kobasica. Ima marinirana glista. Ali nju... Treba umeti s njom.

- A može li da se odsedne ovde kod vas? Da se prenoći?

- Sobe se izdaju samo sa ženom.

- Sa ženom... S ovom, jel'? Uzimam. Nju. Danas sam na pauzi. Hajde, idi.

- I eto... Kažem sebi da je poginula. Da je nema. A svejedno svuda je vidim. Srećem je. Pomešao sam je sa ovom odvratnom kobilom... Kako sam mogao? Ona... Saša... Bila je tako nežna... Devojkica svede kose. I tek se izvukla sa svoje stanice... Čitav život, zamisli? Na jednoj stanici. Sedela je na takvom istom biciklu bez guma... Zbog struje. Zamišljala je nešto. I imala je kutiju čaja. Sa crtežom.

Neke tamo planine... Zelene. Kina, valjda. Pravi kič. I čitav svet, znaš, čitav svet je za nju bila ta kutija. A eto... ko je Ženj?

- Ko je Ž-ženj?

- Da, ko je? Ti, čim se izgubiš, počneš da razgovaraš s nekim Ženjkom.

- Moj drug. Iz detinjstva.

- A šta je s njim? Gde je? Jel' uvek s tobom? Čuje li te?

- Gde. Isto tamo gde i tvoja Saša. S njim drugačije i ne možeš da popričaš.

- I-izvini. Nisam hteo.

- Ja nisam to hteo. Da tu svakakvi slušaju. Neću više. Ja sve razumem: Nema Ž-ženje, Arteme. I tačka.

- Da li mi opraštaš?

- Dosta je, u kurac sa Ženjom. Završili smo. Konnoabar! Dogovorilo sam! Daj 'vamo tu svoju glistu. Samo je naseci... Sitnije. Da ne znamo šta je. Žao mi je tvoje Saške.

- Sašenjke.

- Možda je trebalo da ostane na svojoj stanici? Možda je trebalo da svi ostanemo na svojim stanicama, a? Nisi razmišljao o tome? Ja eto ponekad razmišljam... Da treba sedeti kod kuće i nigde ne ići. Gajiti pečurke. Mada... Ženjka je, eto, ostao, i šta?

- Ja. Šta ja hoću da kažem... Eto, ranije sam bio mašinovođa. U metrou. Pravi mašinovođa u metrou, da, da. I... Eto, imam jednu teoriju... Jedno poređenje. Da je život - kao razgranata linija metroa... Kao šine. Na njoj su strelice, koje šine uključuju. I konačna stanica, ali ne jedina, već nekoliko. Neko jednostavno ide vamo-tamo, i to je to. Neko ide u depo u penziju. Neko ide preko tajne linije na drugu granu. To jest... Poslednjih može da bude mnogo. Ali! Konačno odredište je kod svakog - samo jedno! I samo tvoje! I treba na putu sve strelice ispravno da uključiš da bi došao na pravo konačno odredište! Da učiniš ono zbog čega si se i rodio. Jel' me sve razumeš što ti objašnjavam? I tako sam počeo da pričam, možda sam, eto, stara budala i to je sve glupava romantika... Ali umreti od zalutalog metka... Ili da nigde ne izlaziš, nikuda... To nije tvoje, Arteme. Čini mi se. Nije tvoje konačno odredište. Ti imaš drugo. Negde.

- Iz tvojih usta u božje uši - Artem izdahnu. - A na kojoj liniji si bio u službi? Gde ti je bilo mestašće?

- Ja? - Homer nategnu još čašicu. - Na Koljcevoj.

Artem se nakrivi. Namignu starcu.

- Smešno. A glista nije loša. Kad ne bi znao šta je... A?

- Ja neću.

- A ja hoću. Vidi, čiča: već sam sretao ljude, koji su mi pričali o životu, o sudbini... O predodređenosti. To je s-srranje. Jeres. Shvataš? Nema tu ničega. Samo prazni tuneli. I kroz njih duva vetar. I to je sve!

On usisa u iscrpljeni stomak ostatke gliste i uspravi se na lelujavim nesigurnim nogama.

- Id-dem da pov-valim.

Upade iz jedne sobice u drugu, iza šperploče sve se izmenilo. Tamo beše bar sa šipkom i mučenicom u trikou, plafon dva metra, a ovde prolaz, hodnik u kojem su nabacani dušeci, i na njima se vrte goli ljudi, neko bez žurbe, neko besno, neki podbadajući jedni druge, pokušavajući da nađu oslonac, nameštajući bose pete, opipavajući njima nešto čvrsto; zidovi oblepljeni stranama iz pornografskih časopisa, izbledelim i sasušenim. Tako je nisko, ne možeš da se ispraviš. Zateturao se dalje...

Ogroman stomak sav u kovrdžavim maljama, a na glavi ni dlaka nije ostala, prugasti tregeri, sedi na divanu, i na svakom kolenu po nimfa, a zidovi u takvim tapetama kao kod kuće, kao gore što su u napuštenim stanovima... Mazi devojke po golim leđima, one se uvijaju, kao mačke... Ljube jedna drugu... Salo se njiše, trese... On hvata jednu za potiljak, drugačije, grubo. Svetlost se gasi... Dalje sve na dodir.

- Gde je ovde klozet?

- Dalje!

Odzvanja polomljen klavir, pravi klavir! I na poklopcu razvukli korpulentnu madam, jedna butkica desno, druga levo, madam stenje tiho, a posred srede svojski se trudi čovek u teksas jakni; mišićava zadnjica s jamicama utopljena u mesnu raskoš... Plafon leluja... Šta je to naslikano na plafonu? Ne... Moram dalje.

Troje u crnoj uniformi: kažu ljudi da je u starom svetu sašivena za železničare, ali je ona i u novom sebi našla vlasnike; na rukavima - tronogi paukovi, crni u belom krugu: trijumvirat Čehovljeve, Tverske i... Puškinove. Tačno. Ovo je samo jedan međustanični prostor dalje od njih. Oni ovamo svaki dan, sigurno... Noć. Stoječki, njoj je zadigao, sebi spustio... Ona je zagrizla usnu, trpi... Još dvoje u redu, pripremaju se. Disciplina. Ovde se još čuje klavir i ovaj crni kao da se priključuje. Odjednom dva izlaza: nadesno i nalevo.

- Gde...

A sve opet prostota. Nikakav dekor, tela jedno do drugog, kao rov sa streljanima, i mrdaju se tako sporo kao polumrtvi. Izvija se i vrti dim marihuane, ulazi u pukotine iz sobe, golica

komšijama nozdrve. I taj dim ide u oči, u pluća, u glavu, srce. Dalje, dalje... Odakle je on, Artem, išao? Kako će se vratiti nazad?

Desno ili levo.

Evo đavola sa izbičevanom zadnjicom i nad njim se trudi jedna širokih ramena... Gde oni nalaze ovaj donji veš, gospode? Sigurno skidaju gore sa leševa... Kvalitetan veš, još kakav, iz uvoza...

Dečak, odeven kao devojčica, ide u susret, briše usta rukavom od haljine, a ima brkove; kao cirkuska nakaza - bradata žena... Ovde je pre bio cirkus, baš iznad ove stanice... Čuveni stari cirkus na Cvetnom bulevaru...

I još jedna vrata. Možda je tu? Mora da imaju negde.. Neku proslavu. U maskama za maskenbal. U stvari su hteli maskenbal... Sami su ih iscrtali, valjda? Da nije odavde ovaj... Pobegao?

Ustaje i kreće u susret krhka, zgodna i sasvim... Rukom samo krije... U ruci... I vrat... Uz vrat... Oseća da je vrat... Šta se tamo...

- Sedi. Sedi. Ne idi. Sedi. Ostani malo.

- Imam... Pečurku. Anja - napipa pečurku u džepu, uhvati se za nju kao za amajliju.

- Smešan si.

- Gde vam je ovde? Moram u... Moram!

- Evo. Tu. A onda kod mene. Molim te.

Ali ne, ovde se više nije vratio: izgubio se.

I onda se umorio, i neki sto i oko stola ljudi, a ispod stola - devojke. I mučno je, a nema snage da ide dalje. Seo je. Plafon se vrti, vrti, eto dokaza da se čitava vasiona vrti oko Zemlje.

Izvode jednu, golu i bičem je udaraju po vezanim rukama. Ostali se zagledaju, tapšu.

- Ne sme! Te! - Artem se pridiže, koliko je mogao.

- Ko si ti? A?!

- Ne smete! Da ponižavate! - poleteo je da udari pored, ali su ga uhvatili, drže ga.

- Ona je sama! Ko će nju? Mi je hranimo!

- Glupane! - viče devojka. - Prestani! Ja radim!

- Samo ti nju!

- Hajde, nema žaljenja! - moli ona; to ih ona moli.

- I ti... I ti ne smeš! Ti! Pa!

- Ona nije sama! Ona nije sama! Ona samo nema kuda! Kuda da ide?!

- Pametnjaković! A gde ćemo svi mi? Bičuj, bičuj! A sad po sisicama!

- Joj!

- Daj, ja ću to bolje!

- Sedi! Sedi, popij! Popij s nama! Stalker? Jesi li stalker?

- Neću s... S vama! Neću! Ne vucite me! Podivljali ste! Svi! Kuda da bežim?

- Eto znam kuda!

- A kuda to? A?!

- Da tražim! Da tražim gde su još ljudi preživeli! Da tražim! Da odem iz ovog prokletog mesta! Mi ovde... Postajemo šta? Životinje! Meni je sad od vas...

- Stalker! Sanjar! Jeste li čuli? Gore! Jesi li video svoj potiljak? Čelaviš, brate! I mi za tobom? A-ha!

- Aaaj!

- Ah, dobro! Ah, slatko! A, k-kučko?

- A šta s nama ovde u metrou?! Postaćemo izrodi! Rađaće se... dvoglavi! Bez prstiju! Grbavi! Bez očiju će se rađati! Sluz umesto očiju! Rak kod svakog trećeg! Gušavost! Evo,

izbrojte koliko njih ima gušavost! Dok umete da brojite! Vaša deca neće umeti ništa! Vi ovde tučete devojke za zabavu! A na susednoj... Na Mendeljevljevoj... Tamo je kraj! Tamo je već! Pećine! Za dvadeset godina! Pe! Ci! Ne!

- Stani... Stani, stalkeru! Ti sve tačno kažeš. Tačno kaže, a? Naš čovek!

- A Mendeljevljeva je sjajna stanica! Ovaj bordel je u odnosu na nju - fuj...

- A on sve istinu govori! Degenerici! Geni... Geni su uprljani. Da nazdravimo, stalkeru! Šta kažeš? Jel' tako, ljudi?

- Zagađeni geni! Nečisti! Sipajte mu... Ovde imamo stalkera sa malom tajnom. Za tebe! Za čistotu gena!

- A? Šta?

- I drugačije se ne bi spasli. Težak posao. Prljav posao. Ali neko mora da ga obavi. Za nas!

- Za nas!

- Za Rajh!

- Za Rajh!

- Ma terajte se! Ja s fašistima... Borili su se... Dedovi...

- Gle ti stalkera, a? Postao ratoboran! Fašisti! Ne pratiš nastupe firera! Već sto godina nisu fašisti! Smena generalne linije! I crnooo... Svi su ljudi braća, kapiraš? Ako geni nisu uništeni! Ljudi moraju da se drže zajedno. Protiv nakaza! Zato što je spas u metrou samo jedan... I-i-i...

- Čistota! Gena! Spas! Naroda! - svi u horu.

- Po svom karakteru, Darwin je bio dete.

Ovim nogama ne mogu nigde da odem.

- I treba! Treba čistiti, stalkeru! Ti se tamo šunjaj, šunjaj! Traži nam gde možemo da živimo! Nazdravlje! Hhha-ha! A mi ćemo dotad da budemo ovde... Da čistimo. Svako ima svoje! Da radi! Normalan si ti! Normalan! Ne brini!

Skupio je snage da sklizne, da se svali pod sto. A tamo, gole devojke, zaglavile se između nogu oratora. Bilo mu je muka.

Ispuzao je na kolenima napolje. Pratili su ga aplauzi.

- Životinje... Podivljale... I ja sam s vama... Podivljao...

I tad već sobe-sobice-sobičci počеше da se okreću, čudne ili ne, obojene, kartonske, oblepljene golotinjom golotinjom golotinjom, i goli se unose u lice, i neko nag pokušava da ga jaše i sve vreme, sve vreme neko ga prati prikrada se đavo li je ili ko možda su ubicu poslali ti razvratnici, tako bi ih tako bi ih u omču da li je bilo među njima onih koji su ga tada osudili pre dve godine možda je i bilo a iza sve koraci i treba brže a na sve četiri kako to nije ubica ipak a đavo a satana hoće sve za njim da odnese odnese i odvuče još dole na osam metara na sledeći krug a šta je tamo odlazi odlazi neću tebe gde je moja pečurka gde je pečurka koju mi je ona stavila gde je moj zaštitni talisman od ove zle sile gospode spasi!

- Evo ovde. Ovde. Tako. Imamo ovde i udobnu soficu.

Čudna sala kako čudna sala i ovaj luster i plafon koliko je to oko četiri metra plafon zar može tako i otkud toliko svetlosti šta mi on to nudi koji je ono čovek nemam snage snage nemam zašto je obezbeđenje kraj vrata? Izvinite, ja sam greškom čuo. Zainteresovalo me je. Maštate da pronađete ostale preživjele? Ne verujete u to da smo potpuno sami? Odvratno je, razumem. Odvratna je i pomisao da se nigde, apsolutno nigde, nije niko spasio osim našeg metroa.

- Ko? Ko si ti?

A kako vam se čini to, ako bi se odjednom ispostavilo, da svet u stvari uopšte nije uništen? Šta, zar mislite da bi ljudi izašli iz metroa? I ostavili sve ovde? Počeli da uređuju sebi

nov život na nekom drugom mestu? Manite se.

- Odmah! Naša nevolja.. Nesreća... Nemamo kud... Svi... Sedimo... Na robiji... U podzemlju...

Ali kako to, izvinite, nemate kuda? Kakav je izbor. Evo vam fašista, evo komunista, evo vam različiti sektaši, samo odaberite boga, ili ga sami izmislite po vašem ukusu, a možda i da iskopate stepenice u pakao i generalno, selite se gde hoćete, stanica ima mnogo, ako hoćete - spašavajte knjižice, ako hoćete - malo se zabavite ljudskim mesom, malo ratujte - molim lepo! Šta biste još hteli? Mislite da ljudima ovde nešto fali? I šta to, pitam se? Eto vama, na primer? Smešno. Da, i eto sa ženama možete kako vam volja, neće one nikuda. Eto nama je baš danas predviđeno. Saša, Sašenjka, dolazi. Imamo gosta. Da, on je neumiven i divlji je, ali ti znaš, znaš da ja baš takve volim da usrećim. Hajde, mala, nežnije s njim, ovaj čovek, vidiš kako je obrastao u kraste, njemu je kao Kajju, komadić leda u srcu, treba mu zagrejati srce toplim dahom, dlanovima, inače se neće otopiti. Da, hoću da gledam kako ti njega, kako on tebe, ali nemoj da žuriš, imamo vremena. Poljubi. Tako. I seti me se, mala. Ne, stani, ne treba da mi pojedеш pečurku i ona će me zaštititi ti si sigurno đavo ali ti mora da se plašiš pečuraka u njima je svetinja ti Saša gde sam čuo to ime tvoje ime Saša Saša Saša Saša Saša.

* * *

- Ej! Da li me čuješ? E-ej! Diše li on uopšte?

- Mislim da je disao. Zapuši mu nos, ako je živ, otvoriće usta.

- Ej! Brate! Kako si! Jel' stvarno on?

Nešto belo. Belo i udareno. Crna pukotina. Kao reka Moskva, skrivena između još uvek snežnih obala. I boli, kao što reku boli kada led napukne. Kad se topi. Proleće, mora biti.

- Prevrni ga. Sta, lupio je nosom o pločice?

Izmenila se slika: ne vidi se ni sneg, ni reka. A bol se razliva još po njoj, čudno. Opeklo je obraz. Ruka boli. Nečije oko se pojavilo u pustoši. Gleda Artema iznutra, uvlači se gde mu nije mesto.

- On je! Ustaj, Arteme! Šta ste učinili s njim?

- Ma šta mi imamo s tim? On je već bio ovakav!

- A gde mu je odeća? Gde je jakna? Majica? A šta mu je ovo, na ruci? D-dodačava...

- To stvarno nisam ja. Kunem se u majku.

- U majku... U redu, podiži. Podiži ga, kad ti kažem! Tako, prisloni ga leđima o zid. I donesi vode.

Daljina se prostrla. Hodnik, vrata, vrata i na kraju svetlost. Možda, tamo treba da ide? Možda ga tamo čeka mama?

- Mama... - pozvao je Artem.

- Čuje on sve. U redu je. Vraća se iz kosmosa. Glistu je mešao sa rakijom, a? Mešao, mukica! I odozgo je još nešto bilo. Jeste li ga odavno izgubili?

- Prekjuče smo se razišli.

- Dobro je, našli ste se. Ovde je takav zavučen ugao... On je i nedelju dana mogao ovuda da tumara. I pola godine.

- Mi ne ostavljamo prijatelje u nevolji. Drži svoju trojku. E, Artemiču! Dosta, stop. Podiži. Vreme je za pokret.

Nešto je škljocnulo, bol je malo uminuo. Promeniše sočiva. Prvo su jedno približili svetu, zatim drugo, tražeći ono pravo. Na kraju je došlo na svoje: konture postadoše jasne. Oštrinu su podesili.

- Ko si ti?

- Ubica u kožnom kaputu! Ljoha, ko drugi!

- Zašto? Zašto ti?

Čudno. Čudno, mučno je razmišljao Artem. I što je još čudnije, nije to bio njihov Ljoha. Nešto je tu nedostajalo. Nedostajalo.

Smrad.

* * *

Zato što sam Homer nije uspeo da nađe Artema, koji je iščezao na Cvetnom. Ljoha ga je sreo u lavirintu, prepoznao i pomogao, hvala mu. Pronašli su ga posle dva dana u toaletu koji nije bio u funkciji, prljavog, samo u pantalonama.

- Šta se to dogodilo?

Niko ne zna.

Opipavaš rukama po sećanju, a one ništa ne uspevaju da ulove. Mrak, kao u tunelu. Ima li tamo nečeg ili ne - to ne znaš. Možda je sve pusto. A možda ti neko stoji tik uz leđa, diše ti za vrat i osmehuje se. Ili to nije osmeh, već razjapljene čeljusti. Ne vidi se prst pred okom.

- Ruka. Šta je s rukom? - Artem ju je dodirnuo, namrštio se.

- Ni toga se ne sećaš? - Homer se zabrinuo.

- Ničeg.

- Tvoja tetovaža.

- Šta s njom?

Na podlaktici je pisalo: „Ako ne mi, onda ko?”. I nije ostalo nijedno slovo. Sva su zarasla i bila ugljenisana, natekla, ispod čega je izbijalo crveno i belo. Na svakom slovu beše mali okrugli žig.

- Cigaretom su ga oprljili - utvrdi Ljoha. - A šta bi ono tamo? „Ljusja, zauvek sam vaš”? Dopala ti je ljubomorna?

Spartanska tetovaža. Svi u Ordenu imaju takvu. Kada su ga primili, stavili su mu je. Kao podsetnik: to je zauvek, u Ordenu nema bivših. I, eto, već je godina kako ih je Artem napustio, ali bi pre umro nego izbrisao ove reči.

- Ko je to mogao? - upita Homer.

Artem je ćutke dodirivao oprljene otekline. Peklo je, ali ne tako snažno koliko bi moglo. Prošlo je više od jednog dana. Krasta je već počela da zarasta. Krasta?

Sto je plivao u rakiji kao spasilački splav, a za stolom - nekakve face i on, Artem se prikačio na taj splav na vreme; ali tamo ga nisu mučili, nisu ga opekli, samo su mu tapšali... A dalje već neke potpune gluposti. Da nije ovo san u bunilu? Nikako nije mogao da otrgne san od jave.

- Ne znam. Ne sećam se.

- Popij koju - predloži Ljoha. - Preporodićeš se. I evo ti jaša, za zamenu.

Artem se umotao. Jakna mu je bila dva broja veća.

Nije se moglo razaznati da li je na Cvetnom noć ili dan. Ista supa bila je u činiji, isto su stenjale i isto su drmale zidove nestašne komšije, kiptela je u mutnom vazduhu naporna muzika, isto se vrtela na ispoliranoj šipci druga devojkica. Artem je srkao vruće - isto je kao na VDNH, isto kao u čitavom metrou - i sporo razmišljao: zašto ovaj žig? Ko je mogao? Ko se usudio?

Orden nikada nije ulazio u svađu između linija. Uvek je stajao iznad sukoba. Mlinar je prezirao politiku. Nije trpeo autoritet iznad sebe, nije slušao ničije naredbe, nije imao nikakvo sledovanje. Pre više od dvadeset godina prvi se zakleo u to: da neće stati ni na čiju stranu. Da će štititi sve ljude u metrou, bez izuzetka. Od takvih opasnosti, kojima više niko nije mogao da se suprotstavi, ili drugih, koje niko još nije mogao da pojmi. Malo njih je položilo zakletvu Ordenu,

i posle dugih iskušenja - Mlinaru nije bila potrebna vojska. Bivši pripadnici specijalnih jedinica, stalker, agenti Ordena su lutali po metrou, nevidljivi, dostavljali su informacije, pamtili i prenosili podatke, izveštavali o svemu. Mlinar je slušao. I ako bi postojala opasnost - istinska, neminovna pretnja čitavom metrou - Orden bi naneo proveren, smrtni udarac. Zbog toga što je imao malobrojno članstvo, nije mogao da vodi otvoren rat; zato se Mlinar trudio da uništi neprijatelja u tajnosti, iznenada, u kolevci. Tako su za Orden znali malobrojni, i svi koji su znali, plašili su se.

Ipak, neko se nije uplašio.

Zbog čega nisu doveli stvar do kraja?

- Dok sam te tražio, došao sam u slepu ulicu. Vidim: vitraži. Na Novoslobodskoj su polupani, a ovde su ostali celi! - Homer počuta i dodade. - Nečista stanica.

- Treba da idemo - Artem spusti praznu činiju.

- Ja krećem za sat - reče Ljoha.

- Nazad? Misliš da će te pustiti na Hanzu?

- Ne. Razmišljao sam i shvatio: porastao sam iz govana. Idem u Gvozdenu legiju.

- A? - Artem prebaci pogled na brokera: oči crvene, teške.

Evo zbog čega se Ljoha umivao.

- Poslušao sam klince: njihova tema! Dok mi normalni ne izbacimo nakaze gore, nema nam ovde života. Uglavnom, odlazim u Rajh sa dobrovoljačkom gardom. Ne uzmite mi za zlo!

Homer je samo zatrepao vlažnim očima: on je, izgleda, znao za to.

- Šta ti je, jesi li debil? - Artem upita Ljohu. - Da li si debil?

- Ma teraj se malo! Ti kao znaš nešto o nakazama? Da li barem shvataš kakvu divlju mafiju imaju po metrou? I svi oni gadovi na Riškoj... Tačno tako! Vrtiću se kod njih u potkovanim čizmama. Oni tamo dele opasno dobre čizme.

- Ja znam ponešto o nakazama - odgovori Artem.

- Skrati! - reče Ljoha kao da je to bio kraj razgovora.

- Pa - reče Artem. - Znači, srešćemo se nekako.

- Obavezno - radosno odgovori Ljoha. - Obavezno ćemo se sresti. On ustade, zapucketa radosno prstima: u ove ruke trebalo je da uzme svoj život. Tad mu pogled pade na kokošku, koja je ključala po podu.

- Da je raskomadamo, može? - predloži on.

- A, inače, šta je s Olješkom? - spomenu Artem.

- Otegao papke! - veselo izjavi broker. - Kako sam i mislio.

* * *

Još mu se vrtelo. Ali više nije hteo ni sekund da se zadržava na Cvetnom.

Kroz Gomoru je bilo teže probiti se s rancem i torbom nego nag.

Lavirint je oživeo, kaleidoskop zmijarnika se pretresao, složila se nova šara, i tačan put ka napolju je postao zastareo.

Tako umesto prelaska na Trubnu, behu gurnuti ka putu-kanalu.

- O! Pogledajte samo. To je naš saborac! Stalker!

Rekoše iza leđa.

Artem čak nije pomislio da se to odnosi na njega. Ali lupnuli su ga po ramenu, naterali ga da se okrene.

Tamo su stajala četvorica u crnoj uniformi, trokrakih svastika na rukavima; Artem ih isprva nije prepoznao, a onda kao da se zagledao u trolitarsku konzervu mariniranih pečuraka, i u mutnom rasolu oni mu se okrenuše licima. Od prekjuche. Ovaj... Ovaj kao da je sedeo za stolom,

pozdravio Artema, dolivao mu otrov. Mladež na njegovom nosu. Artem je i piljio u mladež, dok su ovi... A o čemu su razgovarali? Zašto im je drag nakon tog razgovora? Trebalo je da mu iščupaju grkljan.

- Sećate li se, drugovi? Stalker, de? To je naš čovek! Još se lunohodom odvezao od nas.

- Ha-ha! Kakvi ljudi! - Artem odavno nije video iskreniji osmeh.

- Da li bi možda pošao s nama? Potrebne su nam ideje! - pozvao ga je onaj s mladežom.

Na okovratnicima su bile podoficirske epolete, a pozadi se pravila kolona po troje ološa za odlazak; negde na začelju, Artem je uhvatio i bivšeg brokera. Dosetio se - to su dobrovoljci. Gvozdena legija. Za čiste gene. Pa i on je pio u to ime? Ali tada. Da je mogao, povratio bi.

- Idite u kurac.

I pruži korak što dalje od njih, za svaki slučaj.

Sad ga je iznenadilo sledeće: svi stanovnici čuvenog grada Gomore ga škiljeći gledaju, prepoznaju ga, namiguju mu: kako to, kako, čekali su te tu neko vreme, četvoroške, bez pantalona, zašto se sad ne pozdravljaš?

Setio se: slošilo mu se.

Setio se još i drugih stvari: kako je za njim neko išao, pratio ga, nije zaostajao, trezven, nadmen, odrastao, dok je Artem kao jednogodišnje dete nesigurno i četvoroške žurno odlazio od sramote. I taj čovek je nešto hteo od Artema.

Prianja, kao košmar; ali da li je košmar?

A eto pomislio je, u Gomori je malo meštana. Sve pridošlice. Fašisti se jasno vide - glupači, oni su u uniformi; a ko je još tu u civilu? Od Trubne se može stići i do Hanze, do Crvene linije, i do banditskih bolnica u Kitajgorodu, a odatle - po želji. I svako može da dopliva dovde: svaki izgladneli šljam.

Možda je dobro prošao. Samo kada bi znao - kako.

Nekako su se izgubili i našli kod prelaza na Trubnoj. Artem sa stvarima i pakovanjima. Homer s kokoškom: starac se zainatio i nije hteo da je ubije, kako bi dao polovinu brokeru dobrovoljcu. Kokoška, kako je i predskazao Olježek, više nije nosila.

Tu beše iznenađenje: pasoška kontrola. Čime se izdržavala Trubna, Artem se nije sećao; ali, očigledno, nije legalnim poslovima, ako je imala ekonomiju. Nisu tražili vize, ali nisu puštali bez dokumenata. Homer izvuče zelenu knjižicu s orlom sa krunom: Nikolajev Nikolaj Ivanovič, god. rod. 1973, Arhangel'ska obi., st. Sevastopol'ska, oženjen i precrtano. Na fotografiji je bez brade i još uvek bez sedih; nema ni četrdeset. Ali liči, liči.

Artem spusti teret, poče da kopa po džepovima.

U pantalonama nije. Ohladio se.

Da nije možda u jakni, a? Valjda nije u jakni, koja je nestala, zajedno sa nestalom pećurkom, koja je Artema trebalo da čuva, spase i spušta na zemlju? Otvorio je torbu i prekriven glutenom - od straha je preko pora izlučivao ispijen otrov - kružio je, kružio, čas ovde zavuče ruku, čas tamo, onda je poludeo, izvrnuo je sako, pred svima rašio svoju drugu kožu na podu, tražio je po džepovima na torbi, automat je stavio pod sebe, sve je već izvrnuo, u sve uglove pogledao. Ne! Nema!

- Da ga nisi ostavio? - umrtvljeno upita Homer. - Da ti nije ispao za stolom?

Ovaj raširi ruke.

Bez pasoša.

Bez pasoša se ne srne u metro. Ni na Hanzu, ni u Polis, ni na Crvenu liniju. Ni na Aleksejevsku, i ni na kakvu drugu stanicu, gde ljudi makar pokušavaju da razmišljaju o sutrašnjem danu. A može i tako: da se smrzne od hladnoće na divljoj međustanici ili da bude pojeden u tunelu.

Narod se sakupio. Gledaju - napola sumnjičavo, napola saosećajno. Izem ti flegmatične. Nema kad da se sakrije: treba znati istinu. Počeo je da kopa po rancu pred svima. Pokazao je zelenu stranu radio-stanice. Graničari su primetili, namrštili se. Izvadio je i stanicu i dinamouređaj. Ljudi su se iščuđavali.

- Nema. Nema je, sranje!

Homer je sam već otišao dalje: mahnuo je rukom, bočno pristupio graničarima, počeo da ih zbunjuje; mada šta tamo ima da ih zbuni? Jedan i po šaržer je preostao - najveći. Ne daj bože da mora da se zapuca.

- Prekini! - urla krupni zastavnik. - Ako vas propustimo, onda će nama odrati kožu s leđa! Vi svejedno nećete moći dalje od Sretenskog bulevara.

- Zašto to?

- Crvena linija je od juče u prekidu. Ušli su na Sretenski, proveravaju svima dokumenta. Na samu liniju nema ulaza, a ni izlaza. Nešto se tamo zakovalo kod njih, a niko ne zna šta... Bolje je ne provocirati.

- Priča se da će crveni uzeti Pozorišnu.

- Ko priča?

- Ljudi pričaju. Da ne bi pripalo Rajhu. Plaše se da će fašisti prvi zglajznuti. Pripremaju se. Presecaju sve koji se graniče s Rajhom.

- I kada će to biti? - Artem se ukoči nad pokidanim rancem.

- Kada, kada. Idi pitaj njih. Može svaki čas. Ako je već sve krenulo...

- Treba... - Artem zlobno, nervozno počeo da gura natrag generator radio-stanice, sve svoje proklete prnje. - Treba da... Idi tamo, deda. Pređi sam tamo preko Sretenskog. Imaš pasoš, imaš dobre oči i bradu, kao Deda Mraz, imaš i kretensku kokošku, tebe neće da diraju. Ja ću odozgo... Odozgo idem. Srešćemo se tamo. Na Pozorišnoj. Ako je prethodno crveni ne zauzmu. A ako je preuzmu...

Homer ga je izgubljeno gledao; klimao je, a šta je drugo i preostalo da učini?

- A da samo... Samo da nije odlučio tada... Za Olješku... Za njegovo zdravlje... - zlobno je gledao u kokošku i mrmljao Artem, ubacujući u torbu poslednje stvari. - I sve je to, pasjem sinu bilo uzaludno! Bolesni pasji sin!

Natovari na ramena svog jahača, vratio se graničarima - oznojen, zao i čak od tog zla kao da je malo ozdravio.

- Gde im je ovde izlaz? Kako se ide na vrh - šta ima ovde? Stepenice, pokretne stepenice?

Zastavnik je odmahnuo ćelavom glavom, gotovo sažaljivo:

- Stalker, jel'?' Nema ovde izlaza. Srušen je pre sto godina. Ko će ovde da se šetka gore? Njihove uličarke?

- A kod vas? Na Trubnoj? Jel' ima?

- Zapečaćeno.

- Ma kakvi ste vi to ljudi! - povika Artem besno. - Pa zar vama uopšte površina nije potrebna?

Stariji nije ništa odgovorio. Okrenuo se Artemu gojaznom zadnjicom, a pantalone samo što nisu pukle: ma idi ti u tri lepe, treba još da učiš.

Artem duboko izdahnu, pokuša da se smiri.

Trčao je, trčao po lavirintu, i činilo se da je izlaz već pred njim, i odjednom: svi hodnici su se završavali slepo. I iza prolaza po kojem je skakao, svi su odleteli u propast; kuda sad da ide? Jurili su za njim.

- Arteme - starac ga dotaknu. - A da mi ipak prođemo kroz Rajh? A? Do Čehovljeve... Tamo možemo samo da naletimo na Tversku... I evo je već Pozorišna. Možda već danas uspemo,

ako sve ide glatko... Ti više nikuda...

Ovaj ništa nije govorio, kao da su mu usta puna vode. Samo je trljao i trljao vrat: golicalo ga je u grlu.

* * *

- Da nismo zakasnili?

Podoficir s mladežom se veselo osmehnuo.

- Vas su čekali!

Artem se pokrenu oklevajući, zagledajući kolonu: da li sad treba da se gura na začelje?

- Ja... - on utiša glas. - Nemam dokumenta. Da li primate u tu vašu legiju bez dokumenata? I - odmah da vam kažem - to je stalkerska mašina. Plus radio. Da ne bi kasnije bilo pitanja.

- Primamo bez dokumenata samo tako - uveravao ga je podoficir. - Ionako ispisujemo biografiju od nule. Koga još briga šta su i ko su pre bili junaci Rajha?

GLAVA 8

HEIL

Oni su otišli sa Cvetnog splavom napravljenim od flaša: Homer s Artemom, Ljoha, srećan zbog njihovog ponovnog susreta, i podoficir s mladežom između očiju, koji se Artemu predstavio kao Ditmar. Dvoje drugih, bezimernih, u crnoj uniformi, nalegoše na vesla, i od Cvetnog ubrzo ostade samo jedna bakarna kopejka na kraju tunela. A onda je i kopejka iščezla.

Mirisalo je na buđ. Vesla su pljuskala po vodi, sejući benzinsku traku od duge, rasterujućih đubre koje je plivalo. Dole, ispod mulja i trake, pohodile su mutne, izdužene senke, pričinjavale se nekakve uzvrpoljene gadosti debljine ruke; takvih ovde pre nije bilo, niti je moglo biti. Radijacija je načinila nekakva svoja bića, izopačena, grozna i užasna.

- A jel' znate ko je kod crvenih predvodnica? - reče podoficir. - Oni u predvodnicu uzimaju nakaze. U napadačke odrede stavljaju nakaze. Naoružavaju ih. Obučavaju. Troruke. Dvoglave. Obobile od raka, koji nemaju šta da izgube. I - pravo na naše granice. Bliže... Bliže. Znajju koliko nas ovi stvorovi mrze. Vrбуju ih po celom metrou. Obaveštajna veli da su na Sretenskom postavili rampu, od Trubne su odrekli liniju. A glavni stražar je sav prekriven s krljušti. Tu više ništa ne razumeš... Da li crveni komanduju nakazama... Ili nakaze - crvenima. Ja mislim, ovo drugo. Zato i hoće da nas spale. Sprema se nešto... Nešto se sprema...

Artem je slušao i ništa nije čuo. Razmišljao je o drugim stvarima: najvažnije je da ga tamo, u Rajhu, niko ne prepozna. Da niko ne prepozna momčića za kojeg su, uzbuđenoj rulji na Puškinovoj, obećah da će ga obesiti. Da ga ne prepoznaju zatvorski čuvari iz kazamata na Tverskoj. Beg onog koji je trebalo da bude obešen - nečasno je delo. Da li bi zaboravili tako nešto?

- A, stalkeru? - Ditmar mu dotače ruku, i kroz rukav uhvati pravo za opekotinu.

- Šta?

- U kom si delu, pitam? Gde radiš? Gore, na površini?

- Ja... Biblioteka. Na Arbatu. Nosio sam knjige za bramane odozgo.

Homer je gledao pored, rasejano je češkao kokošku: nisu nikom uspeli da je daju u jazbini i nisu je pojeli, tako da je kokoška nastavila svoj život.

- Dobar kraj - podoficir je gledao Artema: izlomljeni odblesci fenjera o ubuđalu vodu odslikavali su mu se na licu. - Jel' tamo sve znaš? I Ohotni rjad? I tamo prema Boljšom?

- Bio sam - oprezno reče Artem.

- A zašto si radio za bramane?

- Volim da čitam.

- Odlično! - pohvalio ga je Ditmar. - Odlično. Takvi ljudi poput tebe su potrebni Rajhu.

- A takvi kao ja? - upita Ljoha.

- Rajhu su potrebni svakakvi ljudi - namignu mu podoficir. Posebno sada.

* * *

Doploviše.

Podzemna reka je naletela na branu. Na obali su valjda bile nagomilane vreće sa šljunkom, pa je u njih udario čamac od flaša. Iza vreća je već bio pravi zid, sa tunelom po sredini. Brujala je električna pumpa, usisavajući baru koja se stvarala sa suprotne strane. Okačene zastave: crveno polje, beli krug, trokraka svastika. Trijumvirat Čehovljeve, Tverske i Puškinove. Sve su, naravno, već odavno preimenovane: Čehovljeva - u Vagnerovu, Puškinova - u Silerovu, Tverska - takođe u neku drugu. Rajh ima svoje idole.

Iskočili su na obalu, podoficir se pozdravio *Sieg Heil* pozdravom sa stražom. Svi su bili doterani, pod konac. Gore su pronašli glavnu kancelariju železnice, ne kažu, ali oni su imali takvu crno-srebrnu uniformu.

Pregledali su prtljag i naravno, odmah sve pronašli: evo je radio-stanica, a evo automata. Spasao ih je podoficir: nešto je došapnuo Artemu, osmehujući se iza crnih leđa, i graničari su se smekšali.

Mada ih ipak nisu pustili na samu stanicu.

Pronašli su u tunelu rešetkama zagrađen bočni prolaz, kraj kojeg su stajali čuvari.

- Prvo lekarski pregled - veselo je saopštio Ditmar. - U Gvozdenu legiju ne primaju slabiće. Opremu... i kokošku... morate privremeno da predate.

Ostaviše sve čuvarima.

Soba. Posvud bele keramičke pločice. Miriše karbolna kiselina. Krevet, doktor stoji sa hirurškom maskom, sa kapom, samo vire čupave obrve. Neka vrata koja vode dalje. Podoficir je ušao s njima, seo na stolicu u uglu. Doktor se osmehnu prosedim obrvama, prodorno pogleda maslinastim očima. Progovori melodično, napola smorenim akcentom.

- Dobro, ko će prvi?

- Hajde, ja ću, šta sad! - broker se nakostreši.

- Skinite odeću sve do gaćica. Da li ste prolazili lekarski pregled?

Doktor ga je osmotrio, lupnuo, dodirnuo gumenim rukavicama, pogledao grlo, zamolio da se isplazi. Stavio je stetoskop, zamolio ga da diše.

- A sad skidamo gaćice. Hajde, hajde - skidamo. Tako. Mogu li? A-ha. A šta imamo ovde?

- Šta? - uznemiri se Ljoha.

- Pa levi testis, izgleda... Jel' osećate?

- Da... Sad, da, naravno... Osećam.

- Već je zapušteno. Za-pu-šte-no.

- Pa... Doktore... Ja sam odličan plesač! - iskezi se broker. - Tako da mi, normalno, ne smeta.

- Da, ne smeta - i odlično. Obucite se, mnogouvaženi. Slobodni ste. Izvolite, vratanca desno.

Ljoha se navuče, zategnu se, a lekar je za to vreme pisao nešto na papiru. Podoficir je pročitao, klimnuo.

- Dobro došli.

Broker namignu Homeru i Artemu; i kidnu na naznačena vrata. Tamo su neke stepenice jurile nadole.

- Sada ste valjda vi na redu, uvaženi.

To je bilo za Homera.

Starac je koraknuo napred. Osvrte se ka Artemu: ko zna kakva im je ova lekarska komisija. Artem starca nije ispuštao iz vida. Odjednom je doživeo *deja vu*, izbile su mu graške znojne, čim se prenuo. Zakašlja se: zagolicalo ga je u grlu. Doktor ga je pažljivo pogledao.

Homer duplo presavi umašćen ogrtač, postavi ga na krevet, nakraj, kod nogu: prevuče džemper preko glave, ispod njega - prljava majica, mrlje ispod pazuha. Uspravi se - nag, upalih grudi, bledog trbuha, na ramenima retke kovrdže.

- Tako... Dajte da pogledam vrat... Stitnu žlezdu... Ispod brade... - doktor zavuče ruke Homeru u njegovu nakiselu srebrnu bradu. - Dobro... Nema gušavosti. Ostalo ćemo sad pregledati...

Napetom, namrštenom Homeru opipa stomak, natera i starca da spusti pantalone, i tamo

je sve proverio.

- Ne vidim nikakve tumore. Čuvate sebe, a? Ne izlazite gore, kupujete filtriranu vodicu, jel' tako? - s poštovanjem, čak i iznenađeno govorio je lekar. - Čestitam. Ni sam ne bih bio u tako dobroj formi u vašim godinama... Obucite se.

Nešto je nažvrljao na papiru i gurnuo ga starcu u ruke.

- Leva vrata.

Homer je posumnjao. Nije žurio da obuče ogrtač, otezao je. Upitno je pogledao podoficira, načelnika.

- A zašto dedi leva? - upita Artem u njegovo ime.

- Zato, uvaženi, što je s vašim dedicom sve u redu - odgovori lekar. - Pogledajte izveštaj.

- „Normalan. Sposoban za službu i imigraciju” - pročita Homer, oprezno odnoseći papir dalje.

Podesan za imigraciju. Traže tumore. A ako ih nađu?

- A kuda vode desna vrata?

Ditmar, kojeg su ispitivali, samo se osmehnu.

- A! Mladića su uputili na dodatna ispitivanja. Tamo još uvek nije sasvim jasna situacija. Treba da ga pogledaju specijalisti. Prođite, dedice, ne zadržavajte se. Moram već da počnem s unukom - objasni lekar nervozno, ali ne grubo.

Homer stidljivo povuče kvaku, i dalje se ne odvajajući od Artema. A ovaj se stisnuo, i razmišlja: a eto sad? Možda sad uspem? Mogu da se zauzmem za starca, kako sam i tad uspeo?

Začulo se neko brujanje iz pukotine koja se širila.

Iza levih vrata počinjalo je crevo od kamena, ofarbano u zeleno; crevo je bilo potpuno nabijeno dobrovoljcima, golim do pojasa. Sve redom ih je brkati muškarac u uniformi prelazio drndavom električnom mašinicom i šišao im kosu.

- Nema razloga za brigu! - reče podoficir.

Homer izdahnu i izbací brigu iz sebe. Prošao je tamo, do normalnih. Sakrio se. I Artema je pomalo popustilo.

- A sad da se pozabavimo vama, mladiću. Znači, stalker, a?

- Stalker - Artem je prešao dlanom po potiljku, koji je počeo da ćelavi pre vremena: izdajnik.

- Rizikujete, rizikujete, uvaženi! Tako. Kašalj vas muči, čuo sam. Dajte leđa. Da li vam je hladno? Nemate tuberkulozu? Dišite malo. Dublje.

- Mislite da ću se nadisati? - Artem iskrivi osmeh.

- De-de. Nema ničeg strašnog. Samo neka promuklost... Hajde sad da pogledam neoplazmu.

On izlete u hodnik.

- Hoćete da nam pravite društvo?

Oba glupaka su se ugurala unutra.

- A zašto to?!

- Pa... Stalker. Zračenje ne opada, sami znate. Vaš brat često, a nije dogurao ni četrdesetu... Ali ne sekirajte se, ne sekirajte se toliko. Deco, pridržite. De-de. Evo prilazite. Stalker. Vrat. Tako. Grlo. A-a-a-a...

Vrat: oni koji imaju rak štitne žlezde, najčešće zbog zračenja, ponekad prvo dobiju gušavost. Ali događa se da i bez toga čovek pregori za mesec dana, dok drugi nekada trpe bolest do duboke starosti.

A šta ako sada napipa nešto? Reći će: preostalo je šest meseci. Lekar je u pravu, među stalkerima je to redovna pojava.

- A šta su dodatne pretrage? Rendgen?
- Vi ste baš zabrazdili, rendgen! Tako... Sačekajte čas... Ne, učinilo se. Na bok. A-ha. Zasad nema ništa kod vas. Dajte stomak... Ne naprežite se, nema potrebe.
Gumeni prsti - meki, hladni - nekako su naglo, mimo kože i mišića, odmah dotakli jetru, zagolicali preplašena creva.
- Ništa slično ne ispipavam. Hajde da pregledamo polne organe. Da li ih još uvek koristite?
- Češće nego vi svoje.
- Pa vi ste stalker, zato i pitam. Izabrali ste svoj zanat, svakako. U redu. Nikakve posebne patologije ne vidim ovde. Ustanite. Sedeli biste, dragi moj, u metrou, kao svi ljudi. Ali vama se ne mili! A onda naredni put nećete doći ni na dodatne preglede...
- A koliko... Koliko... još treba dodatnih pregleda?
Artem je nevoljno prisluškiavao: šta li se tamo događa, iza desnih vrata? Tišina je.
A šta se događa u Artemu? Važno mu je da li će broker ići na rendgen ili ne? Isto tišina.
Sad je važno biti mudar, dohvatiti Homera za vrat i izvući ga živog iz ovog mesta. I doći do Pozorišne, dok tu nisu stigli crveni. Svega jedna međustanica. Korak do cilja. A Ljoha... pa hteo je da se bori s nakazama. Neka prvo dokaže sebi. Idiot.
- Koliko, koliko... Koliko je potrebno, toliko će ih biti - zamišljeno progovori doktor, ispisujući Artemu uput. - O svemu tome se, dragi moj, ništa unapred ne zna.
* * *

Ditmar se ponosno osvrtao oko sebe.
- Eto, dobro došli! Stanica Darwinova, bivša Tverska. Da niste možda ranije bili ovde?
- Ne. Nikad.
U grlu je ponovo grebalo.
- A šteta. Da ne prepoznate stanicu!
I Artem - stvarno - nije mogao da prepozna Tversku.
Niski lukovi su pre dve godine potpuno bili zagrađeni rešetkama, pretvoreni u kaveze. I u tim kavezima, u sopstvenom izmetu su čučali ljudi, neruske nacionalnosti, uhvaćeni po susednim stanicama. Pre dve godine, u jednom od kaveza i Artem je proveo noć, brojeći minute do jutarnjeg pogubljenja, trudeći se da se nadiše i razmisli.
- Prošla je kompletnu rekonstrukciju!
Stradali su kavezi. Ni čađi od baklji na plafonu, ni rđavih mrlja od ljudskih telesnih tečnosti na podu. Sve očišćeno, oprano, dezinfikovano i zaboravljeno.
I umesto kazamata stoje trgovački kiosci, uredni, ofarbani, sa brojevima. Porodične šetnje. Deca sede očevima na ramenu, mlata nožicama. Uzimaju nešto sa tezgi. Muzika svira.
Hteo je da obriše oči.
Potražio je mesto gde su ga besili... Nije uspeo da ga nađe.
- Vi nećete prepoznati ni ceo Rajh! - reče podoficir. - Nakon što su smenili generalnu partijsku liniju... Krenule su reforme. Postajemo moderna država. Bez ekscesa.
Crnih uniformi u masi beše samo kap, skoro neprimetno. Nestadoše rukom oslikani plakati na temu nadmoći bele rase, iščezli su natpisi „Metro je za Ruse!“. A od starih parola je ostala samo jedna: „U zdravom telu - zdrav duh!“. I zaista: unaokolo beše svakakvih lica, a ne samo prćastih noseva i pegavih. A najvažnije je da su svi ljudi zategnuti i negovani; kao i na Čehovljevoj-Vagnerovoj, gde su prvo stigli. Ne čuje se histeričan kašalj, koji je obavezan na VDNH, nema ozračenih i s gušoboljom, i sva dečurlija kao po kalupu: dve ruke - dve noge, obrazi kao paradajzi sa Sevastopoljske.

Setio se Kirjuhe, koji čeka ekspediciju na Sever.

- Baš kao tvoje Polarne Zore - okrete se Artem prema Homeru.

Ovaj je šetkao pozadi i vrteo bradu, upijao: za svoju knjižicu, ni zbog čeg drugog. Kokoška je visila ispod njegove miške, presavijena sveska je virila iz zadnjeg džepa.

Sve ostalo, uključujući i Artemovu opremu, podoficir je zasad odbio da vrati.

- Eno tamo, iza ugla, u službenim prostorijama imamo bolnicu. Naravno, besplatnu. I dolazak svih stanovnika u dispanzer se vrši dva puta godišnje. Dece - kvartalno! Hoćete da pogledate?

- Ne, hvala - reče Artem. - Upravo idem od lekara.

- Razumem! U redu, hajde onda znate šta... A evo šta!

Niz put su se raširile teretne dizalice, dresine se skupile. Pošli su da im se dive.

- Darvinova je sada naš glavni trgovinski prolaz - ponosno objasni Ditmar. - Posebno je veliki promet robe sa Hanzom i neprestano raste. Mislim, da u ovo teško vreme, sva snaga civilizacije u metrou mora da se ujedini!

Artem klimnu.

Šta to Ditmar hoće od njega? Zašto ga je izbavio od regrutacije i vojničke pripreme na koju su poterali ostale dobrovoljce? Zašto je ustuknuo kada je Artem zatražio Homera? Otkud takva čast dobrovoljcu redovu, da ga vodi na ekskurzije po stanicama: prvo Čehovljevoj, a sad i ovde?

U ovo teško, uznemirujuće vreme.

- Eno ga tamo tunel prema Pozorišnoj.

Baciti sve i dati se u trk u tom pravcu.

- Najnemirniji deo granice. Jačamo. Pripremamo se. Tako da ni miš ne prođe. Tako da, izvinite, sada ne idemo tamo.

A kako? Kako sad na Pozorišnu? Rjaba je zakokodakala, poče da maše krilima: očigledno ju je Homer prejako stisnuo, umalo je nije ugušio. Ali nikuda nije otišla: starac ju je čvrsto držao. Artem se osećao kao kokoška. Kako sada?

- A eto, na ovom kraju pogledajte samo: proizvodnja sveca lojanica, jedna od malobrojnih u metrou, ma kako čudno bilo, a eno tamo nam je tkalačka zadruga, evo ih radnice! Čarape su jednostavno magične, svako ko ima reumu za takve će platiti i poslednju paru! Eto... Šta još? A hajde da se spustimo u prolaz! Tamo nam je stambeni sektor.

Ka prelazu na Puškinovu-Silerovu vodilo je dvoje pokretnih stepenica, koje su se spuštale pravo u mermerni pod sale. Spustili su se niz rebraste crne stepenice i našli u pravom bulevaru: na prelazu su izgradili kućice-kabine s obe strane, bronzane svetiljke - baklje su između njih mazile mermer. U jednoj od kućica iz bajke čak je bila škola, i deca, umivena, živa, zdrava izleteše na odmor, pravo Artemu u susret, i pravo njemu u grudi, zajedno s hrapavom zvonjavom.

- Da uđemo?

Podigoše, zamišljenog nad dnevnikom, učitelja Ilju Stepanoviča, koji im je pokazao učionicu: portret firera olovkom - mlađi ozbiljan čovek, sa čekinjama, karta Rajha, karikature crvenih, poziv za fiskulturu.

- Artem - naš istomišljenik, pristupa kao dobrovoljac u Gvozdenu legiju! - pohvalio ga je Ditmar. - A ovo je...

- Homer.

- Kako interesantno ime! - slabašni Ilja Stepanovič skide naočare, protrlja deo između očiju. - Da li ste Rus?

- I-lja Ste-panoviču! - prekorno reče Ditmar. - Ali zar je to sad bitno?

- To je nadimak - reče Homer. - Ditmar je eto isto Dmitrij, jel' tako, a?

- Nekad sam bio - nasmeši se podoficir. - A kako ste vi postali Homer?
- Ljudi se rugaju. Hteo sam da pišem knjige. Istoriju našeg vremena.
- Šta kažete! - Ilja Stepanovič se povuče za bradu. - Budite ljubazni, pozivam vas u goste na čaj? To bi bilo baš interesantno! Žena će vam ponuditi i ručak, ako ste gladni.
- Idemo! Idemo! - obradovao se Ditmar. - A kakav čaj volite, jači ili slabiji?
- Jak, kao ljubav prema domovini! - nasmeja se žutim konjskim zubima Ilja Stepanovič. - Na samom smo kraju prelaza, prekoputa romske porodice.
- Socijalni stanovi! - Ditmar pokaza prstom prema okrečenom nebu. - Zahvaljujući firerovim naporima!
* * *

Ispostavilo se da je stambeni blok nekakva pozadina ogledala: pod je bio zastrt prijatnim prostirkama, koje su se pružile kroz beskonačni hodnik; na zidovima su visile reprodukcije svakakvih svećanih starudija i kalendari sa mačkama i cvećem. Na putu su se pojavljivale čas žene s opasanim keceljama, čas muškarci sa tregerima na golom telu, promaja je iz nečije kuhinje u oblacima nosila paru ragua od pečuraka i odjednom, skrenuvši iz neke krivine, razlete se po bulevaru, žmureći i kikoćući se, zdepasti kepec na triciklu.

- Izgleda ima života i na Marsu - reče Artem.
- Vidite? A nas demonizuju - preko ramena mu se nasmeši podoficir.

Prelaz se naslanjao na Silerovu, u slepu ulicu od cigala; Ditmar je pojasnio da se stanica rekonstruiše, tako da je danas nemoguće spustiti se tuda. Prošetali su još tamo gde je bilo moguće. Šetali su odbrojavajući svaku sekundu koja se vukla. I nijednu od tih sekundi podoficir nije zaostao za njima, nije ih ostavio nasamo. Morali su ćutke da nagađaju.

A u dogovoreno vreme odoše u goste i pokucaše na vrata.

Na pragu ih je dočekala tamnokosa i tamnooka devojkica, ogromnog zaobljenog stomaka.

- Narine - predstavila se.

Ditmar je uzeo iz rukava flašu šampanjca, za koju se nije znalo kada je kupljena, napunjenu nečim misterioznim i galantno je uruči domaćici.

- Šteta što vi ne možete da probate! - on joj namignu. - Spreman sam da branim pretpostavku, biće dečak! Moja mama je imala metod prepoznavanja: ako je stomak okrugao, znači biće dečak. A ako je devojkica - liči na krušku.

- Dobro je ako je dečak - bledunjavo se nasmešila. - Hranitelj.

- Zaštitnik! - zasmeja se Ditmar.

- Prođite. Ilja će sad doći. Evo možete ruke da operete - kupatilo.

I oni su zaista imali lični mali toalet. Odvojen, kao u napuštenim kućama gore. Toaletna šolja umesto rupe u podu, i keramički lavabo sa stopom, i ventil na drvenim vratima; na jednom od zidova je čak visio debeli tepih.

- Divota! - reče Ditmar.

- Odande vuče hladnoća... - objasni tiho domaćica, pružajući mu pamučno ćebe. - Utopljavamo se kako znamo.

Odlučeno je da se Homerova kokoška zaključa u toalet; čak su joj nasuli i mrvica.

Došao je i domaćin s posla, radoznalo gledajući Homera. Pozvao ga je u prijatnu sobicu, seo na krevet na rasklapanje, trljajući ruke, svima je sipao u čiste čašice svoj čaj od tajnih sastojaka.

- I, kako vam je ovde kod nas? U Rajhu?

- Fantastično - reče Homer.

- A ljudi u velikom metrou plaše malu decu nama, a? - Ilja Stepanovič se smešno namršti

i nategnu čašicu. - Došlo je do velikih promena! Posebno nakon novogodišnje firerove besede! - on se okrete prema portretu nacrtanom olovkom - isti je kao onaj u učionici. - Nema veze. Neka dođu sami da se uvere. Takav sistem socijalne zaštite građana kao u Rajhu nema ni u Hanzi! I upravo sada se radi na programu zaštite imigranata! Silerovu rekonstruišu...

- Gvozdenu legija?

- I tamo. Inače, ne možete da zamislite koliko je dobrovoljaca iz celog metroa! Mnogi su sa porodicama. Samo je ovog meseca u naš razred stiglo dvoje novajlija. Moram da priznam da je odustajanje od nacionalizma - apsolutno genijalna ideja! Kakva je to hrabrost! Zamislite samo kakva je hrabrost potrebna da biste javno priznali, na partijskom sastanku, da je politički kurs svih poslednjih godina, ili već vekova - pogrešan? Kakva odvažnost! Izjaviti to pravo u lice svim delegatima! Mislite da se partija sastoji od slabih i neodlučnih marioneta? Ne! Uveravam vas, tamo postoji opozicija i to veoma ozbiljna! Pojedini su u partiji duže od samog firera! I tako izazvati sve te nadmene činovnike? Kako vam drago, a ja bih želeo da mu nazdravim.

- Za firera! - Ditmar živahno ustade.

Čak i Narine gucnu.

Nije bilo jednostavno izbeći zdravicu. I Artem i Homer ispiše.

- Šta ima da krijem? I Narine i ja... Firer nam je pružio šansu - Ilja Stepanovič nežno dodirnu ruku supruge. - Dozvolio je mešane brakove. I to nije samo šansa. Ovaj stan... Narine je pre živela na radijalnoj Paveleckoj. Nebo i zemlja! Jednostavno nebo i zemlja!

- Bio sam tamo - nevesto odgovarajući na njegov užareni pogled, promumla Artem. - Tamo su uništena hermetička zaštitna vrata, jelda? Sa površine je dole silazila svakakva bagra, sećam se. I... Bilo je mnogo bolesnih... Zbog radijacije.

- Nikada. Nije bilo. Kod nas. Nikakvih. Bolesnih - žustro i neočekivano zlo reče malena Narine. - Rekli ste glupost.

Artem se zaprepastio. Začutao je.

- Tako da se istorija menja uživo pred vašim očima! - zvonko od radosti reče Ilja Stepanovič, smirujuće gladeći ženinu ruku. - I vi ste dozlaboga u pravu što ste odlučili baš sad da pišete! Ja i sam, znate... Pa, ja eto predajem svojim učenicima istoriju Rajha. Od Hitlerove Nemačke do današnjeg dana. I ne da mi mira jedna pomisao: da li je bolje da se bacim na udžbenik? Da napišem sve o našem metrou? Kad eto - konkurencija! - on se zasmeha. - Da nazdravimo, kolega? Za sve te budale koje pitaju zašto je potrebno pisati istorijske udžbenike! Za sve te budale koje nas ismevaju! I čija će deca iz naših knjiga saznati o svim ovim događajima!

Homer zatrepta, ali pristade da nazdravi.

A Artem je krišom posmatrao Narine. Ona nije jela; nije slušala razgovor. Njene ruke su grlile, štatile veliki okrugli stomak, u kojem je bio dečak, dveju izmešanih krvi.

- I zaista, napišite, Ilja Stepanoviču! - uzviknu Ditmar, zarazivši se učiteljevim entuzijazmom. - Ako hoćete da ja popričam sa načelnikom? Imamo čak i štamparsku mašinu! Izdajemo vojnu „Gvozdenu pesnicu”, zašto ne bismo i knjigu?

- Vi to ozbiljno? - zarumeneo se učitelj.

- Naravno! Vaspitanje dece je najvažniji zadatak!

- Najvažniji!

- I tu je veoma važno kako i šta prikažeš, jel' tako?

- Principijelno! Principijelno je važno!

- Eto, na primer, naša opozicija sa crvenima. Njihova propaganda nas krivi za sve smrtno grehe... Mogli ste lično da se uverite u to - Ditmar se okrete prema Homeru. - Ali nije malo ljudi koji veruju! Oni veruju i plaše se da pomole nos kod nas!

- Zamislite samo! - nastavi Ilja Stepanovič. - Zamislite samo da ste uzeli da pišete o

Rajhu, a da ovde niste bili! I šta biste ispričali potomcima o nama? Užasne bajke! Neke gluposti!

- A šta ćete vi ispričati? - nije izdržao Homer.

- Istinu! Istinu, naravno!

- Ali svako ima svoju istinu, zar ne? - upita starac. - Čak i crveni, sigurno. Ako toliko ljudi veruje...

- Kod crvenih propaganda s uspehom menja istinu! - umeša se Ditmar. - Ta uravnilovka...

Kažem vam, kod njih su nakaze krišom preuzele vlast i normalnima ispiraju mozak! Truju ih, huškaju na nas! Pripremaju ih za rat! Gde je tu istina?

- Gladni, siromašni ljudi! Mislite da ih je teško naterati da poveruju u bilo šta? Mislite da će makar pokušati da razlikuju istinu od laži, da odvoje zrno od kukolja? - podrža Ilja Stepanovič.

- Ne mogu oni da priznaju da je ovde, u Rajhu, stvoren socijalni model, kojem nema ravnog u čitavom metrou? Ne! Oni će vas plašiti koncentracionim logorima i nekakvim pećima!

Narine je prislonila dlan na usta, kao da se plašila da joj ne izleti neka nedozvoljena reč, zatim je ustala i žurno izašla napolje. Ilja Stepanovič nije čak ni primetio, a Artem jeste.

- A šta ćete pisati u vašem udžbeniku o nakazama? - upita Homer.

- A šta da pišem o njima?

- Pa... Ako sam dobro razumeo, oni sada... S njima se valjda sad bori Rajh, jel' tako?

Umesto...

- S njima? - ponovi Ilja Stepanovič.

- A kako? Kako se bori?

- Nemilosrdno! - reče Ditmar.

- A šta činite s njima? S onima koje nalazite?

- Kakve to ima veze? Pa, upućuju ih na popravni rad - namršti se učitelj.

- To jest, nakaznost se može ispraviti tim radom? A rak?

- Šta?!

- Rak. Tako sam čuo, da je firer rak izjednačavao s genetskom nakaznošću. Zanimljivo, kakav je to rad.

- Pa, ako vam je toliko zanimljivo - nasmeja se Ditmar - možemo i da vam pokažemo. Ali da li će vam se ruke navići na pijuk? Nećete moći da držite dršku u šaci.

- Onda će vam ispasti odličan udžbenik!

- Da li mi se to učinilo saosećanje prema nakazama? - upita Ilja Stepanovič. - Šta, da li ćete ih prikazati u vašoj knjizi kao anđeliće svede kose? Firer je o njima sve jasno rekao: ako mi tim stvorenjima dozvolimo da se razmnožavaju, već naredno pokolenje ljudi biće nesposobno za život! Šta hoćete, da oni našu krv svojom razvodnjavaju? Da se vaša deca rađaju sa dve glave?! Jel' to hoćete?!

- Deca sa dve glave mogu da se rode svakom u našem prokletom metrou! Svakom! - uzviknu Homer, odskačući. - Sirota bolesna deca! A šta vi radite sa vašim dvoglavim?

Ilja Stepanovič je ćutao.

Ni Homer nije ništa govorio, samo je teško disao. Artem, koji se nije uključivao u razgovor, odjednom shvati da je starac ispao hrabriji od njega. I požele da ubije nekog za tog starca, kako bi bio isto tako hrabar, kao on.

- A hajde da pogledamo, šta piše visoko poštovani pisac-istoričar u svojoj knjizi? - Ditmar se nagnuo preko stola, umočivši vojničku bluzu u salatu, i spretno uze svesku od Homera.

Artem skoči, ali Ditmar spusti ruku na futrolu revolvera.

- Sedi!

- Prestanite! - reče starac.

Utrčala je Narine; lice joj je bilo naborano, oči su joj sijale. U ovoj malenoj sobi bilo je

strašno boriti se s Ditmarom: slučajni pucanj bi mogao svakom da se desi.

Narine se pripila uz muža, preplašena.

- Sve je u redu, dušo.

- Ilja Stepanoviču, ocenite! - Ditmar, ne skidajući ruku s futrole, predade svesku učitelju.

- Sa zadovoljstvom! - ovaj se nasmeši. - Tako. To je, recimo, početak. A-ha. Oni se nisu vratili ni u utorak, ni u sredu, ni u četvrtak, dogovoren je kao krajnji rok... Ahm. Rukopis, naravno... Prva blokada je značila... dežurstvo. A šta to znači? A, dvadeset četiri časa. Slušajte, a vi, zareze, kako to, nikad nigde ne stavljate? Tako, zasad je ovo neka beletristika. Recimo u sredini... Dosadno je... Dosadno... O! To se Homer - tvorac mitova i životopisa - upravo rađao kao leptir jarkih boja, koji živi jedan dan! I samo zamislite mitotvorac sa crticom! Mito-crta-tvorac! A što da ne i „živo-crta-pisac” onda? I ponovo punktuacija... I vi tako o sebi, kolega? Ili evo još... Sama protiv legije ubica... Ona je tvrdoglavo rekla: hoću čuda! Oho-ho! E to je zanos. I šta? Zašuškaše mlazevi. Zašuškaše, a-ha. Proboj, zavapi neko. Ma to je kiša, vikala je ona. A! To jest, ona je kiša sa probojem. Romantično.

Homer kao da je progutao jezik. Artem nije skidao pogled sa futrole.

- Pa da uzmemo i kraj, iako mislim da je ionako sve jasno u vašoj priči. Tiho, kao uspavanku... Ovde bi i đavo slomio nogu. A-ha... Homer na Tulskej, Sašino telo... nije našao. Šta još? Kraj. I ponovo o sebi u trećem licu. Ma, divota jedna, divota! Držite! - učitelj tresnu svesku na mokru mušemu. - Nema tu nikakve zavere. Samo pretenciozna besmislica.

- Ma terajte se vi u kurac - reče Homer, brišući svesku o pantalone i gurajući je u unutrašnji džep.

- Ostavite se toga! Prvo naučite da pišete bez grešaka! A tek onda napravite svoju *Ilijadu*! Biće da ste sami sebe nazvali Homerom, a ne neki tamo ljudi!?

- U kurac - tvrdoglavo je ponovio Homer, natmurivši se.

- Pa tu je pola knjige - o vama! Kakva crna istorija? Za istoriju nije ni ostalo mesta!

- Ovo je stara. Biće druga - nova.

- Pa, valjda će nova ispasti bolja - Ditmar se odjednom odvojio od svoje futrole, kako bi uzeo čašicu u ruku. - Posvađali se, raspravljali i dosta. Za vašu novu knjigu! A, Ilja Stepanoviču? Tako mi s gostima... Oprostite nam. A eto i vaša žena, lepotica, sekira se. Meni su se, inače, dopali odlomci koje je Ilja Stepanovič pročitao, ti mali odlomci. Ni sam nisam stručnjak za zareze, a sve ostalo je skladno. Oprostite, Homere Ivanoviču, tako smo pali u vatru pošto je tema veoma osetljiva. Za sve.

- Za sve - potvrdi učitelj, spustivši ruku na ženin stomak. - S vaše strane, za dvoglavu decu... to je jednostavno bez takta!

- Mislio sam da sami razumete, Homere Ivanoviču? Valjda razumete? - strogo reče Ditmar. - I mi smo se poneli bez takta, ali i vi. Dajte da smatramo da se time incident završava?

- Da. Dobro.

Homer povuče čašicu sa stola i navrnu je u jednom potezu.

Artem ga podrža.

- Imate li duvana? - obrati se Ditmaru.

- Ponudiću vas.

- Molim vas, pušite u toaletu - zamoli Narine.

Artem izbací kokošku napolje, zaključa se u toalet, sede na pravu ljudsku klozetsku šolju, smota cigaretu od vražjeg duvana, kresnu, spusti varnicu na zavijutak, povuče, lagano ispuštajući iz sebe zle duhove. Hteo je da se rashladi.

Seti se zida, koji je grejao veličanstveni tepih.

Dodirnu dlačice rukom: hladne su? A čemu onda tepih? Prošao je prstima ispod tepiha.

Tamo je bio običan zid, nimalo hladan. Zašto su slagali za tepih?

Artem brzo ispuši cigaretu, potopi opušak, oslušnu: da nekog ne ubijaju u sobi? Zasad ne. Ditmar se kikoće, veseljak.

Popeo se na klozetsku šolju, pronašao čime se tamo tepih kači za zid, povuče snažnije i skide.

Šta je mislio da će tamo pronaći?

Vratanca sa bravom, koja otvara zlatan ključić? Za ovdašnje Pinokije, čarobna zemlja počinje s druge strane tepiha, a šta je sa ove strane?

Ničeg nije bilo. Goli zid. Cigle, premazane malterom. Sa tepihom je prosto veselije.

Sad je trebalo teški nepotrebnih tepih vratiti nazad, ubosti peteljke na eksere. Strašno ga je mrzelo.

Artem se ipak prislonio uz taj glupavi neravni zid - čelom, obrazom. Nije mu pomogao da se ohladi. Više mu je pomogla cigareta.

Ali...

Nešto... Učinilo mu se?

On okrete glavu, prisloni uho uz neravni malter.

Iza zida, sa druge strane, sa suprotne strane tiho su zavijali.

Zavijali i vikali tiho, jedva čujno, zato što je zid bio debeo, ali vikali su divlje, jezivo. Prekidali su nakratko, na sekundu, da uzmu vazduh i ponovo bi počinjali da viču. Plakali su, nerazgovetno preklinjali, ponovo zavijali. Prestajali bi, zagrcnuli se i opet bi ponovo vikali. Kao da su tamo nekog kuvali u kipućem ulju: takav vapaj.

Artem se odvoji od maltera.

Šta je tamo?

Stanica Silerova. To je prelaz na Silerovu. I završava se slepom ulicom, pošto je rekonstrukcija na Silerovoj. Uzeli su kazamate sa Tverske i preneli ih na Puškinovu. To su te reforme.

- Hej, stalkeru? - čuo se Ditmarov glas iza vrata.

- Gotovo! Evo idem.

Artem se protegnuo, podigao sa poda tepih od dva puda - samo da se klozetska šolja sad ne prevrne... - i jedva je pogodio mesto za kačenje, kada u rukama više nije imao snage.

Oprezno i tiho je sišao dole.

U toaletu ponovo zavlada mrtva tišina.

Sada je tu moglo ponovo da se sere na miru.

* * *

- I kako ti se čini stančić? - Ditmar je dreždao napolju, očigledno je i njega poteralo.

- Fenomenalan je.

- Reći ću ti u poverenju: odmah pored je još jedan isti. Slobodan.

Artem ga je gledao.

- Socijalni stanovi. Dobijamo popravku. Po kvoti nam daju, vojnicima. Da li bi voleo da živiš u takvom? A?

- Sanjam o tome.

- Pa eto, mogli bismo da nagradimo heroja Legije. Drugima za primer. Za podvig.

- Za kakav to podvig?

Ditmaru lice postade kiselo, zasmeljulji se.

- Još se ljutiš što je tvoj starac dobio po nosu? Ne ljuti se. To je bila samo provera. Da li si pravi. Ti si se dobro snašao.

- Kakav podvig?

- Stančić sa odvojenim kupatilom. A? Super zvuči! I vojna penzija. Možeš malo da smanjiš svoje pohode. Doktor ti je već rekao, a ti...

- Šta da uradim?

Podoficir je otresao pepeo na pod. Još jednom pogleda Artema: hladno. Osmeh mu je nestao, i crni mladež na hladnom licu je ličio na rupu od metka.

- Crveni će osvojiti Pozorišnu. To je neutralna stanica, uvek je bila. Njima je kao kost u grlu. Oni imaju Ohotni rjad i Trg revolucije, a nemaju direktan prelaz. Mogu da dođu samo preko Pozorišne. Obaveštajna služba veli da su odlučili da se spoje. Mi to ne smemo da dopustimo. Pozorišna je odavde jednu međustanicu. Sledeći udar će već biti po Rajhu. Slušaš li?

- Slušam.

- Mi imamo spremnu operaciju da spasemo Pozorišnu od njih. Treba preseći prelaze sa Pozorišne na Ohotni rjad, na Crvenu liniju. Kako oni ne bi uspeli da provuku vojsku preko njih. Tri su prelaza. Ti ćeš uzeti gornji, kroz hodnik. Proći ćeš preko površine, po Tverskoj ulici. Ući ćeš u hodnik. Postavićeš tamo minu. Namestićeš radio-stanicu. Obavestićeš. I čekaćeš naš signal.

Artem udahnu punim plućima tuđ dim.

- A zašto ne pošaljete svoje? Nije valjda da nemate stalkere?

- Nestalo nam. Pre dva dana grupa od četiri vojnika je krenula gore sa tim zadatkom i nestala. Nemamo vremena da pripremamo druge. Mora hitno da se deluje. Mogu da prebroje ostale na Pozorišnoj. Crveni mogu da napadnu svaki čas.

- A prolaz na Pozorišnoj... Jel' otvoren? Nije zatrpan?

- Ne znaš? To je tvoj rejon.

- Moj.

- Hoćeš to da uradiš?

- Ako starac pođe sa mnom. On mi je potreban.

- A, ne! - nasmeja se podoficir. Rupa od metka ponovo postade mladež. - On mi je potreban. Potreban mi je, ako se ti ne javiš na vreme ili ne digneš u vazduh taj jebeni prolaz na vreme ili ako se ne vratiš na vreme, onda moram nekoga za to dodatno da... Ispitam.

Artem zakorači prema njemu.

Ditmar zazvižda i vrata se odmah uz tresak širom otvoriše, a u stanu se odjednom pojaviše trojica u crnim uniformama, sa kratkim automatima na gotovs, već su znali i gde će biti rupe na Artemu.

- Pristani - reče podoficir. - Učinićeš veliko delo. Dobro delo, koje je neophodno.

GLAVA 9 POZORIŠTE

Pljunuo je na staklo gas-maske, obrisao prstom. Da se ne magli. Škljocnuo je dugme na radio-stanici, oslušnuo šuštanje. Podesio je na potrebnu frekvenciju.

- Prijem.
- Na vezi za sat. Sve mora već da bude postavljeno.
- To je površina. Ne mogu da obećam da će biti za sat.
- Ako se ne javiš za sat, ili si pobegao ili si umro.
- Starcu ne gine kraj u oba slučaja.
- Svoje ne možete da dozovete već tri dana, a ja...
- Srećno!

Ponovo samo šuštanje.

Posedeo je još minut. Poslušao ga je, zavrteo ručicu: kako bi nešto čuo? Zatim je zakopčao ranac. Oprezno je stavio kaiševe na ramena, uspravio se na noge i poneo ga nežno, kao ranjeno dete. Unutra je deset kila eksploziva.

Gurnuo je izgrebana providna vrata, prošao u skriven prolaz. Niz kioska bez kraja i konca, svi izlozi izlomljeni, posvud izgaženo, sve išarano. Nije uključivao svetiljku; svetiljka se vidi izdaleka. Zanimljivo, gde su četvorica stalkera? Četvorica. Svi naoružani. S radijom. I nijedan nije uspeo da u tu vražju stanicu kaže ni reč.

Pošao je napred duž zida, pored kioska. Šta su tu prodavali, kad bi samo znao. Knjige. Pa i smartfone, verovatno. Toliko ih ima u metrou, tih smartfona... Sve što je pokvareno zaboravljeno je, prodaju ih na kilo; i svi su gotovo crkli. Negde su ih kupovali. Kupovali da bi zvali svoje rođake. Približiš uhu malu pljosnatu kutiju... I odatle se čuje majčin glas. Artem je jednom naterao Suhoja da kupi sebi takav na bulevaru, kad je još bio mali. Ovaj je našao jedan koji radi. Artem se igrao njime godinu dana, zvao je mamu noću ispod ćebeta, dok baterija nije pustila kiselinu.

I onda je još tri godine zvao sa pokvarenog.

A sada... Ako hoćeš da razgovaraš - vuci sa sobom takvu grdosiju. I kad bi samo mogli da pozovemo i nekog na onom svetu... Zvonila bi ona i na onom svetu, a?

Popeo se uza stepenice, škiljeći. Sumrak je.

Zdravo, Moskvo!

Svet se otvorio pred njim. Ogroman trg, kamene devetospratnice stoje kao klisure nagorele i ugljenisane, Tverska ulica je prepuna sudarenih zardalih automobila sa razvaljenim vratima, kao da su pokušavali da svojim četvorim vratancima mašu kao vilin konjic, kako bi se izvukli iz blokiranog saobraćaja i spasli. Sve je uništeno: sedišta iskidana, prtljažnici izlomljeni. A preko Tverske idu bulevari: crna šuma, zamršeno golo korenje proteže se s obe strane po zemlji, jedno drugom u susret, žele da zatvore prsten, nestrpljivo pomeraju skelete automobila.

Na kućama ogromni reklamni panoi. Bez starijih ne možeš da razumeš šta prodaju: satove? Gazirana pića? Odeću? Iskošena latinična slova, svako veliko kao čovek, koja ništa ne znače; Artem ne bi ni shvatio da je to reklama da mu nisu stariji objasnili. Abrakadabra. Sećanja sklerotičara. Neka sada taj abrakadabra kupuje golo korenje i crne grane, i pse lualice, i kotrljane i kosti sa kojih su gulikože sve opljačkale.

Zagledao se u šipražje: ima li koga? Bolje da se ne približava. Grad izgleda mrtvo, ali neko je ovde uništio četiri vojnika u punoj opremi. Pozorišna nije daleko: svega petnaest minuta hoda. I oni su tako mislili. Ako im se nije ovde nešto desilo, nije ni kod bulevara, onda znači da

je negde napred.

Da li da ide mimo zgrada ili po sredini? Ako ide pravo preko druma, između automobila, biće previše primetno. Ako ide trotoarom, mora da osluškuje i gleda sve vreme: zgrade mogu samo da izgledaju prazne. Artemu je to sve poznato kod sebe na VDNH, a ovde...

Namestio je udobnije automat, uhvatio ga za dršku, zakoračio po trotoaru pokraj ogromnih dvospratnih izloga prodavnice. Do puta sve je zasuto sitnim komadima stakla, sve lutke iz izloga leže, izlomljene, razne lutke, neke nalik ljudima, neke crnima - od glatke tamne plastike, i pritom bezlične, bez nosa, bez usta. Sve leže tu, zajedno. Niko nije otišao.

Prodavnica nakita opljačkana, prodavnica odeće opljačkana, prodavnica „đavo ga zna čega” opljačkana i spaljena. I s druge strane ulice isto. Tverska je solidna ulica. Bogata. Svi oni što žive na obližnjim stanicama imaju sreće. Jedino što nema toliko bakalnica, nažalost.

Zgrade su bile zbijene, zid do zida; a večernje nebo je spuštalo pravo na njih svoj debeli trbuh, kao neki štepani prekrivač. Zbog toga je Tverska bila kao ogromni tunel, i put i čelična zaleđena reka, Artemu je ličila na šine.

Kroz otvor ovog tunela, kao u čeljustima, nazirale su se poput očnjaka, kule Muzeja revolucije, a sa bočne strane i kremaljske. Ugasile su se zvezde na njima, utihnula je sva njihova magična snaga, ostale su samo nejasne siluete od crnog papira i u pozadini oblaci od prljavštine. Tužno ih je bilo gledati: mada je mrtvak koji hoda veseliji od običnog.

I još nešto: bilo je tiho.

Tiho, tiho, kao što nikad ne biva u metrou.

- Šta misliš, Ženj? Pre je sigurno grad bio bučan, morao je biti bučan. Svi ti automobili su tutnjali, svirali jedni drugima! I ljudi su u gomili galamili. Pošto je svakom bilo važnije da kaže svoje više od drugih; i još eho od ovih zgrada, kao o stene... A sada su svi začutili. Ispostavilo se da nije ništa važno. Uvredljivo je samo to što nisu svi uspeli da se oprostite. A o ostalom ne moramo ni da govorimo.

I tad Artem ugleda nešto ispred.

Na trotoaru.

Nije lutka. Lutke ne umeju tako da leže: meko. Uvek ih lomi grč u zglobu, ruke se ne savijaju, noge štrče, leđa kao motka. A ova se eto skupila, savila, kao mala. I umrla.

Artem se brzo osvrnuo. Nema nikoga.

U crnom službenom zaštitnom odelu. Automat u ruci. Slem razbijen, leži pored. Gleda na asfaltu sasušenu krv. Rupa na potiljku. Zagledao se bolje - i iz stomaka je tekla, vukao se trag po zemlji. Znači da su ga ranili, a zatim su prišli i dokrajčili ga dok je puzao. A njemu je, očigledno, bilo baš loše: trudio se da ne umre, da još otpuzi, bio je usredsređen na to. Nije se ni okrenuo, nije video lice onom ko ga je upucao. A i njima to nije bilo zanimljivo.

Evo ga prvi.

Znači, niko ih nije proždrao.

I nisu uzeli automat, čistunci. Čudno.

Artem je seo pored, pokušao da ga uzme. Ali ruke ubijenog su bile ukočene, jedino da mu polomi prste. U redu, neka ti tvoje puške.

Odvojio je samo šaržer, pronašao je rezervni. To mu je čak popravilo raspoloženje. Kao da mu je Ditmar uplatio avans za operaciju. Stalker ne veruju u pljačku. Stalker veruju u ovo: od pokojnika je uzeo oružje - to se smatra pomenom. Njemu je svejedno besmisleno i tužno da leži sa oružjem. Njemu je draže ako će ono poslužiti još nekom dobrom čoveku.

Hteo bi brže da ide dalje.

Odakle je ovog stradalnika stigao metak? Zašto se drugovi nisu zaustavili, ranjenog ga poneli sva trojica u sklonište?

Nisu valjda sami dokrajčili svog? Zašto su onda ostavili automat koji je uzet s kaucijom? Da li su bili u žurbi? Sve bi ih ispitaao.

Ali nije bilo ispitivanja.

Drugi je ležao trista metara dalje. Ležao je nauznak, na leđima. Hteo je na kraju da pogleda u nebo, ali da li je išta video: jedan okular gas-maske prostreljen, drugi iznutra sav preliven tamnim. I ispod leđa bara. Ista stvar: prvo su ga pogodili, zatim su prišli i overili ga.

Njegovi drugovi se ni ovde nisu zadržavali.

Učinilo mu se nešto u daljini.

Udar vetra ga je doneo. Galama. Kao da je motor. Ne razume najbolje: previše bučno lupa vazduh u filterima, guma na gas-maski pritiska uši.

Artem je hitro izvukao šaržer od ubijenog, priljubio se uza zid, požurio je, osvrćući se. Do Ohotnog rjada je još svega pola kilometra. Samo da se sada sam ne saplete.

Trećeg nije odmah primetio; samo perifernim vidom. Ovaj je bio baš spretan, skrenuo je u ulicu, hteo je da se sakrije u restoranu. A kako da se sakrije kada su svi zidovi - od stakla? Pronašli su ga i izrešetali. Beše čovek, sad je vreća. Izvukli su ga, verovatno, ispod stola i dokrajčili.

Evo sada se čuo zvuk. Stvarno.

Buka motora.

Artem je zaustavio disanje. Ne, nije pomoglo. Zatim je skinuo gas-masku - kakve veze ima šta će biti za godinu dana? - okrenuo je uho niz vetar, da mu ne smeta da čuje. I ponovilo se: teška buka. Dodavali su gas, negde daleko, iza zgrada.

Automobil. Radi. Ko je?

Artem se iz mesta baci svom snagom.

Tako dakle.

Eto zašto su bežali i zašto nisu mogli da pobegnu.

Jurili su ih jednog po jednog, dokrajčili ih - a ostali su imali prednost još dvesta-trista metara, ali su ih oni i onda sustizali. Ali zašto nisu uzvraćali pucnjima? Zašto se nisu zaustavili u nekom izlogu, pružili otpor?

Nadali su se da će ipak stići do Pozorišne?

Prvo nije hteo da tresu ranac, ali odjednom je sasvim jasno zauralalo: direktno, kroz ulični tunel, iza leđa. I Artem se dao u trk, ne osvrćući se, ne zaustavljajući se - napred, napred; ako padne od treska, nije strašno, kao kad je metak, a ako onda još dođu da završe stvar... Neka i eksplozija.

A onda su se razdvojila: bila su dva motora, ne jedan. Pravo iza i jedan bočno... Reklo bi se. Sa jedne strane ulice i sa druge. Jure ga?

Ko to može biti? Ko?!

Da se sakrije? Da uleti u zgradu? Da potrči, da se sakrije u nekom od stanova? Ne... Sa spoljašnje strane ove ulice nije bilo stanova u prolazu. Samo izlozi prodavnica, izgoreli, opusteli, bez izlaza.

Još malo do krivine.

Tamo je Ohotni rjad... Onda će obići Dumu... I kraj.

Četvrtog stalkera nije bilo nigde na Tverskoj, znači da je uspeo da skrene; znači i Artem će uspeti, moći će, mora da uspe.

Video je svoju senku napred - dugu, kao da se razliva. I stazu svetla.

Oni su mu pozadi uključili farove u leđa. Ili projektor?

Kao da su mu provukli bodljikavu žicu kroz grlo do pluća. Provukli i vukli tamo-vamo, čistili Artemu bronhije, kao srčom.

Nije mogao da se suzdrži, osvrnuo se u trku.

Tamo je bio terenac. Široki, smrad, terenac. Jurio je po trotoaru: put je bio sav u rđi, nije ga propuštao. Onda je zaškripao kočnicama, stao je: nešto mu je smetalo da prođe.

Artem proguta hladni vazduh i skrenu za ugao.

I tu sa boka začu drugi motor - histeričan, kao roj mušica, kako zveči.

Motocikl.

Državna duma beše teška i temeljna, nalik na ogroman nadgrobni spomenik - prizemlje od tamnog mermera, odozgo sivi kamen. Koga li su ispod sahranili?

Motocikl se probio napred, jureći s boka. Vozač, ne odvajajući se od drumu, izbaci nalevo ruku, otvori vatru nasumice; zarešetalo je iz pravca grobnih zidova. Artema je promašilo.

I on tada, ne zaustavljajući se, ne silazeći, izvuče automat, koji je poskakivao, i počeo da rešeta negde tamo u pravcu motocikliste. Sve pored.

Ali ovaj je dao gas, da ne bi podleteo pravo pred metak, jurnu napred i ode negde daleko da skrene.

Pozadi je ponovo zagrmelo. Terenac se iskobeljao.

A Artemu je do Pozorišne, do ulaza, ostalo još samo malo, jedva stotinak metara. Otvoren ulaz, Gospode? Gospode Isuse Hriste, otvoren ulaz?

Ako te ima, mora biti otvoren! Ima li te?!

Poslednji, četvrti vojnik ležao je kraj samih vrata; nije čak ni ležao, već je sedeo, naslonjen leđima na zaključana drvena krila od vrata. Tužno je sedeo, gledao u svoj ustreljeni stomak, u dlanove, u život koji mu je prošao kroz prste.

Artem priskoči vratima, drmnu jedna, druga, treća.

Vraćao se iz naglog zaokreta histerični motocikl, sve glasniji, glasniji. Zatim je izleteo kockasti terenac; blindiran, čini se? Artem nije nikad video takvog. Takav niko nije imao u metrou. Niko u sirotinjskim podzemnim imperijama nije imao takav.

Oslonio se leđima na vrata, skinuo automat. Počeo da lovi usko staklo nišana na čelu. Preko takvog i nema smisla da puca. Na krovu terenca se pojavila sićušna figura, kao meta na strelištu, pajac iz kutije iznenađenja. Zazviždao je metak i napravio preciznu rupu u staklu pored Artemove glave. Snajper. Sranje.

Pretvorio je sve pred sobom u prah i pepeo.

Na krovu terenca se zapalila cela putanja. Blesnula je, zaslepila oči. Sad nije bilo svrhe ciljati. Jedino da se puca u vazduh.

Sad je gotovo. Sve će sad biti gotovo.

Evo snajper ga upravo uzima u svoj kružić. Artem zažmuri.

Jedan.

Dva.

Tri.

Četiri.

Dolate motocikl, uspori i odjednom utihnu. Artem pokuša da pogleda kroz ruke kojima je prekrio lice. Ne, oba su bila čitava. Stajali su nepomično, i Artem je bio na ukrštanju njihovih zraka.

- Ej! Ne pucajte! - zamoli ih on kreštavim glasom.

Podiže ruke. Molim vas, zarobite me.

Nije ih uopšte bilo briga što on tu kuka. Imali su neko svoje nemo savetovanje. Nisu hteli da ga uzmu kao zarobljenika.

- Ko?! Ko ste vi?!

Šezdeset sedam. Šezdeset osam. Šezdeset devet.

I odjednom motocikl poskoči s mesta, zapali se plavičastim benzinskim dimom i nestade dole iz vida. Zatim i terenac isto: ugasi farove, krenu u rikverc, okrete se i ulete u sumrak.

Jel' ti postojiš, a? Jel' postojiš?! Ili šta je koji kurac ovo bilo?!

On zagrlji od radosti i neverice poslednjeg, četvrtog, nesrećnika: a ti nisi ovako imao sreće, a? Ovaj se sruši. Na boku mu je bila torba sa žicama koje su virile. Mina. Mogao bih, reče on Artemu, da te sad ubijem za to. Ne ljuti me.

Artem se izvinio, ali se nije pokajao.

Setio se nečeg, obišao je pokojnika.

Optrčao je okolo, brže, brže, dok se ovi na blindiranom nisu predomislili. Povukao je ponovo sva vrata: mora biti da su makar jedna otvorena! I našao je, sa suprotne strane. Ušao je unutra, odmah potrčao dole niz klizave stepenice i tek tamo seo da odahne. Tek tamo je poverovao da sad neće umreti. Da neće umreti sad.

Stepenice su vodile do sale sa trokrakim obrtnim barijerama i šalterima za kupovinu karata.

Iz nje su vodila dva puta. Dole niz opustele propale pokretne stepenice na Ohotni rjad, i po galeriji nekuda: na Pozorišnu. Artem se najviše bojao da će crveni postaviti tu patrolu, koja će dovršiti ono što nisu učinili ljudi u terencu. Ali prelaz nije imao čuvare: očigledno su zapečatili samo hermetička vrata dole na stanici, a gore se nisu ni podizali, da se ne bi otrovali; isto kao kod njih, kod kuće, na VDNH.

Artem izvuče minu. Pogleda je. Kako li je aktiviraju? Mina je bila tupa i užasna kao vlast. Ona je i bila vlast, data Artemu - nad nebrojenim ljudima.

Šta je trebalo da učini s njom?

* * *

Kaskao je po galeriji - ka ulazu na Pozorišnu. Tamo je takođe zatvoreno, zagrađeno, zamalterisano. Ali su ostavljena vrata: za stalkere, kako bi se popeli. Artem navuče svoje zaštitno odelo i poče da udara u vrata. Pet minuta, odozdo sa stanice, neko se peo gore. Onda još nisu hteli da otvore, ispitivali su iza zaklona, nisu verovali da je Artem sam. Na kraju se čula škripa - za dokumenta - i Artem im je proturio pasoš koji je konfiskovao od pokojnika.

- Otvaraj brže! Otvaraj ili ću se žaliti ambasadoru! Otvaraj, kad kažem, čuješ li?! Umalo me ovde nisu zakucali! Ratnog oficira! Rajha! Imaćeš me na savesti! Otvaraj, pasji sine!

Otvorili su; i nisu ga čak naterali ni da skine gas-masku, kako bi ga uporedili sa dokumentom. Dobro je to kada ti je za petama cela država ljudoždera! Dobro je kada koračaš, a u korak s tobom maršira nekakva Gvozdena legija! Covek bude samouveren!

Artem nije dao stražarima vremena da se dozovu, nije im dao da razgledaju ranac, brzo je izvukao pasoš i krenuo nadole; samo im je doviknuo preko ramena da ima važan zadatak, i to je dovoljno, i više vi, podlaci, i ne treba da znate.

Čim je sišao dole - skrenuo je za ugao, sakrio se, ogulio se kao zmija, presvukao zelenu kožu zaštitnog odela u svoju običnu, bacio gumu nekuda privremeno, ali stanicu nije bacio.

Već za četrdeset minuta treba da se poveže s Ditmarom. Za četrdeset minuta, dakle, mora ovde da pronade Petra Sergejeviča Umbaha, čoveka koji je čuo u etru da još negde ima preživelih. I treba da izvuče tog Petra Sergejeviča sa stanice, pre nego što ovuda ulete crveni ili smeđi.

Artem je pogledao da li možda trče za njim? Ne. Nisu trčali. Već su zaboravili na Artema, vratili su se svojim poslovima. A poslovi su sigurno bili važniji od hapšenja diverzanata. Kakvi, pitao se?

I tada se tek setio šta je uopšte - Pozorišna.

Centralna sala na stanici je mala, prijatna, niska, sa plafonom prošaranim rombovima, kao ćebe beše gledalište teatra: gotovo po celoj sali su bile postavljene stolice, a napred, bliže navučenim somotskim zavesama na sceni, i stolovi. Lukovi su takođe bili prekriveni, ali ne somotom, već nečim drugim. Sa plafona vise pravougaoni putokazi, svede zamagljeno, uništeno, ali umesto spiska stanica stoji kitnjasti natpis: „Dobro došli u Boljšoj teatar!”.

A ovde žive u vozovima metroa, koji stoje na oba puta; jedan je bio baš na stanici, kada je nestala struja na čitavom svetu, a drugi je uspeo da se uvuče u tunel i krene ka Novokuznjeckoj. U redu je, dobro je ispalo. Bolje nego na građevinskim gredama iznad vode. I nešto bolje od socijalnih stanova, gde sve samo zid deli od pakla.

Iako ovi vozovi nisu nikuda išli, i kroz prozore je uvek bio isti pogled - na kamen, na zemlju - meštani su ipak živeli veselo: smejali su se, zbijali šale, štipkali jedni druge za zadnjicu i nisu se vređali. Kao da su jednostavno čekali u svojim kupeima kada će se mašinovođa izviniti preko bučnog razglasa za dvadesetogodišnje kašnjenje, a kompozicija će krenuti i stići, bez zadržavanja, do sledeće stanice i baš u onaj dan iz kojeg su krenuli na put: poslednjeg dana pred smak sveta. A zasad su se i ovde privikli na život.

Deca su trčala unaokolo musava, i stalno su izmišljala nešto: tukla se plastičnim izolacionim cevima, kao mačevima, dobacivala jedna drugima izveštačene fraze, izvučene iz nekih polutrulih pozorišnih komada, na život i smrt su se borila za ukradeni kartonski rekvizit ukrašen gvaš tehnikom, kikotala se i pištala.

Ljudi su se ovde, svi koliko ih je bilo, hranili zahvaljujući pozorištu. Jedni su glumili, drugi su oslikavali dekoraciju, treći su hranili goste, četvrti su ispraćali pijance. Po platformama su kružile bakice s naočarima, mašući lepezama od karata, i pozivale promuklim glasom: - Danas spektakl! Za današnji spektakl! Poslednja mesta! - Dolazile su do kraja, zagledale se u prelaz ka Novokuznjeckoj: koliko će još otud doći glupaka?

A Artem je hteo da pogleda na drugi kraj, suprotni.

Drugim krajem su oba tunela vodila ka Tverskoj. Ka Rajhu. Negde tamo u mraku verovatno su već čekale kolone u crnim uniformama, postrojene u maršu. Treba im petnaestak minuta hoda u stroju. A ako dolete na benzinskoj dresini, onda dva minuta. Dva minuta bi prošla dok Artem kaže Ditmaru preko radio-stanice: kraj, i tu bi već bio juriš prethodnice.

Dvoje pokretnih stepenica razilazile su se gore nasred sale u dve suprotne strane; i obe su bile prelaz na stanice Crvene linije. Jedne na Ohotni rjad, kojem su komunisti vratili staro ime - Marksov prospekt. Druge, na Trg revolucije; ranije se ona generalno odnosila na Arbatsko-Pokrovsku liniju, ali posle prvog rata s Hanzom, crveni su joj promenili ime u Lenjinovu biblioteku.

Oba prelaza su bila ograđena prenosnim metalnim ogradama. Iza ograda su stajali crvenoarmejski u nošenoj, previše iznošenoj zelenoj uniformi, a na oficiru sa šapkom, kokarda - zvezda od emajla, boje maline, od proteklog vremena. Stajali su jedan naspram drugog, na deset koraka, zbijajući šale. Ali tih deset koraka su predstavljali teritoriju neutralne stanice, nad kojom nisu imali ovlašćenja. I iako su bili na galeriji, ipak su bili deo gledališta - Boljšog teatra.

Eto tako je živela Pozorišna stanica: udenuta između dva prolaza za presedanje Crvene linije i Rajha. Između čekića i nakovnja. Ali nekako joj je ipak uspevalo da pobegne od sudbine, da se izvija i vrti, da zavara metke, izbegne rat i ostane neutralna. Dugo joj je uspevalo: sve do današnjeg dana.

I danas je u vazduhu, izgleda, samo Artem osećao olujni elektricitet: ostali nisu uviđali, ni primećivali skori i neizbežni rat. Na promenadi duž zaglavljениh kompozicija šetali su sa gospođicama rezervni oficiri železnice sa svastikama na rukavima i sasvim mirno bi se mimoišli sa rezervnim oficirima u ispranim zelenim uniformama sa zvezdama boje maline, koji su upravo

tu, na korak dalje, u pozorišnom bifeu držali zdravicu za druga Moskvina, generalnog sekretara Komunističke partije Metropolitena Lenjina. Svima su na isti način virile karte iz džepova na grudima. Svi su se pripremali da pođu na spektakl.

Nisu baš svi, neko se pripremao i za druge stvari: na dati znak da odseče prelaze na Ohotni rjad i da ljudima prereže grkljane. Osim glavnog, bila su još dva prelaza: jedan u pozadini na samom kraju platforme, a drugi gore, kroz hodnik. Bilo je teško blokirati sva tri istovremeno. Ditmar je smislio drsku operaciju.

A Artem je imao duplo teži zadatak.

Od razgovora kraj klozeta, Ditmar više nije dozvolio Artemu da se ni sekundu nasamo nađe sa Homerom. Starac nije uspeo da mu prenese ni kako izgleda radio-telegrafista, ni šta mu je zanimanje, ni gde živi. Pronađi, Arteme, toga, ne znaš koga. Sad već za pola sata.

- Izvinite - upao je u kupe neznancima. - Da li ovde živi Petar Sergejevič? Umbah?

- Ko? Nikad čuo za takvog...

- Oprostite.

Ušao je u susedni.

- Petar Sergejevič? Umbah? Ja sam njegov rođak...

- A sad ću zvati čuvare... Tako ljudima u kuću... Tanjka, jesu lože zaključane?

- Ma zabravite vi te lože... Glupača...

Obišao je, osvrćući se za svaki slučaj, još dvojica vrata.

- Da li znate kako da pronađem Petra Sergejeviča? Tehničar. Moj ujka.

- Tehničar? Ujka? A?

- Radio-telegrafista, mislim. Da li možda živi ovde?

- Radio-telegrafistu ne znam. Hmm! Ima Petar Sergejič koji radi kao inženjer u pozorištu.

Koji scenu, pa... Pa?! Valjda si sam shvatio?

- Gde da ga nađem, da li možete da mi kažete?

- Tamo ga traži. Idi pitaj. Pa? Direktora, gospode bože. Šta stojiš tako tupav?

- Srećno.

- Ma idi u dupe. Ništa sami ne mogu. Glupava omladina.

Iz sale su zaciguljali muzičari, zagrevajući se. Artem polete ka ulazu - biletarka ga umalo nije ćapila za ruku:

- Da li treba sve da puštamo besplatno! Ništa više nije sveto! Prostack jedan! Pa ovo je Boljšoj! Teatar!

Morao je da trči nazad, da kupi kartu, da plati mecima, koje su mu pozajmili pokojnici. Dok je kupovao, sve je zagledao okolo: tu je negde, među ljudima koji šetaju, među onima koji su došli na spektakl s Novokuznjecke ili odasvud, iz čitavog metroa - razdvojene dve diverzione grupe. Negde se pretvaraju da su ljubitelji pozorišta - mineri. Negde su možda i smrtnici, koji, recimo, glume glavu porodice, a sami su već oblepljeni eksplozivom. Kad dobiju znak da je vreme da umru za Rajh, krenuće, u znoju lica svog, prema pograničnim kordonima Crvene linije pogledaće na sat i istovremeno će energično jurnuti. A već za petnaest minuta iz dva tunela pravo će uleteti jurišne brigade Gvozdene legije.

Pogledao je na sat.

Shvatio je: ako sve uradi na vreme, biće pravi spektakl. Artem nije tako računao, već Ditmar. Artem samo nije mogao da umre, tamo, gore, kako bi sve prošlo po Ditmarovom planu.

A ako Artem ne učini ništa, Homera će obesiti. A na Pozorišnu će umesto fašista ući crveni, i umesto danas, sutra. Možda jedan čovek i može da izmeni svet, ali samo malčice; svet je težak, kao voz u metrou, ne možeš ga mnogo pomeriti.

Ponovo se vratio do kerberke, gurnuo joj kartu u lice; i nasuo joj još metaka u džep. Od

metkića joj zamagliše naočare, i kroz maglu nije mogla da vidi da je on prvi uleteo u salu, od sve publike. Prošao je pored svoje crvenoarmejske straže užurbano, ne zagledajući vojnicima u oči, kako ga ne bi upamtili. Popeo se na scenu, zavukao lice u somot.

Iza zavese beše mračno; nazirala se u dubini scene silueta nekog venjaka ili maglovito oslikanog antičkog hrama... Artem ga je dodirnuo - šperploča. Iza šperploče, kao da je u nju moglo da se uđe i tamo živi, čuli su se glasovi.

- I ja bih, veruj mi, hteo da stavim nešto drugo! Zar misliš da sam zadovoljan našim trenutnim repertoarom! Ali moraš da shvatiš da u našoj situaciji...

- Ja neću ništa da shvatim, Arkadij. Umorna sam od svih besmislica. Kada bi postojalo u ovom metrou, na ovom svetu, još jedno pozorište, otišla bih bez razmišljanja! I vidi sam bog, danas nemam nimalo volje da glumim!

- Nemoj tako! Šta ja mogu da uradim? Hteo sam da postavim Joneskovog *Nosoroga*. Svima se dopada komad! Najvažnije je da je od kostima potrebna samo glava nosoroga, može čak od papira da se napravi. A onda sam shvatio da ne treba! O čemu je uopšte komad? O tome, kako normalni ljudi postaju životinje zbog uticaja ideologije. Pa kako da postavim to? Rajh će to shvatiti na svoj račun, Crvena linija na svoj. I kraj! U najboljem slučaju biće bojkot! A u najgorem... I pritom, ti ljudi s nosorogovim glavama... U Rajhu će tačno videti paralelu sa nakazama. Misliće da ih ismevamo na temu mutacije...

- Bože, Arkadij... To je paranoja.

Artem je pažljivo zakoračio napred. Pojavilo se nekoliko sobica: šminkernica, čoše sa rekvizitima i još nešto zaključano.

- Ti misliš da ja ne tražim materijal? Sve vreme! Neprestano! Evo, klasika, na primer *Hamlet*: otvoriš i šta vidiš tamo?

- Ja? Pitanje je šta ti vidiš!

- Pitanje je šta u tome vide naši gledaoci sa Crvene linije! A sižečić je sledeći: Hamlet saznaje da je oca ubio rođeni brat! To jest, Hamletov ujkica! Da li te to podseća na nešto?

Svađali su se u zatvorenoj sobi; a pored - u čošku je sedeo, nagnut nad stolom i nešto lemio, sedi muškarac povijenih brkova i očima koje su suzile od dima. Tako nekako je Artem i zamišljao čoveka po prezimenu Umbah.

- Nemam predstavu...

- A smrt prethodnog generalnog sekretara Linije? U cvetu mladosti! Koji je Moskvinu bio šta? Brat od ujaka! Tu samo potpuni idiot ne vidi aluziju! Jel' to hoćemo? Slušaj, Olga, mi jednostavno nemamo prava da ih provociramo! Oni samo to i čekaju. I jedni i drugi!

Artem je stao na prag u čošku gde je sedeo čovek obešenih brkova. Ovaj ga je osetio, upitno se zagledao.

- Petre Sergejeviču?

I odjednom su se začuli koraci - odsečni, zlokobni, piskavi - blokeji na čizmama su grebali pod, odnekud iz sale. Nekoliko ljudi. Čute. Artem se sakrio, okrenuo je uho tako da bi čuo kroz somot.

- Ti si samo kukavica, Arkaša.

- Kukavica?!

- Tebi su svi komadi previše riskantni, za koji god se uhvatiš! Seti se samo zašto ne možemo da postavimo sirotog *Galeba*? Sirotog, najnevinijeg *Galeba*! U njemu bih imala solidnu ulogu!

- Zato što ga je Čehov napisao! Čehov! Kao i *Višnjik*!

- I šta s tim?!

- Pa to, što je Čehov! Čehov, a ne Wagner! I sto posto sam ubeđen da će naši susedi sa

Vagnerove misliti da im je to prst u oko! Da smo zlonamerno izabrali baš Čehova, samo da bismo ih povredili!

Koraci su se razleteli po sali, rasuli se.

- Dvojica drže salu, četvorica na scenu! - neko mu je šapnuo na uho. - Tu mora biti radio-telegrafista!

Artem je molećivo prislonio prst na usta, pao na pod, puzao i provukao se negde naslepo i slučajno pronašao otvor ispod scene.

Traže radio-telegrafistu. Njega, Artema. Stražari nisu odmah počeli da ga traže, već su nekom izdali naređenje. Službi bezbednosti. Samo da ga ne oda brka!

Dvoje, koji su se svađali iza zatvorenih vrata, nisu čuli korake.

- *Tramvaj zvani želja?* Mogla bih da odigram Stelu!

- Pa tamo se čitava priča zasniva na tome da se Blanš stidi svoje spoljašnjosti i sedi u polumraku!

- Ne razumem...

- A jesi li čula za firerovu ženu?

- Ma to su spletke iz dosade!

- Draga. Oljenjka. Poslušaj me. Zbog tebe će ljudi doći... Došli su... Karte su rasprodate... Mogu li da te zagrlim?

- Kukavice... Klipane...

- Mi igramo neutralnu, razumeš li, neutralnu predstavu! Spektakl, koji neće poremetiti ničija osećanja! Umetnost ne treba da vređa ljude! Ona im je data za utehu! Ona mora da budi najbolje u njima!

Ruke se ukočile, leđa počela da bole. Veoma oprezno, Artem je približio zglob sa satom ka zraku svetlosti. Pogledao je brojčanik: za deset minuta mora da se uključi, da kaže Ditmaru da je mina postavljena i da izvrši njegovo sledeće naređenje.

Zazvonio je ženski glas:

- I po tvom mišljenju šta ja budim u njima? A?!

- Ja shvatam na šta misliš, ali i u *Labudovom jezeru* balerine su izlazile na scenu golih nogu! Ah, kad bismo samo mogli da igramo *Labudovo jezero*... Ali jasno nam je rečeno: *Labudovo jezero* u narodu ima aluziju na puč i dvorske prevrate. Situacija je i tako napeta da ne treba da nerviramo ni jedne ni druge! I uostalom, tvoje nožice... Te tvoje nožice...

- Životinja. Nosorog.

- Samo mi reci da ćeš izaći danas... Reci mi da ćeš igrati... Sad će stići i devojke iz ansambla...

- Krešeš tamo neku, a? Zinku si kresao?

- Bože, kakve gluposti! Ja njoj o umetnosti, a ona meni... Zašto da jurim sitne droce kada sam zaljubljen u primabalerinu?

- I šta ti meni tu o umetnosti, je li, konjino raspala? Reci istinu!

- Ti znaš da sam se umorio od ovoga... Od ove neutralnosti... Od toga, da je umetnost... Bla-bla-bla... Već sam hoću da budem pod nekim... Da li me razumeš? Pod bilo kim.

- Ne počinji. Do predstave je ostalo svega...

- Neka su crveni, braon, ali neka je jedan...

- Sve te razumem... Nema potrebe.

- Ima.

- Nećemo stići.

Iznad uha je zviznulo i neko nespretan nagazi i zakrklja. Ma ko da je i po čiju god dušu da je došao, stajao je sada ispred zatvorenih vrata - i nestrpljivo prisluškiavao. Bilo je šest minuta do

početka.

- Stići ćemo. Neka više i neko drugi bude prvi. Gospode bože, ko je smislio da umetnost treba da bude nezavisna?

- Golicaš mi uho, Arkaša.

- Ko je smislio da umetnik treba da bude gladan? Neki idiot je smislio.

- Slažem se. I ja, znaš... Hoću više preciznost. Jednoznačnost. Žestinu. Želim.

- Da li me razumeš? Neka nas pripoje, ali da nam makar daju jasan kodeks pravila, neka postave i cenzora - ali da je jedan. Onda bismo mogli, na primer da igramo *Tramvaj* i *Galeba*... Ili, obrnuto, *Hamleta* i...

- Da! Da...

- Kao utehu, shvataš li? Umetnost mi je... S tobom...

- Tiše... Tako...

Kucanje na vratima.

- Dobro veće! Arkadije Pavloviču! - glas je bio promukao, nizak - i na čudan način poznat Artemu.

- Ko je? Ko je to?!

- Gospode...

- Pa, da, i Olga Konstantinovna je tu. Hoćete li mi otvoriti?

- A... O! Drug major! Gleb Ivanić! Kojim povodom? Odmah... Odmah. Čime se bavimo? Otvaramo. Evo mi... smo šminkali... Olgu Konstantinovnu. Za predstavu. Sad otvaram.

Artem je video kroz otvor: četiri para potkovanih čizama i čizme na šniranje. Vrata su se otvorila.

- O... Šta se događa? Zar imate pravo da ovde... S naoružanim ljudima... Glebe Ivaniću! Ovo je neutralna stanica! Vi ste nam, naravno, uvek drag... gost... Ali šta se ovo događa?!

- U posebnim situacijama. A sada je posebna situacija. Primili smo signal. Na stanici se krije špijun. Evo papira. Sve je zvanično, od Komiteta državne bezbednosti. Izvesno je da ima radio-vezu putem koje razmenjuje informacije s neprijateljem. Priprema diverziju.

Artem je potpuno prestao da diše. Pomislio je da ni kod jednog od četvorice ubijenih stalkera gore nije bilo radio-stanice. Našao je minu, ali radio je nestao.

- Ima li kod vas ljudi koji imaju radio-stanicu?

- Kuda? Stani! Dokumenta! - zagrmelo je iz susedne sobice. - Drži ga!

- Ko je to tamo?

- Naš saradnik. Za tehniku. Petar Sergejevič.

- Kuda ćete, Petre Sergejeviču?

Zatreštalo je, čulo se stenjanje. Kroz otvor se videlo kako Umbah pada na kolena, obešenih brkova: jedan raščupani brk su mu pritisli čizmom na šniranje. Artem se molio da Umbah ne pogleda mrak ispod scene. Da Umbah od straha ne izda Artema, kako bi sebi otkupio život.

- E pa, momci, pogledajte kakvo je to đubre tamo kod Petra Sergejiča...

- To je... To mi je za posao... Ja sam inženjer...

- Ma mi odlično znamo ko ste vi. Dali su nam informacije o vama. Pripremali ste terorističke napade?

- Taman posla! Ja sam inženjer! Za tehniku! U pozorištu!

- Kupite ovog glupaka. Ide na Lubjanku.

- Ja protestujem! - Arkadij se odlučno usprotivio.

- Kupite, kupite ga. Dođite ovamo, Arkadije Pavloviču. Na sekund - glasovi su se udaljavali od scene i zbog toga je već bilo tiho i veoma je razgovetno zašuštalo. - Slušaj, ološu.

Koga si to na grudi privio? Misliš da će nam sad biti teško da i tebe u isto vreme povučemo? Provozaćeš se po Crvenoj liniji do poslednje stanice i nikom nećeš ovde faliti. I tvoja Oljenka... Tvoja... Ako je još jednom pipneš, odseći ću ti kurac. I jaja. Sam. Umem to. Heroj, šljam, ljubavnik. Idi tucaj svoje balerine, a na Olgu da nisi ni pomislio. Jel' jasno? Jesi li me razumeo, govno?!

- Ja... P. P.

- Reci: tako je! Tako je, družo majore!

- Tako je. G-glebe Ivaniću.

- Dosta. Idi. Prošetaj.

- Gde?

- Gde hoćeš. Po-lazi!

Iznad glave je zaškripala scena: čuli su se koraci s prekidima. Arkadij Pavlovič nije znao kuda da ide. Zatim je skočio na tle, opsovao. Nastade tišina: Umbaha su već podigli i odneli, i čizme s blokejima su odskakivale s horizonta.

A pritom je prošlo vreme da se poveže s Ditmarom.

Ponovo kucanje na vratima. Sada već drugačije: grubo, odomaćeno, bez pretvaranja.

- Olga.

- A... Gleb. Gleb, baš mi je drago...

- Stajao sam ispred vrata. Drago ti je, kučko.

- Pa, Glebe. On me ucenjuje. Ne daje mi uloge normalnih. To je jedno, a drugo... Drži me na kratkom povocu, daje mi lažna obećanja!

- Ućuti. Dođi ovamo.

Bučno, sočno su se poljubili. Jedva se razdvojiše.

- Dakle. Ja ću noćas doći. Imam streljanje uveče. Jurićemo izdajnike. A meni je posle takvog posla... Uvek do slatkog. Tako da trnu zubi. Da budeš ovde i čekaš. Jasno? I u suknjici. Baletskoj.

- Razumem. Biću tu.

- I da nikog ne bude. Tvog Arkaša ili...

- Dobro, dobro. Glebe... A ko... Ko su izdajnici?

- Popa su uhvatili. Držao je propovedi. A ostali su prebegli. Na Liniji je loša situacija s pečurkama. Neka bolest. I oni su pobegli, kukavice. Sećaju se kako su one godine natekli. Nema veze. Neće oni daleko stići. Mi ćemo za pretnju i upozorenje desetak-dvadesetak njih da ukokamo, a ostali će se momentalno smiriti. U redu. Nije to za žene. Ti se bolje zaperi nego što postavljaš pitanja. I ne zaboravi baletsku suknjicu.

- U redu.

Sočno, s uživanjem je pljesnu po zadnjici, zalupa po sceni petama, teško doskoči na granit i nestade nekuda: u isti bezdan odakle je i iskočio.

Artem je i dalje ležao, čekao: da li će plakati? Da li će histerisati, pasti u fras, da li će ponovo zvati svog Arkadija?

Ona zapeva.

- To-re-a-dor... Hrabrije... U boj...

* * *

- Dame i gospodo! I! Dozvolite! Da vam! Predstavim! Superzvezdu! Boljšog! Teeeeee-aaaatrraaa... Olgu Ajzenberg!

Pojavila se neka truba - setna i predivna - i Olga Ajzenberg izađe na svojim dugim nogama, sasvim nepodesnim za život u katakombama, i krenu ka šipci. Lice joj se nije videlo

zbog kulisa, samo senka, iscrtana tušem; ali ona beše neverovatna.

Izašla je na scenu u dugoj haljini; koje se oslobodila prvom prilikom, pre nego što će zabaciti svoje predivne noge na šipku.

Artem je postavio na podu antenu od metalne igle, usmerio je u pravcu gde je pretpostavljao da se nalazi Tverska. Natakario je slušalice, okrenuo prekidač. Nije imao vremena, nije imao hrabrosti da se probija sa radio-stanicom na ramenima kroz prepunu salu, da se svađa sa stražarima, da se uspinje pokretnim stepenicama gore. Kad bi uhvatio odavde signal kroz tunel do Tverske-Darvinove. Kada bi uspeo.

- Prijem... Prijem...

U glavi mu je zašuštalo, zapištalo i smirilo se:

- O! Stalkeru? A mi već tvom dedi uzimamo meru. Kasniš.

- Otkazujte operaciju! Prijem! Otkazujte! Oni neće zauzimati Pozorišnu! Prijem! Tamo su svi gladni... Na liniji. Oni te barikade... Postavljaju... Da bi hvatali prebegle...

Ditmar je ispustio neki nerazgovetan zvuk: pljunuo je ili zagroktao.

- Šta misliš, da si me sada prosvetlio, a?

- Šta?

- Gde je mina, kretenu? Jesi li postavio minu?

- Zar me nisi čuo? Neće biti nikakve invazije na Pozorišnu!

- Pa kako to... - sad je postalo jasno: to se Ditmar smejaao. - Kako neće biti? Sigurno će

biti!

GLAVA 10
CRVENO

Ej, momak! Šta ti treba?

Artem pogleda u onog koji ga je pitao: zvezda boje maline je plivala u nečem mutnom. Slegnuo je ramenima.

Pod lukovima su ukrivo stajale motke s izbledelim crvenim zastavama. Lučni svodovi su bili skoro u visini čoveka, s okačenim tablicama: „Crvena linija. Državna granica”.

- Hajde, idi. Dobro zagledaj.

Oficir nije skidao pogled s njegovih ruku. Crvenoarmejci iza njegovih leđa su čekali naređenje.

Šta sad treba da radim, upita Artem samog sebe.

Ne treba ni u kom slučaju: da podigne ruke i zakorači napred. Ne srne: da ide za ovim nesrećnim Umbahom tamo, gde će ga sada, Petra Sergejeviča, ispitati u sitna crevca. Ne srne da prizna da je vezista - diverzant, ne Umbah, već on, Artem. Zato što Artema svejedno neće pustiti do Umbaha, a Artem će biti sledeći.

Onda šta?

Onda da zaboravi na Umbaha, na ono što je čuo ili nije čuo u tuberkuloznom moskovskom etru, da zaboravi na Homera, koji ga čeka tamo negde na Puškinovoj sa omčom oko vrata, na Ditmara i njegov zadatak, na ljude koji mu sede iza leđa i posmatraju ovu glupost i koje će uskoro da izbodu bajonetima, da se oprostí sa zvezdom boje maline i krene lagano ka Novokuznjeckoj. A iza njegovih leđa neka se desi šta god - kad se okrene, neće videti ništa.

A šta se događa tamo, na Novokuznjeckoj?

Ništa.

Isto što i na VDNH.

Pustoš. Vručina. Pečurke. Takav život koji Artem treba da otaljava, ne prigovarajući, dok ne ispusti dušu. Da napravi krug i vrati se Anji. Jednom, sa tuđim mrtvim dokumentima.

Dokumenti su tuđi, a život će biti samo njegov, Artemov, prethodni - crn, uvrnut i suv, kao izgorela šibica. Da li on želi takav život? Da li može?

Olga Ajzenberg je skinula gornji deo haljine. Projektori, bez ruku Petra Sergejeviča, su osiromašili, ciljali u nju nespretno - previše naglo, zaslepljujuće, reflektujući na zid zagasito crnilo Olgine figure.

Truba je svirala prebrzo, previsoko, mučno, zavrtala stomak, i uz nju se besomučno vrtela silueta žene na šipki, kao da je nasadena na kolac.

- Jesi li gluv? Hajde, mrdaj!

A, eto, Artem je, dok je tražio Umbaha, dok je ovamo išao zajedno s Homerom, zaboravio nakratko, kako je to kada nekud ideš. Starac mu je dao nešto. Makar pravac. Oprosti, čiča.

Kako da te spasem? Da učinim kako đavo veli? Da mu pomognem da napravi pokolj?, Zar će te tada pustiti? Neće te pustiti, čiča.

I eto ga izbor: šta god da odlučiš, beznadežno je.

- Pa hajde, pretražite ovoga!

Noge same uzmaknuše unazad. Noge još nisu ništa odlučile.

U sali su se osvrtali, zviždali.

Za Artema se zakači neko, u železničkoj uniformi. Da li je u stvari on Artema tako željno iščekivao, dosađujući se, posmatrajući glumicu, koja se izvijala na kolcu?

Ako kreneš napred na drugu stranu, noge su znale da se nazad nećeš vratiti. Telu je bilo

rano da umre. A duša nije mogla nazad u taj stari život.

Neću decu s njom, shvatio je Artem. Prosto je shvatio, u potpunosti.

Šta je tamo, na VDNH? Tamo nema ničeg. Tamo je sve što Artem nije postao. I sve ono zbog čega bi pre umro, nego postao to.

U mislima je naterao sebe da podigne ruke - jedna se podigla nešto brže. Znoj se pojavio na slepoočnicama, slivao se kao alkalna kiselina u oči, pekao. U njemu je lebdela zvezda boje maline.

Možda te još nisu ubili, Petre Sergejeviču? A? Ja sam, eto, ka tebi išao kroz pola metroa. I evo došao sam. I sad odavde nemam više kud. Daj, nisu te još ubili?

- Imam informaciju.

- Šta ti tamo mumlaš?!

Artem je iz sale osećao paukov pogled na sebi, na koži. Zato je ponovio isto tako tiho:

- Imam važnu informaciju. O diverziji koja se sprema. Od strane Rajha. Hoću da porazgovaram. S oficijom. Državne bezbednosti.

- Ne čujem!

Artem obrisa znoj i iskorači napred.

* * *

Prelaz na Ohotni rjad je bio dug, beskrajn, kao da je specijalno napravljen za Artema, da bi uspeo da se predomisli.

Na Crvenoj liniji bila je tanka spoljna granica: prenosna ograda i par mrtvih stražara. Zato su iznutra, gde stranci ne mogu da vide, bila ojačanja u tri trake. Vreće, bodljikava žica, mitraljezi. Cevi su im gledale u zid, ni unutra, ni spolja: još uvek nisu znali sa koje strane će napasti neprijatelj.

Bojom preko šablona je bio iscrtan na zidovima dvostruki profil: ćelavi i namrgođeni ljudi debelih obraza, neverovatno slični, kao žig na medalji; jedan drugog prikrivaju, i štite. Braća Moskvi, Artem je znao. Ovaj što je u prvom planu je Maksim. Aktuelni generalni sekretar. Ovaj preko kojeg su odštampali Maksima je umro.

Svakim korakom dalje od Pozorišne polomljena truba Boljšog se čula sve slabije; zato što se sa suprotne strane, od Marksovog prospekta, sve glasnije i glasnije čulo kroz prolaz - pravo u lice - bravurozno, veselo, sazvučje koje je stvarao čitav duvački orkestar. Orkestrirani marš se borio sa setnom trubom već tamo gde je kod prelaza tek počinjala druga trećina - i vraćao ju je nazad, u teatar.

Bilo je loše osvetljeno: duž žice samo se nazirao tračak svetlosti, a dalje je sve utonulo u duboki mrak. Do sledeće žice. Usput nisu sreli žive duše, samo namrgođene vojnike. Artem je hrlio napred, hteo je da se obračuna sa sudbinom, a sprovodnici nisu žurili, njima je bilo svejedno...

Jedva je istrpeo do Marksovog prospekta - Ohotnog rjada. Do poslednjeg kordona, koji je izgledao isto kao i prvi: slabašno, ako jače duneš - srušićeš ga. Ostalo se od njega nije videlo, stepenice su bile zaklonjene, i zato se činilo da se nikome tu, na Crvenoj liniji, Pozorišna nije predala.

A orkestar je bio pravi pravcijat - i stajao je baš na ulazu, kod granice, i iz sve snage je duvao, zvonio, bubnjio. Zbog njega je i nehotično imao potrebu da pruži ruke; i naravno, nikakva truba i drugi pozorišni zvuci nisu mogli da prođu kroz njega.

Stanica je prijatna, domaća, mala, kao sve prvobitne metro stanice, i bila je ispunjena narodom jedne boje. Nije bilo prljavo i voda nije tekla sa plafona i lampe su svetlele; jednom reći, sve je bilo pristojno.

Ali te sekunde kada je orkestar začutao na trenutak, da bi promenio marš, čuo se drugi glas na stanici. Neuobičajen: umesto žamora, koji je bio karakterističan za ljude, na Ohotnom rjaju čulo se šuštanje. Šuštao su, osvrćući se, u zavijenim redovima, gde je svakom na dlanu bio zapisan broj, šuštao su u podnožju lukova - za stolovima su svirali neku laganu stvar, nepoznatu Artemu - šuštao su žene i šuštao su deca. I odjednom - dok su bubnjevi i talambasi smirivali disanje - stanica je polako gubila svetlo i čistoću. A onda je transporter s orkestrom kretao dalje i veselje je ponovo menjalo stanicu. Lampice su jače svetlele, usne se širile u osmeh kod prolaznika, a mermer je jače sijao.

Za bolje raspoloženje imali su parole, isto šablonske, štampane: „Crvenom linijom precrtajmo bedu, neznanje i kapitalizam!”, „Ne - pljačkanju sirotinje! Da - opštoj jednakosti!”, „Njihovi oligarsi jedu pečurke naše dece!”, „Puna norma za svakog!” i „Lenjin, Staljin, Moskvin, Moskvin”. Čelavi Lenjin i brkati Staljin bili su okačeni na zid u zlatnom ramu na čelu stanice. Pored je stajala straža sastavljena od bledunjavih dečkića sa crvenim maramama oko vrata, bilo je rasuto cveće: od plastike.

Artema, u pratnji straže, lokalci kao da nisu ni primećivali, svi, pored kojih je koračao, kao da su imali preča posla; nikom nije mogao da uhvati pogled. Ali trebalo je da se mimoidu, pa da na potiljku oseti žar - ti rasejani pogledi su se tu koncentrisali iz njihovih radoznalih klikera.

On je išao i dogovarao se s Petrom Sergejevičem, da ovaj još malo sačeka s umiranjem i da ne ide nikud. Prošlo je svega sat vremena, postojala je šansa.

Sedište KGB-a bilo je u unutrašnjosti stanice: ispod poda, po kojem su gazili jednobojni građani, bio je još jedan sprat, nizak, za koji niko nije znao, i tamo je ulaz bio isti, kao da je garderober - tu i tamo bili su uglavljeni lagori s četkama.

Ali iznutra je sve bilo uobičajeno: do struka zelena boja, dalje bela, tamni i nabubrela malter od vlage, lampice koje većito trepću, i niz soba.

Sprovodnik jednu otvori, gurnu Artema u nju.

- Moram hitno da idem! Hitan raport!

- Rapport je u vojsci - namignuše mu. - A ovde su ti prijave.

Odzvonilo mu je u ušima, zvuk spoljne reze išao mu je po nervima.

Pogledao je susede: žena iscrtanih očiju i izblajhutih šiški, preostale kose sakupljene u punđu na potiljku, i mrzovoljni čovek belih obrva i trepavica, neuredno ošišan. Koža mu je bila gruba i tamna, kao kod alkoholičara.

Umbaha nije bilo u ćeliji.

- Sedi - reče žena. - Nećeš biti pametniji ako stojiš.

Muškarac se snuždio.

Artem se približio klupi i ostao da stoji, kao da bi ga zbog toga brže primili, saslušali i složili se da puste vezistu na slobodu.

- I ti misliš da će se sve odmah srediti, jelda? - uzdahnu žena. - Mi smo evo već treći dan ovde. I dobro, može se. Oni to tako sređuju... Bolje i da ne srede do kraja.

- Ćuti - proštenja čovek. - Makar sada učuti.

- Da nisu pre mene ovuda priveli čiču? - upita je Artem. - S ovakvim brkovima? - on pokaza rukama, onako kako su otromboljeno visili Umbahovi brkovi.

- Nisu. Nisu ni bez brkova. Samo mi ovde čamimo. Mučimo jedni druge.

Muškarac se okrete od zida i zlobno ga ogreba noktom.

- A šta si ti uradio?

- Ništa nisam uradio. Moram da izvučem čičicu.

- A šta je čičica uradio?

Artem pogleda njene čarape u boji kože, cele u zakrpama, njenu ruku - modra krv teče tik

ispod kože, raspiruje je. Oči zbog crnih ivica isprva izgledaju velike i strasne, a u stvari su sasvim obične. Osmeh uokviren borama. Borama umora.

- Ni čičica nije ništa. Mi inače idemo s Pozorišne. Tamo smo normalno živeli.

- I kako vam je tamo, na Pozorišnoj? Pretpostavljam loše? - ona reče saosećajno.

- U redu je.

- A nama ovde pričaju da ste skoro pojeli jedni druge. Lažu, jelda?

- Juljka! Jesi li toliko glupa? - zovnuo ju je muškarac.

- Mi ovde lepo živimo - reče Juljka. - Nas u stvari boli dupe kako je kod vas - ona razmisli, pokoleba se. - Jel' dugo stojite za pečurke?

- Kako stojimo?

- Pa kad staneš na kraj reda. Koji si onda broj?

- Kakav red? Ako imaš novca, onda kupiš.

- Novac, misliš - kupone, jel'?

- Ovde kod nas - umeša se muškarac - nije potreban nikakav novac. Kod nas jede onaj ko radi. A ne kao kod vas na Pozorišnoj. Kod nas je radnik zaštićen.

- Dobro - reče Artem.

- Jedite taj vaš novac - dodade muškarac.

- Andrjuše, pa šta si ga napao? - štitila ga je Juljka.

- Skembali neku njušku, a ti mi još pokaži i sise! - Andrjuša pljunu ispred sebe, ali kao da je hteo prema Artemu.

- A sad su ti odjednom bitne moje sise - osmehnu se ona muškarcu.

- Ja nisam provokator - reče Artem samom sebi.

- Mene apsolutno ništa ne zanima - reče Andrjuša. - To nije moja stvar.

Ćutali su.

Artem prisloni uho na vrata. Bilo je tiho.

Pogleda na sat. Šta radi Ditmar? Da li mu i dalje veruje? I koliko dugo će još pristati da mu veruje?

- Znači uopšte nema redova za pečurke? - upita Juljka. - A koliko vam daju na ruke?

- Za koliko imaš novca. Metaka - za svaki slučaj objasni Artem.

- Isplati se - uzbuđeno reče Juljka. - A ako dođemo u paru?

- Šta?

- Onda će oboma dati koliko imamo?

- Pa da.

- Crkli dabogda - reče Andrjuša. - Šta misliš, čije pečurke žderu? Moje i tvoje! Naša deca ovde crkavaju od gladi, a oni tamo sve deblji!

- Ne crkavaju! - uplaši se Juljka. - Mi i nemamo decu.

- Ja to metaforički, to jest slikovito.

On se zagleda setno u Artema, s osećajem upravo načinjene nepopravljive greške; lagano crveneći u licu.

- On to nije rekao - zamoli Julja Artema. - Jel' važi?

Artem slegnu ramenima. Klimnu.

- Gledaj sebe! - dreknu Andrjuša na ženu. - Pizdo! Da nisi baljezgala, već bismo bili kod kuće. Jefimovi te ničemu nisu naučili!

- Jefimovi su barem ćutali, Andrjuša - prošapta ona. - I odveli su ih. Nisu nikad rekli reč protiv... Protiv.

- Znači, imalo je za šta! Znači, imalo je! - viknu on šapatom. - Kako to da samo tako, bez razloga ljude odvedu i... - on ispljunu šlajm. - I celu porodicu.

- Šta - celu porodicu? - upita Artem.
- A ništa! Šta god!
- Pa šta sam upravo rekla? Da neće biti dovoljno pečuraka za ovu godinu. Da je slab rod u sovhozu, zbog budi... Zbog bele budi. Gladovaćemo. I to je sve tako! Nisam ja to izmislila! A oni će: kleveta... Ova... Propaganda...
- Kome si to rekla? Pizdo glupava! Svetki Dementjevoj si rekla! Zar ti ne znaš za Dementjeve?
- Kod Dementjevih je Daška u odeljenju za konzerviranje, ona izgleda ni sama ne shvata!
- Znači stoji i prećutkuje! Ne hvataju ljude zbog toga! Zbog čega Vasiljevu? Što se prekrstila uz „Gospode pomiluj”! A Igora ovide iz sto pete, zašto su ga pokupili? Što je na pauzi za pušenje trtljao da su spolja došli ljudi na Čerkizovsku.
- Odakle spolja? I onda?
- Nisu iz Moskve. Odnekud odozgo. Na primer, iz drugog grada. I da su kao došli bez zaštitnog odela. I šta s tim? Jasno je da je to bajka. Kao sve su do jednog, te iz drugog grada, počistili i istog dana... - on pokaza prstom preko grla.
- Ne pokazuj na sebi! - prepala se Juljka.
- Bajka, zar ne? Budalaština! Ameri, kurtoni, sve su nam srušili, to zna i malo dete da je ostala samo Moskva. Kakav drugi grad! A Igorku Zujeva su narednog dana pokupili. Judin je čuo tamo, a Judin je isto... Moraš da budeš glup kao panj da bi uz Judina...
- Iz kog grada? - Artem se približi. - Iz kog grada su došli? Ovi, na Čerkizovskoj?
- A-ha - reče mu Andrjuša. - Sad ćeš videti.
Artem se odvoji od vrata, zakorači ka muškarcu, i primače mu se.
- Da li je on pričao? Jel' pričao? Taj Igor?
- I ispričao.
- Reci! Reci, važno je!
- Ti još nisi podneo prijavu za svog čičicu! Šta si toliko zapeo? - zlobno se nasmeja Andrjuša.
- Ti si potpuni kreten! Reci prosto! Odakle?! - Artem uhvati muškarca za okovratnik, zategnu ga preko pesnica, pritisnu ga uza zid.
- Ostavi ga! Ostavi! - lepim tonom reče Juljka. - On ništa, ništa ne zna! Straža! Ljudi!
- Sve je to sranje.
- A ako nije?!
- Šta ako nije?!
- Ništa! Onda možemo odavde da brišemo! Iz ovog metroa! Andrjuša, odvojivši se od poda, zavrte glavom. Obesi nos.
- Kad bi im tamo bilo tako lepo, zar bi dolazili kod nas? Artem je tražio hrabrost - da se raspravlja - i nije se snašao.
- Spusti me. Vрати me gde sam stajao, gnjido - reče Andrjuša. Artem ga spusti. Okrete se, vrati se nazad do vrata.
Htede da ih pritisne čelom, a ona se otvoriše.
- Neki sa Pozorišne. Na izlaz!
- Uzalud je - reče Artem Andrjuši.
- Eto, lepo ih sam pitaj - groknu ovaj.
* * *

- Evo, družе majore. Evo ko je diverzant.
- A lisice? Daj ga s lisicama.

Lisice škljocnuše.

- Tako je to kada sami priznaju... Uvek treba sa liscama - objasni Artemu drug major, susrećući ga na pragu. - Zovi me Gleb Ivanić. A ko si ti?

A Artem je već znao da je to Gleb Ivanić. Znao je njegov promukao i dubok glas. I čizme na šniranje.

- Koljesnikov Fjodor.

Kao u pasošu, kojeg mu je Ditmar izdao.

- Pa, raportiraj, Fjodore.

Gleb Ivanić je bio zdepast, snažan; mesnat. Čeonu deo glave mu je ćelavio, debele usne behu rumene. On je bio Artemove visine - dakle, ne naročito visok; ali duplo širi, a četiri puta zdraviji. Košulja mu nije spadala, kragna je bila preuska za vrat kao u bika, pantalone zategnute.

Sam Gleb Ivanić je seo za sto, ostavio je Artema da stoji.

- Niste uhvatili pravog.

- Kako nismo? - obazrivo reče major.

- Umbaha. Na Pozorišnoj. On nije kriv ni za šta. Pomešali ste.

- A koga je trebalo da uhvatimo?

- Drugoga.

- A. A-ha. I ti si došao da ga oslobodiš?

Major je odmah počeo da se dosađuje.

- On nije nikakav diverzant. On je inženjer u pozorištu - reče Artem.

- Ali priznao je da je diverzant.

- Onda je... Slagao je. Optužio je sebe.

- To je već njegov problem. Imamo sve potpisano.

I šta dalje?

Soba je bila prostrana, ali strogo jednostavna. Na podu se krivio linoleum, u uglu je stajao sef poput sive kocke, sto je izgledao skupocen, trofejni - i dva portreta na zidu. To je sve.

A ne, nije sve.

Nešto je još kucalo. Artem se osvrte oko sebe: pozadi, nad ulazom - visio je zidni sat. Nedavno ga je video - na sasvim drugom mestu. Običan sat: staklo u plavoj plastici. Na brojčaniku je nacrtan štit proboden mačem, i još slova skladna, sva velika, sa crticom. „VČK-NKVD-MGB-KGB”. Bilo je deset minuta do deset.

- Žuriš li negde, Fjodore? - upita ga major. Iskezi se. - Kasniš?

- Zanimljiv sat.

- Sat je neophodan. Na njemu već vidim da me čeka posao. Jel' to sve, Fjodore? Ja bih sa tobom nastavio kasnije.

- Moram da porazgovaram s njim.

- A to je nemoguće. Ko ti je on? Rođak? Ili kolega?

- Šta je priznao? On nije diverzant. On nije nikad bio na Rajhu. Vi niste njega tražili. Već drugog.

- Ne, Fjodore. Njega smo tražili. Petra Sergejiča. I Rajh nema nikakve veze s tim. Evo - major zamahnu nekim masnim papirom. - Poternica. Iz centralnog aparata. Centralni aparat ne može da pogreši.

Znači, nisu dolazili zbog njega, zbog Artema? Umbah je sam kriv?

- Da li je to sve? - podiže se Gleb Ivanić. - Pošto mi je zakazano u deset.

On se nagnu prema sefu, zaškripa vratima; i izvuče crno-sivi revolver potamneo od ogrebotina.

Tad se Artem seti šta major ima zakazano.

- I šta... Šta će sad biti s njim, s Petrom Sergejevičem? - upita on osušenog grla.

- Smrtna kazna - reče major. - U redu, Fjodore. Sačekaj sutra. Sutra ćemo još razgovarati s tobom. Osećam da će to biti duži razgovor. Ti hoćeš nešto da mi kažeš, a dvoumiš se. Moram da te nekako otvorim, a danas loše stojimo s vremenom. Imamo posla.

On je preturao po sefu, izvukao iz kutije punu šaku bakarnih metaka, rasuo ih po stolu. Izvukao je burence pištolja, počeo da ga puni njegovom glupavom smrću. Jedan, dva, tri, četiri, pet, šest, sedam. I još je ostalo.

- Ne smete da ga ubijete! - zaurla Artem. - Umbaha!

- Zašto?

- On ima informacije... On je vezista. I on zna nešto...

- Sve što on zna, znamo i mi - smirio ga je major. - Od nas ne može da se sakrije tajna.

Dosta je. Idi, odspavaj. Mene ovde... čekaju ljudi.

Gleb Ivanič se očešljao, zagladio se po napetom rajsferšlusu, slatko se protegao.

- Ali vi nemate predstavu! On ima informaciju! Važnu... On... - Artem se ugrize za usnu, poslednji put se premišljao. - On je pronašao preživelle! Povezao se! S ostalima! Shvatate li? S ostalim preživellima! Van Moskve! - on pogleda majora u njegovo široko ravno lice.

Tamo se ništa nije izmenilo ni pomerilo.

- Kakva budalaština.

Zatim je preko usana prešla samo senka osmeha. Gleb Ivanič rukom popravi kosu. Imao je zamišljen pogled. On je čekao, čekao je veče, čekao je deset sati, i čekao je ono što će se dogoditi posle dogovorenog susreta sa svojom lepom kućkom u baletskoj haljini. Eto o tome je hteo da razmišlja.

Artem podiže vezane ruke.

- A šta ako postoje još neka mesta na kojima može da se živi? Ako ne moramo, ako nismo u obavezi da ostanemo ovde u metrou... Do kraja... A? I on - on! - možda to zna!

Major je izmerio u ruci revolver, zažmurio, pogledao sto kroz nišan.

- To je kvalitet - zamišljeno reče. - Iz njega su sigurno pucali još pre sto godina. A ipak...

Nema pouzdanijeg revolvera od nagana.

Posebno za ovakav posao. Ne zaglavljuje se, ne pregreva se.

- Ma čuješ li šta ti govorim?! - pobesneo je Artem. - Ili ti znaš nešto?!

- U redu, dosta je. Konvoj!

- Ne, nije dosta! Ako ga ubiješ sada, mi nikad, ništa... Nikad!

- Straža, majku vam! - zaurla major na vrata.

- Nikad! On je jedini, shvataš li? Nikom drugom nije uspelo! Da pronađe, da stupi u kontakt... Njega ne smete da ubijete!

- Ne smemo?

- Ne!

- Važna informacija?

- Da!

- Preživeli!

- Preživeli!

- U redu, idemo.

Major uhvati Artema ručerdom za rame, hidrauličnom presom gurnu vrata, izvede ga u hodnik. Stražar se približavao, skrušen i preplašen, dodatno paleći smotanu cigaretu, ali major mu samo gurnu oksidiranu cev u njušku i odgurnu je.

Izvukao je iz džepa svežanj ključeva, zazveckao je njima kraj nekih vrata. Tresnu njima, ugura Artema u ćeliju. Tamo je sedelo sedam ljudi, bledih i znojavih.

- Umbah!

- Ja sam.

Obešenih brkova, Petar Sergejevič se pridiže, gledajući nervozno i u iščekivanju. Sav je bio u krvi, tamnobraon i sasušen; rasečena nosna kost i krezuba usta. Glavu je malčice zabacivao, da ne bi teklo iz nosa.

Preko njegovog lica čas pređe senka, čas zračak svetlosti: šta da očekuje?

Major prisloni revolver na njegovo čelo i odmah mu se uši zacrveneše, grunulo je kao maljem i prsnule su sitne crvene kapljice unaokolo, na njegovu ruku, na lice, na bluzu. Umbah se opusti i sede na pod, ostade kao vreća peska. Ostali bleđi zapušiše uši, baba vrisnu. Zid je bio sav od vlažnih blistavih komadića. Tamničar je provukao glavu u ćeliju, nečujno je opsovao, i nešto je nečujno upitao. U ušima je prodorno zvečalo.

Major uhvati Artema za rame i izvuče ga u hodnik, zalupi vrata. Zaurlao je kroz zvonjavu.

- Ko ne srne? Ja? Ja ne smem? Ti, pasji sine! Ja ne smem?!

Bilo mu je muka, vrtelo mu se u glavi.

Artem je gutao knedlu, suzdržavao se. Ako se isповраća, pokazaće slabost.

- Izvedite sve koji su za odstrel! Koliko može! - major jedva povika tamničarima kroz zvonjavu. - Koliko ih imamo?

- Sa Umbahom ih je bilo sedmoro.

- Taman će biti dovoljno u burencetu. I treba ćeliju oprati!

Major načini korak i stade pravo ispred Artemovih očiju. Stražarima koji su istrčali iz kućice reče:

- Vodite ga za mnom!

Vratiše se u kabinet.

- Ti kažeš, ne treba. Treba! Treba vas sve pobiti. I to javno. Korisna stvar je streljanje. I to svako đubre misli da je ono glavni junak, da je taj film snimljen o njemu. A evo, vidi, kako ljudi postanu vreća govana. Škljoc! I gotovo. I nećeš više biti tako uobražen!

On uze sa stola metak koji nikom nije pripadao i turi ga Artemu pod nos.

- Vidi. Ovo je za tebe. Hteo sam sutra da razgovaram s tobom natenane. Sa tvojim nebulozama. Ali ti sam ideš mečki na rupu.

Izvukao je bubanj, lupao je po njemu u Artemovo ime.

- Ovoga sa ostalima!

- Ne - Artem zavrte glavom koja je bridela. - Ne!

- Mrš!

- Danas... Sada... Rajh... Biće... Na Pozorišnoj...

- Mrš, stoko!

- Umbah... On je njihov agent. Bio. Ja moram da... Ga izvučem. Odavde. Ja sam isto... Isto diver... zant.

- Ti si brbljivac...

- Stani. Stani. Sve sam lagao za vezistu. Da ga ne biste ubili. Istina je. Kunem se... Tamo su sada dve... grupe. Miniraju prelaze.

Gleb Ivanić se napokon okrete ka njemu.

- Zašto?

- Osvojiće Pozorišnu.

- I?

- U njihovim tunelima su jurišne brigade. Na gotovs. I dve diverzantske grupe na Pozorišnoj. Dići će u vazduh prelaze ka vama. I kada odseku Pozorišnu... Kroz pet minuta... Biće tamo.

- Šta s Umbahom? Čemu on?
- On je radio-telegrafista. On je trebalo da primi signal za početak.
- A ti?
- Ja sam s njim. Vezista.
- Ko vas je poslao na zadatak? Tebe?
- Ditmar.
- Poznanici smo.

Major se skamenio. Sat iznad Artemove glave je kucao: tik, tak, tik. Isti sat kao kod hanzeatskog majora. Samo je završetak u istoriji skraćenica VČK bio drugačiji, prevremen.

- Pa dobro, ti si ovde. Kod nas. I Umbah je kod nas. Znači, oni još čekaju. Koliko će čekati?

- Trebalo je da napadnu pre kraja predstave. Ako odugovlače... Pošalju nekog da proveri. I opet će uleteti.

Tik. Tak. Majorove obrve se približiše.

- Ostale lično poznaješ? Iz te dve grupe?
- Poznajem. Starije.
- Hoćeš li da nam pomogneš?

On klimnu jednom kruto, ukočeno.

- Nećemo uspeti tako brzo da sakupimo ljude... - reče major naglas. - Treba vreme razvući. Treba razvući vreme.

Htede da došapne majoru, ali se plašio: ovaj će sigurno uraditi suprotno. Mora sam. Misli, misli, majore. I?!

- A ako im pošaljemo dezinformaciju? Da su grupe već neutralizovane?
- Kako? Neće upaliti.

Artem je hteo da zažmuri, da se sakrije, da zataška nagone, da major ne pogodi njegovu aluziju, njegovu molbu; ali on natera sebe da drži oči izbečene, kao da je sam prizivao Gleba Ivanića u sebe. I ovaj je ušao u Artema kroz ženice, razmakao rožnjače, pohabao i isprljao sve sitnim komadićima Petra Sergejeviča.

- Šifru, kod, jel' imaš za radio-vezu? - odluči on na kraju.

Artem ćutke spusti glavu. Zatim je oprezno vratio nazad. Plašio se da ne pokoleba majorovu odluku, jedini Artemov spas.

- Idemo.

Kroz hodnik, pored otključane ćelije, gde su bili osuđenici na smrt, zagledani u pod, u zidove, kao da su žurili da sakriju i sačuvaju svoje duše u prorezima između pločica, ispod preklopa linoleuma, ispratili su ga u drugu sobu, s natpisom „Veza” iznad vrata.

U stav „mirno” stade iznureni radio-telegrafista sa zečjom usnom. Što sa telefonom, zeleni sanduci sa prekidačima i strelama, slušalice.

Stražar je stao na vrata, Artema su šutom s leđa gurnuli ka uređaju. Ali pre toga je Gleb Ivanić uzeo telefonsku slušalicu, bipnuo po tasterima.

- Halo. Ovde Svinolup. Da, Svinolup. Molim vas Anciferova.

Artem uroni. Satovi-blizanci su stali na glupavo i retko prezime.

Nije mogla da bude slučajnost. Slučajnost - ne.

Onaj je bio Boris Ivanovič. Ovaj - Gleb. Isto ime po ocu. Malo su ličili. A svejedno je odmah poverovao, iako je naučna fantastika.

- Da, družo pukovniče. Ovde jedan saradnik ima informaciju. Kaže - Rajh se sprema da preuzme Pozorišnu. Upravo sada.

Glas. Artem je prepoznao glas - tamo, ležeći ispod scene - zato što su braća imala isti

glas. Oni su istim glasom izgovarali razne reči i slagali ih u rečenice; i imali su različite mundire, i sat im se zaustavio u različito vreme. A glas je ipak bio isti.

Gleb je, verovatno, bio stariji. Izgledao je starije. A Borisu je, znači, služba išla brže. Kako se to dogodilo, pomisli Artem iz nekog razloga. Umesto da se pitao da li će pući beli konopac po kojem je išao iznad provalije. Kako se njima dvojici desilo da se nađu na istoj poziciji u službi na raznim linijama fronta? Da li oni znaju jedan za drugog? Sigurno. Nemoguće je da ne znaju. Da li ratuju? Da li se mrze? Da li pokušavaju da ubiju jedan drugog? Igraju se? Šta već?

- Odobravate? Jeste. I hoćete li odmah uspeti da nam pošaljete pojačanje... Da. Slažem se. Nismo mi ovo počeli. Ni ja takođe ne vidim drugog... Tako je. Primljeno.

Artem je čekao tiho, više nije razmišljao da ne bi olujom misli preplašio čarobnu žar-pticu - sreću, koja mu se spustila na rame. Šansa je bila jedna u hiljadu.

- Koja je frekvencija?

Nakrivljeni telegrafista sede uz radio; Artem mu je dao frekvenciju. Počeše da češljaju kroz etar. Slušalice su se Artemu ukoso namestile na glavi: jedna prekriva uho, druga okrenuta prema ljudima.

- Jeste li odneli antenu na vrh? - upita on. - Kako da odavde hvatamo?

- Gledaj svoja posla - savetovao mu je Svinolup. - Ne naša.

- A vi... Da li vam je nekada uspelo... Da čujete druge gradove?

Telegrafista, kao da su njega upitali, odmahnu glavom.

- Nema nikakvih drugih gradova, klinjo - reče major. - Zaboravi.

- Ali ljudi eto dolaze... Pa bili su ljudi iz drugih gradova? Dolazili su u metro.

- Izmišljotine.

- A njih su uklanjali. Vaši.

- Isto izmišljotine.

- I one koji su brbljali o tome...

Gleb Ivanovič zaškilji. Pokuca revolverom po gvozdenom sanduku.

- Nema vajde od prepričavanja laži! Sedimo ovde pa sedimo! Zašto ljudima trovati dušu?

Neka sanjare o onome što im je rečeno da sanjaju. O tome da ćemo pobediti Hanzu, i sve buržuje postrojiti uza zid i onda će u metrou biti komunizam. I svima puna norma za pečurke. Tada će biti dobro. Ovde. Kod nas. Otadžbina mora da se voli, razumeš? Gde si rođen, tu i pripadaš.

- Ja sam se gore rodio.

- A umrećeš dole!

Svinolup ga je potapšao po ramenu i zakikotao se. To je bila prva njegova šala.

Iz gužve u etru izlete glas. Major klimnu Artemu, primače cev ka njegovoj glavi, ohrabrujući ga, nišaneći.

- Ditmar.

- Ovde stalker.

- O! Stalkeru. Šta ima?

- Đurđevak je procvetao.

- Znači, proleće je.

Cev je ušla u Artemovo slobodno uho, hladna, čelična. Pravo u ušnu školjku. Uznemirio se, hteo je da vidi da li je to šala.

- A meni je bila lepša zima.

- Hajde, idi, sakrij se.

Pokušao je da pogleda ispod obrva Svinolupa, ali ovaj nije spustio revolver. Trebalo bi da broji u sebi, ali nije mu uspevalo. Ogrebavši ga, cev pritisnu otvor; zapuši uho.

- Kakvo je ovo sranje? - preko cevi pravo u mozak procedi major kroz zube.

- Otkazujemo operaciju - reče Artem. - Ditmare, otkazujemo...

I tad je u jednom trenu.

Eksplođiralo!!!

Sve je odskočilo, plafon se raspao, strovalila se prašinčina i ostala da lebdi u vazduhu, svetlo je zatreptalo i nestalo, sve je bilo zaslepljeno, zatihlo.

Samo je Artem to čekao. On je samo to i čekao.

Okrenuo se u stranu, zavezanim rukama je povukao cev i izvukao je iz opuštenog stiska debelih prstiju, pa odskoči nedaleko odatle.

Stražar se valjao po podu, pritisnut betonom. Svinolup je, isečen komadom mermera, krvareći išao ukруг. Vezista je samo sedeo nad svojim uređajem, ne shvatajući šta se događa.

Povici su se probili kroz zaglušene uši... Topot.

Svinolup napokon ugleda Artema.

- Ruke! Ruke!!!

Major ih lenjo podiže. Oču su mu igrale. Tražio je način kako da spretnije dođe do njega.

- Mirno! Na izlaz! Požuri! I?!

Nagan je stajao neudobno u ruci, kao tuđ.

- Šta je ovo bilo? - pitao ga je Svinolup, jedva se pomičući.

U inat, stoka.

Artem povuče osigurač: sporo je krenulo. Zastao je da nanišani.

- Ustaj!!! Mr-šššš!!!

- Gde je ovo udarilo?

Pritisnuo je do kraja: eksplođiralo je još jednom, ali ovoga puta ne tako bolno, kao u ćeliji, kada su Umbaha ubili. Uši su se već začepile. Svinolup se uhvati rukom za mrlju na desnom ramenu. Napokon je poslušao, ustade. Opkoračio je stračara, provirio u hodnik.

Tamo je nešto čepkao još jedan tamničar, utučen, mrdao se sa svojim automatom, Artem mu nasumice opali negde u stomak, šutnu automat u stranu.

- Kod koga su ključevi?! Ključevi od ćelija?!

- Kod mene su.

- Otvaraj! Otvaraj sve! Gde je onaj... Koji je lagao za preživete? Zujev! Gde je on?!

- Nema ga. Poslali ga na Lubjanku. Došla je naredba za njega. Njega nema!

- Dolazi ovamo. Ovamo. Gde je moja ćelija? Jel' ovo? Otvaraj!

Major se zapetljao sa nečujnim ključevima, otključao je. Našminkana Juljka i setni „pljuvač” bili su živi i zdravi.

- Izlazite! Bežimo odavde!

Svinolup iskrivi lice.

- Ma kuda to? - upita Andrijuša.

- Kuda?! Na slobodu!

- Neće vala oni nigde s tobom da beže - reče Svinolup.

- Sa linije! Ja ću vas sve izneti odatle!

Juljka je ćutala. Muškarac je trepnuo blago prašnjavim očima. Nešto je razmišljao i skupljao vazduh. A onda - nije čak ni povikao, nego je zaurloao iz sveg glasa.

- Teraj se, njuško šugava! Njuško, provokatore! Mi ne idemo nikuda! Mi ovde živimo! Ovde!

- Da li si ukapirao? - upita Svinolup, smejujući se. - Eto šta je ljubav prema otadžbini.

- Pa vas će ovde staviti uza zid! On će vas staviti! Ovaj! Svinolup!

- Idi u kurac! Sedi, Juljka, šta si skočila, kao ludača?!

- Tako je - reče Svinolup. - Tako treba. A ti, žutokljunče...
Artem se razbesni.
- Ulazi u ćeliju! Ulazi! Oni te se plaše! Ovamo ključeve! Baci! On neće nikuda odavde, jel' jasno? Dosta, evo ga! Idemo! Kako se zoveš?
- Andrej. Ja ću vas izvući odavde! Izvući ću vas, u redu? Brže! Nema vremena!
- Mi ne idemo - posle muža odustala je i Juljka.
- Glup si ti, Fjodore! - zasmeha se Svinolup. - Budaletina prava... Pa to su zečiči! Mirni! Gde oni da beže?!
- Kakvi zečiči?!
- Mirni! Na, vidi!
Svinolup je zadigao Juljki haljinu, svukao joj krpljene čarape zajedno sa gaćicama, pokazao ridasti muf. Ona samo stavi dlan na usta.
- Ej?! - povika on na Andrjušu. - Ej?! Zašto stojiš?!
I svojom ručerdom stisnu Juljkinu odrtavelu zadnjicu. U međunožje joj zavuče ruku, promeškolji tamo.
- Šta?! Stojiš?!
Andrjuša se sfuljao na pod.
- Govno! - Svinolup mu odvali šamar levom rukom, srušivši ga na pod. - Odlazi, govno! Beži! Drži svoju raspalu ženu i beži! A?!
Andrjuša otpuza do klupe, sede, uhvati se za obraz.
Juljka je tiho zavijala. Ajlajner se razlivao.
- Niko neće krenuti za tobom!
- Lažeš, gade. Lažeš!
Neko je trčao niz hodnik, lupao je čizmama. Zar je već stiglo pojačanje? Artem opali tamo, u prašinu. Tamo su čučali, sakriveni ili slučajno umrli.
Gde su ovde bili osuđenici na smrt?
Poskočio je - našao je ćeliju. Sirom otvorena vrata. Nema stražara. Svi stoje unutra. Šestoro. Dve žene i četvorica muškaraca.
- Bežite! Bežimo! Za mnom. Izvući ću vas!
Niko ne veruje. Niko se ne pomera.
- Pa streljaće vas... Stavice vas sve uza zid! I?! I?! Čega se plašite? Šta imate da izgubite?! Nisu mu čak ni odgovarali.
Klateći se, Svinolup je kroz hodnik išao prema njemu. Mirisao je ruku. Smešio se.
- Zečevi. Ze-čevi. Ovi su jednom već pokušali. Znaju čime će se završiti.
- Ti si gad.
- Ti idi, otvori sve ćelije. Hajde, klinjo. Oslobodi ih. Ti lepo imaš ključice, revolver. Pravi si gazda. A?
- Umukni.
Svinolup je došao skroz prljav, grozan, zdepast - i Artem je ustuknuo korak od njega, a onda još jedan.
- Niko neće krenuti za tobom. Sloboda, kurac. Heroj, kučkin sin, oslobodilac.
- On vas je vodio na streljanje! - povikao je Artem okrivljenima. - Već! Sada!
- A sada će nam možda oprostiti? - lupi neko... - Eto tu smo, ne idemo nikud.
- Možda! - podrža Svinolup. - Sve je moguće! Jesi li shvatio, ti, govno?! Jesi li shvatio?! Jesi li sve shvatio?!
Artem mu je pucao u grudi, posred ovog čoveka, metak je uleteo i on se zaneo i ponovo zasmehao. Onda je Artem ispalio još jedan metak iz tuđeg, neispravnog revolvera u stomak. Nije

mogao da ga pogodi u lice, nije mogao da pogleda Svinolupu u oči. U njegove samouverene, arogantne, gazdinske oči.

Ovaj konačno pade.

- I?! - ponovi Artem osuđennicima. - Kraj! Gotov je! Idemo!

- On je gotov. Ima drugih - promrmljali su mu. - Gde da ovde bežimo? Nemamo kud.

Odozgo su urlali, dovikivali naređenja. Sada će se spustiti.

- Onda ostanite! Vi! - viknuo im je Artem. - I crknite ovde! Ako hoćete da crknete - crknite! Koja govna!

On zavuče cev nagana u pantalone, uze od ubijenog stražara automat, potraži ključeve od lisica, ali nije uspeo da ih skinе - već su trčali ka njemu. Opalio je iz automata, čitav se probio kroz hodnik, uspenrao stepenicama, uskočio u salu.

Tamo je bilo zadimljeno, prljavo, gužva.

Orkestar je nastavio da larma i svira veselo, kao na „Titaniku”.

Mina je eksplodirala tamo gde ju je Artem postavio, na nižem kraju pokretnih stepenica, sa suprotne strane pregrade, tačno iznad ćelija. Ali nije zaglavila vrata, već ih je odvalila, kako se i nadao.

Dobro, stanica nije duboko, signal se probio. Dobro, Ditmar nije poverovao plaćeniku: nije mu dao minu s tajmerom, već sa daljinskim upravljačem.

Stigao je do razvaljenog otvora, odgurnuo gomilu spasilaca, belih od prašine - i jurnuo gore stepenicama.

Ova misao nije nikom pala na pamet osim njemu.

GLAVA 11 PADAVINE

Nešto su mu dovikivali dok je trčao uz pokretne stepenice. Ali Artem se nijednom nije osvrnuo nazad. Šta ako se plaše da pucaju u leđa, ali ne i u lice?

Našao se pored turniketa kod blagajne; tamo gde je birao put u pozorište.

Dole se prigušeno treslo. Kao da je negde dublje od metroa nadirala zemlja koju su izbušili ljudi, kao da je lava razjedala njen tanki pokrivač da bi zahvatila stanice i tunele. Kao. A u stvari se na Pozorišnoj vodio rat. Rat, čiji je početak Artem naredio. Možda su sada tamo ginuli onaj glupi režiser i njegova droljasta zvezda: možda su baš ove sekunde umirali. A eto, on, Artem, i dalje je bio živ.

On sede i ostade neko vreme tu, na neudobnim hladnim stepenicama, iako je morao da ode, da se skloni odatle, dok rat nije stigao gore, dok nije pokuljao iz otvora pokretnih stepenica nagore, ovde, i dok ga nije progutao.

Nije mogao prosto samo da ide dalje. Morao je... Morao je da malčice pričeka. Posle Umbaha. Posle sveg tog podruma?! Posle Svinolupa. Posle osuđenika u ćelijama. Ponovo posle Umbaha. Samo da tren ostane tu, da posedi na hladnom. Da poslušna eho onog što se događalo tamo dole, bez njega.

Setio se lisica, gurnuo ključić u njih, skinuo ih.

I tek kada ga je pomilovao vetar po grudima, nogama, obrazima, shvatio je: izašao je bez zaštitnog odela. Gore - bez skafandera!

Ne sme. Ne sme. Ionako se već nadisao smrada.

On obide zgrade, računajući da će sresti pravog Fjodora Kolesnikova. Kod Fjodora je ovaj put ostalo još mnogo korisnih stvari: odelo, na primer.

Ali tamo gde je Fjodor sedeo, sada ničeg nije bilo. Neko je odvuкао Fjodora zajedno sa svim njegovim stvarima. A Artem je stajao na površini zemlje u pantalonama i jakni: bez pancira, nag.

I tada je krenuo nag.

To je bio čudan osećaj.

Kada je poslednji put bio gore bez zaštitnog odela? Kada je imao četiri godinice. Kada ga je majka nosila u naručju po metrou. Ali on se ne seća tog dana. Seća se nekih drugih: sa sladoledom, sa patkama na veštačkom jezeru, s asfaltom, iscrtanim kredama u boji. Da li je tako bilo, ili drugačije? - Tad je majski vetrić razigrano duvao u lice, golicao ga po kolencima?

I sad se vetar podizao. Spuštao se s neba prema Artemu, jurio, pevajući, po sokacima skrivenim iza prednjih fasada, leteo u susret, umivao lice. Šta je nosio sa sobom?

Nešto teško skliznu kroz pantalone, ogreba nogu, zari se u platno, držeći se za Artema kao parazit za domaćina; na kraju ispade, bučno zveknuvši na kaldrmu.

Crni revolver.

Artem se nagnu, podiže ga. Pogleda ga, dodirnu. Čudno oružje. Kao da je načinjeno od magnetu: teško ga je spustiti. A bolno držati.

On zamahnu i baci ga negde ka Kremlju. I tek tad se opustio. Osećao je olakšanje.

Krenuli su žmarci.

Trebalo je da beži što pre, držeći se zgrada, u restoran, gde se pod sto zavukao jedan od četvorice stalkera, taj koji se dosetio da skrene s ulice, da se sakrije od presretača. Trebalo je da ga razodene, njega, oteklog, što pre da navuče na sebe njegove rastegnute prnje, da diše vazduh koji on nije do kraja potrošio i da gleda na Tversku kroz stakla na njegovoj gas-maski. Mora da bi

preživio još jednom, da bi živeo.

Ali Artem sad nije mogao, nije imao prava - da gleda grad kroz ubrljano, pljuvačkom obrisano staklo. I da udiše prašinu kroz metalne kutije filtera.

„Živeti” za njega je sad značilo, makar na kratko, samo pola sata, čak desetak minuta, da samo tako - u običnoj odeći, bez tesne gume - korača duž ponoćne ulice, kako je šetao sa mamom držeći je za ruku pre dvadeset godina; kako su svi ljudi šetali pre dvadeset godina.

Ili kako je, pre dvadeset sedam godina, isto ovako, noću i možda istom ovom ulicom - njegova mama, mlada i sigurno lepa, zagrljena šetala, s Artemovim neostvarenim ocem bez imena. Ko je bio on? Šta joj je govorio? Zašto je otišao? Kakav bi Artem bio kao odrastao da je otac ostao?

Nekako je navikao da ga mrzi, naročito zbog toga što je svoju mamu bezuslovno obožavao. Ipak Suhoj nije mogao da popuni mesto iz kog je otrgnut njegov otac. A nikog drugog nije bilo da to pokuša.

Ali eto sad...

Sada je Artem mogao da zamisli kako je ovaj čovek išao pored njegove majke. Uobičajeno: zagrlio bi je toplom živahnom rukom i krenuo, brbljajući o svemu i svačemu. I disao je tako kao što Artem sada diše: ne preko naborane disaljke, čak ne ni na nos, već celim telom, svakom porom. I slušao je tu devojkicu, čitavim telom, kako se sluša na samom početku, kada se samo nežno dodiruju.

Njegov otac je bio živ čovek, i majka je bila takva, shvatio je sad Artem. Živi ljudi, kao on.

A on je sada bio veoma živ.

Upravo je izbegao sigurnu smrt, i video je baš taj metak kojim su hteli da mu oduzmu život, i tuđa smrt mu je pljusnula u lice kao dokaz toga da ljudi stvarno mogu da umru, i to momentalno, glupo i potpuno besmisleno.

A sada je živ. I nikada nije bio tako pun života i tako stvaran kao sada. U Artemu se nešto oslobađalo; kao da mu je do ovog trena srce bilo stisnuto, kao pesnica. A sada se pomalo opuštalo.

Oslobađalo ga pomalo.

Mogao je da zamisli kako je otac išao pored majke; i nije hteo da se umeša, da se ugura među njih, da ga odgurne od nje.

Neka šetaju kao pre dvadeset sedam godina, neka dišu, kao što on sada diše. Neka se raduju jedno drugom, koliko mogu. I neka se on ipak rodi. Ovde, gore.

Kao da je tamo ispod zemlje to sve bilo bunilo - dugo tifusno buncanje, u blatu, u močvari, i kao da tek sad počinje sadašnjost, realnost. Činilo mu se zbog vetra da je pred njim nešto fantastično. Da ono najbolje tek dolazi.

Prošao je Tversku. Krenuo je dalje.

Pravo posred ulice, između dve opasnosti, raznih gradskih tvrđava, dvoraca, Državne dume - lakomisleno; bilo ga je briga što mogu odasvud da izlete, da pojure prema njemu i da ga prožderu - on je šetao, prosto je šetao. Izbacio je iz glave i one koji su ga jurili Tverskom: i prvi put se desilo čudo, pošteđeli su ga, i sada će se desiti.

Svakako, ovo nije Artemova konačna stanica, nije Pozorišna; ovo nije konačno odredište.

Zgrade državne uprave - kitnjaste, izgrađene da traju večno - više nisu izgledale kao mermerni nadgrobni spomenici, vetar je oduvao grobljanski duh. Više mu nisu bile odvratne, već žalosne. Eto one stoje u noći, puste: sigurno žale zbog toga što su nadživele sve one za koje su pravljene. Kao starci koji svoju decu bolno i jezivo nadžive.

Nešto mu je liznulo ruku.

Još jednom. A onda i nos.

Kiša.

Počinjala je kiša.

Ona beše ulagivačka i otrovna, kao i vazduh ovde, gore: po ukusu - voda, ali i vazduh je kad se udiše bio život, a koliko njih je samo ubio. Naravno, po ovoj kiši nije smeo da ide nag. A Artem je išao i nekako je bio srećan zbog toga. Čak je sporije koraćao: hteo je da pokisne.

Kiša...

Zaustavio se, zabacio glavu, podmetnuo joj lice.

I odjednom se pojavilo.

Ulice, kojima se sporo šetkaju čudni giganti u šarenoj odeći jakih boja. Glomazni beli avioni, koji su leteli nisko nad samim krovovima kuća, nisu bili „uradi sam” avioni, već ih je neko izmislio: umesto pljosnatih aluminijumskih flapsova, kojima su pravi avioni uletali u nebo, ovi su imali providna, trepetava krila, kao kod vilinih konjica, valjda? I nisu leteli, već lebdeli. Automobili ne behu ono što su pre bili, zarđale konzerve u kojima su mrtvi kao sardine, već smešni maleni vagoni, pljunuti vagoni iz metroa, sa svega četiri mesta.

I tamo isto, u tom čudnom svetu - kiša. Topla i nežna.

Odakle mu se sve to pojavilo? Sećanje? Ne, ovaj svet nikad nije postojao. Šta onda? Pritiskalo je, gušilo u grudima. Artem obrisa kapljice s lica.

Kao da je san. Kao da je komadić sna izašao napolje; i izazvao upalu tkiva tamo gde je izlazio. Ko je to? Čije je to? Artem se ukočio, plašeći se da ih ne otera.

To nisu njegovi snovi. I čemu takvi snovi? Ko je uopšte mogao to da sanja? Njegova mama? Ne. Ne. To je nešto drugo.

Zabacio je automat na leđa, spojio je dlanove da sakupi kišu, oblaci su se malo isplakati; on umi oči otrovom, kako bi spolja oslepeo, a iznutra progledao.

Ne. Nije mogao da se seti. Čudno je.

Artem je koraćao dalje - pored „Nacionala”, pored nemih univerzitetskih zgrada, pored spomenika, koje će pamtiti još jedva pola pokolenja, pored besmislenih kula, koje ništa ne znače, pored zidina, na koje niko više nikad neće jurišati - tamo, napred, ka Velikoj biblioteci. Ka onome što je ispod nje.

Prema Polisu.

Možda bi zbog ove reči sada njegova prošlost nagrnula, vratila se. Ali pred očima je i dalje bila ova nemoguća besmislica, ova lepa glupost - avioni - vilinski konjici i džinovi u smešnim vagončićima.

I sad već nikako nije mogao da se otarasi, da se izbavi svega toga.

Šta je to?

* * *

Artem je pozvonio na kapiju posebnim, tajnim zvonom. Tako su zvonili stalker, unajmljeni da pljačkaju Veliku biblioteku, kada su se vraćali iz pohoda. Ponekad bi stajali kraj te kapije i zvonili levom rukom, pošto bi u desnoj pridržavali svoju utrobu, koja je ispala napolje. Nekad je zvonio samo jedan iz grupe, koji bi dovukao ovamo, do kapije, ostale koji su ranjeni ili su usput već skapali. Ponekad bi u utrobi ostalo još snage i krvi samo za jedno brzo zvono. Zato su oni koji su ga znali na Borovickoj otvarali odmah.

Otvoriše i Artemu.

Čak i oni koji su razmicali rezu na hermetičkim vratima, koji su bili u hodniku Borovicke svega minut, behu umotani u ceradu i gumu. Znali su koliki je rizik.

I Artema - mokrog od kiše, u pantalonama i jakni, tamnim i pilepljenim uz telo - gledali

su, kroz stakla na svojim gas-maskama, kao čudo, kao divljaka, kao samoubicu. Repetirali su cevi, okružili ga. Uzeli su mu automat. Prineli su dozimetar, primakli ga da onjuši Artema. Dozimetar je histerično odskočio.

Artem je stajao, podigavši ruke, smešeći se.

- Umeš li da pričaš? - upitali su ga.

On uhvati u kadar onog ko je govorio: začuđenog zelenog slončića sa zamagljenim staklima.

- Umeš li? Da pričaš? - polako ponovi slonče.

Bilo je smešno, ali Artem se ugrize za jezik. Ljudi se sekiraju: zar malo ljudi dolazi ovde kod njih?

- Zovite Mlinara. Na Arbatsku. Recite mu - Artem.

- Da li imaš dokumenta?

- Recite Mlinaru. Recite - njegov Artem. On zna.

A oni su znali Mlinara - kao i svi ovde.

Uvedoše Artema unutra, držeći se podalje od njega, kao od kuge. Išibaše ga mlazom iz vatrogasne štrcaljke, spirajući svu prljavštinu. Kontaminiranu odeću su uzeli. Sami su ga svukli. Do stražarske kućice su ga vodili golog, a tamo su mu dali nečiju uniformu. Počeše da zovu Arbatsku, ne skidajući oka s Artema.

- Baš vam je ovde zagušljivo - reče im on.

- Ma teraj se - viknu jedan od onih koji su ga pratili. - Miriše normalno. Sve je u redu.

- Razume se - nasmeši mu se Artem.

- Jesi li ti pijan?

Taj što je čekao sa slušalicom kraj uha pogledao ga je sumnjičavo: da li da mu veruju, da li je potrebno da uznemiravaju Mlinara, možda je bolje da ovog sumnjivog stave u tamnicu, dok je još vreme. Ali već su se javili sa drugog kraja.

- Da. Pukovnika Mlinarova molim. Karaula „Bor-gornji”. Znam da je kasno. Ne, ovo je hitno.

Kao i onda, pomisli Artem.

Kao onda, prvi put. Kada je išao u Polis da ih upozori na crne. Na groznu pretnju VDNH, čitavom metrou i celom čovečanstvu. Budala. Isto Mlinarova i isto „Bor”. Isto kao juče i kao pre sto godina. U ove nepune tri godine preživio je više stvari nego za prethodne dvadeset četiri.

- Mlinar - zvecnulo je u zvučniku.

I odmah mu se pomutilo raspoloženje. I ponovo ga je pritiskalo, stezalo stomak. A ako ga Mlinar ne prizna.

- Ovde je neki čudak. Došao je s površine, go. Pa bez zaštitnog odela. Da! Kaže da se zove Artem. Samo Artem. Da. Vaš Artem. Pa vaš, to jest, družu pukovniče. Tako je rekao.

U slušalici prestade krčanje, tišina.

A ako se odrekne Artema? Pa nije ga on zvao ovamo. Za ove dve godine nijednom nije poslao po njega. Nije se raspitivao ni kako mu je njegova Anječka. Tako je ispalo. Artem je uzalud čekao.

- Imam posla - čuo se na drugom kraju promukli glas kao zardali zupčanik.

- Mogu li da dobijem slušalicu? - Artem ne izdrža.

Stražar mu mrzovoljno dopusti.

- Svjatoslave Konstantinoviču. Artem je. Anjin muž.

- Arteme - ponovi za njim grub, isprekidani glas. - Zašto si došao?

- Recite im da me puste, Svjatoslave Konstantinoviču. Nemam zaštitno odelo, nemam dokumenta.

- Imam ovde vanrednu situaciju. Ne mogu da razgovaram. Moram da idem.

- Da idem nazad, gore?

Slušalica je utihnula. Stražari su slušali zajedno s Artemom, ali tamo beše samo tišina. Ista kao poslednje dve godine. Mlinar nije hteo da mu odgovori.

Načelnik karaule stegnu i opusti prstima nevidljivu baterijsku lampu, zahtevajući od Artema da vrati telefon. U karauli postade mračnije.

- Vanredna situacija na Pozorišnoj, zar ne? - upita Artem.

U telefonu se nevoljno probudiše.

- Zašto Pozorišna? Na Ohotnom rjadu je eksplozija. Do Polisa je međustanica. Treba razjasniti, šta...

- Ohotni rjad - budalaština. Ja upravo idem odatle.

- Šta si radio tamo kog đavola...

- A vi... Vi još ništa ne znate za Pozorišnu? Za napad? Još vam nisu raportirali?

- Kakav napad? Šta lupetaš?

- Recite da me puste. Neću preko telefona. Reći ću vama.

Lupilo je: Mlinar je spustio slušalicu na sto. Iz daljine se začulo dozivanje: - Anzore! Šta se događa sa Smoljenkom? Jesu li se pomerili? Da, idemo! Povedi Letjagu! Za minut kreni za mnom!

Artem se grčevito uhvati za zagrejanu plastiku.

- Sveto...

- U redu. Pošalji ovde starijeg. Za deset minuta kod Biblioteke.

* * *

Polis.

U moskovskom metrou su postojale stanice, koje su živele bogato. Ne preterano, ali imalo se. U poređenju sa siromašnim stanicama, divljim i zapuštenim, one su izgledale kao raj. Ali u poređenju sa Polisom bile su svinjski obor: doduše bogat.

Ako je metro imao srce, onda je njegovo srce bilo ovde: ove četiri stanice - Borovicka, Aleksandrov vrt, Lenjinova biblioteka i Arbatska, povezane arterijama prelaza.

Jedino što ovde ljudi nisu hteli jeste da se odreknu onoga što su bili pre. Umišljeni univerzitetski profesori, akademici uzaludnih nauka, glupi ljudi od knjige, svakojaki umetnici, osim onih uličnih - na drugim stanicama svima im je bilo predodređeno: da jedu govna. Oni, razmaženi lenjivci, nikom nisu bili potrebni. Njihove nauke u novom svetu nisu ništa objašnjavale, za njihovu umetnost niko nije imao strpljenja. Ili polazi da čistiš pećurke ili čuvaj tunele. Možeš još da vrtiš pedale, pošto je svetlo u metrou samo svetlo, a tu i bez tebe znaju dovoljno. I nemoj komplikovano da govoriš, ne kočoperi se, ako nećeš da te ubiju.

Eto, tako je svuda, osim u Polisu.

A u Polisu su ih baš rado primali. Gostili ih. Dozvoljavali im da se osećaju kao ljudi: da se okupaju, da zaleče modrice. U metrou su mnoge stare reči gubile smisao, postajale su orahova ljuska sa istrulelim crnim središtem: na primer, kultura. Jeste reč, a kad zagrižeš - na jeziku ostaje samo trulež i gorčina. Tako je na VDNH, tako je na Crvenoj liniji i na Hanzji.

Ali ne u Polisu. Ovde je ta reč još uvek imala sladak ukus. Ovde su je i sisali i grizli i ambare do vrha punili njome. A ne samo pećurkama, dabome.

Metro stanica Lenjinova biblioteka je imala gornje izlaze pravo u zgradu same Velike biblioteke, nekad Ruske državne; i kako se odatle niko ne bi probio u metro, ti izlazi su bili davno i valjano zamalterisani, a ovamo se moglo doći samo kroz predvorje Borovicke. Odmah pored: Artem se s pratnjom javio u Lenjinovu biblioteka još pre nego što je isteklo Mlinarovih deset

minuta.

Lenjinova biblioteka je bila sasvim starinska: kao da je graditelji metroa nisu sami podigli, već su prilikom probijanja tunela naišli u moskovskoj ilovači na nečiju staru grobnicu i raskopali je, prilagodivši je svojim potrebama izgradnje metroa. Sala ovde nije bila podesna za metro: visoki plafoni, široki svodovi, premalo vazduha za putnike metroa; gradili su i nisu se plašili da će debeli sloj ilovače zatrpati ove svodove, da će ih obrušiti. Nove stanice su gotovo sve bile sakrivene u uskim i niskim tunelima, u pancir od cevi, da im zemlja, padajući na njih, ne bi slomila kostur. Da ih bombe odozgo ne dohvate. A ovde su još uvek razmišljali o lepoti, kada su gradili; kao da bi ona možda spasla svet.

Ovde je gorela najjača svetlost; gorele su sve do jedne lampe, plamen je obasjao bele kugle ispod plafona visokog dva sprata. Rasipanje, pir u vreme kuge: dati ljudima toliko svetlosti bez potrebe. Ali ovde su je uključivali bez žaljenja - magija Polisa upravo je bila u tome, omogućiti pridošlicama da se osećaju makar na dan, na čas - kao u onom, starom, iščezlom svetu.

I Artem je, kao i svi: na sekund zažmurio i na sekund poverovao u obmanu.

A onda mu je preletela pred očima ta slika iz tuđeg sna, iz nekog razloga se setio nikad ostvarenog grada na površini. Odmahnu rukom na avion sa krilima vilinog konjica. Dosta je bilo.

Na stanici je bila pometnja.

Neuredni starci i starice s naočarima, debelim kao lupe, četrdesetogodišnji studenti srušenih instituta, feminizirani umetnici svih boja, bramani u ogrtačima i sa knjigama pod miškom - sva ta draga, izumiruća besmislica - rojili su se uznemireno duž puteva, istežući svoje vratove, kako bi bolje videli crni kvadrat tunela, koji je vodio ka Ohotnom rjadu. A već je trebalo da spavaju: na satu je ponoć.

Kvadrat se pušio.

Na njegovoj granici su stajali čuvari Crvene linije: do biblioteke i odmah nakon nje je kretala njena teritorija, i svi međustanični delovi su se odnosili na nju. Sam naziv Lenjinova biblioteka, crveni su posle rata sa Hanzom promenili u Trg revolucije.

- Šta je to? Šta se to dogodilo kod vas? - dosađivala su zevala crvenoarmejcima. - Šta je to eksplodiralo? Teroristi?

- Ništa nije eksplodiralo. Situacija je redovna. Učinilo vam se - lagali su čuvari, iako im je dim iz crnog kvadrata najedao pluća, tako da su morali da lažu kroz kašalj.

- Mora biti da je počelo kod njih. Napokon će i njihov narod biti slobodan - ubedljivo je govorio jedan cvikeraš drugom, ostavljajući olovne crvenoarmejske na miru.

- Treba da ih podržimo. To je naša dužnost! - govorila je uzbuđena dama u ciganskoj suknji, navučenoj na brzinu preko široke zadnjice.

- Idem da crtam plakat solidarnosti. Da li hoćete da mi se pridružite, Zahare?

- Znao sam, znao sam da će to biti. Ali zašto tako brzo! Ruski narod je izgubio strpljenje!
- tresao je kažiprstom dugobradi starina.

- Eto vam jednakost. Eto vam i bratstvo.

- Vidite? A nije slučajno baš na Ohotnom rjadu prvo! Sve je zato što smo mi odmah pored. Polis. Može se reći, na delu je *soft power!* Prosto naše prisustvo, naš kulturni uticaj! Sam naš primer! Demokratske vrednosti ne možeš nositi na bajonetu! A naš... Duh slobode, oprostite za patos...

- Mislim da treba da im pružimo ruku. Da otvorimo granicu za izbeglice. Da organizujemo posluživanje hrane! - nastupila je žena natapirane kose i izazovnog dekoltea. - Čula sam da je kod njih tamo pomor od gladi. Strava i užas! Sad ću doneti keks za svaki slučaj, kao da sam predosetila dok sam juče pekla.

- Neće biti izbeglica - reče im Artem svima. - I tamo neće biti ustanka. Ništa neće biti.

Dići će se prašina i proći će.

- Otkud takva sigurnost? - uvređeno su ga upitali.

Artem je slegnuo ramenima: kako da objasni?

Ali na njega su već zaboravili; svi su okrenuli leđa zadimljenom kvadratu - prema mostu koji se uzdizao do samog plafona iznad jednog od puteva.

Odatle, s ovog mostića, kao nema lavina jurili su ljudi zaogrnuti u crno. Na licima - maske, na grudima - pancir, i oksidirani šlemovi sa vizirima, podignutim na glavu; a u rukama - kalašnjikovi sedamdeset četvorke sa prigušivačima.

- Orden! - zabrujalo je iznad glava i u glavama.

- Orden - Artem ponovi šapatom.

Srce poče brže da lupa. Završe opekotine od cigareta, napravljene umesto svakog slova: „Ako ne mi, onda ko?”

Kao uvek. Više nema ko.

U koloni su se sjurili prema izlazu iz tunela, postrojili se. Artem se probio bliže njima i povukao je svoju pratnju. Izbrojao je, bilo je pedeset ljudi. Mnogo. Znači Mlinar je uspeo da za ovo vreme dopuni izgubjeno...

Artem se zagledao u proreze na maski, u uokvirene u crno oči i nosnu kost. Da li su ovde njegovi drugovi? Čuo je prezime Letjagin. A Sem? Stepa? Timur? Knez? Ali niko ga nije primećivao, svi su gledali ukočeno u jednu tačku.

Nije moguće da ih je sve zamenio? Takve i nije imao kim da zameni.

Sam Mlinar nije bio s njima. To je verovatno došao odred sa Smolenske, iz ordenske baze. Sada su čekali komandira. On je bio odvojen od njih, na Arbatskoj.

Tih deset minuta, koje je Mlinar sam sebi odredio, istekli su. Zatim i petnaest. I dvadeset. Kroz kolonu je prolazio nemir: ljudi su se premeštali s noge na nogu, ispravljali leđa. Ipak su to bili ljudi, a ne kipovi.

Napokon se pojavio.

Jedan čovek je sneo invalidska kolica niz stepenice. Druga dvojica, snagatora, nosila su na rukama njega. Mlinara. Spustili ga, namestili, pogurali.

Preko njegovih širokih ramena je bio ogrnut umrljan mornarski kaput, gotovo kao da se stvarno zamrznuo. Ali na koščata kolena je bila spuštена samo jedna ruka, leva. Desne nije bilo sve do ramena, zbog nje je i nosio kaput. Prošle su već dve godine, a on je i dalje krio patrljak. Nije hteo da se privikava. Kao da ruka može ponovo da izraste, samo da se malo strpi.

Ceo stroj se istovremeno okrenuo na petama, licem prema svom komandiru. Opšti grč je sve povukao u stav „mirno”. I Artem je shvatio da je i njega povuklo, ali samo zbog toga što je ostala navika u leđima...

- Na mestu voljno! - promuklo reče Mlinar.

On se sav osušio, požuteo. Nema rumenila. Kosa, koja beše crna, proseda, sada se proredila, istanjila: skroz je osedela. Ali sada, kada su ga bliže dogurali, postade jasno da zbog toga nije izgubio žestinu, bore i nabori su ga još oštrije senčili, i oči mu nisu potamnele. Naprotiv - još više su plamtele.

Artem se gurao kroz gužvu ka njemu.

- Pustite me! Moram do pukovnika...

Tu su ga zaustavili, ogradili crnim rukama. Jedan od dvojice snagatora, koji ga nije puštao, reče iznenađeno:

- Arteme? Ti?

- Letjaga?

Bilo ih je sramota da se zagrle, ali su lagano namignuli jedan drugom. Letjaga lupnu

prstom po epoleti, našivenoj na ramenu: „A(II)Rh-” - krvna grupa „A” sa negativnim rezus faktorom. Kao kod Artema.

Mlinar se okrete napola preko ramena, i on ga prepoznade.

- Ovamo s njim.

- Druže pukovniče - Artem se javno obrati tastu; ruka sama od sebe polete prema slepoočnici.

- Glava bez kape - reče mu Mlinar.

- Tačno tako - nasmeši se Artem, ali Mlinar se nije nasmejao.

- Raportiraj. Šta se događa tamo? Teroristički napad? Diverzija?

- Nije tamo glavna akcija. Već na Pozorišnoj.

- Pitam te za Ohotni rjad...

- Na Pozorišnoj, Svjatoslave Konstantinoviču. Napali su fašisti. Preuzimaju Pozorišnu. A eksplozija, nije samo jedna. Već tri. Njima presecaju Crvenu liniju da ne bi došlo pojačanje.

- Odakle ti to sve znaš? Otkud znaš za fašiste?

- Bio sam tamo... Bio sam na Pozorišnoj. Pobegao sam.

- Anzore! - Mlinar mahnu rukom ađutantu, kaput se zbog toga nakrivi i pade na mermer.

U gomili uzdahnuše pokazujući na patrljak, komentarisali su ushićeno.

- Makni ove... - Mlinar besno klimnu ka narodu.

Stroj se u sekundi raspao, postao je lanac, a lanac je krenuo da se širi u krug i zbija nezadovoljne dalje od Mlinara i od tunela.

- Prokleta soldateska! - vređali su iz gomile.

- Ti si siguran da oni hoće da preuzmu stanicu? - nepoverljivo upita Mlinar. - Pa to je suprotno dogovoru.

- Kažu, ako oni ne uzmu, dopašće u ruke crvenima.

- Šta si ti tamo radio? - Mlinar ga je gledao odozdo nagore, a činilo se - odozgo nadole.

- Ja... Mogu li posle da vam kažem? Lično vama?

- Lično meni... - on je dotaknuo svoje šiljato koleno; noge su mu bile mršave, slabe, nikakve. - Lično meni, jel'? Anzore! - reče on zlobno, tiho. - A možda bismo i sami mogli da se dosetimo, a? Za fašiste. Možda bismo mogli?

Iz lanca su se neki konačno okretali prema Artemu, prepoznajući ga. Artemu postade toplije. Možda su se osmehivali pod maskama. Ipak se nije oglašavao dve godine. Ali mogao bi i sto dve - sa kim si zajedno vojevao, njega nikad ne zaboraviš. Uzalud je sumnjao.

- Mogli bismo, druže pukovniče.

- Čekaj. A ako oni odseku Ohotni rjad... Trg revolucije će isto ostati bez podrške. Jedini prelaz tako je preko Pozorišne sa Crvene linije, jel' tako?

- Tačno tako - potvrdi riđokosi Anzor.

- Ako je to sve tačno - Mlinar iskrenu levi točak, zamišljeno načini polukrug. - Ja bih na njihovom mestu odmah ofikario i Trg. Onako dobijaju jednu stanicu, ovako - dve.

Tačno, shvatio je Artem. Šteta je ne uzeti. Svejedno se proliva krv. Ditmar će, naravno, pokušati.

- Pitanje je, da nije prevelik zalogaj? Šta, uspeli su da odseku prelaze?

- Jedan baš i nisu - odgovori Artem staloženo.

- Pa znači da će crveni prebacivati snage i ratovati. A šta je to? Veliki rat na korak od nas. Od Polisa. Idemo u tri smeru, odmah - on podiže levu ruku pogleda prste na njoj. - Trg revolucije je jednu međustanicu od naše Arbatske. Ohotni rjad odavde, iz Biblioteke. I Borovicka - sa Rajha, sa Čehovljeve. Potkaćiće nas. Pitanje je kad. Sutra, prekosutra ili kroz nedelju dana.

Mlinar je osmotrio svoje borce, bilo ih je tačno toliko da se očisti polovina platforme.

- Polovinu treba ostaviti ovde - naredi Anzoru. - Polovinu na Trg revolucije.

I krenuo je sam, krivudavo, prema stepenicama.

- Svjatoslave Konstantinoviču... Hoću da popričam s vama...

- Hodaj - Mlinar se vozio dalje, ne zaustavljajući se.

* * *

Dovezli su ga do Arbatske, gde je pukovnik imao svoju prostoriju. Usput nisu razgovarali. Artem nije hteo pred svedocima, a Mlinar nije hteo uopšte. Artema je ostavio u svlačionici s Letjagom, sam se zaključao u svoju kancelariju.

Anzor otrča po nekom naređenju, i tek tad smeđokosi Letjaga zagrlji Artema, umalo mu kosti ne polomi i namignu iskosa.

- Kako si? - prošaputa on.

- Tugujem - priznade Artem.

- Hoće li te primiti nazad? - Letjaga klimnu ka vratima. - Što se razbesneo?

- Zbog Anje.

- Pa ti si mu... Njegovu jabuku ubrao! - Letjaga se nečujno zakikota, lupi Artema u grudi, gurnu ga. - Misliš da ju je čuvao za takve mangupe?

- A kako ste vi ovde?

- Dovukli su mnogo novih. Posle bunkera...

Zgledali su se, začutili.

- Da. Ne odgovara. Isključio se. Otišao u penziju. Naći ćemo ga, Alekseje Feliksoviču. Uručićemo. Primljeno. Da! - jedva se čulo tiho ispod vrata Mlinarovog kabineta.

Sinulo mu je - kome to Mlinar raportira? Kakvom Feliksoviču? Mlinar! Kako ne bi pomislili da on prisluškuje, Artem upita pokazujući na zatvorena vrata:

- Kako je on?

- Pa kako... - Letjaga se zbunio, glas mu pređe u šapat. - Pre nego što smo krenuli na Biblioteku, išao je do toaleta... Imao je napad. I tamo je pao s tih prokletih kolica na pod. Mi smo, naravno, bili pored... Napolju. Hteli smo da uđemo, da ga podignemo... Noge ne oseća, i ima samo jednu ruku. Kad on zaurla - m'rš napolje! Deset minuta se koprcalo po podu... Dok se sam nije popeo nazad... I đavo bi ga znao, kako se popeo... Jednom rukom. Samo da ga ne vidimo na podu bez pantalona. Eto ti.

- Da...

- Tako ti je to. A ti... Kakva te sudbina dovodi ovamo?

- A ja...

Artem odmeri Letjagu, u bunkeru je on primio za Artema metke, dok je ovaj sedeo na podu sa zaglavljenom bravom - iskočio je iz zaklona i odvuкао vatru na sebe. A Artem ga je vukao, telesinu, izbušenu olovom, preko ramena, ka sanitetu. Sanitet je napisao da će Letjaga skapati od gubitka krvi, ali Artem je po krvnoj grupi i rezus faktoru bio blizanac s njim i pola litra je nacedio Letjagi; njemu je to bilo dovoljno. Olovo su izvukli iz njega u gužvanim komadićima: svi meci su se razbežali udarajući o Letjagino tvrdo meso. Otad se i mućkalo u njemu pola litra pozajmljene Artemove krvi. Planirao je sve da vrati.

- Tražio sam radio-telegrafistu. Na Pozorišnoj.

- Kakvog telegrafistu? - upita obazrivo Letjaga.

- Tamo je bio... Jedan. Rekao je da je pronašao preživete. Osim nas. Negde na severu. Čudna priča. Ja sam... Znaš... Koliko puta pokušao? Da uhvatim signal. Ništa... Nema ničeg. A ovaj... I eto ja i...

Letjaga mu klimnu, sa saosećanjem.

- Ma jebi se! - Artem se osmehnu i tresnu u njegov stomak čvrst kao kamen.
 - Arteme! - povikaše iza vrata.
 - Pravi se da si normalan - reče Letjaga. - Možda te primi nazad. I ti si nama nedostajao.
- * * *

Soba beše velika, baš po meri domaćina. Mlinar je sedeo za širokim hrastovim stolom, prepunim papira. Smestio se, popravio kratki kaput - i invalidska kolica se nisu videla. Kao da na stolici sedi zamrznut čovek. Kao da ne greju u kabinetu i to je sve.

- Letjaga! - zaurla Mlinar kroz otvor. - Potrebna su mi tri čoveka, dobrovoljca. Da pošaljem fireru koverticu. Prvi si ti. Nađi ostale.

Na svim zidovima stoje mape, nekakve zastavice, skretnice. Poimenični spiskovi, pored svakog - napomene: dežurstva.

I još zid - sa drugim spiskom, specijalnim. Dugim. Ispod kojeg je poličica, a na poličici čašica, dopola nalivena mutnim, beličastim. Kao da je neko otpio iz nje rakiju, nakašljao se; neko sa ovog specijalnog spiska.

Ali ne. To im je Mlinar davao pomen. U prvo vreme ih je svaki dan pominjao u molitvama, čudak. Ali u kaputu je ipak prazan rukav.

Artemu stade knedla u grlu.

- Hvala. Što ste me primili. Svjatoslave Konstantinoviču.

Zanimljivo da je na ovom spisku i Hanter? Pa on nije poginuo u bunkeru...

- Pritvori vrata. Zašto si došao, Arteme? - sada je, nasamo, postao surov, nestrpljiv. - Šta ćeš ti ovde i šta si radio tamo na Pozorišnoj?

- Ovamo - kod vas. Više nemam kod koga. A tamo...

Mlinar ga je gledao - nevešto je motao sebi jednom rukom cigaru. Artem se plašio da mu ponudi pomoć.

- Ovde se odvija neka čudna priča. U principu, ja sam gotovo ubeđen da... - Artem udahnu više vazduha. - Gotovo sam ubeđen da mi nismo jedini preživeli.

- To jest?

- Pronašao sam na Pozorišnoj čoveka koji je uspeo da uhvati radio-sigale iz drugog grada. Na primer, Polarne Zore. Negde pod Murmanskom, valjda. Razgovarali su. Tamo kod njih... Može da se živi. Zatim... Postoji informacija da su u Moskvu dolazili ljudi... Spolja. Sigurno otuda. Iz Polarnih Zora. Dospeli su na Čerkizovsku, na Crvenu liniju. Tamo su ispričali odakle su... Ali šta je zanimljivo: sve su ih odmah pohvatali. Takve su glasine - reče on.

- Ko ih je pohvatao?

- Komitet. A onda su počeli da hapse one koji su ih videli. Čak i one koji su prepričavali tu priču. Pritom su ih, izgleda, vozili u Lubjanku. To je, sve ozbiljno. Da li razumete?

- Ne.

Artem zagladi čuperak na glavi.

- Ne! - ponovi Mlinar.

- A vama... Vama nisu ništa raportirali? O ljudima iz Polarnih Zora? Po vašoj liniji? Možda ta grupa, koja se dokopala Čerkizovske, nije bila jedina?

- Gde je taj tvoj telegrafista? Gde je on sad? - prekide ga Mlinar.

- Njega... Nema. Streljali su ga. Crveni. Pojavili su se na Pozorišnoj i pokupili ga. Čekisti. I... - Artem ućuta, ali potom nastavi. - A, eto, oni su i išli po njega. Po njega, ne po mene. On je rekao da je poternica iz centralnog aparata... Za njim. Oni tada uopšte nisu razmišljali o meni...

- Ko? Šta?

Mlinar povuče dim, išao mu je u oči, ali njemu oči nisu suzile. Dim je visio kao oblak

iznad pukovnikove glave i teško se peo prema plafonu.

- Šta ako znaju za Polarne Zore? Šta ako je Crvena linija upoznata? I pokušava da prikrije ovu informaciju. Kupi... Kupi sve, koji saznaju... Koji su komunicirali s njima... S tim, drugima... Traži, pronalazi i...

- Znači, tako - Mlinar je rasterao dim, odmah izbacujući nov. - Dakle, Crvena linija me sad veoma zanima. Pošto oni samo što se nisu već sukobili s Rajhom. Da li možeš da zamisliš šta će to biti? Sada će sve iz metroa povući u tu Pozorišnu, kao u mašinu za mlevenje mesa. Eto o tome, Arteme, o tome - treba da razmišljamo. Ja. Kao komandir Ordena. O tome, kako da ne dam tim skotovima da prožderu jedan drugog. Kako da zaštitim Polis od njih. Svu našu inteligenciju s naočarima i bademantilima. A istovremeno... - on trgnu bradom nagore, u pravcu gde je nad Arbatskom stanicom grad pritiskala bela gromada Generalštaba. - Istovremeno i sve te penzionere, ubeđene da su oni pobednici poslednjeg rata i jedini zaštitnici naše domovine. Čitav naš prirodni rezervat je čaroban. Ceo naš metro. Ja sam protiv Rajha, i protiv Crvene linije. Da li znaš koliko je ljudi u Gvozdenoj legiji? A u Crvenoj armiji? A kod mene, znaš li? Sto osam boraca. Uključujući desetare.

- Ja sam spreman... Dozvolite da se vratim u četu.

- A ja nisam spreman, Arteme. Ne treba mi čovek koji se tu vrzma samo u košulji po kiši? Ne treba mi čovek koji otkriva neke fantastične za vere. Da nije neko možda stupio u kontakt s Marsovcima?

- Svjatoslave Konstantinoviču...

- Ili možda s tvojim crnima? A?

- Vas je izgleda baš briga?! - Artem je eksplodirao. - Sve te podzemne igrarije! Dajte više! Jedni gadovi grizu druge i to je sve! Nemaju ovde dovoljno mesta! Vode! Vazduha! Pečuraka! Vi ih nećete zaustaviti! Ubijte još polovinu naše dece! Sve ubijte! Šta ćete time dobiti? Šta će to rešiti? - Artem pokaza na čašicu koju mrtvi nisu ispili do kraja.

- A momci su položili zakletvu. I ja sam. I ti si se zakleo, Arteme. Ako treba da damo život da bi se spasao ovaj jebeni metro - onda ćemo dati život. I ne nabijaj mi njih na nos, žutokljunče. Ja sam iz bunkera izašao kao crv bez jedne ruke. A ti zdrav, i zarad čega? Zarad toga da bi sad sebe ubijao svojim izletima? Da li si možda razmišljao o deci?! O tome ko će ti se roditi posle ove kišice, jesi li razmišljao? O tome koga će moja ćerka roditi?

- Razmišljao sam!

- Kurac moj si ti razmišljao!

- A vi - da li ste vi mislili?! Ako je moguće otići odavde negde?! Vratiti se gore? Izvesti sve ove... Napolje. Ako gore postoji makar jedno podesno mesto? Naše mesto, tamo gore! Ja sam se danas pod tom kišicom osećao kao čovek. Tamo! Pa neka i umrem posle toga! I sišao sam... U ovaj naš smrad... Sve je naopako. Nisu samo crveni i fašisti podivljali! Svi smo! Pa ovo su pećine! Mi se pretvaramo u pećinske ljude! U bunkeru ste ostavili ruku i nogu! A u sledećem ratu ćete možda izgubiti glavu! I ko će postojati umesto vas? Ima li koga? Nema nikoga! Ako ima negde, makar bilo gde, moramo da odemo! I eto, ja vam kažem: izgleda ima! I možda crveni znaju gde...

- Znaš šta, Arteme - Mlinar izgubi glas, promuklo reče. - Ja sam te saslušao. A sad slušaj ti mene. Ne sramoti se. I ne sramoti mene. Ljudi znaju čiju si ćerku oženio. I sve ovo buncanje... To će se sve posle meni obiti o glavu, shvataš li? Nemoj da ti padne na pamet da još nekome...

- Buncanje?! Zašto onda počistiti sve koji su čuli i videli te ljude... Druge...

- Arteme. Arteme! Bože, bože, jebote! Ma šta je ona videla u tebi?! Zar ona ne vidi ovo?

- Šta ne vidi? - upita Artem tiho, pošto nije imao vazduha da kaže glasnije.

- Da si šizoidan! Počelo je od crnih, sad se nastavlja teorijom zavere. Oni su ti mozak

popili, tvoji crni! Ti si joj valjda pričao za crne? Da ni-i-i-je trebalo da ih... Raketama. Da su oni bili dobri. Da su anđeli na zemlji. Božji izaslanici. Da su poslednja šansa da čovečanstvo preživi. Da je trebalo razgovarati s njima. Pustiti te stvorove u svoju glavu. Opustiti se i uživati. Kao ti. Kao ti!

- Ja - reče Artem. - Evo, ovako. Da, sve sam vam to pričao i reći ću još jednom. Uništivši crne, mi smo napravili najstrašniju grešku od svih grešaka. Ja sam je napravio. Ne znam za anđele, ali sigurno nisu bili demoni. Ma kako da su izgledali... I da, oni su tražili kontakt s nama. I jeste, mene su odabrali. Zato što... Zato što sam ih ja pronašao. Kao dečkić. Prvi. Kao što sam već rekao... I da, oni su me... Kao usvojili, tako nekako? A ja sam se tome protivio. Plašio sam se da će me navući na prste kao vašarsku lutku... I da će me pretvoriti u nešto... U svoje. Zato što sam bio kreten, i kukavica. I bio sam tolika kukavica da sam ih sve za svaki slučaj... Sve do jednog... Sredio tim vašim raketama... Samo da ne proveravam šta bi bilo kada bi oni progovorili sa mnom. I bio sam tolika kukavica da sam već shvatao: eto upravo sam uništio novi oblik inteligentnog života! I našu - poslednju! - šansu! - da preživimo! - a svi su mi tapšali, za isto to su tapšali - žene, deca, muškarci - mislili su da sam ih spasao od čudovišta, od monstruma! - nesrećni idioti! — a ja! — ja! - ja sam ih sve osudio! - osudio! - da čuče pod zemljom - zauvek! - dok svi ne izdahnu! - i žene! - i njihova dečica! - i one koji će se roditi! - ako se rode!

Mlinar ga je gledao hladno, bez emocija. Artem nije mogao ničim da ga zarazi: ni krivicom, ni očajanjem, ni nadom.

- Nije trebalo to da radimo! Ovde smo toliko podivljali pod zemljom da nasrćemo na svakog, hvatamo za gušu svakog ko nam se previše približi... Crni... Oni su nas tražili. Simbiozu s nama. Mi bismo mogli da se vratimo na površinu ako bismo se ujedinili... Oni su nam kao spas... Dati... Poslati... Da nas provere. Da li zaslužujemo oprost... Za ono što smo učinili. Sa zemljom. Sa sobom.

- To si mi već propovedao.

- Da. I vašoj Anji. Samo sam vama dvoma rekao. Više nikom. A ostalima... Sramota me je čak i da priznam. Jednom kukavica, uvek kukavica.

- I dobro je. Dobro je što si kukavica! Zato se šetkaš na slobodi, a ne lupaš glavom o zid u ludnici u luđačkoj košulji... Ja sam je upozoravao. Glupaču. Ti si plahovit! Pogledaj se u ogledalo! Da se ja pitam...

Artem odmahnu glavom.

- S njima je sve... Gotovo. Ali... Ali eto... Ako postoji drugo mesto na kom može da se živi... Gde žive... Onda... Onda nije još sve izgubljeno.

- Onda izgleda i nije tako strašno sve što si učinio svojoj braći po pameti, a? Ti to gore juriš? To tražiš u etru? Oproštaj?

Stisnuvši cigaretu u zubima, on levom zdravom rukom zakotrlja točak svojih kolica, izvuče se vešto od stola. Doveze se blizu.

- Mogu li da zapalim? - zamoli Artem.

- Zajebao si se, Arteme! Shvataš li? Tada, na kuli! I ovo, što sada radiš... To je sve tvoja bujna mašta. To je šizoidnost. Ne, ne možeš da zapališ. I dosta, Arteme. Meni počinje rat dve stanice dalje, a ti... Odlazi, Arteme. Odlazi. Da li si moju ćerku tamo samu ostavio?

- Ja... da.

- Kako je ona?

- Dobro je. Sve je u redu. Sve je u redu s njom.

- Ja se stvarno nadam, Arteme, da će te ona ostaviti. Da će naći sebi normalnog muškarca. Ona zaslužuje boljeg od kompletnog psihopate koji se vuče nepokriven po površini. I čemu onda sve? Ostavi je, Arteme. Pusti je. Neka se vrati. Ja ću joj oprostiti. Prenesi joj, neka se vrati.

- Preneću joj. Pod jednim uslovom.
Mlinar ispusti dim, žar prođe kroz cigaretu.
- Kojim? Za šta ćeš ženu trampiti?
- Ovo troje koji idu na Rajh sa kovertom. Ja ću biti četvrti.

GLAVA 12

ORDEN

Odlazili su s Borovicke.

Crvena cigla, prijatnog ambijenta, nalik na čitaonicu srednjovekovnog univerziteta. Puna polica sa knjigama, ukradenim odozgo, iz Velike biblioteke i daščanim stolovima, za kojima su ove knjige proučavali i o njima diskutovali; nastanjena knjiškim moljcima, čudacima koji su sebe zvali bramanima, čuvarima znanja.

Nad stolovima su nisko visile lampe platnenih abažura, dajući blagu lepu svetlost, i u srednjovekovnu atmosferu, kakvu je Artem video u istorijskim knjigama sa slikama za decu, uranjao je duh moskovskih stanova, kakvog se sećao sa slika, istrgnutih iz knjižice sopstvenog kratkog - jedva četvorogodišnjeg - detinjstva.

Lukovi su iskorišćeni za stambene sobice; Artem je prolazio pored jedne - sustiglo ga je iz prošlosti, iz njegovog prvog dolaska u Polis: noćenje kod dobrog čoveka, razgovori do kasno u noć, čudna knjiga, koja je uporno tvrdila da su u rubinovim kremaljskim zvedama bili zatočeni demoni, i da je u svakoj oktjabrjatskoj⁸ zvezdici čučao po jedan mali zloduh... Smešna knjiga. Istina je uvek prostija i gora od ljudske mašte.

Nema više tog dobrog čoveka, i zvezde su se ugasile.

Nema više ni onog Mlinara, koji je ovde čekao Artema, sa puškomitraljezom na ramenu, obmotan redenicima. Mlinara - stalkera, ratnog komandira, koji je uvek na čelu odreda, koji prvi juriša u svaki pakao. Ni onog Artema, takođe. Obojica su se ugljenisali.

A Letjaga je bio isti: zrikave oči, leđima može da zapuši tunel, i detinjast osmeh, kao da je zajedno svezao pertle na tvojim čizmama i samo čeka kada ćeš se saplesti; njemu je dvadeset sedma, a osmeh mu je kao kod desetogodišnjaka. Neuništiv čovek - Letjaga.

- De! - široko se osmehnu. - Mogu da ti čestitam, znači? Vratio te je matori?

Artem odmahnu glavom.

- A šta onda... Probni zadatak?

- Labudova pesma. Ja idem samo do Rajha s vama.

Letjaga prestade da se kezi.

- Šta si to tamo zaboravio?

- Treba da izvučem jednog čoveka. Stvarno moram da izvučem odatle jednog dobrog čoveka. Ako se ne vratim po njega, smaknuće ga.

- Rizikuješ. Jel' makar žena? - namignu mu Letjaga.

- Stariji muškarac. S bradom.

- Pa... - Letjaga groknu. - To je vaša stvar, ali... Eee...

- Stvarno si kretenci. Ućuti - zamoli ga Artem, zadržavajući usne koje su se širile; bilo mu je nelagodno zbog Homera.

Nije uspeo da se ne nasmeje. Osmeh je izbijao iz njega - izvakan, lepljiv, oštar; grčio se od smeha, iscrpljen, ispražnjen - i Artem leže na klupu, da ne bi klečao. Kroz smeh mu je iz usta izašlo sve nesvareno što ga je metro naterao da pojede poslednjih dana. Do suza su se smejali, do štucanja. Uzeo je vazduh - i iz početka. Letjaga se smejao zajedno s njim, možda na svoj račun, a možda ni zbog čega.

Onda je prestalo.

- Tajna misija, tačno! - samouvereno i već potpuno ozbiljno rezimirao je Letjaga. - Takve kao ti, brate mili, ne otpisuju.

Ne otpisuju.

- Odavno sam hteo da te pitam - reče mu Artem. - Kako ti uopšte ciljaš? - on iskrivi oči prema nosu, imitirajući Letjagu. - Mora da sve vidiš duplo.

- Pa i vidim duplo - priznade Letjaga. - Zato mnogo trošim municije. Svi normalni ljudi imaju jednu metu, a ja dve. I pucam u obe. Nije me matori uzalud poslao na Rajh. Hoće da me se reši, cicija.

- Misliš da je to karta u jednom pravcu? - zamisli se Artem.

- Ja se vozim pomoću žetona - namignu mu Letjaga, lupkajući noktom po ordenskim žetonima s imenom, za identifikaciju, koji behu okačeni umesto krsta oko njegovog volovskog vrata.

- Šta će ti? Tebe ionako ne mogu ni sa kim da zamene.

- A nećete to dočekati - ciknu Letjaga. - To je za drugu stvar. Znaš, kad se nekad probudiš i misliš se: ko sam ja? I šta sam pio? I onda ponovo - u redu, makar onda ko sam?

- Znam - uzdahnu Artem.

Dodoše druga dvojica. Jedan je imao izražene jagodice na licu i bio je ošišan kao marinac, uskih očiju, drugi - s boksterskom baburom umesto nosa, energičan i brbljiv.

- Baš se spremate! Kao ribe za sudar. Ali vidi se da ste ipak žurili: niste stigli da stavite karmin - reče im Letjaga. - Onda možete usput, ok?

- Ko je ovo? - brbljivi u hodu bočnu prstom Artema.

- Pitaš me, umesto da se upoznaš - odmahnu glavom Letjaga. - 1 nije pitanje ko je on, već ko si ti, Jurec. Artem je bio s nama još u bunkeru. Živa legenda, eto ko je on. Dok si ti još motkom jurio pacove po Hanzi, Artem je već s pukovnikom gađao crne raketama.

- A gde je onda nestao? - upita drugi.

- Skupljao je, Nigmatuline, snagu za nove podvige. Jel' tako, Arteme?

- Nije je baš mnogo nakupio - primeti Nigmatulin, sumnjičavo osmotrivši Artema.

- Ja svakog dana načinim podvig - reče mu ovaj. - Ništa mi ne ostaje za sebe.

- I ponovo borba. A *girls* možemo samo da sanjamo - podrža ga Letjaga. - Dobro, momci, aj'mo. Firer čeka. A firer nikad ne čeka!

On oštro otpozdravi melanholičnim graničarima na Borovickoj i niz obližnju šumicu se sva četvorica spustiše na put. Natkrilio ih je tunel, prvo osvetljen, zatim sumračan, na kraju bez trunke svetla. Ova dvojica se nekako zadržase, propuštajući Artema i Letjagu napred.

- Ovaj je s Hanze, jel'? - reče Artem.

- Obojica su s Hanze. Nigmatulin je s Komsomolske, a Jurec iz Parka kulture, mislim. Inače su normalni momci, i jedan, i drugi. Pouzdani su - reče Letjaga. - Pa oni su svi skoro s Hanze.

- Ko to svi?

- Čitava naša dopuna.

- A što tako?

- Pa gde još da nađeš obučene? Nećeš ih valjda iskopati po mračnim stanicama. Ili kao fašisti, sa svojom legijom... Potpuno ludilo. To nije za nas. Mlinar se nekako nagodio s Hanzom. I oni su se složili... Da nas dopune.

Artem ga upitno pogleda.

- A on se baš složio? Pa on ih je klao. Sećaš li se? Mi smo tada... U bunkeru. Pa oni su nam tada obećali pomoć. I ostavili su nas. Da su oni tada došli... Da su tada dali ljude... Možda bismo i kompletirali... I toliko naših klinaca... Nema.

- Nema - reče Letjaga. - Nema, tada nisu dali, a dali su kasnije. Dali su kada su mogli. Nabacili su još raznu tehniku, municiju. Kao što sam znaš, Hanza ima para za bacanje. Sami su dali predlog. I eto... matori se krčkao, krčkao, nazdravio našem spisku... A svejedno nije mogao

ništa da učini. Pedeset ljudi više nema gde da uzme. Posavetovao se s narodom. Narod i sam sve shvata. Počeli su lagano da se okupljaju. Sa probama, naravno, sa savetovanjima. Kukolj smo odmah odstranjivali. Na kraju je sve bilo dobro. Uglavnom je to hanzeatska specijalna jedinica. I eto tako... Sve je u redu s njima. Nije da smo mi za sebe, a oni sami. Svi smo zajedno.

- A-ha - frknu Artem, pokazujući glavom na zaostale. - Zajedno.

- Svi na jednom mestu - potvrdi Letjaga.

- Ne verujem - reče Artem, razmislivši.

- U šta?

- Ne verujem da je Hanza tek tako, da bi ispravila svoju krivicu, dodelila nama pola stotine boraca i još sunula tehniku. Kod njih ništa ne biva prosto tako.

- Pa i nije prosto tako. Stari je potpisao da će obučavati njihove specijalce. Zato što - Letjaga proškruta kroz zube - zato što oni nemaju takve specijalce. Posebno za površinu. Oni se gore tuku kao mačići. Deca podzemlja, baljezgarija.

Poslednja lampica je ostala da trepće negde u pozadini. Letjaga je izvukao fenjer poput močuge iz ranca za marširanje. Ova dvojica pozadi se cimnuše, zazvečашe automatima: kratka i svima poznata deonica, ali ipak ne tako zabavna. Bolje da se drže zajedno.

Fenjer odmah ulete u mrak tunela, nali u njega mlečne beline, promučka ga.

- Podzemlja... A ti si negde moje godište - seti se Artem. - I ti si, znači, imao četiri, zar ne? Kada je poslednji rat...

- A ne, dečko - reče Letjaga. - Stariji sam godinu od tebe. To smo već razjasnili. Tako da sam imao pet.

Artem je hteo da zamisli svoju Moskvu, a ponovo su avioni zalepršali u glavi - trbušasti vilini konjici, koji su kružili zveckajući, automobili-vagončići; sipila je topla kišica. On protrese glavom, izbacila tu nežnu glupost, koja ne postoji.

- A šta ti pamtiš? Roditelje... Vaš stan?

- Pamtim televizor. Pamtim, kako na televiziji - imali smo jedan veliki - prikazuju predsednika. I predsednik govori: mi nemamo drugog izbora. Prinudili su nas. Saterali nas u ugao. Nisu morali da nas teraju u ugao. Tako da sam doneo odluku... I tad majka izlazi iz kuhinje, a u rukama joj tanjir sa pilećom supom za mene. To se zvalo supa s rezancima. Ona će: šta ti gledaš svakakve strahote? Hajde da ti uključim crtaće. A ja njoj: neću supu. Izgleda da sam upamtio baš taj trenutak. Sam početak. Ili kraj. Posle više nije bilo ni crtanih, ni supe.

- A pamtiš li roditelje?

- Pamtim. Ali rado bih ih zaboravio.

- Slušaj, Letjaga - progovori nestrpljivi Jurec. - Po nama su prvo udarili. Nismo mi, već po nama. Izdajnički. I prvi nalet smo presreli, a tek posle smo bili sami. Istinu ti kažem. Imao sam sedam godina.

- A ja ti kažem: supa! Supa i u ćošak, i naterali me. Tada sam pomislio: evo, predsednik, a i njega će znači neko staviti u ćošak.

- Kakva je sad razlika? - reče Artem. - Mi ili oni?

- Ima razlike - pobuni se Nigmatulin. - Mi ne bismo počeli. Naš narod je razuman. Mi smo uvek bili za mir. Ti kučkini sinovi su nas slagali, uvukli nas u trku u naoružanju, da bi nas oslabili. Hteli su da rasparčaju zemlju. Da je iseku na deliće. Zbog nafte i gasa. Zato što im je naša država kao kost u grlu. Njima uopšte nisu bile potrebne nezavisne zemlje. Svi su legli pod njih, raširili bedra. Samo smo mi... Pokazivali zube. I te gnjide, ti smradovi su nas... Oni prosto nisu očekivali da ćemo mi ići do kraja. Mislili su da ćemo se upiškiti u gaće od straha. A mi... Kako bi nas raskomadali, a-ha. Đavola. Kurac će dobiti naftu. Da nas kolonizuju. I sami su zasrali, hulje. Kada su im prikazali na njihovoj televiziji šta leti ka njima. Na nas udri mačem,

upadaj. Mi nećemo umreti ni pod zemljom.

- A koliko si ti imao godina? - upita Artem.

- Šta te se tiče? Jednu godinu. Pričali mi ljudi. Pa š'a?

- I niš'a - odgovori Artem. - I s jedne i s druge strane okeana same laži.

Letjaga pomirljivo kašljucnu. Više nisu razgovarali.

* * *

- Stoj! Priguši fenjer!

Nigmatulin i Jurec su se razdvojili, priljubili uza zid, napola skinuli svoje automete. Artem je ostao s Letjagom na sredini. Začu se škljocanje prekidača, ugasi se svetlo. Nastade noć.

- Granica je zatvorena! Okrenite se i vratite!

- Mi smo iz Ordena! - povika u šupalj bunar Letjaga. - Imamo depešu za vaše rukovodstvo!

- Okrećite se! I nazad! - ponoviše iz bunara.

- Kažemo vam, imamo pismo za firera! Lično! Od pukovnika Mlinarova!

Iskočiše iz mraka crveni zraci laserskih nišana, išli su levo-desno, skočiše Letjagi na čelo, a Artemu na grudi.

- Nazad! Imamo naređenje da otvorimo vatru.

- Eto ti, jebote, sva diplomatija - zaključí Letjaga.

- Neće nas pustiti - šapnu Jurec.

- Nemamo naređenje da upadamo - odazva se Nigmatulin.

- Ali rečeno je da dostavimo kovertu - pobuni se Letjaga. - Inače će nam stari slomiti glavu. Ne znam sad šta je... Ali rekao je ovako: „ako mu ne uvališ koverat - ode sve dođavola”.

Mirisalo je slatkasto i grozno na ustajalu mokraču: očigledno nije bio predviđen komfor, i stražari, kada bi ih „priteralo”, samo bi izlazili u mrak tunela, na ničiju teritoriju.

Artem je gledao u mrlju boje rubina, koja mu je osvetljavala mesto na kojem je srce. Pomislio je na Mlinara. Na svoju poslednju nezavršenu misiju: da ode kući Anji i saopšti joj da je ostavlja. Da joj kaže u lice, a da ne beži krišom, podvijenog repa, zarad velikih dela.

On je ionako zbog velikih dela mnogo toga uradio. Olježeka je ostavio kod doktorke: učinio je sve što je mogao. Svalio je izbušeno telo, otresao ruke i otišao da pije votku. Ljohi je rekao da krene uza stepenice bez cilja, zviždućući, odlučio je da se ne zalaže, da ga ne vraća. Neko će levo, neko desno: svakom svoje. Nije poterao osuđeničke na smrt Svinolupovim naganom na slobodu. Nije pitao za ženske papuče u majorovom kabinetu. I nije razmakao zavesu. Ništa: nije stao da vidi ima li tamo nekoga ili ne. A pošto nije video, znači da onda i nema nikog: tako sebi može da kaže i da lepo mirno živi s tim saznanjem. I za Homera može sebi da objasni šta će biti, s ništavnim starčićem, nepismenim piskaralom. Svi lažu za muke sa savešću: čovek je snažan, on može da se izbori sa svime. Velikim delima svi opraštaju.

On je pokušao da drhtavi zračak prikríje dlanom, ali ovaj skoči na ruku.

- Poslednje upozorenje! - povikaše iz bunara.

- Odlazimo? - reče za sebe Letjaga.

Ostavi starog. Ostavi sve svoje leševe, spusti ih u ovaj bunar i zatvori poklopcem. Imaš važniji zadatak, Arteme - da spašavaš svet. Ne treba da se zamajavaš pečurkama.

- Nađite Ditmara! - povika Artem tamo, u dubinu i poče da kukuriče.

- Koga?!

- Ditmara! Recite da se stalker vratio!

- Šta je sad ovo? - okrete se Letjaga - O čemu se radi?

- Pa sve je to ista priča. O starom čoveku sa bradom - htede da se osmehne Artem. - I još

o jednom idiotu. Moj tajni zadatak.

I tu u njihovom prljavom kosmosu zasjala je supernova.

* * *

Ditmar je izašao ka prvoj stražarskoj barikadi, ka mitraljeskom gnezdu. Pogledao je u hrabre ordenske borce, glave sakrivene među dlanovima, i verovatno, verovatno se osmehnuo na sebi svojstven način. A projektor nije isključio.

- Ko je zvao? - Artem ugleda samo siluetu u moru zaslepljujućeg svetla; morao je da prepozna po glasu.

- Ja! Artem!

- Artem? - Ditmar kao da je zaboravio na njega. - Koji Artem?

- Znao sam! - zahukta Nigmatulin.

- Stalker! Imam depešu! Za firera! Lično na ruke! Od Mlinara! Od glavnokomandujućeg Ordenom! Informacija o položaju!

- Kakvom položaju? - Ditmar nije hteo da ga razume.

- Na Pozorišnoj! Povodom vašeg prodora!

- Našeg prodora? Od Mlinara? - Ditmar je zvučao iznenađeno. - Nema nikakvog prodora.

Na Pozorišnoj su nemiri. Stižu nam kolone izbeglica. Firer je naredio da otpočne mirovna misija na stanici kako bi se izbegle ljudske žrtve. A sada je četiri ujutru. On spava. I ne očekuje pismo od građanina Mlinarova. Ali vi, ako želite, možete da uručite depešu meni. Ujutro ću mu je predati u sekretarijat.

- Ne dolazi u obzir - šapatom reče Letjaga. - Naređeno je lično u ruke ili uništavanje dokumenta.

- Ne dolazi u obzir! - glasno ponovi Artem. - Samo fireru, iz ruku u ruke!

- Zaista mi je žao - uzdahnu Ditmar. - Firer nikoga ne prima u posetu. Posebno ne profesionalne koljače. U svakom slučaju, do uručjenja će koverta biti sakrivena i ispitana zbog pokušaja trovanja.

- Imam informaciju - pribavši se, reče Artem. - Da na Pozorišnoj nisu nemiri, već planirana diverzija. Sa ciljem preuzimanja stanice.

- A mi imamo drugu informaciju za Pozorišnu - ravnodušno odgovori Ditmar. - I to se neće svima dopasti, građanine stalkeru. Na primer. Doviđenja.

On im svečano otpozdravi i, okrenuvši se, zaputi se ka stanici.

- Sačekaj! - povika Letjaga. - Stoj! Ovo nije koverat od Mlinara!

Ditmaru je bilo svejedno. Mitraljezac mrdnu dugim sečivom, nameštajući put za olovo. Snajperi puštise zrake koji su prolazili čak kroz svetlo projektora, belo i snažno, kao prva sekunda smrti.

- Čuješ li?! - zaurla Letjaga. - Nije koverta od Mlinara! Već od Besolova!

Skoro već rastopljena u belom, crna figura se ukočila.

- Ponovi.

- Od Besolova! Za firera! Lično! Hitno!

Artem se okrete prema Letjagi. Tu se događalo nešto što on nije mogao da razume. Nigmatulin i Jurec su uznemireno deklinirali nepoznato prezime. Ditmar je ćutao, ali više nije mogao da se pomeri s mesta.

- Dobro. Propustićemo jednog čoveka na stanicu. Ostali mogu da čekaju.

Letjaga podiže svoja široka opuštена ramena, prihvatajući uslov. Zakorači napred.

- Ne ti! - zaustavi ga Ditmar. - Predaj depešu ovom momku. Artemu.

- Imam naređenje...

- I ja imam naređenje. Propustiću samo njega. I tek posle pregleda.
- Zašto njega?! Arteme, šta je ovo...
- Daj koverat - reče mu Artem. - Hajde, Letjaga. Presekao si me. Tajni zadatak. Mlinar me je zbog ovoga i poslao. Ako vas ne puste... Ja imam ovde neku svoju priču. Ti ne treba da znaš. Šta misliš kako sam saznao za Pozorišnu?
- Svi ovde imaju neke svoje priče, jebiga! - zaurla Letjaga. - Jedan krije od drugoga... Koji je on stari paranoik...
- Ne daj mu, koji ti je? - zasikta Nigmatulin. - Ko je on, šta je on? Pukovnik je rekao da ti... Ili mi...
- Začepi, Ruslančik - zamoli ga Letjaga. - Ovo je Artem, jasno? On je naš! Naš čovek! Jasno?
- Kako hoćete! - hladno reče Ditmar. - Ja više nemam vremena za ovo. Ja već treba da budem na Pozorišnoj da razdelim narodu humanitarnu pomoć.
Letjaga ga prokle, pljunu ljutito i dohvati iz unutrašnjeg džepa nabijen neprovidni koverat - mali, braon boje. Ugura ga Artemu u ruke.
- Ovo je naš čovek, jel' jasno?! - zaurlao je ka mitraljezu, snajperima, laserskim zracima, crnim natpisima, pišljivom kosmosu i blistavoj zvezdi. - Mi ćemo ga ovde čekati!
- Uzdravlje - odgovori Ditmar. - Ali firer će možda spavati i do podneva. Čekajte.
- Čekaćemo, bićemo ovde, Arteme - vatreno prošaputa Letjaga. - Vратиćeš se. Ako ti bude falila i dlaka s glave... Stari više na tebe, jeste, ali će za svoje pomeriti brda i planine... Ti i ja imamo istu krv, nas dvojica... Jel' tako?
- Da - reče Artem; on je već jedva čuo. - Da, Letjaga. Hvala. Ne znam.
I prilepivši prokleti koverat na kožu, spotičući se o železničke pragove, on polete ka supernovoj, pravo u nju, u milijardu stepeni.

* * *

- NEPRIJATELJI RAJHA! NEPRIJATELJI ČOVEČANSTVA! NA NAŠEM JE PRAGU! HORDA NAKAZA!

Spiker je bio isti, ali je govorio iz više od deset megafona, koji su malo kasnili jedan za drugim, i zbog toga se ton rasipao i ponavljao eho; i ovaj hor od jednog čoveka zvučao je kao glas hidre - jezivo i hipnotišuće. Iz glasa je izbijao otrov.

- AKO SE NE BUDEMO BORILI DO KRAJA! PRETI NAM TOTALNO ISTREBLJENJE!

On je dočekaio Artema pre nego svetlost Čehovljeve-Vagnerove; svetlost nije mogla da se odbije od izvijenih i krivudavih zidova tunela, a glas je mogao.

- SAZNAVŠI ZA IZDAJNIČKE PLANOVE CRVENE LINIJE! I GAŽENJE MIROVNOG DOGOVORA! DA ZAUZMU STANICU POZORIŠNU! JA! SAM DONEO ODLUKU DA IH PRETEKNEM I ZADAM UDARAC!

- Firer? A ti si rekao da spava... - reče Artem Ditmaru.

- Sada niko ne spava u Rajhu - odgovori ovaj.

Na Čehovljevoj-Vagnerovoj, Artema je dočekaio transparent: „Dobro došli, dragi gosti iz Polisa!”, na sredini sale stajali su postrojeni muškarci različitih rangova i dobi - ko se u čemu zatekao, bečili su crvene pospane oči, nesigurno se domunđavali. Duž redova muvali su se zastavnici, nalik ovčarima, podvikujući, lupkajući bičem. Postavljali su stolove sa tablicama, polagali preko njih kamuflažne prnje, dovozili su, tandrčući, kolica sa oružjem. Na suprotnom kraju platforme razvlačili su šator sa crvenim krstom i pogledi iz stroja su se neprestano lepili za njega.

- ALI CRVENA LINIJA SE NEĆE ZAUSTAVITI NI PRED ČIM! DA GRAĐANI OSTANU BEZ POZORIŠNE! NJIHOVOG ZAKONSKOG PRAVA! DA ŽIVE MIRNIM I SREĆNIM ŽIVOTOM!

Stanica beše čudna - ovalnog svoda, kao tunel sa lukovima, nalik prašnjavim puškarnicama u zidovima. Njen beli mermer je bleštao, behu očišćene i svetiljke - stare, originalne. Bile su interesantne: nisu bile odvojene jedna od druge, kao na ostalim stanicama, ni udvojene i spojene u cvat, već ih je u nizu bilo po dvadeset na bronzanim gondolama, u dva reda; kao da su ih bukvalno usred noći razbudili i naterali ih da se postroje. I još su ličile na duše robova, koji na letećim galijama veslaju kroz čudesno beli tunel u svoj časno zasluženi raj.

- Gde si postavio minu?

Ditmar je išao brzo, Artem ga je jedva sustizao, nejasna lica u stroju prolazila su pored, i nijedno se nije oformilo. Iza leđa su škripale o granit mamuze na čizmama: straža je štancovala korak.

- Dole, spustio sam se pokretnim stepenicama - raportira Artem. - Kod hermetičkih vrata.

- Jel' dobro drmalo?

- Veoma snažno.

- Vidi. Na Pozorišnoj je sve sada pod našom kontrolom, tako da hoću da ti verujem. Ali proveriću, naravno. Ako si sve izvršio, nagrada je... Orden! - Ditmar se osmehnu. - Za to dobijaš orden.

Odjednom iz stroja iskoči neko presecajući im put, straža jurnu napred, uze „kalaše”. Ali to je bio neko mali, glupav, bezopasan: bradica, zamagljene naočare...

- Izvinite! Izvinite! Građanin oficir... Gospodine Ditmare... Radi boga miloga! Ovo je greška. Mene su greškom mobilisali. Imam ženu... Narine... Pa upravo ste kod nas... Od nas...

Ditmar se seti, ustade, odmahnu rukom straži.

- Ilja Stepanoviču. Mi smo ovde s vašim poznanikom. U čemu je greška?

- DA ISPUNE STANICU NAKAZAMA! ETO ŠTA ONI HOĆE! ONI SU POBESNELI! ZBOG NAŠEG PROTIVLJENJA! I OVA HORDA JE VEĆ! NA NAŠOJ! GRANICI!

- Mojoj Narine... Počeli su joj trudovi. Posle ovih eksplozija na Pozorišnoj... Pokupili su je. U porodilište. Rekli su svakog časa može vodenjak... A njoj termin još nije.... Stigao, razumete li? Možda bi na održavanju ona... Imamo tako divno porodilište! Ali ako me pozovu... Ili ako se nešto tamo dogodi... Kako će ona? Sada? Sa kim? A ako krene porođaj? Treba da budem tamo... Moram da znam... Ko će se roditi...

Dečak ili...

- UPRAVO ZATO! OBJAVLJUJEM! OPŠTU! MOBILIZACIJU!

Unter se osmehnu učitelju, položi mu ruku na rame.

- Takoreći, rodila carica noćas... Ni sina⁹... Jel' tako, Ilja Stepanoviču? Ni ćerku.

- Zašto vi... Zašto tako govorite?

- Ma, bože, to je samo šala. Sećam se našeg razgovora. Sećam se. Hajde da se prošetamo.

On dade znak ovčarima-zastavnicima i, zagrlivši ga, povuče Ilju Stepanoviča za sobom. Artem je išao pored, stiskao je koverat u džepu. Šta li je u njemu? Koverat beše čvrst, nešto je bilo u njemu... Na šta je to ličilo? Nije pismo, nisu papiri... Lupao je glavu. Fabrika se završavala.

- Vi ste beše planirali da nam napišete udžbenik istorije, zar ne? - reče Ditmar učitelju.

- Gospodine oficiru... A ako... Ako na porođaju nešto...

- Samo vi sedite - i pišite! - on se zaustavi, skide Ilji Stepanoviču naočare, dunu u njih, obrisa ih i vrati na mesto. - Daću vam mali kutak u mom štabu. Inače će vas ubiti, stvarno...

- DA ZAŠTITIMO NEUTRALNU STANICU OD CRVENE HORDE! TO JE NAŠA

DUŽNOST! MOLILI SU NAS ZA POMOĆ! I MI IDEMO!

- Hvala. Zahvalan sam vam. Gospodine... Ditmare... Ali... Dozvolite mi da odem ženi... Sada... Da joj pružim podršku... Bila je sasvim bleđa... Da zna da je sve u redu... Da ste se vi zauzeli... I ako porođaj...

- A zašto? - upita ga Ditmar. - Pa tamo više ni vi ne možete ništa da izmenite, ni ja. Rodice se zdravo dete - odlično. U porodilištu ima ko da čestita majci u ime partije.

- Ali... Ali ako iznenada... Pu-pu-pu... Ako ne daj bože...

- A ako je nakaza... Tiše, tiše. Kako ste sami rekli, imamo divno porodilište. Anestezija. Kada se ona probudi, sve će već biti gotovo. A bebica neće ništa osetiti, verujte. Tamo su sve profesionalci. Ista ta anestezija, samo druga doza. Sve humano. Cap, i kraj.

- Naravno... Da, jasno mi je... - Ilja Stepanovič je bio bleđ kao zid. - To se jednostavno tako brzo desilo. Njeni trudovi. Ona se tako sekirala, Narine moja... Mislio sam da imamo još vremena...

- A imaćete još vremena, Ilja Stepanoviču! - pritisnu ga snažnije podoficir. - Još kako ćete imati vremena! Samo sad u porodilištu nemate šta da tražite. Dobro. Daće vam papir i olovku. Držim vam pesnice! - on podgurnu krupnog učitelja prema jednom od stražara. - Smesti građanina kod mene.

- **NIKO NAS NEĆE ZAUSTAVITI! KADA MI ISPUNJAVAMO! NAŠU! SVETU! DUŽNOST!**

- Kuda idemo? - zabrinu se Artem kada je gotovo čitava stanica već ostala iza njih, završavala se stepenicama prelaza, pored kojeg je stajala stražarska kućica.

- Ti treba da uručiš tu vašu depešu, jel' tako? - okrenu se prema njemu Ditmar. - Šta je u njoj, inače? Ultimatum? Molba? Predlog o podeli Pozorišne između zainteresovanih strana?

- Ne znam - reče Artem.

- Orden, a? Moram ovako glupav da se zapitam šta si ti tačno radio u Polisu, stalkeru.

- **MI ĆEMO SE ZAUZETI ZA MIRNE ŽITELJE! MI UZIMAMO POZORIŠNU POD SVOJU ZAŠTITU! ZAŠTITIĆEMO JE OD PUKOVA NAKAZA!**

- Ko je taj Besolov?

- Dakle, ti stvarno nemaš pojma šta ćeš uručiti fireru?

- To nije moja stvar. Ja samo izvršavam naređenje.

- Sve više i više mi se dopadaš! Mogu da kažem da si moj idol - Ditmar se osmehnu. - Rekli čoveku: digni prelaz u vazduh - on diže prelaz u vazduh. Rekli mu: uruči koverat, đavo bi ga znao kakve sadržine i đavo bi ga znao od koga - i on i to uradi. Rekli mu: stavi jajca pod presu - ni to ne može da odbije! Kad bi bilo više takvih poput tebe!

- **I MI SMO SPREMNI DA PLATIMO BILO KOJU CENU ZA PRAVO DA BUDEMO LJUDI!**

- Da li je Homer živ? - upita ga Artem. - Šta je sa mojim starim? Gde je on?

- Živ je. Čeka te - smirio ga je Ditmar.

- Hoću prvo njega da pokupim.

- Predvideli smo. Zato i idemo njemu. Eto šta je još dobro kod tebe, stalkeru, tvoja predvidivost. Posebno je zadovoljstvo raditi s takvim ljudima.

Stražari su zaškrpali petama, stariji je izbacio ruku, čak se plašio da pogleda Ditmara u oči. Počeše da se penju stepenicama.

- Ti... Šta će ti te epolete? Ti nisi nikakav podoficir, zar ne? Ko si ti?

- Ko, jel' ja? Konstruktor ljudskih duša! - namignu mu Ditmar! - I pomalo čarobnjak.

Prelaz je bio predat kasarnama, prošli put Artema i Homera nisu pustili ovde. U redovima su bili daščani ležajevi. Razmetali su se redari. Sa plakata se mrštio firer. Sa plafona su visile

zastave Gvozdene legije: siva pesnica, crna trokraka svastika. Zvučnici su rasli iz zidova kao pečurke, prekrivali su jedan drugog:

- NEMA NAZAD! I MI NEĆEMO DA SE POVUČEMO! RADI VAŠE, RADI NAŠE BUDUĆNOSTI! RADI BUDUĆNOSTI NAŠE DECE! RADI BUDUĆNOSTI ČOVEČANSTVA!

- Šta mislite da će biti s tom kovertom? - Ditmar se zamisli. - Voz se i dalje kreće, ne možeš da ga zaustaviš, čak i da se baciš na put. Pozorišna će biti naša. I Trg revolucije isto. Crveni ništa ne mogu. Oni moraju još da guše svoje gladne demonstracije. Polovina pečuraka je usahla zbog te suve budi. Širi se kao požar.

- Ko je taj Besolov? - ponovi Artem, razmišljajući od koga će Mlinar primiti naređenje?

- Nemam pojma.

- Zašto je onda pismo od njega važnije od Mlinarovog?

- Meni nije važno pismo od nekog tamo Besolova, stalkeru. Meni si ti važniji.

Prošle su kasarne, počela su da se gomilaju utvrđenja, ježevi, bodljikava žica, crne se mitraljezi, okrenuti cevima napred - tuda, kuda je Ditmar vodio Artema; zalajaše psi čuvari, imitirajući firera, a zatim se u njihov ispresecani stih pevanjem ulilo otegnuto muško stenjanje, uz koje je, sigurno, nekog čoveka napuštao život. Puškinova, pomisli Artem. Ditmar ga je vodio na Puškinovu.

- On je tamo? Na Puškinovoj? Obećao si da ga nećeš dirati!

Oni se zaustaviše pored zida od cigala u visini gvozdenih vrata. Stražu je Ditmar oterao kažiprstom. Izvukao je duvan, uzeo iz džepa isečene novine, posuo čudna masna slova sušenom bunikom, liznuo, zamotao.

- Evo na, uzmi da pušiš.

Artem nije odbio. Duša je tražila otrova još tamo, kod Mlinara, ali Mlinar je zadržao poslednju cigaretu, pre nego što je zauvek šutnuo Artema od sebe, a Ditmar ga je ponudio.

Podoficir se naslonio leđima na zid, prislonio potiljak, pogledao u plafon.

- A šta misliš, ako mu se rodi jermenska nakaza, da li će nam učitelj napisati knjižicu?

- Ako ga vi ubijete? Dete?

- Ako ga uspavamo. Onda se neće pohvalno izraziti o nama?

- Neće - odgovori Artem. - Ne može on da bude takav gad.

- A eto - Ditmar zažmuri, izduvavajući dim. - A ja mislim da hoće. Mislim da će se Jermenčica sekirati, zvocaće Ilji Stepanoviču, ali on će je onda ubediti da je tako jedino ispravno. Da treba još da pokušavaju. I sešće da piše knjigu o Rajhu, a mi ćemo je onda izdati u tiražu od deset hiljada. Kako bi je u metrou pročitao svako ko ume da čita. A ostali će iz nje naučiti da čitaju. I prezime Ilje Stepanoviča znače svako. I eto zbog toga će nam Ilja Stepanovič oprostiti što smo mu uspavali dete.

- Zbog deset hiljada knjižica? Još ćeš se ti iznenaditi - Artem se kiselo osmehnu Ditmaru.

- Beži sa stanice, a možda će izvršiti i atentat. Tako nešto se ne oprašta.

- Ne oprašta se, ali može da se zaboravi. Sve sami prihvate. Stalkeru, ljudi me retko iznenade. Čovek je jednostavno ustrojen. Svima su iste poluge u glavi. Ovde je želja da se bolje živi, a ovde - strah, a evo tu je osećaj krivice. I više u čoveku nema nikakvih poluga. One strastvene treba zavoditi, neustrašive - moriti krivicom, nesavesne - plašiti. Evo ti: koji si se đavo vraćao? Znao si da rizikuješ život. Ali ne, ti si savestan. Sekiraš se za svog starog. Požurio si preko prelaza zato što si savestan. Pomogao si ratu zato što si savestan. A sada samo viri reza, viri rezica! - Ditmar prstom koji miriše na cigarete dotiče Artemov obraz; ovaj se strese.

- Zagrizao si. Gde ćeš sad zbrisati od mene? Ti si predao svoj Orden. Slizao se s neprijateljem. Evo tvoji drugarčići stoje tamo, čekaju te. Misle da si ti njihov čovek. A nisi, ti si

moj.

Artem je i zaboravio da puši. Cigara se ugasila.

- Tvoj duvan je govno - reče on Ditmaru.

- Zato kada Rajh pobedi u čitavom metrou, svima će duvan biti odličan! - obećao mu je Ditmar. - U redu. Idemo do Homera Ivanića.

Namignuo je straži, pomerio se u stranu metarski zavrtnaj sa katancem od pola kile i njih su pustili na stanicu Šilerovu.

* * *

Artem ju je pamtio kao Puškinovu: istu belu, istu mermernu, kao susedna Čehovljeva, iako je sada bila obojena mržnjom prema neruskom. Na Puškinovoj su ga pokazivali rulji, objašnjavajući zašto su ga osudili na vešala: zbog ubistva fašističkog oficira. Artem je ovako ubio oficira - uperio je automat u njega i povukao okidač, a prst se spustio od grča. Spustio, kada je ovaj oficir dečaku sa Daunovim sindromom metkom probio glavu. To bi moglo da mu se oprost: Artem je bio mlad, pod utiskom. Sada bi sigurno otrpeo, okrenuo bi se. Okrenuo bi se? Pokušao bi da se okrene. Vrat ga previše boli zbog knedle u grlu.

A sada se nisu nalazili na Puškinovoj, ni na Šilerovoj.

Sada nisu bili nigde.

Ćela stanica beše razbijena, porušena. Od mermera nije ostala ni pločica, sve su skinuli i nekud odneli. Bio je go izgrebani beton, bila su brda zemlje, reke prljavštine, trule drvene grede; umesto vazduha beše sparušena prašina pomešana sa cementnom prašinom i zbog nje je vazduh isto bio kao od betona. Projektori su se probijali kroz prašinu i njihovi zraci su bili vidljivi od početka do kraja, kao ogromne močuge.

Ove močuge su mlatile po kičmama i njuškama groznih golih ljudi - poneko je krpicom prekrpio stid, neko se uopšte nije bavio time, a svi su žigosani crnim, svima je kapala krv. Muškarci behu zarasli u bradu do očiju. A ženama se od zamršene kose oči nisu ni videle. Ali sve su bile obične, dvoruke i dvonoge. I samo su tinejdžeri imali mane. Iskrivljena leđa, srasli prsti, spljoštene glave, kiklopi i dvoglavi i sa krznom kao divlje životinje. Nakaze.

Tu niko nije imao odeću, bili su nagi, i bili su u formi.

Oni s automatima su nosili respiratore: bez njih je bilo opasno po zdravlje. Respiratori su izgledali kao brnjice, kao da bi straža inače mogla da skoči na gole i da ih izujeda. A zbog brnjica su i morali s njima drugačije: lancima, bičevima od bodljikave žice. Zbog njih se i prostirala ta rika koju je Artem čuo iza zida, iz učiteljskog toaleta.

A na stanici je najstrašnije bilo to što se ona nigde nije završavala. Ovi nagi ljudi-zveri grebali su iz nje sa svih strana - pijucima, lopatama, čekićima - očajnički su grebali zemlju, kamen, prokopavajući pustoš nadesno, i ulevo, i nagore i nadole. Šilerova je već postala najprostranija stanica na kojoj je Artem bio, i svakog časa je nastavljala da se širi.

- Vi njih kao robove?! - upita Artem.

- Pa šta? Humanije je nego da ih samo likvidiramo, zar ne? Neka budu korisni! Širimo životni prostor! Takav je priliv dobrovoljaca iz celog metroa da nemamo gde da ih smestimo! - objasnio mu je Ditmar nadglashavajući krik nakaza. - Kada završe rekonstrukciju, ovde će biti *garden siti!* Najveća metro stanica! Prestonica Rajha! Bioskop, sportska hala, biblioteka i bolnica!

- On je zbog toga i izmislio nakaze, vaš firer? Radi ropstva? Ovde nema ni četvrtine nakaza!

- A ne treba ti, stalkeru, da odlučuješ ko je nakaza, a ko nije! Firer je genije! - zasmeha se Ditmar. - Glupo je trovati ljude zbog toga što su Jermeni! Ili Jevreji! Nema nikakvog efekta. Ako

se čovek već rodio kao Jevrejin, tu više ne možeš ništa da učiniš. Nekima čak piše na licu: Jevrejin. Čečen. Kazahstanac. I tako je! On je tvoja meta, tvoj neprijatelj, i on ti nikad neće biti veran. A ko je Rus, šta on sada ima - imunitet? Šta je on, odabran samim rođenjem? Njemu je sve dozvoljeno? Možda on više ničega ne mora da se plaši? Besmislica! A nakaze?! Sasvim druga stvar! Nakaznost je delikatna stvar! Mutacija! Rodiš se zdrav, a onda počne da raste tumor! Ili gušavost! Ili devijacije! A možda se to uopšte ne vidi! To samo može lekar da kaže sa sigurnošću! I zato svaka kučka mora da se trese i uneredi od straha dok ide na pregled lekaru. I sam lekar treba da se trese. I da mi, konzilijum, odlučujemo ko je nakaza, a ko nije. I niko ne može da bude siguran ni u šta. Nikad. I čitav život, razumeš, čitav život moraš da se opravdavaš. I nas da opravdavaš. Baš divno! A?! Divota!

On spusti Artemu ruku na rame. Mladež na nosnoj kosti izgledao je kao treće, demonsko oko, kojim može bolje da vidi trulu i meku ljudsku utrobu.

- Gde je on? Gde je Homer?! - doviknuo mu je Artem.

- Daj koverat!

- Šta?!

- Daj koverat ovamo!

- Imali smo nagodbu!

Zasvetlele su iskre, zubi su zaškripotali, pećina se nagla u stranu: Ditmar je iz sve snage drmnuo Artema drškom pištolja po obrazu, po jagodičnoj kosti. Zatim ga je ljudski dohvatio i prislonio cev na Artemovo čelo: smrtonosni pištolj, stečkin.

- Hoćeš da ga skinem sa tvog leša?

Artem ustuknu unazad, razmišljajući o tome da uništi depešu, ali iza ga je već čekala straža. Savili su mu ruke, oborili ga i bacili u blato, istrigli koverat iz ruku. Obazrivo su ga predali Ditmaru. On ga je okretao prstima, pokušao da ga savije, pogledao na svetlu projektora.

- Fotografije, izgleda - reče on i sede pored Artema. - Veoma zanimljivo. Fotografije koje su zaustavile rat. Lepo, a?

Ubacio ih je u unutrašnji džep.

- Fotografije moraju da budu đavolski dobre. I moraju da se dopadnu baš fireru, više niko ne srne da ih vidi. Jel' tako? Pa ko će odoleti iskušenju makar krajičkom oka? A tebi, eto, nije zanimljivo?

- Gde je Homer?!

- Tu je negde. Potraži ga. Ja nemam vremena. Moram na Pozorišnu. Humanitarna pomoć, identifikovanje agenata. Ti zasad budi ovde. Privikni se... Malo radi.

- Oni me neće ostaviti! Letjaga! Orden! Oni me čekaju! Gotovi ste svi! Čuješ li, ološu?! Skote?! Čuješ li, gnjido jedna?!

Artem se trgnu, ali stražari su bili debeli, iskusni, držali su ga čvrsto, tako da je ostao četvoronoške, nosa zabijenog u blato.

Ditmar, pre nego što je ustao iz čučućeg položaja, pomilova Artema po glavi.

- Čekaju. Tako je, čekaju. A ja ću otići i reći ću im čiji si ti čovečuljak.

I nežno ćušnu Artema po zadnjici.

GLAVA 13

ŽIVOTNI PROSTOR

Mislio je da će doći dan kada će odraditi noćnu smenu, ali ovde nije bilo ničega - ni noći, ni dana, i postojala je samo jedna smena: od početka do kraja. Pojili su ih iz creva, brojeći gutljaje i nisu dozvoljavali da se prave rezerve vode. Nije bilo nužnika, tuneli su, svi osim jednog, bili isprepletani bodljikavom žicom, kao paučinom - ne možeš da pobegneš, ne možeš da otpuziš. Ljudi-zveri su vršili nuždu stojeći, ne prestajući s radom: muškarci pred ženama, žene pred muškarcima; novopridošli su to učili već prvog dana. Učili su da pletu žicu. Ubijali su ih bezosećajno, dežurno: one koji nisu hteli da rade, one koji su umirali i zbog toga nisu mogli da rade, i one koji su ih varali i pretvarali se da su mrtvi. Nisu žalili radnike - dva puta dnevno dovodili su nove, koji su takođe morali da jedu, a hrane nije bilo.

Svaki put kada bi se otvarala gvozdена vrata i kada su ubacivali unezverene novajlije u Silerovu beskrajnu pećinu, Artemu bi se zavrtelo u stomaku: evo sada će ući Ditmar. Sad će otkriti njegovu prevaru: crveni će uputiti vojnike sa Ohotnog rjada na Pozorišnu kroz razvaljena hermetička vrata, kroz gornji hodnik, *blickrig* će se pretvoriti u beskonačni pozicioni rat, i Ditmar će se vratiti da obesi Artema za izdaju.

Kada će on doći? Uskoro?

Artema su opipali i uvideli da je zasad dosta snažan i dali mu da gura ručna kolica. Da preuzima od bradatih glodara ono probrano, odbačeno, odbijeno, da ubacuje u kolica i vozi u otvoreni tunel, koji je išao prema Kuznjeckom mostu. Preko železničkih pragova bio je pod od dasaka.

Po njemu je morao da trči, možda trista metara, i tamo da istovaruje zemlju s kamenjem na brdo, koje se već uzdizalo do plafona.

Artem je imao dobar posao, to je odmah shvatio: nisu mu stavili okove na noge, niti ga naterali da stoji u mestu, već da ukруг obilazi sve ostale, gledajući ko je skupio najviše šljunka. Šteta što nije imao gde da pobegne. Ali zato je uspeo da nađe Homera.

Starac je tu proveo samo pola dana i još uvek je imao odeću, ali već je shvatio šta sme, a šta nikako ne srne da radi. Ne srne da vrda. Ne srne da besposličići. Ne sme da gleda ljude u oči, ma s kim da razgovara. A ako govoriš, i ne gledaš u čoveka, to opraštaju: u ovoj fabrici zemlje i tela svejedno se ništa ne čuje već nakon prvog koraka.

Mada već star, Homer se držao. Nije stenjaо, nije kukao. Udarao je naslage usredsređeno, ni brzo ni sporo, nije žurio da sedne. Sav mokar, prljav od zemlje, na ramenima iskidana odeća i isprljana tamno-braon bojom, izgrižene usne.

- Po tebe sam došao, Nikolaju Ivanoviču - reče Artem Homeru. - A sada ćemo, verovatno, obojica ostati ovde.

- Hvala. Uzalud - kroz udarce izdahnu Homer. - Taj. Kučkin sin. Lažljivi. Skot. Nikog. Ne. Pušta.

- Nekako ćemo se iskobeljati - obeća mu Artem.

Njihov razgovor postade isprekidan: nisu smeli prečesto da se vraćaju u jedan te isti ugao, nadzornici bi ih primetili i ošinuli bičevima zbog toga. Bičevi su bili gipki, od čelične žice, iz njih su štrčale bodlje na sve strane: jedom te ubode pri udarcu, drugi put - kada zabace bič nazad.

- Ti. Kako si. Bio si. Na. Pozorišnoj.

- Jesam.

- Video. Umbaha.

- Njega su crveni uhapsili. Neko ga je otkucaо. Zato što je slušao radio. Uhapsili ga i

streljali. Preda mnom. Nisam uspeo ni da progovorim.

- Žao mi je. Kako. Dobar. Čovek.

Pokupio je Homerove otpatke. Zatim je od grbavog čoveka sa drugog kraja stanice preuzeo tovar rudnih naslaga. Onda je pomogao ženi oklembesjenih grudi da se pridigne na noge, dok nadzornik nije gledao kroz maglu od kamenog praha. Onda ponovo do Homera.

- Umbah nije bio jedini. I drugi su se povezivali. Ljudi su dolazili iz drugog grada u Moskvu, verovatno iz Polarnih Zora.

- Ljudi. Eto. Ljudi. Kažeš. Pa gde su oni. Nisam ih sreo.

- Crveni svakog pronadu. Sve ih likvidiraju. Streljaju, odvoze na Lubjanku, u Komitet. Onoga ko je došao, i ko ih je video, i ko je o njima slušao.

- Možda se. Plaše. Da će ti. Hanzi. Pomoći. Protiv. Njih.

Pokupio je od Homera novi kamen. Zatim je otrčao do momčića - sporog, iskrivljenog, nezrelog - da sakupi njegovo izgrebano kamenje. Zatim kod mršavog Kavkasca, koji je celo brdo navukao pošto je odbijao da izdahne. Kao da je kroz fatamorganu ugledao nešto poznato, ali nije bilo razloga da priđe bliže.

- Znači ti mi veruješ? Ispričao sam Mlinaru. Mlinar ne veruje. Kaže da buncam.

- Ja sam Umbaha. Čuo. Verujem. Ne razumem. Ali verujem.

- Hvala, čiča. Hvala ti.

- Ili su. Špijuni. Nečiji. Agenti. A.

- Ne znam.

Očistio je sve. Otrčao je dalje: neko je mahnuo, rekao da skine tovar s njega. Eto radosti: Ljoha broker. Iscrpljen, zašiven, a smeje se.

- I ti si došao kod nas!

- Živ si?! - i Artem mu se iskreno osmehnu, malo mu je laknulo.

- Previše sam vredan kadar! - promuklo reče broker. - Da bi me likvidirali!

- Nije uspelo sa Legijom, a?

- Nije uspelo! - Ljoha je, krišom se osvrćući, pomagao Artemu da utovari kamen na kolica. - Sigurno nije do mene. Od svog poziva se ne može pobeći - on klimnu glavom na osušene komadiće.

Nadzornik priskoči, ošinu lancem i Artema i Ljohu zbog razgovora.

Artem uvuče glavu u ramena, kako bi se zaštitio. Otrčao je u tunel, istovario kolica, vratio se, osvrnuo se oko sebe: straža ga je pozvala. Do one žene koju je Artem podigao s poda kako bi još malo poživela. A ona je ponovo pala. Oni joj uperiše reflektor u oči, ali ona je samo tamu videla. Jedan stražar je zagradio Artema automatom, drugi uhvati čvršće štanglu, odmeri ženu i - rascopa joj glavu, kao da je razbio jaje. Artem zaboravi na automat, krenu napred i dobi šipkom po leđima i kundakom u vilicu, a na zemlji ga išutiraše čizmama. Gurnuli su mu u usta gvozdenu vlažnu cev, nepce su mu ogrebali nišanom.

- Hoćeš još, smradu?! Hoćeš?! Ustaj?!

Postaviše ga na noge, ubaciše mu ovu ženu u kolica: vozi.

- Kuda?

Udarili su je u potiljak, pratio ju je na večni počinak. Mrtve su bacali na isto mesto gde i šljunak. Ženi je bilo neudobno u kolicima: visile su joj noge, razbijena glava krivila se u stranu. Izdrži još malo.

Prvi put su mu pokazali kuda će s takvima.

Mrtve je morao da vozi po daskama do brda nabacane zemlje, koje je zatvaralo tunel do Kuznječkog mosta. I tamo da ih istovari na nasip zajedno sa kamenjem. Hrpa je ponekad klizila nadole, oblačila gole, nabijala im glinu i pesak u usta i uši. To je bila sahrana.

Artem posle nije hteo da prilazi ni Homeru, ni Ljohi: nadzornici su ga приметили. Umesto Homera bili su razni ljudi - neki još snažni, a neki već istrošeni, Kirgizi i Rusi, Rusi i Azerbejdžanci, Azerbejdžanci i Tadžikistanci. Svako je Artemu davao kamen, svaki mu je oduzimao snagu. Ubrzo mu nije bio dovoljan minut dok je tovario kolica, kako bi se noge odmorile, i minut kada je samo jurio s kolicima kako bi makar ruke odmorio. Okretao se prema isprskanim ulaznim vratima: da nije Ditmar? Nisu došli po njega?

Trpeo je dok nije počeo da pada. Tada se vratio svom starom. Ovaj ga je čekao: isto je već bio usahnuo.

- Zašto. Crveni. Zašto. Niko. Ne. Zna. Samo. Oni.

- Ne daju nikome da sazna? Misliš da su oni sami u vezi sa Zorama? Kriju tajnu od ostalih?

- Lažu. Sa Zorama. Pregovaraju. A.

- Šta pregovaraju?

- Đavo. Bi. Znao. Šta. Crvenima. Treba.

- Gladni su... Pečurke se raspadaju. Možda da bi im isporučili namirnice? A? Ako je tako, tamo ima zemlje... Plodne!

- Pa. Slagao je.

Pored je prolazio nadzornik, zazviždao je: ti i ti i ti i ti, vaš je red da jedete. Dovukli su kazan s pomijama, naredili im da grebu rukama. Artem nije čak mogao ni da pomiriše to, a drugi su srkali i gutali, koliko su mogli.

Homera su hranili u istoj smeni, te im je zapalo deset minuta bez trzanja i bez kolica.

- Bio sam na površini. Na Tverskoj i prema Pozorišnoj. I tamo... Neko tamo hvata sve koji idu po Tverskoj. Pravo oklopno vozilo. Motocikl. Četvoricu njihovih stalkera su sredili. Hteli su... Mene. Ne znam zašto me nisu dirali. A brzo su me našli.

Homer slegnu ramenima, zatim ukrsti sve prste, prinese ustima, pomirisa, razmisli malo.

- A onda sam išao natrag... I nije bilo nikog. Došao sam. Bez zaštitnog odela, go. I znaš šta? Uleteo sam u kišu.

- U kišu? - starac podiže pogled.

- U kišu - frknu Artem.

Okolo, skupivši se oko korita kao svinje, gurali su se i srkali kao da se utrkuju. Artem ovo nije video: umesto toga je video visoke i mršave ljude sa kapama širokih oboda, video je kišu iz vedrog neba i spore letelice.

- Kakav idiot - reče sebi. - Da li možeš da zamisliš? Idem po kiši i zamišljam tako... Avioni... Kao dirizabli, valjda. Samo sa providnim krilima. Kao kod muva, ali veća. Kao kod vilinih konjica. I svi u takvoj svetloj... Svečanoj odeći. I isto kiša. Priviđalo mi se - on utiša glas zbog ustručavanja: ljudi-zveri su jeli, nije bilo potrebe odvlačiti ih takvom jeresi.

A ljude-zveri nisu zanimali Artemovi snovi, kod njih se ispraznio kazan, a morali su da prožive još kol'ko-tol'ko vremena, i bez pomija to ne bi uspeli nikako.

Ali Homer ga je slušao. Slušao ga je i nije jeo.

- I takvi vagončići... Mali... - on se zakašlja, čisteći grlo. - Umesto automobila... Na putevima...

- Da - potvrdi Artem, zbunjen. - Na četiri mesta.

- Jesi li video? Ti si to video? Tamo? Gore?

- Video sam. Kao da sam upamtio san, znaš? A ti... Odakle ti znaš?

- To je iz moje knjige. Iz sveske. U svesci je napisano!

Homer zažmirka, gledajući Artema, trepnu, pokušavajući da razume: da li je ovo neka šala? Izrugivanje?

- Ti si je uzeo? Moju svesku? Čitao si je? Kada?
- Nisam je uzimao. A gde je ona uopšte?
- Konfiskovali je. Odmah. Onaj Ditmar. Dokumenta, svesku... Sve. Kako to nisi čitao?

Odakle onda znaš?

- Ma kažem ti - sanjao sam!
- To nije tvoj san, Arteme. To nije san uopšte.
- Šta?
- Pričao sam ti o devojčici. O Saši. Koja se na Tulskej... Utopila. Na potopljenoj stanici.
- Nešto... Sećam se nečeg. Kada smo se nas dvojica olešili na Cvetnom?
- Da. To je... Ta Saša... To je njeno... Ona je tako zamišljala svet tamo gore, na površini...

Ona je rođena u metrou. Nikada nije bila na površini. I tako je glupo... I naivno.

- Saša? Rekao si, svetle kose? - Artema je ponelo, sve oko njega je zatrepilo, kao od talasa vrelog vazduha.

Artem protrlja slepoočnice. Glava mu je treštala.

- Jedi, što ne jedeš? - odvojivši se od korita, umorno mu reče čiča oteklog trbuha, brada mu je bila umršena kao gnezdo, i po njoj je kapala tamna voda. - Pusti priče! Jednom dnevno daju hranu!

On se napnuo i prdeo dugo. Zatim leže na leđa i poče da gleda u plafon. Učinio je sve što je mogao da spase Artema. Ali Artem danas nije mogao čak ni da gleda u ovo korito - odmah mu se mutilo pred očima.

- Svetle kose. Mršava. Ima oko osamnaest godina. Kako znaš? Odakle? - Homer takođe ustade, držeći se za krsta.

- Ne razumem. Ne sećam se. Odakle. Ali sve sam to sam video. Zamišljao... Svojim očima video - Artem podiže ruku, kao da je hteo da uhvati malecni avion koji je lebdeo pored njega.

- Ti si je uzeo. Moju svesku. Uzeo - zlobno i ubeđeno reče stari. - Ništa drugo ne može da bude. Zašto me sada lažeš?

- Nisam uzeo tvoju jebenu svesku! - razljuti se Artem. - Ideš mi više na kurac sa svojim letopisima!

- Rešio si da me maltretiraš, jel' ? Seronjo!

Artem je, ne dočekavši zvižduk, dohvatio svoja kolica.

Zatim mu je bilo žao. Ostalo je taman dovoljno vremena da se pokaje.

Dalje se sve nadovezivalo: utovari, otrči, istovari. Kamen, zemlja, mrtvak. Jedno preko drugog, jedno ispod drugog. Ruke i noge su se prvo upalile, zatim ućutale, onda se, nemoćne, opustile, zatim su odnekud iscrpile još trunku života, i potom kroz tup bol: tresle su se, podizale, opuštale, koračale, razvlačile vreme.

Počeo je da tone u san dok je hodao - danima nije spavao, budili su ga čeličnim štanglama. Pokušao je da pomogne onima koji su padali - terali su ga lancima. Prestao je da se osvrće, odaziva, kada su se vrata tresla - zaboravio je čak na Ditmara. Nije hteo da zna za njega, nije hteo da sluša nesrećne ljude-zveri koji su cvileli, da sluša njihove priče, ko je kako ovde dospeo, ko je kažnjen za kakve izopačenosti, neki od njih su svejedno mumlali - ne samo Artemu već svim ljudima, kako bi svi makar nešto o njima čuli i zapamtili, kada moraju ovde da odmore i legnu pod nasip koji se nad njima uzdizao. I nije više bilo smisla povlačiti linije i veze između streljanog telegrafiste i čekiste Svinolupa, od brbljivog Zujeva prema Lubjanki, od Mlinara ka nekom Besolovu, od Besolova prema fireru, od firera do Ditmara: ništa nije bilo povezano, ništa nije dobijalo smisao.

Umesto veza iscrtanih nevidljivim mastilom, umesto prašnjavih jama, umesto korita sa

pomijama, Artem je prizivao u „betonski” vazduh bešumne letelice, stvarao je u pećini zgrade do neba. Ti avioni i jesu omogućili da dočeka prekid vatre, evakuisali su ga u svet koji je ta utopljenica stvorila. Ne, on je to sam sve video, zaista. Svojim očima. Ali kada? Kako?

Signal se ipak čuo.

Lakim udarcima su ih gurali u ugao, srušili jedne na druge: spavanje. Artem je zaspao, pomislivši da će videti taj grad, Sašin. A video je rešetke, Svinolupa, koji je ustao iz prašine, i svoje bekstvo. Samo što u snu nije bežao kroz prav i ravan hodnik na slobodu, već kroz lavirint - bezizlazan, u obliku prstena.

A zatim se san završio i zvonilo je za novu smenu.

Beše još dan, ili to beše noć - dan i noć u kojima je Artem naučio da bez mučnine srče iz korita zajedno sa svima, kada je naterao sebe da prvi pride uvređenom starcu, kada je prestao da broji kolica sa zemljom i kolica s telima.

Od bodljikave žice odeća na njemu se iscepala, iz ogrebotina stalno je curila crvenkasta tečnost, i ona je bila sve više providna i neupotrebljiva. Isticala je neka druga, s negativnim rezusom - razvodnjeni kompot. Niko nije mogao da mu da krv, da dolije svoju Artemu: Letjaga ga je malo čekao, shvatio da očekuje nemoguće, okrenuo se i otišao nazad lupkajući nogama. Nije mogao bez naređenja. A Mlinarovo naređenje za Artema je moglo da bude samo jedno: precrtati ga. I Ditmar nije došao po njega. Nije ga poveo na vešanje. Verovatno je imao posla na frontu.

Nisu mu dodeljivali ni spasenje, ni smrt.

Proleteše još jedan dan i noć.

Ćutke je uzimao Homerovo kamenje, ovaj mu je ćutke davao. Nikolaj Ivanovič je izgledao loše, požuteo je, klatio se. Artem bi se i sažalio na njega, ali stari se nije predavao. Bio je ljut zbog letopisa i zbog toga što mu je Artem dao nadu.

Uz veliki napor popriča sa zanemoćalim Ljohom: kako ovi đavoli kopaju, ko im upućuje radnike, ko je rekao da se cevi rasklapaju? Ljoha je pokazao na nekog zrikavog. Evo ga Faruh, on je gradio Moskva siti, ima svoje ljude, Abdurahima i Alija, njima su poverili to. Nisu našli druge stručnjake. Faruh se šetkao posvuda sa svojim zamenicima i to bez okova, sav važan, ali pomije je jeo rukama iz zajedničkog kazana. Gradilište je vodio samouvereno: naređivao ko će da kopa, ko da mesa beton, a ko da postavlja podupirače.

- Moramo da pobegnemo - reče Artem brokeru. - Inače ćemo umreti.

- Umiranje i jeste najsigurniji način da se pobegne - mlako se osmehnu broker.

- Pa onda hajde ti prvi - reče mu Artem uz poluosmeh. - U izvidnicu.

Četvrtog dana Ditmar još uvek nije došao; ni Letjaga takođe. I više nije bilo snage za razmišljanje o bekstvu. Ali definitivno je hteo još da živi, svakim časom sve očajnije. Ne da bi završio posao, da bi se osvetio, saznao istinu ili video porodicu, već prosto tako, da živi da bi živeo.

Zarad toga se Artem izveštio da ne dobija nove ogrebotine od bodljikave žice. Od odvratnog ukusa pomija bilo mu je muka, ali primoravao je sebe da se vraća na korito kako bi makar malo iz njega izvukao snage. Istrenirao se da radi tako da ne vidi ništa oko sebe, sem aviona - vilinih konjica.

Ali to slepilo imalo je svoju cenu. Kad ležiš dok pored tebe lome ljudima glave, a ti ćutiš, sve neizrečeno ti se nakuplja, sva gorčina i trulež. Dok tuku štanglama, duševni gnoj bi izlazio zajedno s krvlju. A kada bi se rane sušile, prekrivale krastom - Artem bi iznutra kipteo.

Dali su mu „slobodno” ali on nije mogao da zaspi: vrteo se, češao kraste, otkidao krastu...
Krastu.

Krastu.

I zbog nesаницa, i zagušljivosti, od preterane telesne bliskosti sa drugim ljudima, kao da je lebdeo u rovu sa leševima. Ko mu je rekao za krastu? Ko je to hteo da skine krastu s njega? A?

Glava mu je ležala u krilu neke žene. Vidiš kako je ovaj čovek sav u krastama? Hajde, budi nežniji prema njemu, mali... Beše mutno, kao da gleda kroz prljavu plastiku... Ali ne, nije san. Istina je. Glava mu je bila na kolenima... Devojka. On ju je gledao u oči, odozdo naviše, a ona njega odozgo nadole, nagnuvši se. Male grudi odozdo liče na bele polumesece. Ona je naga. I Artem je nag. On okreće glavu, ljubi je u nežan ispupčen stomak... Na njemu su bordo tragovi... Kao tačke... Opekotine od cigareta... Stare. Tragovi lenjih mučenja. On je ljubi u ožiljak. Tamo je nežnije i osjetljivije. Hvala, Saša. Ona... Ona ga dodiruje prstima po kosi, pomera ruku, gladi mu meku kosu, ali čim prsti prođu, ona se odmah tvrdoglavo ispravlja. Njen rasejan osmeh. Sve lebdi. Žmuri. Znaš li kako sam zamišljala onaj svet tamo gore...?

U narednoj smeni Artem se stalno osvrtao, čekajući da Homer napokon nakupi dovoljno šljunka, pošto je bio nestrljiv da mu ispriča, da подели sa njim, da ga obraduje i da se opravda.

Ali stari je radio veoma sporo, kao da nikud ne žuri. Smršao je, koža mu je visila, a pogled lutao. Lagano je udarao po zidu, i od njega su se odvaljivali sitni komadi, a na njemu su ostajali samo veliki tragovi.

A zatim, pošto nije sakupio dovoljno kamenja, sede na zemlju.

Prislonio se leđima, ispružio noge, zažmurio.

Artem ga je prvi primetio, pre nadzornika, bacio je kamen ka Ljohi: zadrži ih. Sam je natovario osušenog starca na sebe, kao da će ga sahraniti u tunelu, a svalio ga je kod onih što spavaju. Dobio je zatim bičem što ide sa praznim kolicima, a ne zbog starog.

Artem je molio Boga da još starog ne otpiše. Već se mnogo molio tokom poslednje sedmice, kako da se svedu računi? Ali još jednom su ga pustili, na dug. Homer nije umirao: probudio se na signal za tuđu smenu.

Artem se dosetio da se nađu kod korita. Nije mogao da izdrži da ne progovori.

- Čuješ li, čiča? Setio sam se. Setio sam se odakle meni ti avioni u glavi!

- A? - stari je još bio nagluv.

- Onaj put, na Cvetnom. Kada si me napojio. Mislim da sam je video. Znaš, pravo mi pred očima... Sve treperi. Samo ti... Nećeš da se ljutiš na mene?

- Ti si je video?

- Jesam. Tamo, na Cvetnom. Ona mi je sve ispričala. Nema to nikakve veze s tvojom sveskom. Zaista.

- Ona, na Cvetnom? Šta... Kako ona...

- Devojka. Svede kose. Nežna. Saša. Sašenjka.

- Sada - ne lažeš? - starom je oslabio glas, on je hteo da poveruje Artemu, trudio se.

- Ne lažem. Ne rugam se - odlučno reče Artem.

- Živa je? Ti si... Ti si tamo jeo ono đubre... Od njega svašta...

- Video sam je. Pričao sam s njom. Sećam se toga. Setio sam se.

- Čekaj. Saša? Moja? U tom zmijarniku? U brlogu? Ona? Šta ona... Šta je ona tamo radila? Kako si je video? Ona je šta?

- Ništa, čiča. Sa njom je sve... Bilo u redu. Pre nedelju dana je bila živa.

- Pa kako je ona mogla... Kako se izvukla? Kako je ona?

- Od nje sam to dobio. Te slike. Avioni. Kiša. Ona je rekla: zažmuri, zamisli...

- Ali u bordelu... Zašto je ona u bordelu?!

- Tiše... Tiše, čiča. Ne treba da se tako... uzbuđuješ. Ona je u bordelu, ti i ja smo evo... Vidiš gde. Možda bordel i nije najgore mesto.

- Moram da je izvedem. Moram da je izvučem odande.

- Izvući ćemo je, čiča. Izvući ćemo je obavezno. Samo da nas neko izvuče. Sedi, sedi, šta si skočio?

Saša je Homeru dala snagu, nada je prevarila telo. Ali prevara je kratko potrajala. Starac je pijukom slabo zamahivao, i više nije on upravljao oruđem, već oruđe njim - vodio je Homera, klatio se. Pre nisu imali kuda da beže sa stanice, a sada nisu mogli nikako.

Da moli za Homera kod straže, značilo bi momentalnu osudu na smrt. Pogubljenje je sprečavala samo jedna stvar: počeli su sukobi s novim radnicima i prema onim starim bili su snishodljiviji. Tako je Homer pretekao još jedan dan.

A zatim su došli po njega.

* * *

- Nikolajev! - viknuli su sa vrata u megafon. - Nikolajev Nikolaj!

Homer zavuče glavu među ramena, zamahnu pijukom brže kako bi uspeo da usitni svoju normu pre streljanja.

Artem uspuza sa kolicima ka ulazu, da izvidi. U otvoru vrata je, sa izrazom gnušanja, plašljivo se osvrćući, stajao učitelj Ilja Stepanovič, okružen ljudima s automatima. Natečen, ali čitav; i u mundiru. Prineo je megafon podbratku i pozvao još jednom:

- Nikolajev! Homer!

Tad su se čuvari prisetili, pogledali se i privukli starca do Ilje Stepanoviča. Učitelj se korak po korak spustio dole. Nešto je mumlao starom u prljavo uho, mršteći se zbog smrada. Homer nije gledao u njega, već u pod. Artema udariše bičem zbog toga što je zastao iz radoznalosti, morao je da se kreće dalje. Ilja Stepanovič je malo stajao, mahnuo prema Nikolajevu Nikolaju čistom rukom i otišao.

- Šta je hteo? - upita Artem starog, uhvativši trenutak kod korita.

- Hteo je da me pokupi. Seo je da piše svoju knjigu, a ne ide mu od ruke. Sve uslove su mu dali... Poseban kabinet. Specijalan obrok. Ali jok. Kaže, čitao je moju svesku. Hoće da mu ja pomognem. Šapnuo mi je. Skloniće me odavde zauvek.

- Idi! Prihvati!

- Šta da prihvatim? Da mu napišem knjigu?

- Kakve veze ima? Ovde ćeš umreti!

- Da pišem knjigu o slavi Rajha svojim recima?!

- A ovako neće biti nikakve knjige! Tebe neće biti! Ništa neće ostati!

Homer ubaci bučkuriš u usta, proguta, imao je normalan ukus, otprilike kao u svakodnevnom životu.

- Rekao sam mu da ne idem bez tebe.

- Ideš, čiča! Idi!

- Ne mogu. Jednog je tražio za posao, neće mu dozvoliti dvojicu, kaže.

- A šta je... Šta je s Ditmarom?

- Ditmara su ubili. Na Pozorišnoj. Crveni su nekako upali i ubili ga. I mnoge još. Istog tog dana. Učitelj je sad uz samog firera. Ovom se dopala ideja za knjigu.

Ditmara su ubili.

Artem je lebdeo u pustoši tunela.

Sada ovde o njemu niko ništa ne zna i ne seća se, od zarobljenika, taoca, dvostrukog špijuna on je postao bezimena nakaza, rob za otpad. Nema više smisla da čeka, nema čega da se plaši, nema za šta da se grčevito drži. Izgubili su ga ovde, u beskrajnom životnom prostoru i nema ko da ga traži. Svoju snagu je izvukao i ugradio u tunel: ovaj se punio njom, kao crevo, a Artem je mršavio i kopnio. U ustima mu je bio grozan ukus, komadić nije hteo niz grlo, glava mu

je odzvanjala. Čovek, ološ, iscrpljen. U daljini je, eto, i Artem video svetlo na kraju tunela.

- Idi, čiča. Svejedno, idi.

- Kako da te ostavim? Ti si ovde došao po mene.

- To je makar neka nada. Ja im više nisam potreban. Barem jedan od nas im je sad potreban. A ako ti stradaš, onda ću sigurno i ja. Zamoli ih da vrate učitelja. I odlazi.

- Ne mogu tako.

- Kako ćeš onda izvući svoju devojčicu, ako ovde odapneš? A koliko ti je pa ostalo, izvini... Pa jedva stojiš na nogama! Daj?!

- Ne mogu.

Ali pred noć, oko signala, kada su odvezli u kolicima zajedno s kamenjem Homerovog suseda sa pokidanim grlom, starac napokon nagreba dovoljno da bi mu Artem prišao.

- Pa ja bih eto, ako pristanem... Ja bih mogao tamo da se nekako smestim i onda da probam tebe takođe da izvučem odavde.

- Naravno! - reče Artem. - Na to sam mislio!

- Misliš da pitam...

- Pitaj!

- A hoćeš li ti izdržati? Koliko ćeš moći da izdržiš?

- Koliko treba, čiča! - što je mogao ubedljivije obeća Artem. - Ti sačekaj, ja idem sam po stražu.

Zatim, dok su čekali učitelja - nadzornici su se trudili da ne unakaze Homera i Artemu je koristila pomalo njegova nedodirljivost - te su uspeli da kažu jedan drugom još ponešto.

- To je dobro, što izlaziš, stari. Dobro je što ćeš pisati. Ti verovatno nećeš samo njemu napisati knjigu, nego ćeš i svoju nastaviti, jelda?

- Ne znam.

- Nastavićeš. Stvarno. Dobro je kada posle ljudi nešto ostane na ovom svetu. Sve si dobro smislio.

- Pusti.

- Ne, slušaj... Ovde ne možemo sve da ispričamo... Samo sam hteo da ti kažem za crne, to je najvažnije. Šta si mislio da pišeš o njima u svojoj knjizi?

- Što?

- Crni, stari... To nije ono što mi o njima... Oni nisu demoni, nisu pretnja svemu. To je bio naš jedini spas. I eto još i... Ja sam im otvorio vrata u metro. Bio sam još mekan. Nikako ne mogu da zaboravim jedan dan iz detinjstva... I zato...

I zato, kada je peckao Vitalika i Ženjku, takve dečake, kao što je i on bio, da se igraju stalkera i da odu na zapuštenu Botaničku baštu, iako je deci najstrože bilo zabranjeno da ulaze u tunele, i kada je on odvrtao sigurnosni šraf na hermetičkim vratima, otvarajući put gore, i kada je prvi prošao uz potopljene pokretne stepenice - kako da to objasni? - hteo je da se vidi sa majkom, sa mamom iz onog dana sa patkama i sladoledom; sa njom je išao da se vidi, zato što je se mnogo uželeo. Ostale je povukao za sobom, prosto zbog toga što mu je bilo strašno da bude sam.

A crni... Crni ga nisu videli spolja, već odmah unutra: jedinca, siročić, koji se izgubio u njihovom svetu. Videli su ga i ukrotili? Ne, usvojili su ga. A on je mislio, ukrotiti; plašio se da će ga staviti u lance, da će ga istrenirati da izvršava njihova naređenja, i da će ga nahuškati na ljude. Plašio se da oni hoće da budu njegovi gospodari. A njima to nije bilo potrebno. Oni su se prosto sažalili i tako ga sačuvali. I takođe bi se sažalili i spasli sve ljude pod zemljom. Samo što su ljudi previše podivljali. Crnima je bio potreban tumač, prevodilac. Artem je, eto, budući da su ga oni izabrali, mogao da oseti njihov jezik, da nauči da ga prevodi na ruski. Njegova misija je bila da postane most između novog i starog čoveka.

A Artem se uplašio. Uplašio se da im ukaže poverenje, uplašio se glasa u svojoj glavi, snova, slika. Nije verovao njima, nije verovao sebi; i preuzeo je na sebe zadatak da pronađe način da istrebi crne, samo zbog toga što se plašio da ih pusti u sebe, da ih sluša i da se pridržava njihovih instrukcija. Lakše je bilo pronaći nerashodovane rakete iz rata i sve do jedne ih uništiti. Spaliti narandžastim plamenom mesto gde je nastao novi razuman čovek. Botaničku baštu. To isto mesto gde je četvorogodišnji Artem šetao s mamom držeći je za ruku.

Pre nego što je aktivirao rakete, Artem je imao sekundu da prenese Mlinaru koordinate. Za tu sekundu on je svejedno pustio crne. Oni su mu - ne da bi se spasli, već zbog tuge prema njemu, znajući već da njihovo uništenje Artem svejedno neće sprečiti - ipak pokazali mamu. Njeno nasmejano lice. Rekli su mu - njenim glasom - da ga vole i da mu opraštaju.

On je tada još mogao sve da ispravi. Da zaustavi Mlinara, da isključi radio-stanicu... Ali ponovo se uplašio.

A kada su rakete počele da padaju... Više nije imao ko da voli Artema. I više nije imao koga da moli za oprostaj. I mamino lice je stradalo zauvek. Botanička bašta je postala istopljeni asfalt i crni ugalj, kvadratni kilometri uglja i čađi. Artem više nije imao kuda da se vrati.

Spustio se sa tornja Ostankino, došao kući, na VDNH - dočekali su ga kao heroja, kao spasitelja. Kao sveca koji je uspeo da savlada strašnu aždaju. A on se i dalje plašio da ne poludi, da se ne proćuje da je duševno bolestan. I nikome, osim svojoj Anji i Mlinaru, nije pričao šta se tamo zaista dogodilo. Nije govorio da je on, možda, uništio čovečanstvu poslednju mogućnost da povрати zemlju. Priznao je njima dvoma i nisu mu poverovali.

I tek kasnije, nakon godinu dana, počeo je da se priseća: kao da on i Ulman postavljaju antenu na tornju Ostankino, kod njega je na radio-stanici nešto svetlelo još pred Mlinarom. Bio je neki poziv... Ali slušalice nisu bile kod Artema, možda mu se učinilo.

Ali ako mu se učinilo, znači da...

Znači, kraj. Bespovratno. Svojim nespretnim prstima, klizavim od pećuraka, jedinu nadu za sebe i sve druge je uništio. Sam. On. On, Artem, osudio je ljude na stanice i metro i osudio ih na doživotni zatvor. Njih, njihovu decu i decu njihove dece.

Ali ako postoji barem još jedno mesto na zemlji gde su ljudi preživeli...

Makar jedno...

- Makar jedno.

- Nikolajev! Nikolajev Nikolaj!

- Idi. Hajdemo, ja ću s tobom dotle... Dok ne poteraju.

- Da li je to sve istina? - Homer je držao Artema za ruku, kao da je Artem pomagao starom da ide, a u stvari je starac pomagao Artemu.

- Istina je. Ja sam ti na brzinu ispričao... Koliko sam mogao. Da bih stigao.

- Kada te izvučem odavde, ti ćeš mi sve potanko ispričati, važi? - Homer ga pogleda u oči - da bi u knjizi sve bilo kompletno, da ništa ne pobrkam.

- Naravno. Kada me izvučeš. Ali ovo je najvažnije. Prosto sam pozeleo da ti kažem. Da li mi veruješ?

- Verujem.

- I sve ćeš zapisati?

- Sve ću zapisati.

- Dobro - reče Artem. - Tako treba.

Ilja Stepanovič je stajao, nestrpljiv, posmatrao je ljude-zveri, možda je razmišljao kako da ih što veštije izbaci iz svog udžbenika. Homeru se obradovao, nasmešio se, nabacio mu je vatnik na ramena. Stari na rastanku pruži Artemu ruku.

- Do narednog susreta.

Učitelju se trznu lice, znao je da neće biti nikakvog viđanja, ali nije hteo da se raspravlja s Homerom.

I Artem je znao i takođe nije hteo da se raspravlja.

- Ilja Stepanoviču! - pozvao je on učitelja dok je ovaj već odvodio starog u život.

Ovaj se nevoljno osvrte preko ramena. Straža se probudila, stavila nad Artema bodljikave bičeve.

- A da li se vaša žena porodila? - razgovetno upita Artem. - Koga da vam čestitam?

Ilja Stepanovič posive u licu, u sekundi ostari.

- Mrtvorođeno - bez glasa prozbori on, ali Artem je ipak razumeo sa usana.

Zatreskala su vrata i Artema po ramenima fino ošinu bič. Potekla je krv. Dobro. Neka je. Neka sve izađe napolje.

Kada su izneli pomije, Artem nije jeo, prosto tako.

Davao je pomen Ditmaru.

* * *

Dobro je da je ispratio starog.

Dobro je što ga je ubedio da može da izvuče Artema odavde.

Dobro je što nije uspeo sam sebe da ubedi u to. U krajnjoj meri, više se nije trzao kada bi zaškripala ulazna vrata. Ničemu se nije nadao. Nije brojao dane. Tako je bilo lakše, bez vremena.

Dobro je još i to što je uspeo ono najvažnije da ispriča Homeru o sebi i o crnima. Bio je dovoljan minut i udah. Sad mu više nije bilo toliko jezivo da ostane ovde, zaboravljen.

Nešto se događalo tamo, na drugim stanicama: možda rat, ali to se nimalo nije doticalo Silerove. Ovde je sve išlo svojim tokom: životni prostor je razdvajao vrste, tunel ka Kuznjeckom mostu se hranio zemljom i ljudima, puzio je prema stanici sve bliže. Artem je gubio snagu, ali još se trudio da opstane. Ljoha broker je postao hodajući skelet, a ipak je hteo da bude tvrdoglaviji od Artema.

Oni više nisu ni razgovarali: nisu imali o čemu. Bilo je ljudi koji su pokušavali da pobegnu, bacali su se pijucima na bodljikavu žicu, na stražare - njih su pobili, kao i one koji bi se tu slučajno zatekli, u znak upozorenja. Od tog momenta su se plašili bekstva, plašili su se i da govore, pa čak i da razmišljaju o tome.

Jedino se Artem držao: posle signala, legao bi pored nečijeg tela u rovu za spavanje, žmurio bi i zamišljao da mu glava leži na krilu devojke Saše, nage i predivne; i sam je milovao sebe po kosi, ne osećajući težinu sopstvene ruke. Zamišljao je kako mu je ona pokazivala grad na površini. Bez Saše bi lipsao.

Odspavavši predviđena četiri sata, ustajao je i trčao i bacao i podizao, i bacao i vozio i istovarao. I išao je, i puzio i padao. I ponovo ustajao. Koliko dana? Koliko noći? Ne zna se broj. U kolicima je bila tek polovina, više nije imao šta da uzima. Dobro je što su se i nakaze prepolovile od loše ishrane: nisu ih dizali, ni pokopavali.

Danju je imao tajnu zabavu: evo ovaj zid, Artem je znao da ga niko nije rušio, zato što je odmah iza njega počinjao upravo onaj prelaz sa društvenim stanovima. Tamo se, iza zida, po njegovim proračunima, nalazio udoban stančić Ilje Stepanoviča i Narine. Jednom dnevno, Artem bi, krišom se osvrnuvši, dotrčavao do tog zida i kuckao u njega: kuc-kuc. Straža nije čula, Ilja Stepanovič nije slušao, sam Artem nije čuo kucanje, a svejedno je svaki put razaznavao divlji nečujni smeh.

A onda, nasred večnosti, počelo je spasenje, na koje su ljudi već zaboravili. Užasno spasenje.

Iz spoljašnjosti je u njihov mali svet prodro rat.

* * *

Veoma često su lupala vrata i Šilerova se ispunila uhranjenim muškarcima u uniformi Gvozdene legije. Nakaze i ljudi-zveri su prestali da se komešaju, obamrli su, blenuli su tupo u goste. Postali su neposlušni, ukočenim mozgovima su sastavljali mozaik od reči došljaka.

- Crveni su zauzeli Kuznjecki most!
- Prebacili su vojsku s Lubjanke! Upašće ovamo!
- Iz minuta u minut! Naređena je blokada!
- Gde su mineri? Zašto su se mineri zadržali?
- Miniraju tunel na mostu! Dalje od stanice!
- Gde je eksploziv? Gde su mineri?
- Već stižu! Blizu su! Predvodnica! Mitraljezi će po njima!
- Secite! Žicu secite! Dalje od stanice minirajte!
- Dalje! Sada!

Utrčali su oznojeni mineri, dovukli su teške sanduke sa eksplozivom, ljudi-zveri još uvek nisu ništa shvatali. Artem je posmatrao komešanje kroz svoj obični izgrebani i oznojeni polietilen. Kao da se sve to njega nije doticalo.

- Ne stižemo! Preblizu je! Treba pobediti vreme! Vreme!
- Šta da radimo?! Kako?! Ovde će biti! Nadmoćnije snage! Izgubićemo stanicu! To se ne može dozvoliti!

Tad se neko prenu.

- Isterujte nakaze! U tunel!
- Šta?!
- Nakaze u tunel! Primiće udarac na sebe! Pijucima! Lopatama! Zadržaće crvene! Dok ih budu komadali, uspećemo da miniramo!
- Oni se neće tući! Pogledaj ih...
- Znači pozadinski odred! Gonićemo ih... Solovjev! Borman! Klik! Teraj ih! Hajde! Sekunde su u pitanju, balegari! Življe malo!

Straža je zafijukala bičevima, zazveckala lancima, počela da odvaja skamenjene kopače koji su se prilepili uza zid, da ih sakuplja ukруг, usmeravajući ih u otvor tunela. Ali ovde je bila nepremostiva prepreka - bodljikava žica u tri reda. A sada je visila nakupljena paučina i izgleda da je iza nje bio međustanični prostor. Još jedan prema Kuznjeckom mostu. I tamo, u njegovoj dubini, kuvalo se nešto loše.

Ljudi-zveri su se vukli u tunel ošamućeno, bespomoćno i gledali su u nadzornike ne shvatajući: šta se tražilo od njih da urade? U rukama svakog od njih beše oruđe kojim su uvek baratali: pijuk ili čekić. Artem je krenuo sa svojim kolicima, ali ona su smetala drugima, udarala ih ispod kolena, nisu mogla da se voze preko pragova i Artem u su naredili da ih ostavi. On ih je ostavio, dalje je koračao praznih ruku. Rukama beše nezgodno, one su tražile alatku. Prsti se već ukočiše, utruše u savijenom položaju: tako da bi se u njima glatko smestile ručice kolica ili drška od lopate.

Oni koji su išli poslednji gurali su, repetirali automate. Iza automata su išli inženjeri, vukli su sanduke, razvlačili kablove.

- Kuda? Kuda? Zašto? - blejali su goli, blenući u mrak, gledajući u fenjere i cevi stražara.

* * *

A iz crne rupe koja se pred njima otvarala, u koju je upravo trebalo da ubace sve ovde, čuli su se zajedno sa uzanim potočićima uz šine odjeci dalekog: „uraaaaaaa”.

- Šta? Šta je to tamo?
- Kuda idemo? Da li nas oslobađaju?
- Izgleda da nas oslobađaju! Tamo reče neko!
- Začepi! Svi začepite! Napred! Napred, ološi!
- ... Uraaaaaaaaaa...

- Jesi li čuo? Jeste li čuli?! Nećemo uspeti da predemo s ovim gnjidama koje puze ni sto metara... Oni se jedva gegaju! Ovo je sabotaža!

- Ovde! Ovde! Počni sa miniranjem!
- Nakaze teraj dalje! Teraj ih u juriš!
- Uraaaaaaaaaaaaaaaaaa...
- Nećemo stići! Ovamo! Napred ove!

Inženjeri su se zaustavili, uskomešali se, otvorili svoje sanduke i počeli da vade brikete, da ih pričvršćuju na zidove tunela, da iz polažu u otvore cevi.

Artema su lupili puščanom cevi u leđa, on zatetura nogama brže i nervozni rušitelji ostadoše pozadi. Bičevi su parali vazduh, fenjeri od milion vati svetleli su kroz one koji su tumarali u mraku, ocrtavajući na vlažnim pragovima grbave izdužene senke i megafon je užurbano brundao.

- Hej, vi! Svi vi! Pred vama je veliki posao! Vi morate spasiti Rajh! Na nas huškaju čete nakaza. Crvene ljudoždere, koji su nezaustavljivi! Danas, sada, možete zaslužiti oprostaj! Krvlju možete platiti za svoje pravo da se zovete ljudima! Oni će uništiti Rajh, a zatim čitav metro! Nema ko da ih zaustavi, sem vas! Hteli su da nas udare s leđa, ali nisu znali da nam vi čuvate leđa! Oni su bolje naoružani, ali i vi imate oružje! Nemate šta da izgubite, zato nemate čega da se plašite!

- Gde ću... Ja? Ja ne idem? Neću! Ja neću! Ja ne umem da se borim!

Grunulo je. Eho pucnja je progutao eho povika. I odmah, ne sačekavši da svi u krdu shvate šta se dogodilo, automati zatreštaše po potiljcima onih koji su zaostajali. Neko je ispustio poslednji dah. Neko je jaukao smrtno ranjen. Zavijala je žena. Artemov sused se osvrnuo - zviznuo je bič i on se, rastrgnutog vrata, samo prevrnu nadole.

- Napred, ološi!!!! Ne smete!!! Ne smete da se zaustavljate!!!
- Ubijaju! Nemojte da stojite! Pucaju! Trčite!

Artem gurnu nečija iskrivljena leđa, provuče se napred kroz one koji su zaostali, pruži ruku i izvuče ispod tuđih nogu momka koji je pao, odmah je zaboravio na njega, i osvrćući se svake sekunde ka progoniteljima, počeo da se gura prema sredini, prema sigurnom mestu.

- Napred! Napred!

Smrt onih koji su pali licem na šine kao domine gurnula je u leđa sledeći red, jedni su posrnuli, drugi se preturiše napred, u susret mutnom i jezivom URRRAAAAAAAAAA, koje je burgijalo i vrtelo se i letelo prema njima kroz tunel, kao otpadne vode koje su se probile do potkopa.

- Mi nismo ovce! - odjednom neko zaurla napred; neko od nakaza. - Mi se tako ne predajemo!

- Idemo!! Nećemo se predati!!
- Ubijaj!!!
- Udri po njima! - zavapi još neko u gomili. - Napred! Napree-eeed!

I lagano, kao zamajac na parnoj lokomotivi, kao bolesnik koji se budi - sva ova duga ogoljena gomila, zaraslih i izudaranih ljudi-zveri sa pijucima i čekićima, počeo da ubrzava, da traži snage u sebi, da bi zamahnuta oruđem iznad glava i ubila nekog, pre nego što sama pogine.

- Smrt njima! Nećemo se predati! Napred!

- NAPREEEEEEEEEED!

Za minut su svi trčali, uz dreku, krike, plač, i „pastiri” s automatima su takođe morali da trče uz svoje uznemireno stado, a bili su spori i bilo im je mrsko. Reflektori upereni u leđa oslabiše, goniči stoke su zaostali, ne želeći da se mešaju sa topovskim mesom. Pred njima postade tamno i blatnjavo, senke begunaca su se rasplinjavale u nadolazećem mraku.

Artem nije imao ništa u rukama, ali više nije mogao da se zaustavi: onaj ko bi odlučio da se zaustavi na sredini ove lavine momentalno bi bio uništen i pregažen. Sustigao je Ljohu, ovaj je izgledao divlje, izbezumljeno, i nije prepoznao Artema. Zatim ga je prestigao.

- URAAAAAAAAAA!

Crveni iznenada nagrnuše.

Probiše maglovitu koprenu i odmah se nađoše sa ljudima-zverima licem u lice, oči u oči. Tek što su se stvorili iz tunela i odmah se potukoše, sudariše čelima.

- AAAAAAAAAA!

Nisu imali lampe, kao ni čopor u Silerovoj, jurili su u mraku, nasumice. Prvi u čoporu samo što su uspeali da uklone pijuke...

I odmah se čulo:

- UUAAAAAAAAAHHHH!

Kako je zauralalo u pozadini.

Kako je zatreslo čitavu zemlju.

Kako je pomelo poslednje redove begunaca vrelim dahom eksplozije, kako je zazvečao tunel kao jerihonska truba, kako su se ugasili svi fenjeri u isti mah, i umukli svi automati, i sve je nestalo - samo mrkli mrak, neprobojna tama unaokolo, kao da je ceo svet nestao; kao da se rasprsnuo i sve preplavio totalni mrak, apsolutni, potpuni.

Artem je oslepeo i ogluveo, i oni koji su trčali za njim ogluvene i oni koji su trčali napred. On koji su pali, oboreni i kontuzovani, odmah su se uspravljali na noge, nasumice opipavali svoj pijuk, svoj čekić...

Nisu čuli, već su osećali na koži, pod dlakom, kako na čelu čopora smrt dela, vrti i kosi srpovima ljude, naslepo pipajući. I trebalo je ustati, trebalo se zaštititi od nje pijukom, još bolje zamahnuti i razmrskati njenu praznu lobanju, zariti joj oštricu u presahle očne duplje, izvući je, zamahnuti ponovo iz ramena i ponovo tući.

Niko ih više nije gonio napred, ali su ipak hrlili tamo, zato što je smrt zvala, zato što je bilo strašnije sakriti se i čekati da te sama pronađe, zato što je bolje da prvi zadaš udarac, dok nisu udarili tebe.

Nije opalio nijedan pucanj, ni crveni nisu imali puške ni automatske, svi su išli u boj prsa u prsa, s onim šta im je dopalo šaka, u mrklom mraku nije se moglo razaznati sa čim.

Artem raširi ruke u stranu, uhvati dršku, uze tuđi pijuk i isto zamahnu, omamljen od straha i strasti, napred po nagim ljudima, da im uvuče glavu u žrvanj, kako bi u ovoj bici bio slepi mesar, a ne slepa marva, ako već nema izbora.

Tamo, već blizu, sekli su jedni drugog, razbijali, klali, surovo - neljudski, ne znajući koga ubijaju i zbog čega, i nisu više vikali ni „smrt!”, ni „ura!”, pošto su zaboravili ruski i svaki drugi jezik, a samo su unjkali i ojkali i prosto urlicali, vrištali nepovezano, besmisleno.

Zviždalo je, zvonilo i presećalo vazduh.

Pijuci su zvečali, zamahujući pored mesa i udarajući o beton. Šljapkali su pogađajući i zarivajući se.

Vazduh sa mirisom rđe je duvao u lice: zašiljeno gvožđe letelo je pedalj dalje; Artem se izmicao, zadavao povratan udarac - da li svojim ili tuđima? - i da li je ovde uopšte bilo njegovih? To je krv mirisala na rđu, a ljudi na govna.

Ljudi-zveri i zveroljudi sa obe strane su jurcali jedni prema drugima, iz sve snage žurili su da jedni druge poubijaju i već jednom završe sve i tako prestanu da se plaše.

Artem je jednom zasekao, dvaput, triput - i nekoliko puta je naleteo na nekog. Sljislulo je, prsnulo toplo, zaglavio se pijuk, povukao ga nadole, spasao ga - odmah iznad njega je proletelo nešto teško što bi mu razbilo glavu, ali ga je mimoišlo.

Zatim je eksplodiralo negde u kolenu, odbacilo ga na šine, više nije mogao da stoji i on je puzao, hteo je da se sakrije na mekom, ali meka podloga se ritala dok je mogla, odgurivala ga, brekala se bez reći, prljala ga nečim lepljivim, nečim toplim.

Prošlo je beskonačno mnogo vremena, a unaokolo nije bilo svetla i ljudi su mleli jedni druge - briznuli bi u plač, počeli da stenju, udarali nasumice, greškom po alarmu za uzbunu. Artem je čuo zvono, krstio se tiho i nije ispuštao ni glasa. Naslonio se potiljkom na nekog mrtvaka, pretvarao se da je spustio glavu u Sašenjkinu krilo. Odozgo je navukao drugo telo, prekrio se njim.

Trajalo je još dugo dok se nije primirilo.

Prestali su da ubijaju tek kada više niko nije mogao da stoji na nogama.

Tada su živi promrdali, počeli ponovo da uče da razgovaraju. Artem se, pridržavajući unakaženo koleno, odvojio od Sašinog krila, seo je. Prošaptao:

- Dosta... Dosta je. Dosta. Ja više neću. Neću više nikog da ubijem. Ko si ti? - on pruži prste ispred sebe. - Ko je tu? Ti si sa Šilerove?

- Ja sam sa Šilerove - rekoše odnekud.

- Mi smo sa Lubjanke - odgovoriše u blizini.

- S Lubjanke?

- Jeste li fašisti? Gvozdена legija? Ljudožderi?

- Mi smo sa Šilerove - reče Artem. - Mi smo nakaze, zatvorenici. Nas su poterali napred. Specijalni odred.

- Mi smo sa Lubjanke - ponoviše mu. - Zatvorenici. Politički. Nas su bacili napred... Na Puškinovu. Kao meso su nas izbacili... Pred prave odrede... Na puškarnice... Da bismo mi... Na sebe...

- Da bismo na sebe... Kao meso su nas... - ponovi Artem. - Da bismo mi - sami sebe! Mi smo nakaze...

- Ovde su svi sa Lubjanke, svi iz ćelija, svi zatvorenici - rekli su mu. - Specijalni odred nam je u leđa... Čekisti su nam pucali u leđa... Da bismo mi...

- Nama... Pucali su nam... Straža...

- Nisu pošli za nama... Specijalni odred je ostao pozadi...

- Oni su pozadi digli tunel u vazduh. Tamo nema gde... Mi nemamo gde... Po nas nisu došli. Ostavili su nas...

- Šta to vi... Za koga nas smatrate?

- Šta mislite da smo?! Šta?! A?!

Neko je s mukom, bolno, sa polomljenim nogama, puzao prema Artemu, poput crva. On je to čuo, a nije mogao više da udara. Čovek se otežano približavao, i Artem mu je krenuo u susret. Pružio je ruku, spojio prste sa prstima drugog čoveka, podvukao ga pod sebe.

- Za koga nas smatrate, gospode?

- Oprosti... Oprosti... Gospode, oprosti.

I oni se zagriše. Artem je grlio, izgleda odraslog muškarca, oni se dodirnuše čelima, muškarac se tresao od plača i Artema kao da su tresli grčevi - protrese ga, potekoše suze. Isplakavši se, muškarac je uzdahnuo i umro. I Artem ga je tada pustio.

Ležao je još neko vreme.

Neki feder u glavi odskoči, prisetio se još nečeg.

- Sa Lubjanke... Ko je još s Lubjanke?

Tu i tamo su oživljavala tela, pokušala da se mrdaju pomoću prebijenih ruku, da misle smrskanim čelima, krkljali su, buncali.

- Natašice... Stavi čajnik, ljubavi moja... I torticu donesi.

- Čim se vratim iz Turske, odmah se čujemo!

- Ja sam gradio Moskva siti! Gradio!

- Zašto je ovako mračno? Plašim se mraka! Uključi svetlo! Serjoža!

- Gospode, bakice, a šta ćeš ti ovde? Zašto si došla?

- Širimo životni prostor! Da bi bilo mesta za svakog!

- Daj vode... Vodu daj...

- Aljonka! Aljonka, vragolanka!

- Ja sam sa Lubjanke. Ja.

Artem na jednom kolenu i dva lakta dopuza tu, gde se čulo.

- Ko je? Ko je? Govori, ne boj se! Ti? Gde si?

- Ko si ti? - neka žena će.

- Zujev. Da li je Zujev bio tu s vama?

- Kakav Zujev? Nije bilo nikakvog...

- Zujev? - povika Artem. - Zujev Igor! Zujeve, ti si živ?! Zujeve! Ustade na jednu nogu, osloni se o zid, naslepo poskoči, držeći se za cevi.

- Zujev! Igor Zujev! Ko je Igor Zujev s Ohotnog? S Marksovog prospekta - ko je?!

- Dosta je! Dosta urlanja! Sad će ovi doći! Ovi!

- Hajdemo u bioskop večeras? A? Lepo je vreme, šteta da sedimo kod kuće.

Igor nije odgovarao.

Možda je on ležao, odmah pored, ali bez polovine glave nije mu bilo zgodno da odgovara.

A možda se, lukavi, pritajio i ćuti, ne želeći da ga pronađu.

- Igor! Zujev! Ko je sedeo sa Zujevima? Koji je za preživeli u drugim gradovima... U Polarnim Zorama... Koji su sami došli u Moskvu... Ko je sedeo s njim?! Zujev!

- Šta?

- Pričao je bajke. Da je negde u drugom gradu preživelo još ljudi! Da su došli u Moskvu!

- A koliko na Šilerovoj nestane govana, deco, kad biste samo znali!

- Nema ga ovde. Ehh-khhhh. Nema ovde Zujeva.

- Šta? Gde si? Ko je rekao?

- Nema Zujeva. Predali su ga Hanzi.

- Čekaj. Stani. Ponovi. Gde si ti? Gde si ti, kučkin sine?! Pa reci, ne sakrivaj se!

- Zašto ga tražiš? To ti je drug?

- Moram da znam! Moram da znam, šta je rekao! Kakvi ljudi? Kuda su došli? Odakle?!

Zašto Hanzi?

- Ljudi, ehhhh. Nisu iz Polarnih Zora. Polarne Zore su bla-bla. Provokatori lažu za Polarne Zore. Provokatori. Glasine... Šire... To su naši... Vratili su se. S Rokosovskog. Khhhhhh. Naši, udarnici... Khhh. Za izgradnju veka koju su... U Balašihu... Odatle su se vratili. Iz Balašihe.

- Čekaj. Pa gde si ti?!

Skakao je, ruka mi je proletela kroz zid - otvor, valjda?! Pao je, pridigao se, seo, počeo da se probija u pravcu glasa, nadražujućeg kašlja.

- Lep je grad Kazanj. Ima fantastičnu džamiju.

- Obogatio bih se na tom govnetu, ako bih dobio nagodbu.

- Ja sam iz Kazanja! I žena mi je seljanka. Mi smo po dedi Hajrulini. Žena čak *ne mogne*

da priča ruski!

- Gde si ti? Ti, koji si govorio za pridošle? Jel' Balašiha opstala? A Polarne Zore? Šta? Stradale su?! Ne razumem!

- Može li mlekce u čaj?

- Ko zna šta je tamo preživelo. Pričaju provokatori za Polarne Zore. Kh-kh. Lepa priča. Idioti se primaju. Kh-kh-kh. U Balaših... Predstraža. Na površini. Tamo je... Radio... Radio-centar... I sa drugim gradovima... Ako bi možda... Zujev rekao...

- Šta?! Šta je Zujev rekao?!

- Ko uzima Tanjušu iz vrtića danas, ti ili ja?

- Odlazi, sotonu, ne pipaj mač. Odlazi, odlazi, molim te. Nisam tvoj. Mene čekaju na nebu.

- Predstraža? Gore? Ko gradi, ne razumem? Kakav radio?

- Khhhh... Khhhhhh...

- Gde si? Govori! Zašto radio?!

- A sva ta stoka, ti fašisti. Muče čoveka iz čista mira. I govna uopšte ne uzimaju u obzir.

- Crveni... Crvena linija gradi... Khhhh... Gore... Na Balaših... Specijalan objekat... Stanica... I predstraža... Da bi... Umesto... Metroa... Radio... Stanica... Ljude su naterali...

- Stanica u Balaših?! Kakva stanica?

- Tamo su ljude... S Rokosovskog... A ti... Vratili su se... Sami. Khhhhhh. Hhhhhhh. Hhhhhhh.

- Tamo love? Odatle može da se uhvati?! A?! A?!

- Iiiiiiih... iiiiiiih... iih.

I nesta čovek, kao da ga nikad nije bilo. Iz mraka izašao, u mrak se vratio. Uzalud je tresao i tresao Artem žive, ubeđivao mrtve.

- U Balaših! - ubeđivao je sebe, da ne zaboravi i da ne prelomi da je čitav razgovor umislio. - U Balaših. U Balaših. U Balaših, u Balaših!

Sada nikako nije trebalo da umre. Sada je Artem morao da ispuzi među tim ljudima, da se iskobelja iz betonske utrobe, da se ponovo rodi, da zakrpi sve rupe i gamiže ka toj jebenoj, obećanoj Balaših, ma ko ili ma šta da je tamo.

On ponovo ustade, uhvati se za cev, kao za majčinu ruku. Šilerova je odsečena. Na Kuznjeckom mostu su crveni. Nisu krenuli ovamo još uvek, kada su čuli da je tunel zatrpan; ali nije se moglo ni prema njima.

Setio se onog otvora u zidu. Možda je neki međulinijski hodnik? Skakutao je, napipao ga... Pogurao je unutra... Pacovi su se razbežali na sve strane... Kad bi samo bio pacov. Pacovu mogu da iskopaju oči, opet se neće izgubiti.

Dunulo je. Pomerilo je kosu koja je izrasla.

Kao da su kroz nju prošli Sašini prsti.

On podiže svoje mrengore.

Dunu još jednom - nežno i živahno, kao majka kad dune odojčetu u lice.

Zakačio se prstima za prazan prostor, polomio nokte o beton... I dodirnuo gvožđe.

Držač. I još jedan. Bunarske stepenice. Iznad je otvor za ventilaciju. Odatle duva. S površine.

- Eeeeej!!! - povika on. - Eeeee!!! Ehej!!! Vi! Vi tamo! Ovamo! Ovde je izlaz! Izlaz na površinu! Ovde je otvor! Može gore da se izađe! Čujete li?! Vi, nakaze! Ovde može da se izađe gore!!

- Gore! Zajebavaš? - zakrkljaše nevidljivi ljudi-zveri.

- Gore! - doviknu im Artem. - Za mnom! Za mnom, nakaze!

Oni su se plašili, nisu mu verovali. Bilo je potrebno da im neko da primer.

On obuhvati zarđali držač prstima: bio je taman za njegovu ruku. Poskočio je, podvukao povređenu nogu. Uhvatio se ponovo, povukao se. Još jednom. Još. Još.

Vrtelo mu se u glavi.

Klizio je, ispadao, ali se iznova hvatao za držač. Nije osećao povređenu nogu, išibana leđa, odrane dlanove. Migoljio se. Poskakivao. Peo se.

Pogledao je dole - neko ga je pratio.

Znači da nije sve uzalud.

Zaustavljao se na tren i onda nastavljao dalje. Ako se sad ne izvuče, neće se nikad izvući.

Nije važno nakon koliko vremena je ispao u sobicu, u kabinu sa rešetkama. Vrata sa rezom iznutra, a reza zarđala. Skroz je odrao ruke, postali su krvava smesa, rđa se sa rđom pomešala, ali savladao ju je. Otvorio je vrata širom, ispuzao na kolenima, preturio se na leđa. U svetu je bilo rano jutro, uzdizalo se bakarno sunce.

On je prosto ležao na zemlji. Na zemlji, a ne pod njom. I ne, nije mu se vrtelo u glavi - to se čitav jebeni globus, koji je zavrteo Artem, vrteo kao čigra.

Pored njega još neko pade, leže. Samo jedan, više nisu izlazili.

- Ko si ti? - upita ga Artem, ne okrećući se prema svom jedinom pratiocu, blaženo se osmehujući preko opuštenih kapaka ružičastom jutarnjem nebu. - Ko si ti, kučkin sine, ljudino?

- Ljohhha, eto ko - odgovori mu. - Broker. U kkkk... kko-žžnom k-kaputu.

- To si bio ti, brokeru - reče Artem, srećan što je preživeo čak dovde. - A sada ćeš biti prvi apostol.

Na tom su stali.

GLAVA 14
TUDINI

Ja sam mislio - Polarne Zore, mislio sam, hiljadu kilometara dalje, a to je sve pred našim nosom, u Balašihu! Zamisli, Ženj? Ovde u Balašihu, odmah pored. Gledaj samo - Moskva! Ovde grade! Predstraža! Znači, ima čiste zemlje... Ako se gradi! Pa zar nisu oni ološ, a? Crveni? Krišom od svih! Niko ne zna. Grade bazu na površini. Mi lepo da sedimo u metrou, Ženj, a oni da udišu vazduh!

- Ološ, Temiču, ološ! Samo se ti smiri.

- Jesi li čuo, to je najvažnije? Za radio! On kaže, ovaj, da se gradi oko radio-centra. A zašto? Pa stvar je jasna! Zato što su oni - oni! - svejedno mogli da se povežu. Sa nekim. Možda sa Uralom? A? Možda sa bazama na Uralu! A, Ženj? Ako nisu sa Zorama.

- Uf što si težak ko crna zemlja.

- A možda i sa Zorama? Otkud pa on zna? A?

- Ne mlati nogama više! Sad ću te zbaciti, pa ćeš puzati!

- Ja ću ići, Ženj. Idem. Niko nije ništa... Nijedan gad neće da prizna. Moram sam u tu Balašihu. Da tražim predstražu. Bez toga ne možeš da razmrsiš ovo klupko! Hoćeš sa mnom, Ženj?

- Znaš, šta? Hoćeš istinu? Već si zabrazio. Bolje idi na Cvetni, do tvoje Sašenjke. Sad, kada smo se jedva do Trubne dovukli, ti bi u Balašihu! Pa jesi li sasvim skrenuo? Vucaram se s tobom ko s vrećom govana! Imaš šezdeset kila! I ja sam, između ostalog, kao i ti u njihovom paklu služio kaznu! I mlatio pijukom još dok si ti vozikao svoja pederska kolica! Sad kao imaš savesti? Dosta, sjaši više.

- Čekaj, Ženj... Kuda me vodiš?

- Kuda! Kuda! Kod tvoje Sašenjke. Ostani tu da ležiš. Idem da lupam. Ako ne otvore... Vredelo je makar izaći.

- Ženj. Ti misliš da ništa ne shvatam? Pa ti si mrtav. Znam. Kako si me ovde doveo?

- Ma, ti si mrtav!

* * *

- Eto, odmah vas upozoravam. Mrtvaka ste otpremili na onaj svet, ali Temič, kao da se dragi „iščupao iz bede”!

- Kako ramena? I noga?

- Povreda. Na radu. Ukratko. Namažite nečim.

- A čime, moliću? Pogledaj oko sebe.

- Kod nas na stanici sve mažu govnetom, ali nadam se, možda imate nešto jače? Nisam ga valjda uzalud vukao odozgo?

- Nemoj da se krećeš. Sad lepo nazad i utapkaj.

- I ja sam pacijent, između ostalog! Meni pogledajte leđa, tetkice! Ni mene nije žena izgrebala.

- A bilo bi bolje da je žena. A ovaj izgleda kao da je voz prešao preko njega. Dajte mi malo svetla... Nije moja specijalnost. Ja sam inače venerolog. Kod mene je red.

- Teto. Znam ko ste. Samo ga zapužite, kako bilo. I meni još onda ispipajte jaja, inače ću se brinuti. Ovde su mi rekli tako neprijatnu stvar!

- Zašto je on u nesvesti? Pa nije zbog kolena. Ovo rumenilo. Da li se možda sunčao?

- Sunčao sam se. Svestan sam. Moram da se naspavam. Gde je Saša?

- Ko je Saša? Joj, a ovde je...

* * *

- Ej! Ova?

- A?

- Ova riba?

- Čekaj... Ne odlazi... Ostani...

- Ova? To je tvoja Saša?

- Kako si me našla?

- Ona našla?! Ha! Pa ja sam čitav ovaj šugavi bordel izvrnuo naopačke! Ja! Ti si baš jedan nezahvalni skot?

- Sećam ga se. Sećam. Ti... Šta ti radiš ovde?

- I ja... Ja, čim sam te se setio... Više ne mogu da te izbacim iz glave.

- Ti si Artem, jel' tako? Stalker sa VDNH. Jelda? Šta je s njim?

- Ma šta je s njim, šta je s njim... Evo ti šta je s njim.

- On ovde ne srne da ostane.

- Zašto ne smem da budem ovde? A? Ja neću nikud. Ovde sam došao.

- A-ha, ti si išao. On je išao, a-ha.

- Ne smeš, zato što... Zato što radim. Ovo je poslovna zgrada.

- Sada malo radi s njim. Nisam valjda uzalud povredio leđa?

- Čega se ti... Čega se sećaš, Arteme? Te noći?

- Tebe. Sećam se da sam ti ležao u krilu. I da mi je bilo... Tako mi je bilo... Možda da ti ponovo spustim glavu... To mi je stvarno potrebno.

- On ne srne da bude ovde. Moraš ga odvesti.

- Molim te. Gde inače da skupim snagu da odem? Samo pet minuta.

- Pet minuta. U redu.

- I molim te, pomiluj me po glavi. Evo ovako. Da. Još. Bože, kako je dobro.

- Daj da platim ceo sat za njega! Ionako sam dužan... Zbog pet minuta je vredelo da se guram.

- Šta? Arteme... Ti vidiš? Pogledaj...

- Pa da. Generalno, hteo sam o tome.

- A? Šta? Nemoj da prestaješ, molim te.

- Opada ti kosa, Arteme. Gubiš kosu.

- Ja? Stvarno? Smešno... Smešno kako...

* * *

- Pa ti si rekla, samo pet minuta...

- Ćuti. Evo, progutaj. Ispij. Gutaj. Hajde gutaj, ovo ti je potrebno. Ovo je jod.

- Svejedno mi je šta je. Dobro je da nije prošlo pet minuta. Kasno mi je da pijem jod.

Hvala.

- Pričao si... U snu. O Homeru. Nerazgovetno. Ti poznaješ Homera?

- Da. Da. Homer. Dobar dedica. Traži te. Misli da si se udavila. Jesi li se udavila? Na

Tulskoj?

- Jesam.

- Ali nisi se udavila? Ja nikako ne želim da se ti udaviš!

- Pa nije se udavila! Evo je, sedi. Nije baš rumena, naravno, kao ti...

- Ja sam se, znaš šta? Setio sam se tvoje priče. O gradu gore, na površini. Baš glupa priča.

Pa ja sam izlazio gore svaki dan. I ono... Za avione sa krilima vilinih konjica. Za automobile-vagončiće. I kišu. Tamo me je uhvatila kiša. Bez odela.

- I eto, sigurno te je strefila! I još je i mene povukao gore bez odela. Idemo i idemo! I mene, stalkeru! Lepo bih čamio u tunelu sa ovim šaljivčinama... A ipak neću, hvala bogu.

- Možeš li ti da izađeš? Kako se zoveš?

- A-ha! Plati sat, izvolite kod nas, a onda - idi prošetaj, može?

- Ljoh... Idi prošetaj, a?

- Baš ste gadovi! Mada ti nisi loša. U redu, mazite se. Ako ti još radi „čarobni štapić”.

- Čega se sećaš, Arteme? Čega još?

- Ne znam. Sećam se da me je neki čovek pokupio u hodniku. Doveo me je... Nije ovamo?

- Ne ovamo.

- I pozvao te je. A onda... Ne znam. Sećam se da ležim u tvom krilu. Baš kao sad. I još... Jel' možeš... Možeš li, molim te, da zadigneš majicu? Evo tu, da. Gde je stomak. Mogu li? Evo to... Sačekaj. Odakle ovo? Od cigareta?

- Nije važno.

- I ja imam iste takve... Evo, ovde na ruci... Vidi... Pojavili su se. Šta je to?

- Ja ne znam, Arteme. Mogu li da spustim. Hladno je. A gde je on sada? Homer?

- On je... Na Rajhu. Piše knjigu. Udžbenik iz istorije. Ima još jednu knjigu. O tebi.

- O meni? On... napisao ju je do kraja?

- Da. Završava se, čini mi se, ovako: „Homer nije našao Sašino telo na Tulscoj”.

- Ja sam se izvukla kroz otvor za ventilaciju.

- I ja. Isto. Interesantno?

- A šta piše tamo o Hanteru?

- O kome? Čekaj... O kome?!

- Lezi.... Lezi... Bolestan si! Ne smeš tako!

- Ej! Izlazi! Gde si? Idem od Soma!

- Dosta je, došli su kod mene. Budi tu. Posle ćemo.

* * *

- Ma, šta ti je? Šta si se stisla. Hajde. Dođi ovamo. Na kolena.

- Prvo pare.

- Ona bi pare! A ja, možda, prvo hoću da probam! Da se uverim! Kakav je kvaliteti Eto!

- Joj!

- Raširi! Raširi još! Tako. Tak-o-o. Tak-o-o-o...

- Čekaj. Sekundu. Ovako je nezgodno.

- Pa ne treba tebi da bude udobno, mačkice. Ne tebi, kučko. Ne tebi, droljo. Ne tebi, ne tebi, ne tebi.

* * *

- Šta si se zablenuo u mene?

- Nisam.

- Dosta. Šta, nisi znao ko sam? Gde si došao? Inače tvoj sat je već istekao.

- Ja... Nemam veze s ovim. Izvini. Mogu li da idem?

- Ma kuda ćeš... Takav. Lezi više... Hoćeš li da ćutiš?

- O Hanteru. U Homerovoj knjizi o Hanteru?

- Ja sam mislila da ćeš mi reći. Ti ga poznaješ?

- Hantera? „Znaš“?! Zar je on... Zar je on živ? Jesi li ga videla?!
- Jesam. Knjiga je trebalo da bude o njemu, a ne o meni. Homer je išao s njim. Oni su bili zajedno. A tek posle svi mi.

- Kada? Koje godine?

- Prošle. Čela ta priča koju je on pisao - ja sam mu se samo našla pri ruci. On je stalno tražio junaka. Iz mitova. Baš je smešan, Homer. Gledala sam preko ramena dok je pisao u sveščiću. On je tako opisivao Hantera... Misterioznog... Kao da je iznutra čudovište. I kao da to čudovište pokušava da izađe napolje. Homer... On hoće da bude pesnik.

- On hoće da bude Homer. A ja eto...

- Šta?

- Ja sam eto sa VDNH... Sve sam ti to već pričao, zar ne? I gotovo čitav život sam proveo tamo. Očuh me nigde nije puštao. A onda se pojavio Hanter. U oklopu. S automatom. U crnom kožnom mantilu. Glava obrijana na ćelavo. I on se svađao sa Suhojem... Sa očuhom. Hanter je rekao da nema te opasnosti s kojom mi, ljudi, ne možemo da se izborimo. Da treba da se borimo do poslednjeg daha. Kao žaba koja upadne u konzervu s mlekom i nogama mrda dok ne napravi maslac od mleka i onda tek izađe. Kao da mi je sad pred očima. A očuh... Mozak mu se pretvorio u kašu. Bio je spreman da se preda.

- Kome?

- Crnima. Nebitno. Kome bilo. Važno je to da sam ja video Hantera... I tačka. Shvatio sam: eto kakav treba da budem. To nije bio Homerov junak... Ne. On je bio moj junak. I on me je poslao... Dao mi ovaj zadatak. Sam je otišao gore da uništi crne. A ako se ne vratim, rekao mi je, dođi do Polisa. Uzmi ovu municiju... Nađi Mlinara. Jesi li razumeo? To je sve zbog njega. To, ko sam postao. Zbog njega. Zahvaljujući njemu.

- I ja sam se zaljubila u njega. I eto, sreli smo se nas dvoje. Dva luđaka.

- Sašuljka! Gde si, napasti jedna?

- Izvini. Odspavaj malo, važi?

* * *

- Dugo te nije bilo.

- I eto, veruj mi, osim tebe - nisam ni sa kim! Čekao sam da se vidimo!

- Jesi li umoran? Lezi, sve ću sama odraditi.

- A ti? To nije nekako ljudski. Ja hoću da i ti isto...

- Ne treba. Meni je i ovako dobro. Stvarno. S tobom mi je uvek dobro. Ti si pažljiv, nežan.

- A ti... Meni je s tobom znaš kako? Nije kao sa ženom.

- Dosta brbljanja. Dosta. Ne treba mi dodatni novac. Evo. Hajde skidaj.

- Uf. Uf ti... Šta ćeš... Uh. Ja te... Ti si moja...

* * *

- Spavaš li?

- Prespavaj ovde.

- Čekaj da se plaknem. Pošto sva mirišem... Mirišem na njega. Hoćeš da sačekaš?

- Hoću.

* * *

- Inače, ja sam mislio da je on poginuo. Sve vreme sam tako mislio. A ti kažeš da je živ.

- Bio je živ. Sada ne znam. Nisam ga tražila. Kada sam se izvukla iz Tulske... Bilo mi je

svejedno gde ću, samo ne nazad. Samo ne tamo, gde mogu da ga sretnem.

- Zašto?

- Homer nije napisao šta se desilo sa Tulskej? Zbog čega je potopljena? Nije?

- Nisam čitao. On je samo govorio: poplavilo.

- Pa da. Homer ga je sve vreme pravdao. Čudovište se probudilo.

I ja sam pokušavala da to čudovište pripitomim u njegovoj svesci. Ko će poverovati u to?

- A kako je stvarno bilo?

- On se propio. Hanter. Pio je bez prestanka. Svakog dana - pijan kao smuk. Klatio se, nije mogao da hoda. Bilo je jezivo biti s njim. Prosto užasno. On je ubica. Stalno ima kod sebe pištolj... Sa prigušivačem. Čim čuje nešto - odmah se hvata za njega. U desnoj pištolj, a u levoj čutura. Stalno. Sve vreme je nišanio. Jedva je povezivao reči. Molila sam ga da prestane. Nije mogao. Eto tako. Pozdrav za Homera.

- On... Da li te je on dirao?

- Ne. Nijednom. Bežao je kao đavo od krsta. Možda nije hteo da iskvari devojčicu. A možda mu uopšte nisu bile potrebne žene. A ja eto, kada bi nam se pogledi susreli... Meni su klecala kolena. Ponekad bih zamišljala... Kako bi on... Ma kako bi me zagrlio i tako to. Šta sam uopšte mogla da zamišljam tada.

- A šta se desilo sa Tulskej?

- On ju je potopio. Postavio je minu bliže otpadnim vodama i potopio. Zajedno sa svim bolesnicima i svima koji su zdravi. Da bi sprečio epidemiju u metrou. A da oni ne bi pobjegli odatle, on je stavio bacače plamena. Ja sam bila na Tulskej. Vikala sam da ima načina da se ljudi izleče. On je slušao. Video me je tamo. I ipak je sve doveo u opasnost. Nas troje se izvuklo sa stanice. Ostali su se udavili.

- Zašto? Zašto je to učinio?

- Rekao je da mora da spasi metro. Eto, tako da ga spasi. Ali mislim, prosto mu je dosadilo. Razumeš? Samo su mu pomije falile.

- Kod Homera nije bilo tako.

- A kako?

- Ti tu očekuješ čudo, izgleda. I onda, kada je proboj... Misliš da je to počela kiša. Tako nekako.

- Čudo!

* * *

- Meni... Meni je loše. Muka mi je. Pomozi mi... Do kupatila.

- Možeš odmah ovde. Već sam se navikla na sve. Hoćeš lavor?

- Neću ovde. Neću pred tobom.

* * *

- Hajde! Hajde! Još! Još! Molim te, još! Pa. Pa?!

- Slatka si. Tako si slatka. Bože, kako si slatka.

- Nemoj da staješ. Još. Hoću još.

- Ja više... Ja više... Ja...

- Ne. Ne, ne.

- Gotovo. Svršio sam. Bože. Bože. Volim te.

- Ne pričaj gluposti.

- Ne, istina je. Odvešću te odavde. Evo sad ću te isplatiti i odvesti. Ne želim da budeš ovde. Ti ne pripadaš ovde. Odvešću te.

- Važi, ubedio si me.
 - Ah, s-slatka si! Koliko sam dužan?
 - Kao prošli put.
 - A mali popust? Daj mi popust! Kao stalnoj mušteriji?
- * * *

- Zašto to radiš?
 - Šta?
 - Zašto se baviš time? Ja tebi ne držim pridike, samo...
 - Počelo je, jelda?
 - Ne, stvarno. Homer je rekao da... Ti nisi takva.
 - Kakva? Zar ne shvataš? Kakve veze ima šta je rekao Homer! On živi u svom izmišljenom svetu. A ja u svom, stvarnom. I u mom stvarnom svetu, bolje je baviti se ovim, nego pucati ljudima u glavu. A šta drugo mogu? Da maštam o tome kako ćemo se svi mi jednom vratiti gore i kako će to biti divno i krasno? Ali to će biti jednog lepog dana, a pare su mi potrebne sada.
 - Samo zbog para? A ako bi imala pare?
 - Pa da li ih ti imaš?
 - Ne.
 - O čemu onda pričamo?
 - Kako si dospela ovde?
 - Jedan dobar čovek me je doveo. Uzeo i smestio. Ja više nikog nemam. Nemam gde da živim. Da li imaš kuću?
 - Imam.
 - A ženu?
 - Imam. Imao sam. Imam.
 - Baš lepo. A šta onda radiš ovde?
 - Ne ide mi se tamo. Ovde mi je mirnije.
 - Uskoro moraš da kreneš. Odleži još malčice - i pokret. Vратиćeš se već nekad.
 - Zašto?
 - Gazda će mi doći. Ne treba da te vidi.
 - Kakav sad gazda? Makro?
 - Lezi. Smiri se. Evo ti bistra supa, popij. Pij.
 - Neću to đubre da... Muka mi je. Šta će ti gazda?!
 - Nema to nikakvog značaja.
 - Šta si ti, stvar? Kakav gazda?!
 - Budalo!
 - Da ti možda ne uživaš u svemu tome?! Sa svim tim prljavim muškarcima?!
 - Uživanje... Ne bi bilo loše da i tebe malo okupamo. Ustaj, odvešću te.
- * * *

- Naći ćeš Ljohu? Brokera? Koji me je ovde doveo? Kaži mu da me pokupi. Moram negde da prenoćim.
- Možeš... Možeš danas da ostaneš. Gazda verovatno neće doći. Zbog ovog rata... Sad ne dolazi svakog dana. Hoćeš?
- Gde? Ovde? Ili na tom ležaju, gde te...
- Ovde. Hoćeš da jedeš sa mnom? Pečurke.
- Hvala. Ja ne znam, kako... Posle ću plakati.

- Daj da vidim koleno. Dali su mi ovde mast. Lezi mirno.
- Hladno je. I peče. Joj.
- A kad su ti tako leđa iskidali, nije te peklo?
- Tamo... Nisam imao kome da kukam. A ovde si ti.
- Da.
- Šta da?
- Pa pitao si me. Zašto sam? Zašto sam kurva. Kako sam to postala.
- Ja ništa ne pitam.
- Pa pitaj me. Nije me stid. Misliš da si jedini? Znaš koliko je takvih ovde? Podivljalih. Samaca. Koji nemaju kome da se požale. Sve ih vuče meni. Meni, kao magnet. Razumeš? U mene. I ako ih ne primim. Ne dam im... Da sve to izbace... Prljavštinu, svoj strah... Zlobu. Nežnost. Oni tad potpuno podivljaju. Vi muškarci ste tako napravljeni. Oni dolaze kod mene takvi, u stresu. A ja ih smirim. Pružim im mir. Razumeš?
Mir. Utešim ih. Oni posrću, posrću... Izviču... Izbace mržnju... Isplaću... Začute. Zakopčaju šlic. I mogu još malo da izdrže bez rata.
- Ti tako pričaš... Tako ne može da priča devojčica. Ti si devojčica. Krhka. Graciozna. Eto ove tvoje ruke... Ručice...
- U bordelu jedna godina vredi za deset.
- Znači, mi smo vršnjaci?
- Uf, dosta!
- Treba mi piće. Pomaže kod zračenja. Imaš li išta?
- I meni treba.
* * *

- Pomeri se.
- Zar nećeš tamo da legneš? U svoj krevet?
- Daj mrdni se.
- Ja ne mogu samo tako da ležim s tobom, imaj u vidu. Jesi li se videla u ogledalu? Mnogo si lepa.
- Ćuti.
- Ne mogu da ćutim.
- Kuda, vojniče? Jesi li se ti možda video u ogledalu. Trebalo bi da ti nije ni do čega. Uskoro ćeš ostati bez kose. Ličić ćeš na svog Hantera, kako si i maštao.
- Tada ćeš se zaljubiti u mene? Hteo bih da se zaljubiš u mene.
- Zašto?
- Pa biće mi lakše da živim i umirem.
- Ćuti. Okreni se. Okreni se ka meni.
- Ti... ne, sačekaj. Neću tako.
- Šta?
- Neću da budeš sa mnom iz sažaljenja. Iz samilosti. Kao sa svima. Ne treba da spavaš sa mnom zato što mi opada kosa. Jel' ti jasno?
- Dobro, neću. Iskreno, izgledaš, onako, osrednje. Sutra ćemo te obrijati. Laku noć.
- Čekaj. A možda postoje i drugi razlozi?
- Koji?
- Pa... Zato što ti je prvi put, još onda, bilo lepo sa mnom. Zato što sam lep, šta znam... Muževan.
- Ne sećam se baš kako je bilo prvi put.

- Daj mi još gutljaj. I da, mislim da sam jedan jedini. Želim da verujem da sam jedini. Jel' mogu tako da mislim? Samo na čas?

- Pij.

* * *

- Dosta... Dosta... Dosta... Ja jesam...

- Ti si jednostavno... Luda... Ja još... Mogu li da još...

- Pa ti si ozračen... Gde ćeš... A?

- Ne znam... Još si mi potrebna. Možda organizam misli da poslednji put... A?

- Budala. Teško.

- To je neobjašnjivo s medicinske tačke gledišta. Ovo je čudo. Ali eto ja opet...

- U redu. Ako je čudo u pitanju.

* * *

- Inače, ti si veoma lepa. Jesam li ti već rekao?

- Jesi.

- Posebno tvoje obrve. I trepavice. A usne - evo tu u uglovima. I ovde... Na prevoju Baš. I vrat. Vrtić. Takve nožice... Kao šibice.

- Nije neki kompliment.

- I frizura... Pa mislim... Kosa.

- Sama sam se olindrала pred ogledalom.

- Znaš, dok sam te čekao ovde preko dana... Dok si ti tamo... Dok su te...

- Prestani.

- Svega sam se naslušao.

- Ustaj i izlazi.

- Ne, stani. I sad strašno želim da ti kažem... I da si neverovatna, i da mi je s tobom bilo tako dobro i da mi sa mojom ženom odavno nije bilo tako, i da hoću da te odvedem odavde, kad budem mogao... A sve to su ti danas drugi već rekli.

- I juče isto.

- I još juče.

- I šta onda? Nemaš ništa da mi kažeš povodom toga?

- Da kažem?

- Bolje mi daj vodu. Evo je ovde.

* * *

- Krstić... Jesi li vernik?

- Ne znam. A ti?

- Pre nisam bio. Jednom prilikom sam bio kod Jehovinih svedoka. Bilo je tako glupavo i smešno. Dugo nakon toga... Kad pomislim... Da. A sada... Da, verovatno. Ja se... Molim ponekad. Često. Ali ne da se baš zapravo molim... Već molim za nešto. Daj, Gospode, ovako: ti meni to, a ja tebi to.

- To jest, cenjkaš se s Bogom. Kao svi muškarci.

- Opet ti?

- Jao!

- A žene ne rade to?

- Ne tako.

- A kako onda?

- Pa tako što, ako ni Boga nema, onda nemaš za šta da se uhvatiš, u ovom metrou. Onda je sve beznadežno. A On... Prašta. On kaže: izdrži. Treba izdržati, ali to je za viši cilj. Jeste, ljudi se muče, ljudi umiru. Ali to nije prosto tako. To je iskušenje. Moraš da izdržiš. Ti se ne prljaš, ti se čistiš. Samo me pamti. Uvek možeš da mi sve ispričaš. Ja ne umem da govorim, ali mi je sluh dobar. Ako hoćeš da se izviniš, izvini se preda mnom. Možeš i da budeš besan. Hajde. Udari me. Nemoj da držiš sve u sebi. Ako hoćeš nekog da voliš - voli mene. Ja sam ti i otac, ja sam ti i mladoženja. Dođi da te zagrlim. Ja ću sve da izdržim. I gore stvari sam podneo. Shvataš? Zemlja bez Boga - nije okrugla, već je kao šljunak. Samo ugalj i oštre ivice. To ju je Bog zaokruglio, učinio glatkom.

- Da. Bez njega, nemamo za šta da se uhvatimo. Eto šta.

- Treba mu samo oprostiti. To što je učinio sa čovekom, sa ratom, za uništenu planetu, za sve stradale.

- To nije On. To smo mi. On nam je i posle pružao ruku, da nas izvuče iz jame. A mi zubima za ruku. On nama treba da oprost. Ne znam da li će oprostiti? Ja ne bih na Njegovom mestu. Bog otac nikom ne oprašta. Čitav Stari zavet je sav o ratu i specijalnim operacijama. A Isus je, naprotiv, opraštao svima.

- Nisam čitala. Biblija je za one koji ne veruju. Da ih ubeđuje. A ako si vernik, onda sve te priče prođu mimo tebe. U redu. Kasno je već.

- A ako ona nije sasvim uništena? Planeta?

- Laku noć.

* * *

- Jel' spavaš?

- Kako da zaspim s ovakvim susedom.

- A ako ti ipak kažem da nije cela planeta uništena? I nije sve otrovano?

- Verovatno si sanjao?

- Istina je. Ja znam. Slušao sam od jednog čoveka. I to nije daleko, već kod nas, ispod Moskve. Osvajaju površinu ponovo. Krišom od svih nas. U Balašihi. Prema mapi to je odavde za manje od sat vremena. Tamo nešto grade. Predstraža je na vrhu. Znači, tamo zemlja može da izdrži...

- Koliko si dugo bio gore bez odela? I šta se s tobom dogodilo? Razmisli.

- A što je najvažnije, oni tu predstražu grade pored radio-stanice. Šta nam to govori? O tome da se oni sa nekim povezuju. Možda pripremaju evakuaciju? Zamisli samo: povratak na površinu! Samo treba da se dokopamo Balašihe.

- Ko ti je to rekao?

- Jedan čovek. Kakve veze ima?

- Ovde ima mnogo ljudi koji pričaju... razne stvari. Jednostavno to su ljudi, a nekad nisu. Ne treba u sve verovati. Ne treba ni u šta verovati.

- Hoćeš sa mnom, a? U Balašihu?

- Ne.

- Misliš da tamo nema ničega? I ti misliš da smo mi jedini? Da se uzalud vučem gore? Da sam beskorisni idiot? Da će mi se roditi nakaze? I da će sve biti uzalud?

- Samo ne želim da umreš. Evo baš sad nikako ne bih želela.

- Ja i ne planiram. Ali svejedno idem gore. Samo da se osvestim i pokret.

- Zagrlj me.

* * *

- Dublje! Dublje! Da nisi možda devica?!

- Joj... Boli me!

- Začepi, droljo. Hoćeš da te zavežem?

- Ne treba. Molim te, ne treba.

- Sve se vi prenamažete. Vi drolje se prenamažete. Misliš da ti verujem da si takva mala i čista? Ti si prljava, prljava hulja. I sviđa ti se kada te ovako... Kada te baš ovako... Kada te nasade na kolac?

- Boli!

- A tako znači?! A ovako te ne boli?! Na! Na još!

- Kretenčino... Ako ti...

- Ko si ti? Ko si ti? A?! Šta si ti?!

- Ološu. Ološu. Kretenčino. Zakopaću te.

- Ubiće me! Straža! Ubiće me! Ubbbbi-i-i-i-i-i-i...

* * *

- Ne možeš večeras ovde da prenočiš. On će doći uveče.

- Ko on? Taj gazda?

- Nije važno.

- Imaš taj ožiljak na stomaku. Ožiljak od cigarete. Da li ti je on to uradio?

- Ne. Nije on.

- Lažeš? I ja imam ožiljke, evo ovde. To je bilo posle one noći. Posle one noći, kada smo ti i ja... Kada su nas upoznali. Onaj muškarac koji me je pronašao u hodniku. Puzio sam, pijan. On me je pokupio i doveo tebi. On me je predao tebi. Jel' on tvoj gazda?

- Šta te se tiče?

- Da li te je on cigaretom opekao? Zašto trpiš to? I zašto je on to meni uradio? Tamo na ruci je tetovaža Ordena. Bila.

- Znam šta je tamo bilo, Arteme. Čitala sam. Sećam se te noći.

- Zašto te je on opekao, tvoj gazda? Zašto te je iskušavao?!

- Nije on, Arteme. Nije me on opekao. On nema nikakve veze s tim.

- A ko je?

- Ja sama. Sama sebe.

- Ti? Zašto? Kakve su to gluposti? A ja? Ko je mene? Moju tetovažu, ko je? Ti?

- Sam si, Arteme.

- Šta? Zašto? Zbog čega?

- Ti stvarno treba da se sabereš. Ako se ničega ne sećaš, onda je bolje tako. Stvarno.

- Ja ti ne verujem. Ti ga štitiš. Kakav je to čovek?

- Večeras možeš da prespavaš kod moje drugarice, Kristine. Dogovorila sam se. I ne dolazi ovamo. Neću da dolaziš ovamo. Ni sutra.

- Zašto?!

- Zbog tebe mi bude još gore. Dođe mi da se još jednom opečem.

* * *

- Kako si? Kako se osećaš?

- Ne znam. Živ sam.

- Razmišljala sam... Ono, što si mi rekao o Balaših. Ja imam jednog... Obožavatelja. Isto je stalker. Slobodnjak.

- On je bio tamo?

- Ne. On ima kola. Sakrivena negde gore. Mogu da ga zamolim da on... Da te poveze sa sobom. Tamo. Danas ide u obilazak.

- On je jedna od tvojih mušterija?

- Da. On je jedna od mojih mušterija.

- Neću. Bolje da idem peške.

- Arteme. Nikuda nećeš stići. Pogledaj svoju nogu. I... Saznala sam od lekara... Ako se bolest od zračenja ne leći... Možda ti je ostalo otprilike tri nedelje. A kako da je ovde lečimo? Gde?

- Ti jednostavno hoćeš da me izbaciš, jel' tako? Da se ne bih sudario noseć sa tvojim gazdom?

- Ne veruješ mi?

- Ti prosto ne znaš gde ćeš sa mnom. Đavolu bi dušu prodala samo da uveče ne budem tu.

- Obilazak je danas, Arteme. Ideš li?

- Idem.

- Neću da ti se nešto desi.

- Ne verujem.

- Evo... Sagni se.

- Čemu to?

- Nosi zasad. Da imaš za šta da se uhvatiš. Kad se vratiš, uzeću nazad.

* * *

- Zdravo, Sašunj, danas sam umoran, tako da možemo samo da popijemo čaj i odremamo, a? Idemo u moj kabinet.

- Dobro.

- Ovi kreteni, zamisli, digli u vazduh prelaz na Kuznjecki most, cela Puškinova se obrušila, sad nemaju gde da se sklone, a crveni ništa neće da slušaju. Potpuni haos. Nemam snage. Sve uništavaju, a ja dovođim u red.

- Razumem.

- Šta ti tu radiš? A? Ti prisluškuješ, jel'?! Ko si ti?!

- Ja-

- On je sa mnom. Došao je na prijem. Takoreći. Pobrkao je vreme. Vodim ga... Vodim!

- Pobrkao sam. Oprostite. U pogrešno vreme, na pogrešnom mestu.

- Jel' pijan?

- Naravno da je pijan. Govno govljivo, zar ne vidiš? Dobro, hajde idemo, junačino.

- Ko je tamo?! Šta?!

- Ništa, Alekseju Feliksoviču. Lažna uzbuna.

- Lažžžžna. Uzbuuuuuna.

GLAVA 15
AUTO-PUT ENTUZIJASTA

Peli su se iz Trubne - tu je bio i ulaz i, ispostavilo se, izlaz. Do nje se moglo i bez dokumenata, najvažnije je bilo znati s kim razgovaraš, u čijem društvu, i kojim recima.

- Glupane, ne umeš da razgovaraš s ljudima! - reče Ljoha Artemu.

Zato je on umeo. I beše otmen prvi apostol.

- Idem s vama - reče on nesigurno. - Prvo, ništa tako posebno na tom vašem vrhu nisam video. Kao drugo, stalkerske pare nisu gore od ostalih, a čak će i preteći. Kao treće - muda mi svejedno otiču, zračenje ovde, zračenje onde, nema velike razlike. Hajdemo gore. Šta god da pronađete - meni ide trećina.

- Ti si još zelen - pobuni se stalker, koji je preuzeo na sebe da vodi Artema u Balašihu. - Dužan si mi za časove i za zaštitno odelo. Tako da, od onoga što ti pronađeš, pola ide meni, a od mog dela nećeš dobiti ni kurac. Može?

- Pa kad je već tako - uzdahnu Ljoha razmislivši - samo gledaj i uči!

Stalker se zvao Savelij. Savelij nije imao bore kao svi ljudi, već na sve strane: i vertikalno po čelu, i od usta nadole, i oko očiju unakrst i umesto obrva. Od nosa prema krajevima usana bore kao da su mu bile isečene pererezom, i kao da su pod čelom testericom napravile duboki usek, kako bi nos gotovo visio sam od sebe. Kosa mu je bila otprilike gde treba, ali retka, a lobanja isto namreškana - jasno se naziralo kroz kosu. A očnjaci Savelijeve behu iskovani od gvožđa, ne svi, istina, jedan nije ni imao. Imao je oko pedeset godina: dobar jedan stalker.

Koračanje je bilo bolno: koleno je sevalo. I izbrazdana leđa su se mučila kao da će svaki čas pući koža i urolati se, a ispod nje ostati samo braonkasto pečeno meso.

Presekli su bulevare, bočno obišli korenje koje se raširilo, prošli su razrušen tržni centar pored cirkusa. Cirkus je bio zatvoren. Tržni centar zahvaćen nekakvom zloćudnom gljivicom. Obišli su ga, spustili se do parkinga. Savelijev auto je bio tu.

- Kao da sam došao da se promuvam po radnjama - reče im kroz nos stalker. - Dobar neki osećaj.

Artemu se to nije dopalo. Nisu mu se dopale te nepravilne bore, ni gvozdeni zubi, ni škiljave oči. Ni to što ovaj čovek dolazi kod Saše kad hoće i uživa u njoj tim istim zubima i očima. Nije hteo to da zamišlja, a eto morao je.

A najhitnije da je on bio visok Artemu do ramena. Kako je ona uopšte mogla sa takvim?!

- I ti krešeš Sašku? - prosto ga upita Savelij. - Taman da se upoznamo. Dobra cura. Mada bi mogla da mi bude ćerka. Ali pošto nemam ćerku, onda mi je mirna savest.

- Ma nosi se u pizdu materinu - reče mu Artem na sve to; svejedno je nameravao da mu odbrusi.

- Razumem! - namignu mu stalker i nije se ljutio. - I sam bih se zaljubio da sam malo mlađi. Ali kad sam bio mlađi, imao sam neke druge Saške.

To se Artemu uopšte nije dopalo.

Savelijev auto je bio karavan. Bio je pod ceradom: srebrnkast, očuvan, uglancan, crna stakla su se caklila, antena virila metar i po. Bio je drugačiji - imao je volan sa desne strane. Artem se pogledao kroz crno staklo: na glavi kretenska kaciga, koju mu je dao Savelij, ali zato je puška bila dobra, sa prigušivačem. A puška je važnija.

Sve ostalo u podzemnoj garaži bilo je trulo ili pokradeno. Žalosno je ovde, pomisli Artem: samo je on živ. Kao da je došao na groblje da posed svoje.

Upalio je iz prve.

- Japanac - ponosno objasni stalker. - Kad se popnem, obavezno ću je posetiti. Sada malo ko od levih tumara, naravno, ali ipak nije mirno.

Iskobeljali su se iz ove grobnice, izvezli na Sadovoje.

- U Balašihu, kažeš?

- U Balašihu.

- A gde tamo? Nije ona baš mala, Balašiha. Grad, takoreći.

- Kad stignemo, videćemo.

- Smešan si - reče Savelij.

Krenuli su desno po Sadovom. Nije bilo razloga da žure: među zarđalim đubretom, uzak prolaz, krivudav. Desi se da jurneš po stazici, a ono ćorsokak. Moraš nazad. Trotoari isto pretrpani sudarenim automobilima. Kad su ljudi počeli da beže iz Moskve, jurili su i po trotoarima. Gazili su jedni druge. A zar su imali kuda da beže?

- I šta ima tamo?

Krenuli su rano izjutra da bi za ekspediciju imali dan sa tamnom svetlošću. Nebo je bilo posvuda umrljano oblacima i tog sunca koje je Artem video prošli put, nalik kovanici od deset rubalja, sada nije bilo. Noć je bila crna, zora siva, a jutro potpuno bezbojno.

Čitavo veče je pio, samo da ne razmišlja o tome da on nije Sašin gazda; od noći je preostalo nekoliko sati, nije se probudio mamuran, već još uvek pijan. Vrtelo mu se možda i od brage, ali prvenstveno zbog bolesti.

Vrana u gradu nije bilo, ni pasa, ni pacova. Zgrade su bile sasušene. Samo se vetar kretao, sve ostalo odavno se ukočilo. Kuckao je dozimetar, kao Artemu njegov lični brojač koji ide unazad. Ljoha je ćutao, kao da je ostao bez jezika. Mrtvilo je bilo posvuda.

- Tamo je predstraža. Crvena linija gradi koloniju gore.

- Crvena linija? Koloniju? Zašto?

- Naseljavaće površinu - očajavajući reče Artem.

- U Balašihu? Pa Balašiha nije nešto baš daleko. Odmah iz MKAD-a. Pogledaj brojač. Ko može tamo da živi?

- Ljudi.

- Odakle ti sad to, momak?

- Rekao mi je čovek... Pouzdan. Rekao mi je da su ljude sa Bulevara Rokosovskog slali ovamo da grade ispostavu. Zatvorenike. Oni imaju logor na bulevaru. I bulevar je tik uz Balašihu, može peške da se dođe. Sve se slaže, ako bolje razmisliš.

- A zašto u Balašihu? Šta to tamo ima? - nije odustajao Savelij. - Neki bunker? Vojna baza?

- Radio-centar. Možda. Recimo. Tako da... Ako uključimo logiku, sa kim oni to treba da se povežu ako imaju već radio-centar? - Artem okrenu glavu, pogleda Savelija kako će odreagovati? - Tako da, mislim, još negde ima preživelih.

Granična ispostava.

Dok se izležavao kod Saše na razvučenom divanu u njenoj jazbini, imao je vremena da zamisli ispostavu. I to je utvrđenje, verovatno: zidovi visoki nekoliko metara, mitraljeske kule protiv neprijatelja; zato je unutrašnjost kao u dečjoj staklenoj kugli sa snegom, mali udoban raj. Pa kakav? Ljudi, naravno bez gas-maski, udišu vazduh. Deca se igraju... Svi siti. Imaju domaće životinje. Patke, možda? Žučkaste. I naravno, pečurke, solidno velike. I celo to unutrašnje dvorište - u bujnom zelenilu: šušti na vetru, meškolji se. Ne samo što postoje već žive život.

Saveliju na licu umesto kože beše bleđa zelena guma; guma se zbog Artemovih reči nije namrštila, već se zategla. Umesto očiju, Savelij je imao okrugle klikere, koji su mogli samo da se izbeče, ali nisu umeli da škilje. Da li mu je sada smešno? Ili se ljuti što je pristao na takvu

neopevanu glupost? Da li se preispituje zbog čega rizikuje? Kad bi samo znao ko je Artemu rekao za Balašihu, i šta su u tom času ostali govorili oko njega.

Savelij je pričekao, zatim je provukao ruku, napipao dugme, uključio radio. Preskočio je FM, prebacio se na AM. Zatim na UKT. Svuda je slabo zavijalo, kao vetar u ogoljenim granama, napušteni etar. Zemlja se vrtela poput prašine, opustela u bezvazдушnom prostoru, i samo u jednoj tački na njoj je sedeo čovek, kao usamljena preživela vaška. Sedeo je, natkriven nebeskom kapom, nepomično i pospano: nije imao kuda da ode, a smrt nije dolazila.

- Bilo bi dobro kada bi još negde bilo preživelih - odgovori Savelij i pogleda Artema. - Šta ako je to stvarno tako?

Artem nije poverovao da on to iskreno misli.

- Nisam ti ja Moskovljanin - nastavi stalker. - Ja sam ti ispod Jekata.¹⁰ Posle vojske sam došao na studije. Za kamermana. Hteo sam da snimam ratni film, kreten. Imao sam ideju da smislim film o tenkovima i kako sam služio vojsku. I da osvojim prestonicu. Tamo su svi ostali. Mama i bata. Mlađa sестrica. Još su baka i deda bili živi. Majka mi je nagoveštavala: ma pustićeš korenje u Moskvi, a tamo će onda i Varka za tobom. I mi ćemo, možda, negde pod stare dane da se smestimo bliže vama, negde u Podmoskovlju. Ili ćete, obrnuto, vi nama ovamo da šaljete unuke leti, na pečurke i bobice. Odvikao sam se. A s poslom već sve traljavo. I svake godine im govorio: da, da, evo odmah, samo što nisam. Ne raste, dođavola, moje korenje u ovoj Moskvi i tačka. Stan sam uvek iznajmljivao, stalno samački, sve vreme po predgrađu. Sramota je bilo da dovodim cure na snimanje, onda sam morao da pomeram sestricu. A opet, ako bi sестrica bila tu, gde će onda cure? Zaljubio sam se kao, a nisam imao para da se ženim. Na posao - na linijski, u metro, nikad nisam imao vremena za auto. Štedeo sam i štedeo, a ono više nema rublje. Kratko da kažem - nikakav život. Tako sam onda mislio. A sad drugačije razmišljam.

- Jesi li slušao nekad etar? - upita Artem.

- Nekad sam slušao - odgovori Savelij. Prazno. Mene u principu boli dupe za taj etar. Meni je zato auto naoružan i opremljen, pošto razmišljam da li da sve oteram u pičku materinu? Da možda izađem jednog jutra iz metroa, pa sednem u njega, pustim diskic *Prodidžija* i zapalim iz ove vaše jebene Moskve na istok, pa dokle stignem? A? Evo već sam uzeo dizel od hemičara i usolio sam pečurke. U gepeku su, s ostalim stvarima. I odvojene su gumom, da se tegle ne bi razbile o automat. Sve je spremno. I tako već treću godinu.

- Zašto ne voziš?

- Tako. Zato što je čovek plašljiv i tužan. Lako je da odlučiš, teško je da se pokreneš.

- Jasno.

- Ali u noći vidim naš drugi letnjikovac. Bašta, bunar, malina u žbunju, otac baca đubrivo po sićušnim lejama, viče - pomagaj, a ja se sve sakrivam. A majka zove da joj donesem kozjeg mleka. Jel' ti i to jasno?

- Jasno mi je - oglasi se sa zadnjeg sedišta pospani Ljoha. - Ne baš sve, ali ponešto.

- Tako da - reče Savelij - ne bih imao ništa protiv, kada bi svi oni bili živi. Ili makar neko. Makar deda, koji je živeo prekoputa nas i koji mi je vukao uši jer sam iz pračke gađao njegove kokoške.

Prošli su Lenjingradsku železničku stanicu, prošli Kazansku, prošli Kursku. Sa svih njih su se zardale šine vukle u gluvu zabit. Artem je bio tamo dok je služio kod Mlinara: izlazio je na put, gledao kako se šine spajaju u jednu nit i razmišljao šta je tamo, na drugom kraju zemlje. Čudnovata stvar - železnica, kao metro, bez zidova.

- A ja sam čuo - reče on - da negde iz Metroa 2 ima tunel, koji ide do Urala. U bunkere vladine uprave. I tamo sede samo ljudi iz vlade. Žderu konzerve i čekaju dok zračenje ne prođe.

- Oni žderu jedni druge - pobuni se Savelij. - Ne znaš ti te ljude, nisi gledao televiziju.

Artem nije znao ove, ali je znao druge. Setio se neotvorene koverta, koja je očigledno baš u džepu na Ditmarovim grudima bila proštepana mecima. Nisu uspjeli Mlinar i taj Feliksovič s njegovim telefonom da zaustave rat.

- Feliksovič - reče Artem, otrežnjujući se. - Aleksej Feliksovič Besolov?

- Naspavaj se - posavetova mu Savelij. - Evo tvoj drug se strovalio, hajde i ti. Ovim tempom nećete brzo do Balašihe.

Ali Artem nije mogao. Od napetosti mu se zavrtele u glavi.

- Zaustavi - zamoli on - muka mi je.

Savelij stade, Artem izađe da se isprazni. Bez gas-maske je bilo lakše, ali zbog radijacije mu je na jeziku bilo gorko; užasno. I tako je sve okolo bilo beznadežno, da Artem više nije uspeo da razmišlja o tome ko je Sašin gazda, i ko je kod Mlinara.

Umesto toga mu je zazujalo u glavi: kakav si ti idiot, kako si dozvolio da te pređe poluraspali lež iz tunela, kako si poverovao u njegovu samrtno buncanje. Tamo nema ničeg: ni u Balašihi, ni u Mitiščima, ni u Koroljovu, ni Odincovu, nigde i nikada.

- Jesi zahvatio dozu? - zabruja Savelij. - Ili je mamurluk?

- Idemo dalje - Artem zalupi vrata.

Sa Sadovog su se sjurili na obalu muljevite reke, iznad koje se lagano uzdizala teška žuta para. Zatim su prošli među hiljadu napuštenih kuća, mimo čudne majušne crvene crkve, zaglavljene između dve prizemne kuće, s tamnim krstićima. Ruka se sama podigla do vrata, napipala kroz zaštitno odelo amajliju, pogladila je; mimo glave, mimo svesti.

Tako su se našli na pravom auto-putu, veoma širokom i ravnom, kao i sama Crvena linija; bez krivina i naglih skretanja - u jednom pravcu tri trake, u drugom tri i još tramvajske šine. I sve pretrpano samo u jednom pravcu - na istok, dalje iz otrovnog grada. Pretrpano automobilima utihnulim i nagomilanim jednim na druge.

Moskovske vene su bile začepljene.

- Auto-put entuzijasta - pročitao Artem na plavoj tablici.

Automobili su se pretvorili u komadiće gvožđa, u konzerve. Benzin su iz svih odavno pretočili, a ljude nisu vadili iz konzervi, a gde bi s njima? Automobili su tako tesno stajali da ni vrata nisu mogla da se otvore. Vlasnici su se i vozili prema istoku sve dovde. Crni, sasušeni, još odavno oglodani do kostiju. Neko se naslonio na volan, neko zalegao na zadnjem sedištu, neko uspavljuje dete. U redu, nisu umrli od gladi, već od radijacije ili možda od gasova - nisu dugo čekali i nisu bili svesni ničega.

Gde je moglo osam redova, naguralo se dvanaest. Na svaka četiri metra po automobil. U preseku po troje ljudi u kolima, recimo, iako su mnogi bili usko pripijeni. Koliko to ispada? Zanimljivo, koliko je dug bio taj auto-put? Dokle ide, gde se završava?

Dozimetar zazveča; oniži Savelij se nemirno vrpeljio na svom sedištu, pokušavajući da se smesti udobnije ili izdigne na sedištu postavljenom belim krznom. Moralo je da se probija bočno, jedva je bilo dovoljno mesta.

- I šta, entuzijasti, jel'?' - upita on Artema. - Balašiha, a?

- Tužan i plašljiv - odgovori mu Artem.

On prestade da razgleda putnike u žurbi u ukočenim džipovima i sedanima. Dosadilo mu je. Zažmurio je. U ustima ga je mučio ukus rđe. U nedodiju idu on i Savelij. Svi su u pravu, Artem je pogrešio. Skrenuo je pameću.

Koliko mu je Saša još dala vremena? Tri sedmice.

I doktor takođe. Ispечатirao je presudu lekarskim pečatom. Doktor je samo pečat i imao, a lekova nije bilo.

A šta da radi te tri sedmice? Šta još može da uradi tokom njih?

Da obiđe sve, da ih sve zamoli za oprostaj?

Anju, za to što nije sa njom hteo da živi logičan ljudski život, i što nije uspeo da joj podari decu. Mlinara, za to što je upropastio njegovu jedinicu. Suhoja, što nikad nije uspeo da ga nazove ocem, ni kada je Artemu bilo šest, a ni kada mu je bilo dvadeset šest. I da mu umesto oprosti kaže: ćale, daj pare.

Ako ga još noge budu služile, možda bi mogao da potraži Hantera. Da, na kraju krajeva, popije koju s njim. Da mu kaže: tebi nije uspelo, ni meni nije uspelo. Kosa mi je opala, ali ni po čemu drugom ne ličim na tebe. Ljudi će, znači, i posle mene sedeti u metrou, ješće gliste, tumaraće u mraku, pričaće besmislice, prodavaće svinjska govna i ratovaće do poslednjeg daha. Neće otvoriti njihovu ćeliju, neće ih pustiti na slobodu, neće naučiti da gledaju u sunce, a da ne oslepe?

Onda da uzme municiju koju mu je Suhoj nasuo, da pođe na Cvetnu, da ih sve preda Saši i da se oni tiho zagrlje, da je privuče sebi, čelom i nosom da dodirne ovaj novac i da ništa ne radi, već samo da leži i gleda u njene oči iz blizine. Pa i da zamoli Homera da je on pokupi iz jazbine kada Artem odjezdi.

A eto, plan.

Kad bi japanac krenuo brže?

- Vidi.

Artem otvori oči.

Oslobodila se staza. Automobili su bili izgurani s nje, raščišćeni i odgurani u druge redove. Kao da je išao ogroman buldožer i čeličnom oštricom ih čistio u stranu. Rđom izbrazdana asfaltirana staza prostirala se ka horizontu.

- Evo - reče Artem. - Evo! Šta ti misliš ko je ovo uradio?

Srce mu je poskočilo, zanjihalo se na gajtanima u praznim grudima. Telo se potparilo pod nepromočivim zaštitnim odelom. Od uzbuđenja mu je ponovo krenula kisela bala, ali Artem ju je zadržao, vraćao nazad. Nije hteo da se zaustavlja, da gubi ni sekundu.

Pronašli su neku tehniku, dovezli je, radili su gore krišom, raščistili su većitu blokadu; probijali su put na istok, ka Balaših, zbog saobraćaja. Tako nešto, naravno, osim crvenih, u tajnosti niko ne bi mogao da izvede. Znači da ovaj u tunelu nije lagao. Treba se samo dočepati horizonta, probiti ga, kao traku na finišu, i eto je: ispostava. Mesto, u kom ljudi nekim čudom žive na površini.

Ne, nije sve uzalud.

Nije lud, nije idiot ni bedni maštar.

- Daj gas - zamoli Artem Savelija.

Ljoha je dremao. Radio-stanica je šuštalala. Vetar je šibao u bočno staklo. Savelij je jurio sto na sat, kolovoz se suzio od brzine, ali nije ni pomislio da uspori; Artemu se činilo da se dole, ispod gume koja se razvlačila, stalker isto osmehuje svojim gvozdenim usnama.

Prošle su kuće, počele čudne guste šume, sa dve strane, uzdižući se nad suženim drumom, stabla su se svila jedno prema drugom, pružala grane, zaplitala se u nadstrešnicu, pokušavajući da obgrle ili udave jedno drugo. Ali na njima ne beše lišća, kao da su se tukli za sunce i vodu, i potrošili na to preostali život. A taj koji je probijao put kroz automobile prošao je, bez dvoumljenja, i kroz ovu šumu.

Kasnije je zelenilo nestalo, raširilo se prostranstvo, nekako zakrčeno višespratnim kutijama; Auto-put entuzijasta se još uvećao za dve trake sa svake strane i sve su bile potpuno prekrivene mrtvima, osim na usecima, na kraju se u betonskoj petlji uvrteo ogroman nadvožnjak.

- Presecamo MKAD - reče Savelij - Balaših je posle njega.

Artem se uspravi na svom sedištu.

Gde je to čudo? Odmah iza Kružne linije? Zar ne bi trebalo da radijacija opadne, čim presečemo obilaznicu? Ne, brojač je još više ubrzao, kolovoz se suzio, tu su ga raščišćavali od razbacanih leševa, i postalo je sve teže da se ide po njemu.

MKAD je bio širok, kao trasa u carstvo mrtvih, i isto tako beskonačan. Na njega su u red za preki sud stali podjednako i putnička i teretna vozila, i ruske neugledne kutijice i naočite strane limuzine. Na nekoliko furgona kabine su bile prebačene napred, kao da su im ostavili glave napola presečene, a svima utroba beše rasporena. Čelično krdo se razvuklo s jednog na drugi kraj horizonta; MKAD se završavao negde neznano gde, poput same zemlje.

Ali zemlja se tu nije završavala. Već nastavljala, ista ta zemlja.

Prošli su kraj tablice „Balašiha”.

Izvan MKAD-a ništa nije bilo drugačije.

Zgrade su bile proređene; umesto hruščovki¹¹ uz put su se približile ruševine fabrike. Šta još? Razbijeni kiosci pored prevrnutih autobuskih stanica; autobusi kao gasne komore sa panoramskim pogledom; vetar: kao rendgenski zraci u lice, s istoka leti na zapad. Dan počinje, a niko ga ne vidi. Artem bi se potpuno odrekao svake vere da nije jedne stvari - prošek je išao dalje. Kuda?

- I? Gde? - upita Savelij. - Kuda da vozim, Susanjine?¹²

- Kuda? - upita Artem onog čoveka koji je kašljao u tunelu.

Zašto mu je poverovao? Pa Saša mu je rekla - ne veruj nikom.

A kako da ne veruje? Za šta onda da se uhvatim, Saša?

- Eno! Š'a je ono tamo? - Ljoha se uzvrpoljio pozadi.

- Gde?

- Eno! Š'a je ono tamo, levo? Pomera se! I nije samo!

Pomeralo se.

Vrtelo se.

Stajala je pokraj puta, na pristupačnom mestu, ni kula, ni vetrenjača... Od šina, izgleda, unakrst zavarena konstrukcija, na tri sprata u visinu, dole šira, a gore uža; pri vrhu je bio dodat ogroman propeler sa tri lopatice. Istočni vetar, u žurbi ne razaznajući put, upadao je u zamku i, da bi se oslobodio, vrteo je ove lopatice.

- I eno opet! Gle! I opet!

Vetrenjače su se polako vukle jedna za drugom, po krivini; iza prve su se otkrivale ostale - jedna, druga, treća, četvrta - gomila. Lopatice su bile oko tri metra dužine, krive, prekrivene sivim limom sivog neba; na prvi pogled videlo se da je to ručna izrada, a ne fabrička, sakupljena posle rata, nedavno, možda. Njih su to nedavno gradili.

Nedavno, sad!

Nedavno! - na površini! - neko je gradio ove vetrenjače, mlinove, zbog nečeg.

Propeleri su se vrteli svaki za sebe, činilo se da je čitava eskadrila išla s aerodroma na uzletanje - eskadrila onih istih tihohoda belih stomaka i sa providnim krilima. Ili su ovi propeleri hteli čitavu planetu da pokrenu, da je prenesu na neko drugo mesto - ka nekoj zvezdi pogodnoj za život, na koju bi ljudi mogli da uskoče i tako se spasu?

- Čemu ovo? - upita kroz nos Ljoha sa zadnjeg sedišta.

Artem je znao.

- Ovo ti je kao bicikli kod nas na stanici - odgovorio je sa zakašnjenjem, tupo, opčinjen. - Ovo su generatori. Proizvode struju. Od vetra.

- A čemu to?

- Jesi li glup?! Znači da ovde žive ljudi! Ovde! Gde je još potrebna tolika gomila struje? Koliko ih je! Pogledaj samo! Prebroj: šest, sedam, osam, devet! Deset, jedanaest, dvanaest,

trinaest! I eno tamo još! Ovo bi moglo da napoji celu višespratnicu! Ili dve! Ili tri! Četrnaest! Petnaest! Šesnaest! Zamisli ovo?! I ovo je sve neko izgradio! Na površini! Kolika je radijacija?

- Isto - reče Savelij.

- Ma nek ide u kurac! Znači, nekako su se prilagodili! Ili su izgradili sebi nešto za izolaciju! Ali barem je na površini! Zašto im je baš potrebno na površini, crvenima? Oni znaju nešto što mi ne znamo! Imaju ovde i svetlo! Mi nemamo ovoliko svetla u čitavom metrou koliko ove vetrenjače proizvedu! Ovde može ceo naseljen sektor da izdrži sa svetlom dan i noć! Stani, deda! - povika Artem Saveliju. - Stani, hoću da ih bliže pogledam!

Savelij isključi na krivini.

Artem iskoči, gegajući se ka vetrenjači, zaškilji podižući glavu ka nebu, prema sporim škripavim lopaticama. Sve je bilo po propisu: od vetra i škrife ove sprave su pravile struju. Nijedna nije stajala.

Savelij se približio, spreman, sa svojim komplikovanim snajperom specijalnih jedinica. Posmatrao je vetrenjaču. Obazreo se na sve strane, osluškivao.

- A gde su onda ti tvoji ljudi? - upita on Artema. - Gde je tvoj sektor sa živim ljudima, koji i kuvaju kašu i osvetljavaju klonju ovom strujom? A?

- Ne znam, deda. Kriju se. Pa ovo je tranzitni put. Šta će oni ovde? - objasni Artem.

- To jest, sada nas gledaju?

- Moguće.

Savelij nabaci snajper. Približi se cevi nišana, pređe nišanom okolo.

- Ne verujem. Ovde je kao u Moskvi, Arteme. Pusto.

- Imaju put, izgradili su vetrenjače. Neko je sve ovo gradio. Radnici, inženjeri, električari!

- Nema ovde nikog, jesi li slep? Izgradili su i vratili se u metro. Radijacija je probila skalju! Nije uspeo eksperiment.

Krenuli su dalje: sporo, u tempu hoda, sa spuštenim prozorima, da im ne bi promakao nijedan čovek, ni najmanji. Ali nijednog nije bilo. Golo drveće je pružalo ka nebu kvrgave prste, molilo za nešto. Iza drveća su virili dalekovodni stubovi sa pokidanim kablovima, koji se ne vide iz daljine: zgrade su ih zaklanjale. Vetar se gubio u propelerima. Kabasti propeleri raštimovano su škripali i njihova zajednička buka nije prestajala ni za tren. Zatim je postalo jasno da se vetrenjače završavaju. A ispostava se i dalje nije pojavila.

- Hajde nazad. Sigurno smo prošli!

Savelij je poslušao. Dok se okretao, Artem nije izdržao, ponovo je izašao napolje. Krenuo je pešice, osluškujući, zagledajući.

Gde ste, ljudi?

Pa vi postojite! Vi ste tu! A?! Izlazite! Ne bojte se, ja sam vaš!

Čak i ako ste crveni. Bilo koji. Zar ovde gore postoje te boje iz podzemlja? One sve pod suncem izblede, jel' tako?

Na kraju puta pojavio se pas.

Onjušio je vazduh, lenjo zalajao.

Artem se odgega do njega. To nije bio pas stražar: bez ogrlice, nije rasan, ničeg nema; krzno beličasto sa flekama, prljavo.

- Šta? - sustigao je Savelij.

- Vidiš?!

- Pseto.

- On nas se ne boji. Ne boji se ljudi. I vidi kako je debeo! Sav se cakli! Domaći! Shvataš li? A? Tu je naselje. Negde iza drveća. On je pripitomljen, živi u naselju, kao lualice kod nas na stanicu. Vidi kako je utovljen!

Dovuklo ih se još nekoliko do beličastog psa. Da ih je Artem sreo u Moskvi, odmah bi naciljao u predvodnika i upucao ga, drugačije ne bi otišao. Ali ovi su bili drugačiji: nisu režali, nisu se razišli u polukrug kako bi zagrabilo ulov, već su žmirkali i samo kevtali. Radijacija ih je malo deformisala - jedan je imao pet šapa, a drugi pored velike, imao je još jednu malu i slepu glavu - deformisala ih je, ali ih nije učinila zlim. Oni su bili siti, eto šta je u pitanju.

- Odakle su izašli? Evo, gle! Iza drveća je stazica! Tamo su ljudi! - zabruja Artem Saveliju.

Savelij parkira auto, izvuče ključeve. Ljoha zalupi vratima, izađe napolje. Zbog sunca je preko gas-maske imao tamne naočare, u roze ramu, sa srcima. Poklon od Savelija.

Psi su njušili ljude. Savelij ih odgurnu automatom, a oni lenjo, nepoverljivo, odskočiše nekoliko koraka. Trbuh im je smetao da trče brže. Preuhranjeni.

Artem podiže prazne ruke, pođe stazom ispred svih.

- Ljudi! Hej! Ne pucajte! Mi smo samo u prolazu!

Da li su čuli? Nejasno: vetrenjače su očajnički škripale i Artemov glas je potpuno mogao da se izgubi u škripanju.

- Ima li koga! Ehej! Ne bojte se, nećemo ništa loše...

Teško su disali: kroz filtere nije prolazilo dovoljno vazduha koliko je Artemu bilo potrebno. I stakla su se orošavala, maglila. Ali nisu hteli da se dodatno ozračje, doza se akumulira, sad svaki udah pomalo skraćuje život, a treba da se snađu u svemu, da uteše i sebe i daju nadu celom metrou.

Savelij i Ljoha su išli jedan za drugim.

Psi su sporo kaskali za njima, a zatim i ispred njih, pokazujući put. Kroz gole grane drveća nisu se videle ni zgrade, ni šupe, ni tarabe, ali uzdizalo se nešto riđasto na pedeset koraka od puta.

Izašli su na poljanu.

Psi su pokunjeno mahali repovima, gledajući goste u oči, trčali su prema sredini. Dotrčali su i - propali. Artem priđe bliže. Da li su zemunice tamo?

To je bila jama.

Ogromna rupetina, iskopana bagerom. Ne rupa - već građevinska jama. Ono riđe što se videlo kroz drveće bila je iskopana glina s peskom, čitavo brdo, a ne zemunica.

A jama - puna ljudi.

U različitoj odeći, ko se kako zatekao.

Sve muškarci. Ništa drugo ne može da se razazna. Psi izgrizli.

Koliko ih je tamo? Mnogo. Odozgo možda dvadeset. Ali jasno je da je ispod njih drugi sloj, pa treći i tako duboko unutra.

I mnogo pasa - ali ima dovoljno za sve, i zato su tako mirni, tako dobri. Skočiše dole i nastaviše tiho nekog da glođu. Artem ih svojim kricima odvuče od tog posla,.

- Evo ih ti tvoji graditelji - reče mu iza leđa Savelij. - Graditelji, inženjeri i električari. Svi leže ovde. Ko radi, ne boji se gladi.

Artem se osvrte prema njemu.

- Čemu to? - upita on. - Zbog čega?

- Pa kako zbog čega? - zvocao mu je Ljoha u srcastim naočarima. - A zbog čega je na Rajhu? Ti kao da si skrenuo. Misliš da je ovde nešto drugačije?

Artem uhvati crevo, skide gumenu masku. Hteo je vazduha, da ne bi poludeo; zaboravio je da leševi smrde. Odmah mu je jurnuo slatkast i odvratan miris pravo u mozak, on se zagrcnu i povratu žuč.

Potrčao je, odvuкао se dalje, što dalje od iskopane grobnice, a u ušima mu je cičala škripa

lopatica na vetrenjačama. On izađe do njih - one stoje u skladnoj koloni; đavolji je to i težak posao da ih ovde izgrade. Ali izgradili su ih. Sigurno su ih dugo podizali. Tiho su umirali jedni, a drugi su dolazili umesto njih - ne, nisu sami išli, dovodili su ih ovamo, političke i sve ostale zatvorenike, da grade ispostavu - i gotovo niko se nije vraćao; sigurno su jedino ti ljudi sa Zujevom pobegli, ali su ih uhvatili u metrou i sredili po kratkom postupku, da ne bi brbljali. Eto tako.

Limena krila vetrenjača vrtela su se bez prestanka, nejasno su sjajila na bledom suncu, ali to nije bila eskadrila izmaštanih aviona, već sečiva mašine za mlevenje mesa, u koju su iz Moskve, iz metroa dovozili ljude, kako bi od njih napravili hranu za pse, a od njihovih života nakupili struju.

- Za šta? - upita Artem. - Za šta vam treba toliko svetlosti?!

Ispljunu kiselu, goroku slinu, navuče gas-masku.

I tad zagrme iza drveća. Automobil!

Artem pade ničice, zamahnu svojim saputnicima koji su se vraćali od jame. I ovi zalegoše kako se ne bi videli kroz ogolelu šumu.

Dovezao se kamion na šest ogromnih točkova, s rešetkama na prozorima, rogatim „ovnom” umesto branika, umesto karoserije sklepan gvozdeni furgon sa uskim puškarnicama, malena vrata, sve ofarban u sivo. Izašao je na beskrajni Auto-put entuzijasta sa sporednog puta, na proseklini - na tom mestu gde su oni prošli u svom japancu. Stao je, utihnuo. Šta čeka?

Artem je zadržao dah. Da li su čuli? Da li ih traže? Da li vide iza sebe uglavljenog japanca?

Ne. Ponovo je zabrundalo, i iza krivine se izvezao na put još jedan kamion, isti takav. Sveže ofarban. Stadoše jedan iza drugog, ispustiše crni dim, zabrujaše i krenuše u Moskvu. Cimali su se kroz proseklinu, ostavljali trag kroz nabacane konzerve tačno i precizno - i uskoro su postali sasvim neprimetni na sivom asfaltu.

- Odatle - reče Artem. - Iza krivine. Šta je tamo?

A tamo su iznad drveća štrčali električni stubovi.

On je krenuo po ivici, prsti su sami obujmili ručku automata, svejedno mu je bilo da li idu za njim Savelij i Ljoha ili su se zamislili. Treba da pronađu to mesto. Trebalo je da shvate šta je tamo. Zašto su sve ove ljude poubijali.

Skrenuo je sa Auto-puta entuzijasta na put koji je bio spojen sa njim, na putokazu je pisalo „Obilaznica”.

I lagano se dosetio pre nego što je prišao. To nisu stubovi dalekovoda.

To su radio-tornjevi!

Jedan, dva, tri, deset, ko zna koliko? To je u stvari radio-centar!

On se zagega prema njima poskakujući i tornjevi krenuše njemu u susret iza drveća, iza kojeg su se dosad krili. Uzdizali su se u nebo, ispleteni od gvožđa, mrežasti i veoma visoki. Kakva crna Artemova žica koju je on razvlačio po krovu solitera! Ovo su antene koje mogu da dohvate i sam kraj sveta! Ako one ne mogu da prime signal iz Polarnih Zora, onda ko može?

- Čekaj! - uhvati ga za ruku Savelij - Kuda da se umuvaš? Na glavni ulaz?! Na portirnicu?!

- Ma nek se nosi u kurac - reče Artem - ma na glavni. Ovo je radio, shvataš? Ovo su antene! Radio-stanica! Eto čemu svi oni generatori! Oni su pored nje izgrađeni! Ne uz naselje! Nema naselja! Oni su ovde! Da bi snabdevali antene! I sve one fizikalce su ovde zakopali da bi funkcionisao ovaj radio! Shvataš?! Znači - šta?! Znači da sa nekim postoji veza! S tvojim Uralom, možda? S bunkerom u Jamantau! Sa nekim crvenoguzim razgovaraju! Shvataš?! Inače, zašto bi čuvali...? Ti, deda, radi kako hoćeš. Meni su ostale tri nedelje u svakom slučaju, ja

moram da znam.

On izvuče ruku i poče da korača dalje.

- Čekaj, glupane! - besno mu šapnu Savelij. - Kako da se provučješ? Šta nas trojica možemo protiv njih... Hajde da makar posedimo, procenimo situaciju.

- Ti sedi, ja idem da izvidim.

Hramao je pod drvećem i već ugledao betonsku ogradu, iza koje su bili tornjevi. Kad bi samo uspeo nekako preko ograde... Možda, na kapiju? Ne, ne mora do kapije.

Na jednom mestu drveće je bilo blizu ograde, Artem se uspentrao uz grane; preko betona na ogradi je bila provučena bodljikava žica. Nema veze: on se toga više nije plašio. Dotakao je automatom - da ne varniči struja? Ne varniči. Uhvatio se, pokidao rukavice, raspapao nogavicu, nogu ponovo raskrvario, ali nije čak ni primetio. Prebacio se na drugu stranu. Skočio je na zdravo koleno. Nekako.

Ako ga vide, odmah će ga ubiti.

Imao je sreće da skoči na dobrom mestu. Nisu ga odmah ugledali: teritorija je bila u žbunju, zatrpana građevinama od cigala, nekom starudijom, u uglu je čak bio prevrnut bager, spava taj, verovatno su njim kopali jamu za građevinare.

Zalajao je zbunjen ovčarski pas, iskočio je iza ugla na Artema, a Artem mu prigušen metak ispali pravo u njušku. Pas zakrklja i preturi se preko glave.

Spustio se u podnožje zgrade-stražarnice kod kapije. Bacio je pogled iz pozadine kroz prozor: ljudi. Odeveni u zaštitna odela, kroz skafander ne može da se razazna da li su crveni ili druge boje.

Obišao je, pokucao na vrata. Otvorili su, a on na njih olovom. Kako vi nama, tako i mi vama. Posle ćemo se objašnjavati da li je trebalo tako ili ne, za tri nedelje ćemo se objašnjavati.

Na stolu uključen mali televizor, pokazuje kapiju, ogradu. Vraća nazad sliku: prevideli su njegov skok, okrenuli su se, odlučili su da vrata, ali nisu uspeli... To je znači Bog sakrio... Koji je otac. On ume da ceni ovo... Čitav Stari zavet... Samo ratovi... i specijalne operacije.

Našao je taster - „kapija”. Lupio ga je, izašao u dvorište.

I tek tu ga je stigao metak, koji je od samog početka izazivao. U rame. Uspeo je da dotrči do zida, on je barem bio pravi, zaštitio ga je, zaklanjao od vatre, a nije ga izlagao njoj. Priljubio se uz njega. Čelom rukom je podigao teški automat - opalio je nasumično. Nije dobar zid, nije dobar! Fijuknuo je još jedan metak pored glave, komadić cigle je odleteo ka staklenom oku, staklo se rasprslo. Potrčao je ka suprotnom zidu, povredio je koleno, bolno je sevnulo, oborilo ga je kao pokošenog, pao je. Prema njemu je krenuo rafal poput fontane od zemljane prašine, skoro je već stigao do stomaka kad neko zarešeta s kapije. Jednim okom ga ugleda: Ljoha! Odvukao ih prema sebi, hvala mu!

Artem se podiže, proklizavajući u prašini, a iz zgrade istrčase još trojica. Svi u skafanderima, zadržali su se dok su ih navlačili, očigledno. Ljoha se sakrio iza ugla, i po njemu sa krova osuše paljbu iz čitavih redenika, nije mogao da izađe, a ova trojica primetiše Artema, koji je još išao četvoronoške, kome je bilo potrebno još svega nekoliko koraka da im pobegne. Još korak i oborili bi ga pravo u prašinu, iskrvario bi, a onda je uleteo na kapiju japanac, okrenuo se uz škripu kroz zblanute vojnike i prebacio ih preko haube. Po njemu, po njemu su odozgo zapucali. Ljoha izvirnu - ponovo odvuče pažnju snajperisti sa krova. Artem je uspeo da ode, da se dokopa kapije; stalker je iskočio iz svojih kola, sakrio se iza njih. Savelij je našao čoveka na krovu kroz nišan svog snajpera, lupnu prigušivačem dvaput zaredom i mitraljez se ukoči. Jedan od oborenih se pope šepajući i udari Ljohu glupavo kundakom u vilicu. Poče da petlja po svom automatu, kao pijan, da bi ošamućenog brokera dokrajčio metkom, ali je Artem prišao, opalio njemu u lice i spasao svog spasioca. Gurnuo je vrata, potrčao niz hodnike, na njega je neko

zapucao iz pištolja - nije uspeo da shvati ko i šta, samo je povukao okidač, čovek je odleteo u stranu i kraj. I kraj. I kraj.

A dalje je već bilo prazno i tiho. U dvorištu je isto bilo upucanih. Kroz prozor se videlo, kako Savelij gura nogom ostale pogođene, proveravajući da li su zaista mrtvi.

Ispostavilo se da zgrada nije bila velika.

Nekoliko hodnika i soba. Sva vrata širom otvorena, eno stepenica na prvi sprat, i tamo ista ova slika. Ima soba za nadzor, ali čoveka koji se u njoj snalazio, Artem je ubio u mimohodu. Tamo je bilo mnoštvo dugmića i gomila prekidača, ali iako su svi bili ispisani ruskim slovima, izgledalo je kao nekakav pseći jezik - samo skraćenice, od kojih je nemoguće sastaviti dužu reč.

Artem sede na stolicu sa točkićima.

Skide svoju jednooku gas-masku.

Pritisnu dugmiće. I? Koji od vas će me spojiti sa Polarnim Zorama?

Izgleda da je našao kako da menja frekvenciju. Evo ih slušalice. U slušalicama je šuštalostale: fffffffššššššššššššff...

Dalje.

Khhhh... Khhhhh...

Tuberkulozni karantin. Crni tunel, pun golih zveri-ljudi. Kašlju. Dišu kroz rupe probijene pijucima. Nikuda neće da odu. Neće za njim na površinu. Kažu da nema tamo gde da idu. Sve je razrušeno bombama, sve otrovano, zaraženo. Idi ti sam na svoju površinu, ti si sjeban čovek.

Khhhh...

Sssad! Odsečno je lupio pesnicom po komandnoj tabli.

- Radi!

Sssad!

- Radi, kučko! Radi, đubre! Šta?! Šta ste vi ovde slušali?! S kim ste pričali?! Svi oni ljudi u jami! Zbog čega?! Svi ovi u dvorištu! Zbog čega su oni?! Radi! Radi!

Sssaad!

Khhhhhh...

Fffšššššššš... hhhhhhh...

Takve ogromne antene! Čitavi tornjevi! Deset komada! Mogu da emituju i primaju na svim talasima! Zašto ste tako ogromni i tako gluvi, ološi najgori?!

Kako da ovde emitujem?! Kako da trulom svetu sve objasnim? Kako da, kako da svih sedam milijardi mrtvaka odmah pošaljem u kurac?!

Naišao je Savelij.

- I? Kako su tamo moji mama i tata?

- Nikako! Nikako!

- A jel' neko hoće da odgovori? Ili smo sve ovo džabe radili?

- A oni nisu džabe?! Zašto?!

Savelij začuta. Čizmom mrdnu ruku ubijenom vezisti, sve se nadajući. Ali ovaj je bio definitivno ubijen.

- U redu. Onda treba da bežimo. On je mogao i da upozori ove svoje, u „uralu”.¹³ Sad će se vratiti i to je naš kraj. Aleksej je na primer eliminisan.

- Živ?

- Nokautiran. Direktno su ga oborili. Ubacio sam ga u auto. Da skratim. Hajde, pokupi puške od momaka i idemo kući. Da barem imamo neku korist od putovanja.

Artem klimnu.

Ovde više nisu imali šta da rade. Generalno nigde ništa nije mogao da radi.

On.

On ustade sa stolice sa točkićima. Noge se nisu savijale. Oči suve. Prsti, koji su na Puškinovoj bili zaobljeni kao da drže kolica, sada su bili postavljeni kao da drže dršku automata: kažiprst malo ispred ostalih.

Prišao je telegrafisti, uzeo mu pištolj. Telegrafisti nije teško palo, odmah mu je dao. Uniforma mu je bila bezlična, bez oznaka. Ko si? Zbog čega si ovde?

Izašao je na ulicu. Od jednog je uzeo automat, zatim od drugog. Prisetio se da je na krovu snajper. Nije hteo da se vrati nazad u taj radio-centar.

Vrata na automobilu su bila otvorena. Jaukao je, dolazeći k sebi. Ljoha. Monotono je šuštao etar na automobilskoj radio-stanici - jasno i glasno. Isto kao u kontrolnoj sobi. Nije trebalo da ulazi ovamo. Ni da ubija ljude naokolo. Da greši dušu, jer će već kroz tri nedelje za to odgovarati.

Artem sede na zemlju. Otupelo se osvrte oko sebe.

Vrata na stražarskoj kućici behu otvorena. Iza otvora štrči ljudska ruka, prstiju zabijenih u asfalt. Pored je transformatorska stanica, žuta tablica s munjom na vratancima. Jednospratni centar sa telegrafistom-ćutljivcem. Šta ovde čuvaju? Zašto su ovde stajala dva „urala”? Zbog čega su ovde vetrenjače? Zašto su jame iskopane bagerom? Zašto teraju ljude iz metroa? Da nahrane pse? Da traže begunce?

Škripale su vetrenjače, proizvodile su struju, punile trafostanicu, napajale proklete tornjeve.

Mlele su pretvarajući duše u brašno, život u prah.

Škripale su, škripale monotono, namotavale Artemova creva na svoje lopatice: iiii, iiii iiii, iiii, iiii.

Glupi, beskorisni tornjevi su se uzdizali nad glavom.

Iiii, iiii iiii, iiii, iiii!

On skoči, zašepa prema trafostanici u svoj brzini, zbog mržnje koja je proključala. Kundakom je odvalio katanac, gurnuo vrata - ona uz zvonjavu tresnuše, i on ulete unutra. Evo ga štit: sijalice, prekidači.

Nepromišljeno, nespreno je udario puškom u električni ormar. Rasprsnule su se sijalice.

- Zašto, kučkini sinovi?! Šta će vam ovoliko svetla?!

Poduhvatio je automat, uzeo ga kao motku, kao močugu i kundakom udario iz sve snage po ormariću.

Pukla je plastika, rasprsnulo se staklo, poleteli su na pod izbijeni osigurači, sijalica se ugasila.

Uzeo je gomilu šarenih kablova, nalik dečjim, nabacio ih je na sebe.

U Artemu je sve gorelo, u njemu je sve bilo stegnuto, stisnuto; i nikako se nije opuštal. Hteo je ovde da sve istrebi i sruši do temelja, da razbuca ovu šugavu, besmisleni stanicu, da pusti struju iz mesoreznice u zemlju, ka suncu, ka kosmosu.

Suze bi mu pomogle. Ali u očima mu je nešto umrlo, i suze nisu tekle.

- Hej! Ovamo! Arteme!

On izađe iz isključenog trafoa napolje - stegnut, nezadovoljan, i dalje se ne oslobodivši mržnje i gluposti, i mraka. U ušima mu je zvonilo. U ustima ponovo ukus rđe zbog krvi.

Video je kako mu Savelij maše rukama kod otvorenog japanca.

Iz nekog razloga nije nosio gas-masku.

- Molim?! - povika Artem, kako bi nadglasao zvonjavu.

Stalker odgovori nešto šapatom, nečujno, pozva Artema rukom.

Ovaj pojuri prema automobilu.

- Šta?!

- Dolazi ovamo, budalo!!!

Bore na Savelijevom licu se složiše u čudnu šaru. Izgleda da se osmehivao. A izgleda da mu je bilo nepodnošljivo jezivo. Osmeh mu je bio luđački i blistao kao čeličan.

- Šta?!

- Zar ne čuješ?!

Artem se napokon dokobeljao. Namršti se. Šta to?!

Iz automobila, unutra nešto... Nešto...

On izbezumljeno pogleda u stalkera, skoči na prednje sedišta, rukama koje su se tresle, poče da traži među tasterima: kako da pojača?!

- To je tvoj disk?! Zafrkavaš, kučkin sine?!

- Debil! - Savelij se smeja, zagledajući unutra kroz otvoreni prozor - Zar ne razlikuješ *Prodidži* od Lejdi Gage?!

Iz zvučnika se širila muzika.

Tiha, nerazgovetna, isprekidana šištanjem - i sasvim drugačija od muzike koju je Artem slušao u metrou. Nije bila gitara, ni raštimovani klavir, ni patetične himne o Danu pobeđe pune basova; ili neko smešno kreveljenje - već živi, zarazni, živahni tonovi. Imao je želju da zapleše uz ovu pesmu. A preko toga se čulo poznato: fffffšššshhhh... To je bio radio, a ne disk. Zaista radio. Muzika! Ne signali već muzika! Ljudi negde slušaju muziku! I komponuju! Ne kažu: mi smo ovde nekako preživeli, a da li ste vi tamo? Već puštaju muziku, da bi ljudi uz nju plesali.

- Šta je ovo? - upita Artem.

- To je, radio, kučkin sine! - objasnio mu je Savelij.

- A iz kog grada?

- A đavo bi ga znao iz kog!

Artem uhvati dugme, promeni frekvenciju. Ima li još negde?

I odmah je pronašao. Momentalno. Za sekundu!

- Prijem-prijem! Ovde Peterburg, ovde Peterburg...

Ovde nije moglo da bude odgovora, pošto je Artem odmah pomerao napred. Nešto je na nepoznatom jeziku zauralalo, kao da je čovek napunio usta pečurkama i pokušao da govori.

- Engleski! - lupio ga je Savelij u pogođeno rame. - Engleski, kapiraš?! Čak su i ovi kučkini sinovi preživeli!

Khhhhhh...

- Behlin... Behlin...

- Kazanj... Kako čujete? Ja čujem dobro! Ovde Ufa...

- Vladivostok - ostrvo Mirni...

Ššššshhhffff...

- Pozdravljamo Sverdlovčane i oblast... Ko čuje...

Artem - nadisavši se etra, pijan - pade sa prijemnika.

Izbeći se na stalkera, jedva je uspeo da izgovori jezikom, koji se zaplitao:

- Kako to? Kako se ovo desilo?! Kako?!

- Šta si uradio?!

- Skinuo sam... Zaštitu... Prekinuo sam tok, verovatno? Hteo sam da izolujem.

- I evo, izolovao si.

- Ja ne... Ne razumem.

- A šta još može biti?!

- A?! Šta?!

- Kakvi su ovo tornjevi, po tvom mišljenju?!

Artem ispade iz automobila, zabaci glavu, pogleda antene koje su podupirale nebo. One

su na prvi pogled bile iste, kao pre pola sata; samo su sada mrtve.

- I šta onda?!

- Pa ti si ih isključio, kučkin sine, i radio je oživeo! Sva se zemlja otvorila! Šta to znači?!

- Ne znam. Ne znam!

- To su ometači!

- Šta?!

- Ometači! Pravi smetnje! Na svim frekvencijama emituju buku iz sve snage.

- I kako to?

- I guše čitav etar! Sve! Ceo svet! Kao u sovjetsko vreme!

- Čitav svet?

- Ne, gvupane, ćuti fiše - tiho zamoli Ljoha sa zadnjeg sedišta, ustima koja nisu mogla da se otvore.

- Čitav svet, brate! Čitav! Valjda si shvatio da je čitav svet živ?! Mi samo mislimo da ga nema! Zato i mislimo! A on postoji! Jesi li — to — shvatio?!

GLAVA 16
POSLEDNJA SEANSA

Šta s tim da radim? - upita Ljoha, teškom mukom vrteći jezikom za koji se ugrizao.

- Kako šta?!

Artem se osvrnu da ga pogleda: kao da ga je prvi put ugledao. Ljoha je bio u poluležećem položaju sa zadignutom gas-maskom na čelu. Iz usta mu je curilo, u ruci mu je bila otvorena flaša melema: Savelij mu je gurnuo za dezinfekciju.

- Daj i meni.

Primakao je - nije vredelo. Zaškripaše Ljohini razlomljeni zubi. Pogledao je grlić flaše: sve crveno. Primakao se još jednom.

- Idemo! - Savelij je prosuo na svoju kožu.

- Kuda? - Artem okrenu glavu prema njemu.

- Alo! Kuda?! Šta kuda?!

- Nazad? U Moskvu?

- Kako nazad? Jesi li skrenuo? Napred! U Jekat! Kući!

- Sada?

- Sada, druže! Sada! Dok se ove derikože nisu vratile!

Artem razmisli. Iskoči iz automobila, ispljunu u prašinu.

- A ljudi?

- Koji ljudi?!

- Pa iz metroa. Ljudi iz metroa. Kako s njima? Šta s njima?

- A šta s njima?

- Pa eto, njima treba... Reci. Oni moraju da saznaju. Da nismo sami. Da postoje ometači. Da možemo da idemo kud poželimo!

- To ja tebi kažem bilo kuda. Ne kapiraš? Sad imamo šansu. Svi putevi su otvoreni. Imamo pun rezervoar dizela i još kanister pride. Sve je kao podmazano! Nakupili smo automate, municiju! Ovo je sad ili nikad situacija!

- Ali oni će se stvarno vratiti ovamo. Kamioni. I sve će popraviti. I ometači će ponovo proraditi. I sve će biti kako je bilo. I šta onda? Niko neće saznati da postoji čitav svet? Da mogu da izađu iz metroa?

- Ko je čuo, čuo je, jasno? Sami će se snaći! I! Ideš li?!

- A ko je čuo? Više niko i ne sluša...

- Ma nek se teraju u kurac!

- Kako to?

- Tako lepo! Sverdlovska oblast razgovara! Koliko sam samo to čekao? Kakav metro? Kakve veze sve ima s metroom?! Evo ga, moj dan! Treba da se krene! Ja sam samo ovo čekao, ovo sam čekao i pripremao se!

Artem gurnu vrata nogom, izađe iz automobila. Zabaci glavu, pogleda utihle tornjeve. Ljoha je srkao alkohol, ništa nije govorio.

Savelij je vrteo dugme prijemnika. Odatle se začu graktanje i francusko „r”.

- Pariz, jebote! - reče stalker. - A? Ne ide ti se u Pariz?

- Ide mi se - reče Artem.

- Kod pedera - Savelij zarza, potkačivši Artema. - Šta nas onda sprečava?

- Očuh mi je u metrou. Žena mi je u metrou. I još... Svi su mi u metrou! I šta, ništa da im ne kažem? Ja prosto da odem, a oni ostanu tamo?

Stalker okrete ključ, auto zabruna.

- Pa, onda kako hoćeš. Ja nemam u metrou ni očuha, ni maćehu. Osim kurvi, nemam nikoga u metrou. A teško da će se kurve stvarno mrdnuti i krenuti nekud. Njima je zgodnije u mraku.

- Odakle ti to znaš?! Kurve, i one druge... - Artemu poče da vri krv. - Niko svojom voljom neće da čuči u metrou! Ljudi misle da nemaju kuda da idu! Crveni, smradovi, oni su zaključali ljude u metro i oni ih tu drže! Sakrili su čitavu zemlju od njih! Šta ti misliš o tome?!

- Sere mi se.

- Sere ti se?!

- Sa tornja Ostankino. E odatle da se isereš? Da se isereš na metro. Na ljude. Na one koji neke tamo i zbog nečeg drže. To me se više ne!-ti!-če! Ali znam nešto drugo. Ako se još desetak minuta budemo razvlačili ovde, baciće nas psima kao hranu. Kažem: dosta je ove jebene hrabrosti. Veži se i krećemo!

- Ja ne mogu - razmislivši, reče isprva tiho Artem. - Ne mogu u jebeni Pariz kad su mi svi tamo... Moram da ih izvedem. Da im kažem... Svima. Njih maltretiraju! Sve što oni rade je... Uzalud! Tuneli... Prepucavanja... Glista... Sve, shvataš? Sve je to uzalud! Životni prostor... Rat... Gljivice na pečurkama... Glad. Četrdeset hiljada ljudi! Živi su svi ljudi! Ne samo moj očuh, ne samo... Ostali... Svi ljudi! Moramo ih pustiti!

- Kako 'o'sh - reče mu Savelij.

Artem je kratko ćutao. Pružio je Ljohi ruku, ponovo je progutao izlomljene zube.

- I ti kako 'o'sh - reče on.

- I šta ćeš uraditi?

Glava se raspadala od bolova. Artem je slegnuo ramenima.

- Ostaću ovde. Pokušaću da ih uništim. Tornjeve.

- Kako da ih uništiš?

- Ne znam. Možda ovde imaju neke granate.

- A-ha. On bi granate. Na tacni. U redu, bez ikakve logike. Hoćeš da umreš, ja ti nisam prijatelj.

Artem klimnu.

- Alo, zadnji red - Savelij se obratio Ljohi. - A s kim si ti?

- Ja sam zasad ovde - odgovori prvi apostol crvenim zubima. - Ja nisam tako odlučan.

- I ti idi u kurac onda - reče Savelij. - Daj da ti pogledam rame.

- Ti kao da žuriš.

- Ja imam zavoje i alkohol, a ti golo dupe - uzdahnu Savelij, - Ne bih se ja sada na tvom mestu kostrešio. I evo još zgutaj analginčić. Prošao mu je rok, ali doktori kažu najvažnije je da veruješ u lek. Poklon na rastanku.

Metak projuri. Pljusnuo je alkohol, razmotao se zavoj. Skloniše se. Ljohi su dali da ispere usta. I poverovao je u analginčić.

- Mešaš se tamo gde ti nije mesto - reče stalker Artemu. Zato su ti i dali da ih sve spaseš. Usamljeni rendžer, baljezgarije.

Artem nije hteo o tome da priča.

Savelij je zalupio vrata, uhvatio volan, okrenuo. Već je napola prošao kapiju, kad zakoči poslednji put. Izviri kroz prozor.

- Pa ubiće vas, debili!

- Pa šta kog đavola da radimo - odgovori Artem: kolotovima sivkastog dima u lice.

* * *

Zatvoriše ručno vrata. Koliko će oni tu izdržati, kaida počne juriš? Tri minuta? Pet?

- A zašto si ti ostao?

- Pa eto - reče. Ljoha - tveba da odemo još nekud. Hajde da vastuvimo ovo svanje na bvzinu i da bežimo kući. Možda se još pvovučemo.

- Idem da pogledam i potražim, čime su ih...

- Svušaj, Afteme... Ja sam vec vupao gvavu: zafto nam uopfte tvebaju ti ometači?

- Pitaj crvene. Možda da svima napolju kažu da su oni - metro? Da su oni vlast u Moskvi? Možda pripremaju udar na Hanzu... Dobijaju pomoć od nekog Spolja. Da li si ti video tu tehniku? Da li je ikom u metrou ostala takva?

I taj terenac na Pozorišnoj odao je sam sebe. Oni su fašiste ubijali. U uniformisanim zaštitnim odelima. Zar je rat?

Eto: Ljohi je objasnio, a sam nije razumeo. Kako to može? Kako može da se četrdeset hiljada ljudi, ili koliko ih je već tamo, drži pod zemljom? Interesantno, kakvim ciljem može to da se opravda?

- Popni se na krov. Tamo je ostao snajper. Pogledaj malo na put.

Ponovo se odgegao pored telegrafiste.

- Gde ovde drže granate?

Ormar za oružje je bio prazan. Sve su razgrabili kad je krenula uzbuna. U sobicama - u jednoj daščani ležajevi, u drugoj - trpezarija, nema gde da se sakrije. Vraćao se pored prijemnice i zavirio. Sav požar se ugasio. Tišina, prašina lebdi u vazduhu.

Za jednim žali.

I ti ćeš, Svjatoslave Konstantinoviču, paralizovani starkeljo, slušati odmrznuti etar, a više nećeš imati kome da se izviniš. A bilo bi dobro da se živ dokopam Moskve, da zajedno s tobom posedim pored prijemnika. Eto ti sad, tatice, onaj naš razgovor. Ja sam, naravno, šizoidan i ja sam, naravno, potpuni psihopata, i tvoje cere svejedno nikako nisam dostojan. Ali eto ti na, Svjatoslave Konstantinoviču, slušaj. Slušaj, slušaj. Nemoj da se mrštiš. A? Da, ovo je Peterburg. A evo ovo je Pariz. A-ha, ovo je na engleskom. Tačno, to je Vladivostok. Kako to? Pa evo kako. Tako lepo, što je Crvena linija, đavo bi ga znao kad, aktivirala ometače. O-me-ta-če, Svjatoslave Konstantinoviču. Da, da. Ti sigurno dobro znaš šta je to, za razliku od mene? A? Znaš, nego ti je promaklo. Mi smo mislili da su oni za Orden sve zube izlomili, mislili smo da im je taj bunker veoma bitan, mi smo izgubili polovinu klinaca, samo da bunker ne bi pao njima u ruke. A njih je, možda, bilo briga za naš bunker. Oni su imali mnogo krupniji poduhvat. A može biti, Svjatoslave Konstantinoviču, da su se samo prikrivali iza bunkera, odvlačili nas, izmorili nas onom opsadom, da ne bismo obratili pažnju na glavnu stvar? A?

Uzeo je od telegrafiste još i masku umesto svoje jednooke, zaputio se na ulicu. Obišao je zgradu i izašao do tornjeva. Čvrsto ukopani, sa betonskom osnovom, još pritegnuti čeličnom debelom užadi za zemlju sa svih strana. Ne mogu se preseći, ne mogu se rasklimati. Na obližnjem je ugledao stepenice od armature, pope se gore da pogleda koliko je vremena ostalo.

Promaklo ti je, Svjatoslave Konstantinoviču. Promakli su ti ometači, „urali“, rat si prevideo. Stariš, matori. Naravno da ne moraš da mi veruješ, zato što sam ja kompletni psihopata, ali ti poslušaj, poslušaj etar. Poslušaj i reci: kakva je dalja misija našeg Ordena? Da nastavi da gazi svinjska govna? Ili da izvede ljude na površinu? Da naša deca polože živote za to da bi ljudi ostali morloci? Ili da im pomognemo da stignu do mesta gde će nivo radijacije biti podnošljiv? Gde će oni moći da žive?! Šta će meni sve to? Ne treba mi! Ionako neću biti svetac, Svjatoslave Konstantinoviču, a boli me i kurac, na kraju krajeva. Ja se to samo pravim važan pred jednom droljicom. Ne mogu nikako da ispadnem svetac. Za tri nedelje imam otpust. Za tri nedelje idem pravo tamo - biće maj, narandžaste patkice i sladoled. A, eto, ti bi mogao. I još uvek možeš.

Tamo nigde nije rečeno da svetac ne može da bude invalid.

A?!

Dobro. Idi dođavola.

Polomljeno koleno nije se savijalo, nije se razmrdalo. I na nebo je morao da se pentra isto kao iz samog pakla: u naletima, vukući se.

Puzao je dok teritorija unutar betonske ograde nije postala veličine paklice cigareta. Vetar je bio surov, hteo je da oduva i odnese Artema, stubovi su se njihali bez obzira na čeličnu užad. Video je sićušnog Ljohu, video je maleni bager, na šumskoj čistini ugledao je ogradicu s peskom, s mrtvacima, dečje vetrenjače.

Na zapadu, prema gradu, auto-put su zaklanjale višespratnice bez prozora. Zato je na istoku „puklo” sve do samog horizonta. Nije bilo ni traga od Savelija: mnogo je žurio kući. Zato se pojavilo nešto drugo. Neke bube jedva primetno su nagrnule na put, veoma daleko. Šteta što je stalker uzeo svoj snajper. Da li su to ljudi?

Dok se spuštao, mislio je: a gde ste dosad bili, ljudi?

Zašto nikad niste stigli do nas?

Recimo da je s radiom bilo ovako: eto crveni su postavili te ometače da niko u metrou ne bi mogao da se poveže sa drugim gradovima. I radio je, dobro, opusteo. Ali ako postoje još mesta koja žive, koja su naseljena - zar niko iz njih nije pokušao da stigne do Moskve? Nema ljudi iz drugih mesta u metrou, ni Artem ih nikada nije sreo, niti iko od njegovih poznanika. Kako to?

Mi eto ništa nismo znali o vama. Zapušili su nam uši, zavezali oči, saterali nas pod zemlju. Rekli nam: gde ste rođeni, tu vam je i sudbina. A vas nije zanimalo šta je s nama?

Skočio je zdravim kolenom napred na prašnjavu zemlju, počeo užurbano da korača prema stražarskoj kućici kod kapije. Da li će naći granatu?

- Molim? - doviknu mu Ljoha.

- Tamo je neko na drumu! U blizini su! Ne ispuštaj iz vida!

Interesantno, neki iz drugog grada... Ili se na primer, obaveštajci vraćaju na ispostavu? Uskoro će se sve razjasniti. Vrlo uskoro.

Gotovo je doskakutao do stražarske kućice - i odjednom mu je sinulo.

Bager!

Takvim vozilom sigurno mogu da se izlome stubovi. Kašikom... ili na vuču. Samo ako je u radnom režimu...

Skrenuo je od kućice u ugao. Kroz gusenicama ugaženo šipražje doskakuta do čudovišta - narandžasta boja se ogulila, staklena kabina se izlomila, vrata ne mogu da se zatvore, kašika na dizalici se zarila u zemlju umorno i žalosno, kao pijanac licem u jastuk.

Radi li?

Uspentrao se na gusenicu, ugurao u kabinu. Na šta ovo podseća? Ni na šta. Nema volana, umesto njega ručice; na jednoj vrh drške - muva u staklu, na drugoj - gvozdена lobanja. A nije, evo ih još pedale na podu i dugmići pored. Kontakt-brava zalepljena nečim, zato vire žice. Razdvojene. Da pokuša? Crvena s crvenom, plava s plavom.

Jel' koristite vi ovu starudiju, ili ne? A?!

Spojio je gole krajeve: nešto se probudilo unutra, konvulzijom prodrmlalo čelik, zatreslo se. Puhnula je crna garež. Artem stavi nesigurno nogu na pedal. Hteo je da je pomeri, ali grč koji je nakratko oživeo vozilo prošao je i ono se utišalo. Smirilo. Izdahnulo.

Da li je to Artem nešto pogrešno uradio? Postalo je vruće ispod gas-maske: nisam bez ičeg!

Pogledao je razbijene, polupane komande: strelica za gorivo je presahla i priljubila se za nulu.

Eto.

Ponovo je čuo vetrenjače. U ušima, u ušima, po nervima.

Stakla na gas-maski su se zamaglila: vreme ističe, nema rešenja, bez potrebe je ostao sam i zalud dopustio apostolu da ostane. Obišao je bager i pronašao gde se izliva dizel. Povika: u!

Kučkin sin.

Poskočio je privlačeći nogu do stražarske kućice: možda tamo ima nečeg?

Bacač granata?

Ne, naravno, nema nikakvih bacača granata. Tu su dva mrtva čoveka: jedan na pragu, izlazio je, drugi u sobi, gleda u plafon. Nijedan nije imao eksploziv kod sebe: nije im bio potreban. Savelij je bio u pravu.

Ništa Artem neće uraditi s tim tornjevima.

Pre su postojali, i postojaće i dalje. Vratice se terenci, ljudi bez obeležja će ustreliti dva izgubljena idiota, baciće ih svojim psima da zube iskvare olovom, promeniće osigurače, povezaće pokidane kablove i antene, koje mogu da dosegnu drugi kraj zemlje, ponovo će zašuštati, prigušujući tihim šapatom svaki šum.

I svako ko se već navikao na život u podzemlju, na prazan globus, neće se odviknuti. Oni čak ništa ne uspevaju da čuju. Dok trepnu okom - a na radiju će ponovo prenositi omiljeni program za tuberkulozne. Blesnuo je svet i ponovo stradao. Ponovo su oni normalni, a Artem šizoidan.

- I kako ti se čini? - povika Ljoha s krova.

- Nikako. Zasad nikako - odgovori Artem.

Zasad.

Pa još nije kasno da odem. Da napustim ovo ukleto mesto, da se sakrijem pored „urala” koji jure, da se pretvaram da sam usahli putnik u zarđalom autu, da se okolo-naokolo dovučem do Moskve i tamo se nekako... Nešto. Još tri sedmice. Ili dve.

Nazad u radio-centar. Opet pored portirnice, još jednom po sobama, vratima, šutirajući plakare i stolice. Gde je?! Gde se ovde nalazi bilo šta?! Kako da te uništim, ološu?! Kako da te istrebim?! Nemi telegrafista mu se motao pod nogama - Artem ga besno odgurnu u stranu, ovaj uprkos tome ponovo ostavi prljave tragove.

Ponovo napolje. Gde još nije pogledao? Obišao je centar sa zadnje strane, promrdao žbunje, pročešljao čestar. Zatim krenu nazad prema stražarskoj kućici bez struje. Dobar dan, dobar dan. Na zamračenom televizoru se vidi sivi odsjaj kao u ogledalu, a u njemu je sve isto, samo iskrivljeno i glupavo. Da ima struje, samo bi se video opseg. Kad bi bilo struje, moglo bi...

Odšepa prema trafostanici.

Otvori vrata širom, zaglavi ih, da ih vetar koji je šuštao ne zalupi. Uzbuđen sam, izvinite. Ovo ne može da se popravi, a? Kad bi bilo struje, moglo bi... Očigledno, jedino što je moguće...

Na svim talasima...

Pa vi na svim talasima šapućete, jelda? Tako vi radite, ološi?

Na svim talasima - i na kratkim, i na srednjim, čak i na dugim, sigurno umesto priče, umesto muzike i razgovora - šušтите, zaslepljujete. Ako ne možemo da vas sklonimo, možda da vas naučimo da razgovarate?

Prsti su nespretni u debeloj gumi i senka, kao da nije njegova, ne propušta svetlost, smeta pogledu - stakla se zamagliše i već curi s njih. Šta je on tu slomio? Počeo je da spaja pokidane kablove, da vraća na mesto osigurače, da ih ubeđuje.

Ništa. Nema svetla. Vetrenjače zavijaju, a svetla nigde.

- Ljoh! Ljoha! - iskočio je u dvorište. - Da li se ti razumeš u struju?

- Zašto?

- Spusti se na sekundu, vidi!

Nakon dva duga minuta samo je ušao.

- Ti to tako? Vandav.

- Snalaziš li se?

- Onako. Hteo sam da bufem evektvicav. Zajevan posao. Dobices samo go kuvac. Tu je isto sve mafija.

Artem pogleda napolje, progura lice između pruća na kapiji. Nikog nema na putu; zar još nije uspela ta gamad da se dogega dovde? Propustili su prevrat?

Prvi apostol se i dalje baktao električnim ormarom. Menjajući prekidače, mrmljao je nešto sebi u bradu. Lampica ispod plafona je slabašno treptala, ničeg nije bilo u sijalici.

- U redu, čuješ li? Pusti. Zaboravi. Nije to tvoja stvar. Idemo kući. A sam je čežljivo pogledao na sivo-smeđu ogradu, sastavljenu od betonskih trouglova i shvatio: odavde nema puta do kuće. Zato je bilo tako lako preći preko nje, pošto je to bila zamka. Unutra je lako upasti, a nazad se ne može. Klopka. Vrteće se oko mamca, omamljen, dok feder ne odskoči i ne preseče mu kičmu.

- A šta je moje? - upita Ljoha. - Da doživotno pvodajem govna po deset metaka? Svetvo si zagvadio!

- Ti si kreten - reče mu Artem. - Ja sam te proizveo u apostola, a ti sve ismevaš.

- Ti se savis, jevda? Hajde, bolje ja tebe da stavim među apostove? Mama mi je, između ostavog, pvedviđava sjajnu budućnost.

Ljoha je nešto zakačio noktom, škljocnulo je.

I dođe svetlo.

Srce je poskočilo. Artem zgrabi Ljohu, stisnu ga, koliko je imao snage.

- Eto! Ti si naš spasilac, ti, a ne ja! Gledaj put!

Odšepao je pored škripe u radio-centar: u zoni amortizera svetli lampica! Uleteo je u portirnicu. Seo je na stolicu sa točkićima. Naučiti pseći način razmišljanja! Šta je ovo na dugmićima? Primoravao je sebe da izdahne, zatreptao je, krenuo je po natpisima sistemski, odozgo nadole i zdesna nalevo. Našao je prekidač: „gen. smet. UKT”, dešifrovao je „generator smetnji”, preveo je odozgo nadole. Drugi: „KT”, „DT”, razne frekvencije, razbacane po samom pultu, kako bilo.

Stavio je slušalice, škljockao je po frekvencijama: da li je prestalo šuštanje?

Isterao je zmiije sa svih talasa... Jelda? Izgleda.

Šta sad?

Kroz prozor se videla šuma stubova: svaki je bio isprepletan lijanama kablova koji su se povezivali i usisavali sokove iz njih. Zato ih je tu bilo toliko: da bi istovremeno prigušivali sve daleke glasove.

- Znači, mogu da se zamene i sopstvenim glasom?

Prsti-oči su ponovo počeli da kruže po tipkama. Uključio je prenos na UKT-KT-ST-LT.

Artem je dodirnuo mikrofon na slušalicama. Približio ga je ustima: slušaj me. Prešao je prstima preko mesta gde gajtan ulazi, pronašao je na pultu dugme s lampicom. Pritisnuo je.

Nakašljao se u uši čitave planete.

Zastao je. Skinuo je gas-masku: to je bilo neophodno da bi oni Artema jasno čuli - svi oni. Svaku njegovu reč.

Oblizao je ispucale usne.

- Ovde Moskva. Da li me čujete? Peterburg? Vladivostok? Voronjež? Novosibirsk? Čujete li? Ovde Moskva! Mi smo živi! Ne znam da li ste nas ranije čuli... Mi vas nismo. Mislili smo da smo jedino mi ostali. Mislili smo... Da više nikog nema. Nikog i ničeg, razumete? Kako

da vam objasnim... Vi ste sve vreme jedni s drugima pričali... A mi ovde... Gospode, hvala bogu, da ste živi! Da postojite! Da tamo... Pevate pesme.

Kako vam je tamo? Mi smo, eto... Sve ove godine... U podzemlju. Plašili smo se da promolimo nos. Mislili smo da nemamo gde da idemo, shvatate li? Nije bilo radija. Nije bilo signala. Neka gamad je postavila ometače ovde... U Moskvi. U Balašihi. I sakrili su vas od nas. Mi smo bili kao gluvi. Kao slepi. Bili smo dvadeset godina... Ja sam - dvadeset godina! - a svega mi je dvadeset šest... čamio pod zemljom. Zovem se Artem. U podrumu. U metrou. Da li ste nas barem tražili? Ja sam vas, eto, tražio... Mi smo tražili. Mislili smo da je čitav svet izgoreo, sva zemlja... Da nemamo kud da se izvučemo odavde... A ipak smo tražili, nadali se. Kako ste vi? Vi lepo plešete... Želimo da dođemo kod vas. Kod vas može da se diše bez gas-maske. Kakav je vazduh kod vas? Mi ništa ne znamo o vama. Dvadeset godina smo sami presedeli. Ja čak ne znam ni zašto. Zbog čega. Ne razumem. Zašto smo ovde... U mraku? U betonu? Pronaći ćemo onog ko se tako poneo prema nama. Unišćićemo te šugave ometače. Bićemo ponovo zajedno. Ovo je Moskva. Bićemo s vama, sa celim svetom. Mi smo živi, shvatate li? Vi ste živi - i mi smo! Možda je ovde vaša rodbina. Nas je četrdeset hiljada preživelo. A vas? Bićemo jedna država. Živećemo gore, kao pre. Kao ljudi. Ja... Toliko sam toga hteo da vam kažem... Sto puta sam smišljao šta ću reći. I sada sam sve zaboravio. Da me barem čujete. Govoriću onoliko koliko uspem. Posle će me sigurno isključiti. Ti, koji su postavili te ometače. Koji su nas odrekli od vas. Oni će se vratiti. Mi ćemo pokušati da se ovde zadržimo što duže. Ali nas je svega dvoje, a njih... Crvenih... Najvažnije je da ne poverujete u ono što vam kažu. Ili da je sve ovo šala. Ovo nije šala. Ja postojim. Zovem se Artem. Ako me ubiju, drugi ljudi će čuti u Moskvi, pa će izvesti ostale. Jesi li tu, Moskva? Hanza? Polis? Svi, koje još nisam zaboravio... Ko još sluša? Nisam jedini. Nas su lagali. Sve su nas lagali. Odavno je moglo da se izađe iz skloništa. Da otputuješ, da ideš kuda želiš. Kuda god poželiš! Eto i u Pariz... čak. Ili Jekaterinburg. Crveni su sve sakrili od nas. Zbog čega? Da ne bi postojala nada? Ja ne znam zbog čega. Ne mogu da shvatim. Mi prosto... Mi prosto sad možemo da živimo. Da se svi popnemo gore i živimo. Kao pre. Kao ljudi. Kako treba čovek da živi. Da živi! Čujete li?! Eto: ja nisam poludeo.

Oni postoje - i cela Rusija, i Evropa, i Amerika... Svi postoje! Slušajte sami!

Oni postoje - i mi takođe postojimo!

On isključi prijem za prenos, pusti umesto sebe da gradovi šušte, skide utišale slušalice. Da li je pričao u prazno ili je nekom šaputao? Nije mogao da ustanovi.

Dosta je mumlanja.

Neka sami čuju druge. Neka zemlju poslušaju.

* * *

- Arteme! Došli su ljudi! Arteme!

Artem dohvati automat, navuče masku, proviri iz zaklona i uperi cev u prašinu koju je podizao vetar.

Kraj vrata iza rešetaka stajalo je troje ljudi.

Sve troje su podigli ruke uvis: pokazujući da ne žele borbu.

Nekako improvizovane gas-maske, bile su im skinute, spuštene na gajtanima na grudi. Zaštitna odela, takođe improvizovana, nisu visila kao džak, poput vojničkih, već su bila zategnuta ravno duž figure. Dvojica mladića su ličila, kao braća. Treći je bio snažan, sedobrađi muškarac duge sivkaste kose, sakupljene u punđu na potiljku.

Momci su se zgledali i smešili.

- Ipak postoje! Postoje, brale! Ljudi! Kažem ti, šta sam čuo! - reče jedan, zadovoljno se osvrćući prema starijem.

- Zdravo - reče ovaj smireno, samouvereno.
Artem nije ispuštao pušku.
Posmatrao je ove ljude. Momci su bili rumeni, podšišani, puške koje su sami napravili spustili su na asfalt, ruke su im bile prazne, iza rešetaka Artem je mogao da ih sve redom pokosi.
Ali pridošlice kao da to uopšte nisu od njega očekivale.
Mladi su se smešili. Jedan drugom, Artemu. Kao kreteni. Kao da nisu odavde. Njihov otac je smireno posmatrao, ne plašeći se ničeg. Oči su mu bile plave, čak ni od starosti nisu izgubile boju. U levom uhu je bio srebrni prsten.

- Ko ste vi? - probrunda Artem u crevo.
- Jel' ovo već Moskva? - upita ga sedobradi. - Idemo u Moskvu.
- Ovo je Balašiha. Šta želite od nas?
- Ništa - staloženo odgovori ovaj. - Moji dečaci su utuvili sebi u glavu da je u Moskvi još neko preživeo. I da, kao, zovu u pomoć. Mi smo se eto skupili i došli.
- Odakle ste? Odakle ste vi?
- Iz Muroma.
- Muroma?
- Ima takav grad. Između Vladimira i Nižnjeg. Nižnjeg Novgoroda.
- Koliko kilometara daleko? Odavde?
- Trista kilometara. Otprilike.
- Išli ste ovamo trista kilometara? Pešice? Ko ste vi uopšte?
- Ja sam Arsenij - reče sedobradi. - Ovo su Igor i Mihail. Moji sinovi. Igor - ovaj ovde - ubeđuje me da je uhvatio radio-signal iz Moskve. Kod nas svi smatraju da je čitava Moskva spaljena. Ubedio je brata. A onda već njih dvojica - ubediše mene.
- Zašto?
- Kako da objasnim... Na radiju su, kažem vam, tražili pomoć. Tražili su gde su još ljudi preživeli. A da ostaviš ljude u nevolji... Nije hrišćanski. Ali vi se, vidim, i bez nas snalazite. Može li čaj? Mi smo s puta.
- Stanite, stojte u mestu!
- Izvinite - osmehnu se Arsenij. — Jel' ovo zatvor?
- Kod nas je ovde... - Artem se osvrnu brzo na Ljohu, ovaj podiže ruku - sve pod kontrolom. - Imamo ovaj objekat. Da niste videli vozila usput?
- Prošao je pikap u suprotnom smeru. Mi smo davali znak, ali je on projurio u punoj brzini.
- Davali znak?
- Rukom. Znae? Da bi se zaustavio. Hteli smo da upitamo za put.
- Da bi se zaustavio? - Artem se nasmeja.
- Ovde nije taj običaj? Prevoz?
Artem je oćutao, osluškivao je vetrenjače: da nije zaseda?
- Išli ste ovamo trista kilometara da biste spasili nepoznate ljude? Mislite da ću vam poverovati?
- U redu. Možemo i bez čaja. Idemo mi lepo dalje - reče Arsenij.
- Ne, ne, tata! Pa šta ti je? Kuda?
- Igore - odbrusi Arsenij sinu. - Ne raspravljaj se.
- Pa makar pitaj da li smo u Moskvi? Da li je stvarno tamo neko preživeo? Ili... Znae, čiča, ja se bavim radijom... I stvarno sam uhvatio nekoliko puta. Ovako: ovde Moskva. Odgovorite Peterburg, tamo, Rostov. Šta je to bilo?
- Šta je to bilo - ponovi Artem.

Prešao je pogledom preko njih. Preko njihove čudne odeće, po snažnim praznim rukama, po visećim gas-maskama: umesto posebnih okulara - obično staklo. I ugledao je sebe u odrazu. Iza rešetaka. Gumenog lica, okruglih, zamagljenih očiju. Pijanog, ranjenog, pod analgeticima. Pogledao je samog sebe u obazrivu njušku.

Setio se nekako crnih. Onog dana na osmatračnici tornja Ostankino. Zašto se setio?

Da li da im veruje ili ne.

- Sačekajte.

Ušao je u stražarsku kućicu, promišljeno i bez žurbe je pritisnuo dugme koje je otvaralo kapiju. Začuo je kako je zaškripalo spolja.

Njih trojica.

Stajali su tamo i nisu spuštali ruke. Puške su bile na zemlji.

- Prođite.

Ponovo su se z gledali.

- Uđite unutra. Možete da uzmete svoje oružje. Ja ću vam... Ispričati o Moskvi. I... tamo su leševi. Ne bojte se.

* * *

- Ja i ne očekujem da ćete poverovati. Ni sam ne bih poverovao. Ja i sada govorim naglas, a sam ne verujem. Ne mogu da shvatim. Znam da je tako, ali ne mogu da razumem.

- Ludilo! - Igor ili Mihail čak pljesnuše rukama. - E to je život, e to je akcija! A hoćeš li da nam pokažeš metro?! Pošto je kod nas zaista dosadno u Muromu, totalno se ništa ne događa!

Artem ništa nije odgovorio.

- I šta sad... - Arsenij povuče svoju ušnu resicu. - Ostaćete ovde dok vas ne ubiju?

- Mora se. Daću sve od sebe koliko god mogu da izdržim. Generalno... Eto to je Moskva. Oni možda nisu još uspeli da prenesu signal, otkad smo ih napali. Ali sad su sigurno sve čuli. Uskoro će stići ovamo. Idite kući. Ovo nije vaša stvar. Posle ćete... Jednog dana ćete se vratiti. Ako poželite. Kad se ovde sve završi. I ne morate po drumu.

Arsenij se nije pomerao. Braća su se nemirno vrpeljila na krutim stolicama. Otac i Artem su pušili, sinovi su ljubomorno gledali oca, ali su bili neodlučni da ga zamole.

- Ja neću kući, brate! - umerenim basom se pobunio Mihail ili Igor. - Daj da ostanemo. Ja bih pomogao.

- Nema smisla - reče Artem. - Koliko ih je tamo? Možda dvadeset ljudi. A možda više. I oni će već biti spremni. Čak ni nas petoro ne može da se odupre. A onda... Crvena linija. Na njoj živi hiljade ljudi. Imaju svoju vojsku. Pravu vojsku.

- Jel' ostajemo, tata?

- Idite. Ne treba. Idite, pričaćete nam sve... U vašem Muromu. Kod vas stvarno napolju može da se diše bez filtera?

- Stvarno.

- I povrće... Raste? Normalno?

- Štitimo ga od kiše. Kiše su opasne. Vodu prečišćavamo. Ali jeste tako. Paradajz. Krastavci.

- Paradajz - pa to je divno.

- Čudno mi je da slušam o komunistima. O fašistima. Kao u prošlom veku.

Artem slegnu ramenima. Pomislio je kako je još na pragu, još kroz rešetke, mogao da pogodi da ovi ljudi nisu obaveštajci predstraže? Pa oni nimalo nisu ličili na ljude iz metroa. Ni po čemu. Kao da su pali s Marsa.

- A vi tamo... U šta verujete?

- Mi tamo živimo u manastiru, van grada. Naš manastir je star, predivan, na obali reke. Svete Trojice. Pravo utvrđenje. Takvo, znaš, belo utvrđenje sa nebesko plavim kupolama. Zadivljujuće mesto. Tamo ne možeš da ne veruješ u Boga.

- A u stvari, u sebe - lanu zajedljivo Igor ili Mihail.

- Baš imate sreće - jedva im se osmehnu Artem. - A mi nemamo ni manastir, ni sebe. Ni kurac nije ostao.

Arsenij je pritisnuo opušak u zgnječenu konzervu neke praistorijske ribe, ustao je s mesta.

- To ti treba da govoriš. Treba ljudima sve da ispričaš, a ti gubiš vreme na nas. Idi.

- Ispratiću vas.

- Nema potrebe. Ti... Pričaj. A mi ćemo se već postarati da učinimo sve da bi ti pričao što duže.

* * *

- Stižu! Vidi se sa tornja! Već stižu! Jesu li oni?

Vetar se umorio i škripanje je prestalo. Napolju postade tiho i ušuškano kao na Sadovom. I u toj tišini samo su još uvek visokim glasom brundali motori u daljini, koji čini se nisu bili strašni.

- Koliko ih je? - i ne sačekavši odgovor, Artem se ponovo uzdignu na nebo.

Oni promakoše na praznom prostoru između višespratnica - prvi, drugi, treći - i nestadoše. Tri kamiona sigurno, a možda i više. Ne, ima ih još! Još dva! Pet. Pet identičnih. Vozili su ovamo iz Moskve. Uprljane montažne zgrade su ih sakrile, presekle zvuk. Ima da se voze sigurno desetak minuta.

Koliko ih je u tim kamionima? Pedeset ljudi ulazi. Na krovovima mitraljezi. Verovatno imaju i snajpere. Ako istovremeno krenu u napad...

Niko od Artemove vojske neće uspeli ni da trepne. Sve će ih poubijati. I sve ih baciti - psima.

Deset minuta. Znači, mora da se spusti. Počinje poslednja seansa.

Sve će stići da kaže. Arsenij sa sinovima i Ljoha će mu kupiti malo vremena, dobri ljudi. Sada nema nikakve nebitne priče.

Da li ga je iko uhvatio ili ne? Moskva nijednom nije odgovorila. Ali nije potrebna radio-stanica sa povratnom vezom da bi se čulo. Dovoljan je i prijemnik. Samo neka su čuli, neka i čute.

Ponovo kao da je zazviždalo u daljini.

Artem je okrenuo uho u pravcu zvuka. Zaškiljio je...

Sa istoka, iz nedodijije, iz Rusije - jurila je točka¹⁴ prema ispostavi: u oblaku prašine. Ona je bila dalje od skretanja prema radio-centru nego kamioni, ali je brže išla. Ko je?!

Vreme je bilo ne samo da se spusti dole već da se poleti! - ali Artem nije mogao da odvoji pogled od bacača raketa dok se nije uvećao. Šta je ovo... Sivo? Srebrnkasto! Nije bacač, već kao metak za automatsku pušku - izdužen; karavan!

Savelij?

Noge su u žurbi klizile po tankoj armaturi, analgin sa alkoholom je već ispario i nije bilo lako da se kreće. Izgubio je nekoliko sekundi. Hteo je da objasni sve Igoru ili Mihailu, ali je shvatio da će biti brže ako sam sve uradi. Obojica su čekala u dvorištu - uzrujani, preplašeni i veseli.

- Dajte na tri! Kroz prozor ćete! - naredio je braći. - Ljoha! Motri na put!

Otvorio je kapiju i umesto da emituje s radija, istrčao je na auto-put. Sada ih je svega petorica, pritom će Artem govoriti; a ako Savelij uspe, on će se računati kao dvojica. Da li se on

vraća kod njih? Šta je zaboravio?

Odzvanjalo mu je u oba uha.

Kamioni su se složili u red, kao špil karata. Kretali su se uključenih svetala, ne skrivajući se.

Iz suprotnog smera u susret, kao da će se razbiti o njih, jurio je nizak karavan.

Oštrice na mlinu za meso su se zaustavile, očekujući kada će dovesti ljude.

Artem mahnu Saveliju: hajde, čekamo! I nazad - u zaklon.

Brundanje „urala” je već bilo sasvim razgovetno, kada su zaškripale kočnice na auto-putu: karavan-metak je stigao prvi, iz zaleta se okrenuo i uspeo da prođe kroz kapiju koja se već zatvarala.

Ipak je Savelij.

Savelij!

- Ja sam... Odlučio da odložim odmor... - objasni on već iz prtljažnika, izvlačeći torbu s mitraljezom. Sad ćemo ga doraditi - posle toga krećem.

Artem je hteo odmah da ga zagrlji, izljubi u namreškano kožu.

- Jebeno herojstvo - reče Savelij umesto toga.

- Mi ćemo još iz njihovih „kamaza” sebi nacediti dizel - namignu stalker.

- Dizel - ponovi Artem. - Ti si na dizelu?

- Na njemu.

- Daj kanister!

- Š'a oćeš?

- Daj kanister! Daj! Dizel! Daj dizel!

Oteo je od Savelija plastičnu bocu sa mutnom tečnošću, poskočio je s njom, i svake sekunde se osvrtao prema ogradi - gde li će se uspenirati? - tamo, gde je Artem preskakao? - kod ukočenog bagera.

Jedi! - Artem sunu u presušeno ždrelo bagera tečnu dugu iz kanistra. Klopaj! I ti si hteo, jelda? Makar sa izlomljenim zubima, i krvavo. Moramo da uspemo. Borbenih sto grama. Popeo se na pokretnu traku.

- Šta radiš?! - Savelij je štrčao pored, dole.

- Da pošaljem u kurac ove tornjeve! - Artem je povezao kablice - razgovarao je sa minom, pažljivo i nečujno - kao da se moli.

Kamioni su brundali tu, na krivini. Zatim utihnuše. Da li su istovarali trupe?

Nagazio je pedalu.

Hajde! Haj-j-jde!

Bager se zatresao.

Frknu, strese se, zaurla. Prenuo se. Oživeo je. Oživeo!!!

Ovde su poluge. Napred dve, i bočno od sedišta još dve. Jednu je povukao - podigla se ruka. Drugu - okrenula se i pravo zubima u ogradu - krrrrc!

- Te dve poluge! - zaurla na njega Savelij. - Ispred! Kao na tenku! Izlazi! Izlazi, glupsone! Daj, ja ću!

U dva koraka uspenira se i sede na gusenicu, zveknu Artema, da bi se ovaj tornjao iz kabine. Zgrabi poluge.

- U stranu! Sve ću vas počistiti.

Raširio je ruke - i bager, od pedeset tona ili više, odjednom pođe ukrug, kao da pleše u zanosu i vrti se u mestu.

- Dddi-vota! Uželeo sam se gusenica! - zakikota se Savelij. - Odakle da počnemo?!

- Od daljih! Hajde od udaljenih! Dovući ga ovamo!

Iza betona, verovatno su se već budili svi ljudi; možda su već odmotavali kuke za kačenje a snajperi su svijali svoja gnezda po granama. Ako ne stigneš za sekundu - zauvek si zakasnio.

Dovukao se do centra, zaboravivši na koleno. Gotovo. Kraj.

Kroz grane su se videle ljudske senke. Neko prolete pored kapije.

- Tamo je radio! Odande se čuje glas! Pozivaju! - sa druge je povikao Mihail-Igor.

- Opkoljavaju! Šire se ukруг! Pucaju?! - Ljoha će s krova.

Pored prozora kontrolne sobe, polako se kretao bager, probuđen iz mrtvih, sav u gareži, zanoseći svoju jedinu ruku, prekrivenu mrljama od leševa, da zada udarac.

- Pozivamo! Hitno! - prigušeno kao komarci su zujale slušalice.

Koga je sad spopalo?!

Zašto ste pre ćutali, kao zaliveni?

Nije bilo vazduha. Artem povuče ručku, otvori prozor. Poće da udiše slatkast dim; i tad još začu unjkavo, iz megafona:

- Naređujemo! Da momentalno! Napustite! Zgradu! I! Položite! Oružje! Obećavamo! Da ćemo vam! Spasti! Život! U suprotnom! Slučaju!

- Tu! Dalju! - Artem mahnu kroz prozor.

Bager zabruna zarđalim kostima, odvuče se kuda je rečeno. Da li ima dovoljno snage? Da li ima dovoljno goriva?

- Arteme? - skupivši snagu, zapištaše slušalice na stolu. - Da li me čuješ, Arteme?!

On ih podiže presporo - nije hteo da ih stavi na glavu, da njima zapuši uši.

Mitraljez je zaštektao na krovu... Za opomenu? Ili su krenuli u napad?!

- Ko je to?!

- Arteme! To sam ja! Letjaga je! Letjaga, Arteme!

- Šta?

- Letjaga, Arteme! Ja sam! A-negativna! Ej?! Ja sam!

- Šta ti je? Da li si me čuo?! Jesi li čuo?! Crveni su blokirali čitav etar! Ja nisam poludeo!

Čitav svet! Mi smo jedini ispod zemlje, idioti!

Sad ću poslati u kurac ove ometače! Kaži Mlinaru... Kaži mu... Da sam ja...

- Čekaj! Čuješ li me? Stani, Arteme, ne treba... Sačekaj!

- Ja ne mogu! Ne mogu da čekam! Ovde su crveni... Crveni su oko nas. Sad će napad. Sad će nas oduvati. Ali mi ćemo uspjeti da pošaljemo ometače u tri...

- Ne! Neće nas oduvati! Mi možemo... Da se dogovorimo! Ništa ne diraj!

Mitraljez je ponovo imao epi-napad i još je grunulo unutar zgrade: i sa prvog sprata su pucali.

- Sa kim?! Sa crvenima?! Dogovorićete se?!

- To nisu crveni! Nisu crveni, Arteme!

Prasnulo je jako i snažno kroz prozor. Još jednom. Đavolski bučno je zaškripalo, kao čelična zavesa koja se podizala s jedne strane horizonta na drugu. Umorni čelik zastenja poput trube. I bez žurbe, veličanstveno - skotrlja se kao pokošen jarbol, duž zgrade, duž skoro čitave teritorije; zatresla se zemlja.

- Kasno! Već su svi ovde! Sve u pizdu materinu!

- Ne! Ne smeju da se unište! Ja znam! Mi znamo za ometače! To nije ono... Ono što ti misliš! Ja ove mogu da zaustavim! Zaustaviću ih! Neće biti napada! Samo me sačekaj, Arteme! Sačekaj! Sve ću objasniti!

Ponovo je zasvetlelo, zastenjalo.

- Ko je to?! Govori! Zbog čega?! - Artem skide slušalice, proviri kroz prozor.

Sa ograde je visio sivi čovek, raspet na kuki, hteo je da se odveže, ali je u rukama izgubio

svu snagu. Bager je zapištao i ponovo zamahnuo.

- Prekini vatru! Zaustavite! Napad! Orden! Mlinar! - pištao je Letjaga-komarac nekom sa strane. - Arteme! Arteme! Oni će sačekati! I ti sačekaj! Ja već stižem! Da li čuješ?! Arteme!

Mitraljez se umiri. Odstupili su sivi ili je to snajper tražio Ljohu?

Bamm! I još jedan baobab oslobodi cementno korenje iz osušene zemlje, a vrhom zapara oblake i poče s mukom, nehotično da se naginje.

Mi imamo istu krv? Istu, Letjaga? Ako nisam s tobom, onda sa kim?!

- Stoj! Stoooooj!!! - Artem do pojasa izađe napolje da bi Savelij mogao da ga primeti.

Bager se zamisli. A električni stub, ionako već odsečen, poče pored prozora da se s mukom spušta na zemlju. Artem izdahnu crni dim i poverova u ono što rekoše slušalice. Nije mogao da ne poveruje.

- Čekam! Čekam, Letjaga!

* * *

- Koliko imate godina? - upita Mihail Artema.

Igor, koji je nižeg rasta, beše prefinjen. Mihail - malo grublje izvajan, nemarnije; i sporiji zbog težine. Napokon Artem poče da ih razlikuje.

- Dvadeset šest - reče Artem. - Napunio u martu.

- Ovan u horoskopu? - iz nekog razloga se zainteresova Igor.

- Nemam pojma. Trideset prvog. Još dan i rodio bih se prvog aprila. Na Dan šale. Trebalo je da se strpim i sačekam, verovatno.

- Ovan. Tvrdoglav.

- Dvadeset - šeeeeest? - Mihail podiže crne obrve. - E, sranje, nikad ti ne bih dao toliko.

- A koliko bi mi dao?

- Ne znam. Četiri banke?

- Baš ti hvala, smradu.

- Ne slušaj kretene - Arsenij povuče dlaku iz brade - sve što je više od dvadeset, njima je odmah četrdeset.

- A koliko vi imate?

- Ja sedamnaest.

- Ja devetnaest.

- Čudno - kratko razmislivši primeti Artem. - Još nemate ni dvadeset, a obojica ste se rodili gore, na površini.

* * *

Da li se Artem iznenadio kada se on zaustavio kod kapije? Iznenadio se.

Onaj isti blindirani terenac, koji ga je bičevao olovom i ganjao po Tverskoj. Isti taj. Otvoriše se teška vrata, Letjaga iskoči u prašinu, bez maske.

- Sam ću! Pusti me.

Terenac se zatvori, krenu u rikverc, nazad na Auto-put entuzijasta, ka vetrenjačama.

Artem pogleda po sobama, zatim samo malo otvori vrata Letjagi. Ovaj protrese glavom, nadu obraze, zaškilji očima u Artema. Zagrlio ga je.

- Izgledaš loše do kurca, brate.

- To ti je rad na otvorenom vazduhu.

- Hm-da. Poslići. Naradio si se.

- Ja?!

- Matori ti drvi. Hajde do tog radija.

Artem sprovede gosta unutra. U hodniku su čekali - Arsenij i sinovi. Ljoha je s krova posmatrao drveće, Savelij se sklopčao u bageru kako ga snajperi ne bi pronašli. Sivi ljudi su obećali primirje, a nisu rekli svoje uslove. To zabrinjava.

- Ko su ovi? - Letjaga sumnjičavo klimnu na novopridošle.

- Ljudi. To su ti ljudi, brate. Živi ljudi iz drugog grada. Iz Muroma. Došli su da nas spasu.

- Iz Muroma? - upita Letjaga Arsenija. - To je negde na severu?

- Od Moskve - na istoku - odgovori ovaj.

- A od koga ćeš nas spasiti, oče? - upita Letjaga. - Od crnog đavola?

- Takve kao ti moram od samog sebe - nasmeši mu se Arsenij.

- I gde je tvoj Mlinar? - Artem pored telegrafiste uđe u nadzornu sobu. - Meni zuji u...

Samo na sekundu okrenu leđa Letjagi.

Zapišta užurbano.

Okrenu se - na zvuk pištanja, na hladnoću koju oseti po leđima, na krkljanje - novopridošlice ležase raskomadane po podu, sva trojica. I Letjaga među njima kao ždral, dokrajči ih u glavu, odozgo nadole.

Ugleda Artema i baci „puškomitraljez” na pod. Podiže ruke.

Samo pola minuta - a on je ubio troje ljudi.

- Ti... Šta si to... Zašto...

Automat se nišanom zakačio za skafander, ruke su se tresle, ali Letjaga beše strpljiv čovek - sačekao je da Artem smireno nacilja u njega.

- Ljudi... Iz Muroma... Došli su kod nas! Ti si kreten!

- Mirno. Mirno, Arteme. Nemoj.

- Smradu! Prodao si se! Da li si se prodao?!

- Slušaj me. Smiri se. Dosta. Dosta.

- Šta dosta?! Šta?! Zašto si ih ubio?!

Arsenij i Igor su se još osmehivali. Na čelu rupa, a usne se osmehuju. Mihail je bio ozbiljan. Čitav pod je bio preliven i lepljiv: nigde se nije moglo stati.

- To su špijuni. Imamo naređenje, Arteme.

- Kakvo?! Ko?! Od koga?!

- Naređenje. O demaskiranju. To jest o suzbijanju demaskiranja. Mlinar... On će ti objasniti.

- Na kolena! Ruke iza glave! Da ih vidim! Puzi! U kontrolnu sobu! Ovamo! Hajde! Gde je tvoj Mlinar?! Gde je on?!

- Daj... Evo, evo. U redu. Ništa ne diram. Odmah... Biću spreman. Dobro. Ne uzbuđuj se. Ja te razumem. Druže pukovniče?

- Slušalice na sto. I odmakni se. U ugao stani.

- Arteme? - zašuštalo je u zvučniku. - Arteme, da li si tamo?

- Šta je ovo?! Šta je sve ovo?! Govori, šta je! Brojim do tri, jel' ti jasno?! Ti si stari... Šta se ovde događa?! Zašto je ovaj poklopac iznad Moskve?! Zašto kriju svet od nas?! Zašto si me lagao?! Zašto?! Ti si ološ... Stari... Smrdljivi... Zašto si me sve ovo vreme lagao?!

- To nije poklopac, Arteme - Mlinar proguta. - To nije poklopac! To je štit!

- Štit?!

- To je štit, Arteme. Ne kriju ovi ometači svet od Moskve. Oni kriju Moskvu od čitavog sveta.

- Zašto?! Šta se uopšte...

- Rat nije završen, Arteme. Nismo samo mi preživeli. I naši neprijatelji su isto. Amerika. Evropa. Zapad. Sačuvali su skladišta oružja i municije. I oni nas neće dokrajčiti - samo zbog

toga! - što su ubeđeni da smo svi umrli, da ovde više nema ničeg! Da je sve uništeno. Ako se desi demaskiranje... Na bilo koji način... Putem radija ili ako prodru... Ako nekako pronjuškaju i saznaju, a oni to hoće! Onda će od nas ostati samo prah i pepeo. Od svih. Čuješ li me?! Ne treba ometače dirati! Ne smeš da ih diraš!

- Rat se završio pre sto godina!

- Nikad se on nije završio, Arteme. Nikad.

GLAVA 17
SVE JE TAČNO

U zadnjem retrovizoru ostade: napušten radio-centar, deset očuvanih tornjeva, bager sa podignutom rukom, koja nije zadala udarac, sudbonosna krivina s Auto-puta entuzijasta na obilaznicu, šest blindiranih kamiona sa rogatim branicama i mitraljezima na krovovima, špalir ljudi bez obeležja i red propelera, koje je pokretao svež vetar. Mnogo toga je sad ostalo pozadi, a nekako se smestilo u prašnjavi kvadratić. Činilo se ogromno, a ispalo je malo. Nisu ušli samo Arsenij i njegova dva sina.

- A šta s njima? - upita Artem. - Kad bi ih barem sahranili.

- Srediće to bez tebe - reče Letjaga. - I posle mene, i posle tebe. Prošli smo. Opusti se.

Pseća jama se nije videla u retrovizoru.

Savelij i Ljoha su sedeli pored, na prostranom zadnjem sedištu. Kada je Artem ugovarao svoju bezbednost, i za njih je dogovorio. Savelijev japanac je prašio pozadi, privezan za terenac, zarobljen. Odbio je da ga ostavi.

- Sumnjivi tipovi - priključio se Savelij. - Čim sam ih video na putu, odmah sam to pomislio.

- Oni su iz Muroma ovamo došli pešice - reče Artem. - Imaju tamo lep manastir, tako kažu. Belo-plave boje.

- Oni kažu da su iz Muroma i kažu da su stigli pešice - ispravi ga Letjaga. - Možda ih je helikopter iskrcao deset kilometara dalje. Dali im mapu za snalaženje i pokret. Sve vreme neko pokušava da se probije. Samo se uvlače, gadovi.

- A oni su me pozvali na voki-toki... - glasno je razmišljao Artem. - Kada si ti pozivao. Zašto su to...?

- Ne znam - reče Letjaga. - Ali imam jasno naređenje.

- A meni je, inače, odmah sinulo u tintari - Savelij se uključi u razgovor. - Eto ja, čim sam čuo engleski u prijemniku, odmah mi je: opalac! Gle, Jenkiji nisu riknuli! Mi znači ovde mislimo da su ih opeglali do kraja, a oni lepo pevaju na sav glas. I sve se mislim: a š'a sad? Baš nam ne daju mira! Oni su samo i razmišljali o tome da nas upropaste! Da nas kolonizuju! Ti Rotšildi, cela ta svetska pederska internacionala. I odmah sam pomislio, bogami - a da nas možda oni to ne vuku po metrou za nos po govnama?

Ljoha coknu bezubim ustima; na šta je mislio? Da li mu nedostaje kuća?

- A-ha - iza volana progunda Nigmatulin - malo sutra. Baš će se oni baktati. Oni će nas odmah zasuti raketama, čim nanjuše nešto. A čime da ih presrećemo? Ništa nije ostalo.

- Ne, pa sad je sve jasno. Kako ste vi objasnili, meni se sve složilo u glavi! - vrisnu Savelij. - Sve je došlo na svoje. Ti ometači. A ja se eto vozim, bez veze, i razmišljam: pa kako? Zbog čega? To što mi je Artemij tamo nabacio: Crvena linija, lažu ljude, zaključali pod zemlju - pa to je buncanje. Stvarno izvini, brate. Ima li to ikakvog smisla? Vozim se i razmišljam: dobar si ti momak, ali lupaš gluposti. Srce kaže: sranje. To je nemoguće. Da naši tako naše iz čistog mira. A kada ste vi objasnili, a srce kaže: opa. U centar. Osećao sam ja, jebote, da je sve previše glatko. Da nas toliko godina ne diraju. Da su svi preživeli tako veseli. Sad je sve jasno, šta i kako. A, Arteme?

- Da.

Prošli su MKAD: jednom udesno u potpuni zastoj, druga nalevo - ali svi isto tuda idu, a oni moraju nazad u Moskvu, da požive koliko je još kome ostalo.

Terenac beše dobar: kožna sedišta, zaštita debela kao prst, još neka oprema. Motor je

prijatno brundao, Nigmatulin je vozio čvrsto, leševi su promicali takvom brzinom, kao kadrovi filma, kao samo jedan čovek.

- Dobar auto - reče Artem. - Nisam znao da kod nas ima ovakvih.

- Sada evo ima.

Artem zagriže obraz - umesto da sve ostalo pita Letjagu. Hteo je nasamo. Na kraju ipak nije izdržao.

- A ja sam već viđao ovaj auto. Na Ohotnom rjadu.

- Znam sve.

- Mislio sam da ću ostati da ležim tamo.

- Ali vidiš - nisi ostao.

- Zašto?

- Prepoznali smo te. Naš si. Kako na svoga?

- A da me niste prepoznali? Da sam imao gas-masku.

- Onda bi... Nije zajebancija tumarati sa radio-stanicom. Ometači ne mogu da prekinu ceo signal. Prijemne sve gase, ali prenosne ne uvek. Mora da se radi ručno.

- A kako tražite?

- Tražimo - Letjaga trupnu po uređajima. - Imamo pelengator. Odličan uređaj.

Savelij se trgnu: nešto nejasno ostalo je na njegovoj duši.

- A š'o da ne kažemo to ljudima? Ne bi bilo ovakvih gluposti... Kako smo mi sve smandrljali.

- Da ne bude panike - reče Letjaga. - A posle... Ko ima rođake tamo, ko vamo... Moskva je to. Počeće da se šire. I onda - pravo demaskiranje. Čak ni u Ordenu ne znaju svi.

- Ne svi - klimnu Artem.

- Možda ni ja nemam rođake - odazva se Savelij. - Ali kad je to tema! Još da se za te gnjide sami namažemo vazelinom?

Nigmatulin za volanom ga je nerazgovetno podržao.

- Ne ljuti se na starog - okrete se Letjaga sa prednjeg sedišta prema Artemu. - On ne govori. I sam sam čuo za to tek pre godinu dana. Verovatno se pripremao.

- Verovatno.

- Ispravno si učinio, brale - reče Letjaga. - Što si krenuo s nama.

Tako je. Sve će biti dobro.

- I vi ovako čitavu Moskvu čuvate? - upita Artem. - Sve pelengirate?

- Mi. Mi, Orden. Mi čuvamo, a ne vi. Mi pelengiramo.

- A ja eto svaki dan gore na vrh... Na četrdeset peti sprat... Svakog dana seansa. I šta?

- Šta?

- Šta, niste me čuli?

- I čuli i videli.

- Ali ja sam vas de-mas-ki-rao! Nas! Sve!

Letjaga pogleda Nigmatulina. Zatim se okrete prema Artemu. Oči su mu škiljile.

- Mlinar je rekao - da tebe ne diramo.

- Zašto?

- Pa ti si kao... Mlađi brat. Neprijatno je.

- Stani - odgovori Artem. - Muka mi je.

Nigmatulin oslušnu. Dade Artemu da se izmigolji spolja. Ostadoše na ivici: osmuđena votka s uništenim zubima, čitav svet živ i brbljiv, i negde na njemu stoji snežnobela tvrđava sa svetloplavim kupolama. Očigledno ne treba da nosi to sa sobom kući, u metro.

Sada bi mogao da odspava.

- Jesi li se ozračio malo? - sumnjičavo ga upita Letjaga, pospanog.

- Potkačilo me je - reče Artem.

* * *

Otvorio je oči, a već beše Moskva. Vozili su se po obali. Padalo je več.

Prošao je samo jedan dan. Ima takvih dana.

Nije Artem prepoznao grad kroz prozor. Beše to ista Moskva, kao tog jutra. A eto stavili su mu nove oči.

Beše mu čudno. Čudno i glupo.

Sve unaokolo postade nerealno: napuštene zgrade behu dekoracija, napušteni dvorci - laž, mrtvaci u automobilima - lutke iz izloga. Ranije je gledao u magičnu cev i video u njoj predivnu i tužnu iluziju; đavo ju je raspršio, a u ruke mu je pao obojeni karton i raznobojni staklići. A kako da maštaš o kartonskoj kutiji?

Trudio se da ponovo zavoli Moskvu i da čezne za njom, ali nije mogao. Ona je samo laž i prevara. Ona je prazna maketa i stradali ljudi u njoj samo su ljudi od papira, i njihova tuga je sastavljena od papirmašea. Sve je namešteno tako za publiku: kao za podzemnu, a u stvari za prekookeansku.

To je stvarno otkriće. Zaista veliko: čitavu zemlju je ipak otkrio, sve kontinente odjednom. I beskorisno, pošto za tri sedmice neće moći ništa da uradi s takvim saznanjem. Ko zna da li su i tri nedelje preostale? Zračenje se akumulira, i koliko se on tamo još nahvatao radijacije? Možda dve, a ne tri.

Prošli su uz reku, pored Kremlja.

Kremlj je stajao čitav, a takođe se pravio uništenim.

Setio se kako su na Silerovoj nadzornici za svaki slučaj mrtvim ljudima razbijali glave armaturom, da ih ne bi sahranili žive. Veruj, ali proveravaj.

Da li je Mlinar u pravu? Da li je to vredno toga?

Lažu ljude, tačno, ali to je radi njihovog spasenja. Jelda?

Da li može s ovim nekako da se živi? Makar i dve nedelje? Pitaćemo Mlinara.

* * *

Na Borovickoj su svi prošli dekontaminaciju. Ljohu i Savelija odvedoše nekud, obećali su da ih neće povrediti. Letjaga je poveo Artema kroz mračne prelaze, na Arbatsku, kod Mlinara. Artem nije pričao: kao da su mu zapečatili usta. Letjaga je s mukom zviždukao neku melodiju.

- Šta se desilo tamo u Rajhu? Kako si se izvukao? - on ipak upita kada je pesma stigla do trećeg stiha.

- Mrak - reče Artem. - Mislio sam, umreću. Ono pismo su mi uzeli. Ditmar.

- Znamo.

- Vidiš - našali se Artem, ne gledajući Letjagu. - Vi sve znate. Samo ja, po običaju, jebeno ne znam ništa.

- Izvini, burazeru - zamoli ovaj. - Ja sam stvarno hteo da te izbavim odande. Ali je počeo signal za opasnost. S crvenima, sa Rajhom.

- Tako sam i pomislio - klimnu Artem.

- Rekao sam starcu. On je rekao da ćemo se snaći. Ne ljuti se na njega.

- A i ne ljutim se.

- Sad se sve odlučuje. Fali ljudi. Ja sam te ovamo dovukao, a prelazim odmah na drugu temu. Kod crvenih je počela glad. Istrulile su im sve pečurke. Narod ruši kordone. Njima je ovaj rat poslednji način da umire gladne. Možda se prebaci na Hanzu. I na sve generalno. Moraju da ih

zadrže. A osim nas, nema ko. Približava se poslednji i odlučni rat.

- Vidiš li, pečurke... Kako su ispale neophodne - reče Artem.

- Jeste - Letjaga se složio, još je zazviždao.

- Šta je s Mlinarom?

- Rečeno nam je da te dovedemo čitavog i netaknutog, i da ti ispunjavamo sve prohteve - odgovori Letjaga.

- Jasno.

- Ja sam mali čovek. Ja, burazeru, neću sam da zabadam nos tamo gde ne treba. Smatram da svako treba da gleda svoja posla. A u tuđa da se ne meša. Ko sam ja da odlučujem? Da li me razumeš?

Artem ga konačno pogleda. Pažljivo, kako bi zaista razumeo.

- Nisi ti baš tako mali - reče on.

* * *

- Arteme! - pukovnik ustade sa svog stola i krenu mu u susret.

Artem je nemo stajao: sav njegov pripremljen govor ukiselio se poput svinjskog mleka, on ga smota u klupko i ispljnu još pre nego što je ušao u kabinet, ali na jeziku svejedno ostade ukus gorke surutke.

- Slušaj me - reče mu Mlinar.

Artem je slušao. I šarao pogledom po kabinetu. Sto, pretrpan papirima. Karte na zidovima, ima li tamo ometača? Linije odbrane Moskve? Na zidu spisak klinaca, ubijenih, kada su crveni napali bunker. Kuda odoše njihove duše - Desetog, Ulmana, cele ekipe? Možda su baš na tom papiru, mirišu na alkohol iz polupraznog čokanjčeta. Pijani ko majka, sigurno, od pedeset grama na oba voda: duši ionako ne treba mnogo.

- Mi ćemo ovu stvar prekinuti - izreče Mlinar. - Hoću da se dogovorimo. Ja sam kriv. Nisam te upozorio.

- To stvarno nisu crveni? - upita Artem - U kamionima? U radio-centru?

- Ne.

- Ali nisu ni naši? Pa nisam valjda naše ubijao?

- Ne, Arteme?

- Ko je to? Čiji su to bili ljudi?

Mlinar se dvoumio: pomisli, da li je momku potrebno da zna istinu? I šta će on s njom uraditi?

- Ozračio si se izgleda? - on priđe bliže Artemu, ali zaustavi se tako da sebi ne zagradi svetlo.

- Čiji su ono bili vojnici?

- Hanza. To su ljudi sa Hanze.

- Hanza? A vetrenjače... Ko je izgradio vetrenjače? Slušao sam o političkim zarobljenicima, koje je Crvena linija upućivala... Slala... S Bulevara Rokosovskog... S Lubjanke... Na gradilište.

- Arteme - pukovnik jednom rukom kliknu upaljačem, zapali cigaretu.

- Hoćeš?

- Da.

Poslužio se. Zapalio. Udahnuo je punim plućima. Jedva da je osetio oštrinu. Starijeg počinu nije prekidao, nije mu pomagao.

- Arteme. Ja razumem da ti neće biti lako da poveruješ u sve. Sad. Ali sam razmisli, da li bi Crvena linija nešto gradila za Hanzu? Za svog zakletog neprijatelja?

- Ne.

- Tako je. Ne bi. Sve su sami uradili. Imaju dovoljno... I radnika, i tehnike.

- A tela u jami... Tamo je iskopana jama. Puna do vrha. Onda ko je to?

Mlinar je klimnuo: znao je za jamu. A da li je znao za pse?

- Špijuni. Diverzanti. Potencijalni špijuni i potencijalni diverzanti.

- Ovo je Hanza od nas, od svih... Od svih... Sve ove godine? Skrivala? Sklonila, izbrisala!

Čitavu zemlju?

- Da bi spasla Moskvu.

- A zašto oni... Zašto Zapad, Amerikanci... Zašto ne bombarduju druge gradove? Eto, sam sam slušao! Piter! Vladik! Jekaterinburg?! Sve postoji. Sve je tamo. Brbljaju nešto... Spokojno. Na ruskom! Sve postoji! Država postoji! Samo nas nema? Kako stoje stvari tamo s ratom? Da li traje?

- Tamo... A šta ti znaš o „tamo“? Pola sata si odslušao etar. Sve je to radio-igra, Arteme. Otkud ti znaš gde su naši, a gde najamnici? Gde su njihovi diverzanti? Šta je uopšte naše, osim metroa? Ništa! Samo nam je metro ostao! Gde tamo ima života? Rasporedili specijalce, kao paukove u paučini. „Ovde Vladivostok, haj'te kod nas. Ovde Peterburg, dođite ovamo!“ A ko im dođe iz sela, oni ih na licu mesta. U čelenku. Nema nikakve Rusije! Sve ono čega smo se bojali dogodilo se. Izbombardovali su, uništili, oteli. Ako mi ovde ne istrajemo. Ako im damo do znanja da smo preživeli. Onda smo mi sledeći. Samo jedno može da nas spase, Arteme. Da se pravimo mrtvi. I da skupljamo snagu. Da se vratimo.

- A šta ako prema nama prosto idu? Naši? Isto, iz sela? Ne diverzanti, već naši? Ljudi? Rusi? Pravi?!

- Rat je, Arteme. Nema mogućnosti da se sa svima objašnjavaš. Neprijatelji i tačka.

- A ako oni ne krenu s istoka, već sa zapada?

- Svi osnovni pravci su sakriveni.

- A ometači?

- Ovo nije jedina stanica...

- Znači ja svejedno... Ništa ne bih postigao?

- Ne bi uspeo, Arteme. Dobro je što te je Letjaga odatle izvukao. Da si srušio još samo jedan toranj, više ne bih mogao da se dogovorim s njima. Inače, oni su imali naređenje da ne uzimaju zarobljenike.

Artem uvuče dim, uhvati reči koje su se razmylele i postroji ih u red.

- Pa vi ste me pratili? Kada sam se popeo na „Trikolor“? Na soliter?

Pukovnik mrdnu ustima: Letjaga se izbrbljao.

- Znali smo.

- Zašto me niste učukali?

- Zato što. Ti si - naš. Iako sam ja... Zato što sam ti tamo rekao.

- A vi - kada ste vi saznali? Kako?

- Ispričali su mi. Pre nekog vremena.

Artem zastade. Sede na pod, leđima prema zidu: nije bilo stolice. Sada je Mlinar na svojim kolicima čak bio viši. Inače je generalno trebalo da bude viši od Artema. Pre je bio viši, dok je imao noge umesto točkova.

- Znate, Svjatoslave Konstantinoviču... U našem poslednjem razgovoru. Tada ste mi veoma uverljivo dokazali da sam šizoidan.

- To sam učinio da bih te sačuvao. Da ne bi učinio... Sve, što si učinio.

- A zašto niste mogli jednostavno da mi objasnite? Ili sam ipak šizoid? A?

- Arteme.

- Vi mi recite. Da li sam šizoid ili nisam? Kažite prosto.

- Slušaj. Tvoja priča sa crnima. Ta tvoja samouverenost da si ti mogao da spaseš svet. Da su te oni izabrali. Da će zbog tebe čovečanstvo stradati. Kako da ti kažem... Kako da ti tako nešto samo kažem?

Čitava ta njegova priča sa crnima. Čitava ta njegova priča. Čitava.

- To ništa nije imalo veze, jelda? To, što smo ih raketama... To nije ništa izmenilo, zar ne? Mi ionako nikada nismo bili ovde, u Moskvi, poslednji ljudi na zemlji. A crni nisu nikada bili naša jedina nada. Ja ih nisam spasao zato što... zato što nisam - a ništa strašno se i nije dogodilo. Sve je ostalo po starom. A da sam ih spasao - pa, imali bismo koga da pokazujemo u zoološkom vrtu. Da li ono tamo jesu ili nisu anđeli - baš me boli kurac. Nije čudo, nego prosto kuriozitet. Meni je smešno. Smešno mi je kakav sam glupavi kuronja, zar ne, Svjatoslave Konstantinoviču?

- Ne.

- Smešno-o-o - prigovori Artem.

Teško je bilo da se peva, teško da se izgovaraju glasovi: kao da mu je smetala gušavost.

- Ja sam pokušao da ti objasnim. Lepo sam ti govorio da se previše baviš njima. A nisam imao pravo da ti razotkrijem štit, uzevši u obzir tvoje stanje.

- Moje stanje - ponovi Artem. - Da. Zaista šizoid. Prvo sam mislio da spašavam svet, a onda sam mislio da sam ga uništio. Manija veličine.

- Ti samo nisi bio dovoljno informisan. Morao si dodatno da se dosećaš i izmišljaš. A eto ja sad razgovaram s tobom i uviđam da ti potpuno trezveno razmišljaš. To nije tvoja krivica.

A čija je? Artem pogleda u ugljenisani kraj cigarete, kao u puščanu cev. Ličila je na džepni motani pakao - pritom i prenosiv.

- Mnogo toga sam morao da domišljam i izmišljam - potvrdi on.

- Ako slučajno misliš da mi to nije teško palo...

- Ne mislim. Ja sam jednostavno bio kreten. Ja ne znam zbog čega sam se tako poneo? Mislio sam, Anja, nekad... Mislio sam, na vas... Decu... Očuha. Gore na površini. Da živimo... U gradu. Zajedno. U zgradama. Mislio sam. Zamišljao. Pa čak i u tom manastiru... Svi zajedno. Ili da otputujemo... Železnicom. Da vidimo državu, zemlju. To su bili snovi. Da je svet opstao, tako sam razmišljao. Eto, ja bih tada... A svi su znali. Mislite li da ljude treba lagati? Zašto im ne reći? Neka sami odluče, ko šta želi... Ako hoće da idu - neka idu!

- Opet počinješ kao luđak... - namršti se Mlinar. - Napustiće oni Moskvu. I šta onda? Tamo će ih u jednom potezu pokositi za sekundu! Sve! Mi smo zasad zajedno. Metro je naša tvrđava. Tvrđava koju su opkolili neprijatelji. Svi smo mi - ne samo Orden već svi ljudi - garnizon. I nećemo biti zauvek ovde. Skupljamo snagu za udarac. Za kontru. Jel' jasno? Izaći ćemo odavde da otmemo ono što je naše! Mi moramo da se borimo za svoju zemlju! Jel' ti jasno ili nije?! A tebe tamo niko ne čeka!

- Mene ni ovde niko ne čeka!

- Nije tačno. Nisam te zvao ovde da kukamo. I nisam te gurao odavde zbog toga.

- Već zbog čega?

Mlinar otkotrlja kolica do svog stola-bunkera, privuče fioku ka sebi, pročeprka po njoj, mršteći se izvuče nešto.

- Evo ga.

Doveze se do Artema, pruži mu stisnutu pesnicu. Polako je otvorio. Ne teatralno, već doslovno se boreći sam sa sobom. Na dlanu je bila pločica. S jedne strane je bilo ugravirano „Ako ne mi, onda ko?“. Artem je uze. Obliza suve usne, prevrnu je. „Crni Artem“: mama mu je dala ime, prezime je sam smislio. Njegova pločica. Ona ista, koji mu je Mlinar oduzeo pre godinu dana.

- Uzmi.

- Šta je... Ovo?

- Hoću da se vratiš, Arteme. Razmislio sam o svemu i hoću da se vratiš u Orden.

Artem je otupelo zagledao svoje prezime: besmisleno, više mu ništa nije značilo. Ono je bilo nekad - pokajanje, usplamteli krst, podsećanje na samog sebe. A šta je sad? Nije njegova krivica, idemo dalje. Pogladio je prstom crna urezana slova. U ušima mu je dobovalo.

- Zbog čega? Zbog čega sam demaskirao Moskvu?

- Ja te ne dam njima - odgovori Mlinar. - Ti si naš čovek. Primiriće se oni.

Artem je završio cigaretu: stao je tu gde je žar opržio prste.

- A šta ću vam ja?

- Sada su nam potrebni svi na broju. Moramo da zaustavimo crvene. Po svaku cenu. Da se obračunamo sa fašistima. Poslednja je šansa da zaustavimo rat, Arteme. Inače ovde neće biti nikakvih radio-signalata, ne zbog ometača... Već zbog nas samih. Sami ćemo uraditi sav posao za Zapad. Neće stići da se čudom načude. Shvataš?

- Shvatam.

- I onda! Da li si s nama ili ne? Ja bih te tu i tamo zakrpio i - pravac stroj!

- A šta je s mojim ljudima? Savelij, Ljoha. Šta ćete s njima?

- Imaće obuku. Pošto si im odao državnu tajnu.

- Za Orden?

- Za Orden. Kako sam razumeo, vas trojica ste sami preuzeli radio-centralu. Dobra preporuka.

To je sve? Pređe rukom preko temena; Sašenjka ga je obrijala.

- Ozračio si se - reče Mlinar potvrdno. - Hajde da te stavimo malo u bolnicu. Lezi, neka ispitaju šta i kako. A posle...

- Svjatoslave Konstantinoviču. Dozvolite da vas upitam. A šta je bilo u koverti?

- U koverti?

- U koverti koju je trebalo da predamo u Rajhu.

- A - Mlinar se namršti, prisećajući se. - Ultimatum. Ultimatum od Ordena. Zahtev za momentalni prekid operacije i uklanjanje snaga.

- I to je sve?

Pukovnik se okrete u mestu. Cigareta koja se dimila među njegovim zubima opisa krug, napravi dimnu zavesu. Procedi:

- Ultimatum od Ordena i Hanze. Naš za njih. Zajednički. Tačka. Čekaju te, Arteme.

Artem raširi petlju, provuče glavu kroz omču, spusti pločicu i sakri je pod košulju.

- Hvala na poverenju.

Sam je razmišljao - a zašto nisu njega ubili u bunkeru? Da li je Letjaga kriv? Da su tada Artema prečrtali crvenom linijom, da li bi to bilo bolje za njega, ili gore? Da li mu je bolje sad kad je saznao? Zbog čega on umire ozračen? Bio bi sa klincima evo ovde, u Mlinarovom kabinetu. Bio bi slovo na papiru, uvek pijan i uvek veseo.

- Još ćemo mi ratovati zajedno! - obeća pukovnik. - Samo, eto, ti...

- Ne treba ja nigde da legnem. Ionako sve znam o sebi. Danas je momcima nešto zakazano?

- Šta je zakazano?

- Letjaga je rekao. Operacija. Protiv crvenih. Nema dovoljno ljudi, rekao je.

Mlinar odmahnu glavom.

- Ti jedva stojiš, Arteme! Šta je tebi? Idi, odmori se, tamo s čovekom... Popričaj.

- Ja idem s njima. U koliko?

- Zbog čega? Kuda? - Mlinar baci opušak na pod. - Zašto ne sediš mirno?
- Imam želju da učinim nešto - reče Artem, ispustivši reč „napokon”. - Ne da upropastim, već da napokon nešto razumno učinim.

* * *

- Liči na sobu za posete.
- Ako hoćeš da prošetamo.
- Hoću.

Ona gurnu vrata, izađe prva, Artem za njom.

Arbatska beše kao carske palate, kao Rusija iz snova: raskošna, zlatno-bela i beskrajna. Tu je vladalo pravilo: gde god da pođeš - dođeš u centar.

- Šta se desilo s tobom?
- Ništa. Ozračio sam se. Ako misliš na frizuru.
- Generalno mislim.
- Generalno? Generalno... A jesi li ti znala? Za radio?
- Ne.
- On ti nikada pre nije pričao?
- Ne, Arteme. On mi nikad pre nije ništa rekao o tome.
- Razumem. Tako znači. Nemam šta da dodam.
- Nemaš šta da dodaš?
- A šta još tu ima da se kaže? Našao sam ono što sam tražio. I to je to.

Ljudi su se osvrtnali za njima. Za njom. Svi ti fosili iz generalštaba, papirni vojnici s Arbatske šuštali su i krčkali svojim okamenjenim delovima, čitavim torzom su se okretali, ako tamnorumeni naborani vratovi nisu mogli da se obrnu. Ona je zaista bila lepa, Anja. Visoka, lagana, nadmena. Dečačka frizura. Obrve vesto istaknute. Uzdignute visoko. I pritom je, neočekivano, bila u haljini.

- Znači, sada ćeš se vratiti?

To je izrekla ravnim tonom, kao da je ista iznutra i spolja. Kao da joj je lice od porcelana, a na leđima ključ za navijanje.

Artema obli znoj.

Postoje neke stvari kojih naučiš da se ne bojiš. A, eto, na ovakve razgovore on i dalje nije imun. Koračao je i u sebi brojao neme korake, a brojčanik je istovremeno pokazivao nespretnost, kukavičluk i nezadovoljstvo.

- Tvoj otac, eto, nudi. Vratio mi je nazad pločicu.
- Ja o nama pričam.
- Pa... Ako prihvatim njegov predlog... A prihvatio sam ga. Onda... Neću imati gde... Neću valjda na VDNH. Biću ovde. U kasarni. Danas je neka operacija, šalju me. I...

- Čemu sve to. Dosta je.
- Slušaj. Ja ne... Ne vidim. Kako. Kako bismo mi ponovo.
- Ja hoću da se vratiš.

Ona sve govori tako - smireno, ubedljivo, tiho. Lice joj je smireno. Dvoje ljudi nema gde da porazgovara na Arbatskoj stanici. Među nepoznatim ljudima je bolje, nego kroz šator kod svojih. Gužva prigušuje signal, u gužvi može da se iskreno popriča.

- Nije nam uspelo, Anja. Tebi i meni nije uspelo.
- Nije nam uspelo. Pa šta?
- To je to.
- To je to? Ti si se predao?

- Ne. Ne radi se o tome.

- Znači ti nisi ni hteo? Ti si jednostavno pobjegao? Iskoristio si bezvezan povod i pobjegao.

- Ja...

- Ja ti govorim: potreban si mi. Potreban si mi, Arteme. Shvataš li koliko mi je teško da to kažem? Meni? Koliko mi je snage potrebno da ovo kažem?

- To se ne može popraviti.

- Šta ne može da se popravi?

- Moja i tvoja priča. U njoj se sve pogrešno odigralo. Tako da je... Gotovo. Previše je grešaka.

- I ti prosto hvataš maglu. Previše je grešaka, dobro, odoh ja. Jel' tako?

- Nije tako.

- Tako je. A trebalo je, verovatno, da pomislim: a, pa dobro, ako on odlazi, divota. Izgleda da tu ništa ne može da se popravi. Jel' možda tako?

- Nije tako! Šta ti je... Ne pada mi na pamet da pričam o tome pred ljudima.

- Jel'? Pa sam si me izveo da prošetamo. To je tvoja strategija.

- Dosta.

- Ili možda ovako. Ja sam gordi i držim do sebe, što već znaš, i sama sam to rekla više puta. A ti si verovatno pomislio - ma neće se ona tu ponižavati ako je ja samo ostavim, bez pozdrava? Pa ona će se pre ubiti nego da dođe i razjašnjava zbog čega sam je ostavio.

- Nisam te ostavio!

- Pobjegao si.

- Anja. Šta ti je, stvarno, čemu sve ovo? Što si kao neka ženturača?

- Pa ti nisi žena, Anj. Ti si muškarac! Ti si mi brat po oružju! Ti si Letjaga sa sisama!

- Molim te.

- Reci. Reci mi: završili smo, Anja. U lice mi reci, dosta cmizdrenja. I objasni, zašto.

- Zato što s nama svejedno ništa neće biti. Zato što je sve bilo pogrešno.

- Zato si ti kao žena. Možeš li da budeš konkretniji? Šta je bilo pogrešno? Što je moj otac bio tvoj komandir? Što je bio protiv našeg braka? Što si imao komplekse? Što si više bio zaljubljen u njega, nego u mene? Što te je on smatrao ludim? Što si se sve vreme s njim poredio? Zato što je bio pravi heroj i spasitelj otadžbine? Što si prvo hteo da postaneš on? Što nisi mogao jednostavno da budeš sa mnom?

- Ućuti.

- Zašto? Pa ti ne možeš to sve naglas da izgovoriš. Hajde, ja ću umesto tebe. Neko mora.

- Zato što te ne volim. Zato što te više ne volim. Zato što - tačno, nisam znao, kako da ti to kažem.

- Zato što me se plašiš.

- Ne!

- Zato što se plašiš mog oca.

- Ma nosi se! Nosi se u kurac! I gotovo!

- Ljudi se osvrću zbog tebe. To je neumesno.

- Imam drugu.

- A, eto, šta si našao. Tražio si i pronašao. Pa lepo bi rekao. Anja, rekao bi, ja prosto nisam to tražio. Gore nije bilo nikog, a dole sam za nedelju dana to pronašao.

- Hajde. Vežbaj malo. Izvežbala si se na meni godinu dana. Pa nikad mi nisi verovala, ni meni, ni u mene. Kao i tvoj tata. On mi je isto govorio da sam pošizeo. Do dana današnjeg. Ista si on!

- Ja ličim na mamu.

- Ti ličiš na tatu.

Anja stade. Ljudi su se saplitali o njih, psovali ih, buljili u Anjinu figuru, zaboravljali na svoj bes i nastavljali da se komešaju. Veoma su bili zauzeti svojim poslovima u podzemlju, kao da ničeg, osim metroa, na svetu nije bilo.

- Hajde da popijemo koju.

- Ja bih... Ja bih da odspavam. Pre operacije.

- Potreban si mi. Tako da začepi i idemo.

I sam je već shvatio: mora. Mora baš pre te operacije. Pre toga kada će napokon uraditi nešto razumno. Njoj je potreban više nego bilo kome.

Pronašli su na prelazu neko skrovište, legli na pune vreće, navukli zavesicu. Kao da su ostali sami.

- Otkud ti ovde?

- On je poslao po mene. Zamolio je da mi se prenese da si me oslobodio. Odličan način za rastanak: javiti preko oca i dvojice naoružanih kretena.

- Nisam hteo tako...

- Ti si hrabar čovek, Arteme. Svaka čast.

- Ja sam govno, u redu, primio sam poruku. Ali šta je sad ovo?! Sada si se ti vratila svom idealnom tatici! A? Gotovo! Bravo! Zašto mi probijaš mozak?!

- Ti si svejedno kreten.

- Primito: govno i kreten.

- A nisi se zapitao zašto sam uopšte došla za tobom na VDNH? Šta sam pronašla u tebi, nisi se zapitao? Tamo je čitav Orden, čopor ovih kerova koji me je pratio u stopu, junak do junaka, svi su hteli da me pod repom onjuše, išle su im bale. Između ostalog, uključujući i tvog Hantera! Zašto ti?

- Pitao sam se.

- A ja, možda, nisam htela junaka! Nije mi bio potreban psihopata, ni muž koji čoveku odseče nožem glavu i pritom i ne trepne kada pokulja krv! Meni to ne treba! Nije mi potreban takav muž poput mog oca! Jel' ti jasno? Ja sam htela lepog, dobrog, normalnog! Čoveka! Takvog, poput tebe. Kakav si bio. Koji se iz sve snage trudi da ne ubija ljude. I da takvu decu s njim dobijem. Dobru.

- Takvi umiru u podzemlju.

- U podzemlju svi umiru. I šta onda? Da ne rađamo?

- Znači da ne rađamo.

- Kada si ti planirao da živiš? Sa mnom da živiš?

Pili su bez zdravica. Artem proguta veliki gutljaj. Prazan želudac je odmah sve upio. Zagrejao je krv, sve se zavrtelo.

- Ne mogu da živim, Anj. Ja više ne umem.

- A ko onda?

- Odabraće ti otac nekog. Nekog uglednog. A ne šiznutog.

- Koji si ti kreten? Da li me uopšte slušaš? Ili samo sebe? Koga će mi otac odabrati? On me je do trinaeste godine kupao! Do trinaeste! Shvataš li?! Ja sam od njega - od njega! - pobegla! Tebi! Da bih živela normalno! Da živim! A ti hoćeš da postaneš on! On, Hanter, ne znam više ko!

- Ja ne... Dođavola. Moram li ovo da slušam?

- A šta? Plašiš se da ne otupiš? Plašiš se da će doći po mene da me vodi?

- Ne. Da...

- Onda čuj ovo: šta se dogodilo s mojom mamom?

- Umrla je. Bila je bolesna. Ti si bila mala.
- Otrovala se od domaće votke. Pila je zato što ju je on tukao preko dana. Šta misliš o tome? A? Kako ti se dopada takav tata-junak?

- Anja.

- Idi kod njega u službu. Jel' ti tata oprostio?

- Ma on te obožava... Zar nije on...

- Ne. Samo je hteo mami dušu da uzme. Mene tatica čuva. Obožava, da. Sve kako kažem, tako bude. Samo još da mu sedim u krilu.

- Čekaj. On... Zašto je on... Kada sam bio u tom radio-centru... Kada je trebalo da me... Kada su se spremali za juriš... A ti... Gde si ti bila? Tada?

Anja popi naskap. Oči joj behu crvene, nikako da zaplaču, kao i Artemu. Na trepavice je stavila maškaru, odjednom on primeti. Anja. Trepavice.

- Ja sam mu tako i rekla: ako mu se nešto dogodi... Njemu to moram da spominjem s vremena na vreme.

Artem se osmehnu, hteo je da bude prezrivo, ali nije imao snage.

- Ej! Još!

- I meni.

- Evo zbog čega. Evo zašto.

- Za mamu! - Anja podiže čašu od brušenog stakla. - Za mamu, koja je pila pošto se udala za junaka. Tako da uzalud pričaš. Ja na nju ličim, a ne na njega, Arteme.

On u ukočenoj ruci pruži napred svoju čašu, udari mlitavo i bezlično staklom o staklo.

- Ona je bila iz Vladivostoka. Kada me je stavljala na spavanje, pričala mi je o plaži. O okeanu. Čim legnem, pravo na četuricu. Tako sam ja, znaš, umela da zažmurim kao da spavam, i da gledam kroz trepavice. A jel' tamo Vladivostok odgovorio?

- Odgovorio.

* * *

- Kako si, jesi li dobro, burazeru? Imaš li temperaturu? Nešto ti gore obrazi.

- Dobro sam.

- Siguran si da ponovo hoćeš da ideš gore na površinu?

- Siguran sam.

- Jesi li bio u lekarskoj ordinaciji?

- Bio sam. Namazali su mi leđa melemom.

- Dobro. Kad se vratimo sa zadatka, na rukama ću te ovde doneti. Kod biblioteke je čeka onaj isti terenac, spreman za pokret, a iza njega - sivi „ural” sa rogovima. Savelij i Ljoha se pogledaše, u crnim ordenskim zaštitnim odelima, koja su dobili.

- To... - reče Artem.

- Tamo su naši. Ne brini. Ovi su nam samo tehniku podesili. Otkud nama to?

- To je tačno.

Krenuli su na zvižduk, pošli su s pratnjom prema Novom Arbatu. Artema je Letjaga uzeo kod sebe u terenac. Svi su se osvrtali ka njemu nedorečeno, sa prednjeg sedišta.

- Kakav je ovo zadatak? - upita Artem.

- Na Komsomolskoj - objasni Letjaga - Videćeš.

Prošli su po praznom Arbatu; Artem nije stigao ničeg da se seti. Samo mu je proletelo kroz glavu: gde su nestali svi živi iz Moskve? Zašto su bežali? Moskva je stajala kamena i tako pusta, kao tri hiljade godina peskom zasut Vavilon.

Dovukli su se do Sadovog, okrenuli preko smešne zabranjene linije na asfaltu kuda im je

bilo potrebno, vozili se pokraj ogromnih hotela bez gostiju, kancelarijskog prostora bez zaposlenih, pored špicastog Ministarstva spoljnih poslova, magične Lisje gore.

- Kakvi sad spoljni poslovi, svašta.

- Ja ne ulazim - Letjaga je gledao napred. - Svako ima svoja posla.

- Valjda neko sluša radio, a? Pa kako bismo znali šta rade tamo ljudi uopšte... Kako je neprijatelj. Šta on podmuklo zamišlja.

- A kako? - naljuti se Letjaga. - Ometači zezaju.

- Stvarno - obrisa gumu na licu, Artem.

Iza Ministarstva uroniše u tesne slepe ulice, stadoše pored napuštene vile iza visoke ograde. Tamo je neka ambasada. Lepršao je komadić zastave nepoznate zemlje, pobebele od ispiranja kiselim kišama.

Zazvonio je dogovoreni signal. Otvorila se nečujna kapija, propuštajući pratnju u unutrašnje dvorište. Iznutra opkoliše vozilo figure s obeležjima Ordena, pogledali su da nisu gosti nekoga pokupili. Artem izađe, ugleda, čini se, poznate oči iza staklenih teglica.

- Šta je ovo?

Niko nije objasnio. Otvorila su se vrata, prilike su dovukle iz vile u kamion zelene metalne sanduke sa šablonskim natpisima - po dva, po tri, još, i još, i još.

Kutije s municijom.

Radili su brzo, snašli su se za minut. Salutirali su, ispisali neki dokument, ispratili sve iza kapije i ponovo vila ostade prazna.

- Kuda ide sve? - upita Artem Letjagu.

- Na Komsomolsku - ponovi ovaj.

- Šta je tamo? Crvena linija se preseca sa Hanzom - Artem sam shvati. - Da li je tamo sada front? Jel' Hanza već ušla u rat?

- Ušla je.

- Šta ćemo mi? Jesu li naši već tamo? Nas su upregli za Hanzu, jelda? Nas, Orden?

- Upregli nas.

Bilo je jasno da su Letjagi zabranili da bude otvoren s Artemom: cedio je kroz gvozdene zube, ali kad je Artem već sve sam pogodio, nije mogao da ne potvrdi.

- Jesu li naši momci već tamo? Ovo je municija za njih? Oni drže crvene?

- Da.

- Ovo... Ovo se ponavlja bunker, a? Da, burazeru? Opet mi i opet crveni... I opet, ako mi ne izdržimo, niko neće izdržati.

- Možda se sve ponovi - nerado priznade Letjaga.

- Dobro je što idemo tamo - naglas reče Artem. - Pravi zadatak.

* * *

I već se noću ponovilo: Sadovoj prsten, zarđale hrpe automobila na svetlosti farova, kuće kao klisure, plastične kese lete kroz vazduh, oksidiran mesec pomalo ocrtava oblake; urlaju motori, savladava san. Pored Cvetnog bulevara, po odskočnim daskama nadvožnjaka, komplikovanim poprečnim ulicama, tajnim stazama, koje ne znaju ni pokojnici, po džombastim tramvajskim putevima prema staničnom trgu, ka metro stanici Komsomolskoj.

Postoje tri železničke stanice - sa jedne vozovi idu od istoka do samog uporišta, do Anjinog Vladivostoka, sa druge ka Peterburgu, na sever, sa treće u Kazanj i dalje u rusku unutrašnjost. Gde god hoćeš da putuješ, odmah tu iza zgrada, počinju šine. Postavi dresinu na njih, pritiskaj poluge i vozi, vozi, koliko god imaš snage, sva čuda ovog sveta te čekaju. Ali ne, nikuda nećeš stići. Kako to da nema nikakvog krova, Svjatoslave Konstantinoviču? Evo ga, krov.

Popeli su se točkovima na trotoar, poterali automobile do samih vrata paviljona.

- Sad brzo - naredi Letjaga. - Ovo nije naša zemlja.

Rastvorili su vrata u istom času, raširili se ukруг, stavili na čelo opremu za noćno osmatranje: na tuđoj zemlji noću se svašta može dogoditi. Poredali su se u niz i istovarili metalne sanduke, Artem je poslednji stajao pored drvenih napuklih vrata. Prihvatao je sanduke, slagao ih u piramidu. U duši mu beše čudno: smireno. Video je sebe u rovu, sa automatom, čelom je tražio metke. Bilo je dobro u bunkeru, sve pod konac, sve jasno. Silno je želeo ponovo u bunker. Hteo je sve te metke da potroši, do poslednjeg. Ili koliko već stigne.

Sada nije bilo potrebno ni da se oprostí sa Sašom, ni da se pomiri sa Suhim, ni da vidi Hantera. Nije imao nikome šta da kaže. Nije imao tačku ni za kog od njih, bolje da se sve prekine na zapeti.

- Sad za mnom!

Svako je uzeo po dva sanduka, odmah su odlazili s njima u mrak, kao sa decom na rukama, u polusrušeni paviljon. Letjaga je zabranio da se uključuju lampe. Počeli su da se spuštaju rebrastim pokretnim stepenicama, s opremom za noćno osmatranje, opipavajući hladne obrise u mraku. I tek dole su toplotni odsjaji blesnuli crvenom bojom na monitoru. Toplota ljudskih tela, koja su pokušavala da ogreju zemlju iznutra.

I baš odatle, odozdo, dolazilo je nerazgovetno zujanje, kao iz košnice. Čas odozdo, a čas iznenada odasvud. Nije mogao da se osvrne okolo, trčali su po klizavim stepenicama u koloni, bilo bi strašno da se saplete. Ali izgleda da je iz nekih otvora za ventilaciju ili kroz tanke zidove zavijalo intenzivno, zavijalo je prigušeno poput vetra u cevima, ali u zavarenim zatvorenim cevima; bez nade, i svakim korakom je bivalo sve glasnije i sve toplije.

- Šta je ovo? - oznojio se u trku Ljoha.

- Tamo je Crvena linija. Nešto se događa kod njih. Ali mi ne treba tamo da idemo.

Negde su se zaustavili.

- Sad nalevo.

Gegali su se bez senki niz zidove; odbljesci sjajnih munja usred mrklog mraka. Kroz pukotine na zidovima odlazila je toplota što je značilo: da negde još ima nečeg živog, da se greje, izdiše paru. Ali niko im nije išao u susret. Možda je to neki tajni prolaz? Da li dolaze neprijatelju s leđa? Da li je tu zaseda? Zašto se ne čuje borba? Nije počela? Da li su uspeli u samo predvečerje? Koliko metaka. Sa tom količinom se može odbrana držati mesec dana. Gde ih čekaju ostali iz Ordena? Zbog toga ne treba da pale svetiljke - da ne otkriju svoje?

- Sad koračaj.

Napred u mraku su postavili crvene kartone: ljudske figure. Začuli su se glasovi preko buke iz ventilacije. Preivala se toplota iz cevi na plafonu - možda aspirator? - i na slivniku pod nogama. Odmah pored su, izgleda, bile velike prostorije, u kojima su grejale peći, gorelo svetlo i ljudi se nešto došaptavali, ali Artema i ostale iz Ordena su držali u mraku.

- Stani.

Stali su ispod rešetkaste peći u zidu. Ispred se naziralo nekoliko purpurnih silueta. Jedan je više ličio na bika nego na čoveka, i goreo je razjaren, a dvoje razmazanih, nejasnih, kod njih kao da se krv zaledila.

Iz pećnice je kuljao razgovor. Slova su se slepljivala, srastala, zagrizenim krajevima, eho cevi je menjao boju raznih glasova u isti - limeni, i nije se moglo razaznati ko sa kim razgovara, kao da je neko kroz čelični levak čitao monolog.

- Da li su svi tu? Da, već su tu. Koliko? Tačno kako smo se dogovorili. Dvadeset komada. Ako je tačno, dvadeset hiljada četiristo. Nadam se da će ovo rešiti naš problem. Naš zajednički problem. Mora ga rešiti. Uvek je rešavalo. Znači, dogovorili smo se? Hvala vam što ste

fleksibilni. Ma nema na čemu. I naravno, poželjno je izbeći slične ekscese u budućnosti. Vi odlično znate da je situacija jednostavno izmakla kontroli. To nije naša krivica. Inicijativa odozdo. Pitanje upravljanja. Naši sporazumi su uvek na snazi. Vi ćete učiniti nešto kako bismo uspostavili ravnotežu? Već. Pa posebno bih hteo o ovim tračevima. Znate, brat na brata. Zli jezici govore, moglo je da procuri. Šta vam je, šta je vama. To nam nije u interesu. Mi se držimo naših odnosa. Onda. Jel' može da se uzme? Da, mi ćemo dati na raspolaganje. Hvala, Maksime Petroviču. Vama hvala, Alekseju Feliksoviču.

- Ovamo!

- Korak napred - Letjaga izdade komandu. - Prema ovoj trojici.

Alekseje Feliksoviču, Feliksoviču, Feliksoviču. Primljeno. Artema zasvrbe ruka, oko podlaktice. Tamo već behu kraste umesto tetovaže.

- Dajte vi, krtice, ovde brže malo! - zaurlaše im iz mraka. - Predaj lomljeno gvožđe!

Promukao glas. Nizak, grudni.

Uključila se mala svetiljka. Poče da treperi svetlost po dnu, po zelenim sanducima, po šablonskim natpisima, brojeći metalne sanduke.

- Jedan. Dva. Slobodan si, šta stojiš? Cirkulišemo. Tri, četiri. Dosta, predao si. Šetaj. Pet. Šest.

Bližio se Artemov red, već ga je probadalo srce, koje je prvo reagovalo, glava se već ohladila, a on je i dalje čekao svoj red, kako bi izbliza, kako bi precizno shvatio...

- Sedam, osam. Ovde stavi, ovde. Sledeći. Devet, deset. Kad spustiš, teraj dalje.

Oni su nekom predavali metke. Svih dvadeset sanduka, oni su ovamo prevezli ne zbog toga da bi pripadnici Ordena mogli da održe odbranu. Sve što se tražilo od njih jeste da dostave dvadeset hiljada metaka i da ih nekom predaju. Eto, to je sav zadatak.

- Jedanaest, dvanaest.

Artem je slušao: jedanaest, dvanaest. Bližio se red na njega. Jedanaest. Ma to su zečevi. Nikuda oni neće. Dvanaest. A dole ćeš crći. Trinaest, mirni zečevi, četrnaest.

On spusti svoje dve kutije na pod. Nesigurno zavuče ruku u džepove, da ih isprazni. Izvuče. Promaši pored dugmeta.

- Sledeći! Gde si se zaglavio?

Malena svetiljka je umesto na grafite bljesnula Artemu u oči, istovetno kao što mu je cev od pištolja ulazila u uho.

Tad Artem podiže naspram njega svoju svetiljku, tešku, duguljastu i od milion sveća, i škljocnu prekidačem.

U prejakom svetlu miliona sveća videlo se da je presušio, izbledeo, izborao se dok se vraćao s onog sveta - ali on je bio ovde i stajao samouvereno, široko raširivši debele noge, jednom šakom je domaćinski grebao zelene sanduke koje je Artem doneo, a drugom se zaklanjao od svetla. Mučno pogođen od strane Artema, i nimalo ubijen njegovim kukavnim metkićima. U novoj uniformi Crvene armije, po narudžbini šivenoj prema njegovom stasu poput bika.

Gleb Ivanovič Svinolup.

GLAVA 18
SLUŽBA

Šta radiš koji kurac?!

Letjaga udari po svetiljci, zrak načini salto, zapljusnu druga lica, pokaza zidove, pod, plafon, sve je izgleda bilo tu. Nekakav hodnik, neka vrata, neki ljudi. Ljudi žmure, psuju. U magnovenju se pojaviše dvojica, jedan pokraj drugog: kao da su bili poznati Artemu. Jedan sa velikim, nadole spuštenim usnama, ćelav i obrijan oko slepoočnica, u oficirskom kratkom kaputu. Drugi, špicastog nosa, naduvenih podočnjaka, tamne isfenirane kose, odnekud poznat Artemu, kao da ga je sreo u snu...

Dok se svetiljka kotrljala ka uglu, Artem je uspeo da uhvati automat, ali nije uspeo da ga uperi u Svinolupa - dohvatili su ih za ruke, za automat, i odvukli ih na različite strane; u mraku su razni nepoznati ljudi navalili na dve očigledno poznate crvene siluete, zaklanjajući ih svojim telima od metaka.

- Ovo su crveni! - promuklo reče Artem. - Pusti me! Mi smo crvenima dovezli metke!
Ovo su crveni!!!

- Tiše. Tiše, tiše...

- Šta ste se razvikali tu? A?!

Letjagin dlan u kožnoj rukavici bez prstiju zapuši mu usta, s ukusom masti za podmazivanje oružja, dizela, baruta i stare krvi. Artem je zagrize zubima, protrese se, nešto nejasno povika zapuštenim ustima. No, uzalud je grizao, pošto Letjaga nema nerve. Skinuše mu aparat sa čela, ništa nije video u mraku.

- Ne divaj ga! - Ljohin glas i škljocanje njegovog automata. - Savo, naše tuku!

- Pusti! Pusti ga! - to već beše Savelij. - Sve ću vas odmah pobiti!

- Damir... Omega...

U mraku se čulo krkljanje, klokotanje prerezanog grla, krvlju je prskalo unaokolo - do plafona; neko je promuklo i pomahnitalo progovorio:

- Jel' da završimo? - isprekidano dišući, upitaše u mraku.

- A ni kod vas nije išlo glatko - zakikota se nevidljivi Svinolup. - A, specijalci?

- Ne. Nemoj sad. Povedi ih za mnom - Letjagin bas.

- Pukovnik je rekao da, ako prave gluposti...

- Znam šta je rekao pukovnik. Vodi ih za mnom!

- Šta je to bilo? - poznat glas, nije Svinolupov, već - umoran, lenj, zbog tog glasa se pred očima pojavio bordel, iznutra osvetljene zavesice...

- Dosta, izvinite za mali propust. Kupimo vas, odlazimo! - Letjaga.

Čelične ručerde povukoše Artema po podu, drugovi su mu pozadi podigli noge i spojili ih, pripadnici Ordена su odlično obučeni, kod njih nema izvlačenja.

- Ovde. Ovde ih poredaj. Dobro, sam ću se snaći. Ustajte. A vi licem prema podu!

- Pukovnik je rekao: svu trojicu po kratkom postupku ako neš'o krene.

- Kakvom kratkom postupku?! Jesu li podivljali?! - Savelij se okrete.

- Damire, sećam se. Snaći ću se. Jeste li ih pretražili? Jesu li ispražnjeni?

- Jesu.

- U redu. Hajde. Brzo ću ja.

- U redu, klinici... - složiše se otežući, sumnjičavo. - Idemo. Sam će Letjaga. Njegov je drug.

Zatoptaše pete kao da se udaljavaju, ali sumnjičavo, pretvarajući se. Kao da idu nagore, a

kao i u stranu. Podmazana koža opusti usta.

- Ovo je Svinolup! Ovo je crveni *ka-ge-be!* Mi nosimo crvenima metke! Kapiraš li ti šta radiš?!

- Imam naređenje, burazeru - nežno odgovori Letjaga. - Da im dostavim. Kome i šta, nije moj posao.

- Crvenima! Crvenima! Metke! Ti i ja! Njih! Sa njima! U bunkeru! Tamo su naši klinici! Deseti! Ulman! Šljapa! Njih su crveni! Sećaš li se toga?! Tebe umalo! Mene! Kako smo mi? Kako ste vi - njima?

- Rečeno je da se pokupi iz skladišta i da se ovde doveze. I da predamo.

- Lažeš! - za urla Artem i pade. - Lažeš ko pas! Izdaj niče! Ološu! Ti si njih! Ti si mene! Ti si ih sve, ubijene! Ti si naše klince! Vi! Ti i gnjida ona stara! Sve ste izdali! Zbog čega su oni?! Zbog čega su umrli?! Da bismo mi, ej, mi! Crvenima nosili oružje?! Metke?!

- Tiho. Tiho! Ovo je pomoć! Nisu meci! Kod njih je glad. Oni će za ove metke kupovati pečurke. Od Hanze. Od Hanze. Kod njih je ceo prinos istrulio.

- Ne verujem ti! Svima vama!

- Neko svanje - reče Ljoha lica uronjenog u pod.

- Ti stvarno?! Sam veruješ u to?! Ti?!

- Moj posao je...

- A šta je tvoj posao? Misliš da nisam čuo? Šta ti je rečeno... Rečeno ti je da me ubiješ. Ako ja ne iskuliram, jel' tako? Šta znači - praviti gluposti? To bi trebalo da iskuliram? Kako mi - mi! - dajemo metke crvenima?!

- Oprosti.

- Neću da oprostim! Tebi neću! Ista krv, kučkin sine. A-ha. Ti! Kako ti, kako ti to sada? Jesi li ti vernik, Letjaška?! U šta veruješ?! Sada?! Čemu sve ovo?! Za suvi dnevni obrok?!

- Ti... Ne ti.

- Hajde! I sam znaš! Pun mi je kurac. Ionako ću umreti. Pucaj, govno jedno. Izvrši to što su ti naredili. A-negativna, ološu! Samo pusti moje. Ove. Šta će oni ovde? Njima matori ništa ne duguje! Nema šta da im naplati!

Letjaga je ćutao, teško je disao. Nešto od metala se napregnulo pored. Ali ništa se nije videlo, i Artem nije osećao smrt, koja se već sasvim pripremila.

- I?!

Koža, koja je zaudarala, ponovo je upijala sve povratne zvukove.

- Ustanite, obojica - šapatom naredi Letjaga. - Oprosti, Arteme.

Prozviždali su meci nad uhom.

Jedan, dva, tri.

Ništa se nije izmenilo.

Kako u mrklom mraku napraviti razliku između života i smrti?

A evo kako - po ukusu krvi i dizel-goriva, baruta i ulja u ustima. Živ je.

- Držite se za ruke! - prošaputa Letjaga. - Ko se odvoji - odmah ću ga udariti.

Oni nisu jurnuli od njega naslepo, poverovali su mu poslednji put. Letjagina ruka je povelu smušenog Artema negde užurbano, a za njim i ostale - držali su se za ruke.

- Ej! Kako si? Jel' gotovo? - dozivali su ih sa pokretnih stepenica.

- Sad trkom - reče Letjaga. - Ako nas stignu, zarobiće me zajedno s vama.

Potrčali su, ne gledajući i ne videći, držeći jedan drugog za hladne prste, klizave od predsmrtnog znoja.

- Kuda?! - povikaše odozgo - Stoj!

Letjaga izgleda ni sam nije znao kuda, prosto je trčao negde. Kroz pola minuta oko je

zazviždalo, iza su počele da trupkaju duboke cipele. Oni skrenuše nekuda, spotičući se, sudarajući se, gurajući jedan drugog.

- Ko je taj Feliksovič? - u trku je pitao Artem Letjagu. - Besolov! Ko je taj Besolov? Kome nas je stari prodao?! A?!

S neba dolete snop svetlosti. A njih četvorica - razbežaše se od njega, kao bubašvabe.

Udarili su u ćorsokak, okrenuli su se. Tuđi koraci se udaljiše trkom, a zatim ponovo približiše. I opet se širila iz mraka nejasna škripa disanja, kao na samom početku kada su se tek spuštali na Komsomolsku.

Ponovo zviznuše pored nečujni meci, odbiše se o zidove, odleteše nasumice - nerado su ih poštediti.

- Ko je Besolov?! - Artem nije odustajao. - Ko je to?! Ti znaš, Letjaga! Ti znaš! Reci mi!

Letjaga stade, izgubio se: možda je ovde, veoma daleko od toplog i udobnog života, svuda bio isti mrak, i nije bilo moguće pronaći bilo kakav pravac.

Zapalio je fenjer.

- Eno ih! Eno! Tamo!

Stajali su kod zavarene rešetke. Letjaga je odmerio, odvalio pucnjem postavljen katanac, trojica su razmicali šipke, ugurali se, puzeći bežali od smrti, glupo četvoroškoše, pomislivši da će ih možda mrzeti da jure za njima?

- Aaaaaaaaaa...

Pojačavalo se ječanje kao u horu, iz cevi, duž koje su oni puzili, duvalo im je u lice kao vetar. I već su počeli usklađeno s njim da vibriraju bubne opne, srce i slezina. A pozadi nisu odustajali, trudili su se da izvrše naređenje, golicali su zracima potiljak, birali cilj.

Letjaga je naleteo na neki čelični poklopac. Iza poklopca je tako zujalo kao da je bio zašrafljen za ekspres lonac na vatri, a para samo što nije eksplodirala.

Pritisnuo je poklopac, uzalud. Već je rđa pustila korenje, so je učinila da se spoje zasun i ragastov. Prozviždau je metak, zakačio je poslednjeg od njih - Savelija.

- Uza zid!

Letjaga je izvukao ruku, okrenuo svoj fenjer prema epoletama, zalepio ih; jednom, još jednom, još, kao odgovor im „uzvratio olovom”, i izgleda da je nekog ranio. U zatvorenoj cevi je teško promašiti.

I odande uzvратиše stostrukom merom.

- Pomozite, daj, koji vam je?!

Udariše dvojica, trojica nogama, gvožđe se pred njima zatreslo, zaljuljalo. Savelij je zastao, zakukao, njega su već, opuštenog, uvukli sa sobom u napukli otvor. Ispali su ispod samog plafona u tunelu. Među hiljadu ljudi koji su vikali. Pali su na glave, nisu se povredili.

Ječanje sada postade razgovetno.

- HRAAAAAANUUUU!!!

* * *

Nikad i nigde Artem pre nije video toliko ljudi na jednom mestu. Tunel je bio neobičan - širok, sa dve trake i dokle je pogled dosezao bio je ispunjen ljudima.

Ovde je bilo more ljudi. Besno i uzburkano more.

Njih četvorica ispadoše na pedesetak metara od stanice, i počеше da bauljaju preko živih tela, tuda, ka svetlosti. Savelija su vukli za sobom, ne gledajući više gde ga je metak pogodio. Savelij je uhvatio Artema za vrat, privukao mu se do uha sa svoje visine tenkiste, promuklo mu šapnuo u uho, Artem je čuo, ali je odmahnuo: ma šta to govoriš?! Živećeš ti još dugo! Nisu mogli da se zaustave, tela su se njihala i mogla su da ih pritisnu o zidove ili uguraju ispod sebe. I morali

su još da idu kako bi se izgubili u masi: potera je mogla da krene za njima svake sekunde.

Tela su bila mršava, izmorena, koža im je visila. Bilo je strašno prolaziti kroz njih: kosti bez mesa probadale su onog ko je išao, kao rebra na rendetu, strugali su sa svakog ko je prolazio pomalo nečeg za sebe. Artem je shvatio, glad ih je i skupila ovde sa cele Crvene linije. Ali zašto ovde?

- PEČURKEEEE!

Čudno kako su se držali na nogama, bilo je jasno da nije bilo ni zrna snage u tim mršavim motkama. Ali nisu svi izdržali, svaki čas bi se sapleo o nešto omlitavelo, cipele su gazile u nešto meko, možda stomake? - i klizale preko tvrdog i okruglog. Ali ni za čim drugim, osim pečuraka, živi nisu više mogli da plaču.

Bilo je lako pogoditi pravac: sve glave u tunelu bile su okrenute u istom pravcu. I kroz jauke tiho se mogla čuti reč „Komsomolska”.

Masa ih je nosila kroz tela prema Komsomolskoj. U susret su im išli samo potiljci. Ošišani, gologlavi, obrijani, sivi i beli. Kao da su ovde postojali samo ljudi bez lica.

Artem se okrete i ugleda kako iz plafona uranja u masu još jedna crna figura s obeležjima Ordena, a za njom još jedna. Letjaga nije krenuo da izvršava naredbu, ali ostali nisu mogli da se oglušše. Penušavi talasi tela progutaše gnjurce, sad će oni zaplivati da traže Artema, kako bi ga udavili.

On udvostruči napor, krenu presamićen, kako bi se njegova crna uniforma sakrila među tuđim mrkim leđima i kako bi opomenuo ostale.

Nisu mogli da razgovaraju: plač i vika mora ljudi sve su upijali, samo su otvarali i zatvarali usta bez zvuka. Šta god da su hteli da kažu, uvek je bilo o pečurkama.

Probili su se na Komsomolsku. Radijalnu, crvenu.

Gledali su je odozgo, s puta - ogromnu, svečanu i strašnu. Stanica je po nečem ličila na Lenjinovu biblioteku, takođe je bila visoka, kao dvospratna, i već nekako nezemaljska - pravougaoni svodovi, bez zaobljenih linija, visoki stubovi, u klasičnom stilu, sa izuvijanim klasjem pšenice, koje je udaralo u plafon.

Ova stanica bila je u celini posvećena pšenici, onom najvažnijem: hram letine kod bezbožnika. Stubovi su bili popločani mrkim mermerom sa crvenim tačkicama, zidovi kraj puta pločicama, kao u mučilištima, a klasja ispod plafona izlivena u bronzi, kao mačevi.

Masa je stajala i na platformi i na putevima, oni koji su bili na putu hteli su da se uspentraju na platformu, a oni koji su se držali na platformi trudili su se da ne padnu na put. I svi su se tiskali, zapevajući i jecajući iz grudi himnu gladi, negde dalje, napred. Stanica je bila u polumraku, odozgo su padali zraci reflektora, skretali i šarali po belim i golim čelima na lobanjama, kao da su tražili u uzburkanoj vodi one koji su se spasli posle brodoloma.

Artem zabaci glavu.

Komsomolska je imala sprat, to su bili balkoni, koji su opasali celu stanicu oko četiri metra iznad platforme. I ovi balkoni još nisu bili potopljeni. Tamo su bili samo crvenoarmejci sa automatima, koji su radi komfora oslonili cevi o balustradu. Ali u koga je trebalo da ciljaju? Ne valjda u sve zajedno?

Među borcima su bili raspoređeni oficiri, oni su pokušavali da viču u megafone, ali je masa svojim brujanjem nadjačavala i njih i njihov električni eho.

Preko ramena, po glavama, jedni preko drugih, Artem i ostali su se uspentrali na platformu. Ponovo se osvrnuo unazad i primetio crna dlakava lica u gomili. I oni njega, crnog, primetiše.

Seo je, preznojavajući se. Sve njegove rane se odjednom probudiše: rupa u ramenu, razbijeno koleno, ušinita leđa. Govorili su: dosta je bilo. Zaustavi se, stani.

Ispred se naziralo to kuda su svi tako očajnički hteli.

Nasred sale su se među ljude spuštale široke mermerne stepenice sa balkona, poput požarnog izlaza. Na krajevima sale su bile još dvoje, ali obe srušene i zazidane. I samo je po sredini ostao uspon, i prelaz na Liniju prstena. Na Hanzu. Tuda je i navalila gomila.

Na stepenicama su u tri kordona stajali graničari, na prenosnu ogradu je bila namotana bodljikava žica, a na odmorištu u sredini, na obe strane, iz pažljivo izgrađenog gnezda, kezili su se mitraljezi. Tu nije bio ostavljen nikakav prolaz.

- PEČUUUUUUURKEEEEEEM! - zvonila je stanica, čini se čitava linija je zvečala.

Majke sa zamotuljcima u rukama - neki su ćutali, a neki vrištali. Očevi sa izbečenom preplašenom decom za vratom, podižu ih što više, više, kako im mrtvi ne bi podmetnuli nogu i povukli ih prema sebi, na dno. Svi su hteli na stepenice, koračajući. Svi su znali da im ovde neće dati nikakve pečurke. Svi su morali da stignu na Kružnu liniju, drugog puta za život nije bilo.

Zašto se još uvek nije obrušila gomila na tanku ogradu - pošto je to u suštini bio običan vazduh ograđen cevima i žicama? Ljudi su već pritiskali, približavali se bodljikavoj žici, dodirivali nju i crvenoarmejce. Ovi su mahali kundacima prema gladnima, ali preko crvene crte još niko nije prešao ni sa jedne, ni sa druge strane.

Kako se tolika masa ljudi skupila na Komsomolskoj? Da li su im branili da odu sa svojih stanica dalje po liniji, i šta se dogodilo s onima koji su hteli da im zabrane? Ne zna se, ali iz tunela su i dalje pristizali, nastavljali da se veru preko tuđih ramena na platformu, da se nabijaju sve tešnje - po tri, pet, po sedam duša po metru.

To je moralo da se pokida što pre; taj sloj od sapunice između vojnika i ljudi. Poslednje mikroskopske sekunde su isticale do toga, do atomske eksplozije.

Ovde je bilo zapanjujuće zagušljivo, i vrućina je lebdela kao u topionici, na Komsomolskoj stanici niotkuda nije bilo kiseonika za sve koji su ovamo došli. Ljudi su disali ubrzano, plitko, a od vode koju su izdisali, na stanici je bila izmaglica.

Artem ponovo pogleda unatrag: tražio je crna lica u gomili. A oni se pomeriše bliže. Kao da su predosećali gde da ga traže, i ništa nije moglo da ih skrene s putanje.

A pod tavanicom se nešto događalo.

Svi koji su bili tu - na hiljade! - zarazivši se jedni od drugih, počele da zabacuju glave nagore.

Po balkonu je koračao žustar i brz konvoj, na čijem je čelu prednjačila tanana Svinolupova silueta.

To je jezivo ličilo na službu koju je jednom na VDNH, u vreme crnih, vodio odnekud pozvan otac sa slugama. Stražari su nešto nosili u rukama, zaustavljajući se kod svakog od strelaca na balustradi, i Svinolup im je to poklanjao.

Artemu je sad bilo jasno čime su ih tamo blagosiljali: onim istim mecima koje su Letjaga i on dovezli pre jednog sata. Eto ih ta čuvena sredstva protiv gladi.

- Eto je ona pomoć! - Artem se žabi Letjagi u rame, pokaza prstom ka gore. - Evo je! Tvoja!

Obišavši sve strelce i svakog obodrivši, Svinolup se sa svojim spustio na međuspratnu platformu do gnezda od vreća. Njegova svita započe da hrani mecima mitraljeske položaje. Major nešto šapnu na uho komandirima položaja, potapša ih po ramenu.

Dole se narod uskomešao, međutim, predosećajući šta se događa gore, ućutali su, hor se stišao, uplašio se.

Svinolup se oštro obrati narodu.

- Drugovi! - zaturbi on. - U ime rukovodstva Crvene linije molim vas da poštuju zakon naše države, i to zakon o slobodi okupljanja. Molim vas da se razidete.

- Pečurke! - doviknu neko.

- Pečuuuuurkeee! - podrža masa.

- Puštaaaaaaj! - ženski povik prekide viku mase. - Puštaj, izrode! Pusti nas!

Svinolup klimnu. Kao da se složio.

- Mi nemamo prava! Da vas pustimo! Na teritoriju! Druge! Države! Zahtevam! Da se razidete!

- Umrećemo od gladi! Čerkica je umrla! Spasi nas! Pusti nas! Jedva stojimo! Stomak nas boli! Najeo si se! Pusti nas! Puštaj! Propusti nas! - disonantno je govorila masa.

- Na Hanzu! Da jedemo!

Ove ljude neće pustiti na Hanzu, razmišljao je Artem, usporen od vrućine. Ove ljude nikad neće pustiti na Hanzu. Nikog, nijednog. Hanza sve zna: za ometače. Za metke. Za Rajh. Za životni prostor. Za crvene. Za glad. Ove ljude neće pustiti tamo.

- Ovo je provokacija! I ti koji pozivaju! To su provokatori! - obuhvativši masu sporim i ozbiljnim pogledom deklamovao je Svinolup; bukvalno je svakog ponaosob pamtio kako bi se kasnije obračunao. - S provokatorima! Razgovor će! Biti! Kratak!

- Umiremo! Umiremo! Nemamo više snage! Poštedi nas! Gospode, izbavi nas! Spasi nas! Ne daj nas! Ne daj da stradamo! Mrvu daj! Poparu! Ne za mene, za dete! Ološu! Pusti nas! - masa je prestala da govori ljudski i ponovo je zajejala iz zajedničkih grudi glinenih golubova:

- PEČURKEEEEE!

Oni otpozadi su prišli bliže daščanom platou, stepenicama, Svinolupu i pritisli one napred. Ovi prednji su izdahnuli vazduh kako bi se smestili, i od ovog izdaha, stanica - hram pšenice - zatresla se. Ljudi su hteli na stepenište, na oltar, kao da je na oltaru bio za njih pripremljen hleb ili vino. A tamo nije bilo ničeg. Samo žrtvenik i nož.

Sada će se sve dogoditi. Sad će biti vrelo i klizavo.

Svinolup ih neće odgovoriti. Ali on se i ne trudi.

Mora. Ne srne da im dopusti. Da ih odvede.

Zašto da svi sada umru? Pa mogu još da žive.

Treba.

Lelujao je zajedno sa ostalima, čas na žicu, čas nazad. Vrtelo mu se od ljuljanja. Artemu je ostala od jadnog vazduha samo kapljica. I on od te kapljice reče: prvo šapatom, zatim glasno.

- Tamo nema ničeg za vas... Ne treba da idete na Hanzu! Nemojte da idete na Hanzu! Tamo niste nikome potrebni! Čujete li?! Ljudi?! Ne idite! Molim vas! Nema potrebe!

Malo je ko čuo Artema, ali Svinolup je čuo, pošto je stajao blizu.

- Aman, tamo vas niko ne čeka! - lenjo, zbog reda i mira, on podrža Artema.

- Vaše mesto je ovde!

- A kuda?! Onda kuda?! Gde ćemo?! - uznemiriše se ljudi koji su stajali blizu, i nemir je u koncentričnim krugovima počeo da se širi u stranu od Artema.

Pa oni ništa ne znaju, priseti se Artem.

Oni eto veruju da nema ničeg, osim metroa, osim Moskve. Njih sve lažu da je svet izgoreo, da su oni sami, da ih drže u ovim tunelima, ispod zemlje ih drže, čak im ništa ne objašnjavaju za neprijatelje, jednostavno su ih samo zaključali ovde, u podzemlje, u mrak...

- Gore! Moramo na površinu! Ljudi! Svet je čitav! Nismo samo mi preživeli! Da li čujete? Nismo jedini! Moskva nije jedina! Postoje i drugi gradovi! Sam sam slušao! Preko radija! Postoje oni! Može da se ode odavde, u bilo koje mesto! Kuda hoćeš! Da živiš gde želiš! Sve je otvoreno! Čitava zemlja je otvorena!

Ljudi počеше da se osvrću oko sebe, tražeći ga. I Artem tad shvati, eto sada, upravo sada mora da im ispriča. Da ispriča i neka znaju, neka odlučuju sami. Neko mu je postavio ruke, neko

leđa i on poče da se penje po njima, kako bi stao na ramena drugih, kako bi se to čulo.

- Lagali su vas! Sve je tamo... Gore! Piter! Jekat! Novosib! Vladik! Sve je ostalo! Samo smo mi ovde... Mi smo ovde! U svinjskim govnama! Jedemo ih, udišemo! Drže nas! U vrućini! Ubijaju! Vešaju! I mi jedni druge... Davimo, kasapimo! A zašto?! Zbog tuđih ideja?! Zbog ovih stanica?! Zbog tunela?! Pečuraka?!

- PEČUUUUURKEEEEE! - prihvati gomila.

- Šta ti to radiš, jebote - promuklo mu je govorio Letjaga odozdo. - Demaskiraš nas! Oni će se sada uspenirati odavde!

Artem obuhvati ljude svojim plamenim očima - suvim i vrelim. Kako da im sve to objasni! Kako da dopre do svih?

U bujici izroniše u blizini crne kapice. Mlinarove sluge. Sad će ga... Sa tuđih ramena... Zbaciše ga. Ali sad ne srne da se krije. Sad mora da ispriča sve do kraja ono što im nije ispričao onda za ometače.

Svinolup je ćutke stajao, čekao, da li će ovaj polumrtvi tip ubediti ostale da se sklone sa stepenica. Strelci su čekali njegovo naređenje.

- Mi umiremo ovde! Tumori nam rastu! Gušavost! Sve je laž! Hrana... Krademo od svoje dece... Odeća... Od mrtvih... Gazimo jedni druge... U tunelima! Crveni... Braon... Sve je to uzalud! Sve! Braćo! Uzalud!

Jedemo slične sebi! U mraku! Ništa ne znamo! Sve nas lažu! Sve! Zarad čega?! Da bi - šta?!

- A kuda da idemo? - doviknuše mu.

- Gore! Može da se ode! Možete da se spasete! Tamo je izlaz! Pozadi! U tunelu! Šaht! Idite nazad! Tamo je sloboda! Tamo! Izlazite na vrh! I kuda želite! Sami! Sami živite!

- On hoće da nas skloni od Hanze! - povika neko zlokobno.

Video je crne nišane cevi. Jedan, drugi. Nišani su u njega. A on nije uspeo još da im kaže. Požurio je.

- Uzalud ćete sad poginuti! Poginućete, a niko neće čak ni saznati! Tamo je čitav svet! A mi ovde... Ispod poklopca! Svi ćemo ovde crći, a niko neće saznati! Sve je ovo ni zbog čega! Odlazite! Ne treba tako! Nazad!

- Gde da uzmemo pečurke?!

- Provokator! - povikaše - On je provokator! Ne slušajte ga, ljudi!

- Stanite! - Artem odmahnu rukom, ali tad ga neko iz mase zasu olovom.

Zbog toga što je mahao rukama, metak promaši srce. Dolete u rame - opet levo. Odbacio je Artema, istrkao mu misao, bacio ga ničice u masu. I masa je, čim je on začutao, sve momentalno zaboravila.

- Pečurkeeeeeeeee! - slabašno povika neko.

- PEČURKEEEEE - zaječa narod.

Letjaga je uspeo da izvuče Artema, da ga uspravi, da se nagne nad njega da ga zaštiti - sekundu pre nego što je masa krenula.

- Poslednji put! - zaurla Svinolup, ali zadnji redovi ga nisu ni slušali ni videli.

Krajičkom oka ugledao je kroz onaj sloj kako Svinolup tapše mitraljesca po ramenu, a sam trči uza stepenice, odlazi na balkon, dalje sa stanice. Bilo mu je potrebno da dalje radi, da čini važne stvari, nije mu bilo dozvoljeno da umre. On je otišao i sve je počelo bez njega.

- Pustiiiiiiii! - rekla je masa mitraljescima.

Letjaga je povukao Artema od ljudi, dalje od ograda, dalje od cevi, vukao je iz sve svoje lavovske snage, a struja ih je vukla nazad, kako bi se navukli na bodljikavu žicu, na dolazeće metke.

- Paaaaaliiiii!

Zarešetao je mitraljez, raširio šuštafale rafale kao lepezu, pokosio prvi red. Artemovim mecima.

- Spasi! - neko zajauka. - Gospodi pomiluj!

- Gospodi pomiluj! - zaječa još druga žena.

- Umrećemo ovde! Spasi!

- Tamo! Gore! Odlazite! Gore! Ne treba da umrete! Krenite na slobodu! - vikao im je Artem, ali je tonuo u masi koja se razilazila, u tren oka kao struja. - Pomiluj!

I uz ovaj povik sve hiljade su krenule na ogradu, na mitraljeze.

- Gospodi pomiiiiiluuuuuuuj!

Nisu ih učili to, zato je svako uz svoju melodiju izgovarao ove dve reči. Tako se stvorio jeziv nezemaljski, natprirodan hor. Tresli su rukama spuštenim uz telo, kako bi se prekrstili, ali nisu mogli da ih izvuku odozdo. I krenuli su napred bez ruku, gazeći preko onih koji su pokošeni padali, ne naučivši ništa na njihovom primeru.

- Pomiiiiiluuuuuuuj! - povika Ljoha, uhvativši svog Hrista. Prvi su pali, drugi stajali kao tanak štit za treće. Artem s Letjagom, Ljoha i Savelij - hteli su nazad, dalje od mitraljeza, a rulja je ipak htela napred, pošto iza sebe ništa nije videla.

Artem je i sam bio kao bez ruku, i više nikako nije mogao da zaustavi rulju.

Odozgo su se prodrali automati po glavama, ljudi su mestimično zamukli, ali u gomili više nisu mogli da padnu i ostajali su da stoje na nogama, iako već mrtvi. Ovde se niko nije uplašio smrti. Možda su već i hteli na klanje, kako bi više bilo kud denuli život kojeg im je bilo preko glave i konačno se smirili. Samo su pevali „Pomiluj” i dalje išli pravo ka stepenicama, gore, na onaj vrh, kako su zamislili - i pravo na metke.

Dok su menjali šaržer na mitraljezu - sekunda - sto ruku je već dohvatilo ogradu i izlomilo je na delove. Za tren oka mitraljescu su iskopali oči, komandira položaja čete raščerečili, ugušili ostale, i pokuljaše svi zajedno, živi i mrtvi, nagore, kao lava iz vulkana. Nisu čak ni oružje uzimali od onih koji su se utopili, nije im bilo važno.

Poleteli su niz stepenice sa balustrade strelci sa automatima, nečujno i složno. Artem je išao nazad, u tunel, prema otvoru, ali i dalje se peo zajedno sa svima stepenicama prema balkonima; nosila ga je masa prema prelazu ka Hanzi.

Crvenoarmejski, do kojih se još narod nije doteturio, počeo da prave odstupnicu i već su molili masu za milost, ali nisu bili dovoljno glasni, te su ih svejedno ubijali. Savelij se okliznuo, upao i nikad više nije izašao na površinu. I još stotine njih, a možda su nestale i čitave hiljade.

Neko povuče Artema za rukav.

Osvrnuo se, to je bila žena. Mršava, modre kože.

- Momče! Momče! Ne mogu! Ugušiće mi sina! - povika mu ona. - Guše ga! Uzmi ga u ruke! Podigni ga! Ugušiće ga! Ne mogu sama!

On pogleda dole, ugleda dečkića od šest godina, svetlokosog, ispod nosa umazanog krvavom slinom. I jedva uspe da ga izvuče do sebe i podigne gore.

- U redu! Gde ću ga? Ko si ti? Kako se zoveš?

- Kolja.

- A ja sam Artem.

Kolja prvo uhvati Artema oko vrata, da ne bi skliznuo, ali to ga je gušilo, uspeo je da se uhvati i popne mu se za vrat. Koljina majka ga uze za ruku. Malo ga je držala i ispustila. Artem se trgnuo - gde je? Ona je stajala, pritisnuta gomilom, nije mogla da padne, a glava se opustila, probijena.

- Ovamo! Ovamo! - vikao je s ramena mali Kolja, ne primetivši još uvek da je majka

ubijena.

Ispred je išao Letjaga, čvrst, nesalomiv. Za njim, Artem i Kolja. Ljoha se priljubio uz svoje raspeće i na njemu, kao na odvaljenoj brodskoj katarki, moleći se jedinom rečju koju je znao, pristizao je veslajući. Nekako su uspeli da se spoje, i tako ih je struja nosila prema hanzeatskoj granici.

- Mama! Ma-ma! Gde si? - setio se dečkić, ali tamo gde ju je ostavio, više ničeg nije bilo.

Svi crveni su satrti i pregaženi. Pojavile su se iz mraka na prelazu zastave - belo polje, krug braon boje.

- Gore - Artem je molio ljude. - Ne ovuda. Gore.

- Mam! Maaaaaaaaaaaa!

On je pokušao da siđe, da skoči u samo grotlo kako bi odatle izvukao svoju majku. Ali Artem ga je uhvatio, izgazili bi ga za sekundu.

Pomislio je sledeće: on sad ne može da ostavi ovog dečaka. Mora da ga uzme sa sobom. Koliko god da mu je ostalo života, na toliko. A kako da ga gaji? Odjednom mu blesnu slika pred očima: vratio se Anji i imaju ovog klinca kojeg sad Artem drži za gležnjeve. I svi žive zajedno... U Polisu? Na VDNH? Poželeo je da zaviri na minut u takav život.

Nad utvrđenjima se popališe reflektori, trudili su se da oslepe narod. Ali narod je i naslepo znao kuda treba da ide.

- Pečurkeeeeeeee!

- Državna granica! - doviknuli su im. - Federacija stanice! Kružne linije! Otvorićemo vatru! Do pobeđe!

- Pomiiiiiiuuuuuuuj!

I to je kraj: uzalud su svi preživeli tamo na stepeništu.

Spustio je dečaka s ramena, uzeo ga u naručje kako ga ne bi pogodio metak u glavu. On se otimao. I Artem pomisli: dođavola, kakvu odgovornost sad ima, mora svugde da ga vuče sa sobom.

A kako je Suhoj... Kao što je Suhoj Artema, eto, uzeo i vukao kroz čitav život, isto tako slučajnim odabirom. On je mogao. A da li će Artem moći?

Taktaktaktaktaktaktaktaktaktaktak! - zaštekalo je.

Strovalili su se prvi, najhrabriji, pali su i drugi, beznadežni, ali pozadi su samo gurali i gurali - treći, četvrti, stoti, dvestoti. Artem se okrenu leđima napred kako bi zaštitio Kolju.

- Mama - reče Kolja.

- Tiše - zamoli ga Artem.

Prodoše pored leša koji je plutao u crnoj fantomci.

Strašno je preuzeti na sebe odgovornost za drugoga, pritom još šestogodišnjaka. Vezati se za čitav život... Kako?

Kolja se opustio, prestao da se otima.

Artem spusti pogled, a on beše mrtav. Ruke vise, noge se klate, plavokosa glava zabačena, rupice na grudima. U padu ga je pogodilo. On je zaštitio Artema.

- Sinja kukavice, kučkin sine - reče Artem sebi. - Govno jedno, kukavice.

Razmaza sline, potraži kuda da spusti dečkića, ali nije imao gde. A onda je i njih trojicu snažno bacilo na ogradu, na hanzeatske mitraljeze. Isti su bili mitraljezi, ni po čemu se nisu razlikovali od crvenih. I meci su, naravno, bili isti. Podjednako ubitačni.

Ka njima trojici već se okretala cev bljujući krv, ali Letjaga se setio svog snajpera, zaustavio je strelca na pola puta i kroz sekundu talas je odneo gnezdo, povukao je leš preko kamenja.

Artem je u naručju nosio Kolju koliko je mogao, ali ga je ipak izgubio.

Posvuda razbacani ljudi.

Mrtvi su izgledali zamišljeno, ćutali su. Ostali nisu mogli. Ko je išao dalje, urlao je. Ti prema kojima su leteli meci mumlali su o pomilovanju. Samrtnici su završavali svoj razgovor s Bogom. Niko nije slušao drugog.

Ali odjednom počеше da se hvataju za ruke, kako bi išli spojeni u lanac, da se ne bi rasuli. Artema uhvatiše s jedne strane, pa sa druge - neki nepoznati ljudi. Tople, vrele ruke. Nisu se dugo držali. Načiniše nekoliko koraka, otpusti ruku čovek sa leve strane, a zatim i sa desne.

Već su koračali po licima hanzeatskih graničara, već se kotrljala predvodnica gladnih kroz bodljikavu žicu, već su skoro došli do Komsomolske na prstenu, kad otpozadi iskočiše kao sami đavoli bacači plamena.

Artem, Letjaga i ostali upadoše u ogromnu svečanu halu: plafon u veselim mozaicima, lusteri koji daju nezasluzeno svetlo, nežno, božansko, mokri čovečuljci se tresu od najezde, pište, a oni koji su pobegli probili su se kao pacovi i bubašvabe, što brže da pobegnu iz ovog dvorca, oborenog pogleda, u tunele, u jazbine, da se razbeže dok ih sve nisu pohvatali.

Iza leđa, u prolazima zagrmeše bacači plamena, zaječāše prvi spaljeni, raširi se miris pečenog mesa i spržene kose, ali Artem je, zagrljen s Letjagom i Ljohom, trčao u mrak tunela, ne osvrćući se na to što je ostalo tamo iza.

Pozadi iz tunela su vikali, tražili da se zaustave, nekog su tamo već stezali saradnici hanzeatske bezbednosti i vukli ga nazad na Crvenu liniju, kući. Nisu im ovde bili potrebni ovi begunci.

Nisu govorili međusobno.

Nije bilo vazduha da bi mogli da govore.

* * *

Pre izlaza na Kursku pojavio se međulinjski tunel, preko njega, lako ranivši čuvare, uspelo im je da upadnu na drugu granu, plavu, Arbatsko-Pokrovsku. Letjaga se setio da tamo postoji ventilacioni otvor. Iskobeljali su se u dvorišta vila od cigala koje su se razmilele, među oguljenom pozlatom kupola i oguljenom pozlatom iznad razbijenih izloga.

Sedoše da odmore. Ogluveli od vriska.

Letjaga je ćutao, Ljoha je samo treptao, Artem je povraćao. Prepušili su.

- Kako ti se sad čini sve ovo? - upita Artem Letjagu. - Jesi li razumeo?

Ovaj slegnu medveđim ramenima.

- Ubili su dečkića. U mom naručju.

- Video sam.

- On ih je ubio našim mecima - reče mu Artem. - Svinolup. Taj ološ. Major. Tvojim mecima. Svoje je već potrošio, očigledno. Nas su čekali. I on je otišao. Živ i zdrav. Tamo su samo mrtvi ostali. A on je živ. I dalje će živeti.

- Ja sam izvršavao naredbu.

- I on je izvršavao naredbu. Nije valjda sam smislio. Svi oni su tamo izvršavali naredbu.

- Zašto me poređiš tu s njima?!

- A bivo bi bas ekstva da voknemo nekoga - reče Ljoha. - Onog ko je ovo smisvio. Tog smvada jebenog. Da vise ne daje takve navedbe.

- Bio sam ubeđen da je umro. Dva metka sam mu sasuo. Trebalo je u čelo.

Artemu se leva ruka oduzela, rame mu je bilo potpuno mokro, ali ne misli sad o tome.

- A ima vi svhe da hvatamo majova? - pobuni se Ljoha. - Majova ima ko bvata. Ako navatas majova, samo ces da obvadujes kapetana. Tveba odma da hvatamo mavšale.

- A da sam ga dokrajčio tamo? Zar bi to išta promenilo? Oni bi svejedno došli na

mitraljez. Govorio sam im. Ništa ne razumeju. Pa rekao sam im da mogu da idu. Gore. Oni ne slušaju! Niko! Čak ni oni koji sada umiru. Bolje im je da idu na mitraljez nego gore! Šta da radim?!

Letjaga izduva krv iz nosa sebi po prstima, poče rasejano da briše o pantalone. Obrisa čelo.

- Ma nek se nose u kurac. Ne možeš ih skrenuti. Oni su kao stado. Kuda sad da idem? - reče on. - Ovo je dezerterstvo. Nemam kuda.

Artem ga pogleda. Nezapaljivi čovek Letjaga. Ne gori, zato što nema šta da gori. Kad bi i Artem tako mogao. Uši su se lagano otčepljivale.

Skupljale su se rastegnute bubne opne.

I eto dole, iz otvora, iz kolektora, kanalizacionih rešetaka, kroz ventilaciju, odasvud: počese pod zemljom da se čuju zvuci. Plač i kuknjava. Tihi, prigušeni moskovskom masnom glinom, odzvanjali su kroz mnogo uglova zavijenih cevi. Eho. Ljudi nisu mogli da pobegnu, ali njihovi glasovi jesu.

To beše kao porođaj. Moskva beše poput žene koja je već umrla, ali je u njenoj utrobi što se polako kamenila, bilo još žive dece. I oni su hteli da se rode i plakali su tamo unutra. Ali Moskva nije više nikog ispustila. Stisla je svoju betonsku vulvu i ugušila svoju decu. I oni začutaše i utihnuše, tako, ne rodivši se.

A duvan je bio pri kraju.

Beše noć.

Zagnjurila je Moskva u ovu noć, kao u lavor sa prljavom vodom, kako bi isprala svu svoju sasušenu krv. Završice se mrkla noć, svanuće tmuran dan i niko se neće sećati šta se dogodilo prethodnog. Sve će se tokom noći oprati. Ko će saznati za crni tunel, u kom su ljudi naslepo pijucima mlatili druge ljude? Niko. Ko će saznati za ometače? Niko. Ko za to kako su se bezbožnici krstili i išli pravo na mitraljeze? I zbog čega su sve umirali? Iz kojih razloga?

- Letjaga. Letjaga. A postoje li ovi neprijatelji? Zapad, Amerika? Jel' postoje? Da li uopšte postoje? Budi iskren.

Letjaga ga pogleda ispod oka, ali u mraku je izgledalo kao da su mu se oči ispravile i da gledaju pravo, kako treba.

- Mora biti da postoje.

- Ma koji ce nam kuvac nepvijateji? - reče Ljoha. - Snaći ćemo se i bez njih!

- Oni bi za svaki slučaj po nama malo zveknuli. Provere radi. Da nas se strašno plaše. Nisi razmišljao o tome?

- Ne.

- A sve ostale gradove - Piter, Vladik, i svu ostalu sitnuriju, zašto njih ne bombarduju, jesi li razmišljao? Ili su već sve pokorili, i mi smo jedini ostali nepokoreni?

- Ne! Kakve veze ima da li sam razmišljao o tome ili nisam?

- Pa zato što nema nikakvih neprijatelja. Boli ih dupe za nas, Letjaga. Neprijatelji. Mi nikom nismo potrebni. Tebe su potkupili i mene su potkupili. Sve vreme mislimo da smo se pametno nekom predali. Da je ovde, kod nas, pupak sveta. Da smo poslednji, ili pošto smo jedini ili što smo glavni. Zato što se kod nas odlučuje sudbina sveta. Kurac. Ništa se ovde ne odlučuje. Mi ovde podižemo imperije, idemo na mitraljeze, crkavamo na građevinama, hranimo pse svojim mesom, spašavamo čovečanstvo i sve ispod poklopca. Sva naša borba, žrtve, podvizi. To su sve mravlji podvizi u mravinjaku. Niko ih ne čuje. Uzalud umiremo. Skloni taj poklopac...

- Štit! Štit, a ne poklopac!

- Skloni ovaj štit, ništa se neće promeniti. Ja sam eto ubeđen. Nismo mi potrebni neprijateljima, Letjaga, već neprijatelji nama.

- Siguran sam - teško i zlobno reče Letjaga. - Ubeđen sam da starac govori istinu.
- Znači da je seronja - isto zlobno mu reče Artem. - I on je seronja, i ti postaješ to. I ja sam seronja što sam se prodao tamo u Balašihi. A sada je već kraj. Ništa više ne može da se učini. Tada je bio trenutak. Trebalo je da sve te ometače pošaljem u kurac. Da sve poravnam. I videli bi oni. Jel' tako, Savelije?

- Da - umesto izgaženog Savelija odgovori Ljoha.

- Ništa ne bi postigao - ispljunu Letjaga. - Oko Moskve je načičkano još tih ometača. A ljudi ti svejedno ne bi poverovali.

- Zato što ste im dvadeset godina glavu punili đubretom! Kako da poveruju?! Da nisu možda oni krivi?!

- Nisam nikom punio glavu!

- A-ha. Ti lepo ubiješ sve one koji se ne uklapaju u vašu priču.

- Ja s neprijateljima. Ja čuvam otadžbinu od neprijatelja! I da nisam tebe, brbljivca, izvukao iz Balašihe, tebe bi hanzeati tamo odmah i pokopali! Ne bi stigao da zucneš!

- Nisi me ti izvukao! Već stari! I ne iz sažaljenja! Već da bi sačuvarao svoju usranu opremu! I dosta! On - ti - je - rekao - da - me - ubiješ! Mene! Razmisli malo! Ko sam mu ja? Zet? Muž njegove ćerke! I opet me je osudio na smrt!

- I ja te nisam koknuo.

- Baš ti hvala, jebote!

- Molim lepo!

- A zbog čega da me ubije? Zbog toga što znam za ometače? Zato što znam kako oni izvitopere ljudima mozak? Ili zbog čega? Zato što je on davao crvenima metke, a ja se pobunio? Dvadeset hiljada metaka! Dvadeset hiljada! Sam si ih danas „popio“? Dosta više, dokle će biti takav seronja?

- Pa šta?! Zato će se rat završiti! To je bio Moskvinov uslov!

- Tako je stari govorio za svaku cenu! Da će morati da se plati! Dvadesetica!

- Ne, a trebalo je još naših klinaca da pregaze?! Trebalo je još jedan bunker da naprave?! Artem se okrete.

- Jel' to Moskvin bio tamo? Prepoznao sam ga. Moskvin i drugi, Besolov. Besolov, ko je on na Hanzi?

- On je tamo neki budža. Kurac bi ih tamo razabrao.

- Lažeš - sigurnim glasom reče Artem. - Znaš. Ko je?!

- Odjebi.

- On je slao fireru kovertu preko našeg starog. I municiju generalnom sekretaru. On. I njemu stari raportira? A? Alekseju Feliksiču? Zbog čega? Čime ga je tako zadužio? Onim usranim džipovima?!

- Pa šta?! Hanza nas je podigla sa kolena! Kada si ti pobegao?! Posle bunkera. Uzeo svoju Anječku i zbrisao od nas. A šta je bilo s nama? Koliko nas je tamo ostalo posle bunkera? Jel' polovina ostala? I svi raspali. Da nije bilo Hanze, propali bismo i kraj. Stari je činio šta je mogao.

Drugih dobrovoljaca nije bilo. A šta da radi on bez nogu i sa jednom rukom?! Da se obesi? A mi, u plaćenike?!

- Pa časnije je biti plaćenik! Nego u vašem Ordenu!

- Idi u kurac! Jel' znaš?!

- Da li barem shvataš čime je platio te terence, snajpere, fantomke? Pa našim klincima! Hanza nam je i podmetnula, Letjaška! Pa mi smo njih zvali! U bunkeru! Zvali smo! Da li su došli kod nas? Velike li pomoći, natrpati nam svoje izrode umesto naše dece! Koja su zbog njih i poginula! On ih je prodao! Hanzi ih je prodao!

- Nije. Moguće. Mora da postoji razlog.
- A koji je razlog da mene skloni?!
- A šta ako si špijun?! Diverzant?! Pokušao si da uništiš štit! Ako igraš protiv nas?! Ako si ubačen element! On je rekao da, ako pokušaš da uništiš miran dogovor... Ugroziš isporuku... Znači da...

- Čiji špijun?! Čiji diverzant?!
- Američki. Stupio si s njima u kontakt sa svog solitera i...
- I šta?! I pomažem im da ponovo usmere rakete?! Na moje?! Na ženu, na očuha?! Na tebe, govnanu?! Prodali su tebe, mene i sve naše, njihove duše, sve odreda! Eto šta i kako. Razumeš?!

- Oni su sebe žrtvovali, nema šta. A crveni... Tako mora. Teško je, ali neophodno. Sada je vreme da se ujedini, Arteme. Makar i sa crvenima. Imamo drugog neprijatelja. Pravog. Teško je zaboraviti klince. Znam. Sam stari ne može da ih zaboravi. I sam si video. Video si, on s njima pije svaki dan.

- On ne pije s njima. On loče! Loče, zato što je bio heroj, a sad je mešina! Ni ruku, čoveče, ni nogu! A ako on stvarno misli da se rat sa Zapadom nije završio...

- Nije se završio! - zaurla Letjaga - Zar ti to ne vidiš?!
- Ima li nekih dokaza?! Taj Besolov?! Kako vam je on dokazao da je rat?! Isprali su ti mozak?! Kako vas je sve tako čvrsto uhvatio za jaja?!

- Tebi su isprali mozak! Uvek su oni! Oni će nagrnuti iz svih otvora! Oni će nas zbrisati sa lica zemlje!

- Kučkin sine! - Artem skoči na zdravu nogu. - Ništa nećeš uspeti da dokažeš! Nikom nećeš ništa dokazati!

- A šta si ti to meni dokazao?! Ako nisu neprijatelji, onda, u čemu je smisao?!

- U čemu?!

- Da!

- Ne znam!

- Onda mi se skini s vrata!

Artem razmisli. Klimnu. Odgega dalje.

- Kuda ćeš? - povika Letjaga za njim.

- U pravu si - odgovori Artem, ne osvrćući se. - U pravu si. Mora imati smisao. Samo ga još uvek ne shvatamo. I tvoj stari ne razume. I teško da Svinolup zna. Dobro, imam koga da pitam.

- Sačekaj! Arteme! Arteme!

Letjaga ga je sustigao tek na Lubjanskom trgu. Dao mu je svoju gas-masku.

- Uzmi. Ja ću nekako stići.

Artem se nije bunio. Pljunuo je u masku na stakla, obrisao. Probrundao je Letjagi:

- Hvala. Sad nikako ne smem da umrem pre vremena.

Od Lubjanke se vukao, hrom, nadole. Pored Boljšog teatra, sa kojeg su se upregnute taljige survale u provaliju, pored presahlih fontana, pored hotela za goste s onog sveta, pored ulica sa psima, pored neme skupštine i pored Kremlja, koji se pravio mrtav sa ugaslim zvedama i zidovima bog te pita čijim.

Zaustavio se. Bilo je mračno.

Kako je to učinio? Gde je stajao?

Krvario je iz dvaput pogođenog levog ramena, kao da je imao beskonačno mnogo krvi, a bilo mu je teško. Osećao se slabim. Ali i dalje je tražio i tražio; prisećao se. Krenuo je polako u jednu stranu, zatim u drugu.

Od bledeg meseca nije imao mnogo koristi. On nije mogao da ugleda crno na crnom, i nije mu pomagao. Spustio se na kolena, počeo da puze, kružeći rukom po hrapavom asfaltu. Jednom je uhvatio cipelicu, drugi put kvaku, iz nepoznatog razloga bačenu nasred kolovoza.

Prišli su Ljoha i Letjaga.

- Šta to tražiš?

- Odgovor - našali se Artem i sam se promuklo zasmeha u uši gas-maske.

I pronašao ga je.

On sam je Artemu namignuo mesečevom svetlošću kroz odškrinute oblake. Na tamnosivom asfaltu ležao je tamnosivi revolver. Svinolupov ubojiti nagan. Uzeo ga je u ruku. Teško, čvrsto, opako oružje. Artemu je on baš sad bio potreban. Zbog njega je i došao ovamo. Bez njega ovde, izgleda, ništa nije mogao da shvati.

Baš tu nagrizenu cev je trebalo da stavi Besolovu u grlo. Neka diše kroz nju, i objašnjava Artemu zašto ljudi treba da sede u metrou.

- To je sve? - upita ga Ljoha.

- Kako sve! - pogleda ga Artem. - Sada u bordel!

GLAVA 19
ŠTA DA PIŠEM

Unesoše ga na Trubnu.

Letjaga ga je vukao na plećima. Nosio ga je po površini, plašili su se da se spuste u metro.

Artem je već grozno kašljao. Mlatio je nogama na Letjaginim leđima, ubeđujući ga da ga pusti kako bi sam išao. A čim bi stao na noge, odmah bi padao na kolena. Prolazili su fabriku.

Ali kada su stigli na Cvetni, neka opruga u grudima je škljocnula i odlučila da još zazvrnda. Artem rastera rukom crvenu maglu pred očima, uspravi se. Osećao je da neće uspeti mnogo toga da učini. Mora da uradi samo jedno, ali važno. Napipao je kundak nagana: u redu? Nagan se složio.

- Odvedi me Saši. Čuješ, Ljoha? Sećaš se gde je?

- A-ha. Ti bi hteo vepu smvt! Da viknes na vihi? Ne, pvo da vepo zakvpimo vupice!

U redu. Ako su samo rupice.

Na Cvetnom se događalo nešto čudno.

Stanica je bila puna-puncijata fašista begunaca. Izgubljenih, jadnih, isprebijanih. Železnička fašistička uniforma, iskvašena i osušena, skupila se i postala im mala, kao da su je šili za dečju igru ili predstavu, a odrasli su je navukli na sebe i počeli ozbiljno da je nose. Lica su im bila izgrebana i uprljana blatom, pendžetirane cipele su popucale.

- Šta? Šta se desilo? - zapitkivao je Ljoha poznate kurve.

- Čitav Rajh je potopljen. Puškinova se srušila. Tadžici su ukrivo proširivali. Srušila se, a onda su i susedne. Potopilo ih.

- Tadžici su krivo... - nakrivo se osmehnu Artem. - Tadžici su krivi za sve. Kučkini sinovi.

- Svi se razbežaše. Sa Tverske na Majakovsku. Sa Čehovljeve su ljudi ovamo došli.

- A šta je s ratom?

- Mi ne znamo. Niko ništa ne zna.

Tako vam i treba, mislio je Artem, možda Gospod zaista sluša, prima žalbe. Neko je, možda... eto ta žena iz kolica, uspela je da se tužaka, pre nego joj je glava pukla od armature. Gospod je prebrojao na računaljci koliko je u Rajhu grešnika, a koliko pravednika i odlučio da zatvori i zapečati Rajh. Samo zašto ga je otvarao?

A šta je s Homerom?

- Znete li možda da li je stari uspeo da se spase? Sa Čehovljeve? - dosađivao je Artem železničarima. - Homer?

Plašili su ga se.

Odveli su ga kod lekarke: ona je među ubodima bodljikavog biča pronašla žive rane iz kojih je curila krv. Rekla je: neće dugo. Neophodna je hitna transfuzija, ali doktor za teške bolesti nema kako i odakle da je da. Iščeprkala je metak, vičući na Artema, prokislom melemom prelila rupe, stavila između njih izgužvanu krpicu, kako bi iz kože tuda kapalo. Dala mu je analgin kome je istekao rok. Od njega mu beše bolje. Evo gde ga je Savelij uzimao.

- Šta ćemo sada? - upita Letjaga. - Treba da ti nađemo normalnog lekara. Ne ovu pičku Ivanovnu. Da ti vratimo krvcu nazad. S kamatom.

- Ne. Ja ću kod kurvi - reče Artem, tek što mu je analgin pomilovao rane - posle ćemo se raskusurati.

- Pa i meni - namignu Ljoha. - I meni isto tveba tvansfuzija.

- Na tvom mestu, Temiču, bolje da se moliš - odmahnu glavom Letjaga.

- Bez kukanja, moliću lepo - odgovori Artem.

- Na, uzmi metkić.

Artem uze.

- Ideš da se predaš? - on baci pogled na Letjagine kose oči.

- Ne. Stari ne oprašta dezerterima.

- A ako mene predaš?

- Onda će me tvoja Anjka udaviti - reče mu Letjaga. - Što je još gore. U redu. Imam ovde još jednu dragu. Eno tamo. Ako se umoriš, ti dođi.

- Da te odvedem? - upita Ljoha.

- Ne treba. Setio sam se.

Stvarno se setio.

Rastadoše se.

Artem se okrete, gegajući se dalje, krijući se u gomili: da li su se razišli? Za ovako važnu stvar nije hteo nikoga da moli za pomoć. Cvetni je vrveo od šljama. Ko je ovde agent crvenih, ko Ordena, a ko Hanze? Osluškuju, traže ga. Sigurno ga traže.

Desna ruka u džepu. Iz šake nije ispuštao nagan.

A kod Saše nije bilo nikoga.

Unutra nema nikog, vratanca zaključana.

Uznemirio se: a ako ju je Besolov odavde pokupio? A ako joj se desilo nešto loše?

Dijagonalno je bila sumorna krčma sa jednim i po mestom. Ograđena „zidom” od slame od plafona prema podu. Moglo je tako da se namesti da se Sašina udžerica vidi kroz slamu, a Artema prolaznici nisu mogli odmah da ugledaju.

Artem je gledao zaključana vrata. Hteo je da razmišlja o Saši, a razmišljao je o Anji. Mora biti da je Vladivostok. Zašto mu ranije nije rekla za Vladivostok? Možda bi bolje živeli da je on znao za Vladivostok.

Pored je mrmrljalo dvoje naslonjenih mokrih fašista. Sumnjičavo su zagledali Artema. On pokuša da oseti mržnju prema njima, ali nikako mu nije uspevalo: sasvim je pregoreo na Komsomolskoj. Da bi ih smirio, naručio je alkohol uz analgin. Hranu nije mogao očima da vidi, u glavi mu je odzvanjala jedna misao.

- Ditmar... - došustalo je do Artema kroz namenski sažvakane reči. - Ditmar...

On se dvoumio i odlučio.

- Zna li Ditmara? - upita on ove.

- Ko si ti?

- Kod njega je radio čovek. Ilja Stepanovič. Trebalo je da piše knjigu za njega. I još jedan čovek s njim. Zvao se Homer. Moj prijatelj.

- Pitam ko si.

- Za Ditmara sam izvršavao naredbe - šapatom reče Artem. - Na Pozorišnoj.

- Agent? - fašista je načisto naseo.

- Diverzant.

- Ditmar je herojski...

- Upoznat sam.

- Svi njegovi agenti su prešli kod mene - reče ovaj. - Sada ćeš raditi sa mnom. Ja sam Ditrih.

Artemu to postade smešno. Ditriha je već gledao pomalo s visine. Otud je mnogo toga moglo da ispadne smešno. Ali ne sve.

- Čoveče - Artem obrisa usne gornjim delom šake, pokaza Ditrihu žitku krv. - Daj da na miru umrem.

- Ozračen? - Ditrih shvati i udalji se. - Jesi li ti taj stalker? Jesu li te vrbovali?
Artem ispod stola pažljivo privuče revolver kako se ne bi hvatao naglo za džep.

- Jesi li poznavao Homera?
- Zar te nisu ubili, tamo na Pozorišnoj?
- Kao što vidiš.
Izgleda da ga je Ditmar smestio u životni prostor bez posebnih odobrenja.
- U redu... Pošto si naš veteran...
- Ne urlaj. Svuda oko nas prisluškuju.
- Oni su ovde. Izvukli su se. Svi redom piju. I ovaj, i drugi. Isto moji štićenici. Da te odvedem do njih?
- Odvedi me.
Homer je živ. Hvala bogu. Moram da ga pronađem, hoćeš da sačekaš, Saša?
Artemu je ostala još sedmica ili koliko već. A Homer ne ide nigde. Trebalo bi da se ispovedi makar Homeru, u njegovu beležnicu. Neka zapiše sve. Za tornjeve, za jame, tunele, za pećurke i metke. Za Orden usrani neka zapiše sve. I najvažnije, svetu stvar, i to da svet postoji.
Hteo je priču, evo ti priča.
Ispostavlja se da je stari sedeo svega dvadesetak metara dalje. Pio je s Iljom Stepanovičem, neraspoložen, nisu ni nazdravljali.
A kada je ugledao Artema, ozario se.
Homer beše sav odrpan, seda kosica oko čele se kostrešila, i na žutom svetlu lampe izgledala je kao zlatni oreol. Oporavio se. U naručju mu je bila kokoška, ista ona, Olješkina. Niko joj nije zavrnuo šiju, niko je nije stavio u supu, ona se lepo prehranila čak i na fašističkom kazanu, sva se zaokruglila, prokletinja.
Artem ustade ka njemu, zagrlji starog. Koliko se dugo nisu videli? Godinu?
- Živ si.
- I ti si živ.
- Kako si, deda?
- Ja kako sam? A eto. Počeo sam s Iljom... Da radim - Homer pogleda Artemovu pratnju.
- Dobar dan.
- I kako ide? - upita Artem Ilju Stepanoviča.
- Dobro - odgovori ovaj Ditrihu. - Pišemo. Ide nam.
- Sjajno - reče Artem. - Hajde, deda, da se prošetamo, može? Hvala, *genosse*¹⁵ - klimnu on Ditrihu. - Ovo ću ti pamtiti za ceo život.
Ditrih je, naravno, morao da ih prisluškuje. Ali iza slamnatog zida hladile su se pećurke i zagrevao melem. I izgleda da Rajha više nije bilo.
- Ne smete da kročite nogom sa stanice! - strogo im je naredio. - Do daljeg.
Prošli su kroz sobičke: žene se načičkale po hodniku kao nanizane perle. Kako ovde pronaći tihi kutak?
- Jel' ti se piše? - upita sad Artem Homera.
- Ne baš.
- A zašto?
- Ilji se žena obesila. Narine. On pije.
- Kada? Kada se to desilo?
- Pa, radili smo nekoliko dana - i... A firer je tražio... Svakog dana je lično dolazio, čitao, ispitivao. I tako sam morao da pišem za dvoje. Zato je Ilja obećao da će me uzeti za koautora. Ime na koricama i sve ostalo. Laskavo, zar ne?
- O-ho - Artem pogleda Homera. - I kako je firer?

- Pa... Ovako... U svakodnevnom životu... običan.
- Običan - reče Artem. - Mora biti. Najobičniji čovek. I sigurno je neki Vasilij Petrovič.
- Jevgenij Petrovič - ispravi ga Homer.
- Skoro isto - nasmeja se Artem. - Jeste li stigli do nakaza? U udžbeniku?
- Nismo uspeli - odgovori Homer i pogleda pored. - Ni sad nije jasno da li ćemo uspeli.

Svi su se razbežali. To je kraj Rajha. Firer je negde nestao.

Kokoška je raširila krila kao da će poleteti; a Homer, znajući već kokoškine navike, uze je i ispruži ruke u daljinu. Ona se skupi i ispogani na pod.

- Jel' makar nosi? - zainteresova se Artem.

- Ne. Bojkotuje - tužno se osmehnu stari. - Mada sam je već ljuskama nakljukao. Đavo bi ga znao u čemu je stvar.

Išli su dalje, razgovarali su prolazeći mimo izubijanih fašista i nadahnutih kurvi, pored tuđih uzdaha, fijuka biča, prilagođavajući se ritmu nečije izopačene ljubavi.

- Šta ćeš. Ne treba zato da gušiš savest - reče Artem, osećajući kako se kroz umor probija želja da sve ispriča. - Sada možeš da napišeš svoju knjigu. Kako si hteo.

- Svoju, koju niko neće hteti da štampa.

- Zavisi od toga šta ćeš napisati u njoj.

- A šta ću napisati?

Ispostavilo se da se neko vuče za njima. Osvrnuli su se jednom, drugi put. Neki čovek kao da se izgubio u izmaglici. Možda i nije išao za Artemom, već nekim svojim poslom. A možda se zadržao da ne bi upadao ljudima u oči.

Ruka na naganu.

- Jesi li našao svoju Sašu? - upita Artem Homera.

- Svoju? Ne. Ti...

- Ona je ovde, dedice. Juče je bila ovde. Razgovarali smo. O tebi.

- Ti znaš? Znaš gde je ona?

- Znam.

- Jel' s njom sve u redu? Kuda idemo? Daj bolje da odemo do nje... I šta... Ona ovde... šta radi?

- Šta žene ovde rade, dedice? Radi.

- Ne, dosta! Saša? Ne verujem.

- Eto.

- Nije istina!

- A reci mi... Za Hantera, jel' istina? Da se propio? Ja eto nisam ni znao da se poznajete.

- Hantera? I ti ga isto znaš? Odakle?

- On me je i poslao u pohod. Tada. Protiv crnih. Po rakete. Nisam ti pričao? A da li ti je on pričao? Da nije zbog toga počeo da pije? Nije zbog crnih? Ili zbog čega?

- On? Ne znam. On je... Mi smo inače malo razgovarali. Nedovoljno.

- Pa ti si o njemu knjigu pisao. Svoju, tu, u beležnici. Zar ne?

- Ne znam. On, znaš... Nije pravi heroj. Ja sam hteo da od njega napravim heroja. Da bi ljudi čitali i imali inspiraciju.

- Zato si ga napravio da ne pije?

- Odakle ti...

- Kažem ti: sve mi je to Saša rekla. Zar mi ne veruješ?

- Moram do nje. Da je vidim. Hoću sam da se uverim.

- Kasnije. Strpi se. Ovo je važno. Eto, čini se, ovde nema nikog... Odlazi. Sačekaj, ja ću sve da proverim...

- A što se Hantera tiče... Da! Pa ko želi da čita o alkoholičaru? Da ga sledi? Shvataš li? Mora da postoji mit. Lep. Ljudi sede u mraku, u beznadežnom položaju. Potrebna im je svetlost. Oni će se sasvim predati bez svetlosti.

- Razumem. A sad slušaj.

Artem se nagnu do starog, i u starčevo dlakavo uvo vatreno prošapta:

- Ljudi sede u mraku, deda, zato što od njih kriju svetlost. Zapad nije uništen, deda. I Rusija nije jedina. Ima još preživelih. Gotovo je ceo svet preživeo. Ne znaju baš kako oni tamo žive, ali... Vladivostok, tvoje Polarne Zore, Pariz, Amerika.

- Šta?

- Sve njih skrivaju od nas. Postoje ometači. Oko Moskve su postavljeni ometači. Radio-tornjevi, koji gase signale iz svih ostalih gradova.

- Šta?

- To je Hanza. A moj Orden sve zna. Služi Hanzi. I čisti sve koji se spolja ovamo probiju. Pronalaze i likvidiraju. I sve koji odavde pokušaju da se povežu sa spoljašnjim svetom, takođe. Zato niko i ne zna. A mislim da je Crvena linija gradila vetrenjače za Hanzu. Tamo su takve vetrenjače, u Balašihi, koje ometače snabdevaju strujom. I bagerom je iskopan rov, ogromna jaruga, sva ispunjena leševima, i jedu ih psi, sa pet nogu. Građevinari i ljudi iz drugih gradova zajedno. A Hanza je za to dala crvenima municiju. Ili ne za to, već prosto, kao podrška. Dvadeset hiljada metaka, da li možeš da zamisliš? A crveni tim istim mecima pucaju po protestantima zbog pečuraka. Pravo po gomili. Ljudi naleću na metke, mole za pečurke, a sve ih kose, kose, kose... Neće ništa da znaju. Lepo im kažeš: vi možete da odete odavde, iz metroa! Tamo gore postoji život! Odlazite! A oni hrle, i pravo na metke... Zato je važno da ti to sve lepo zapišeš. U beležnicu. Da, ima još. Oni lažu sve kako moraju da nas kriju ovde - zato što je neprijatelj okolo, da se rat nastavlja, ali to je sve laž, ubeđen sam da je laž. A zašto - ja, ako hoćeš, saznaću. Ali zasad tako piši. U redu? Piši da bi ljudi znali. Ovo je važno.

Homer se pretvori u uho, pažljivo pogleda Artema; kao da mora samo čulom dodira da razminira granatu. I još nekako saosećajno, ali trudio se da to prikrije, zato što je shvatao: najlon je nevidljiv, saosećanjem se lako možeš zakačiti.

- Kako si? - upita on. - Ako ćemo pravo, izgledaš užasno.

- Gotov sam - reče Artem. - Možda mi je ostala nedelja. Zato piši, deda. Zapisuj.

- Šta da zapisujem?

- Sve. Sve što sam ti sad ispričao.

Homer klimnu.

- Dobro.

- Da li ti je sve jasno? Da ti ispričam još jednom? - Artem se osloni na zdravu nogu, pogleda u prolaz.

- Pa i nije sve.

- Šta nije jasno?

Homer se mućio.

- Pa to... Sve... Pomalo čudno... Zvuči. Ako ćemo iskreno.

Artem se odalji. Pogleda starca sa distance.

- Ti misliš... Ne veruješ? Isto misliš da sam se zajebao?

- Nisam to rekao...

- Slušaj. Razumem da sve to zvuči strašno. Ali to je istina, shvataš li? Suprotno, sve, sve što znaš o metrou - da gore nema života, da nemamo gde, da su crveni protiv Hanze, da su ti sa Hanze - dobričine, da je sve... Generalno sve je, baš tako, laž! Mi smo jednostavno u njoj toliko živeli...

- Jedan grad, možda još... Dva su tamo... - Homer se namršti, učinivši napor kako bi poverovao Artemu. - Ali ceo svet? I ometači. I Hanza.

- Nebitno. Zasad samo upamti. A posle ćeš zapisati. Zapisaćeš kod sebe? Mene uskoro neće biti, deda. Ja neću da sve to nestane. Evo ti zadatak, slušaš li? Ja sam to saznao. I ako ti - ti! - ne zapišeš sve to u svoju beležnicu... Niko nikada i neće saznati. Danas ću pokušati... Nevažno je. Možda ništa ne uspem. Ali ti - shvataš li? - ti! - možeš nešto da promeniš. Hoćeš li učiniti to? Zapisaćeš?!

Stari je žvaknuo. Pomazio je kokošku. Ona je sedela pospana.

- Čak i da je sve to istina... Ko će to odštampati?

- Zar je bitno ko?

- Pa kako... A kako ljudi da saznaju?

- Deda! Pa zar je obavezno da se štampa? Homer - onaj Homer, pravi, pa on nije uopšte pisao. On je bio slep! Samo je govorio. Pevao je... I ljudi su ga slušali.

- Taj Homer, da - složio se stari. - Taj pravi - s tupim osmehom ponovi on. - Dobro. Zapisaću, naravno. A ti moraš lekaru. Šta tu - ostala mi je nedelja! I idemo... Hoćeš li me odvesti do nje?

- Hvala, deda. Kasnije ću ti još... Ispričati detaljnije. Kada saznam. Odmah ću ti izdiktirati. Ako uspem.

Homer je ćutao dok su išli. Nešto mu je dolazilo na vrh jezika, i on ga je sve grizao, stiskao zube, da ga ne ispusti. Zatim je promrmljao.

- I znaš šta još? Morao sam još da napišem nekoliko članaka za njihove novine. Naterali su me. I tamo, znaš... Za napad na Šilerovoj...

- Pa to su te naterali - reče mu Artem.

- Naterali me.

* * *

Vratili su se.

A tamo sve po novom. Ditrih i prijatelj se najeli i nestali. A u Sašinoj kabini čulo se stenjanje. S njom je bilo sve u redu.

- Evo ovde - reče Artem.

Zgledaše se.

Sedoše da čekaju, svako se zagledao u svoju čašu. Homer se trzao, kašljao. Artem je osluškivao za sebe: šta je tamo? Vetar je unutra zavijao. Vrteo je čelične lopatice, škripao, pretvarao se u snagu, kako bi Artem još malo proživeo na zemlji.

Gde ste vi, belotrbi nebeski brodovi? Kuda letite po ovom vetru? Gutao je votku: u čaši se od onoga što je pio razilazio rože oblak, a unutar Artema - mutan oblak kao domaća rakija. San je obarao s nogu. Koliko dugo nije spavao? Dvadeset četiri časa?

Završili su sa stenjanjem; izašao je neki prostak, zakopčavajući se. Nasmehio se, pobeđnički. Šta s ovim radi?

- Homer slete s mesta, zatetura se tamo. Ostavi kokošku.

- Saša?!

- Homere... Ti si?

Artem se nije pomerao. Nije ga zanimao razgovor. Ali nije mogao da ne čuje.

- Bože... Ti si ovde... Zašto ti to? Sašenjka...

- Sve je u redu sa mnom.

- Ja... Ja sam mislio da si umrla... Tražio sam te, tamo na Tulskoj...

- Oprosti.

- Zašto mi nisi rekla? Zašto me nisi našla?
- A kako si ti mene pronašao?
- Ja... Artem. Njega znaš? On mi je pokazao.
- On je ovde?
- Ti... Zašto se time baviš? Saša? Zašto se baviš tim poganim poslom?
- Zar je ovo pogano?
- Ti ne moraš. Ne smeš time. Hajde, ti... Uzmi svoje stvari. I idemo.
Artem pogladi doboš nagana. Ne sad. Sutra, prekосуtra, kad joj se javi Besolov. Neka odgovori. Posle toga, izvol' te. Jel' važi? Kokoška ga je gledala, nakrivila je glavu.
- Gde? Ja nikuda ne idem.
- Kako to? Da te ovde ne drže zarobljenom? Jesi li u ropstvu? Mi možemo... Ja ću zamoliti...
- Ne.
- Ne razumem! Možeš da zaradiš i na drugi način... Ako treba da te otkupimo... Da li treba da platimo za tebe?
- Nisam u ropstvu.
- Šta onda?! Ne razumem...
- Ovde sam na svome. Bolje mi pričaj o sebi, kako si ti? Kako je... Hanter?
- Ne znam. Gospode... Šta znači - ovde sam na svome?!
- Tamo sam gde sam potrebna ljudima.
- To je glupost, ti buncaš! Nisi napunila ni osamnaest! Šta to pričaš?! Ovo je bordel! Jazbina! Svi ti prljavi muškarci... To ne može više ovako! Odlazimo!
- Ne.
- Idemo!
- Pusti me!
Kokoška je pažljivo slušala: brinula se za Homera. A Artem se nije mešao. Nije imao prava. A i kome bi držao stranu?
- Ti ne treba! Ti nemaš prava! Ti nisi prostitutka!
- Kao da je to nešto najgore što može da se dogodi čoveku.
- Ti si... Sirota devojčica. Izgubio sam te... Ja sam kriv...
- Nisi ti kriv. I nisi moj otac.
- Ja i nisam... Zašto moraš da budeš ovde? Ne moraš!
- Jel' to sve? Pa ti si mislio da sam mrtva. Evo me, živa sam, kakve veze ima da li jesam ili nisam prostitutka?
- Ti! Nisi! Prostitutka!
- A ko sam?
Neki čovek se zaustavio kraj otvorenih vrata. Izbrijana ćela sva u naborima. Kožna jakna sva zategnuta na leđima. Čuvar? Proverava da li može gazda da uđe? Artem protrlja oči, nagnu se napred, pogleda udesno i ulevo. Tamna kosa na razdeljak, kesice ispod očiju, da nema takvog čoveka u gomili?
- Ti nisi takva devojka, koja će sebe za metke... Koja će dozvoliti... Sebi... Sa sobom to... Ne pamtim te takvu!
- Jasno. A ako sam sad ovakva, onda šta?
- Ne! To je odvratno!
- Pa načini me drugačijom u svojoj knjižici. Učini me takvom da ti se sviđam. Kakve veze ima čime se bavim u životu? Kakve veze ima šta se događa s Hanterom?
- Kakve veze to ima s tim?!

- Jesi li završio svoju knjigu? Čime? Šta se dogodilo na Tulskej?
- Ne razumem. Potop! Proboj vode.
- Čudo. Jel' beše tamo čudo?
- To nije konačna verzija.
- Pa prepravio si pokolj u čudo. Eto i mene prepravi. Načini me vilom. Oprosti. Sad imam sledećeg gosta. Primam na zakazivanje. Kao lekar. Načini me lekarkom.
- Ja neću otići!
Čovek sa naboranim potiljkom je sve to odslušao, pljunuo i otišao. Artem se opustio. Mazio je Rjabu prstima. Kokoška je dremala. Nagan nije spavao.
* * *

Analgin i alkohol su okretali ovu jazbinu, vrteli su svet unaokolo i Artemovu glavu, nesigurno pričvršćenu. Homer je izašao na kraju, izgubljen, kao da su ga polili hladnom vodom i prodrмали strujom.

- Zašto je takva?
- Idi ti. Idi, deda. Pusti me da popričam s njom. Posle... ćemo se videti. Hajde u istoj onoj krčmi. Gde si bio s Iljom. Za saučešće.
- I ti si... nju?
- Pogledaj me. Šta da radim? Hoću da popričam.
- Pokupi je odavde, Arteme. Ti si dobar momak. Iskren. Povedi je.
- Iskren. Važi.

Pokucao je. Ona je već čula glas, nije se iznenadila. On ulete unutra.

- Zdravo.
- Vratio si se? Jesi li bio u svojoj Balašihij?
- Bio sam.
- Užasno izgledaš. Sedi. Hoćeš nešto da popiješ? Vodu? Evo tamo, evo ovde.
Bila je iznenađujuće čista, Saša. Sveža. Nikakva prljavština se nije lepila na nju. Evo tek što su je gužvali i stiskali, rastavili na deliće, a ona je samo popravila frizuru i ponovo se uzdigla. Kako ona to radi? Kako to žene rade? Možda ispijaju muškarce?

- Tamo... Tamo su ometači. U Balašihij.
- Kakvi ometači?
- Sašenjka. Ovaj čovek kog ti zoveš gazdom... Besolov...
- Čekaj. Šta ti je ovo? Gospode, kakve užasne rane. I još... Topao si. Goriš.
- Čekaj. Slušaš li me? Taj Besolov. Ko je on?
- Imaš pištolj.
- Kada će on doći?
- Jadnice. Da li ti se pogoršalo stanje?
- Jel' to on? Taj perverznejak, koji te je tad iskoristio, noću? Koji je mene iskoristio? Koji nas je posmatrao?

- Koji nas je upoznao?
- Slušaj. Slušaj me. Kad će on doći? Hoću da porazgovaram s njim. Moram.
- Zašto?
- Zašto? On je na vrhu ove piramide. On sve ovde kontroliše. Crvene vrti, fašiste... Mlinara. Hoću da shvatim. U čemu je smisao svega. Zašto smo svi u metrou. Kakav je plan. Neka kaže.

- Vidi. Osušile su ti se krastice. Od opekotina. Mogu li?
- To si... Ti si rekla da sam sam sebe opekao?

- Da.
- Zašto sam to uradio? Zbog čega?
- Popričao si s njim i opekao se. S Aleksejem.
- Ja? I to... Zbog Ordena? Ja sam... Ordensku devizu žigosao... On mi je ispričao nešto o
Ordenu? Čime se oni sada bave?
- Jesi li se setio?
- Znači i ti si sve znala?
- Arteme. Hoćeš da prilegneš? Ti jedva stojiš na nogama.
On je čučnuo kod zida.
- Zašto mi nisi objasnila? Zašto si me poslala u Balašihu?
- Ne možeš ništa da uradiš, Arteme. Samo povremeno možeš da se opečeš cigaretom. I to
je sve.
- I za ometače?! I za svet?!
- Da.
- Kad će on doći? Kad?!
- Ne znam.
- Ti znaš! Pa stalno govoriš da ga očekuješ! Kaži!
- Šta ti hoćeš od njega?
- Sakrij me. Sakrij. Molim te. Sakrij me ovde.
- Sakriću te - ona je čučnula pored njega, nežno ga pomazila po slepoočnicama, po
temenu. - Evo, posedi malo iza zavesice.
Navukla je zavesicu.
- Još može nešto da se učini. Sve je još moguće.
Još je gledao u tkaninu, iscrtanu cvetićima, i u srcu svakog cvetića video je nečiji potiljak
bez očiju, čitavo cvetno polje sastavljeno od potiljaka. Tu su bili nacrtani svi ljudi s Crvene linije,
bez lica, koji su živeli samo da bi im jednom u taj potiljak ispalili: takav ornament.
- Zašto - uporno je šaputao za sebe Artem, da ne bi zaspao. - I da si gazda, i da si sam
đavo. Sve ćeš reći. Zašto si tako postupao s nama. Zašto si tako postupao s ljudima. Zašto
moramo da sedimo ovde. A ako ne kažeš - pravo u čelo. Baš iz vašeg nagana. Među oči. Kučkin
sine.
Smirivao se, smirivao i zaspao.

GLAVA 20
ČUDA

I umro je.

Uvek se pitao da li tamo ima nečega, ili samo ugase svetlo. I da li treba s nekim da se dogovori kako bi se vratio nazad, u detinjstvo. U predratno vreme, još uvek živoj majci, na još uvek živu Zemlju. To bi bio pravi raj.

Ali zagrobni svet je bio drugačiji. Kakav život, takva smrt: žestoka. Samo je čistije i zidovi su sveže okrečeni. Uljanom bojom. Ako je čitav život bio ofarban uljanim bojama, onda raj i pakao moraju biti isti.

Osim zidova, beše tu ležaj. Pored je stajalo još, nameštenih, praznih. Čudno: nije jedini ovde umro.

Još beše metalna šipka, a na nju okačena providna kesa s nekakvom tečnošću. Od kесе je išla gumena cevčica do Artemove ruke, menjala mu je krv za neko đubre.

A-ha, izgleda da je živ.

Podigao je ruku, stisnuo i raširio prste. Nije privezana. Pomerio je noge, slobodne su. Otkrio se, pogledao se: kao od majke rođen. Rupice od metaka zalepljene flasterom, belim. Šta su to uradili s njim? Ko?

Promrdao je leđa, ništa nije osetio. Tu su ubodi biča. Pogledao je opekotine od cigarete: kraste su otpale. Ispod njih behu ružičaste mrlje.

Šta se dogodilo?

Počeo je da se priseća: bilo je cveće sa potiljcima. Razgovor sa Sašom. Revolver mu je bio u ruci. Kako su ga umesto svega toga stavili na ležaj, a umesto krvi ubrizgavali zamenu.

Spustio je noge na pod. Uhvatio se za šipku, kao za štap. Nije navikao da stoji na nogama. Vrtelo mu se u glavi, zavijalo.

Soba kvadratnog oblika, jedna vrata.

Dogegao se do tih vrata zajedno sa štapom i lažnom krvlju na svom stalku. Povukao je. Zaključana su. Pokucao je. Nema odgovora.

Ali tamo, iza vrata, odvijao se život. Čuli su se neki glasovi, izmenjeni zbog furnira, muzika, smeh; smeh. Možda je tamo stvarno raj? A on stoji u predvorju? Mora da se reši svoje iskvarene krvi, da umesto nje ulije anđeosku bezbojnu, i onda će ga možda pustiti?

U bravi se okrenuo gvozdeni poklopac, zavrteo se. Čuli su.

Artem je pomislio: čime da udari? Ali dugo je razmišljao. Nije uspeo.

Na pragu je stajala žena. U belom mantilu: opranom i ispeglanom belom mantilu. Smešila mu se.

- Eto vidi. A mi se već zabrinuli.

- Zabrinuli? - oprezno upita Artem - Vi?

- Naravno. Toliko dugo bez svesti.

- Koliko?

- Pa prošla je sedmica. Evo počela je druga.

- Zato sam se naspavao - reče Artem, trudeći se da preko njenog ramena osmotri šta mu se sprema tamo u hodniku. - Više ne znam čak ni to šta sad da radim na ovom svetu.

- A zar žurite? - žena odmahnu glavom.

Ona beše ljupka. Blede pegice, riđaste oči, skupljena kosa. Osmeh, i očigledno se često osmehuje: lice joj je imalo takve crte.

- Lekar je rekao: nedelja-dve i na put.

- Pa eto i ja sam lekar. I ne bih bila baš tako kategorična.

- A kako biste rekli?

I u Artemovim grudima se pomeri poklopčić - javi se nada.

- Pa... Vi ste, s mog gledišta, ozračeni dozom pet-šest greja. Kada? Dve nedelje pre hospitalizacije? Sudeći po krvi.

- Pre hospitalizacije?

- Da je sve bilo na vreme... Da smo odmah počeli s lečenjem... Rekla bih da ste imali šansu od pedeset posto. Sada, neću da lažem... Terapija ima solidne rezultate. Transfuzija. Uspeli smo da pogodimo prave antibiotike.

- Antibiotici? Terapija? - Artem zaškilji.

- Pa i ostalo... Mislim da vi i sami osećate. Rane zarastaju. Ovako ili onako, neće biti nedelju dana. Postoji verovatnoća, i to solidna, da ćete se oporaviti. Organizam dobro reaguje...

- Odakle antibiotici?

- Izvinite? Ako se brinete za rok upotrebe, onda vas uveravam...

- Gde sam? Šta je ovo? Hanza?

- Hanza? Koja je stanica, napolju? Kružna linija, na to mislite?

- Napolju? Šta je napolju?

- Kuda ćete? Stanite! Vi ste, inače, bez pantalona!

On je odgurnu, izađe iz sobe.

Tamo se protezao dug, čudan hodnik, kao da su ga izgradili unutar tunela. Jedan od zidova je zaobljen kao cev. Ali oni nisu kao u metrou, zarđali, već premazani rajskim uljem. Sve je čisto, suvo. Vise večne lampe. Kakvo je ovo mesto? Nije stanica. Nema ovakvih stanica.

Negde je zasvirao mali orkestar, veselo i zanosno.

- Gde smo?

- Biće pomalo čudno ako krenete ovde da istražujete sa golom zadnjicom, Arteme. Predlažem da se vratimo u sobu...

- Odakle znate moje ime?

- Stoji vam u kartonu.

- U kartonu.

I eto, setio se. Setio se kako je bilo pre dve godine iza rešetaka kod fašista, i kako je čekao rano jutro da bi bio obešen. Nikako nije mogao da zaspi. A kada je utonuo u san na nekoliko minuta, njegov podli i patetični mozak je sanjao spasenje. Pojavio se Hanter, istrebio sve neprijatelje, oslobodio Artema. Nije bio loš san, grozno je bilo što je morao da se probudi.

Artem podiže ruke, pogleda ih još jednom.

Đavolski je hteo da poveruje u to: da ima šanse, da postoji verovatnoća i ozdravljenje. Izgledalo je da se već pomirio sa smrću, a nije. Samo su mu obećali još komadić života, mahnuli mu pred očima i upecao se.

A ako je san, onda može i bez pantalona.

I on je zakoračio napred, prema glasovima.

Zid se na jednom mestu odjednom srušio i otvorao se prostor sa visokim plafonom; ovde se videlo kako je sve izgrađeno - poput tunela, ali džinovskog tunela, koji se po visini mogao podeliti na tri ljudska sprata. I sa prvog od tih spratova je nagore išlo široko paradno stepenište, prekriveno crvenim stazama. Iznad stepeništa je visila kugla - zapanjujuća. Oblepljena kvadratićima ogledala. U kuglu je udarao snop svetla i rasipao unaokolo odbljeske, nalik na laserske zrake. Kugla se okretala ceremonijalno, kao da je planeta, i zraci su mileli po zidovima.

Gore je svirala smela i očajna muzika, čuo se smeh. Preko čitavog zida iznad stepenica bila je raširena ogromna zastava, jarkocrvena, izvezena zlatom. Na sredini - grb: Zemljina kugla

u tankom ramu, a iznad nje ukršteni srp i čekić. Simbol dobro poznat svima koji su pre bili na Crvenoj liniji. I preko njega su isto mislili veseli odbljesci kugle od ogledala.

On je kod crvenih?

Zašto bi ga crveni negovali?

San.

- Moraću da pozovem obezbeđenje! - upozorila ga je lekarka odnekud pozadi.

Artem stavi svoj štap na prvi stepenik, podiže se bliže muzici. Noge su mu bile slabe, ne sasvim otečene. Sačekao je, zatim je savladao i drugu stepenicu.

Kakvo je ovo mesto?

Lagano, škiljeći, peo se gore. Pred očima poče da niče slavluk; na njemu se video beli plafon i snažna svetlost, kao dnevna.

I eto pojavila se iza stepenica, sala...

Ogromna sala. Okrugli snežnobeli svod, kao da je i sam sijao, sa plafona vise lusteri, kao eksplozija stakala, pod - mekan, zastrt u celosti tepihom, u fascinantnim jarkim šarama; u takve ne srne čovek duže da gleda, počnu da hipnotišu. I svuda stolovi, stolovi, samo stolovi. Okrugli, postavljeni, stolnjaci uprljani, ali isto su nekad bili beli. Tanjiri s ostacima hrane, čaše do sredine ispunjene nečim boje rubina. Na podu leže viljuške.

I ljudi: tu i tamo.

Sakupili su se na gomilu oko jednih stolova, sa drugih su jeli i ostavili. Negde se grle, sudarajući se čelima, kao Artem sa umirućim zatvorenikom u tunelu, ali ne zbog tuge, već zbog votke. Negde se vodi važan razgovor. Čudno su odeveni: ispod sakoa nije nago telo, već košulje, mada su izgužvane. Čak i kravate, kao na predratnim fotografijama.

Artem je, kao nevidljiv, koračao prema njemu po mekanom tepihu, kupao je bose tabane u vunenoj travi. Sa stola je neko podigao mutan i začuđen pogled na njega, ali nije mogao dugo da ga gleda, pa je spustio oči nazad, u bogate salate i neispijene čašice.

Odrpani orkestar bučao je na sceni na kraju sale, i nekakav stomaklija je impulsivno i nespretno plesao među muzičarima uz nespretne aplauze sa najbližeg stočića.

- Arteme?

On se zaustavio, pošto je primećen.

- Sedi. Ne stidi se. Ma ti se i ne stidiš, vidim.

Čovek ga je gledao s osmehom. Tamne kose, koja je u vlažnim pramenovima bila zalepljena na čelo, nabreklih podočnjaka, očiju zacakljenih od alkohola, raskopčane košulje. Pored njega neki nerast koji ćelavi, sav crven u licu dok štuca.

- Aleksej... Feliksovič?

- O! I ti se mene sećaš?

- Ja sam vas tražio.

- Pa eto: našao si me! Arteme, ovo je Genadij Nikitič, Genadije Nikitiču, ovo je Artem.

- Drgomij! - zabrekta nerast.

Artemu je tek sad došlo u glavu da pokrije golotinju. Tek sad je posumnjao: a šta ako je sve san? Sve je unaokolo nebulozno, ali ne možeš u snu razmišljati o tome da spavaš, i da ćeš se uskoro probuditi, pa od toga bi se odmah probudio?

Seo je golom zadnjicom na baršunastu stolicu, prekrio se salvetom. Kako u ovakvom položaju da ispituje Besolova? Gde je Artemov nagan? Čime da mu pripreti kako bi rekao istinu? Kuhinjskim nožem?

- Kako sam dospao ovde?

Upita, da ne bi priznao da je san.

- Tvoja drugarica me je nagovorila. Naša zajednička.

- Ko? Saša?

- Saša. Molila me je sva u suzama. A ja sam, eto, po prirodi meka srca. I onda sam se setio kako si smešan. Dobro smo se tad proveli... Može se reći, brat po majci. Tako da mi se srce steglo. Pa s kolena sam te digao. Da li se ičega sećaš? Ti si preterao sa glistom. Nisi bio pri sebi. Ali sa svim zadacima si se snašao.

- Bšsočno!

Artem se zavukao dublje pod stolnjak. Odjednom se osetio potpuno ogoljenim, bilo ga je sramota, osećao se idiotski. Saša je molila ovog vampira da ga spase? Brinuli su se o njemu zato što ga je Saša nagovorila?

- Neću. Ne treba mi ovo. Nije mi potrebna tvoja milostinja!

- Znam brata Kolju. Kako je samo ratovao tada! I pored gliste. Hteo je da se uspostavi svetska pravda. Naročito kada smo ti i ja razgovarali o Mlinaru. Dve cigarete mi je potrošio da bi uradio tetovažu.

- Gde smo mi? Ja? Sada?

- Mi? U bunkeru. Ne, ne u vašem junačkom bunkeru, nemoj da se bečiš. Ovih bunkera ispod Moskve, znaš, ima ih... Mi smo sebi odabrali jedan poveći. Urađen po evropskim standardima. A ostali, nisu baš nešto. Neki su poplavljeni, u neke uopšte ne može da se uđe, pošto su vrata zarđala.

- Uprvotako!

Stigla je lekarka i obezbeđenje s njom; u svečanim uniformama, kao da su došli pravo s parade. Spremili su se da vežu Artema.

- I šta sad, odmah ćete mi ga uzeti? - iznervirao se Besolov. - Dajte da porazgovaram s čovekom. On sigurno ima gomilu pitanja.

Lekarka se složila i otišla.

- Saša me je ovde smestila?

Golog i nemoćnog. Da li me je spasla?

- Pa da. Rekla je: momak je ozračen. Ozračen zato što je sam otkrio sve vaše grozne tajne. Strašno je hteo na površinu i eto uspeo je. Čak je zauzeo na juriš vaš radio-centar u Balašihi. Isključio je ometače! Obraćao se narodu! Heroj! Junak!

- Ona je ispričala? Tebi?

Izneverila me je? Izdala?

- I ona. I neki moji izvori. Priznajem da sam te tada potcenio. Ti si, istina, bio pijan ko letva. Volim eto ovako da popričam sa običnim čovekom. Da mu malo-pomalo objasnim kako je sve u stvari i da osetim kako mozak počinje da mu ključa i da se dimi. Ovde mnogi godinama ne odlaze u metro, a ja sam znatiželjan. A ja i zbog posla moram da razgovaram s ljudima.

- Kkavčovk! - reče nerast.

- Mi smo... U Moskvi?

- U Moskvi, naravno.

- Bunker? Zašto... Izgleda tako čudno? Zašto su sovjetske zastave? Jel' to... Ja ne razumem. Da li to Crvena linija upravlja Hanzom? Ili je Hanza u stvari Crvena linija?

- Ima li razlike?

- Molim? - namršti se Artem; bela sala se skupljala negde bočno nagore.

- A ima li razlike između Crvene linije i Hanze? - drhtavo se osmehnu Besolov. - Ti bi još između crvenih i fašista našao deset razlika.

- Ne razumem.

- Dobro je. Spreman sam da objasnim. Hajdemo da se prošetamo. Naravno, bez pantalona ne bi valjalo. Ej! Momak!

Užurbano je pritrčao konobar sa leptir-mašnom, sed i brkat. Besolov mu je naredio da skine sa sebe pantalone i košulju kako bi se gost obukao. Artem je zatražio svoju odeću, ali mu je rečeno da su sve spalili. Onda se složio i uzeo crno-belo odelo, sem mašne. Konobar je stajao mirno, povremeno tresući stomačićem. Doktorka je otkočila anđeosku krv, rupicu na ruci prelepila flasterom.

Aleksej Feliksovič se uspravio, obrisao usne salvetom; odmakao se od stola.

- Bilamječst! - nerast se oprosti s Artemom.

Krenuli su, pozdravljajući se, između pripitih i pospanih na proslavi - Kondrat Vladimirič, Ivan Ivanić, Andrej Oganesevič i ostali.

- Ko su oni? Ko su ovi ljudi?

- Divni ljudi! - uveravao ga je Besolov. - Najbolji!

Izašli su na stepenište.

- Dakle - Aleksej Feliksovič pokaza rukom po prostoriji. - Bilo je pitanje. Zašto sovjetska simbolika? Evo odgovora. Pre nego što se sve raspalo, ovde kod nas je bio smešten Moskovski muzej „hladnog rata”. Privatni muzej. Ali! Nalazio se u pravom vladinom bunkeru iz vremena tog samog „hladnog rata”. Bivši takozvani DO! To jest - državni objekat. Nekako su ga tamo privatizovali, možeš misliti kako, u burnim devedesetim, nije ni važno. Potopljen, prljav, napušten. Zato što nam se svima činilo u to vreme da ovi bunkeru neće nikom biti potrebni. Zatim su ga već novi vlasnici opremili prema svom nostalgичnom ukusu: evo te zastave, crvene zvezde, srpovi i čekići, i sve ostalo. Sa notom SSSR-a, ali akcentom na zlatno doba NEP-a.¹⁶ Fenomenalno su ga sredili, za to im veliko hvala. Takoreći preuzeli ga s plugom, a ostavili s atomskom bombom.¹⁷ Sakupili su zanimljivu izložbu istorijskih artefakata i počeli ovamo da dovode strane turiste. Ali kada se desio Treći svetski, jasno su im stavili do znanja šta znači ono DO i ko je tu u stvari pravi gazda, a ko je samo privremeni. Zato što oni koji su već tu, naravno, neće u DO. Tamo je sve skromno, bez ovog šika. Ipak je privatno vlasništvo nešto drugo. I stil je veličanstven, prosto zapanjujuć. Gledaš ovu zastavu i sećaš se kako je naša velika država bila pretnja čitavom svetu. Tako da mi tu nismo ništa menjali. I sa stilom je, i patriotski i komforno.

Laseri od staklene kugle padali su na crvenu zastavu, igrali se grbom.

- Ali eto Crvena linija... Oni pod tim zastavama... Ljude pred snajpere! Sada, na Komsomolskoj! Juče! Pre sedam dana! Moje! Dete! U naručju! Ne moje... Ali...

- I šta, moliću? Mi nemamo s tim nikakve veze.

- To ste vi naterali Mlinara da im da municiju! Hanza! Tamo, na Komsomolskoj, Moskvinu! - Artem se konačno probudio.

- Prvo, mi nismo Hanza. Drugo, mi nismo nikoga naterali. To je naša municija. A Orden je prosto inkasantska služba. Moskvinu je pripisana kompenzacija za aktivnosti Rajha. A šta oni rade sa municijom, pitanje je njihovog morala. Zato smo zaustavili rat. Koji je opet počeo, ne zbog načina na koji je čitav sistem ustrojen već zbog kretenskih inicijativa na nivou srednjeg lanca komande. Kao, uostalom, i sa vašim bunkerom onda. Da li ti je možda potreban građanski rat?

- Oni su tamo na Komsomolskoj tom municijom toliko ljudi ubili! Živih ljudi! Zašto me plašiš ratom?! Tamo su ljudi spremni da zbog gladi idu pravo na mitraljeze! Shvataš li šta je to?! Kako je to?!

Besolov je začutao, i čutao je dok nije sišao niza stepenice.

- A šta da se radi? Mi pokušavamo da nađemo sredstvo protiv tog truljenja pečuraka. Probaćemo pesticide. Ali postoje neki prirodni procesi. Ekologija metroa, tako da kažem. Meni se čini da oni sami tako regulišu brojnost populacije.

- Pa i vi samo trpate u svoje stomake!

- Možda se stiče takav utisak - složi se Besolov - ali glupo je pomisliti da zbog svojih stomaka ne ždere vrh Polisa, ili Moskvina ili Mlinara. Ovde vlada parola „caru carevo”. Konzervi iz državnih rezervi nema dovoljno za sve. Takav je poredak stvari u svetu. Ako ja izađem odavde i udelim ostatke sa svog tanjira nesretnoj gladnoj devojčici, to neće ništa izmeniti. Moji otpaci nisu Isusova riba. Uprkos tome, ja ću otići i hranicu gladnu devojčicu. I ništa se neće promeniti.

- Zato što vaša Hanza nije ništa bolja od Rajha!

- Pa kažem ti da Hanza u suštini i jeste Rajh.

- Šta?

- Požuri.

Artem odgega za njim.

Sa stepeništa ispod zastave skrenuli su nadesno. Iznad glave je svetlela jarkocrvena zvezda. Sijao je tamnocrveni natpis „Bunker 42”. Za sve to je bilo dovoljno struje. Sve to je bilo važno. Kroz hodnik su prošli do praznog bara. Šank je osvetljavala neonka u cevi „kalašnjikova”, barmena nije bilo, otvorene flašice su se same nudile. Besolov je zgrabio nešto sa neruskom etiketom, zubima otvorio mlitavi čep, priljubio usne. Ponudio je Artemu, ali ovaj je odbio.

- Znači, Muzej „hladnog rata”? - reče Besolov, skrećući u uski prolaz: čelični lim pričvršćen kvadratnim nitnama.

Ušli su u prostoriju: na zidu odozdo osvetljena starinska karta: ogromna senka boje maline preko pola sveta potpisana sa SSSR, sive evropske državnice guraju se jedna uz drugu, sve išarano ispečatiranim siluetama raketa i krilatih aviona. U uglu stoji bleđa lutka iz izloga, obučena u staru uniformu, besmisleno, letnju. Čuva ogromnu bombu; masnom bojom obojenu u sivo.

- Ovde imamo zanimljiv eksponat... Maketa prve atomske bombe, konstruisane i napravljene u Sovjetskom Savezu...

Bombi je na nosu stavljena kapica od stakla, da bi kao moglo da se zaviri u samu unutrašnjost pakla. Ali tamo, naravno, nije bilo ničega: neki sićušni uređaj sa kazaljka.

Međutim, Artem nije gledao u nju, već u ogromnu kartu Evrope.

- To ste vi, jelda? Ometači su vaši. Tražio sam te samo zbog toga. Zašto je to potrebno? Zbog čega sedimo ovde?! U metrou? Ako je čitav svet preživeo...

- A da li je preživeo? - Besolov začuđeno podiže obrvu. - Pa dobro, dobro. Preživeo je. To je samo „moša”.

- Sve te rakete, avioni na karti! To je sve starudija? Tu je još SSSR, a ne Rusija! Ova karta je stara, koliko, sto godina? Pa nema nikakvih neprijatelja, zar ne? Neprijatelja kojih se Mlinar plaši. Zbog kojih su oni ometači. Rat se završio! Još onda! Jelda?!

- To je sve veoma subjektivno, Arteme. Za nekog možda još uvek traje.

- Zapad ne planira s nama ništa da radi! Jel' tako? To ti Mlinaru možeš ovim da puniš tikvu!

- Svako veruje u ono što želi.

- Zbog čega?! Zbog čega ste onda postavili ometače?! Da ubijate ljude iz drugih gradova?! Da umišljate da je sva zemlja razrovana bombama! Zbog čega?! Da smo mi jedini! Zašto onda sedimo u metrou?!

- Zato - Aleksej Feliksovič skide sa sebe svu svoju razigranost i veselje kao zmija kožu - što ćemo van metroa prestati da budemo narod. Prestaćemo da budemo velika nacija.

- Šta?!

- Pokušaću i to da objasnim. A ti prekini da urlaš i pokušaj da me saslušaj. I uostalom, nismo mi postavili ometače. Oni su stari, još iz sovjetskih vremena. To ti je kvaliteti Jednostavno su ih devedesetih predali trgovcima da vrte muziku. Na neko vreme.

Kostim starog konobara stajao je Artemu kao vreća. Negde pozadi čuvar izgovori jedno „hm”, objavljujući svoje prisustvo. Aleksej Feliksovič je izvukao iz unutrašnjeg džepa platnenu maramicu sa inicijalima u uglu, prešao njom niz bombu, brišući prašinu s nje.

- Pa možda da počnemo od nje, lepoticice.

- Šta će vam ovo ovde? - Artemu je bilo odvratno: kao da je Besolov ljubio mrtvaka u usta.

- Pa kako. Treba znati svoje korene - ovaj se okrete prema njemu, osmehnu se. - Zato mi ovde ništa ne diramo. Ova bomba je praroditelj- ka našeg suvereniteta! - Aleksej Feliksovič je pomazio ogromni trbuh bombe. - Mi smo samo zahvaljujući njoj, u suštini, i uspeli da se zaštitimo od nasrtaja sa Zapada. Da zaštitimo naše jedinstveno uređenje. Našu civilizaciju. Da je naši naučnici nisu stvorili, zemlju bi bacili na kolena odmah posle Drugog svetskog! I onda...

- Da bi u Trećem svetskom ona nas i...

- U Trećem? - prekide Aleksej Feliksovič. - U Trećem smo se mi malo zaigrali. Zabavili se, tako da kažemo, svojom televizijskom istinom. Čovek inače ume tako: da zameni ono što je realno iluzornim. I da živi u potpuno izmišljenom svetu. To je, u principu, korisna osobina. Čitav metro divno živi u tom sistemu izmišljenih koordinata.

- Čitav metro divno živi?! - Artem mu priđe.

- Mislim na to da sve radi. Svi se bave nečim. Na Crvenoj liniji veruju u to da se oni bore sa Hanzom i sa fašistima. Ljudi u Rajhu veruju u to da se oni bore sa crvenima i nakazama. Ljudi na Hanzi plaše decu Moskvinom i komšije obeležavaju kao crvene špijune. Kao da to sve zaista postoji!

- Kao da postoji? Ja sam! Bio - Artem oseti kako je u ovom muzeju počelo da mu nedostaje vazduha. - Bio sam u tunelu. Između Puškinove i Kuznjeckog mosta. Gde su crvene plašili fašistima. Desetine živih. Ljudi. Oni tamo na smrt jedni druge... Pijucima. Noževima. Armaturom. To se stvarno dogodilo. Shvataš li ti, ološu?! To! Se! Stvarno! Dogodilo!

- Moje saučešće. Ali šta to dokazuje? Ko je tamo poginuo? Crveni? Fašisti? Ne. Jedan broj genetski mutiranih s jedne, i jedan broj štetočina i brbljivaca s druge strane. Kontrolisan konflikt. I tako svojevrsno samočišćenje, ako gledamo na to sa strane. Kao kada bi naš sistem bio živ organizam... Čelije koje ometaju preživljavanje odumiru i ljuspaju se. Ali ponoviću. Mi nismo započinjali ovaj rat. Srednja linija vojne obaveštajne službe Rajha, kako bi se istakla pred načelnicima, napala je Crvenu liniju. Nemajući predstavu o tome da ni Crvene linije ni Rajha u stvari nema.

- Nema?

- Pa hajde ima, naravno ima! Postoji naziv. Ljudima je veoma važno kako će sebe da zovu. Da smatraju sebe nekim. Veoma je važno boriti se s nekim. I mi im idemo u susret. Mi nemamo totalitarnu državu!

I nudimo im najveći izbor: hoćeš da uništavaš nakaze, Gvozdena legija ima otvoren poziv. Ako sanjaš o besplatnoj porciji i zajedničkim poslovima, trči na Crvenu liniju. Ako ne veruješ ni u šta, samo hoćeš da vodiš biznis, emigriraj na Hanzu. Intelektualac? - fantaziraj o Smaragdnom gradu, a peri pantalone u Polisu. Baš neki udoban sistem. Ja sam i onda na Cvetnom pokušao da ti to objasnim. Zašto hoćeš na površinu? Slobodu možemo i ovde da ti omogućimo. Šta si još gore zaboravio?

Aleksej Feliksovič se zaustavio kod izlaza, pogledom prešao preko grobnice za bombu, isključio svetlo. Artem je i dalje razmišljao o pitanju.

- Znači vi niste s Hanze? Ovo sve nije Hanza?

- S kakve Hanze? - Besolov odmahnu glavom. - Kažem ti, nema nikakve Hanze. U redu? Postoji Kružna linija, i ljudi koji smatraju da žive na Hanzi.

- A otkud to?

- Pa odavde - Aleksej Feliksovič podiže oči prema luku plafona, spojenom iz cevi. - Baš odavde. I najpre odavde. Pa ti skapiraj.

Izašli su u neku sobicu, obloženu parketom, sto sa uključenom zelenom lampom: osmatračnica. Tu je stajao stražar u oficirskoj uniformi, on ustaje, salutira. Nečija čekaonica? Na drugi polusprat vode pokretne stepenice, mulaža. Kao da je soba iz nekog drugog vremena, ne iz lažnih dvehiljaditih, već iz nekih starih, a u stvari nekih koja se nikad nisu dogodila.

Popeli su se uza stepenice, tu su bila vrata.

Kabinet. Zastakljeni ormani s knjigama, prepuni tomova, nasred sobe podijum. I u uglu nomenklaturni sto, kao kod Svinolupa ili Mlinara. Za stolom je sedeo čovek.

Nepomičan.

Zabačen unazad. Gleda u plafon. U očima plastični odsjaj. U mundiru, na epoletama zlatne zvezde. Crni brkovi. Začešljana kosa.

- Ovo je...

- Josif Visarionovič. Divota, zar ne?

- Staljin?

- Staljinova lutka u prirodnoj veličini. Voštana. Možeš da pogledaš.

Artem, izgubljen u ovom snu, poslušno se pope na podijum.

Staljin je položio ruke bez kostiju na sto; iz jedne voštane pesnice virilo je penkalo, kao da se vođa-lutka pripremala da potpiše neku naredbu. Drugoj je bio otvoren dlan, prsti su bili ispruženi napred. Ispod brkova beše osmeh, urezan nožem, nemilosrdan. Pored su bile ruže od tkanine, koje ne venu.

Artem nije izdržao, dodirnu Staljinu nos. Ovom beše svejedno. Svejedno što je umro i vaskrsnuo, svejedno što je on sad lutka, svejedno što se on spasao po cenu ovoga, kada je svet pretvoren u prah, i svejedno da li mu polažu cveće ili ga vuku za nos. Staljin je bio sjajno raspoložen. Staljinu je sve odgovaralo.

- Kao živ, a? - reče Besolov.

- On je isto... Iz muzeja? Ekspонат?

Artem pride ormanu s knjigama, prstom je sakupio prašinu sa stakla, pogledao po policama. Sve su bile ispunjene jednom istom knjigom, besmisleni broj reizdanja. Na koricama svake je stajalo: „I. V. Staljin. Sabrana dela. Tom I”.

- Čemu ovo? - Artem se okrete prema Besolovu. - Kakva je ovo glupost?

- Ovde je bio Staljinov kabinet, kada je ovo bio pravi bunker. Mada je tačno, kako kažu vodiči, ovde ne bi trebalo da sedi Josif Visarionovič: on je preminuo pre nego što je objekat pušten u rad. Ali zbog zapadnih turista su napravili lutku i adekvatno opremili kabinet. Kada smo preuzeli bunker, Staljin je već bio tu. A mi smo sve sačuvali. Poštovanje prema istoriji sopstvenog naroda mora da postoji!

I Aleksej Feliksovič se popeo na podijum, približio se Staljinu, seo na njegov sto, mlatio nogama.

- Kontinuitet! Eto njega, a evo nas. Izgleda kao da je on za nas pravio ovaj bunker. Razmišljao je o našoj budućnosti. Veliki vođa.

Osim brkatih portreta na Crvenoj liniji, Artem se pre nije susreo sa Staljinom; šta je osećao dodirujući velikog vođu za nos? Vosak.

- Zašto kontinuitet? Kontinuitet je na Crvenoj liniji.

- Arteme. Pa, Arteme! - podviknu Besolov. - Sad ću ti sve potanko objasniti. Crvena linija, Hanza, Rajh - i to je sve laž i prevara. Oni, naravno, imitiraju samostalnost, konkurenciju, borbu. Ratuju čak kad se zaborave.

- A kako ste vi onda?!

Aleksej Feliksovič se osmehnu.

- Elegantna stvar - višepartijski sistem. Kao hidra. Odabereš glavu po svom ukusu, pa se bori sa drugim glavama. Smatraj da je neprijateljska glava - zmaj. Pobedi ga. A srce? - Besolov pomazi sto, bradom pokaza po kabinetu. - Evo ga srce. Ti ne možeš da ga vidiš, niti znaš. I ako ti ga ne pokažem, nastavio bi da se boriš sa glavom. Ako ne sa Crvenom linijom, onda sa Hanzom.

Artem se odaljio od plakara, skroz se primakao do Besolova.

- Da ne zažališ što si mi pokazao?

Ovaj se nije pomerio, niti se udaljio. On se nije plašio Artema, kao da nije Artem njega sanjao, već on Artema.

- Idi, ispričaj nekom o tome da si bio ovde. Čak i svome Mlinaru. Šta će ti reći na to? Reći će: rastrojstvo.

Artem proguta knedlu. Zar je i to onako pijan ispričao?

- A on nikad nije bio ovde?

- Ne, naravno. Zašto bismo ovamo puštali svakog? Ovo je hram. Svetilište.

- A mene?

- A ti. Ti si psihički bolesnik, Arteme. Luđaci mogu u hram. Njima pokazuju i čuda.

Odjednom mu je sinulo.

- Nevidljivi posmatrači.

- Glasnije!

- Nevidljivi posmatrači.

- Eto. Gle, nije potpun!

- To je bajka. Mit. Kao Smaragdni grad.

- Tačno - složio se Besolov. - Bajka. Priča.

- Sve se raspalo pre sto godina! Ni mesec dana nije opstalo. Država. Zatim je nastao haos. I otad... Svi to znaju. Deca to znaju. Niko nas ne vodi. Mi smo ovde sami. Jedini. Nevidljivi posmatrači su mit!

- Ali odakle svi vi znate da je to mit? Pa mi smo ti to ispričali. Razumeš li? Odmah smo ti dali gotovu sliku u koju ti nas možeš da smestiš. A ti si prosta duša, radiš kako ti srce kaže, a ne glava. Sve ti je u slikama. Može, ištancovaću ti onoliko slika, uživaj! Nevidljivi posmatrači. Opa! S jedne strane, ti nesumnjivo ne veruješ u mene, a s druge, kao da već sve znaš o meni. Tračevi! Bolji od televizije.

- Ali šta vi... To jest, prethodni lideri... Vlada, predsednik... Svi su bili evakuisani preko Urala? Sistem vlasti se raspao... Država je...

- Sam razmisli: zašto bismo išli preko Urala? Šta će nam neki poseban bunker na kraju sveta? Da kukamo u samoći? Šta tamo da radimo, da proždiremo jedni druge? Pa gde ćemo bez vas? Naše mesto je uz narod! - on se proteže kao podgojeni mačor.

- I gde ste vi to bili? Kada smo mi jeli govna? Kad smo jedni druge davili? Kad smo mi tamo, gore, zbog vas umirali, gde ste vi bili?!

- Pa pored. Uvek smo bili pored. Iza zida.

- To! Je! Nemoguće!

- Kažem ti - funkcioniše. Umetnost je večna.

Besolov siđe sa stola, navali na svoju flašu boje čilibara.

- Nešto smo se ovde zaglavili. Hajdemo da ti pokažem kako se živi. Veoma je asketski, inače. Da ti ne razmišljaš više.

On pažljivo namesti Staljina koji je klizio i sišao je s podijuma. Artem je išao sporije, prepun novih saznanja.

- Vi ste kučkini sinovi.

- A šta smo to učinili? - upita Aleksej Feliksovič. - Naprotiv, mi se minimalno mešamo! Mi smo samo posmatrači! I to nevidljivi. Samo ako sistem napravi zaokret, onda moramo da ispravimo.

- Sistem?! Ljudi zbog gladi jedu svoju decu!

- I šta onda?! - Besolov baci pogled pun mržnje na Artema. - Ne dopada se nama da jedemo vašu decu. To se vama dopada da jedete svoju decu. Ni nama se ne dopada što vi jedete svoju decu. Nama se dopada samo da vladamo vama. A ako želimo da vladamo, mi smo prinuđeni da vam dozvolimo da jedete vašu decu!

- Laž! Vi ste nas ovde gurnuli i ovde nas držite! Ponašate se prema ljudima kao prema svinjama! Svuda su špijuni... Kod jednih SB, kod drugih KGB, kod trećih... posvuda su neki Svinolupi... Koja je zaista razlika između Rajha i svega drugog...

- As našim čovekom drugačije ne možeš - strogo odgovori Besolov. - On je prirodno takav. Čim malo popustiš uzde - pobuna! Ne smeš da ga ispustiš iz vida. A šta je na tvojoj Komsomolskoj? Eto oni su tražili svoja prava. Digli ustanak. I kako se završio? Krvoprolićem! I da li je to poljuljalo Crvenu liniju? Nimalo! Pa specijalne službe su bogom dane našem čoveku! On je po prirodi neobuzdan! Tvoji mitraljezi... Pa oni su se sami privukli bliže njima, prvi red zauzeli. Zato su preživeli strpljivi. Makar neka selekcija. A kako još da upravljaš našim čovekom? Njega moraš sve vreme da odvrćaš. Da ga obuzdavaš. Da kanališeš, takoreći. Da mu poturaš neku ideju. Religiju ili ideologiju. Sve vreme da mu smišljaš neprijatelje. Njemu se ne živi bez neprijatelja! On se bez neprijatelja sav pogubi! Ne može sebe da odredi. Ništa ne zna o sebi. Eto imali smo odlične neprijatelje pre dve godine u rezervi. Crni. Ne možeš bolje da zamisliš unutrašnju pretnju! Kopali su na površini. Bili su tamno-mrke boje, čak bez beonjača, kao đavoli. I uterivali su našem čoveku užas i strah u kosti. Odlični neprijatelji. I odmah je sve bilo jasno - ako su oni crni, znači mi smo beli. Čuvali smo ih za svaki slučaj. Scenario „pretnja čovečanstvu”. Ne, našao se neki imbecil, naložio tu staru budalu iz Ordena, uhvatili i gađali naše veštačke đavole raketama, pravo u njihov safari. Da li možeš da zamisliš?

- Mogu.

- Pokušali smo kroz Savet Polisa da sprečimo, napominjali smo da crni za sada ne predstavljaju nikakvu pretnju, ali ne вреди. I ukratko, scenario je uništen. Morali smo da prevaspitamo i tvog Mlinara. Ja bih za inicijativu na licu mesta odmah ruke odsecao. Kad bi kod nas bila diktatura. Ideš li?

Artem, zapanjen, slomljen pođe za Besolovom. Prošli su pored stražara, ovaj ponovo skoči i salutira. Našli su se u uskom prolazu, bučno su koračali po gvozdenom podu. Prošli su pored krivine gde se nalazio restoran. Doleteo je zračak od kugle sa ogledalima, upao Artemu u oko. Vrtela se kugla kao Artemova glava, postojalo je nekad ogledalo i u njemu je mogao da se odrazi čitav svet. A eto razneli su ogledalo u paramparčad i nalepili ko zna šta i uperili u njega projektor za zabavu i lepu atmosferu.

Prošli su skretanje, nastavili dalje.

- Čime ste ga? Čime ste ih sve? - tupo je pitao. - Kupili? Moskvina? Firera?

- Ne! Ne treba sve uopštavati. Tu je poseban pristup svakom čoveku. Moskvini ceni novac i otrovao je burazera. A Jevgenij Petrovič, na primer, ima ćerku bez prstiju. Tako je rođena. Osećajan je čovek. Odobrio je silne zakone za borbu sa nakaznošću, a sam ne može da ih poštuje. A mi lepo njemu snimak. Evo, Jevgenije Petroviču, vi, a evo vaša ćerka u naručju, i žena je pored, da ne bude neke sumnje. Zato igrajte po pravilima, Jevgenije Petroviču, i igrajte nadahnuto, pošto vaši građani moraju da vam veruju. Ni jedan jedini vašljivi građanin ne srne da posumnja u to da je vaš Rajh pravi pravcati Rajh. On mora da bude spreman i život da položi za

Rajh.

- Nema više nikakvog Rajha. Sam je sebe proždrao, svario i israo. I vaš firer je pobegao.
- A mi ćemo ga vratiti i postaviti ponovo. I novi Rajh ćemo napucati, biće još bolji od prethodnog. Već su mu pokupili ženu i ćerku, a i firer će se približiti.

- Zašto?! Pa on je ljudožder!

- A zato, čudni čoveče. Što smo navikli da radimo s Jevgenijem Petrovičem. I znamo sve kako. Dosada se nije nijednom kompromitovao. Zašto da tražimo novog čoveka, otkrivamo njegove slabosti, postavljamo mamac, brusimo ga, kad već imamo takav izvanredan gotov primerak? Jel' pogrešio, u redu, kaznićemo ga. Šta ćemo mi bez Rajha?

- To je sve tamo ološ! Zveri! Jedni su zveri, a drugi kukavice!

- Nisu tamo zveri, već po celom metrou. I eto njima su izgradili predivan ograđeni prostor. I zveri same hitaju ka njemu sa svih krajeva. Gvozdена legija i ostalo. Da ratuju s nakazama. Da se izduvaju. Ako ne bude Rajha, kuda da idu? Pomisli na ljude. Ne, bolje da se bore za Rajh. Ili za Crvenu liniju. Ili za Orden. Odaberi po svom ukusu. Sloboda! Eto je, to je sloboda!

- Ljudima nije to potrebno!

- To. Baš to. Da se ne dosađuju. Da imaju čime da se bave. Da imaju izbor. Mi ovde pod zemljom imamo ceo svet! Pravi svet, koji je dovoljan samom sebi. I nije nam potreban nikakav drugi svet odozgo.

- Meni je potreban!

- Pa tebi je, eto, potreban i više nikome.

- Možda su im tamo rođaci! Barem zbog toga!

- Svi rođaci su im sada ovde. A tebe, tako mi boga, ne razumem. Samo si sebi upropastio zdravlje. Jedva su te povratili, luđače. I šta ti tamo tražiš?

- Mi smo se rodili gore, na površini. Tamo nam je mesto. Na vazduhu. Ja tamo drugačije dišem! Razmišljam! Ovde mi nedostaje pravac! Ovde ima samo - napred i nazad. Tesno mi je ovde, shvataš? Zar ti sam to ne osećaš?

- Ne. Kod mene je obrnuto: napolju mi se vrti u glavi. Odmah hoću nazad, u bunker. U sklonište. Eto tako. Mi ovde imamo stambeni blok. Male stanove.

Skrenuli su.

U takav ogromni, deset metara u prečniku, slepi tunel, koji je počinjao nasred zemlje i koji je odlazio u istu takvu zemlju. Koliko ih još ima ovde? Stražar je produžio dalje.

Očigledno je bilo kasno. Stanovnici bunkera su se razilazili iz snežnobeke krčme, pogužvani, iscepani i pogubljeni, mileli su kući. Artem kroz vrata baci pogled u jedan stan, izgrađen na podu tunela. Zatim, u drugi. Stvarno je udoban.

Onako ljudski.

- Zašto mi sve ovo pokazuješ? I pričaš?

- Znaš, ja eto to volim. Da se prepirem. Jesi li ti revolucionar? Zašto si sedeo tamo kod Saške? Čekao si me. Romantičar. Hteo si da me upucaš iz svog revolvera? Mislio si da ćeš me ubiti, i vaš život će se srediti? A šta ja radim, ja samo vodim unutrašnju politiku. Odrubi mi glavu, porašće nova. Još sam tada pokušao da te ubedim, na Cvetnom. Ali vidiš, ti si izgubio pamćenje.

- Na Cvetnom?

- Kažem ti, izgubio pamćenje. Ali nije čudno! U stvari je simbolično. Ta vaša nesvest, naš je blagoslov. Niko se ničega ne seća. Narod koji živi samo jedan dan. Kao da jučerašnjeg dana nije ni bilo. I niko neće ni da razmišlja o sutra. Samo sadašnji trenutak.

- O kakvom sutra?! Kako može sutra da se planira kada imaš hrane taman za danas? I to

kod onih koji imaju sreće?!

- A to je već naše umeće. Klope mora uvek da ima samo za danas i uvek taman. Praznog stomaka se sanja o osnovnom. Treba znati napraviti ravnotežu. Ako im daš da se prejedu, imaju loše varenje i cveta samopouzdanje. Ako ne umeš sa hranom, oni ruše vlast. Ili barem ono što smatraju vlašću. Da nazdravimo našem umeću?

- Ne!

- Šteta. Treba više da piješ. U votki je spas naroda. Ona, inače, pomaže i protiv radijacije. Zapamti.

Tuđa čista krv je jurila kroz Artemove vene gusto kao gel, vrila i mešala se. Artem je hteo nazad svoju retku i prljavu, zatrovanu. Samo da ništa ne duguje ovim gnjidama. Neka poživi i nedelju dana, ali zato da svoj život sagori do kraja, a ne da se razmeće pozajmljenim.

- Tako ti za narod govoriš... A ti... Odakle si ti?

- Da... Možda je to zazvučalo tako kao da ja ne volim narod. Ili da ga prezirem. A eto ja sam, naprotiv, uz njega celom dušom! Ja ga volim, ako veruješ? Idem među ljude, eto, upoznajem ih, razgovaram. Kako sam se s tobom upoznao. Prosto, ako voliš narod, moraš sve da znaš o njemu. I moraš biti pošten. Ne treba se pretvarati. Da, takvi su naši ljudi. Moraš da osećaš kakvim ljudima vladaš. Moraš da pomažeš svom narodu. Da ga savetuješ. Rasteruješ nečiste sile.

- Vladaš? Ko vlada? Eloji morlocima.¹⁸

Jesi li ti to aristokrata?

- Ko - ja? - Besolov se osmehnu. - Kakva aristokratija! Otkad su svu aristokratiju streljali! Ja čak nisam iz Moskve. Počeo sam kao televizijski novinar. Nije bilo neko uhlebljenje, pa sam otišao u političare, u savetnike. I dalje je sve krenulo. Tako da sam praktično sam, krv svoje krvi.

I odjednom je Artem shvatio: možda njegov gel teče njegovim venama. Odlaganje zbog kog možda uspe još nešto da učini.

Pogledao je unaokolo: nije bilo mnogo čuvara. Naravno, mora da prođe kroz ceo bunker, do kraja. A šta ako je u nekom od tunela vojna baza? Na koga se oni oslanjaju?

- A šta je tamo?

- Ako hoćeš, idemo. U trećem tunelu je naše skladište, a četvrti stoji prazan. Trgovci nisu uspeli pre rata da remontuju, a mi više nismo imali vremena. Šta je, razmišljaš kako da nas potisneš što spretnije? - namignu mu Besolov. - Ja svejedno mogu da te uzmem za radionicu, samo da zamolim.

- Mislim da mi nisi do kraja objasnio, zašto treba ovde da dreždim. Zar ne shvataš? Da li je bolje ili gore, ali ovo je sve ispod zemlje, u metrou. Kome to koji kurac treba? Kada su gore čitavi gradovi? Šume! Polja! Okean, dođavola!

Došli su do kraja: do praznog ogromnog tunela, rebrastog, poplavljenog vodom boje rđe. Pogurali su. Šuštalala je pumpa, crpela je vodu iz šupljine.

- A otkud ti znaš šta je tamo? A? Tamo je, možda, sve isto kao i kod nas, samo bez plafona. Eto, svira radio. Da li im je možda zbog toga raj? Sloboda? Bratska ljubav? Ne budi smešan. Rasturiće se po celoj zemlji, divljaće sami, bez vlasti, bez države, zaboraviće da čitaju i pišu. Ja sam ti govorio o izuzetnosti. Metro nas čini izuzetnima! Pedeset hiljada ljudi na jednom mestu. Samo u takvoj koncentraciji može se sačuvati civilizacija, kultura. Samo na taj način. Da, u metrou. Pa šta? Oni tamo na svežem vazduhu će brže podivljati, brže zaboraviti kako je to - biti čovek. Tamo! Na vrhu će biti neandertalci, poligamisti, sodomisti! A ljudi, produhovljeni, razumni biće ovde!

- Produhovljeni?! A ko to onda jede svoju decu?

- Pa sad! Ni Robinzon nije Petka momentalno odučio od ljudožderstva. Mi samo ne pravimo radikalne rezove. Ali pre ili kasnije...

- A zašto mi sami ne možemo da odaberemo? Da li želimo da živimo gore ili dole? Zašto nas niste pitali?!

- Pitali smo - osmehnu se Besolov. - I pitamo.

- Ti nemaš čime da ih hraniš! Pečurke trule! Pusti ih, da makar ne crknu ovde od gladi!

- Naš veliki narod je preživio i mnogo veća iskušenja. Preživeće već nekako. Znaš li kako su oni spretni i žilavi? U pizdu materinu.

- Neka idu gore! Barem im pruži šansu!

- Gore? A misliš da gore cvetaju ruže, da je med i mleko? Bio si tamo! U Balaših, na primer. Šta će tamo jesti?

- Naći će način da se prehrane!

- Ti si prokleti romantičar. Kog đavola trošim vreme na tebe, budalu?

- Pa pusti me! Ja nisam tražio da me spasi! Da bi me takvi kao ti...

- Misliš, ako te sad pustim, da će čitav metro krenuti za tobom? Zbaciš nas, ispričaš ljudima istinu i povedeš ih za sobom gore? I sve će biti drugačije nego ovde?

- Hoće!

- Pa idi - ravnodušno reče Aleksej Feliksovič. - Teraj. Čak ću ti vratiti i tvoj revolucionarni nagan! Tebi tamo niko neće poverovati, kao što ti meni nisi poverovao. Da li uopšte shvataš da ćeš samo svima prepričavati bajku o Nevidljivim posmatračima? Probudi se, Arteme!

Artem klimnu. Osmehnu se.

- A to ćemo još videti.

GLAVA 21

DRUGOVI

Skinuli su mu vreću s glave.

Pogledao je.

No i bez toga već je mogao da pogodi kuda su ga dovezli, po glasovima bi se reklo na Cvetni. Tamo, odakle su ga i pokupili. Od samog bunkera su ga vukli u vreći, kako ne bi mogao da pronađe put nazad.

Otključali su lisice, skinuli mu s ramena široki ogrtač, ritnuli ga u zadnjicu, a zatim je pored pao i zazvečao crni revolver.

Artem ga odmah dohvati. Prazan je. Okrete se, a pratioci su se već razišli u gomili. Promakla su dva siva čovekolika zrna peska i stopila se u rasutoj peščanoj gomili.

Odmah ga, bez odugovlačenja, izbacije iz bunkera. Onako, u konobarskoj uniformi, kako je i bio. Lekarka je samo uspela da mu natrpa neke tablete u džep pantalona, ispeglanih po šavu. Dobra duša. A onda - vreću na glavu.

Seo je, razmislio. Okolo su se ljudi kurvali, pošto su morali od nečega da žive. Sve što je saznao Artem je sad morao nekako da drži u svojoj krhkoj lobanji od labave šperploče. Ono što je saznao pritiskalo je milimetarske zidove i Artem više nije mogao da se nosi s tim.

Nije mogao da poveruje da je sve što se događa u metrou, čitav pakao, sav mrak i besmislicu, u stvari neko osmislio, i da ona nekom u potpunosti odgovara. Ne samo da je bilo jezivo to što su ljude mešali zajedno sa šutom, kako bi zasuli tunele, već to što bez toga svet ne bi ni postojao, propao bi u jame i otvore. Nije mogao da shvati takav poredak.

I nije mogao to da oprost.

Sedeo je gledajući u nečiju nemirnu golu belu zadnjicu i prepirao se s njom, kao da je ona bila lice Besolova. Izgovorio joj je sve što se nije usudio da kaže Besolovu.

- Verovatno, kad već toliko godina lažeš ljude... Kako da oni razlikuju istinu od... Ako ih stalno nadvijaš nad korito sa pomijama... Ali to ne znači da oni ne mogu da se usprave... Da pogledaju nagore ili makar ispred sebe... Naravno, vi ste sve tako namestili... Ali to ne znači da oni sami ne mogu... Ili da neće... Postavljate pitanja? I sami poturate tačne odgovore. Kada oni pitaju...

Bilo je lako voditi raspravu sa zadnjicom. Zadnjica se nije bunila.

- A šta ljudi razumeju... Vas treba srušiti... Dođavola... Vaš bunker... Razbiti. Ako ga ne razbiju. Ne sakrivati zagnojene rane... Onda ništa... Treba vas, pacovčine... Ščepati za vrat... I pokazati vas ljudima... Vi pred ljudima pričajte tako... O njima... Kao o marvi... E onda lepo. Onda ćemo videti. U bunkeru su oni... Gnjide... Sve ću ih rasterati... Meni neće poverovati - vama hoće... Nateraću vas da sve kažete... A ako ne kažete... Iz ove ću vas puške... Nemamo samo mi potiljak... Kučkini sinovi...

Stisnuo je u ruci dršku praznog nagana.

Ne može to sam da uradi. Ništa ne može da uradi sam.

Ima malu ekipu, ali ipak je ekipa. Letjaga, Homer, Ljoha. Skupiće ih. Ispričaće celu priču onima koji već znaju pola istine. Pitaće ih. Zajedno će smisliti kako da nađu i kako da razotkriju to pacovsko gnezdo.

Koliko je vremena prošlo, nedelju dana? Više? Svi su se, sigurno, razmislili po metrou. Zavukli se u neke rupe. Prvo da ih Mlinar ne bi pronašao, drugo zbog Hanze. Ali eto Homer... Rajha nema više. Možda Homer zna gde da traži ostale? A već je znao gde da traži Homera.

Ustao je.

Koračao je, razmičući fašiste, koji su stajali u redu za ljubav i nežnosti sa brojevima na dlanovima, pored prostitutki svih profila, pored uplašanih klinaca, koji su došli da otkriju čari telesnog, pored ostrašćenih stalkera, koji su hteli samo da bace pogled, pored nitkova, koje je život silovao, i oni su sada morali preko žena da siluju život. Pored svih njih koji su tek započinjali ili završavali svoju zrelost u podzemlju.

Gde je ovde Sašin sobičak?

Našao je.

Ušao je bez kucanja, preko reda, drmnuo je drškom nagana u potiljak nekog vojničiča spuštenih pantalona, svukao ga sa Sašenjke, spustio u ugao; tad se tek pozdravio, okrenuvši se u stranu, da bi ona mogla da se ogre.

- Gde je Homer?

- Ne smeš da budeš ovde, Arteme - ona ga je gledala odozdo. - Zašto si se vratio ovamo?

- Gde je starac? Jel' nije digao ruke od tebe? Ili jeste? Kuda je otišao?

- Odveli su ga. Molim te, odlazi.

- Odveli? Ko ga je odveo?!

- Tebi... Da li ti je pomogao? Aleksej ti je pomogao? Izgledaš drugačije. Bolje.

- Pomogao mi je. Ti si mi pomogla. Hvala, jebote. Svima vama. Dobrotvorima.

- Pa ti si hteo da znaš. Eto i saznao si. Jel' tako? Ili šta si hteo? Samo da umreš?

- Da. Izvini. Ja... Neću je od njega... Od njih. To je milostinja. Ne treba mi. Prošlo je. A sada... Sada hvala.

- Zašto si otišao od njih? Tamo je... Tamo je sasvim drugačiji život, jelda?

- A ti nisi bila? Tamo? Nije te vodio?

- Obećao je. Moraće. Ali ja sam zamolila da odvede tebe, umesto mene. Zasad.

- Ništa nisi izgubila. Tamo je isti ovakav život. Samo je bolja klopa. Pa i... lečenje. A ti bi mogla? S njima?

- Šta ti je ispričao?

- Sve mi je ispričao. Sve. Nevidljivi posmatrači, vlast, crveni, fašisti, sve.

- I pustio te?

- Da.

- Moraš da ideš odavde. Oni su sve vaše pokupili. Onog tvog brokera. Sve. Istog onog dana, kada si ti... Možda ih više nema. Ne znam.

- Ko? Posmatrači?

- Ne. Nisu njegovi ljudi. Tvoj Orden.

- Orden... Slušaj. Ti... Ja hoću da razumem. On ti je sve objasnio? Ti si sve znala. O površini. O svetu. Međutim! Pa to je bio tvoj san. Moramo da se vratimo tamo. Kao i moj. Da bismo mi opet svi bili... Tamo. Opet. Tamo! Ti si mi to pričala. Sama! Šta ti ovde radiš? Zašto čučiš u ovoj rupi s pomijama? Zašto nisi pobjegla? Zašto si ovde?

Saša je stajala pred njim, mršava, kao skicirana olovkom, ruku obgrljenih oko sebe. Gledala ga je ispod obrva.

- Odlazi. Tačno je.

On ju je uhvatio za šake, tanane poput grana.

- Reci mi. Ja hoću da razumem ljude. Ti kažeš zašto nisam ostao. Zato što su ostali... Mi. Svi smo ovde. Oni treba da znaju. Svi. Oni moraju da znaju. Da li ćeš me izdati? Ponovo. Njemu? Nećeš me odati?

- Neću.

Usne su joj bile zapečaćene. Artem je čekao.

- Ali ne idem s tobom.

- Zašto?
- Arteme. Ja ga volim.
- Koga?
- Alekseja.
- Onog? Onog starkelju? Perverznojaka?! Pa on... On... On nema dušu... Da si samo čula šta on priča... O ljudima? Ti - njega?!
- Da.
Artem pusti njene ruke, kao oprljen; odalji se.
- Kako?
- Volim ga - ona slegnu prekrivenim ramenima. - On je kao magnet za mene. On je magnet, a ja gvozdeni opiljak. Tako je. On je moj gospodar. I prema meni je uvek bio dobar. Od početka.
- Pa on te eksploatiše! On tebe! Njemu se sviđa kako te svakakvi... Prljavi... Razni!
- Da - klimnu Saša. - On tako voli. I meni se tako dopada.
- Dopada ti se?!
- A zašto? Tebi isto tako ne odgovara? Kao Homeru? Onda izvini.
- I ti čekaš... Čekaš da te odvede tamo? Kod sebe?
- Kod njih se oslobodilo jedno mesto. On je dobio odobrenje. Ali ja...
- U redu. Shvatio sam. Mene si poslala umesto sebe... U redu. Razumeo sam. U redu.
- Moraš da ideš.
- Ti stvarno hoćeš da ideš tamo? Njemu? U tu njihovu krčmu što radi non-stop? U bunker?! Umesto gore, ti hoćeš još dublje?!
- Svejedno mi je gde. Ja hoću da budem s njim. Ja sam njegova. I tačka.
- U redu. Shvatio sam.
Stajao je još kratko. Zatim skide krst s vrata. Dobacio joj ga je.
- Zdravo. Hvala.
- Zdravo.
* * *

Izašao je. Svet se okrenuo naglavačke.

Išao je kroz pohotnu jednodnevnu pijanu gomilu. Rekao je Saši da je razumeo, a sam nije ništa razumeo. Kako može sa Besolovim? Kako može da voli takvog? Kako može da umesto svojih dirižabala sanja o bunkeru? I da bordel za svoje kratke susrete smatra milošću? Besolov joj daje iz bunkera ogriske i hrane i ljubavi. A ona prihvata, sve joj odgovara - i jedno i drugo. Nije razmažena.

Zašto Artem ne razume Sašu?

I kako da je uopšte mrzi?

- Ej, momak! - nekoga privuče njegova konobarska uniforma. - Litar bodjage!

- Idi u kurac!

Izašao je na pristanište. Voda je bila visoka, do ivice.

Treba rušiti. Sve srušiti. Sve srušiti u kurac.

Mlinar mu je, znači, odveo sve drugove. Homera, Ljohu, Letjagu. Treba da ih oslobodi, ako su živi. Sam ne može ništa da uradi.

Mlinar.

Kada bi mogao da pridobije Orden na svoju stranu... S takvom snagom može lako i protiv Posmatrača. Orden je štitio bunkere, možda ih je ponovo zauzeo.

Kako da ih zbuni i pomete? Da im ispriča za drugove koji su izdali? Da li ih je Mlinar

izdao i kome? I njega su prodali i kupili, starog idiota, a deca su samo besmisleno stradala. Zbog inicijative na nivou srednjeg lanca komande. Da li sam starac shvata, za šta je dao noge?

A ako bi mu ispričao i sve objasnio?

Šta on, Svjatoslav Konstantinovič, zna o metrou? Samo ono što mu je Besolov servirao. I njemu su sigurno tutnuli u usta samo polovičnu istinu. On sigurno nije srećan što je od heroja postao mešina u kolicima, i to ne da bi spasao metro, već zato što mu nisu rekli celu istinu.

Na drugom kraju platforme, kod pristaništa, njihao se splav. Pored je dremao pijani železničar. Artem se obazre oko sebe, predomišljao se. Da li da zaplovi kroz potopljeni Rajh, ako nije tamo poplavljeno do vrha plafona? - i stigne u Polis. Da traži razgovor s Mlinarom. Da mu ispriča sve do kraja, sve što ovaj nije znao, da dopuni istinu. Ako ne stane na Artemovu stranu, onda da makar pusti njegove ljude.

Dok je išao prema splavu, pokupio je s neke gomile lampu od svinjske masti. Nije fenjer, ali makar će imati neki odsjaj svetlosti u tunelu.

Prikrao se splavu, vrhom lakejskih cipela gurnuo čoveka koji je spavao, ovaj se nije budio.

Odvezao je splav koji se ljuljao, naskočio na njega i krenuo da plovi po mutnoj reci. Umesto vesla imao je kutlaču na štapi; da vesla čas sa jedne, čas sa druge strane. Splav se vrteo, primoran, nije mu se htelo natrag, ali ipak je odlazio u mrak. Lampa je bacala svetlo na korak ispred, do kutlače je dosegalo. Tunel je išao nizbrdo, voda nagore, plafon je postajao sve niži, bližio se Artemovom temenu. Da li će imati dovoljno vazduha?

Više nije mogao da vesla stoječki zbog plafona. Morao je da sedne. U susret mu je plivao pacov. Čim je ugledao kopno, obradovao se.

Popeo se kod Artema na splav, seo skromno skraja. On ga nije terao. Nekad se plašio pacova, ali već se odavno navikao. Pacovi i pacovi. Govno i govno. Mrak i mrak. Život kao kod svih. I ne bi ga primećivao kao što ga ostali ne primećuju, kad ne bi znao da može da bude drugačiji.

Lampa je bila viseća, pokušavala je da baci pogled ne samo napred već i dole, kroz providno dno.

Dole je zapljuskivalo.

Razmišljao je o Saši. Opraštao se od nje. Zašto Saša neće ljudima da kaže to da ne moraju da sede u podzemlju? Zašto je i sama ovde? Zašto je odabrala Besolova?

Smrdelo je na svinjsku mast. Pacov je disao, naslađujući se.

Utopljenik se prevrnuo ispod dna, isplivao je pod lampu ispod zidića od flaša, otvorenih očiju. Odavno nije video svetlost, pokušao je da se seti šta to beše. Zakačio se za splav debelim prstima, zagradvši prolaz, zatim se pusti.

Plafon se još spustio. Klečeći, do plafonskih greda i spojeva mogao je da dosegne rukom.

Pacov je razmislio i skočio u vodu. Zaplivaio je ipak na Cvetni, ka svojim.

Artem se zaustavio. Pogledao je nazad: tamo je isto bio mrak. Čak još veći. Ruka pređe preko grudi, ali krstić je vratio. U redu, kako god. Zamolio je.

I nastavio da vesla.

A onda je voda počela da se povlači.

Možda je prošao usek, duboko mesto. Plafon je prestao da pritiska, podigao se gore, dao vazduha. Napred je titrala svetlost: pokušale su da migaju lampice koje su se sakrile ispod samog vrha. Očigledno da su se generatori sačuvali od potopa.

Kada se dokopao stanice, voda je bila sasvim plitka. Na platformi je bilo vode samo do kolena. Ali gazde još nisu žurile da se vrata kući. Oni koji nisu uspeli da pobegnu tužno su se nadimali. Smrad je bio gust, osećao se svuda.

Podzemne vode su okvasile Darwinovu, odrale je, i ona je ponovo postala Čehovljeva. Sva njena ljudožderska boja, transparenti, oslikani predmeti, portreti, plivali su poleđuške u prljavoj vodi.

Ništa. Skupiće hrabrosti i dovešće sve u red. Izgradiće zverinjak ponovo. Umesto Ditmara biće Ditrih, a sve ostalo je u redu, Jevgenij Petrovič će se vratiti, naš čovek, sistemski, iako je gulikoža. Zato što je sve tako neverovatno i zgodno namešteno: evo ovde kod nas čovečuljci ulaze, a evo odavde izlazi mleveno meso. Kao tamo, u Balašihi. Kao u celom metrou.

I neko će, naravno, morati da dovrši pisanje udžbenika istorije Jevgenija Petroviča. Verovatno Ilja Stepanovič. Moraće sam da ispašta za učitelja, ako je Mlinar samleo Homera. Nema veze, Ilja Stepanovič će sve ispisati, kako treba: na Šilerovoj će se kod njega desiti herojska odbrana stanice od crvenih, nakaze neće štititi stanicu, već će je napadati. I neki kraj koji podiže moral i vraća veru. Da je, eto, zbog prikrivenih dejstava neprijatelj potopljen, ali nije slomljen, kao feniks iz pepela, i da je bolji od prethodnog.

Kako Saša može s tim da spava?

Razmakao je kutlačom penu od nakvašenog papira. Pogledao je bolje, mokre novine. Na jednim još može da se pročita „Čelična”, na drugima „Pesnica”. Odlomci nećijih dana. Negde ovde su oni imali i štampariju. Nije Dmitar lagao, zaista se spremio da odštampa deset hiljada šljafni tačne istorije.

Stanica se završila, ponovo je krenuo tunel.

* * *

O svačemu je razmišljao - kako da prođe stražarsku rampu i šta da na njoj slaže. Ali ništa nije uspeo da slaže: nisu dežurali maloumni obični stražari Polisa, već ordenski ćutljivi kipovi.

Da ga ne bi upucali, doviknuo im je da je Artem i da ide kod Mlinara. Približili su mu se, nepoverljivo, opipali džepove njegovog lakrdijaškog sakoa, uverili se, navodno, ali sami ipak nisu skidali maske. Oduzeli su mu nagan. Povelili su ga kroz službene hodnike kako ne bi zbunjivali ovdašnje praznoglave građane.

Ali nisu ga vodili Mlinaru.

Vrata nekog sobička. Rešetke. Čuvari.

Ubacili su ga, gurnuli ga zlobno u leđa, kao da nije njihov.

A tamo - radost!

Svi su živi: Ljoha, Letjaga, Homer. Čak i Ilja Stepanovič, iz nekog razloga.

Pohvalili su Artema što ni on nije umro, kako izgleda svežije i kako je postao elegantan. Smejali su se, grlili.

Sve mu postade jasno: sve su ih pokupili još tamo, na Cvetnom. Svega dve stanice pre Polisa, neko od vojnika je krenuo da poseti devojke i prepoznao je Letjagu i Ljohu. Homera su uzeli zajedno s beskorisnim Iljom: zajedno su večerali, nisu uspeli da se razidu na vreme.

- A ti, gde si?

Artem počuta. Sabrao se. Pogledao je sumnjičavo u Ilju Stepanoviča, znao je čiji je čovek. A onda je shvatio: takvu stvar ne treba ni od koga skrivati. Tajne su njihovo oružje, a Artemovo je govor istine.

Sve im je sasuo.

Bunker, krčma, salate, štofovi, debele pijanice u kostimima, antibiotike, voštanog Staljina, neprekidnu struju, strane flaše, i iza njih: marionete, luđačke ratove, nametljivu nežnost specijalnih službi, pravu glad, pravo ljudožderstvo, prave tuče u slepim tunelima. Neophodne i večne Nevidljive posmatračke.

Pričao je njima i sebi. Čudio se tome kako se sve nadovezivalo, kako se činilo normalnim.

Ničeg beskorisnog nije bilo u toj Besolovljevoj zgradi, ničeg neobjašnjivog. Sva pitanja su dobijala odgovor. Osim jednog: zbog čega?

- To jest... Dok smo mi ovde jeli govno... Oni tamo su... Oni tamo - savaticu? - šušajući od nakupljene mržnje promumla Ljoha. - Hoces inostvanu votkicu? Meso je sigurno svezije od našeg... A?

- I ne pojedju do kraja. Stoje tanjiri puni ogrizaka. I tamo... Oni su sigurno i tad jeli. Jeli su i onda kada smo mi svi zajedno... Na Komsomolskoj... Pravo pod metke.

- Smvadovi jedni - reče Ljoha. - Pzvavi smvadovi. I medicina, kazes?

- Vidiš valjda i sam? Mene su evo... Ponovo digli na noge. Ne znam da li je na duže. Ali! Shvataš?

- Vidim. A mi imamo dvugaciju medicinu, jevda? Takvu: ufate coveka za muda i kažu mu: vuci se ti, čoveče, sam na gvoblje. Jev mi ti s tvojim vakom ionako ne možemo pomoći. Eto kod nas je tako. Zav nisu smvadovi?

Homer je stajao ćutke. On nije mogao da poveruje u to tako brzo, kao Ljoha.

- A zašto onda postupaju s nama kao sa đubvetom?! - upita apostol. - Ako smo u govnama, onda neka svi budu u govnama! A ne da su jedni u govnama do guše, a dvugi vepo seckaju savaticu nožićem! A gde je taj bunkev? Da ga potopimo, a?

- Stavili su mi vreću na glavu kada smo ga napuštali... A tamo su me odneli u nesvesti... Ne znam gde je.

- Bio sam tamo. U tom muzeju - reče Homer. Još pre rata sam bio. Na ekskurziji. Pun naziv mu je tada bio „ZKP Taganski”. Zaštićeni komandni punkt. Taganski, zato što je baš na Taganskoj. Bio je jedan ulaz s ulice. Poprečne staromoskovske uličice, pored reke Moskve. Stare porodične vile. I jedna takva, jednospratna, u stvari urađena u mulaž tehnicu. Tada su nam objasnili da je iza zida betonski poklopac, koji čuva otvor za lift od bombi. Dvadeset spratova u dubinu i tamo je taj bunker. I tačno, sve je kako si opisao. Neon, restoran, uređenje.

- Ali kako oni dolaze do metroa?

- Tamo je bio izlaz. I to ne samo jedan. I ka stanici, baš ka Taganskoj, i u tunel i na Kružnu liniju.

- Taganska... To je svega dve stanice udaljeno od Komsomolske... - progovori Artem. - Dve. Zar oni nisu čuli povike? Kad smo ih mi čak gore na površini čuli?

- Nevidljivi posmatrači... - odmahnu glavom Homer. - Bolje bi bilo da se ispostavilo da je Smaragdni grad istinit.

- Njih možemo da izbacimo odande! - pomamno reče Artem. - Da ih isprebijamo, proteramo iz metroa. Da ljudima pokažemo te gadove. Neka sami priznaju, neka Besolov prizna krivicu, da su nas lagali tolike godine. Neka kažu da gore postoji svet, da mi ovde dole uzalud kopnimo. Neka izdaju naređenje svojim da isključe ometače. To sve može brzo da se obavi! Tamo je malo čuvara. Samo da otkrijemo kako da upadnemo unutra...

- A otkud im toliko hvane? - upita Ljoha.

- Skladišta. Državne rezerve. Ali mislim da uzimaju i iz metroa. Od Hanze... Hanzu drže u šaci! Sve drže u šaci. Crveni njihove robijaše teraju na gradilište, Hanza ih hrani, Orden eto... Raščiščava. Jesi li ti znao za to? Je li, Letjaga?

- Ne - on je gledao pored Artema, u zid.

- A Mlinar?

- Ne verujem.

- Moramo da mu kažemo!

- Reći ćeš mu. Biće prilike.

- Da li je on pričao s tobom? Da li si ga uopšte video?

- Video sam ga. Biće suđenje. To jest, on će sam presuditi. A Anzor će samo da potpiše. Dezerterstvo. U stvari me za to optužuju... I Ljohu. Njega kao da su dodali uz nas. Tako da je odgovoran. Pa i tebe sad. Znaš, za šta nas optužuju. Za toranj.

- Mene vično nije mama vodiva za ovo. Ona mi je govoviva o sjajnoj budućnosti, između ostavog... - reče Ljoha.

- A šta je s tobom? - Artem upita Homera. - Zašto su te pokupili?

- Kao svedoka - ovaj slegnu ramenima. - Šta ja? Mlinar me se i ne seća. Možda me puste.

- Svedok - ponovi Artem. - Misliš li da su mu svedoci potrebni? Nema veze što nisam dezerter. Ako ga ne ubedimo... Ako se zainati... Svima će smrknuti.

- A lija?

Artem se osvrnu, pogleda Ilju Stepanoviča. Ovaj je sedeo na hladnom podu, nije skidao pogled s Artema. Sretoše im se pogledi - prenuo se:

- Jel' to sve istina?! Za Rajh? Za Jevgenija Petroviča? Za njegovu ćerku?!

- Bila je koverta s fotografijama. Ja sam je držao u rukama. I eto Besolov je rekao. Mislim da je istina.

- On je pobjegao. Firer. Pobjegao je.

- Znam. Traže ga, hoće da ga vrate. Kažu da će vam izgraditi novi Rajh po celom svetu.

- I ja isto... imam... ćerku - progutavši knedlu, suvog grla, reče Ilja Stepanovič. - I pokupili su je. I... A on je znači... On ju je ostavio. Za sebe.

Artem klimnu. Ilja Stepanovič se sakrio među kolenima, kao u ljušturi.

- Zar oni nisu nekuda otišli? - upita Homer. - Dosad? Vlast? I sav je metro pod njima?

- Pod njima. Ali to jeste slaba tačka. Ako ih isprašimo odande... Uhapsimo... Možemo sve da pustimo na kraju! Gore! Svi možemo da izađemo! A?

- Pa da.

- Treba jednostavno ubediti Mlinara. Objasniti mu kako su i njime manipulisali.

Razmislili su. Svako, naravno, o svom.

Zatoptalo je u hodniku. Zaškripalo je, otvorio se prozorčić u visini glave. Iza žičane mreže ustala je silueta. Nije bio dovoljno visok.

- Arteme!

On se trgnu. Prišao je vratima. Prošaputao.

- Anja?

- Zašto si došao? Zašto si se vratio ovde? Zašto? On će te ukloniti.

- Moram svoje da izvučem. I hoću još jednom s tvojim ocem da... Još jednom. Poslednji put. Da porazgovaram. Možeš li da ga zamoliš?

- Ne mogu ništa. On me više ne sluša.

- Moram da mu objasnim! Reci mu. Za Nevidljive posmatrača!

- Poslušaj. On je odredio sud. Danas. Biće drugarski sud umesto tribunala.

- Drugarski sud? - stresao se Letjaga. - Šta će mu taj cirkus?

- Zašto? - upita Artem.

- Ne znam... - Anja je govorila slomljenim glasom. - Zbog mene. Hoće da te svi osude. Vas. Ne on lično.

- Anječka... Pusti. To je dobro što je drugarski... Dobro je što su svi. Neka slušaju. Ja im svima lepo sve... Videćemo ko će koga još. Ne sekiraj se. Hvala, što si rekla.

- To ništa neće uspeti. Tamo je više od pola hanzeatskih vojnika. Oni će glasati kako je neophodno. Čak ako naši sve... Neće biti dovoljno glasova.

- Ali probaćemo. Probaćemo. Hvala ti što si došla. Mislio sam kako treba da porazgovaram sa momcima. I eto, on je sam... Sam mi pruža mogućnost.

- Ej! Anj! - zviznuli su iz hodnika. - Stop!

- Arteme... - prozorski kapak se pomerio - Anja je nestala. - Ja...
Pokupili su je.

- Slušajte. Uspeće nam. Letjaga? Čuješ li! Ti me podrži i sve će uspeti.

- Kako?

- Besolov mora uskoro da dođe po Sašu. Na Cvetnu. Ako budemo imali makar nekoliko vojnika... Uz njega je svega nekoliko ljudi. Uzećemo ga. Poslaćemo ga u bunker. Na Tagansku, kroz Kitajgorod. A sam bunker... Tamo gotovo da nema nikakve zaštite. Ako nam oni otvore... Besolovu... Iznutra...

- Nekoliko ljudi ništa ne rešava.

- Razmislio sam. Ja sam ovde kroz Rajh plovio do vas. Voda se već slegla. Na Čehovljevoj je skoro suvo. I posvud plivaju novine. Homere? Oni tamo imaju štampariju? Na Čehovljevoj?

- Na Čehovljevoj - reče Homer. - U službenim prostorijama.

- Tamo još ponegde ima struje. Video sam. Možda nije potopilo mašinu za štampanje. A ako umesto njihovih novinica odštampamo letke? Ispričamo ljudima kako ih prave budalama. Kažemo za Nadzornike. Za ometače. Šta misliš, da li ćemo uspeti, a?

- Ja, kad sam bio tamo... Pokazivali su nam. Meni.

- Ako možemo tamo da upadnemo... Mi ćemo čitav njihov sistem... Da naštampamo letaka makar nekoliko hiljada. A? I razdelićemo narodu na Taganskoj.

A i usput... Pročitaj i šalji dalje. U Kitajgorod... I u letku ćemo sve reći o bunkeru! Dovešćemo gomilu do ulaza! Besolov će nam otvoriti, kučkin sin, nema kud... I gotovo! Neka oni kažu istinu ljudima u lice! Tada nećemo biti sami, Letjaška. I čak ako juriš ne uspe odmah... Leci će se svejedno razići po metrou!

- Tveba da pustimo navod s Taganske? - pojasni Ljoha. - Sve, jev' tako?

- Što više, to bolje. Neka sami vide kako ti stvorovi žderu i uvek su ždrali. Videće, a možda poveruju i u ostalo? A? A, Ljoha? Deda, možemo li?

- Teoretski... - reče Homer. - Ako je papir ostao čitav... Oni su ga čuvali u plastici, generalno. Da se ne ovlaži... Mogao je i da ostane ceo.

- A, Letjaška? Šta to naši tamo govore? Zaboravili su već sve koje su crveni gnjavili?

- Kako... - Letjaga uzdahnu. - Kako to da zaboravim?

- Znači, plan postoji. Riskantan je, razumem. Ali možda uspe. A?

- Možda - priznao je Ljoha.

- Misliš da će nam stvarno dozvoliti da delimo ove listiće? - sumnjičavo će Homer. - Ako tu, kako kažeš... Ako država nije otišla nigde... Da li uopšte možeš da zamisliš šta je to - naša država?

- Ne. A i ide mi na kurac, deda! Treba pokušati! Moramo pokušati! Ljudima treba sve reći! Treba ih - otpustiti!

Homer klimnu.

- A ti... Šta ćeš raditi gore? Kada izađemo? - raspitivao se kod Artema. - Makar gde? Jesi li odlučio?

- Da živimo! Kao pre! Tamo ćemo shvatiti! Kao ljudi! A šta? Pa zar nije jasno?

- Ne naročito - uzdahnu Homer. - Ja više ne znam šta.

- Ma kakva je razlika, šta! Da li da sadim pečurke, da li pšenicu, ja sam spreman! Ako sam tamo. Ali prvo... Tamo je takva ogromna zemlja.

Nju možeš čitavu da obiđeš. Da nađeš sebi mesto... Koje ti leži. Grad... Ili okeansku obalu. Vama nije uvredljivo što postoji gomila vampira koja je odlučila za nas da mi sve to

nikada nećemo videti?!

- I samo sede danima i zdevu - reče apostol. - Ti imaš novmavan pvan. Samo ako nas ne obese.

- Da li ti razumeš, burazeru? - Artem uhvati Letjagu za ogromno rame. - Ti ćeš tamo gore za ljude više učiniti! U šta si se zakleo? U to da ćeš pomagati nekim pacovima crvenog stomaka da pucaju u svoje? Ti si se zakleo da ćeš čuvati ljude! Sve! Metro! Ako ih mi izvedemo na površinu - eno tamo, e tada ćemo im zaista biti potrebni! Ljudima! Zato što smo mi Orden, imamo iskustvo. Mi umemo. Tamo. Svesni smo rizika. Znamo divlje zveri... Sve znamo o zračenju. Tamo je naše mesto! Ne ovde! Ne da sečemo vratove onih koji nam dolaze iz drugih mesta! A našima da pomognemo da se dokopaju žive zemlje! I? Da li se slažeš?

- Slažem, š'a sad - promumla Letjaga.

- Deda?

- Ne znam.

- Ja razumem, deda, da ti je grozno da ideš gore. Toliko godina sediš ispod zemlje. Ovde ti je sve poznato. Možda je i mrak, možda je tesno, ali već sve dobro znaš, jelda? I gore nekako... I nisi sam. Ja sam na Komsomolskoj zvaio ljude za sobom... Nijedna živa duša nije poverovala, niko nije pošao. Nisi ti kriv. I nisu ni oni. Taj ološ iz bunkera je kriv, eto ko je. Lagali su te, sve su nas lagali. Naučili su nas da budemo krtice. Dokazali nam da smo crvi. Ali to je sve laž, i na lažima je izgrađeno. Ako im mi ne kažemo istinu, ako ti - tebi to ide od ruke! - jel' tako, Ilja Stepanoviču? On je valjda naš talenat? - ako im ti ne kažeš istinu za kolica sa leševima, za armaturu, za moj tunel i pseće jaruge, za metke na Komsomolskoj, ko će onda? Niko! Znam, neće poverovati! Neće odmah! Meni niko nije verovao! Ni vi mi ne verujete do kraja! U tako nešto je teško... Ali mora se. Neka upiru prstom. Neka me zovu sjebanim. Neka me smatraju neprijateljem. Neko mora da im kaže. Neka i sumnjaju... Neko će iznenada poverovati! Neko će poći za nama! A?! Mi to moramo da učinimo za ljude. Čak i ako se sada usprotive. Kasnije će shvatiti. Ili ćeš ti - šta? Ili ćeš ponovo da štampaš fašističke letke?!

Ilja Stepanovič nije izvirivao iz svog pancira do kolena, kao da je umro. Kada se svet raspao u komadiće, njemu je jedan odleteo u srce.

- A ne - Homer odmahnu glavom. - Sa tim je gotovo.

- U redu, onda? Ako se ukaže šansa, uradićemo to? Jeste li uz mene?

- Uz tebe smo! - odgovori Ljoha. - Da ukebamo buvzuje!

* * *

Vreme do suđenja se usporavalo što su bili napetiji. Artem je kod tamničara tražio Mlinara, ali oni su svi imali crne maske na licima, Artema nisu prepoznavali, a ni Mlinar nije želeo da ga se seća.

Zašto je Svjatoslav Konstantinovič odugovlačio, čime li se bavio? Vešala je postavio ranije zato što je već znao kako će Orden glasati: već je sa svakim borcem dogovorio njegovo glasanje i izbrojao ih?

A Artem se ipak pripremao.

Šetkao je po ćeliji, gazio po ostalima, ponavljao je u sebi šta mora da izgovori. Imaće samo jednu šansu. Da spase sebe, Letjagu i Ljohu da oslobodi. Da spali pacovsko gnezdo i oslobodi ljude od pacova.

Dobro je da je drugarski sud, ponavljao je sebi. To je ispravno. Oni nisu kipovi. Nisu iz gline, ni od granita. Iako su služili zajedno samo godinu, ali ta godina je vredela kao sedam. Oni su svi spojeni crvenom niti. Timur, Knez, Sem. Neka Mlinar stavlja vešala. Nije to baš tako lako - osuditi svog brata na smrt.

Stigli su iznenada.

Prozivali su jednog po jednog.

- Letjaga!

Ovaj je spustio svoja kršna ramena: dozvolio da mu stave lisice.

Kako on?

Dok mu je Artem govorio, Letjaga kao da se zarazio njegovim virusom i počeo je da klima po taktu. Ali morao je da učuti, groznica mu je prestajala. Letjaga je bio od onih koji donose odluku za čitav život, kako će razmišljati i šta će misliti o svemu. I on je već odavno i doneo čvrstu odluku. Za njega nova istina nije bila ubitačna, ali svakako jeste neprijatna.

- Zvonarev!

To je bio Ljoha. Eto: Mlinar je uspeo više da sazna o njemu nego Artem. Zanimljivo, da li su ih ispitivali? O čemu? Ljohu su isto vezali. Kada su ga odvodili, osvrnuo se prema njemu.

- Temicu! Ne smemo se usvati!

Oporuka.

- Crni!

Srce mu se kidalo. Mislio je da će mu biti svejedno, a ipak se uznemirio. Baš glupo. Pa pre nedelju dana nije ni računao da će dočekati ovu nedelju. Evo premašio je rok. Jel' tako?

Ne. Nije tako. Nikad nije tako.

Ne treba sad da umre. Još je rano.

- Kako si jednom rekao, deda? Svako ima poslednju stanicu?

Homer podiže glavu. Osmehnu se umorno i začuđeno.

- Upamtio si?

- To se ne zaboravlja.

- Ovamo daj ruke! - urlali su.

On provuče šake, zatvoriše lisice.

- Može biti mnogo poslednjih - ispravi ga Homer - ali krajnja destinacija je samo jedna. E nju treba pronaći. Svrhu.

- Misliš da ovo nije ta? - upita ga Artem, ponovo razgledajući lisice.

- Mislim da još nije krajnja - reče Homer.

Čelični prsti stisnuše Artemov vrat, gurnuše ga bliže podu. Ruke su mu povukli iza leđa nagore da bi bio više sagnut.

- Vidimo se - reče Artem starcu.

Potrčao je zajedno sa čuvarima po hodnicima, pogleda spuštenog u izbledeli granit, čuvari su gledali umesto Artema, on je mislio umesto njih. Nema lošeg trenutka za propoved.

- Ljudi... Ja ne znam da li ste naši ili s Hanze... Vas lažu. Sve. Sve nas. Da li vi znate za ometače? Oni postoje samo zbog toga da bismo mi sedeli u metrou...

Zaustavili su se.

Skliznula je preko jagodične tvrde kosti i zapucketala, odmotavajući se, lepljiva traka. Zalepili su usta širokom crnom trakom. Odozgo su mu stavili još jednu, u vidu krsta.

I povukli ga dalje.

Tako dakle.

Sada ga je oblio znoj. A šta ako mu ne skinu? Ako mu ne dozvole da kaže?

Izneli su ga u salu. Na Arbatsku.

Stanica je sva bila ispunjena samo muškarcima u crnom. Prolaznike su zamolili da se raziđu, dok Orden linčuje svoje. Oni koji su se tu skupili nisu nosili maske. Glasanje je pojedinačno, doseti se Artem. Svako onda mora da obrazloži svoj glas, ako bi iznenada odlučili da nekog pomiluju.

Izgurali su ga u prazan krug. Tamo su već bili Ljoha i Letjaga. Obojica pogrbljeni: napred, ruke iza leđa, lica u modricama. Očigledno su pokušali da skrenu s puta dok su ih dovodili ovamo, a čuvari su ih vraćali.

Letjaga je zatreptao je iskošenim očima ugledavši na Artemovim ustima crni krst. I Artem se cimao: skinite! Pogledom je tražio Mlinara, tražio je pravdu.

Anzor je brzo izgurao Mlinara.

Ali Mlinar nije ni video Artema: sve je nekako gledao na drugu stranu. Artem se grčio kao glista na tiganju, kroz traku je grizao usne, da bi makar progovorio kroz rupicu u njoj. Ali traka je bila široka, a lepak sasušen.

Još nisu počinjali.

Na kraju su progurali Homera i Ilju Stepanoviča kroz gomilu. Oni nisu bili vezani: svedoci. Šta će pokazivati? Artem nije skidao pogled sa propalog učitelja. Sve je on čuo tamo, u ćeliji. Šta će odlučiti da kaže? Da li se prodao? Setio se Ditmara i njegove jednostavne i tačne formule kako mučiti ljude. Setio se kako je Artem za upokojenje njegove duše jeo pomije zbog slučaja Ilje Stepanoviča.

Stalno je iznova cimao usne; ali bilo je čvrsto zalepljeno. Kao da su usta srasla.

- Spremni - reče Anzor.

- Pretres predmeta o dezertiran ju i izdaji tri naša bivša druga - zašuška Svjatoslav Konstantinovič sa svog prestola. - Letjaga, Artem i novi Zvonarev, koga smo tek primili. Po ranijem dogovoru. Sabotirali su dva najvažnija zadatka. Čiji je cilj bio da se zaustavi rat između crvenih i Rajha. U našem interesu. I celog metroa. Upropastili su isporuku depeše sa ultimatumom fireru. I zatim još operaciju za prinudni mir za Moskvinu. U središtu zavere je Artem Crni. Po našem mišljenju, Letjaga je prosto pao pod uticaj. Za Artema, bez obzira na sve, tražimo višu kaznu. Letjagu smo spremni da razmotrimo. Treći je Artemov gotovan. Špijun. Njega isto treba otpisati.

- Jeste vi otisvi u kuvac?! Šta sam ja uvadio?! I Avtem!

- Dobro. Ovaj nije baš čist? Držite ga.

Neko je otpozadi zveknuo Ljohu, zapuštao mu njegova krezava usta.

- A šta je Artemu s ustima? - promumlali su iz gomile. - Kako će se on izjasniti?

- Imam osnova da smatram da je on lud - nehotično objasni Mlinar. - Nema veze, doći ćemo i do njega, saslušaćemo. Sami ćete se uveriti. Meni je, eto, sve jasno. Ali odlučujemo časno i iskreno. Otvoreno i zajednički. Poćemo od Letjage. Zatim imamo svedoke. Glasaćemo za Letjagu, onda ide ovaj defektni, pa Artem. Posebno hoću da kažem: nemojte misliti da smo na vašaru. Budite strogi. Nema veze što mi je bivši brat. Čovek nas je izdao. Zakon je isti za sve. Specijalno sam ga doveo na drugarski sud da ne bi bilo posle... Jel' jasno?

Gomila je brujala, ali i ta graja je bila horska, usklađena, kao u četi.

- Dobro, Letjaga. Hajde izlaži. Kada je bio prvi pokušaj da te vrbuje Crni Artem, šta je pričao. Kako te je naterao da predaš tajnu depešu. I detalje o tome, kako je uništio pregovore s Moskvinom. Ljudi moraju da znaju. Mi ovde nemamo tajni. I za čije je interese Crni radio.

Mlinarovo lice beše spokojno, kao kod paraličara. Ali svojom jedinom živom rukom on je stiskao ivicu točka na kolicima, toliko da su mu prsti pobeledi. Letjagu je gledao očima poput bronzene, u kojoj ženice izgledahu kao izdubljene rupe.

Letjaga je iskoračio napred, kao medved na lancu. Mrdnuo je tintarom, pokajnički je iskosa pogledao Artema. Glasno je uzdahnuo. Pogledao je u granit. Gomila je ćutala. Artem nije mogao da odvoji usne, Ljoha je žvakao zgrušanu krv.

- Mi smo odavno pratili Artema - poče Letjaga. - Ćele prethodne godine. Znali smo da se on nekoliko puta nedeljno penje. Izlazi sa stanice VDNH, ide prema soliterima „Trikolor”, na

Jaroslavci. Imali smo opremljen štab prekoputa. Posmatrali smo. Nekoliko puta nedeljno je pokušavao da se pojavi u etru na radiju.

Letjaga ga je izdao. Artem je slušao, gurao je jezik u gorki lepak, mrdao nozdrvama. Kao oštro kamenje, kao hladan i vlažan šljunak, na noge i ruke i grudi navlačila se - nemoć.

Bili su tu Artemovi drugovi: Sem, Step, Timur, Knez. Iza muških ramena promakla je Anja. Pogledao je bolje, da li je ona? Izgubio ju je.

- Vi znate... - rekao je Letjaga. - Da rat sa Zapadom nije završen. Da oni samo i čekaju da se mi odamo. Mi smo, naravno, odmah posumnjali da Artem pokušava da stupi u vezu s nekim tamo. Da nas demaskira. Možda čak da im pomogne da navodi na nas... Bio je novi čovek. I pukovnik je rekao da ga pratimo. Bez obzira... Eto, ukratko. Tu je još i ta priča... S radio-centrom. Vi ste je već sigurno čuli.

Ljudi zašuštaše.

Anja!

Anja se pojavila. Istrgla se iz nečijih kandži, izgurala se u prvi red. Pogledom je pronašla Artema, više ga nije ispuštala.

- Skrećeš s teme - strogo reče Mlinar. - Prvo nam ispričaj za depešu.

- Da. Pa. Ovako. Uglavnom, s Artemom je sve bilo gotovo jasno. Da verovatno radi za protivnika. Ima za cilj da destabilizuje situaciju. Da demaskira Moskvu. Da usmeri vatru. I sa depešom...

Artem se drmao, izvijao, ali čvrsto su ga držali. I u ustima nije bilo ni jedne jedine rupice kroz koju bi mogao da kaže Letjagi za A-negativnu - mada je Letjaga ionako vratio taj dug, a sam Artem je dobio novu krv kod Besolova. I čemu sve? Da bi do vešala stigao sam?

Letjaga više nije hteo da ga vidi.

On je već govorio razgovetno, kao da su ga pustili s diska.

Čak i retki poznanici iz gomile su škiljili u Artema kao u stranca, kao u otrovnog stvora kojeg treba da smrve.

- A šta je bilo sa Moskvinom? - upita Mlinar.

- Sa Moskvinom - ponovi za njim Letjaga. - Sa Moskvinom je bilo ovako. Artem me je izvukao iz bunkera kada smo tamo bili sa njegovim specijalcima protiv Korbuta. Kada su sahranili Desetog, Androida, Ulmana, Riđeg, Antončika...

- Sećam se svih - procedi Mlinar. - Ne treba.

- Sećate se svih, da. Imate taj spisak. Sve smo videli. I ja umalo nisam i sam umro. I Artem mi je rekao: da li ti znaš da smo mi, eto, dovezli municiju, dvadeset hiljada metaka - za crvene? Moskvinu? Mi smo ih dovezli kučkinim sinovima koji su ubijali naše klince? Po Mlinarovom naređenju. Ja sam shvatio. Prodali smo sećanje na njih. Shvatio sam zbog čega su oni umrli. Ni zbog čega. To je politika.

- Letjaga!

- Politika je važnija. Da je juče bio rat, a danas mir. Tužno je što su klinци umrli juče uzalud, zato što je danas mir. Danas ćemo mi tim smradovima da damo dvadeset hiljada metaka kako bi oni sutra nas koji smo preostali pokosili, kada ponovo bude rat.

- Dosta!

- A onda Artem kaže: ma uopšte nema nikakvih crvenih i nikakvih fašista. I nema nikakvog Ordena. Postoji samo jedna nekakva struktura. Nevidljivi posmatrači. Ili đavo bi ga znao ko, nema razlike. I mi smo jedan sektor te strukture, a crveni su drugi. I to nije bio pravi rat, a odbrana bunkera je obično sranje. To je sve spektakl. A ja mislim - a ako neko pije votku sa našim mrtvim klincima, da li je i to spektakl?!

- Letjaga!

- Pusti ga da govori! - povikaše u gomili. - Daj mu reč! Letjaga je naš! Naš čovek! Ne ućutkujte ga!

- Oslobodi ga! O čemu priča?!

- Dobro, Letjaga je završio... Ja sam, između ostalog, obe noge...

- I Artem kaže - a gde je Hanza bila u bunkeru?! Zašto su nam tek kasnije pomogli i poslali ljude? A ne kada smo ih mi molili?! Jel' on dao noge za to?

- Letjagu za komandira! - zaurla neko.

Tad nešto puče, i Letjaga prsnu crveno na lep beo zid iza sebe. Prsnuo je, omlitaveo, skliznuo i pao licem na pod. Potiljak mu je iščezao, umesto njega stvorila se rupa od mesa.

Istog trena i Artemu se stvori baš takva negde u duši.

- Letjaga!!!

- Letjaga!!! To je Hanza!!!

- Udri Hanzu!

Neko je u naletu srušio Mlinarova kolica, on je pao na granit nedaleko od guste bare, počeo je da mrda ručicom kao bubašvaba koja se prevrnula na leđa, pokušavajući da se podigne, točkovi su se vrteli, svetlucali svojim žicama, a odozgo nad njim su se već tukli ljudi, nisi mogao da ih razlikuješ, ali oni su tačno međusobno znali ko je čiji.

Dohvatili su Artema, odvukli ga u stranu, skinuli mu traku i pustili ga da priča, zaklonili ga grudima. Artem je zaklonio Homera; našli su se u krugu svojih, tukli su se divljački, golim rukama - nikom nije bilo dozvoljeno da unese oružje na sud, osim straže i dželata.

- Šansa! Šansa! - urlao je Artem Ljohi u uho, dok mu je ključevima, otetim od stražara, otvarao lisice. - Pokupićemo ljude! Na Cvetni! I Homera! Na Rajh! U štampariju! Sve ćemo uraditi! Sve po planu!

- Tako je! Tako je! - urlao je Ljoha.

Dve isprepletane struje počese da se razilaze, da se udaljavaju od mesta sukoba: jedna je odnosila sa sobom mrtvog Letjagu, a druga Mlinara, koji je klatio rukom, i kolica sa iskrivljenim točkovima.

Ali Artem nije još hteo da beži sa svima zajedno. On je poskakivao iz gomile, zagledajući unaokolo. Gde je ona?!

- Ej! Eeej! - dovikivali su mu sa strane.

Uhvaćenu za kosu, u iscepanoj košulji, pokazali su nju: Anju.

- Gde je kolovođa?! Crnog nam dajte! Imamo njegovu ženu!

- Anja!

- Dolazi ovamo, izrode! Inače ćemo joj slomiti vilicu... Mi ćemo je svi ovde... Jesi li shvatio?! Vuci se ovamo, gade!

- Da se nisi usudio!

Anja je puzila i proklinjala ih, na oku je već imala podlive, tamna bradavica žalosno je štrečala iz pocepane odeće.

Artem uhvati Homera za ruku.

- Leci! Za ometače, za preživjele, za Posmatrače! Za to, kako nas sve prave budalama! Istinu! Istinu, deda!

Homer klimnu glavom.

- Ljoha! Ti ga poznaješ! Lično! Besolova! Sašinog ljubavnika. I niko osim tebe! Uzmi odavde ljude. I na Cvetni. Taj gad...

- Dosta, Crni!

- Ili neka vas pusti... Ili ga tamo i dokrajči! Ne diraj je, kućkin sine!

Ljoha trepnu.

- Dosta! - povika im Artem. - Dosta! Stižem! Stižem kod vas! Pustite je! Hajde?!
Sa Anjom se sreo na pola sekunde - između dve crne krajnosti. Sreli su se i razišli.

GLAVA 22
ISTINA

Iz prolaza je kipelo na sve strane, na Arbatsku su se vraćali njeni proterani stanovnici: kordoni, koji su ih držali dalje od sudnice, umešali su se u opštu tuču. Otpadnici Ordena su se povlačili sa stanice bilo kud, Artem, priklješten između nepoznatih ljudi, to nije video. Ali je vikao svima iza crnih nemih leđa:

- Svet postoji! Nismo sami! Svet je preživio! Vas lažu! Vi možete da izađete iz metroa! Lažu vas! Ne verujte im!

Zatim su mu ponovo zapušili usta.

Članovi Ordena koji su ostali odani Mlinaru povukli su se u njegov konzulat na Arbatskoj. Postavili su pukovnika, izgužvanog, na iskrivljena kolica i smestili ga na njegovo zakonsko mesto - u onaj isti kabinet sa čašicom i spiskovima.

Artema i Ilju Stepanoviča, koji su takođe stavljeni na listu buntovnika, držali su u uglu Mlinarove čekaonice. Čuvali su ih nepoznati vojnici. Ulazili su kod pukovnika u kabinet, pitali za vrata koja nisu u potpunosti zatvorena, da li je vreme da puste zarobljenike, ali Svjatoslav Konstantinovič je odlagao donošenje odluke.

Kroz hodnik je strujala hladna promaja, kroz donje proreze na vratima donosila je isprekidane razgovore: jedne sa stanice, druge iz pukovnikovog kabineta. Na Arbatskoj se čulo kako se sakupljala uznemirena gomila. Ljudi su među sobom prepričavali šta se dogodilo s Ordenom, u isprekidanom odjeku čuli su se Artemovi pokliči.

Dobro je što se sam predao umesto Anje, pomisli Artem.

Da makar ona pobegne!

Ilja Stepanovič se bečio na crne ljude; tresla ga je jaka groznica. Osećao se miris mokraće. Možda je upravo zamišljao kako će mu metak proburaziti čelo. Ali nije jecao. Samo je nešto gotovo nečujno mrmljao.

- Naravno, njemu je to sve moguće. I sam ima devojčicu bez prstiju. Da li ju je sam predao? Ne, čuvao ju je. Naravno da se zna. Gleda je kako raste. Igra se s njom. I žena mu je živa. Živa je. Nije se obesila. Hulahopkama. Ne visi ispod plafona. Isplaženog jezika. Crnog jezika.

Jedan od čuvara je na desnoj ruci imao sat. Po njegovim strelicama na kazaljka okrenutim nagore, Artem je merio večnost. Računao je koliko je potrebno Homeru da stigne do Rajha. Zajedno s njim se, u odsustvu, bavio postavljanjem štamparske mašine, tražio suv papir, diktirao starcu tekst. Nema potrebe sve letke razvoziti po celom metrou. Ako se dostave makar u Polis ili na Cvetni, odatle sve samo dalje krene.

Osim Homera i Ljohe, niko nije znao za plan. Svi iz Hanze u Ordenu su bili tu sa Mlinarom. Da zadrže navalu radoznalaca.

Iz kabineta se treslo:

- Okreni Besolova! Opet! Moram da razgovaram s njim! Lično!

Izgubljen, van sebe, zvao je svog gazdu. Nije mogao da ga dozove.

Znači da je Ljoha imao šanse da pronađe Besolova pre nego što ga Mlinar nađe.

I Artem je tada, u Ljohinom odsustvu, doveslao, istovarivši Homera na Čehovljevoj, do bordela. Krišom se provlačio pokraj veterana Ordena kroz vrevu i šljam, obilazio je, tako nevidljiv, Sašin kućerak i dovršavao za Ljohu i sebe svoj prošli neuspešni napad. Ne, zarobio ga je i odveo u borbenu grupu za bunker.

- Ponovo zovi! Ponovo!

Strelica koja je pokazivala minute išla je unazad. Odmerila je pola sata, tri četvrt, ceo sat. Na stanici se pojačavala graja. Lokalni redari, koje su poslale vlasti Polisa nesigurno su podvikivali, ali dokona masa nije htela da se razide. Raspitivali su se šta se dogodilo i šta je to neki luđak pričao o preživelim ljudima u drugim gradovima na zemlji.

- A kod moje? Repić malecni. Mogli smo da ga uklonimo. Tamo. Takva malena mrva. Narine je rekla, ako bude devojčica, hajde da se zove po tvojoj mami. Da bude Marina. Marina Iljinišna. Marina Iljinišna Skurkina.

Shvatio je: to Ilja Stepanovič nije govorio sebi u bradu, već je njemu, Artemu, pričao, mada ga nije gledao u oči. On je potvrdno klimao glavom, ali bio je u svojim mislima.

- Začepi gubicu! - stražar promuklo zaurla na Ilju. - Glava mi odzvanja od tvog trabunjanja! Začepi, rekao sam, ili ću te sad dokrajčiti! Ionako će vas obojicu likvidirati!

- Marina Iljinišna - prošapta tad Ilja da ne čuje čuvar, ali razgovetno za Artema. - Mala Marina Iljinišna. Baka bi se radovala.

A možda Ljoha zarobi Besolova?

Da ga sprovede zarobljenog kroz pola metroa? On nije specijalno obučen za to. On je broker, a ne ratnik, ni ubica. Tamo, u radio-centru, nekako se snalazio, ali tamo su pravo u njega nišani, nije morao ništa da planira, već samo da preživi, da se iskobelja.

Dobro je, uspeće.

Pomoći će mu veterani. Valjda će uspeti da im sve objasni?

Uspeće. Uz to je i apostol. Zajedno s Artemom je prošao kroz sve. Njega ne treba posebno ubeđivati, niti mu dokazivati. Sam sve razume i oseća.

- Jebe mi se što ne odgovara! Zovi!

A ako je Besolov već zarobljen? Ako već vuku tu gnjidu sa vrećom na glavi prema tajnom ulazu u njihov prenatrpan bunker sa poluosiromašene Taganske? Samo da Homer uspe sa lecima. Ali i bez letaka... On isto zna sve... Ako ne uspe da pokrene štampariju, može on i sam, rečima, sve lepo ljudima da ispriča. Kao onaj pravi, Homer...

Spolja su grebali po vratima.

Ušla su trojica, zabrinuta i namrštena: jedan braman u ogrtaču, jedan vojnik sa činom i visokom šapkom sa dvoglavim orlom, i još neki u civilu. Pokucali su kod Mlinara, iza vrata se čuo glasan, brz i napet žamor. I oni su tražili odgovore na neka pitanja.

Nešto je sazrevalo tamo na stanici. Previralo, formiralo se, narastalo. I trojica koja su poslata Mlinaru htedoše to vrenje da obavezno uguše, poput poklopca.

Mlinar je odgovarao na napade, isprekidano i žustro.

Odškrinula su se vrata kabineta.

- Zakazaćemo sednicu Saveta Polisa. Mi ne smemo da ćutimo! Neka se tamo svi pojave. A onda ćemo obavestiti stanovništvo. O zaključcima. A vi rešite vaš sukob... Sami već nekako!

- A šta ako je tačno da je čitav ovaj Rajh laž i prevara - prekide ih Ilja. - Ako je Jevgenij Petrovič prevarant i izdajnik, ako je sve kod nas lažno, šta ću ja onda, zašto bih ja onda, onda šta sa Marinom s repićem, i zašto je onda Narine na hulahopkama, čemu sve. Oni kažu, piši, a šta da pišem, gde može tako nešto da se zapiše, kojim rečima...

A Artemu su usta bila puna trulih krpa, ne može da odgovori, ni da zamoli Ilju Stepanoviča da učuti.

Proleteo je ka izlazu nepostrizhen braman, podigavši prašinu svojim ogrtačem, za njim je prošao oficir, koji je zaudarao na stari znoj i neoprano rublje, a nepoznati civil je poslednji otišao sitnim koracima. Kraj posete.

- Dozovi ga!

Trojica su izdahnula, smestila se u dovratka na kraju hodnika, koji se smanjivao do

veličine kutije šibica, i izašla prema narodu.

- Istinu! - začulo se spolja kroz širom otvorena vrata.

Ilja Stepanovič se pridigao uza zid, pošao je prema poviku, njemu u susret, ali ga je čupavi čovek mlatnuo pesnicom u stomak.

I ponovo se zalupiše vrata.

Eto, ljudi su napokon hteli da znaju, a Artemu je ponovo u ustima smrdljiva krpa. Nema veze, sada drugima mogu da kažu umesto njega. I da kažu i da urade. Poslao je glasonoše na sve strane, sada i nije tako loše da malo odmori.

Dopirao je zvuk: ta trojica su nešto uspavljujuće mjaukali razbuđenoj gomili. Ova je uzvikivala pitanja, njoj nije bilo do uspavanki.

Hvala, Letjaga, mislio je Artem.

Šteta što si umro.

Čudno je da si umro.

Kako to da me više nećeš gledati ispod oka? Da nećeš pričati šale? Kome sada da se krvlju osvetim? Oprosti što sam sumnjao u tebe i u poslednjem času, Letjaga. Ali i ti si sumnjao u mene do poslednjeg trena.

Sumnjao si, a rekao si sve kako treba, da bi me oslobodio omče.

Šteta što ne čuješ kako tamo, na stanici, ljudi mole za istinu.

Nas dvojica im sada otvaramo hermetička vrata: ti i ja. Zajedno ih puštamo na površinu, napolje.

I još će negde naši drugi zaverenici da učine svoje. Homer štampa letke, apostol - vodi Besolova, prislonivši cev uz bledu slepoočnicu, da otvori bunker. Neka se ovde Mlinar razbesni i izbezumi, kao pas koji je izgubio gazdu.

O čemu će govoriti na Savetu Polisa? O tome kako da čvršće zategnu, prišrafе poklopac? O tome kako da brzo podave sve buntovnike pojedinačno, kako se glasine o ponovo rođenom svetu ne bi raširile po metrou?

- Zovi! Zovi kud god hoćeš! Na Cvetni!

Ne možete sve da pogušite.

- Govori! - dobovalo je iznutra.

- Ti govoriš istinu? - upitao je Ilja Stepanovič Artema. - Sve ovo što si Homeru ispričao?

Da li je to tačno?

Artem je klimao glavom. Šta se tamo u učinoj glavi prelamalo, u šta li se pretvaralo?

Gospodar satova - dva oka u rupama, koja beže - sve češće je podizao kazaljke prema licu. Ovamo, u predvorju čekaonice, iz pukovnikovog kabineta kroz pukotine širilo se sve snažnije predosećanje nepovrata svega onog što se upravo dešavalo u metrou.

Ponovo je razmišljao o Anji.

O tome kako je njena ljubav bila istrajna.

A kod Artema je bilo drugačije: osetio je prvo Anjinu hladnoću i sam je počeo da se hladi. Kao da nije mogao sam da zrači ljubav, već je samo, kao u ogledalu, odražavao ljubav svojom dušom. Osećao je na sebi raspršenu svetlost pažnje, sakupljao ju je na gomilu i vraćao nazad. A čim bi Anja počela da se gasi, ni on nije imao čime da uzvрати. I tako je kopnio, dok sasvim nije presušio, dok nije prestao da veruje, dok se njihova budućnost u njegovom umu nije sasvim osušila i pretvorila u prah.

A kod Anje kao da je srce radilo sve naopako. Činilo se da joj on više nije potreban - zbog toga što je zlonamerno ogluveo, što istrajava u opasnosti, što nema želju da žrtvuje svoje idiotske snove i zbog toga što je zanemario njene. Možda je ona i razmišljala da prva napusti Artema. Ostalo je još samo malo žara, tek toliko da se vatra samo kresne. Ali čim je on otišao, ona je

ponovo buknuła: razjareno, u oćajanju. Tako da je ta toplota počela da mu peće oći, hteo je da ih prikrije dlanom. Prikrivao je i opet ga je grejalo. Anja se opet ogledala u njemu - iskrivljeno, smešno, ali sve jasnije i snažnije.

Ljubav je ćudno gorivo.

- Ne javlja se?

Sada, ćale, možda više i nemaš gde da zoveš. Prošlo je dovoljno vremena. Ako je apostol imao sreće, ako je sve uspeo da izvrši, bunker je možda već osvojen i pobijen. Debeli pacovi već čekaju u redu na Taganskoj, u svojim glupim uniformama, i odgovaraju kao đaci učiteljima svoju poslednju lekciju iz geografije.

- Anzore!

Anzor uđe, odmerivši Artema i Ilju zlokobnim pogledom. Odslušao je lavež Svjatoslava Konstantinovića, odgurio ga u hodnik, dok je ovaj poskakivao u rasklaćenim kolicima.

- Šta s ovima? - upita onaj sa satom.

- Nisam još odlučio. Posle Saveta - procedi Mlinar, ne osvrćući se.

Nije ga dozvao.

- Da ih ostavimo ovde?

- Da. Ne, saćekaj. Daj ih sa mnom. Možda mi budu potrebni. Samo obratite pažnju da ćute.

Uzeli su ih pod mišku, podigli s poda, i Artema zapušenih usta i pomokrenog Ilju. Izveli su ih na bleštavu Arbatsku. Oštro su razmicali gomilu. Marširali su kroz celu stanicu, izazivajući. I sami stvarajući veliku buku nisu ćuli kako im narod više.

Savet Polisa je ovde zasedao, zato je Mlinaru bio potreban kabinet na Arbatskoj. Prišli su vratima.

Ceo sastav je ostao spolja. Artema i Ilju takođe nisu pozvali na Savet. Orden se nakostrešio poput ježa, uspravio oštrice, zatvorio ulaz zbog radoznalaca. Mlinar i Anzor su ušli, za njima još nekoliko okasnelih bramana i vrata se zatvoriše.

- Prića se da su uhvatili neke signale... - šušćkalo je unaokolo.

- Izgleda nismo mi jedini preživeli...

- A gde su još? Ko? Ko je rekao?

- Evo kad izađu, biće jasno. Većaju.

- Ma kako to može... Tolike godine da ćute... I onda - izvol'te lepo...

- Orden je saznao. Stvar je bila u tome da li treba da kažu ili ne.

- A ko su ti? Na klupi? Ko je onaj što je vezan?

- Teroriste su pokupili. Ubrzo će saopštiti.

Artem nije video one koji su se došaptavali. Umesto njih je video ista leđa, kaiševе pancirnih prsluka, dlakave potiljke, široko razmaknute ćizme. Ali osećao ih je: od njihove radoznalosti vazduh je zvećao, kiseonik je sagorevao, zidovi se približavali. Ovde ih je bilo na stotine. Samo neka Mlinar pokuša da ih natera da čekaju odgovor.

Odjednom je postalo bućno.

Neko se provlaćio kroz masu - vešto i odlučno.

- Na Savet! Prolaz!

U kordonu su se isto zbunili. Prvo su se uhvatili snažnije jedan za drugog. Zatim su se zanjihali u neverici.

Da li je to Timurov glas? Letjaginog i Artemovog druga. Pa on je otpadnik, Timur... On je otišao zajedno s Ljohom, Homerom i oslobođenom Anjom! Otkud on ovde? Zašto se vratio? Pa on sad napada bunker. Ili ga je već osvojio? Da nije doneo na zasedanje Saveta odrubljenu glavu Besolova?

- Pokret! Po naređenju Saveta!

Kordon je probijen - propustili su Timura u krug i zajedno s njim još Kneza i Luku, obojicu iz stare postave. Timur je primetio Artema na klupi, klimnuo je, ali nije prilazio. Prošao je unutra. Luka i Knez su ostali da stražare.

O čemu razgovaraju? Oko čega se pogađaju? Odugovlače vreme? Postavljaju ultimatum? Kamče oproštaj? Proučavaju glavu na tanjiru?

Unutra je bilo tiho.

Da ih nisu tamo sve otrovali?

- Prolaz! Prolaz! Na Savet!

Ko je sad?

Gomila se sada razilazila sporije i ne sa takvim poštovanjem, gundala je: a što mi ovo moramo? Artem je izdužio vrat.

Nije odmah video ko je.

Prvi iza kordona stade Besolov.

Živ je. Bled, koncentrisan, ćutljiv. Za njim se stvorio Ljoha - apostol. Aleksej Feliksovič je Artema okrznuo sumornim pogledom, nije se pozdravio. Ljoha mu je, naprotiv, klimnuo. Obojica su ušla unutra. Da li je apostol doveo zarobljenika? S njima su još bila dvojica iz Ordena, koji su ostali ispred.

Artem je skočio s klupe, počeo je da urla svoja pitanja pravo u krpu. Udarili su ga ispod kolena kako bi pao nazad i on pade. Luka i Knez su skočili na tog koji mu je zadao udarac, obojica su se uhvatila za futrolu revolvera.

Sačekali su i spustili ruku.

Sada se sve odlučivalo iza vrata, a ne ovde.

Postalalo je sasvim zagušljivo, kao na Komsomolskoj, kao pred samim mitraljezima. Ljudi su nasrtali, kordon se lagano stezao, pošto nije imao prava da preda pozicije. Bronzani lusteri, dvometarski obruči od pola tone, izgledali su kao da se na svojim lancima njišu na vetru, toliko je ljudi u isti mah disalo.

Odjednom.

Nepoznat zvuk se razleže po stanici. Kašalj.

Borci u kordonu počеше da psuju, gomila začuta, i svi počеше da se osvrću. Kašalj rascepan istovremeno sa mnogih zvučnika. I ovde su imali svoj način saopštavanja.

- Proba. Proba. Jedan. Jedan.

Kroz celu stanicu se pronosio takav duboki, prijatni glas.

- Poštovani građani. Molim za vašu pažnju. Ubrzo će vam biti objavljeno važno saopštenje. Nemojte se razilaziti.

- Istinu! Kaži istinu! - povikaše kao odgovor nevidljivom komentatoru.

Ali ovaj, pročistivši grlo, začuta.

- Nešto važno...

- Zar je stvarno...

- Da poludiš...

I tek kada se vreme već sasvim zaustavilo, vrata se otvoriše. U crni krug je ušao buckasti biznismen u odelu braon boje; oči iza naočara, široko čelo se preko grbavog mosta spuštalo ka potiljku. Pomoćnik ga je popeo, buc masti se uspenrao na mermernu klupu pored Artema; tako je gomila mogla da ga vidi.

- Predsednik... Saveta... Sam...

Zatim su se pojavili u otvoru Mlinar i Anzor, a za njima Timur. Rasporedili su se na različitim stranama pored klupe.

Buckasti se namrštio. Slinavom maramicom je obrisao znojavo čelo. Njom je očistio i stakla, vratio naočare na nos.

- Građani. Danas smo se okupili ovde. Povod za to je veoma neprijatan događaj. Unutar mnogouvaženog Ordena, koji je pozvan da nas čuva, nastale su... Možemo da kažemo, protivrečnosti. Vraćićemo se kasnije na to.

- Dosta vrdanja! Kaži kako jeste!

- Da. Naravno. Pravo u srž. Radi se o tome, šta smo utvrdili. To je, naravno, jednostavno neverovatno. Ali mi imamo neoborive dokaze. Koje ćemo u datom trenutku dostaviti, nemojte da sumnjate u to. Evo ovako. Mi smo pouzdano utvrdili da Moskva nije jedini grad koji je preživeo u poslednjem ratu. Presreli smo emitovan radio-signal.

Gomila je zanemela. Zvuk je zamro, svaki drugi zvuk, osim monotonog zloslutnog glasa čoveka odevenog u braon.

Zanemeo, Artem ga je gledao odozdo kao proroka. Kao Letjagu pred pucanj. Kao u sveca.

- Mi smo spremni da vas pustimo da čujete. Ali prvo da kažem par reči. Lično sam, kao i svi vi, potpuno šokiran. Radi se o tome da se signal emituje sa druge obale Atlantika. Dragi. Građani, drugovi, braćo. Vi znate šta to znači. To znači da je to neprijatelj koji je uništio našu zemlju. Koji je spustio u grob sto četrdeset miliona naših zemljaka. Roditelja, dece, žena, muževa. Taj neprijatelj je živ. Nedotučen. Da rat nije završen. Da niko od nas više ne može da se oseća bezbedno. U svakom trenu nam može zadati nov, poslednji udarac. Ako mi na bilo koji način otkrijemo naše prisustvo.

Artem je počeo da mumla, urla, skliznuo je sa klupe i pao na hladan pod.

- Sve ove godine nas je spašavalo samo jedno. To što smo živeli u metrou. To što smo verovali da površina nije podesna za život. Za naš život. Zahvaljujući tome smo preživeli. I sada je to naša jedina šansa da živimo i dalje. Ja znam. Da ovo zvuči strašno. U ovo je teško poverovati. Ali vas molim da verujete. Savet Polisa vas moli. Poslušajte sami. Ovo je zapis koji smo napravili danas. Emituje se iz Njujorka.

Zvučnici se ponovo probudiše. Kao da su kinuli.

- Khhhh... Iiiiiuu... Šššš...

I zagrmela je pesma. Čudna, strana: na tuđem jeziku uz bubnjeve i huk, uz fanfare i home, u isprekidanom ritmu, muški glas je počeo da deklamuje - ni himnu, ni marš. Ženski hor mu je davao podršku. Ova pesma je odzvanjala nezadrživom snagom. Izazivala je. U njoj beše i zluradosti. I divljeg optimizma.

Uz nju si mogao i morao da se pomeraš, plešeš, razuzdano, slobodno.

Ali niko u ogromnoj sali od belog mermera, pod lusterima od pola tone, nije mogao da se pomeri.

Lusteri su se klatili, kao usled zemljotresa. Ljudi su udisali bat bubnjeva i izdisali čistu jezu.

- Kao što vidite... I čujete... sami... Evo kakva je ovo primitivna, životinjska muzika... U istom času kad se mi svega odričemo. Kod njih se nastavlja lumperaj. I pritom imamo podatke. Da su oni sačuvali svoj nuklearni potencijal. To je neprijatelj, koji je sto puta opasniji. I još toliko toga treba da saznamo. Naš život teško da će biti isti kao pre. To je početak nove epohe. I u vezi s tim... Evo izjave. Pridite.

Timur se, crno-prosed, uzan i žilav, približio predsedniku u braon odelu. Naklonio se Artemu, pomogao mu da sedne. Zatim se popeo na klupu.

- Veterani Ordena su revoltirani samovoljom našeg bivšeg komandanta, pukovnika Mlinarova. Našeg druga su ubili njegovi krvnici umesto da je imao pošteno suđenje. Izvinjavamo se građanima Polisa zbog nereda. Obaveštavamo o izlasku iz formacijskog sastava. Odbijamo da

se povinujemo naređenjima pukovnika Mlinarova.

Timur je govorio odsečno, promuklo i pušački. Najbolji obaveštajac u Ordenu. Letjagin stariji drug i učitelj. Šta li on priprema?

- Baza Ordena na Smolenskoj ostaje iza nas. Sprovešćemo častan izbor nove komande. Ipak smatramo da je u novim uslovima nastavak konflikta nedopustiv. Zato kao nova formacija polažemo zakletvu direktno Savetu Polisa. Zaričemo se na vernost i prihvatamo obavezu da štitimo Polis. Od svih neprijatelja. Javnih i tajnih.

On se okrenuo prema braonkastom i salutirao mu.

Prvo se začuo jedan prasak, zatim drugi, a onda - kao pljusak - sve je zašušalo, zatrepalo, zabubnjalo.

- Bravo! Ura! Slava!

- Kreten! - zapušenih usta je urlao Artem Timuru. - Kretenčina! Nema nikakvog Polisa! Nema nikakvog Saveta! Ti se samo klanjaš drugoj glavi! Nemoj da im veruješ!

Timur ga je pogledao, klimnuo je.

- Još malo pa ćemo oteti od njih, Teme. Još ćemo se mi boriti s Amerima prsa u prsa.

- Ne slažem se s postignutim dogovorom - teško reče Mlinar sa svoje ulubljene fotelje. - Ali sam spreman da zažmurim. Kada je otadžbina u opasnosti, mi nemamo prava na prepirke. Rešavaćemo ih pregovorima. Naš je Orden ionako već platio previsoku cenu. I ja se zaklinjem u ime Ordena - Savetu Polisa. Smatram da je vreme razdora prošlo. Mi više nemamo prava da uništavamo jedan drugog. Crveni, fašisti, Hanza... Svi mi smo pre svega Rusi. To treba upamtiti. Preti nam naš vekovni neprijatelj. Njemu je svejedno u šta mi verujemo. Čim sazna da smo još uvek živi, on će nas sve odreda uništiti!

Ljudi su pažljivo slušali, upijali, niko se nije bunio, čak nije smeo ni šapatom. Artem je preneo čitavu težinu napred, kleknuo je. Počeo je da se klati, uspeo je da se podigne. I pre nego što su čuvari koje je Mlinar začarao išta shvatili, iz blizine je temenom udario Mlinara u slepoočnicu, rušeći ga zajedno s kolicima na zemlju.

- Držite ga! Drži!

Počeli su da ga udaraju, a on je pokušavao da se nogama zakači za vrat starog idiota, da ga zadavi, uguši. Izbili su mu zub, ispao mu je čep iz usta.

- Lažeš! Lažete! Kurvini sinovi!

Kroz zgusnutu gomilu nije se moglo proći i crni su počeli da uvlače Artema unutra, iza vrata. Mlinara su podigli, otresali su ga.

- Govno jedno. Otpadniče. U pepeo ću te. U prah i pepeo. Đubre. Tebe i onu nezahvalnu kurvu. Oboje ćete na vešala. Gnjido. Laž. Sve je laž.

Umesto njega je objašnjavao Timur.

- Ovo je uhapšeni diverzant. Imamo osnova da mislimo da je špijunirao. Pokušao je da nas demaskira. Proveravamo.

Na kraju su pukovnika ustoličili u kolica, a Artema su uvukli unutra. Tamo, iza vrata, počinjao je dugačak hodnik sa brojnim izlazima. Artema su odmah bacili.

Već je tamo, dok je padao, slušao.

- Da, Svjatoslave Konstantinoviču - klimnuo je teškom proćelavom glavurdom predsednik u braon odelu. - Rekli ste zlatne reči čoveka koji zna cenu ljudskog života. I s vama se odsad i zauvek u potpunosti solidarišem. Predlažem da odmah danas pošaljemo vaše diplomate na Crvenu liniju, u Hanzu i kod predstavnika Rajha. Da ih sve postavimo za pregovarački sto. Da završimo s ovim nesporazumima, koji traju sve ove godine. Na kraju krajeva i nismo toliko različiti, hm. Sada moramo da se združimo. Da objedinimo snagu. I zajedno se dogovorimo, mi i vi ćemo čuvati metro. Našu jedinu, zajedničku kuću. Našu jedinu kuću za naredne decenije, ako

hoćemo da preživimo, naš sveti dom zauvek!

- Nismo toliko različiti - Ilja Stepanovič je zgrožen ponavljao za njim. - Mi nismo toliko različiti. Mi i oni. Pre svega smo Rusi. Spojićemo se. Zašto. Zbog čega. Prema predstavnicima Rajha. Narineška.

Ali gomila je uspela da proguta njegovo brundanje. Pogužvana, potištena isprva otkrićem, ona je sada počela da se ispravlja, da shvata, da razmatra ono što joj je bilo servirano.

- Ameri... Sve ovo vreme... Muzika... Iće i piće... Duška... Životinje... Ali uvek sam imao predosećaj... Njihovi crnački ritmovi... A mi ovde jedemo govna... A oni bi da nas liše i govana... Poslednje što je ostalo... Znala sam, znala... Ne daju nam mira... Nema veze, dočekaćemo... Istrpećemo... I nije tako... Nema veze, možda se i ne izmeni...

- Kao što znate, vremena su svakako teška - nastavljao je iznad svih njih braonkasti. - Buđ je uništila zalihe. Moramo da pritegnemo kaiš. Ali ako se ujedinimo, uspećemo... Naša velika država! Naš narod je dugovečan!

Morao je da nadvikuje sve glasnjiji žamor. Ljudi su konačno mogli da sažvaću i progutaju istinu, koju su hteli da čuju.

Artem je premlaćen sedeo pored zida i gutao neukusnu toplu krv. Pipao je jezikom rupe izbijenih zuba.

Negde u hodniku se odjednom pojavi Besolov. Da li je izašao iz sale za konferencije? Za njim je išao Ljoha - apostol.

- Ubij ga! - zašuškao je Artem. - To je on! On je njihov!

- Ko je ovo? - Aleksej Feliksovič nije prepoznao Artema. - A da li ima ovde drugi izlaz? Nezgodno je ponovo kroz gomilu.

- Zabovavivi ste ogvtač - reče mu Ljoha. - Čekajte, ja cu vam pomoći.

- Ljoha! Ljoha! Ti... Šta ti je... Pa ti... Moraš...

- Stigni me! - Aleksej Feliksovič je sporo hodao u suprotnu stranu.

- Svusaj... Ja sam znaš, odvucio... Mi tako nećemo ništa dobiti... Ako ga samo ubijemo.

Sistem se mova iznutva pvomeniti! Postepeno. Vevovucija nije nas način. Shvatas vi? - Ljoha je preko ramena objašnjavao Artemu, gotovo se izvinjavajući. - Eto, on me je pvimio za vefeventa. Pomoćnika. Postepeno ću... Iznutva... Iz bunkeva...

- Ti si govno jedno! - isprekidano i promuklo mu reče Artem. - Ti za bunker?! Ti žrtva?! Ti mene da žrtvuješ?! Nas?! Sve?!

- Koje nas?! - razbesne se Ljoha. - Koga - nas?! Nema nikakvih nas! Nikome ovo nije potvebno, osim tebi! Ti ces sad da umves, a ja cu jos guvat!

- Alekseju! - pozva ga Besolov. - Koliko treba da čekam? Da li se tako počinje služba.

Nije ga pljunuo Ljoha za oproštaj, nije ga šutnuo. Okrenuo se i potrčao da sustigne Besolova.

Odgurnula su se vrata, Timur ulete unutra.

- Možeš li da hodaš?

- Neću.

- Ustaj! Dok oni tamo nastupaju. Hajde!

Povukao je Artema za rever bele konobarske košulje, zatresao je kapiju. Podigao ga je na noge, postavio mu rame da se osloni.

- Ja sam s vama! - prošaputa molitveno Ilja Stepanovič. - Uzmite me! Ja neću s njima! Neću!

- Ovde ima još jedan izlaz. Hajde idi zasad ovuda. Ako se starac osvesti, teško tebi. Posle nećemo moći da te izvućemo.

- Kuda?

- Na Borovicku. Tamo te Anjka čeka. Odatle na Poljanku. I dalje. Imaš li gde da se sakriješ?

- Kod kuće. Anja... Jel' onda dobro?

- Pa čeka te! Kuda da vas vodim?

- Na VDNH. Ne treba na Poljanku. Moram na Čehovljevu, u Rajh.

- Zašto?! Kakva sad Čehovljeva?!

- Tamo je Homer. Moram Homeru.

- Ej! - izvirió je iz konferencijske sale čupavi braman. - Kuda biste vi?!

- Timurčiću. Ti to razumeš?. Nevidljivi posmatrači. Oni nas ovde drže. Sve vas lažu. Oni - nas!

- Slušaj, Teme... Ne stavljaš mi omču oko vrata. Ja neću da ulazim u politiku. Ja sam vojnik i tačka. Oficir. Ne mogu da te ostavim ovde. Ali ti me ne truj svojim sranjem. Daj da ostanemo drugovi.

Kako s njim? Kako sa svima njima?

Još postoji šansa. Da se ljudima dokaže. Dok oni po svom usranom radiju lažu. Treba se dokopati Čehovljeve. Da pomognem oko štampe. Oko podele.

Prošla su sva trojica kroz hodnike, prelaze; lupaju ofarbana vrata, neki ljudi idu u susret, čude se Artemovom odelu i unakaženom licu, Ilja Stepanovič pozadi uporno korača, svetlost trepće, pacovi ciče pod nogama, na kraju je lice zapahnuo kreozot. Sigurnost. Evo je, Borovicka.

- Sada ću naći tvoju dragu... I idemo na Poljanku.

- Ne na Poljanku. Na Čehovljevu. U Rajh.

- Sa njom se dogovori. Sedi ovde. Samo ne izlazi našima na oči, jasno?

- Neću. Biću miran. Hvala, Timurčiću.

Seo je za dugačak daščani sto. Skupio je ogrebane ruke ispred sebe.

Osvrnuo se: evo je njegova omiljena stanica u čitavom metrou.

Tamnocrvena cigla, kreozot u vazduhu kao smola - sladak i dimljen, kućice-ćelije, abažuri u fronclama, odnekud svira nežna muzika, gudači, ljudi u zanimljivim ogrtačima pažljivo listaju prastare knjige. Šapatom razgovaraju o pročitanoj i žive u tom svetu, ne tražeći ni gornji, ni donji svet.

Tu je negde ta sobica u kojoj je Artem noćio kod Danila, svog druga, od tog dana, druga za čitav život? Neko drugi je u njoj.

- Homere?

On se pridiže.

Poznata silueta.

- Homere!

Odakle ovde? Kako? Zašto?! Zar nije na Rajhu?

Podigao se, zateturao... Obrisao oči. Starac je bio zauzet: osmatrao je praznu ćeliju. Mladi braman, glupavih i nikad obrijanih brkova, pokazivao mu je sobicu, davao mu je instrukcije, uručivao ključeve.

Da li se prevario, pobrkao?

- Ovde sto zaista nema gde da se smesti, ne možete zajedno sa svima da radite... Zato ima polica za knjige, evo... Jedino što kod nas ne možete sa životinjama. Moraćete da se oprostite od kokoške.

- To je obavezno?

- Obavezno.

- Pa šta ćeš...

- Homere!

Starac se okrete.

- Deda... Šta ti tu radiš... Kako si došao ovamo... Jesu li te naši sakrili? Jesi li uspeo nešto... Sa štamparijom? Jel' uspelo? Jel' rade valjci? Jel' se nakvasio papir?

Homer je gledao Artema kao u pokojnika - tužno i sa distance.

- Zašto ćutiš? Da li si uspeo? Pokaži!
- Arteme.
- Šta vam je potrebno? - plahovito ulete brkajlija.
- Gde su leci, deda? Jesi li bio na Čehovljevoj?
- Da zovem obezbeđenje?
- Nema potrebe - odmahnu glavom Homer.
- Stani. Zašto nisi bio tamo? Oni su ovde na Arbatskoj organizovali miting, počeli su da ljudima pune glavu... Ono svoje uobičajeno. I svi veruju...
- Nije to moja stvar, Arteme.
- Šta?
- Ne mogu tim da se bavim.
- Čime? Čime - tim?
- Propagandom. Da štampam letke. Čitava ta revolucionarna aktivnost... Ja sam isuviše star za to.
- Ti nisi čak ni bio tamo? Na Čehovljevoj?
- Nisam.
- Zašto?
- Ja u to ne verujem, Arteme.
- U šta? U ometače? U Nevidljive? U šta?! U svet gore, na površini?! U to da je ovde sve uzaludno?!
- Ne verujem. Da je ovo ljudima potrebno. Da ljudi to hoće da znaju.
- To je istina! Istina!!! Ljudima je potrebna istina!!!
- Ne viči. Kakvu istinu treba da im kažem?
- Čelu! Sve što si video! Sve što sam ja video! Za ženu kojoj su razbili glavu šipkom! Za njegov toalet! - Artem mlatnu svojom glavom, koja se skoro odvalila, na Ilju Stepanoviča, umrtvljenog, koji se dovukao za njim ovamo. - O tome kako svoje streljaju s leđa! Kako decu ubijaju zbog repića! Kako onima koji se izlanu pucaju u čelo! Kako ih teraju da grade vetrenjače bez zaštitnog odela! Da bi bilo struje za ometače! Za ometače! Kako ih, mrtve, glođu psi!
- Zar je to istina? - upita Homer.
- A šta je?!
- To je sivilo i tama, Arteme. Misliš da oni već ne znaju sve? Oni u tome žive. Neće ni da razmišljaju o tome, a samo još fali da čitaju. Možda još da pišem i o životu ljudoždera? Ili kako partijski vrh siluje siročad? Što na Hanzi, što na Crvenoj liniji.
- Otkud ti sad to?!
- I to je istina. Da li to ljudi žele da čitaju? Da li im je to potrebno? Ne treba ih hraniti tim sranjem. Njima su potrebni heroji. Mit. Potrebno im je da vide lepotu u drugima kako bi sami ostali ljudi. Šta da im ispričam ovde? Da neka šačica birokrata već vekovima upravlja njima? Da oni uzalud čame u metrou? Da ovde ne mogu ništa da učine? To širi paranoju. Mrak. A njima je potrebna svetlost! Oni nju traže. Makar i od patrijka sveće. Makar neki odbljesak. O čemu bi ti da im pričaš? O tome da su svi robovi? Ništarije? Ovce? Niko te neće slušati! Rastrgnuće te! Razapeće te!
- A šta bi im ti dao?! Umesto istine?!
- Ja? Ja bih im dao... Legendu. O Artemu. Koji je bio isti takav običan momak kao i svako

od njih. Koji je živeo na poslednjoj stanici zvanoj VDNH. I čija je kuća bila u strašnoj opasnosti, kao i sve ostalo u metrou. Od jezivih čudovišta, koja žive na površini, i pokušavaju da unište poslednje utočište čovečanstva, sateranog u ćoške. O tome kako taj momak prolazi kroz ceo metro, kako se kali u borbama, kako od šepRTLje postaje heroj. Kako spasava ljudski rod. Eto, ljudima će se dopasti ova priča. Zato što je ona o svakom od njih. Zato što je lepa i jednostavna.

- Ti planiraš to da pišeš? To? A sve što se sad događa?

- Ovo je politika, Arteme. Propaganda. Ovo je borba za vlast. Ovo će se prebrzo završiti. Sve se menja. Ja neću da pišem pamflete, oni se odmah nakon pisanja „ukvare”.

- A šta bi ti hteo?! Da traju večno?!

- Pa... Večno je prejaka reč...

- Zabranjujem ti da pišeš o meni. Zabranjujem. Jesi li razumeo?!

- Kako? To više nije u tvojim rukama, ne pripada tebi. Već ljudskom rodu.

- Ja neću da budem lutak od marcipana u tvojoj knjižici!

- Pročitajte je ljudi. Saznaće za tebe.

- Sere mi se da li će ljudi saznati za mene ili neće! Čemu sve to?!

- Mlad si, Arteme.

- Čemu - ovo - sve?!

- Nemoj tako... Sa mnom. Ti si heroj. Saznaće za tebe. Ostaće posle tebe neka reč. Možda ćeš još imati i decu. A ja? Šta sa mnom? Šta će od mene ostati? Bezimeni letak? Komadić hartije?

- Čekaj... Oni ti... Daju ti ovu sobu... Oni ti daju ovu sobu?!

- Stvaraju mi uslove za rad.

- Uslove za rad. Ti ćeš za njih to pisati? Za Besolova?! O meni?! Kako su te kupili?!

- Oni mene, ili ja njih? Biće knjiga. O tebi. Prava knjiga, sa solidnim tiražom. Šta tebi ne odgovara, nikako ne mogu da razumem?

- Arteme! - Anja je dozivala.

- Pitaj Iljušu. On će ti reći. Ko bi odbio tako nešto? Prava knjiga, potpisana mojim imenom! Nije udžbenik za ljudoždere. Mit. Legenda. Za vjek i vjekov.

- Oni nas dave u govornima. Oni nas tretiraju kao stoku. Kao stvari. Ne ponašaju se kao prema ljudima... A ti... A ti im lepo pomažeš... Ti... - i tad je eksplodiralo, shvatio je, to ga je kontuzovalo, glas mu je sasvim nestao, i Artem je dalje samo iz vazduha, jedva kroz grlo šišteći, govorio - ološ. On je u pravu. On je u svemu u pravu, taj smrad. Nema tu nikakvih „nas” i „njih”. Evo je hidra. Mi sami smo hidra. Ona je i sastavljena od nas. Čela aristokratija je pre sto godina pobijena. Ko je kriv? Niko. Sami smo krivi. Oni tamo, u bunkeru, koji su, odakle su? I to su naši. I sad... Ti, Ljoha... Kako da je pobedimo, ovu hidru? Niko i ne misli da je odistinski odrubi. Svako samo razmišlja da joj ponudi svoju glavu i postane jedna od njenih glava, sam kaže - evo ti na, grizi, uzmi mene, hoću u tebe, hoću s tobom. Nijednog Herakla nema, ali zato glava koliko hoćeš. Kakva vlast... Kakve veze ima vlast s tim... Gospode, kakav sam idiot... Znaš šta? Piši, deda. Štampaj. Da si živ i zdrav još dugo godina. Gospode, sranje...

Spopadao ga je smeh.

Plašio se da zarida, a smeh je navirao, truli, kao pena u slučaju besnila.

- Arteme!

On ugleda Anju. Spusti se na kolena pred nju.

- Oprosti mi.

- Arteme, šta ti je?

- Zar stvarno na Čehovljevu? - upita Timur. - Ovamo samo što se nisu vratili fašisti. Možda, ipak na Poljanku?

- Ne. Otvori hermetička. Na vrh. Idem na vrh.
- Šta?!
- Arteme!
- Otvori hermetička! Otvaraj!
- Arteme, šta ti je?
- Idemo gore na površinu, Anječka! Gore! Gore.

GLAVA 23
NAŠI

Eno ih! Eno!

Kroz rešetke gelendera u trenutku su se učinile, ne, nisu se učinile crne čizme.

- Trči!

- Otvaraj kapiju! Otvaraj, kad kažem!

- Jesi li skrenuo? Ti si bez zaštitnog odela...

- Ja sam normalan! I?! Umrećemo ovde zbog tebe, kretena! Svašta!!

- Gde je on?! Gde su oni?!

- Daj ruku! Ne puštaj!

- Hoću s vama. Hoću s vama. Neću da ostanem ovde.

- U kurac s tobom... Gde ćeš tamo? Šta ću s tobom gore?! Prevrćući stolove, preskačući klupe, rušeći bramane koji kao da su kvocali, pojurili su na suprotni kraj stanice. Pripadnici Ordena su uletali iz prolaza, kotrljali su se po platformi kao rasuta zrnca sačme.

Doleteli su do hermetičkih vrata, gurnuli straži cev pod njušku, okrenuli točak ovalnog zasuna, povukli tonu čelika po šinama: nehotično je počelo da odlazi u stranu, ugurali su se u otvor, popeli uz stepenice. Odakle je u Artemu preostalo snage? I života?

Jurili su za njima. Tutnjali po granitu. Bili su im za petama. Pucali su u trku, ali u trku je i neprecizno. Larmao je razlomljen kokošinjac. Vrata su se zaustavila. Ostao je uski prolaz, kao iza kulisa. Kroz njega su ulazili vojnici u crnom, a bramani su se sve više udaljavali od njega, da ne bi dobili tuđu dozu radijacije.

U predvorje iskočiše Artem, Anja, Timur i Ilja. Za dobijenu sekundu su uspeali da provale spoljna vrata, da izlete nepokriveni u ledenu moskovsku noć.

- Šta je ovde?!

- Ovde... Ovde su ostavili... Sačekaj... Evo ga! Daj ruku. Ovamo!

Saginjaći se, trčali su duž utihle biblioteke, gde je Artem nekad ostavio strahove, pod njenim slepim prozorima, pod slonovskim postoljima njenih stubova, po otpalim mermernim pločama, odlepljenim sa zidova. Pozadi su crni izleteli za njima iz predvorja Borovicke, koja je ličila na ulaz u grobnicu. Oklevali su da se kreću na otvorenom bez zaštite.

- Nahvataćemo odmah! Ovde zrači, znaš kako...

- Evo. Ovamo. Jel' on? On je!

Savelijev došlepan japanac. Ostavljen je, kada ih je Letjaga terao dalje od ometača. Kada? Pre sto godina; Savelija nema, ljudi su ga odvukli i pregazili na Komsomolskoj: prvog dana svoje službe u Ordenu je poginuo i nestao bez traga. A evo ga njegov auto. Stoji, čeka vlasnika.

Artem je prodrmao sve brave, ušao je kroz zaboravljeni prtljažnik. Ispod suvozačevog mesta bio je rezervni ključ. Savelij je rekao na Komsomolskoj. Kao da ga je ostavio u amanet. Gurnuo je ključ, dao gas. Oživeo je.

Primetili su da se sa Borovicke izdvajaju crne figure.

- Puštajte unutra!

- Kuda ćete?!

- Na VDNH! Kod svojih. Kući. Da im ispričamo!

- Ja neću. Ja ostajem. Šta ću tamo? Dogovoriću se s njima!

- Ulazi u auto, idiote!

- Pa to su naši! Ja ću se dogovoriti. Čekaj... Zaboravio sam. Evo. Jel' tvoj? Dali su mi ga.

Izvuče sivo-crni mat nagan.

- Moj je.

Gurnu Artemu kroz otvoren prozor.

- Hvala, jebote.

- U redu je! Vozi!

Timur podiže ruke, okrete se i pođe ka crnim đavolima koji su mu jurili u susret. Artem ga prekrsti u mislima. Nagazi gas.

Od Ohotnog rjada, od Tverske, vetar je doneo koncentrisan zvuk: riku motora.

Jurnuli su iz mesta. Okrenuli se uz škripu, gume su se zadimile. Anja je sedela napred, pored njega, a sasvim nepotreban, Ilja Stepanovič, klatio se pozadi. Zadihtovali su prozore.

U retrovizoru se videlo kako Timurčić nečujno, kao krpena lutka, pada na zemlju, podignutih ruku. I tamo je u njegovu crnu senku već za sekundu uleteo blindirani terenac.

Zakočio je kraj tela. Isključio farove. Smanjio se. Iščeznuo.

Jurili su po Vozdviženci, po svim mestima gde je Artem stotinu puta odlazio, a sada to beše poslednji put. Japanca, koji je jurio, praznim pogledom pratile su s ivice druma nečije isključane lobanje, okrunjene zgrade, osušeno drveće.

I pusto nebo beše blago osvetljeno oglodanim mesecom. Na nebu behu okačene zvezde, kao one noći kada je Artem izašao sa Ženjkom gore na površinu, lukavo nateravši njega i Vitalika da otvore hermetička vrata u Botaničkoj bašti.

- Sećaš se, Ženj?

- Dosta je, Arteme. Molim te.

- Oprosti. Neću više. Stvarno.

Na sekundu je blesnulo Ministarstvo odbrane ofarbano mlečnobelim krečom, promakao je nadgrobni svodić stanice Arbatska. Zdesna su bili uspravni i uski soliteri od dvadeset i nešto spratova, nalik na vojnike, zaboravljene na pobedničkoj paradi. Sleva su stajale glupave i ponosite raširene zgrade na Kalinjinskom bulevaru sa najvećim reklamnim bilbordima u Evropi, koji su sad izgoreli do kraja. Stražari su odavali Artemu počast. Ekрани su mu prikazivali njegovu prošlost i budućnost.

- Kako ti se čini vazduh? - upita on Anju.

- Drugačiji je.

Setio se kako je pre dve godine ovde bio prvi put. Kako je sve bilo drugačije. Tada se ovde odvijao život, mračan, tuđ, ali je sve bilo uskomešano. A sada...

Artem je pogledao u ogledalo. Učinilo se da ih negde u daljini prati komadić zgusnutog mraka; da li se samo činilo?

Skrenuo je naglo, uz škripu, na Sadovoje, i po Sadovom je krenuo po izrovanom kolovozu, pored ambasade Sjedinjenih Država, spaljene na lomači, pored solitera na Krasnopresnenskoj, izgrađenog za nečiste sile, sa kolcem na krovu, zatim pored solidnih granitnih zgradurina, u čast strašila zvanih „staljinkama”, pored trgova - kratera od bombi, pored poprečnih ulica - rovova.

Gledao je i razmišljao: mrtvo mrtvima.

- Kući? - upita Anja.

- Kući - odgovori joj Artem.

Japanac je kao metak iskočio na Prospekt mira, prekršio je znak, pojurio je na istok. Provukli su se ispod nadvožnjaka, na raskrsnici sa Trećim prstenom, izašli su na most iznad železnice, koja je izgrađena negde na samom dnu tame. Uskoro se iznad drveća uzdigla raketa, ukočena na nebu, muzej glupe kosmonautike, znak da je VDNH blizu.

Pozadi mu se ponovo pričinu neko kretanje. Čak se okrenuo na sekundu, i umalo nije uleteo u nakrivljeni furgon, jedva je uspeo da skrene.

Švrljajući između zardalih konzervi, poznatom stazom izađoše na ulazni paviljon - zavičajnu stanicu; auto je skrenuo iza kioska menjačnice, poput čelične kocke. Sakrio ga je.

- Brzo smo stigli. Možda i nije prevelika doza - reče Artem Anji.

- Dobro - odgovori ona.

Izašli su, osluškivali... Negde se čula daleka rika.

- Trkom.

Uvukli su se u hodnik. Artem je bacio poslednji pogled kroz prašnjavi pleksiglas - da li ih prate? Da li ih sustižu?

Izgleda ne. Ako su i jurili za njima, odustali su.

Gornja hermetička vrata su otvorena, moraju dole niz pokretne stepenice, na pedeset metara dubine.

Dole se ne vidi prst pred okom, ali Artem je za godinu dana naučio napamet ove stepenice. Ilja se spotakao, već je poleteo pravo nosom ka podu i dalje da polomi kičmu, jedva su ga uhvatili.

Napokon su se stepenice završile. Odmah nakon kratke platforme počinjao je zid od čelika - hermetička vrata. Artem je naslepo ispravno zakoračio ulevo, odmah je napipao na zidu slušalicu javne govornice na metalnom crevu, prvu od dve.

- Otvaraj! Ja sam, Artem!

Slušalica beše mrtva, kao da je žica bila prekinuta. Kao da je zvao jednu od tih kuća napolju, a ne svoju rođenu stanicu.

- Čujete li?! Artem je! Crni!

Odjek njegovog glasa je odzvanjao u prašini u uglu, u metalnim pločicama. Drugog zvuka u slušalici nije bilo.

Artem je napipao Anjine prste. Stegno ih.

- Sve je u redu. Samo spavaju.

- Da.

- Kada si ti odlazila, jel' sve bilo...

- Sve je bilo u redu, Arteme.

Ilja Stepanovič je teško i glasno disao.

- Nemoj tako duboko - posavetovao ga je Artem. - Zbog zračenja.

Obesio je slušalicu. Ponovo ju je skinuo. Priljubio se uz hladni plastični krug.

- Alo! Artem je! Otvorite!

Niko nije dolazio da im otvori. Kao da nije imao ko.

Prišao je zidu, lupio pesnicom po gvožđu. Bilo je slabo, nečujno. Tad se setio revolvera. Uhvatio ga je za cev kako bi drškom udario po čeliku. Predomislio se: šta ako je repetiran? Izvukao je burence. Opipao ga. Iz nekog razloga su u njemu bila dva metka. Istisnuo ih je, spustio u džep.

Počeo je da lupa naganom u čeličnu zavesu, kao u zvono. Bamm! Bamm! Bamm!

- Ustajte, ljudi! Probudite se! Živnite! A?!

Približio je uho zidu. Ima li koga?

Ponovo: bamm! Bamm! Bamm!

- Arteme...

- Mora da su tu!

Ponovo je dohvatio slušalicu, okačio ju je o držač, pa skinuo.

- Alo! Alo! Artem je! Suhoj! Otvorite!

Tamo je nešto počelo nevoljno da se odšrafljuje.

- Čujete li?!

Kašljucnuli su.

- Otvaraj vrata!

Napokon su rekli nešto.

- Šta je sad, u kurac? Noć je!

- Nikicka?! Otvaraj, Nikicka! Artem je! Otvaraj!

- Otvaraj, Nikicka, nagutaj se malo radijacije. A? Šta ćeš koji kurac tu?

- Otvaraj! Nemamo zaštitu!

- Baš me boli kurac!

- Pa lepo ću reći očuhu... Koji si gnjavator...

Tamo je neko istresao nos.

- Dobro...

Gvozdeni zid se lenjo, ravnodušno popeo gore. Pojavila se svetlost. Ušli su u sektor štita: česma na zidu, crevo se vuče po podu. I još cev.

- Otvaraj štit!

- Prvo se isperite! Puni ste svakakvih govana...

- Šta? Pa mi smo goli!

- Ribajte se kad kažem!

Morao je da ispljuska i sebe, i Ilju Stepanoviča i Anju hladnom vodom sa hlorom. Na stanicu su ušli mokri i smrznuti. Odmah je zamirisalo stajsko đubrivo, svinje.

- Svi spavaju. Suhoj spava. Evo ti odeća.

- A gde da idemo?

- Vaš šator je slobodan - Nikicka ih pogleda, tresli su se kao kućici, i on smekša. - Očekivali su vas. Stani, daću vam krpe da se obrišete. I idite, ležite. Sutra ujutru ćeš se dovesti u red.

Artem je hteo da se raspravlja, ali ga je Anja uzela za ruku, povukla za sobom.

U redu, složio se. Banuo je noću bez zaštite pravo s ulice, još je samo falilo da razbudi celu stanicu. Tačno će misliti da je malouman. Sve je u redu, nema žurbe. Dok od Polisa dovede dopuze...

- Samo reci stražarima da ne puštaju strance na stanicu. I gore - on se setio zgusnute mase. - Ni gore da ne bude više nikog. U redu?

- Veruj mi - isceri se Nikicka. - Neću se vala ponovo buditi zbog ovakvih stvari!

- Dobro. A i ovog druga treba negde smestiti - Artem se seti Ilje Stepanoviča. - Očuhu ću sve objasniti izjutra.

Ilja Stepanovič je ostao s Nikickom, poput napuštenog psa. Ali to nije bila Artemova muka, nije ga on pripitomljavao i napustio.

Njihov šator je zaista bio slobodan. Zar niko nije bacio oko na njega? Sigurno su već pokušali, ali ga je Suhoj odbranio. Korisno je biti makar i usvojenik uprave.

Zapalili su fenjer, spustili lampu na pod kako ne bi budili susede. Presvukli su se u suvu odeću, bilo kakvu. Nisu se gledali međusobno nagi. Bilo ih je sramota i bilo im je neprijatno. Seli su na dušek u turski sed.

- Jel' ostalo nešto za piće? - šapatom upita Artem. - Kod tebe je bilo.

- Ostalo je. Ja sam dokupila - šapatom odgovori Anja.

- Daj?

Pili su naizmenično, primičući odlomljeni grlić. Braga je bila loša, lošeg mirisa, s talogom na dnu, ali prava. Odvrtala je glavu zašrafljenu u ramena, slabila uobičajene grčeve u kičmi, u rukama, na duši.

- Shvatila sam da ne mogu bez tebe.

- Dođi ovamo.

- Stvarno. Pokušavala sam.

Artem proguta veliki gutljaj, nije htelo niz grlo, opekao je grkljan, nakašljao se.

- Nakon našeg razgovora... U Polisu. Tvoj me je tatica poslao na Komsomolsku. Da crvenima poklonim metke. Kako bi smirili bunt... Tamo su izgledneli... Digli pobunu. I ja... sam slučajno upao kod njih. Kod crvenih. Hiljadu, ne znam koliko je bilo ljudi. I na njih počese iz mitraljeza. Tamo me je... Neka žena... Zamolila da joj pridržim sina. Oko pet-šest godina. Uzeo sam ga u naručje. Nju su ubili. I tad sam pomislio da ćemo ti i ja usvojiti tog dečaka. I kroz minut i njega ubiše.

Anja mu je uzela flašu. Oči su joj blistale.

- Ruke su ti hladne.

- Usne su ti hladne.

Pili su čutke, naizmenično.

- Da li ćemo sada živeti ovde?

- Ja moram svima da im kažem: Suhoju. Svima. Našima. Sutra. Smireno. Moram prvi, dok im drugi ne ispričaju sve po svom.

- Misliš da će ti poverovati? Oni ne idu nikud, Arteme.

- Videćemo.

- Izvini.

- Ne. Nema potrebe. To sam ja... Ja.

- Čak ti je i jezik hladan.

- Zato mi je srce vrelo. A ti si se sva naježila.

- Daj mi ovamo svoje srce. Hoću da se ugrijem.

* * *

Probudili su se kasno i istovremeno.

Napokon je obukao nešto obično: džemper i izbledele farmerke, umesto odvratne konobarske uniforme. Nazuo je kaljače. Sačekao je dok se Anja obukla.

Izašli su iz šatora, smejući se. Žene iz komšiluka su ih gledale ljubomorno. Muškarci su im nudili da se posluže duvanom. Artem se zahvalio i uzeo.

- A gde je Suhoj? - upita on Dašku Bundu koja se tu našla.

- Priprema ti iznenađenje. Pa ti si očelavio? Govorili smo ti!

- Gde?

- U svinjcu.

Pođoše zajedno kod očuha.

Štala je bila u tunelu na slepom koloseku. Došli su do kraja stanice, pozdravljajući se sa svima. Gledali su ga kao duha. A Anju - kao heroja.

- Tamo je onaj, tvoj! Kolje prase! - Mahnula je prema kraju štale Ajgulj.

Stao mu je dah.

Pošli su pored vlažnih ružičastih njuški, provučenih kroz pruće.

Pored korita su se gurali prasići. Veprovi su režali. Groktale su ogromne krmače providnih trepavica, o svaku okačena desetina sićušnih prasića.

Suhoj je u dubokim čizmama išao po štali između divljih svinja starih godinu dana. Pored je stajao svinjski brigadir, Petar Iljič, i objašnjavao.

- Ovog nemoj da uzmeš, Aleksanleksejiču. Ovaj je bio bolešljiv, biće gorak. Predlažem ovog živahnog. Proška. Dođi, Proška. Trebalo je da mi ranije kažeš, Aleksanleksejiču. Ne treba ih hraniti dan i noć.

- Pa... I meni je iznenada iskršlo... - govorio je Suhoj, ne videvši Artema. - Vratio se sin. Bojao sam se za njega. Nije mu bilo ni traga ni glasa. A živ je. I sa ženom. Izgleda da su se pomirili. Srećom. U redu, daj tvog Prošku.

- Proša... Prošenjka. Dođi ovamo. Kako ćeš sad da ga navabiš, baš je napast? Kad bi malčice ogladneo, sam bi došao po hranu. A ovako... Ne, ne vuci ga. Svinja ne voli nasilje. Hajde, ima drugi način.

Artem ustade, ne prilazeći. Gledao je Suhoja. Pekle su ga oči. Možda od smrada?

Suhaj se udalji, pustio je stručnjaka. Brigadir je skinuo sa kuke limenu praznu kofu i nabacio je Proški na glavu. Prase se prvo ukočilo, zagroktalo, zatim je počelo da ide unatrag. Tada ga Petar Iljič uhvati za rep i poče da ga vuče zadnjicom napred prema izlazu iz štale.

- Najvažnije je da držiš druge.

- A niko se i ne gura.

Proška, gledajući u kofu, postade poslušan. Izveli su prase iz svinjca u dva poteza, vukući ga za rep. Skinuli su kofu. Petar Iljič ga je počeskaio iza ušiju, a onda mu je vešto ubacio konopac u usta, dublje ga zavukao iza očnjaka, provukao preko duge njuške i zategao odozgo. Privezao je konopac za stub, a oslonac mu je bila ograda štale. Artem nije hteo da gleda: sto puta je to već video i sam je radio isto. Gledao je Suhoja.

Ovaj se napokon okrete.

- O! Probudi li se!

Prišao je, zagrlili su se.

- Anječka. Dobro došla nazad.

- Kako si, čika Saša?

- Snalazim se nekako - nasmeši se Suhoj. - Dosadno je.

- Zdravo, putniče! - Petar Iljič pruži levu ruku: u desnoj je već bio dugačak uski nož za ubod, više nalik na izoštreni šraf. - Evo, Sanleksejiču. Pridrži ga minut.

- Hteo sam da te iznenadim svežim - nasmeši se Suhoj. - Pokvario si mi iznenađenje.

Proška je zategao konopac koliko je mogao, ali je bio kratak. Zadnje noge su otišle od stuba toliko daleko koliko su mogle, ali njuška, obmotana konopcem, svejedno nije mogla nigde dalje od njega. Ali Proška nije skičao, nije očekivao smrt. A pritom ga je još Suhoj pomazio i veprić se smirio, zamislio.

Petar Iljič je čučnuo pored, počeskaio Proškin bok, prstima osluškujući puls. Napipao je srce kroz dlaku i rebra. Prislonio je levom rukom nož na pravo mesto, još uvek ne grebuci kožu. Druge svinje su radoznalo pojurile bliže prasićima kako bi shvatile šta se događa.

- Pa zbogom!

Zamahnuo je i desnim dlanom udario po dršci. Kao da je zabio ekser. Nož je ušao skroz do drške. Proška se trgao, ali ostade na nogama. Još uvek ništa nije uspeo da shvati. Petar Iljič izvuče oštricu iz rane. I pažljivo zatvori rupu krpicom.

Proška je malo odstajao, zatim ga je zanelo. Zadnje noge su mu se iskrivile, seo je na zadnjicu, ali se odmah pridigao. I ponovo je pao. Zaskičao je, shvativši izdaju. Pokušao je da ustane, ali više nije mogao.

Poneka od svinja ga je gledala svojim očima poput dugmića, bez saosećanja, poneka je nastavljala da jede iz korita. Proškina muka se nekako nije ni na kog odrazila. On je pao na bok, počeo da trese nogama. Zacičao je. Izbacio je ugruške tamnobraon boje. Začutao je. Sve to se drugih nije ticalo. Oni, čini se, uopšte nisu primetili smrt koja se desila tik pored njih.

- Gotovs! - reče Petar Iljič. - Ja ću sve obraditi i odneću u kuhinju. Šta da im kažem? Da ispeku? Da prodinstaju butkicu?

- Da je pečemo ili dinstamo, Teme? - upita Suhoj. - Kad već nije iznenađenje upalilo.

- Bolje da se ispeče.
Suhoj je klimnuo.
- Kako si ti?
- Kako? Ne znam odakle da počnem.
- Hajdemo. Što stojimo ovde. Gde si ti nestao?
- Gde? - Artem se okrete prema Anji. - Bio sam u Polisu. Ovamo niko nije dolazio iz Polisa? Od Mlinara? Ili bilo ko od stranaca? Da li me je neko tražio?
- Ne. Niko. A jel' trebalo da dođu?
- A da li su se naši vratili noćas iz centra? S Hanze? Jesu li doneli neke vesti?
Suhoj ga je pažljivo pogledao.
- Šta se desilo? Nešto se dogodilo, jelda?
Izašli su iz svinjca na stanicu. Od crvenog svetla za uzbunu izgledalo je kao da je Aleksandar Aleksejevič sekao svinju. Ili Artem.
- Hajde da popušimo.
Očuh nije odobravao Artemovo pušenje. Ali sada nije prigovarao. Izvukao je iz tabakere zavijenu cigaretu i pružio mu je. I Anja se poslužila. Udaljili su se od šatora. Širio se sladak dim.
- Pronašao sam preživjele - kratko reče Artem. - Ostale preživjele.
- Ti? Gde? - Suhoj pogleda Anju ispod obrva.
Artem otvori usta da nastavi, i odjednom se zamisli. Nezavisna stanica VDNH. I Suhoj je njen načelnik. A zar ovde ima nezavisnih?
- On govori istinu - potvrdi Anja.
- Ti ne znaš?
- Ja? Ne znam - reče Suhoj pažljivo kako ne bi uvredio Artema, omršavelog i ošišanog na ćelavo.
- Srednji lanac komande - odgovori Artem. - U redu.
- Šta?
- Čika Saša. Sve je to duga priča. Reći ću ukratko. Mi nismo jedini preživeli. Čitav svet je preživelo. Razni gradovi u Rusiji. Zapad.
- I to je istina - reče Anja.
- Zapad? A rat? - namršti se Suhoj. - Valjda još traje? A zašto je etar prazan? Zašto niko ovde nije video te preživjele?
- Ometaju radio-talase. Kao u sovjetsko vreme - pokuša da objasni Artem. - Zato što rat navodno i dalje traje.
Suhoj je to shvatio.
- Poznato mi je.
Artem nepoverljivo zaškilji.
- Poznato?
- To smo već imali. A ko? Crveni?
- Ti znaš Besolova? - upita Artem.
- Besolova? - ponovi Suhoj. - Jel' taj sa Hanze?
- Nema nikakve Hanze, čika Saša. Nema ni Crvene linije. I uskoro je uopšte neće ni biti. Uskoro će se sve spojiti, kako bi se svi suprotstavili zajedničkom neprijatelju. Da ne bi nikad izašli iz metroa. Takav scenario se odvija.
Suhoj kao da je poverovao, ali proveri još jednom s Anjom, za svaki slučaj:
- Da li to još neko zna? Da ima preživelih u drugim gradovima?
- U Polisu su juče objavili preko razglasa - odgovori ona. - Istina je, Aleksandre Aleksejeviču.

- Ceo svet je preživeo? I kako žive? Bolje od nas?
- Ne znam. Ne kažu - objasni Artem. - Da je lošije, valjda bi rekli.
Suhoj zapali drugu cigaretu prvom, koju je prebrzo popušio.
- Jebo - svoju - mater.
Pogleda kratko u crvenu lampu.
- Da li ti tom Besolovu duguješ nešto? - upita Artem.
- Ne. Zašto bih? Samo sam ga jednom video, na Hanzi.
- Dobro je. Čika Saša... Treba zatvoriti stanicu. Zatvoriti, da nam niko ne prođe odande. I pripremiti ljude. Potrebno je da im ti sve kažeš. Tebi će poverovati.
- Na šta da ih pripremimo?
- Treba da ih izvedemo odavde. Da ih izvedemo iz metroa. Dok još uvek možemo. Makar naše.
- Kuda da ih izvedemo?
- Na površinu.
- Gde tačno? Na stanici ima dvesta ljudi. Žene, deca. Kuda hoćeš da ih povedeš?
- Poslaćemo izvidnicu. Naći ćemo mesto gde je nivo radijacije nizak. Dolazili su ljudi iz Muroma. Žive tamo baš na površini.
Suhoj je pripalio treću cigaretu zaredom.
- Zašto?
- Šta - zašto?
- Zašto da idemo u Murom? Zašto bi svi ovi ljudi izašli iz metroa i išli nekuda? Oni ovde žive, Arteme. Ovo je njihov dom. Oni neće krenuti za tobom.
- Zato što su se rodili gore, na površini! Na vazduhu! Pod nebom! Na slobodi!
Aleksandar Aleksejevič je odmahnuo glavom Artemu: bez podsmeha, saosećajno, baš kao dečji lekar.
- Oni se toga ne sećaju, Temočka! Oni su se navikli ovde.
- Oni su ovde kao morloci! Kao krtice!
- Zato je život ustaljen. Zato je sve poznato. Oni neće hteti ništa da menjaju.
- Oni samo i umeju da se sećaju prošlosti - kome se šta dogodilo, ko je kako živeo!
- Ono za čim žale, ti im nećeš vratiti. Oni neće da se vrate tamo, već samo da ga se sećaju.
Ti si još mlad, jednom ćeš shvatiti.
- Ne razumem!
- Pa.
- Samo te molim: zatvori stanicu. Ako ti nećeš da im kažeš, hajde, ja ću. Inače će se ovamo provući ta napast... Zatrovaće im glave, kao svugde... To sam već video...
- Ne mogu da zatvorim stanicu, Arteme. Mi trgujemo sa Hanzom. Od njih dobijamo kombinovano krmivo za svinje. I đubrivo mora da se dostavlja na Rišku.
- Kakvo krmivo? A pečurke!
- S pečurkama je zajebano. Gotovo ceo prinost je uginuo.
- Vidiš? - Artem uputi iskrivljen osmeh Anji. - A ti si se sekirala za pečurke. Izgleda da se može i bez njih. A bez usranog krmiva ne može.
- Ne osuđuj. Ja sam načelnik stanice, Arteme - odmahnu glavom Suhoj. - Dvesta duša me gleda u oči. Moram da ih nahranim.
- Daj da im makar sam kažem! Oni će svejedno saznati!
- Misliš da vredi? - uzdahnu Suhoj. - Da čuju od tebe?
- Vredi!
* * *

Dogovorili su se da okupe ljude posle večere, kada se završe smene na farmi. Dotad će Artem ćutati. On je u tišini konzumirao ponovo svoj stari život na VDNH. Bicikli. Straža u tunelu. Šator. Taj život mu više nije odgovarao, prevazišao ga je.

U stopu ga je pratio izgubljeni Ilja Stepanovič. Dogovorio se sa Suhojem da ga ostave na stanici. I Artem mu je pokazivao kako je šta kod njih tu organizovano.

Iako je učitelj bio neugledan, on se odmah dopao Daški Bundi. Napojili su ga retkim čajem, pošto su pečurke bile na izmaku. Pitali su ga za biografiju. On je izbegavao da odgovori, a ni Artem ga nije odao.

Zato je umeo dobro da sluša. Eto, dok je Artem pričao o stanici, čas ovde - čas onde, uspevao je da udene i ponešto o sebi. Samo se nameštalo. Šetkali su između šatora i samo je naviralo. Ovde je navodno živio Ženjka. Drug iz detinjstva. Zajedno s njim je otvarao kapiju na Botaničkoj bašti. On je kasnije umro: neko od stražara je šenuo kada su crni ušli na VDNH i ubio ga. A evo ovde je prvi put video Hantera, i odmah ga je osvojio. Hodali su kroz mračnu praznu salu i on je uzeo Artemovu sudbinu u svoje šaketine i za sekundu je zavezao u čvor, kao metalnu šipku. I tako dalje. O crnima. Sada je već bilo smešno to prećutkivati. Beše tragedija čitavog života, a ispostavilo se da nije bilo ništa. Ilja Stepanovič je sitno klimao, kao da mu je stalo do svega toga. A o čemu je u stvari razmišljao, ko bi ga znao.

Tako je izdržao do večeri.

Takva carska večera nije bila predviđena samo za najbliže. Pozvali su sve zainteresovane. Postavili su stolove na slepom kraju stanice, „u klubu” na uzvišici, tamo gde je počinjao ograđen hodnik, iznad koloseka, prema novom izlazu.

Odzvonile su dnevne smene, ljudi su se vratili iz kupatila, čisti i odeveni što su svečanije mogli.

Predjelo je bilo skromno, ali je Proška sve iskupio. Izvrsno su ga pripremili. Služili su ga ispečenog, a glavu odvojeno. Glava je žmurila, uši su bile pergamentne zbog masti. Meso mekano, tek malčice prošarano salom: na vreme su ga zaklali. Topilo se u ustima. Nahvali su napitak od pečuraka još iz starih rezervi. Ljudi su nazdravljali sve iskrenije.

- Za povratak!

- Nazdravlje, Arteme!

- Anječka! I tebi!

- I da napokon bude dečice!

- I ne mislite da se ulagujemo, to za roditelje! To jest, za tebe, Sansejiču!

Petar Iljič, ražestivši se, posebno se istakao u toku večeri, riđe kose kao venac oko cele boje maline.

- I, onda, za našu VDNH, ostrvo mira i stabilnosti u budućem okeanu metroa! Zahvaljujući znate već čijem trudu!

Artem je mislio da neće moći da proguta ni zalogaj, ali tako je ogladneo u toku dana da je smazao dve porcije. Dobar je bio veprić. Zaista. Ko bi rekao da je još jutros groktao. Svi su oni nekad groktali, šta ćeš, da ih možda ne jedeš?

Samo mu nije išlo piće. A Suhoj nije propuštao. Svako se na svoj način pripremao za razgovor s ljudima.

- Hteo sam sve sa tobom da prodiskutujem, čeka sam kad ćeš se pojaviti. Ti si sigurno voljan da popričaš s ljudima. Ja ne odustajem od svoga. Ali samo da znaš da nije obavezno to, znaš, pečurke, svinje... Možemo da se bavimo i nečim drugim. Na primer, obaveštajnim poslovima...

- Hvala, čika Saša.

Prikrao se maleni Kirjuha, kašljivko. U! - uplašio ga je, popeo se Artemu u krilo. Pobegao je od majke: njegovo vreme za spavanje je prošlo. Onda je došla i ona, Natalija. Izgrdila je sina, ali se složila da ostane, još je ostalo malo od vepra.

- A-anj! Daj komadić!

- Dođi kod nas. Više ću ti staviti, treba da narasteš.

Kirjuhi su dali tanjir, on je seo između Artema i Anje, počeo je iz sve snage da žvaće meso.

Pred treći dodatak očuhu je prišao stražar, Gruzin Ubilava, i nešto mu je šapnuo. Suhoj je obrisao masne usne i, ne gledajući Artema, ustao od stola. Artem ga je pratio preko ramena: pozvali su ga do južnog tunela. Onog koji vodi ka Aleksejevskoj i dalje u metro. Šta je tamo? Nije se videlo. Zašao je za stub.

Nije se vraćao desetak minuta.

- A jesi li ti našao Polarne Zore? - promumlao je Kirjuha.

- Šta? - rasejano upita Artem.

- Polarne Zore! Rekao si da si ih uhvatio! Jesi li ih našao? Pa ti si išao po njih?

- Po njih. Našao sam ih.

- Mama, čuješ li? Artem je našao Polarne Zore!

Natalija je stisnula usne.

- To je laž, Kirjušenjka.

- Arteme! Jel' tako da je istina?

- Dosta je - Natalija reče Artemu.

- A kako je tamo, Teme? Čega ima tamo u Polarnim Zorama? Ima li tamo mikroba?

- Odmah ću - reče Artem. - Čekaj, mali čoveče.

Kod južnog kraja platforme Suhoj je stajao s ljudima, osvrtao se ka svečanoj trpezi: sijalo je purpurno lice u purpurnom svetlu za uzbuenu. Artem je hteo do njega, počeo je da ustaje, premestio je Kirjuhu, ali očuh je primetio, odmahnuo mu je rukom: sedi, veli, evo idem.

- Šta se događa? - upita Anja.

- Pa reci joj da je to istina!

- Dobro! Ideš ti meni lepo na spavanje!

Suhoj se vratio proslavi. Seo je do Artema, nasmešio se tako kao da su mu se usne raspukle pa mu je bilo bolno da ih razvlači.

Kiril, ljut na majku, čeprkao je po Proškinom zatvorenom oku. Daška je podmetala Ilji Stepanoviču gojazno bedro. Artem uhvati Suhoja za lakat.

- Šta je bilo tamo, čika Saša?

- Došli su po tvoju dušu. Ali mi smo im, naravno, pokazali vrata.

- Iz Ordena? Mlinarovi?

Anja je držala nož u ruci, kao da se spremala za napad. Artem je spustio ruku na džep. Tamo je bio nagan, na mestu.

- Ne. S Hanze.

- Da li ih je mnogo? Jesu li poslali specijalce?

- Dva čoveka. U civilu.

- Samo dvojicu? I šta? Šta kažu?

- Kažu da nam daju vremena da razmislimo do jutra. Razumeju da si moj sin i sve ostalo - Suhoj je gledao u tanjir. - Da ne žele da pribegavaju krajnjim merama.

Artem se nije bunio što se sina tiče.

- I šta ujutru?

- Uvešće potpunu blokadu stanice. Od nas više neće ništa kupovati i nama neće ništa

prodavati. Krmivo i drugo. Plus zabrana kretanja. Kažu da su već sve dogovorili s Aleksejevskom.

Ustao je Andrej, starešina obaveštajaca. Podigao je čašu.

- Zdravica! Tvoj otac i ja smo ovo već razmotrili, Artemij. Meni se, drugovi, dogodio *force majeure*. Zaljubio sam se. I moja ljubav živi na stanici Krasnopresnenskoj. Shvatio sam - vreme mi je. Trideset osma. Tako da napuštam rodnu i voljenu stanicu VDNH i prelazim kod mlade na Hanzu. Za šta dižem čašu? Za to da svako od nas, Arteme, pronađe svoje mesto. A sad je moje mesto slobodno - za tebe!

Artem klimnu, ustade, kucnu se, sede. Prošaputa Suhoju:

- A koliko ćemo izdržati?

- Ne znam. Pečurke, vidiš i sam... Na svinjetini neko vreme. Samo nećemo imati čime da ih hranimo. Sve krmivo ide baš s Hanze...

- Pa otkad Hanza uopšte prodaje krmivo? Odakle im to? Njih nije zahvatila bolest?

- Kažem ti, krmivo. Nije od pečuraka, dodato je nešto. Ali prasad jede, ne okreće njušku, dobro dobija na težini.

- A zar se svinjari ne interesuju čime ih hrane? Odakle uzimaju? Možda mi možemo i sami tako...

- Ne znam. Mi ne pitamo. Navodno, Hanza uzima od crvenih. Tako se priča. Isprobali smo, prasići jedu, pa šta da zakeramo, mi...

- Odakle od crvenih? Pa crveni...

- Petre Iljiču! Odakle dovoze krmivo, da li se sećaš?

- Pa s Komsomolske, mislim. Sećam se da su rekli, odmah pored. Sveže.

- Mada nije bilo baš najsvježije u poslednjih par puta.

- S Komsomolske?

U ustima mu je potekla pljuvačka slana i gorka. Grč mu je stegao grlo, nije mogao ni da proguta, ni da izdahne.

- S Komsomolske?! Od crvenih?!

- S Hanze...

- Nema razlike.

- A da li nešto s njim nije u redu?

- Ne postavljaš suvišna pitanja, a? Blokada, i ostala sranja?

- Moram da hranim ljude, Arteme. Dvesta duša. I šta ću. Eto ako budeš nekad načelnik stanice, shvatićeš...

Artem ustade.

- Mogu li?

- O! Slavljeniče! Hajde zdravicu, Arteme!

I on stade ispred kao da će stvarno izgovoriti zdravicu. Samo su prsti stezali vazduh umesto čaše.

- Tamo su ljudi koji su došli po mene. Navodno s Hanze. Hoće da me pakupe i odvedu da ne bih uspeo da vam sve ovo ispričam. Ako me ne predate, kažu, uvešće blokadu.

Ljudi za stolom zviždanjem ućutkaše sve, prekide se pesma koju su već počeli, o podmoskovskim večerima. Neko je još žvakao, ali tiho.

- Moskva nije jedini grad u kom su ljudi preživeli. Juče su u Polisu svima objavili da postoje i drugi. Uskoro će i vama to saopštiti. Smatrajte da sam ja prvi. Čitav svet je živ! Piter, Jekaterinburg, Vladivostok, Amerika. A nismo ih čuli pošto su radio gušili ometačima.

Nastade grobna tišina. Ljudi su slušali, skamenjeni.

- Mi ne moramo više da živimo ovde. Mi možemo da se pokupimo i odemo. Bilo kad.

Sad. Kuda god želite. Već u Muromu, samo trista kilometara od Moskve, zračenje je normalno. Ljudi žive na površini. Moskva je mrtva, prepuna radijacije jer su nad njom uništavali bojeve glave. Mi ne moramo da budemo ovde. Mi ne treba da budemo ovde. Ja vam nudim, ja vas molim: dajte da odemo.

- Zašto? - upitaše ga.

- Da pređemo trista kilometara, i šta tamo?

- Ma zašto ga slušate, on je zastranio što se toga tiče!

- Zašto? Zato što čoveku nije mesto pod zemljom. Zato što vi živite u tunelima, vas drže u tunelima! Kao crve! Da li ste makar svesni toga? Ove idiotske ratove vodimo sami sa sobom... Mi ovde nemamo budućnost. Ovaj metro je groblje. Ovde nećemo nikad ništa postati. Ovde nećemo biti ljudi. Ništa novo nećemo učiniti. Nećemo rasti. Ovde bolujemo. Postajemo izrodi. Nema vazduha. Ovde nema mesta. Tesno je.

- Nama je dovoljno - rekoše mu.

- A jel' Dušanbe preživeo? - neko je stidljivo upitao.

- Ne znam.

- Ti to nas porediš s crvima?

- A ako je Amerika ostala čitava, onda se još uvek vodi rat? - razmišljali su za stolom.

- U gradu Muromu postoji manastir. Obojen u belo. I nad njim je plava kupola. Boje neba. Nalazi se na obali reke. I okolo je šuma. Hajdemo tamo? Prvo ćemo poslati izvidnicu, dok se svi skupe. Naći ćemo neko prevozno sredstvo, popravićemo ga. Žene s decom idu automobilima.

- A šta ćemo tamo jesti?

- A šta jedete ovde?! Vi ovde... Dođavola s vama. I ne, to se vidi, ovde se ne može! U tome je tragedija! U ovom mestu! Ovo nije sklonište. Ovo je grobnica! Odavde treba pobeći!

- Pa onda i beži, jebote - rekoše mu žalosno i tiho. - Š'o ne bežiš onda sam? Š'a ti vučeš ljude? Šta si, Mojsije?

- A zašto Hanza traži da ga predamo? Da nije ubio nekoga? - upita neka žena.

Artem se okrete prema Suhoju. Ovaj je kružio pogledom po stolu, kao da je tražio podršku Artem u. Ali nije se mešao.

Artem obrisa čelo.

- Dobro. U redu. Ja ću skupiti ekspediciju. Zasad, izvidnicu. Idemo na istok da istražimo. Pogledaćemo gde je tamo pogodno za život. I kada pronađemo, vratićemo se po ostale. Ko ide sa mnom?

Niko nije odgovorio. Žvakali su, zijali, pili. Niko nije odgovorio. Anja je odložila nož u stranu. Uspravila se.

- Ja. Ja idem s tobom.

Stajali su oboje. Zatim se sve uskomešalo.

Jektičavi Kirjuha se popeo na klupu da bi ga videli. Glasno je zapištao.

- I ja! Ja idem s vama! Iz metroa! U Polarne Zore!

Kako je sedeo, tako je ustao - između Anje i Artema. Oni se zgleđaše.

Natalija, njegova majka, odskoči od stola, poleteše i razbiše se čaše o pod.

- Brzo ovamo! Dosta je, idemo na spavanje!

- Ali, mama! Hoću u Polarne Zore!

- Ne idemo mi nigde! Ovo je naša kuća!

- Pa pusti me da odem i da se vratim...

- Ne!

- To je površina, Natalj... - reče Artem. - Tamo je vazduh. Drugaćiji. Svež. Tuberkuloza će...

- Nema tuberkuloze, zato ima drugih stvari! Nekakva kuga! Ljudi kažu da su tamo Amerikanci! Da nas predaš Amerikancima?!

- Ako ti nećeš, pusti njega. On će ovde... Sama si rekla. Koliko mu je ostalo?

- Ti hoćeš od mene?! - ona izgubi dah. - Da mi uzmeš sina?! Ah, ti, gade... Ne dam ti! Ne dozvoljavam! Kirjušku! Jeste li čuli?! Sina hoće da mi uzme! Da ga preda Amerikancima! Kao igračku! I sam će... I nas!

- Glupačo - reče joj Artem. - Kučko.

- Teraj se sam na svoj vrh! Da nas poredi sa crvima! Ne dam! Ne usuđuj se! Oteće ga!

- Ne daj mu dete! On je sa kurvom, svi znaju! Kuda će ga odvući?!

- Nećemo dozvoliti! To je potpuno bezakonje!

- Ja hoću s vama! - zaplaka Kirjuha. - Ja hoću da vidim površinu!

- Ma treba ga predati toj Hanzi i kraj - reče neko. - Neka oni vide šta će s njim.

- Pa teraj se onda! Ako ti je ovde teško s nama! Nosi se, izdajniče!

Počeli su da se odmiču od stola, da skaču.

- Onda lepo sedite! Jedite! Jedite jedni druge i dalje! Neka vas lažu! Kao ovce! Ako hoćete sami da umrete, onda umrite! Kroz govna da se vućete, onda se vucite! Da kopate po svojoj jebenoj prošlosti, samo napred! A šta su vam deca kriva?! Zašto sahranjujete živu decu?!

- Ma ti si ovca! Sam si se prodao! Niko neće nikuda poći s tobom! Kuda si hteo, da nas odvedeš u zamku?! Koliko su ti platili?! Ma predajte ga! Još da zbog ovog seronje kvarimo odnose s Hanzom!

- Dobro, dosta je! - ustade Suhoj, podviknu.

- A ti bolje vodi računa o ovom svom! Vidi ga kakvim se predstavlja! Koliko nas već dugo truje! Možda ne bismo ni bolovali da nam ti, smradu, nisi sve vreme narušavao hermetičnost! Ne dolazi nam više u naše! Sami smo, jel' jasno?! Ovo je naš dom!

- Teeeme, ja idem s tobom, ja idem s vama, molim teeeee!

- Beži! Gubi se! Dok te nismo predali! Da još nastradamo zbog njega!

Kirjuhina ruka je pronašla Artemov kažiprst, obgrlila ga, zakačila se, ali Natalija ga je povukla i odvušla ga je.

Artemu su krenule suze.

- Tata... - on se okrete prema Suhoju. - Tata. A šta ćeš ti?

- Ja ne mogu, Arteme - umrtvljenim glasom prošapta Suhoj. - Ne mogu s tobom. Kako da ostavim ljude?

Artem zatrepta.

Vrtelo mu se u glavi. U grlu mu je stajalo jelo, kao kamenje da je pojeo.

- E, jebite se svi, u ovom vašem metrou! Bio sam spreman da izginem zbog vas, a u stvari nemam za koga da umrem!

Uz tresak i lomljavu srušio je sa stola tanjire sa svinjetinom, koja je jela čovečje meso, prevrnuo je klupu.

Za njim je išla Anja; i teturao se Ilja Stepanovič.

- A ti si krenuo na vrh? - upita ga Artem.

- Ne. Nisam. Ja sam hteo. O vama... Arteme... O svemu ovome... Dozvolićete da napišem, jelda? Dozvolićete mi knjigu? Ja ću u njoj sve da pišem, kako jeste... Časna reč!

- Piši, jebote. Nećeš ti ni kurac napisati. I niko neće to da čita. U pravu je Homer, stari lisac. Svima su potrebne bajke!

* * *

Na zapadu beše rumeno nebo na zalasku, a na istoku - kristalno čisto, odzvanjalo je poput

prazne očišćene flaše. Svi oblaci behu pometeni i zabijali su sada u plavetnilo zenita srebrnkaste eksere jedan po jedan.

Pobacali su u prtljažnik hranu, municiju, puške, filtere. Bila su još čitava tri kanistera sa dizelom. Biće dovoljno da se pređe pola zemlje.

Široki Jaroslavski auto-put vodio je od VDNH pravo na drugi kraj kontinenta. Bio je zakrčen onima koji nikad nisu stigli do odredišta, ali između njih, zaglavljениh u prošlosti, video se tanki kolovoz, po kojem se moglo proći tamo negde. Mrtve zgrade su se zlatile po ivicama, i Artemu je Moskva na rastanku izgledala srdačno topla i stvarna.

Dosadila mu je guma na koži i dosadilo mu je spremanje. Već je poželeo da je skinе. Hteo je što pre da juri sa spuštenim staklima, da otvorenim dlanom hvata vazduh koji mu juri u susret, da ga udiše, toplog i svežeg. Sve je dobro, možda će već nakon tri, četiri časa, skinuti ova zaštitna odela i zavitlati ih kroz prozor negde daleko, što dalje.

Ipak se zagrlіše.

- Kuda ćete? - upita Suhoj.

- Kud bilo. Kuda ćemo, Anj?

- U Vladivostok. Hoću na okean.

- Znači, u Vladivostok.

Belo Savelijevo krzno Artem je rasprostro za Anj u: mora da se čuva, još treba decu da rađa. Stavio je nagan u pregradu. Upalio je motor. Lupila su vrata.

Suhoy se nagnuo ka njemu. Zamolio ga je da spusti staklo. Probrundao je u masku:

- Arteme. Ne osuđuj ljude. Ljudi nisu krivi.

Artem mu je poslao poljubac.

- Zdravo, čika Saša. Čao - kakao.

Suhoy klimnu, odmaknu se. Ilja Stepanovič se naježi i mahnu rukom. Više ih niko nije ispraćao.

Artem položi ruku na Anjino koleno. Ona prekri njegovu rukavicu dvema svojimima.

Japanac kinu plavičasto, zapeva na polasku i krenu, pravac tamo, u čudesni i neverovatni grad Vladivostok, koji se nalazio na toplom, mahnitom okeanu, kroz ogromnu i predivnu nepoznatu zemlju, naseljenu pravim, živim ljudima.

U leđa im je duvao solarni vetar.

KRAJ

POGOVOR

Bio je dobar binokl, nemački, kvalitetan. Dobacivao je glatko na kilometar. Terenac je pratio japanca na bezbednom rastojanju do MKAD-a, tamo se zaustavio.

- Otisnuo se, Alekseju Feliksoviču! - reče Ljoha preko stanice. - Da vozim dalje?

- Šta će nam on? Neka tera. Široko mu polje - odgovori ovaj. - Dosta je bilo, idemo kući.

Zapisao I. Škurkin

Dmitrij Gluhovski
METRO 2035

Prevela s ruskog
Ana Milićević

Za izdavača
Dijana Dereta

Lektura
Aleksandra Sašović

Korektura
Dijana Stojanović

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Prvo *DERETINO* izdanje

ISBN 978-86-6457-078-7

Tiraž
2000 primeraka

Beograd 2016.

Izdavač / Štampa / Plasman

DERETA doo
Vladimira Rolovića 94a, 11030 Beograd
tel/faks: 011/ 23-99-077; 23-99-078
www.dereta.rs

Knjižara *DERETA*
Knez Mihailova 46, tek: 011/ 30-33-503, 26-27-934

- 1 Проспект Мира (rus.) - Glavni moskovski bulevar
- 2 Ващник (rus.) - Vrsta kratkog vatiranog kaputa
- 3 Брага (rus.) - vrsta domaćeg piva
- 4 *Morloci* - Mutanti, zakržljala bića, iz romana H. G. Velsa *Vremenska mašina*, 1895.
- 5 *Повесть еременых лет* (rus.) - *Letopis staroruske književnosti*, koji je napisao monah Nestor početkom XII veka.
- 6 *Sonderkommando* (nem.) - Specijalne jedinice u nacističkoj Nemačkoj.
- 7 *Щляца* (rus.) - Šešir.
- 8 *Октябрыца* (rus.) - U doslovnom prevodu „mali oktobristi”, deca rođena u godini revolucije, nalik našim pionirima.
- 9 Aluzija na *Bajku o caru Saltanu*: „Carica ti noćas rodi, niti sina, niti kćer, niti miša, niti žapče, već neznanu neku zver.”
- 10 *Jekat* - Skraćeno od Jekaterinburg.
- 11 *Hruščovke* - Tipske zgrade zidane u doba Nikite Hruščova.
- 12 *Ivan Susanjin* - Nacionalni heroj iz XVI veka, spasio cara od poljske odmazde, pošto ih je naveo na pogrešan put. U slengu se obično tako oslovljava nespretni vodič.
- 13 *Ural* - Odnosi se na marku kamiona.
- 14 *Точка* (rus.) - Bacač raketa.
- 15 *Genosse* (nem.) - Drug.
- 16 Odnosi se na doba nove ekonomske politike.
- 17 „*Rusiju preuzeo sa plugom, a ostavio je s atomskom bombom*” - reči Vinstona Čerčila, koje se odnose na Staljina.
- 18 Odnosi se na novelu „Vremeplov” H. Dž. Velsa, objavljenu 1895. U dalekoj budućnosti naša vrsta se podelila na dve: morloci su nasledili tehnologiju, žive pod zemljom i fizički su potpuno izmenjeni; eloji su na površini i ništa ne rade jer im morloci obezbeđuju sve potrebno za život.